ATEŞİ ÇALAN YOLCULAR 1

Kamer Teyhani Kitabı

Şehriban Teyhani

AYRINTI
Yakın Tarih

ŞEHRİBAN TEYHANİ

1957 yılında Erzincan, İliç'de doğdu. 1964'te ailesiyle İstanbul'a geldi. 1974 yılında Devrimci mücadele ile tanıştı İDOD'de aktif olarak yer aldı. Dev-Yol, Dev-Sol ayrılığında Dev-Yol'da kaldı. 1981'de gözaltına alındı ve 1986'ya kadar Metris, Sağmalcılar Özel Tip Cezaevi önü mücadelesinde ailelerle birlikte oldu. İHD nin kuruluş çalışmasına aktif katıldı. 1986'nın sonunda Mersin'e yerleşti. Kırşehir Cezaevi firarının sonrasında yeniden gözaltına alındı. Mersin İHD, Mersin Halkevleri, ilk memur sendikası çalışmasında, Tüm BEL-SEN kuruluşlarında kurucu üye olarak yer aldı. Bir süre ÖDP'de çalıştı ve Mersin kadın çalışmasında aktif olarak yer aldı. İki çocuk annesi ve İstanbul'da yaşamaktadır.

Ayrıntı: *1408* •
Yakın Tarih Dizisi: *44*

Ateşi Çalan Yolcular 1
Kamer Teyhani Kitabı
Şehriban Teyhani

Yayıma Hazırlayan
İlbay Kahraman

Son Okuma
Ahmet Karanfil

© *Şehriban Teyhani*, 2020

Bu kitabın tüm yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Fotoğrafı
1 Mayıs 1978

Kapak Tasarımı
Gökçe Alper

Dizgi
Kâni Kumanovalı

Baskı ve Cilt
Ali Laçin – Barış Matbaa-Mücellit
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No. 286
Topkapı/Zeytinburnu – İstanbul – Tel. 0212 567 11 00
Sertifika No: 46277

Birinci Basım: *Nisan 2020*

Baskı Adedi *1000*

ISBN 978-605-314-456-4

Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hocapaşa Mah. Dervişler Sok. Dirikoçlar İş Hanı
No: 1 Kat: 5 Sirkeci – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212)512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi facebook.com/ayrintiyayinevi instagram.com/ayrintiyayinlari

Ateşi Çalan Yolcular 1

Kamer Teyhani Kitabı

Şehriban Teyhani

YAKIN TARİH DİZİSİ

Sinançа
Şirin Cemgil Sinan Cemgil'i Anlatıyor
Şirin Cemgil

Cepheden Anılar
Orhan Savaşçı'nın THKP-C Anıları
Söyleşi: İlbay Kahraman

Devrimcilerin Filistin Günlüğü
1968-1975
Yaşayanlar Anlatıyor
Oktay Duman

Keşiş'in Torunları
Dersimli Ermeniler
Kâzım Gündoğan

Tek Yola Sığmayan Devrim
İbrahim Çelik

Görülememiştir
Bir TKP/ML Sanığının Günlükleri
Ali Türker Ertunca

Üç Devrimci Tiyatro Bir Meddah
Anılar
Erdoğan Akduman

Muzaffer Oruçoğlu Anlatıyor
Zavot'dan Vartinik'e
Söyleşi: İbrahim Ekinci

Yolculuk Sürer...
Nuri Salman

Bizum Cihan
Cihan Alptekin Kitabı
Nuran Alptekin Kepenek

Merhaba Kör Kadı
Mahir Çayan'ın Avukatının Anıları
Faik Muzaffer Amaç

Çizmeleri Çıkarayım mı?
Soma... 13 Mayıs 2014
Onur Yıldırım & Uğur Şahin Umman

Devrimcilerin Filistin Günlüğü 2
1976 – 1985
Oktay Duman

Sabo
Sabahattin Kurt Kitabı
Murat Bjeduğ

Işid ve Türkiye
"Katili Tanıyoruz"
Erk Acarer

Ha Bu Nasul Dev-Genç'tur Uşağum?
Mustafa Korkmaz

10'lardan Biri
Devrimci Subay Saffet Alp Kitabı
Murat Bjeduğ

Porsuk Durgun Akardı Mustafa Çalıkuşu
Anısına
Ersin Toker

Gülay Ünüvar (Özdeş) Kitabı
Adsız Kahramanlar
Ahmet Tuncer Sümer

Kivamini Tutturamaduk
Recep Memişoğlu

Giresun Yol Hikâyeleri
Ziya Gül

Bir Kürt Devrimcisi
Niyazi Usta
Ruşen Arslan

Necmettin
Bir Devrimcinin Hatırası
Can Şafak

Kürt Sorunu
Yerel Dinamikler ve Çatışma Çözümü
E. Fuat Keyman - Ayşe Köse Badur

Hiçbir Şey Aynı Olmayacak
Siyasi Mülteciler
12 Eylül Darbesi'ni Anlatıyor
Özlem Delikanlı - Eylem Delikanlı

Benim Adım Dilaver
Mehmet Fatih Öktülmüş Kitabı
Ufuk Bektaş Karakaya - Oktay Duman

İçindekiler

Önsöz 7

Çetin Uygur – (Sedat Şeyhoğlu ile Birlikte) 9
Sedat Şeyhoğlu 56
İsmet Yılmaz 143
Mehmet Ünsallı 154
Doğan Halis 168
İlbay Kahraman 196
Kamil Kartal 222
Erdal Dönmez 254
Remzi Kılıç 263
Çeçen Karakoyun 274
Yasin Nuri Aydınlı 290
Hasan Basri Çıplak 372
Zafer Ayden 401
Ruhsati Yalçın 415

Hüseyin Gülseven 421
Tarık Günlü 431
Necmettin Çobanoğlu 442

Fotoğraflar 451
Dizin 459

Önsöz

Bu kitap ile Kamer Teyhani'nin hayatı anlatılırken uğruna mücadele ettiği Türkiye halklarının Devrimci Yol'una ve onun işçi sınıfı içerisindeki çalışmasına tanıklık edeceğiz.

Arkadaşlarımızın döneme ilişkin anlatımlarını içeren bu çalışma şüphesiz ki eksiklikler içermektedir. Bazı arkadaşlarımız yaşananları tam olarak anımsayamamaları nedeniyle yanlış yapmamak için konuşmaktan imtina etmişlerdir. Birkaç arkadaş ise "siyasi" nedenlerle susmayı tercih etmişlerdir. Yine de söyleyebiliriz ki; Türkiye sosyalist hareketinin en yaygın ve kitlesel örgütlülüğünü gerçekleştirmiş olan Devrimci Yol'un işçi sınıfı içindeki çalışmasının Yeniçeltek ve Aşkale maden işçileri deneyimlerinin dışındakilerini de öğrenme şansımız olacaktır.

Bu çalışma sadece geçmiş deneyimlerin anlatılması değildir. Aynı zamanda günümüzün siyasi görevlerine göndermeleri de içermektedir. Emekçi sınıfın örgütlenmesinde merkezî olarak planlaması yapılmış, o planı gerçekleştirecek istihdamların ve örgütlenmelerin hayat bulduğu işkollarının niteliğine göre işyeri-havza veya işyeri-mahalle ortak örgütlenmesini gerçekleştirme görevini önüne koyan bir yaklaşımın ne denli önemli olduğu vurgulanmaktadır. Mahalle ve işyeri örgütlenmelerinin "doğurgan" bir özellik taşıdığının bilinmesi mücadelenin yaygınlaşması ve ve toplumsallaşması açısından önemli bir noktadır.

Gerçek bir işyeri örgütlenmesi, çok sayıda mahalle çalışması için bir zemin sunarken; sahici bir mahalle çalışması da bizi birçok işyerine taşıyabilir.

Yeniçeltek işçileri, yaşadıkları köyleri de kapsayan bir örgütlülük anlayışıyla mücadelelerini vermeselerdi; Gümüşhacıköy'den Havza'ya, Merzifon'dan Suluova'ya, Gençlikten Yabacılara bütün-

lüklü bir faaliyet yürütmeseydiler, Devrimci Yol'cular İstinye-Büyükdere-Sarıyer hattında mahalle çalışmaları gerçekleştirmeseydiler biz bugün Kavel-Beldesan-Bebimot ve İstinye Tersanesi işyerlerini kapsayan deneyleri tartışamayacaktık.

Bir diğer önemli nokta ise o günün koşullarında Türkiye hızla "iç savaşa" giderken, resmî-sivil faşist güçlerin halkı hedef alan saldırılarına karşı emekçi halkta gelişen direnme eğilimlerini Devrimci Yol'un örgütleme becerisiydi. Bu örgütlenmeye direniş komiteleri aracılığıyla hayat buldurmaya çalışan hareketimiz komitelere sadece faşist saldırılara karşı direnme görevi yüklemiyor, aynı zamanda bu komiteleri halkın yönetim organları olarak da görüyordu. Bu hareketimizi diğer sosyalist hareketlerden ayıran temel bir yaklaşımdı.

Devrimci Yol'un bu denli yaygın ve kitlesel bir hareket olmasının altında sıradan insanların onu halkın diline dönüştürme ve ete kemiğe büründürme becerisi yatmaktadır. Bu "sıradan ve görünmeyen"lerin başını kadınlar çekmektedir. Devrimci Kadınlar Derneği'nden başlayarak çalışmaların bütün aşamalarında yer alan kadın arkadaşlarımızın ne yazık ki örgütlenme "hiyerarşisinde" yeri yoktu. Tartıştığımız her deneyimde Semra Kesim'in, Ayşegül Devecioğlu'nun, Birsen Tanyeri'nin, Ayşe Düzkan'ın, Sevim Keleşoğlu'nun, Necla Tazeçiçek'in ve birçok kadın arkadaşımızın katkı ve çabaları vardı.

Ayrıca Kemal Keleşoğlu, Bekir Doğanay, Sedat Küçükyılmaz, Ahmet Atak, Mehdi Bektaş, Gültekin Pekdemir'in hukuk alanındaki katkıları da hatırlanmalıdır.

Ve son olarak Yol'culuğumuz bitmedi, biriktirdiklerimizle arayışımıza devam ediyoruz.

Sedat Şeyhoğlu
Mart 2020, İzmit

Çetin Uygur – (Sedat Şeyhoğlu ile Birlikte)

Evet, Çetin Uygur ve Sedat Şeyhoğlu. Bunu benim, Kamer'e son görevim gibi düşünün. Kamer'in nezdinde de özellikle İstanbul'daki devrimci hareketin gelişimi ve Dev-Yol'a dönüşümünü kapsayan ve Kamer'i de anan bir yerden bakarak, bugün sizinle bir araya geldik. Katkılarınız için şimdiden teşekkür ediyorum.

Çetin Uygur: Dev-Yol'a ilişkin bahsettiğin dönüşümde Sedat Şeyhoğlu'nun aktarımları daha doğru olur.

Aynı soruya ikiniz de yanıt verirseniz, birbirinizi tamamlamış olursunuz.

Ç.U.: Benim sadece Kamer ile ilişkim bir iş ilişkisi, bir de yakalanmamız olayı... Onunla konuşmamızda, sendikal anlayış konusunda tartışmalarımız var.

Onları soracağım.

Ç.U.: Çünkü sendikanın ilk kuruluşunda; bir tarafta DİSK vardı ve DİSK'te de DİSK'in kurucusu metal işçilerinin bir sendikası vardı. Dolayısıyla Yeraltı Maden-İş Sendikası'nın kuruluşu, sendikal anlayışı... Sendika nedir, sendikal örgütlülük nasıl bir örgütlülüktür, örgütlenme anlayışı nedir? Kamer ile diyaloğumuz çok az da olsa, genelde bunlar üzerineydi.

15-16 Haziran 1970, sınıfın olup olmadığı tartışmasına son vermiş olmakla birlikte, 1975 sonrasında sınıf ağırlıklı düşünmenin, hareket etmenin önünü ne kadar açmıştı sizce? 15-16 Haziran, Türkiye'deki işçi sınıfının varlığını hatırlattı. 1975'ten

sonra da sınıfın varlığını kabul edip ona göre örgütlenme çalışması var. İşçi sınıfı içinde çalışmanın önü ne kadar açıldı?

Ç.U.: Sorunu anlamamış olabilirim. Ne kadar açıldı derken, 15-16 Haziran arkasından gelen, DİSK'in devreye girmesi, sınıfın örgütlenmesi olayı ne kadar açıldı? Bunu mu sormaya çalışıyorsun?

Evet, 15-16 Haziran sınıf mücadelesinin önünü ne kadar açtı?

Ç.U.: 15-16 Haziran olayları, çok açık bir biçimde, Türkiye'deki yılların baskısı ve yasaklarıyla sosyalist düşüncenin, sınıf örgütlenmesinin, sınıf mücadelesine getirilmiş olan yasakların, o duvarların ciddi anlamda yıkılması anlamına geliyor. Dolayısıyla, işçilerin içinde bulundukları somut durumlardan etkilenmeleri doğaldır. Dönemin sosyalistlerinin, bir yanıyla da üniversite gençliğinin antiemperyalist mücadele, (ki bu noktada ABD çok önem taşıyan bir noktaydı) Amerika'ya ve onun 6. Filo'suna yönelik eylemler açısından bakıldığında, '68'liler, dolayısıyla büyüyen bir sınıf örgütlenmesi DİSK'de toparlanıyordu. DİSK'te sınıf doğrultusundaki bilgilerin, en kaba şekliyle olsa bile, sınıfın, sendikanın ne olduğu doğrultusundaki bilgiler ve onun haklarıyla ilgili ürettiği değerler ve bu değerler üzerinde büyük bir sömürü söz konusuydu. Bu sömürü karşısında hakların alınabilmesi ve bunun politik arenaya yansıması doğrultusunda, Türkiye İşçi Partisi'nin önderlik yaptığı dönemdeki bilgilerin, onların üzerine yağmur gibi yağmış olmasıyla birlikte, işçilerin çok hızlı bir biçimde DİSK üyeliğine doğru kayışı görülebiliyordu.

Ama bunun karşılığında da siyasi iktidar aracılığıyla ve onun örgütlülükleri anlamıyla sosyalist düşünceye, sol düşünceye yönelik ciddi bir saldırının olumsuz etkileri de görülebiliyordu. Bu olumsuz etkileri de, devletin kendi örgütsel güçleriyle yaptığı müdahaleler ve sermayenin de işçilerin hem örgütlenmesine hem de onların kendi haklarını koruyabilme ve kazanabilme döngüsündeki istemlerine yönelik antipropagandaları, saldırıları bu gelişmenin önündeki en büyük engeli oluşturuyordu ve büyük oranda da etkiliyordu. Fakat bütün engellemelere rağmen, yaşam onların bu örgütlenmesinin önündeki, bu örgütlenmenin ötesinde düşünce anlamında sınıf bilincini kazanma anlamındaki

yolları kapatmadı ve o ciddi biçimde gelişti. Bu gelişme sürecinde de, 1970'lere gelindiğinde bir darbe süreci var; 12 Mart, boşuna değildi. Çünkü sistem krizlerini aşamadığı için, krizleri açısından en büyük tehlike olarak gördüğü antiemperyalist sol-sosyalist düşüncelere yönelik, onun örgütselliğine yönelik saldırısı, yargılamaları bütünüyle devam etti. O örgütlenmelere rağmen, örgütlülük anlamındaki, düşüncelerdeki gelişme anlamındaki sınırlamalar, onlar açısından, aslında hiç de istemedikleri büyük bir etki yarattı. Ama sınıfın örgütlenmedeki beklentisi tam da karşılanmadı diyebilirim.

Burada en önemli noktayı sınıfın kendi örgütlenmesinde, sendikal örgütlenmesinde, işçilerin örgüt yapısında beklentisi olan, başlarında birilerinin olması ve birilerinin kararlarına bağlı olma doğrultusundaki işleyiş, bu örgütsel yapıda da kendini göstermeye başladı. Dolayısıyla bu örgütsel yapıdaki işçilerin buna yönelik giderek artan tepkisi, diğer taraftan evrensel olarak dünya üzerindeki sosyalist düşünce olarak tanımlanan düşüncenin ciddi anlamda tartışılır hale gelişi söz konusuydu. Böyle bir tartışmanın sonrasında "alternatif çözümlemeler" denen çözümlemeler Türkiye'de ağırlıklı olarak önce bir gençlik hareketi içinde kendini gösterirken, doğal olarak siyasi platformda ve işçi sınıfının içinde de kendini yansıtmaya başladı. Sendikal örgütlenme de sorgulanmaya başladı ama bu doğrultudaki sorgulamada herhangi bir çözümleme doğrultusundaki hareketlilik gündeme fazla gelmedi.

Evet, DİSK'in bünyesinde çok tutarlı işçi önderleri vardı. Onlar sendikalarının yönetimlerine de katılmışlardı. Sendikalarda çok ciddi eylemliliklerin içinde yer almışlardı. Onlara önderlik yapmışlardı. Yasaların grev hakkını bile tanımamasına, bütün yasaklara rağmen işçiler, işverenlerin toplu sözleşme masasına gelmemesine rağmen, yani Anayasa'da çok açık bir biçimde işçilerin toplu sözleşme ve grev yapma haklarının var olmasına rağmen, Anayasa'daki tek bir cümle sermaye sınıfı açısından ve onun siyasi iktidarı tarafından çok güzel kullanılır durumdaydı. Çünkü o küçük zümre, "bütün bunların hepsi bir yasayla düzenlenir" diyordu. Yasayla düzenlenir deyince, örneğin metal işçileri işvereni sözleşme masasına çağırdılar. İşverenler "hayır" dediler, gitmediler. İşçiler grev kararı alınca devlet polis ve askerî gücünü onların üzerine yöneltti. Ama onlar eylemlerini

sadece kendileri değil aileleriyle birlikte sürdüren ve işyerlerine el koymaya da giden bir eyleme girdiler.

Sonunda çok ciddi darbeler aldılar. Yargının önüne çıktıklarında bir yargıcın tavrı, işçi sınıfının tek kurtarıcısı oldu. Çünkü yargıcın, onların bu eyleminin sonrasında iddia makamının onları suçlayan iddialarının karşısında söylediği şuydu: "İşçiler bu eylemi yapmışlar, çünkü Anayasa'da bu hak kendilerine tanınmış. Ama bu haklarının kullanılması doğrultusundaki düzenlemeler yasal olarak iktidara bırakılmış. İktidar bunu yapmadıysa, bunun sorumlusu işçiler değildir".

Sizin Yeniçeltek davanız, değil mi?

Ç.U.: Hayır, bu Maden-İş'in başlangıçta yaptığı eylemdir. Sendikal örgütün gerçekten doğuş aşamasıdır ve onun mücadele anlayışının somut göstergesidir.

Yıl kaçtı?

Ç.U.: 1967-68, o tarihler DİSK'in varlığını ortaya koyuşu. Bütün bunların göstergesi, sınıf, sorunun çözümünü kendisi üretebiliyor ve hayata geçirebiliyor ve bir yargıcın tavrı kurtardı onları. Onun devamı anlamında bakıldığında, ben de üniversite dönemindeki öğrenci birliği başkanlığı yaptığım dönemden sonra, Zonguldak'ta mühendislik yaptığım sürede madencilik sektöründe gördüklerim, yaşadıklarım ve işçilerin içinde bulundukları somut durumdan dolayı kurduğum diyaloglarda bu işkolunda bir sendika kurulmasının gereğine inandım. Bir sendika kurulması doğrultusunda işçilerden gelen talep üzerine yola çıktım. 1975 yılında Yeraltı Maden-İş Sendikası'nı böyle kurduk.

Sedat Şeyhoğlu: Çetin Uygur'un bahsettiği şeyler, DİSK'in kuruluşu, sınıflar açısından önemli. Bunun içerisinde en önemlisi Kavel'dir. İşçilerin eşleri ve çocuklarıyla beraber katıldığı, devletin yasadışı diye tanımladığı grev Kavel'de yapıldı. Hasan Hüseyin Korkmazgil'in meşhur "Kavel" şiiri de onlara atfen yazılmıştır. Kavel, Şişecam, Paşabahçe, Demirdöküm, bunlar zincirleme gelen şeylerdir ama onları aslında kendi tarihsel sürecinde incelediğimizde çıkan sonuç şu; 1967-68 yılları, dünyada antiemperyalist gençlik hareketlerinin zirve yaptığı dönemdir.

Doğal olarak Türkiye'yi de etkiledi, Türkiye'de de gençlik hareketi çok ivme kazandı. Ama bu sadece gençlik hareketiyle sınırlı değildir, İtalya ve Fransa'da da görülür.

Bizim ülkemizde de gençler talepleri için fakülteleri yaygın bir şekilde işgal ettiler, forumlar düzenlediler. Aynı süreçte işçiler de fabrikaları işgale başladı. Türkiye'de bugüne kadar yirminin üzerinde fabrika işgal edilmişse bunun üçte ikisi o dönemde gerçekleşti. Bu ezilenlerin geliştirdiği herhangi bir yöntemin ne kadar çabuk ve yaygın olarak kullanıldığının bir örneğidir. Egemenler bu dönemlerde bakıyor, DİSK gibi bir şey çıkıyor, işçi sınıfında bir direniş gözlemliyorlarsa, gençlikte antiemperyalist hareketler güç kazanıyorsa, aynı süreçte fakülteler fabrikalar işgal ediliyorsa, yoksul köylüler de toprak işgaline başlıyorsa, o zaman onlar da bütün bunları engellemek için çeşitli hamleler yapıyorlar. Demirel hükümetinin sendikalar yasası, grev ve toplu sözleşme yasasında değişikliğe gitmek için meclise teklif vermesi üzerine, o dönem DİSK önderlerinin yaptığı çağrıyla 15-16 Haziran gerçekleşti. Bunun sosyalistler üzerinde elbette ki etkisi vardır. Sınıf kendini sahnede göstermiştir. İstanbul'da, İzmit'te sıkıyönetim ilan edilmiştir. Dolayısıyla, daha çok sınıfa yönelik düşünme arayışı içerisine girmişlerdir.

Dev-Yol'u esas olarak diğer sosyalist hareketlerden ayıran temel şey, sahiden işin muhatabı, öznesi olması gereken kesimlerin sürece katılım kanallarını açmasıdır. Bu kanallar direniş komiteleri, işyeri komiteleri, vardiya komiteleri, ünite komiteleri olarak somutlaştı. Belki bütün tartışmaların hedefinde olması gereken şey de bu olacak ve bundan sonraki sohbetimizin ana eksenini de oluşturacak; nasıl bir toplum tahayyül ediyorsak, o toplumun nüvelerini bugünden oluşturmak gerekiyor. Yaşadığımız mahallede, okuduğumuz okulda, mesleğimizi icra ettiğimiz alanlarda, sınıfın içinde, sendikal alanda, kadınlarla ve çocuklarla ilişkimizde, ekonomiyi örgütlerken, bütününde nasıl bir toplumsal tahayyülümüz varsa onu bugünden inşa eden ve yarına olgunlaştırmaya çabalayan tutum, bence Dev-Yol'un topluma önerdiği ve yapmak istediği en önemli şeydi.

1975-1980 dönemi işçi hareketine bakarken milli demokratik, demokratik ve sosyalist devrim tartışmaları var. Doğal olarak bunların işçi sınıfına, hayata ve devrime bakışları var. Burada

Dev-Yol'un bakışı neydi? Bugünden başlayarak örmek, bugünden geleceği düzenlemek diyebilir miyiz?

S.Ş.: Bu tartışmalar ustalarda da olmuş, Lenin'le Luxemburg'un polemiklerinde de görebiliyoruz, Troçki'nin tartışmalarında da var. Kategorik olarak bir şeye hapsolmamak lazım. Çünkü hayat özellikle sınıfın içerisinde öyle şekillenmez. Somut talepleri vardır, onların gerçekleşmesi için fikirler üretmeye çalışır, senin de yapabileceğin şey, onlarla beraber "daha eşitlikçi, daha özgür, insanlar arası ilişkilerin daha iyi olduğu, geleceğe daha güvenle bakılabilecek bir toplumsal sistemi nasıl inşa edebilirizi" onların da talebi haline gelecek şekilde tartıştırmak ve beraber mücadeleye katmak. Yoksa Milli Demokratik Devrim (MDD) olmuş, şu olmuş, önemi yok; onlarla tartışırken de bir önemi yok. Belki Dev-Yol'u önemli kılan şey de odur; Dev-Yol bu tartışmaların ötesine geçmiş bir hareketti. Halkın somut sorunlarıyla ilgilenen, onu kurmak istediği Türkiye doğrultusunda hareketlendirmek, tartışmak isteyen, ona uygun kanallar açan, örgütlenmeler yaratan bir hareketti. Yaygınlaşmasında da bunun önemli bir payı var diye düşünüyorum.

Çetin Uygur'un bu konuda ekleyeceği bir şey var mı?

Ç.U.: Sedat arkadaşımızın söylediklerine somut örneklerle katılmak isterim. İster beyni, ister bedeniyle olsun, "tüm değer ve hizmetleri üreten çalışanların örgütlenmesi" denilen olayda, klasik bir uygulama anlayışının yasal olarak da güven kazanmış olmasına rağmen, onun gerçek anlamda hayata gerçekleştirilmesi olayı, DİSK'in kuruluşunun sonrasında çok daha sağlıklı ve gerçekten zeminine oturmuş şekilde Dev-Yol'da hayat buldu. Örgütlenme sadece işyerine hapsedilmedi, onların ailelerini, oturdukları yerdeki komşularını, işyeri çevresindeki yaşayan toplulukları da içine alan bir örgütlenme olarak süren bir örgütlenmeydi. Bunu sendikal platformda da hayata geçiriyoruz. Yasa, işçiye sendika hakkını tanımış ama işçi sendikal örgütlenmesini sadece kendi içine hapsetmiyor, çevresindeki toplumu da kendisiyle beraber örgütleyerek hayata geçiriyor.

Bunun en güzel örneğini Yeraltı Maden-İş'te gördük. Marmara Adası'ndaki dolomit işletmesindeki işçilerin, Şişe-cam Fabrikaları Genel Müdürlüğü'ndeki toplu sözleşmede uyuşmaz-

lık noktasına varıldığında, genel müdürlük düzeyinde son bir görüşmeye oturuldu. Masada sadece sendikanın merkez düzeyindeki yöneticileri değil, işçi komitelerindeki komite sözcüleri de vardı. Tartışmaların sonrasında işçilerin komite sözcüsünün ağzından dökülen bir cümle önem taşımıştı: "Taleplerimizden ekonomik olarak şu kadar bir gerilemeyi kabul ederiz, ama siz, Türkiye Şişecam Fabrikaları Genel Müdürlüğü olarak (o dönemki genel müdür birkaç yıl önce cumhurbaşkanlığına aday olmuş bir kişidir, yanındaki hukuk müşaviri de Mersin'deki soda fabrikasını kapatan kişi olarak tanınır) bir fabrikayı kapatmışsınız ve işçileri de sendikalı oluyorlar diye işten atmışsınız. O sendikayla bizim sendikamız arasında bir bağ yok, o işyerini açacaksınız ve işçileri de işe alacaksınız, biz buradan kalktıktan sonra da onların sendikalarında seçtikleri kişileri masaya çağıracaksınız ve onlarla görüşmeye başlayacaksınız" dedi.

Sınıf dayanışması bu demek ki.

Ç.U.: Bu, Dev-Yol'un, işçilerin gerçekten örgütlerinde, haklarını kendilerinin belirlediği bir örgüt yapısına sahip olduklarının göstergesiydi. İşçiler kendi kararlarıyla masaya geliyorlardı. Sonunda bizden izin istediler. 15-20 dakikalık aradan sonra gelip kabul ettiler. İmzalarımızı attıktan sonra bize yöneltilen soru şuydu, "Allahınızı severseniz, siz hangi siyasettensiniz?" dediler. Gerçek bir sendikal örgütlenmede, sendika işçiyi, işçi de sendikayı kendisinin kurtarıcısı olarak görmez, görmemesi gerekir. Kendisini kurtaracak olan yine kendisidir. Ama sendikası ona, sınıf bilincine ilişkin bilgileri aktaracak, yaşama gerçekten sınıf bilinciyle bakmasını sağlayacak ve ortak kararlar alarak o örgütü yöneten konuma getirecek örgütlülük ortamını sağlamalıdır.

DİSK'in kurulması, işçi sınıfı hareketinin gelişmesi konusunda sıçrama sağladı ve bu sıçramada Dev-Yol'un yol göstericiliğinin ciddi bir etkisi oldu. 12 Eylül'e kadar örgütselliği sürdürürken, karşılaştığımız işyerlerinde Bakanlar Kurulu'nun kapatma kararı aldığı Aşkale gibi bir işyerinde, işçilerin kararının sendikaya ulaşmasıyla birlikte işçiler işyerine el koydu ve 90 gün boyunca hem ürettiler, hem yönettiler. Sonunda Bakanlar Kurulu kararıyla işyerinin kapatılma kararı kaldırıldı. Bakanlar Kurulu da işyerindeki sendika sol görüşlü bir sendika olduğu

için ve işçiler, işe alımdan işten çıkarma süreçlerine kadar kendi söz ve karar mekanizmalarıyla hareket ederek örgütlülüklerini sürdürdükleri için, kapatma kararı almıştı. Ama direnişle üretim sürdükten sonra, doğudaki en büyük askerî birliklerin komutanlarının gelerek işyerini kuşattığında, işçilerden birinin elinde silahla işyerini kuşatan askerlere seslenişi, 15-16 Haziran'daki seslenişi hatırlatıyordu. İşçi askere, "asker gardaş, senin elindeki silahı ben bırakmişem, sen almişsen, yarın sen bırakacaksan, benim yanıma geleceksen" dedi. Yaşamı anlatan, bundan daha net bir aktarım olabilir miydi? Komutanlar da işletmeyi gezip depolarda üretilen kömürleri gördüklerinde sessiz sedasız ayrıldılar. Çünkü onlar işletmeyi kuşattıklarında çevredeki köylüler de onları kuşatmıştı. İşte örgütlenme denilen şey buydu. İşçiler sadece sendikal anlamda örgütlenmemişti.

Bölgelerdeki direniş komiteleri var, işyerlerinde işyeri komite ve konseyleri var. Bunlar arasında nasıl bir ilişki vardı?

Ç.U.: Direniş Komitelerini farklı bir şekilde anlatmak gerekecek. Onu Sedat aktarsın. İşyerindeki işçi komitelerindeki işçiler çalıştıkları yerlerdeki, köylerdeki arkadaşlarıyla işçi-köylü-gençlik komiteleri kurmuşlardı. Bir de bütün bölgeyi kapsayan kocaman bir direniş komitesi vardı.

Şimdi bir önceye dönelim. Sedat, Çetin Uygur'un söylediklerine ek olarak söyleyeceğin...

S.Ş.: Bunlar zaten iç içe konular.

Peki, o zaman ben bir soru ile başlayayım, ikiniz devam edin. Bu ülkede sınıf mücadelesi açısından 1976-77-78 olmak üzere üç büyük 1 Mayıs kutlaması var. Bunlara siyasal açıdan bakıldığında hem Dev-Yol'un, hem de diğer siyasal yapıların bakışı neydi? Özellikle Dev-Yol bu üç 1 Mayıs'ı sınıf mücadelesi açısından nasıl değerlendirdi?

Ç.U.: 1975 yılında, kuruluşumuzla birlikte Yeraltı Maden-İş Sendikası ilk kuruluş örgütselliği olan Amasya Yeniçeltek'te 1978'deki işyeri kapatılması tehdidine karşı, işçiler işyerine el koymuştu, kendileri üretip kendileri yönettiler. O eylemin sonrasında hem genel müdürlükleri hem de 12 Eylül sonrası

askerî denetimciler işletmeyi denetlediklerinde, tek kuruş açık yoktu. İşyerinin ve sendikanın tavrı çok açık ve netti.

S.Ş.: Belki tarihsel olarak şöyle bir farklılık olabilir. Bu sıkıntı 12 Eylül sonrası yaşandı. Devletin uzun bir süre yasakladığı İşçi Bayramı...

Ç.U.: 1975'te kutladık.

Onu hatırlattı, 1975'i hep görmezden geliyorduk...

Ç.U.: 1 Mayıs'ı 1975'te, Yeniçeltek'te işyerinde kutladık biz. Orada 980 işçiye 1 Mayıs anlatıldı. Doğuşu, dolayısıyla bunun bir sınıf bayramı olduğu, sınıfların geleceğe ilişkin yaşama bakışı ve çözümleri anlatıldı. En geniş topluma, artı siyasi iktidara tanıtılarak kutlandı 1 Mayıs 1975. Dolayısıyla, 1976'da ilk kez DİSK Taksim Meydanı'nda güzel bir 1 Mayıs kutlaması gerçekleştirdi.

1960 Anayasası'nda 1 Mayıs "Amele Bayramı" olarak geçiyor muydu?

Ç.U.: 1960 Anayasası'nda böyle bir tanım yok. 1 Mayıs bir tatil günü değildir. Bayram derken, 1 Mayıs'ın temel işlevi şudur, emek ve hizmetlerin üreticisi olan tüm kesimler artık işçi sınıfıdır. Dün mühendis ve doktorlar işçi sınıfına dahil edilmezdi. Memurlar sınıfa dahil edilmezdi. Oysa onlar da değer ve hizmet üretimleriyle artık bugün işçi sınıfının içindedirler. Dolayısıyla, 1 Mayıs yaşadığı toplumsal değerlerin değerlendirmesini yapar ve sunar. Evrensel olarak yaşanan olaylara bakarak bir değerlendirme yapar ve sunar. Ardından da sınıf çıkarları açısından olması gerekenleri, yani talepleri çok açık ve net olarak, en duru şekilde ifade eder.

1 Mayıs'ın temel özelliği budur. Bu seslenişler en geniş halk toplumunadır. Onun ötesinde, kendi yaşadığı toplumsal kesimin ötesine de sesini duyurmaya çalışır. En önemlisi de, o toplumun var etmiş olduğu devlet denilen yapının en tepesinde bulunan siyasi iktidar diye tanımladığımız o iktidara, bu değerlendirmelerini, bu tespit ve önermelerini duyurur. Bunu en basitinden ücretten, bir işyerindeki işçi sağlığı ve iş güvencesinden başlatabilir, ülkede uygulanan ekonomik politikalara, toplumsal olayların değerlendirilmesine kadar götürebilirsiniz. Bununla beraber, 1 Mayıs, toplumsal yaşamın nasıl olması gerektiğinin

deklare edildiği bir gündür. Böyle bir günde, siyasi iktidarlar, sınıfın böyle bir günü kutlamalarından, bir araya gelmelerinden çekindikleri için baştan itibaren yasak koymuşlardır. Sınıftaki gelişmelerden dolayı da siyasi iktidar hâlâ Türkiye'de bu kutlamalara engeller ve yasaklar koymaktadır.

Dev-Yol içinde, "evet biz öğrenci hareketiyiz ama bunun dışında devrim olacaksa da işçi sınıfı gerekiyor, bunun içinde örgütlenmek gerekiyor" gibi bir bakış açısı güçlendi mi? Aslında bunu sormak istiyorum. 1976, 1977, 1978 1 Mayıs'ı yaşanıyor, ama biz hâlâ bir gençlik hareketi gibiyiz. Dev-Yol bir gençlik, bir öğrenci hareketi miydi?

Ç.U.: Sedat Şeyhoğlu arkadaşım daha ayrıntılı bilgi aktarabilecektir ama dünya üzerindeki sosyalist düzenin başını çeken kesimlerin uzun süredir devam eden önderlikleri, evrensel olarak bilim ve teknolojideki, ekonomideki gelişmelerin geldiği bir boyutta, onun ciddi anlamda yeniden bir değerlendirmeye tabi tutulması doğrultusundaki gelişmeyi, Türkiye'deki devrimci hareketlerde de dünya üzerinde de bir gelişmeyi başlattı. Dolayısıyla o dönemde, özellikle üniversite gençliği bu değişimlerde çok aktif rol aldı. Öyle bir yer alıştı ki bu, bir yanıyla, sermayenin evrensel boyuttaki örgütlülüğünü ve örgütlülüğün önderliğini yapan liberal ülkelere karşı, örneğin Amerikan 6. Filo'su, artı işçi hareketini çok ciddi bir şekilde harekete geçiren, Kocaeli'nden İstanbul'a kadar yürüten "Montaj Sanayine Hayır" yürüyüşleri...

Uluslarüstü sermaye, benim ülkemde sanayileşme doğrultusundaki adımı engellerken ben de montaj sanayi kuruyor. Gençlik "Montaj Sanayine Hayır" yürüyüşleri yaparken, İzmit'ten İstanbul'a doğru gelirken, o yol üzerindeki bütün fabrika işçileri, işlerini bırakıp, gençleri karşılamak için Ankara-İstanbul yoluna çıktılar, alkışlarla karşıladılar. Dolayısıyla, gençlikte düşüncenin zenginleşmesi olayı çok da doğal olarak, her zaman söz konusu olabilir. Bugün çok farklı bakış açılarıyla hareket etmekte olanların, bugün yaşanan süreçte bile, "artık bütün farklılıklarımıza rağmen saldırılara karşı ortak bir mücadele hattında bir araya gelelim" şeklindeki çağrısı, gerçek bir çağrı olarak gündemimizde.

S.Ş.: Dev-Yol'dan söz edince çok çok genç bir hareketten söz ediyoruz. Elbette 1920'lerden gelen bir sürecin birikimidir ama diyelim ki biz Devrimci Gençlik'ten Devrimci Yol'a 1 Mayıs 1977'de geçtik. Dev-Yol kendi pankartıyla ve birinci sayısıyla ilk kez çıktı, Türkiye halklarına dedi ki "gençlik hareketinden bir politik harekete dönüştük, bildirgemiz şudur, özlediğimiz Türkiye budur, şöyle örgütlülük esaslarıyla mücadele edeceğiz". Dolayısıyla, 1980 darbesine kadar üç buçuk yıllık bir süre var... Böyle bakınca eksiklikleri kabul edilebilir bir şey, zaten eksiği olmasa hareket olmazdı. Onların politik organizasyonu olurdu, Dev-Yol partisi mi olurdu, bir şey olurdu. Altta yine toplumsal hareketlerin koordinatörü niteliğinde olurdu.

Dev-Yol'a sadece gençlik hareketi şeklinde bakmak haksızlık olur. Örneğin Ordu'da, Giresun'da, Ege'de, Yeniçeltek'te, Merzifon'da, Amasya'da gençlik hareketi miydi? Değildi. On binlerce insanı sokağa indiriyordu. Bugün belgesellere baktığımızda görüyoruz ki genç insan sayısı son derece az, analarımızı, bacılarımızı, dedelerimizi, amcalarımızı yürüten, onlarla köylerde, mahallelerde komite kuran ve işin ortağı yapan bir politik hareket var. Dolayısıyla denecek şey, "yapmak istediği buydu" olabilir. Bütün ezilen kesimleri kendi öz örgütlenmelerinde pekiştirip oradan bir Türkiye inşa etmekti ama kendi o seviyeye gelemediği için bunu gerçekleştiremedi. Bugün bile gittiğimde, birçok köyde izine rastlamak mümkün. Fatsa'da, Eynesil'de, Adana'da rastlarsın. Çok sayıda örnek vermek mümkündür. Biz de ilk orman köylüleri mitingini 1975'de Espiye'de yaptık. O mitinge 2 bini aşkın insan katıldı. O zaman Devrimci Yol yok ama biz, sonrasında Devrimci Yol ve Devrimci Gençlik'te yer alan insanlar vardık...

Ç.U.: Burada güzel bir örnek daha verebilirim. 1976-77-78 yıllarında Yeniçeltek'teki sendikal örgütlenme... Yeniçeltek Kömür İşletmeleri aynı zamanda Suluova'daki şeker fabrikasının da ortağıydı. O şeker fabrikasında üretilen pancarlar da o bölgenin köylerinde üretiliyordu. Maden işletmesinde çalışan işçiler de o bölgenin köylerinden gelen işçiler. Üretilen kömür en ucuz fiyatla şeker fabrikasına veriliyordu. Diğer taraftan, çalışan işçilerin aileleri de köylerinde pancar üretiyorlardı. O pancarlar da şeker fabrikasına gidiyor ve şeker üretimi yapılıyordu. Şeker fabrikasındaki işçiler, bu pancarın üretilmesine, yüklenmesinden

taşınmasına kadar sorumlu olan işçiler sendikasız ve örgütsüzdü. Aynı sermaye tarafından, işçiler bir yandan maden işletmesinde sömürülüyor, öbür yandan da köylüler pancar üretiminden dolayı sömürülüyorlardı. Üretilen kömür doğrudan halka değil, karaborsaya gidiyordu.

Örgütlenmeyle girilen mücadelelerin sonrasında hem şeker fabrikasındaki işçiler ve taşıyıcılar bir sendikal örgüt kazandı, hem de köylerdeki pancar üreticileri işçi-köylü derneklerini kazandı. Karaborsacılardan kurtulmak için Amasya, Merzifon, Suluova ve Havza gibi bölgelerde mahallelere kadar, yoksul insanlar mahalle komiteleriyle bir araya gelip araba tutarak işletmeye gelip karaborsaya düşmeden kömürlerini aldılar. Sadece bu komitelerin kurulması değil, neden kurulduğunu büyük harflerle öğreten bir süreç yaşandı. İşçilere yazın açık havada yerli ve yabancı öğretici filmler gösterilirdi. Filmler köylerde gösterilirken ayrıca köydeki kadınlara da gösterilirdi. Orada *Maden* filmi için bir kadıncağız "bu filmi bizim heriflere de gösterin de biraz akılları başlarına gelsin" dedi. Bu vereceğim örnek Cahit Akçam'ın yaptığı *Yeniçeltek Belgeseli*'nde de vardı; bir işçinin eşi de "bizim herif iki kelimeyi bir araya getiremezdi, şimdi bir işçi sözcüsü oldu, susturabilirsen sustur" diyordu. İnsan ürettiği değeri gördüğünde ve bununla ilgili düşünceleri zenginleştiğinde, olması gerekenlerin olabilmesi için mücadele yoluna girer. Bu noktada Dev-Yol'un ciddi bir katkısı ve yol göstericiliği vardı. Bu yol göstericilik, "en doğrusunu ben bilirim" tarzıyla değil, çözümün yöntemini gösterip bunu hayata geçirerek yapılıyordu.

S.Ş.: Gençlik hareketi, toplumun bütün ezilen kesimlerini kavramayı hedefine koymuştu ve ona uygun davranıyordu. Mahkemede Nasuh Mitap'ın söylediğini hatırlayın, "Sizler bizi faşizme karşı mücadele ettiğimiz için yargılıyorsunuz, oysa tarih bizi mücadele edemediğimiz için yargılayacak!" Dev-Yol'a, özellikle sendikal alanına dair öyle bir şey denebilir. Evet, geç kaldık. Biz belki son bir yılda daha merkezî olarak müdahalelere başladık. Onda da hatırı sayılır bir sendikayla, DİSK'le birlikte ortak bir tavır aldık, alternatif bir şey söyledik. Daha önce olabilirdi ama o da hareketin gençliğinden kaynaklı bir şey, yoksa o alanla ilgilenmediği, gözden çıkardığı anlamına gelmiyor. Ama çok net olan bir şey var. Bu Yeniçeltek'te de böyledir, Aşkale'de

de böyledir, Trakya Profilo'da böyledir, Dev-Yol, Profilo'da işçileri sendikal alanda örgütlerken önce Çerkezköy'de, Çorlu'da, Lüleburgaz'da, Saray'daki köylerde çalışmaya başladı, oradan fabrikaya geldi. İstinye hattında başka bir şey oldu. Dev-Yol mahalle örgütlenmeleri yaptı. Oralardan sağladığı etkiyle o havzadaki Kavel, Beldesan ve İstinye Tersanesi'nde örgütlendi. Sendikal alanda ihtiyaç olduğunda işçiler Devrimci Kimya-İş ve Devrimci Metal-İş'e üye oldular.

Sedat, o kadar hızlı saydın ki işyerlerini, İstanbul'da bir İstinye bölgesi saydın ama 5-6 fabrikayı çok hızlı saydın. Her birisinin çok büyük bir tarihi var. Bence onları yeniden say.

S.Ş.: Kavel Fabrikası, Türkiye işçi sınıfı için özel anlam ifade eden bir yer. Orada kablo üretilir. Altında Beldesan ve Bebimot var, bisiklet üretilir. Türkay Kibrit, adı üstünde, kibrit üretilir. İstinye Tersanesi şimdi rahmetli oldu ama o zaman orada 1.200 sendikalı işçi çalışırdı. Bunlar bir havzada, bir dere boyunda örgütlenmişlerdi. Etrafında gecekondu mahalleri vardı ve o mahallelerde Dev-Yol faaliyet yürütürdü. O faaliyet sırasında işçiler Dev-Yolcu oldular ve fabrikalarda işçilerin söz sahibi olduğu sendikalar olsun dediler. İstinye'dekiler konuşmaya başlayınca, Büyükdere Levent hattına doğru çıkmaya başladı.

Ama burada önemli olan şey şu, mahalleden fabrikaya gidiş, fabrikadan mahalleye geliş değil. Bu arada, o dönem DİSK içindeki TKP'lilerin bakış açılarıyla da ciddi bir sıkıntı yaşanıyor, o nasıl başladı ve nasıl gelişti?

Ç.U.: Açıkçası bu konuya ilişkin tartışma yaratacak bir şey söylemek istemem. Bir boyutuyla, bir düşüncenin kendi dışındaki farklı düşüncelere karşı set çeker yaklaşımları yaşandı. Bunu ben kendi sendikal çalışmalarım içerisinde de gördüm. DİSK'e bu işkolunda bir sendika kurmaları gerektiği istemini kişi olarak ben taşıdım. Bunu taşırken de o dönemlerin İstanbul Üniversitesi dahil olmak üzere, üniversitelerdeki gençlik hareketinin önderliğini yapmış olan arkadaşlarıma bile bu düşüncelerimi açtım. Onlar bile bu düşüncelerimi DİSK'e aktarmamı istediler. "Bu çalışmayı sen üstlen" dediler bana. Ben bu çalışmayı, örgütlenmeyi isteyen işçilerle diyalog kurarak gerçekleştirdikten sonra,

genel kuruldaki kendi tüzüğümüzü bile Beypazarı'ndan, ağırlıklı olarak Yeniçeltek'ten, Malatya'dan gelmiş işçilerle tartışarak toplantıya katıldık. İşyerindeki işçilerin çalıştıkları iş gruplarına göre işyeri komiteleri kurulması, komitelerin sözcülerinin bir araya gelmesiyle işçi konseyleri kurulması, konsey sözcülerinin de Türkiye çapında sendika merkezinde işçi konseyleri meclisleri kurması... Bu meclisler işçilerin taleplerini toplayıp yönetime taşıyordu ve yönetimi de bir anlamda denetliyordu.

Bu kararları aldığımız bir toplantı yaparak sendikamızın ismini orada belirledik. Benim önerim Yeraltı-Yerüstü Maden-İş Sendikası'ydı. Beypazarı'ndan katılan işçi arkadaşın önerisiyle Devrimci Yeraltı-Yerüstü Maden-İş, kısa adıyla Yeraltı Maden-İş ismi konuldu. O toplantıdaki en önemli karar, DİSK'e katılma kararıydı. Bu kararımız DİSK'e gitti ama bir yıl boyunca yanıt gelmedi. O dönem DİSK yönetiminde bulunan ve hâlâ da saygı duyduğum Kemal Türkler'in başkanlık yapmış olduğu yönetimden -ki kendisine verdiği mücadelelerden dolayı saygı duyuyorum- bir yanıt alamadık. Bir yılın sonunda ikinci olağan kongremizi yaptığımızda DİSK'e katılma kararı tekrar alındı ve iletildi. Ama yine yanıt alamadık. Sonunda şu anda hayatta olmayan, saygı duyduğum bir yöneticiyle tesadüfen karşılaşıp neden bize yanıt vermediklerini sorduğumda, gülerek kendisinin de bunu yönetime sorduğunu söyledi ve "goşist" sözcüğüyle karşılaştım. Bu, çok açık ve net olarak, yönetimimize sahip olan düşünceye karşıt olunduğu anlamına geliyordu.

Bu devrimci ve sosyalist düşünce açısından elbette kabul edilebilir bir şey değil. Farklı düşünüyor, yaşama farklı bakıyor olabilirsin ama yaşadığımız bu süreçte aynı hedefe gitmek için mücadele ediyorsak, o mücadelede aynı hatta buluşmak durumundayız. Bu farklılıklarımızı sürekli olarak tartışabiliriz. Eksiklikleri ve yanlışlıkları da düzeltecek olan, farklı önermelere sahip olabiliriz, ama ortak bir mücadelede bir arada olmamız gerekir. Aceleyle bize alternatif bir sendika kurup, bizim sendikamıza, "gelin ona katılın" diye çağrı yaptılar. İş buna kadar varabiliyordu. Fakat örgütlenme ve mücadelemiz devam etti. Tokat Antimuan İşletmesi, Hitler sermayesi ile kurulan bir işletmedir. Antimuan, bugün demir cevherine katılan en önemli madensel hammaddedir. Orada bile, işverenlerin sendikal örgütlenmeyi kabul etmemesi üzerine işçiler işletmeye el koydular ve üretimi

durdurdular. Bakanlık yetkilileri işçilerle konuştuğunda işçiler sendika yönetimine dahi danışmadan doğrudan haklarını ve sendikal örgütlülüklerini savunacaklarını söyleyerek işverenin sendikayı tanımak zorunda olduğunu söylediler ve kazandılar.

Bir gece vakti, maden işletmesinin patlayıcı madde depolarını patlatmaya gelen ülkücü faşist grubu yakalayıp, ellerindeki silahlarıyla birlikte o dönemin ilçe kaymakamına teslim ettiler. Bu işçiler komite örgütlenmeleriyle orada var oldular. Ama 12 Eylül hem onları cezalandırdı, hem Aşkale'dekileri, Yeniçeltek'tekileri, Malatya'daki işçileri cezalandırdı. Divriği'deki işçiler de bu konuda darbe yediler. Bugün yaşanan süreçte sendikalarda yeni bir mücadele anlayışı, bir örgütlenme anlayışı geliştirmesi gerekiyor.

Yani DİSK'in çekincesi bu örgütlenme anlayışı mıydı?

Ç.U.: O düşünce farklılığından kaynaklıydı. Bunun yaşanmaması gerekirdi tabii ki. Buna rağmen, 1976'da DİSK'in ilk kutlamasında Yeraltı Maden-İş pankartlarıyla birlikte, işçiler Aşkale'deki, Divriği'deki faşist saldırılarda hayatını yitirmiş üniversiteli çocukların pankartlarıyla 1 Mayıs'a katıldılar.

Hiç unutmuyorum, İstiklal Caddesi'nden geldiniz. Hepsinin üzerinde maden kıyafeti vardı.

Ç.U.: Kazmalarıyla birlikte geldiler.

Bir onlar, bir de Sine-Sen'liler beni çok etkilemişti 1 Mayıs'larda.

S.Ş.: Belki o döneme dair şu ayrıntıyı konuşmak lazım. Esasen DİSK'in doğuşu da sendikal anlamda farklılığın gerekliliğinden oldu. DİSK'i kuran ve yaratanlar bu sefer farklı kaygılarla solun değişik renklerini engellemeye çalıştılar...

Ç.U.: O günün yaşanan süreciyle onu kurdular. Onun için saygı duyulacak kişiler.

Bizim tarihimiz sonuçta...

S.Ş.: DİSK diye bir şeyi Türkiye işçi sınıfına armağan ettiler. Biz o anlayışla birçok alanda sorun yaşadık. Bursa ve İstinye'de silahlı çatışmalara varan, hiç kimsenin arzu etmeyeceği şey-

ler yaşadık. Ama o zaman, sendikal mücadele açısından şöyle olanaklar vardı. Şimdiki gibi sınıf bütünüyle zapturapt altına alınmamıştı. Örneğin bir sendika, herhangi bir işyerinde %50 artı bir çoğunluğa ulaştığında toplu sözleşme imzalayabiliyordu, yasalar buna elveriyordu. Şimdi öyle bir şey yok; önce hangi iş-kolunu tanımlamışsa, o işkolunun Çalışma Bakanlığı'nda kayıtlı işçi sayısının %10'unu bulacaksın, şimdi Anayasa Mahkemesi (AYM) kararı ile %3'e indi, sonra da işyerinde çoğunluğu sağlayacaksın. Dolayısıyla bu, bugün DİSK'teysen DİSK'te mücadele etmeni gerektiren bir şey. Ona rağmen sınıfın birliği açısından bunun tartışılması gerekir. Biz birliği savunduğumuz için Yeraltı Maden-İş ilk kongresinde DİSK üyeliği kararını aldı. Bu Dev-Yol'un, sınıfın sendikal alanda DİSK'te birliği savunduğunun bir işaretidir. İşyeri örgütlülüklerinde hangi görevlerle yükümlülerdi, mahalleler ne yapardı...

Onları soracağım, şimdi genel bakış gibi anlatalım.

S.Ş.: Kocaeli'ndeyiz, Ereğli'de Valf Sanayi vardır. Orada örgütlüydük ve orada işçiler hem vardiya esasına göre hem de genel olarak, komite ve konsey olarak örgütlenmişlerdi. Bir sabah İstanbul'a telefon geldi, "işçiler işgal etti, gelin görüşelim" dediler. Sabah vardiyasına gittiklerinde patron altı tane öncü işçiyi "işten atın" demiş, işçiler de basmışlar, kaynaklamışlar kapıları. Meslek odaları, sendikalar, TÖB-DER (Türkiye Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği), gençlik ortalığa dökülmüş. Ben fabrikaya geçtim, görünce içeri aldılar. Zaten bütün yetki onlarda, "kararımız bu" dediler. İşgal bir hafta sürdü. Bir hafta sonra uzlaşma sağlandı. Atılan işçiler geri alındı, kimse için soruşturma açılmadı, üretimin durması sebebiyle ödemeler kesilmedi. Ereğli'den Karamürsel'e kadar yürüyüş yapıp dağıldık.

Bunlar bizim tarihimiz, önemlidir. Bugün yaratmak için çabaladığın bir şey, bu yıl metalurji direnişi oldu örneğin, gece gündüz gittik, öncü işçilerle defalarca toplantı yaptık. Hangi işçi nerede oturuyor diye bir listeleme yapmamışlar. İstanbul'dan, Adapazarı'ndan gelen var ama burada çalışanların hepsi diyelim ki Gölcük, Karşıyaka'nın köylerinden. Çıksan köylere aileleriyle konuşsan bir köyden yüz kişiyi indirirsin. Etkili bir hareketin öngördüğü ve yaptığı şeyleri sen sıfırdan yapmaya çabalıyorsun

gibidir, bunun için önemi var. Bence tartışma geçmişe özlem vesaire açısından değil, güçlü bir devrimci hareket olsaydı metalurji grevi hükümeti bile yıkardı.

Çetin Uygur, bir de DİSK'in dışında yeni bir konfederasyon oluşma çalışması var. O neydi?

Ç.U.: Özür dilerim, bu konuda bilgim yok.

Abdullah Baştürk'ün genel başkanlığında 1980 öncesinde bir yasal parti çalışması var.

Ç.U.: O konuya ilişkin de bilgimin olduğunu söyleyemeyeceğim. O konularda da konuşmak istemem. Abdullah Baştürk çok açık bir şekilde sosyal demokrat düşünceleri savunan, gerçekten de açıkyürekli bir başkandı. Onunla da güzel bir anım var. 12 Eylül'de cezaevinde beni en son DİSK Davasına götürdüklerinde aynı koğuşta kaldık. Arkasından hem Abdullah Baştürk'e hem bana komünizm propagandası yapmaktan dava açıldı. Cezaevinde yapmışız propagandayı. Salonda hâkimi bekliyoruz, kapı açıldı içeri yetkili olduğu belli olan bir subay girdi. Baştürk'e beni göstererek "seni biliyoruz ama bu hâlâ eski kafasını diretiyor" dedi. Baştürk de güldü. Sosyal demokrat olduğu bilindiği için genel başkanlığa geldi ama sol, sosyalist düşüncelere kapı kapatan, tavır alan bir genel başkanlık görevi yürütmedi diyebilirim Baştürk için.

Sedat, DİSK'in dışında konfederasyon çalışması oldu mu?

S.Ş.: Fikrî olarak sohbeti oldu ama kararlaştırılıp harekete geçilen bir şey benim bildiğim kadarıyla yok. DİSK içerisinde birkaç sendikada bizim etkinliğimiz çok arttı. Birkaçında o zamanki Sosyalist Vatan Partisi'nin, birkaçında Halkın Kurtuluşu'nun etkinliği derken, bu sayı 15 sendikaya kadar vardı ama bu sendikalar üyesi az olan sendikalardı. O güne kadar DİSK'e egemen olan anlayışta birçok problem ortaya çıkınca fikrî olarak bazı tartışmalar oldu. Ama verilmiş bir karar yoktu. Neyi konuşursak o zamanın politik ortamıyla konuşmak lazım. O zaman Abdullah Baştürk'lerin DİSK yönetimine gelmesi, sınıf açısından da siyasi mücadele açısından da bir şeye tekabül ediyor. Dev-Yol ve diğer devrimci örgütler faşizme karşı çok ciddi mücadele

veriyorlardı ama esasen antifaşist cephede yer alması gereken, en sade ifadesi ile CHP seçmeni diyelim, harekete geçirilemiyordu. Biz faşistlerle mücadele ederken bizim yanı başımızda durması gereken unsurlardı bunlar. Oysa CHP'nin bir senatörü, neredeyse altı yedi il başkanı o süreçte infaz edildi. Birçoğunun cenazesini devrimciler kaldırdı.

CHP merkezî yönetimi, faşizme karşı teslimiyetçi bir yol izliyordu, CHP içerisinde "sol kanat" diye tanımladığımız kesimde de rahatsızlık yaratıyordu. Bizim harekete geçiremediğimiz kesim doğal olarak kendi içlerinden gelen bu kesimi harekete geçirebilir diye bir siyasi organizasyon sohbeti vardı. Toplumsal Kurtuluş Partisi denebilecek şey. Süleyman Genç'ler, Kemal Anadol'lar, Abdullah Baştürk gibi kalabalık bir milletvekili kolektifi bir figür içindeydi. Onlarla beraber düşünülmesi gereken bir şey; çünkü Dev-Yol diğer taraftan yaklaşan bir darbeyi görüyordu. İç savaş derinleşiyor, darbe olasılığı artıyor ve buna karşı birleşik bir direniş hattı oluşturmaya çalışıyordu. Bütün bu çabaların bir boyutuna denk gelen...

Bir ucu yasal parti, bir ucu cephe gibi mi düşünelim? Sol içi cephe görüşmeleri de yapılıyordu sanırım o dönem...

S.Ş.: Elbette, birçok siyasi harekete hamle yaptı Dev-Yol, ne yazık ki sonuç alamadı. Bunların bir kısmı "Dev-Yol pasifizmi öneriyor" filan dediler. Darbeden sonra neredeyse bütün politik hareketler incindikten sonra, faşizme karşı birleşik cephe yurtdışında inşa edildi. Türkiye'ye de yansıtılmaya çalışıldı. Oysa Dev-Yol bu çağrısını darbeden aylar önce, 1979'un sonuna kadar yineledi. Görüşmeler de yapıldı, sonuç alamadık.

Bugün de benzer bir şey yaşanıyor. Türkiye devrimcileri bugün Kürt politik hareketini sınıfsal düşünen, emekten yana düşünenlerle ortak bir zemin yakalama çabası içerisinde olurken, diğer taraftan, özellikle ülkenin batısında bu gidişata dur diyebilmek için kendini solda gören, farklı renklerde olan ve şoven olmayan bütün politik güçleri bir araya getirme çabası içinde olmalıdır. Buna CHP'ye oy veren sol seçmenler de özel ilgi göstermelidir. CHP'nin İstanbul kongresinde seçilen başkan da diğer aday da çıkıp, "CHP'nin solu eksiktir, biz gezinin tamamlayıcısı olmalıyız" gibi yaklaşımları ve gençlik kolları başkanın

konuşması gibi (Kürtleri de kapsayan) yaklaşımları son derece önemli buluyorum. Çünkü bu sadece CHP seçmeninin sayısal olarak devrimcilerden çok olmasından gelmiyor. Gerçekten politik olarak olması gereken budur. Gericiliğe, faşizme karşı ortak bir hat inşa edilecekse onun içinde CHP'ye oy veren seçmenin özel bir yeri vardır.

Benim yaşadığım mahalle yoksulların yaşadığı bir yer. Oradaki CHPli Kemal'le benim aramda politik anlamda hiçbir fark yoktur. Ben de sınıf için uğraşıyorum, devrimcilik yapmaya çalışıyorum, Kemal de aynıdır. Ama Kemal CHP üyesidir, ben başka bir organizasyondayım. Onun için hayat, yeniden ve bulunduğumuz yerden inşa edilecekse, birbirine benzeyen insanların bir araya gelmesi, ortak düşmana karşı ortak tutum geliştirmesiyle mümkündür. O günleri de öyle değerlendiriyorum. Abdullah Baştürk'ün DİSK Genel Başkanlığı'na gelmesi tesadüf değildir. Hatta DİSK yürütme kurulu üyelerinden birinin, ismini vermeyelim şimdi, "ben artık Dev-Yol'cuyum, ne yapmam gerekiyor" diyerek bizle görüşme talep etmesi de tesadüf değildir.

Ç.U.: Burada bir ekleme yapmak isterim. Bugün yaşanan sürece dikkatle bakıldığında, liberalizmin ideologları bile "evrensel olarak yaşanmakta olan kriz, liberalizmin sonunu mu getiriyor" tarzında soruları soruyor. Zengin emperyalist ülkelerin de sistemin yenilenmesi gerektiği konusundaki açıklamaları gazetelere yansıdı. Onlar bugün bu krizleri aşabilme doğrultusunda, kamusal alanları, krizdeki sermayenin saldırısına açmak, bizdeki gibi, eğitimi, sağlığı, köprüleri, yolları, elektriği, suyu, madenleri de fabrikaları da özelleştirmek amacındalar.

Bir diğer politika ise Ortadoğu'daki olaydır. Yani kendilerine yeni pazarlar yaratabilmek açısından toplumları ırk, dil ve din olarak küçük parçalara bölmek; tıpkı Yugoslavya'da, Ukrayna'da yeni devletler yarattıkları gibi. Ortadoğu'da, Afrika'nın kuzeyinden başlayıp Asya'ya kadar uzanan, Pakistan'ı bile içine alabilecek olan İslam toplumlarının içinde yarattıkları çatışmalar... Dolayısıyla, Amerika'nın başlattığı, başına da Tayyip Erdoğan'ı atadıkları Büyük Ortadoğu Projesi adı altında çizdikleri yeni bölünmeler, parçalanmalar olayı... Bütün bunların yaşandığı bir süreçteyiz.

Böyle bir süreçte sol-sosyalist düşüncelerin ortak bir mücadele hattında bir araya gelme zorunluluğu vardır. Çünkü onların

bu politikalarıyla birlikte benim ülkemde bile her an, her türlü provokatif olaya girebilirler. Bu provokatif olaylar Kürt-Türk çatışması yaratmak, Alevi-Sünni çatışması yaratmak tarzında bile yansıyabilir. Bütün bunlara karşı, Türkiye toplumunu ciddi anlamda sağlıklı bilgiyle donatarak, ırkçı bir yönü asla taşımayan devrimci düşünce odakları ortak bir tavra girmek durumunda. Sendikal örgütlülükten mesleki örgütlülüklere kadar, bütün farklılıklara rağmen ortak bir duruş, bir tavır sergilenmeli. Eğer bu zorunluluk temelinde bir araya gelinemezse, benim ülkemde de Ukrayna'da, Yugoslavya'da yaşananı yaşatacaklar. Kosova da ayrıldıktan sonra Yugoslavya'dan toplam on ülke ayrılmış oldu. Geçmişin bütün anılarını, olumsuzluklarını, hâlâ uygulanmakta olan yasakların hepsini mücadelenin temeline oturtmadan (eğer temeline oturtursan bu seni ırkçı ve şoven bir çizgiye götürür), ayrım gözetmeksizin yeni bir toplum düzeni için birlikte mücadele edilmelidir.

Belki 1979'da, o dönemin koşullarında bütün solun bir araya gelmesi doğru olandı. Baştürk'ün ve diğer tarafta cephenin olması... Bugün onun bir benzeri...

Ç.U.: Biraz önce arkadaşımızın söylediklerini dikkate aldığımızda, öyle bir deneyimimiz var. Bunu unutmamamız gerekiyor.

S.Ş.: Diğeri zaten sorun olur. Daha önce muhabbet ettiğimiz bir şey vardı. Hem mücadele hem örgütlülük açısından Türkiye'nin Kürdistan'ı ile batısı arasında uçurum var. Orada politikleşmiş ve son derece toplumsallaşmış bir örgütten söz ediyoruz. Toplumun kılcal damarlarına o kadar nüfuz etmiş ki, devlet bütün olanaklarıyla yirmi dört gündür bir mahalleye giremiyor. Bu taraf henüz o bilinçte değil. Dolayısıyla politik mücadelenin seviyesi, örgütlülük seviyesi, kullanılan araçlar ve toplumsal talepleri, bölge de dikkate alındığında, anlaşılabilir bir şey.

Yarın PKK, KCK yeni bir cephe açıklamasını yaptığında bizim temas ettiğimiz alan kısıtlanacak. Orada mücadele eden sınıfsal düşünenlerle bizim dilimizi ortaklaştırabileceğimiz bir zemin yaratmamız lazım. Birlikte mücadele anlamına gelmiyor bu, mücadelede dayanışma anlamına geliyor. Bizim gibi sınıfsal düşünen çok sayıda Kürt arkadaşımızın olduğunu

biliyoruz. Ama onların bir de ulusal talepleri var. O onlara ait bir şeydir, biz bulunduğumuz yerden destek verebiliriz. Ama Türkiye'nin batısında bu gidişatın yekûnundaki olumsuzlukları giderebilecek şey açık. Biz onun inşasını, Kürtlerde bizim gibi düşünenlerle temas sağlayacak bir şeyde kuralım. Orada da CHP seçmeni önemli. Hatta CHP'nin sol kanadı önemli. Sol kanadın dilerim ki bu kurultayda etkisi olur. İstanbul, Ankara böyle tartışıyorsa, genel kurulda da onun bir yansıması olacaktır. En azından batı politikalarını yönlendiren organların seçimine bir etkisi olur.

Milletvekillerinin Diyarbakır, Sur ziyaretleri de...

S.Ş.: Sadece Sur değil, Dersim'e, Adıyaman'a, Roboski'ye gittiler.

O konuda son iki üç yıldır başka bir duruş oluyor gibi. Orada da Dev-Yolcu arkadaşlarımız var deyip kendimize pay çıkartalım.

Ç.U.: Ben bütün aktarımlarınıza katılıyorum. Yine de önceliğim, Türkiye toplumunun tümüne bir ilkbahar yağmurunun yağması gibi bilgi aktarımı yapılması gerekiyor. Evrensel krizin nedenini anlatmak yani.

Çetin Uygur, üstüne basa basa "ilkbahar yağmuru" diyorsun, ben de üstüne basa basa ilkbahar yağmurunun geçmesini istiyorum. Sonbahar yağmuru başka bir şey, ilkbahar yağmuru başka bir şey.

Ç.U.: Bilginin yağması gerekiyor. Toplumu parçalara bölme doğrultusundaki politikaların içine düşmemeli ve yeni bir toplum düzeni kurma doğrultusunda ortak mücadele edilmeli. Onların krizi bitsin diye Türk, Kürt ve diğer Ortadoğu halklarının savaşın içine sokularak hayatlarını kaybetmelerine izin vermememiz gerekiyor. O nedenden dolayı "savaşa hayır" diyoruz. Ama sadece barış sloganı atarak, pankart alıp caddelerde yürümek değil. O yüzden bu bilgilerin Türkiye toplumunun tümüne ulaştırılması gerekir. Kapı komşumuzla, arkadaşımızla, işyerimizde, otobüste konuştuğumuz vatandaşla diyalog kurabildiğimde lisanı münasiple anlatıyorum.

Bir iki yıl önce bir diyalog kurduk bir otobüste. Okuduğum gazeteye karşı çıkmıştı birisi, tartışıyoruz filan. "Nerede ineceksin" diye sordu bana. Haydarpaşa'dan geliyoruz trenle, "Rahmanlar" dedim. "Rahmanlar yok" dedi. "Niye" dedim. "Rahmanlar kalktı, orası Atalar oldu" dedi. "Olur mu, Rahman Allah'ın adıdır, rahmetli babam bana *Kuran-ı Kerim*'i daha küçük yaşlarda öğretti, Rahman ve Rahim olan diye yazılır" dedim. "Tamam" dedi adam. "Rahman ve Rahim Allah'ın adı değildir, esirgeyen ve bağışlayan demektir, Allah'ın özelliğidir" dedim. Durdu, "sen ne iş yapıyorsun" dedi bana. "İşçi emeklisiyim" dedim. "Sen işçi mişçi olamazsın" dedi, kabul etmedi. Bizi trende oturan bir yığın insan dinliyor. Ben onların dinlediğini bilerek de söylüyorum. Herkes gülmeye başladı. Adam tek başına kaldı.

Geçen gün yaşadığım olay da aynı. Sonunda otobüsten inen adamlar "gel ağabey sana çay ısmarlayalım" dediler. Toplum böyle bilgilere de aç zaten. Ama kalkıp da ona aydın ukalalığıyla anlatmayacaksın, yazmayacaksın. CHP adaylıklarını ilan eden kişiler öyle bir noktaya geldiler ki, seçilme şanslarının bile ortadan kalktığını gördüler. "Sola kaymamız gerekiyor" diyorlar şimdi. Kitapsızlar, yeni mi aklınız başınıza geldi? Sola kaymaktan kasıt, onları kendilerine çekebilmek için tabana seslenmek, onların istediklerini yapmak. Çünkü öbürü miting düzenliyor, otobüsleri, vapurları tutuyor, milletin cebine de bir elli lira koyuyor. Çünkü ciddi anlamda ekonominin merkezini ele geçiriyor herifler. Burada en büyük görev sendikaya düşüyor. Paşabahçe'nin Genel Müdürü cumhurbaşkanlığına aday gösterildi. "Allahınızı severseniz siz hangi siyasettensiniz" dediler bize sonra. Çünkü karşılarında işçi temsilcileri var, onların sözcülüğü var. Biraz önce sözünü ettiğiniz siyaset, Yeraltı Maden-İş Sendikası'na alternatif kurdurduğu sendikanın ilk örgütlenme için soyunduğu yerdi. Oradan atılan işçilere sahip çıkılıyordu ve sendikaya da telefon ettik, "gelin, şimdi masaya oturun görüşün, kabul ettirdik" dedik. Bu bir mücadele ve bir sınıf anlayışı.

Çok başka bir yerdeyiz. Yani, karşı örgütlenmedeki sendikadan atılan işçilere karşı senin işçilerin böyle davranıyor.

Ç.U.: Evet, ama sınıf böyle bakar. "O siyaset mi yapıyor bu işi, görürüz, alır boyunun ölçüsünü" deyip ellerini cebine sokamazsın.

Dev-Yol seyretmedi yani.

Ç.U.: Bu Dev-Yol'un içine girdiği mücadele açısından hedeflediği şey ve mücadele sürecindeki yaşama ve birlikteliğe bakış açısını ifade ediyor.

Dev-Yol'un sınıfla ilgili ilk yazılı belgeleri ne zaman yayımlandı?

Ç.U.: Dev-Yol'un sınıf mücadelesine bakış açısında, "böyle olacak, şöyle yapılacak" tarzında değil, yaşamın içinde, kendi sorunlarının çözümünü kendilerinin üretmesi doğrultusunda bir politikası vardı.

Bu bize Mahir Çayan'dan, Parti Cephe'den (THKP-C) gelen bir şey mi? Parti Cephe'den gelen bir miras mı? Yoksa onun daha sonra devamı olan Dev-Yol'un oluşturduğu yeni bir bakış açısı mı?

S.Ş.: Dev-Genç itibariyle de birçok yazıda görülür, sınıfa dair şeyler vardır. O zaman sosyalistler arası polemiklerde de işçi sınıfı ve fiilî öncülüğü gibi şeyler tartışılınca...

Ç.U.: "Beni dinleyeceksin, benim dediğim olacak" gibi bir tavır yok.

S.Ş.: Diğer şey Dev-Yol'a özgüdür, Dev-Yol geliştirmiştir. Geliştirirken de, Dev-Yol'u belki diğer politik hareketlerden ayıran şeylerden biri de odur; Dev-Yol'un merkezî bir yapısı olmasına rağmen, "şunu şöyle yapacaksınız" diye şablonları yoktur. Çünkü bilir ki mahallede yaşayan yoksul insan, fabrikada çalışan işçi, gençlik, çiftçi... bunlar bazı sorunlar yaşıyor, yaşadığı sorunlardan hareketle örgütlensinler ve bu sorunları kendi güçleriyle aşmaya çalışsınlar.

Bunları yaparken de politik hareket olarak onların ufkunu geliştirmek, Çetin Ağabey'in "ilkbahar yağmuru" dediği odur. Onun içindeki siyasi unsurlar günlük sorunlarda birlikte çözüm ararken, uzun vadede başka bir şeyin inşası, bilgilendirmesi vesaireyle iştigal eder ve süreç içerisinde insanların dönüşümü gerçekleşir. Ama en büyük dönüştürücü mücadelenin kendisidir. Yoksulların, işçilerin, kadınların, gençlerin de işin öznesi olmasına özen gösterir. Yoksa merkezî olarak işçi kesiminde "şu yapılacak, sendikal alanda şu yapılacak, gençlikte şu yapılacak"

diye bir yaklaşımı yoktu Dev-Yol'un. Bu aynı zamanda Dev-Yol kadrolarının insiyatif alarak kendilerini geliştirme ve toplumu geliştirip dönüştürmede birçok olanağa sahip olduğu anlamına geliyordu. Karadeniz'de tütün için, fındık için, orman için yüzlerce köyü, binlerce insanı harekete geçirir oradaki Dev-Yol unsurları ama Adana'da başka bir şey yaşar, sabah kalkar 24 saat faşistlerle çatışma yaşar...

"Adana'da yaşanan yoğun antifaşist pratik içinde biz farklı yollar deniyoruz" gibi... Onu konuşacağız ayrıca.

S.Ş.: Bunu şu açıdan diyor, Adana'da öyle bir durumla muhatap olundu ya... Sendikal alan, tekstil işçilerini filan örgütleyelim dedikçe, ötekiler "geç bunları" dediler Kamer Teyhani'ye.

Kamer 1980 Haziran'daki toplantıdan sonra Adana'ya gitti. İlleri dolaştı, geldiğinde çok üzgündü. Adana'daki tavır çok kötü tabii ki. Nasuh Mitap da Kamer'den bilgi alıyor. Kamer Adana'da, adını vermek istemiyorum, yitirdiğimiz çok değerli bir arkadaşımızla sohbet ederken, işçi sınıfından, örgütlenmekten bahsederken, Adana sorumlusu arkadaş "geç bunları, burada faşistler var, bizim görevimiz onları indirmek" diyor. Döndüğünde Nasuh Mitap, Kamer'e tokat attı. Aynı yaştalar, ama ağabeyimizdir bizim. "Sana bu tokadı ona vurmadığın için atıyorum" dedi. Bu da bizim aramızda Sedat'la bir espri. Bu tarafta sen Yeraltı Maden-İş'i biraz daha büyüteyim diye uğraşıyordun ama öbür tarafta da onun hiçbir önemi yok. Çünkü oradaki mücadelede öncü olan faşistlerin varlığı, işçi sınıfı çok fazla ilgilendirmiyor onu o yüzden.

S.Ş.: Yaşanan koşullarla ilgili.

Birinci dereceden ilgilendirmiyor ya da.

S.Ş.: Erzurum gibi faşistlerin cirit attığı yerde bizim çocukların elinde başlangıçta beş fakülte vardı, benim oraya gittiğim dönemde üç fakülte kalmıştı. Ama o üç fakültede devrimciler egemendi. O zaman Çetin Uygur ile tanışmıyoruz, Aşkale'de İşçi Kültür Derneği vardı. Oraya iki üç kere seminer için gittik, önder işçilerle samimi olduk. Konuştuk, bunlar "tamam" dedi. Ben önden gideceğim, ayarlayacağım, irtibat kurulacak. Nasuh

Mitap'a gittim, bana "bak Çetin Uygur'dan başkasına gitmeyeceksin" dedi. Ben bilmiyorum, Yeraltı Maden-İş'te bir problem çıkmış, Çetin Uygur'u ismen biliyorum da, fiziken ilk o zaman...

Ç.U.: Sen, ben vurulduğumda mı geldin?

S.Ş.: Yok, vurulma daha sonra. Sonra görüştük. Bugünden bakınca insan şaşırıyor ama devrimci hareket en gerici yerde de bir bağ kurabiliyordu; Şırnak'ta kuruyordu, Hekimhan'da kuruyordu ve bunu kafasına koyan insan...

Nusaybin'de Dev-Genç vardı.

S.Ş.: Divriği'nde Demir-Çelik Fabrikası var, orada "bir şey yapayım" diye düşünür, Bilecik'te öyle düşünür, oradaki Demir Döküm'de örgütlendik ama işte Adana da öyle düşünebilir. Çünkü belki o da ilk kez karşılaşıyor. Çünkü Dev-Yol çok sonra karar aldı, artık merkezî olarak da bu işleri koordine edebilecek bir yapı olsun, gitsin bölgelere...

Ç.U.: Benim dediğim şey yanlış anlaşılmasın. Böyle bir koordinasyonsuzluk olayı değil söylediğim olay; topluma, sınıfa yönelik olarak örgütlenme olayı denildiğinde "öyle yapma, böyle yap" şeklinde bir tavır söz konusu değil. Böyle bir olay, zaten o örgütselliğin, ileriye yönelik hedeflediği noktaya seni ulaştırmaz. Daha baştan yıkılır o. Kitle yanlış kararlar alabilir ama hayata geçirirken o hatayı gördüklerinde hızla o karardan dönerler. Senin tavrın, "o karar yanlış, dönün o karardan" şeklinde değil, hayata geçirirken o hatayı görmek bile onu eğitmektir ve hızla daha sağlıklı bir karar alınmasına neden olur.

S.Ş.: Bugün olsa birçok yapı yine müdahale eder. İnsiyatif tanımak o kadar önemli ki. Bizim o Trakya mevzusu olduğunda, Vize, Saray, Çerkezköy, Çorlu, Lüleburgaz, oralarda ve onların köylerinde var olduğun için fabrikalarda olabiliyorsun. Ama orada bir vardiyanın değişimi sırasına yeni gelenlerden işten atılanlar oldu, iki vardiya birleşti ve 3.000 işçinin çalıştığı Profilo Fabrikasını işgal etti. Bize işyeri komitesi karar aldı diye haber geldi.

Yalnız Sedat, her direnişte size haber geliyor, "işgal ettik" diye.

S.Ş.: Kamer Teyhani, ben ve Musa Karataş yoldayken Nasuh Mitap da geldi bizimle. Sonuçta bu hareketin en önemli iki

insanından biri. Yalvardık, "gelme" dedik ama geldi. Biz oraya gidene kadar, tugay vardı orada, askerî birlik zırhlı araçlarla kapıları kırıp girmiş, 279 işçiyi derdest etmişler. Gittik, takviye polisler gelmiş, terör estiriyorlar. Tesadüf, savcı teşkilattan çıktı. Bünyamin İnan gitti görüştü, bütün işçiler bırakıldı. Bırak bize söylenmesini, biz de sendikadaki örgütlenen işçilere öyle demiyorduk ki. Dev-Yol'un inandığı şey şuydu, "İşçi midir? İnisiyatifini, düşüncesini geliştirecek, kendi karar alacak, uygulayacak, bunda hata yapma payı da var." Biz de de var, merkezdekilerde de var.

Onun içindir ki hem Ereğli'deki Valf Sanayi'nde, hem Trakya Profilo'da, hem başka yerlerde işçiler sormazdı; çünkü işyeri komite kararlarıyla kendi kararlarını alırlardı. Bu anlık gelişen işlerde de olabilir, uzun vadeli işlerde de olabilir. Toplu sözleşme görüşmeleri, grev süreçlerinde onlar da tartışmanın ortağıydı. Komiteler kurulurken bugünkü gibi sadece grev komitesi diye kurulmuyordu. Anlık işlerde insiyatifi kendilerini kullanıyorlar ama grev, 15-20 gün süren direnişler gibi şeyler de ortak tartışılıyor, kararlar ortak alınıyor. Kurulan komiteler de grev komitesi, nöbet komitesi filan değil, civar fabrikaların gezilmesinden, mahallerin örgütlenmesinden tut, çeşitli görev bölümleri yapılıyordu. Bu durum sınıf bilincini geliştiriyordu. Mücadelede karar alma yetkisi gelişiyordu. Gerçekten uzun vadede özgür bir toplum yaratacaksak, ancak bu tür yetenekleri kazanmış veya varolan yeteneklerini açığa çıkarma şansı yakalayan ahaliyle yapılacak bir şey; gerisi tuhaf oluyor. Onun adına parti, devlet yönetenler oluyor, sonra da baş ağrısı çekiyoruz. Kurulan sistem sosyalizme benzemiyor.

Dev-Sol ayrılığı bizim çalışmalarımızı nasıl etkiledi? Oradan başlamak istiyorum. Sizin işçi çalışmanızı ve genel olarak Türkiye'deki gelişmeleri nasıl etkiledi?

Ç.U.: 12 Eylül'ün baskı ve şiddetinin dışında, düşünce alanında bir tartışmayı gündeme getirdi. Bir yanıyla, mücadele açısından, emeğin başarıya ulaşabilmesi, sömürüsüz bir düzen talebinin başarıya ulaşması doğrultusundaki mücadele ve onun örgütselliği konusu; bir diğer yanıyla da yaşanan sürecin farklı bir şekilde değerlendirmesini de içeren bir tarzda, o düzene uyum

sağlayan bir örgütselliğe, yani nihai anlamda yasal bir partiye ulaşan bir düşünce farklılığı, solun bütününde olduğu kadar, devrimci düşüncede de bir farklılaşmayı getirdi. Bu farklılaşma açıktır ki, bana göre, bu süreçte aslında çok ciddi anlamda güçsüz kaldı ve gelişmelerde, topluma ulaşma ve topluma belirli bir bilginin aktarılabilmesi ve onun yeniden örgütlülüğe yönelmesini sağlamada ciddi bir yetersizlik yarattı. 1980'in ciddi saldırgan politikası, onun getirdiği kayıplar, yasakların da toplumun üzerindeki etkisine bakınca, yasal zeminde bir örgütlenme doğrultusunda başarılı olan bir noktaya ulaşılamadı. Ulaşılması da zaten beklenemezdi. Ama yine de diyalog kurabilme, belirli çizgide bir seslenişi, belirli bir savı gerçekleştirebilme adımlarını küçük de olsa getirdi.

1980 örgütlenmesini nasıl değerlendiriyorsun? Yeterli miydi?

Ç.U.: Açıkyüreklilikle söylemem gerekirse benim bu konudaki değerlendirmem, büyük ağırlıkla dışardan bakan bir gözlem tarzında olabilir. Çünkü cezaevinde geçen sürecin ve onun getirdiği kayıpların giderilmesi olayının dışında, dünden gelen sorumluluğu taşıyan arkadaşlarımızın değerlendirmeleri daha doğru olur. Daha aktif olarak mücadelenin içinde bulunarak (mücadeleden kastımsa, örneğin "demokratik örgütlenme" diye tanımlanan örgütlenmeler, işçi sınıfının sendikal platformu da olsa), mücadele içindeki koşturmayla, politik arenada ve onu da aşan bir devrimci mücadelenin, gerçek anlamda bir mücadelenin içinde bulunan arkadaşlarım açısından, değerlendirmelerin farklılığını da görmek gerekiyor. O açıdan, benim böyle bir değerlendirmeye zorlanmak gibi bir isteğim yok. Yalnız şu kadarını söyleyebilirim; gerçekten öyle bir sürecin içinde, artık sloganların da, "Tek Yol Devrim" sloganının önderlik ettiği bir sürecin mücadelesini yürütmekte olan arkadaşlarımın yürüttüğü mücadelenin daha doğru bir mücadele çizgisi olduğu kanısındayım.

İşçi çalışması açısından değerlendirirsen?

Ç.U.: 12 Eylül'e gelinceye kadarki "işçi örgütlenmesi" denilen süreçte, Dev-Yol gerçekten de Türkiye açısından, bunu farklı yorumlamayın lütfen, en doğru çizgiyi izliyordu. Bunun örnek-

lerini çok açık ve net görebiliyorduk. Örneğin Yeraltı Maden-İş Sendikası'nın örgütlenmesi ve onun örgüt yapısı, örgütlenme ve mücadele anlayışı çok ciddi anlamda işçi sınıfına mücadele açısından bir yol göstericilik taşıyordu. Örgütlenme açısından, Yeraltı Maden-İş kadar gelişemese bile, Devrimci Metal-İş sendikasının başlangıcı, ulaştığı ve yakaladığı küçük de olsa başarı noktaları, örneğin Divriği'de yakaladığı başarı noktası, benzer olaylardı. 15-16 Haziran olaylarından sonra "İlk kez" dersem yanılmış olmam, işçilerin söz ve karar hakkı kendi sendikalarında da geçerliliğini kazanabildi. Onların sınıf temelindeki örgütlülüğü ve hakları konusundaki mücadelesinin yanı sıra, yaşama bakış açısı ve sınıfsal talepleri doğrultusundaki politik mücadele alanına giriş öğretilerini sağlayan bir örgütlenmeydi.

Dolayısıyla, 12 Eylül darbesine gelinen süreçte, devrimci hareketin doğrudan örgütlü olabildiği sendikaların ulaştığı yerde ya da bazı sendikaların içindeki altyapılarında olsa bile, oluşan yapılanmalarda bu görüşler sunulabiliyordu. Somut örnekleri, işyerlerinde işçi komiteleri kurulması, işçi komitelerinin bir araya gelişiyle birlikte işçi konseyleri oluşması. İşçi konseylerinde, sendika yönetiminde karar almaktan onu denetlemeye kadar, yetkilerin işçilerin elinde olduğu bir durumda, sendikalar genel kurulda seçilmiş olan üç beş yöneticiye teslim edilmiyordu. Mücadele açısından bakıldığında da yasanın belirlediği, en fazla da 1960 Anayasası'yla gelmiş olan grev yapma hakkıyla, toplu sözleşme hakkıyla sınırlı kalan değil, örneğin işverenler işyerlerini kapatmaya kalktığında, işçileri işten atmaya kalktığında, işçilerin işyerlerinde üretime el koyarak üretime kendilerinin devam etmesi ve kendilerinin yönetmesiydi. Onun sonrasında, bugün bile hâlâ kullanılmakta olan sloganlar, "Üreten Biziz, Yöneten De Biz Olacağız", "Söz Yetki, Karar İşçi Sınıfında" vb, mücadelelerin çok açık ifadesi olarak sloganlaştı.

12 Eylül'e gelindiğinde, Dev-Yol kısa bir süre sonra askerî iktidarın geleceğini görüyordu. Buna göre de işçi sınıfının şekillenmesi, bir direniş çizgisi var mıydı? Bu direniş çizgisi hayat bulabildi mi? Bulamadıysa da neden bulamadı?

Ç.U.: Hayat bulabildiği söylemem oldukça zor. Yaşanan süreç, bu savın doğru olduğunu kanıtladı. Ama bu savın hayat bula-

bildiği yer açısından, diğer alanlara geçmemiş olması, örneğin en azından Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu gibi işçi sınıfının varlığı ve onun hakları mücadelesinin temel alındığı bir örgütsellik olarak çıkmış olan bir sendika bile, bu sürece ilişkin örgüt yapısını kendisinde de gerçekleştirememişti. Dolayısıyla da 12 Eylül'e karşı direnebilen bir örgütsellik çıkmadı. Ama düşünsel anlamda işçilerin hepsinde böyle bir sisteme karşı olma düşüncesi vardı. Onu, içinde bulunulan koşullara uygun bir şekilde gösteriyorlardı ama koşullara derken, zarar görülmeyecek tarzda bir örgütselliğe de bireysel açıdan tepkiliydiler.

Diğer taraftan mesela kendi sendikal örgütselliğimiz olarak gösterebildiğim Yeraltı Maden-İş Sendikası'nın 980 işçi üyesinin olduğu Yeniçeltek'te, 30 küsur işçi resmen işkencelerden geçirildi ve Dev-Yol Davasında yargılandılar. Aşkale'de 300 küsur işçi aynı şekilde işkencelerden geçirildi. Tokat Turhal'da bile işçiler işinden oldu. Öbür taraftan Hekimhan'da işçilerin hepsi işinden atıldı, tutuklandı, yargılandı. O örgütselliği daha merkezileşen, daha oturtan bir nokta yakalanamadı diyebilirim. Ama o düşünceler, o mücadele anlayışı, özür dileyerek söylüyorum, bugün bile hâlâ savunuluyor. Ama ne yazık ki birtakım ağızlardan, işçiler için işyerlerindeki komite tarzındaki örgütlenmeleri, işçi konseyleri tarzındaki olayları antipropaganda malzemesi olarak kullananlar da var. Bunlar sendikal örgütlenme değil, siyasi örgütlenmeler diyerek, işçilerin örgütlenmesini antipropaganda malzemesi olarak öne sürenler var. Bu sendikal anlayıştaki çarpıklık, yaşanan böyle bir süreçte bir sendikayı, kendi siyasi düşüncesine göre yönetimine oturan bir bakışın, o örgütsellikle kendi gücünü artırabileceği inancıyla, kendisinden başka bir düşünceyi dahil etmeme yaklaşımıdır.

Oysa bugün, farklı bakılabilir. Değerlendirmeler, tespitler, çözüm önerileri çok farklı olabilir. Ama siyasi iktidarın bugünkü toplumun tümüne, onun emek temelli olan kesimlerine en azgın saldırısının olduğu, onu sorgulamanın ötesinde onu yasaklarla donattığı konumda da ortak bir mücadele hattında bir araya gelmeyi kavrayamayan bu yaklaşımlar, komite konsey örgütlenmesi, örgüt yapısı açısından, örgütlenme anlayışı, sadece işyerinde iş saatleri içindeki, işyeri sınırları içindeki örgütlenme değil, o işyerinin çevresinde yaşamakta olan toplumun tüm kesimlerini de o örgütlenmenin bir parçası olarak

sürdürmek. İşçilerin oturduğu mahallelerden, onların alışveriş yaptığı esnafına kadar doğru bilgilerle donatılması, işçilerin ortak örgütlenmesi, dolayısıyla bir sendikal örgütlenme işyeriyle sınırlı kalan bir örgütlenme değildir. Ama ne yazık ki bu, bugün DİSK tarafından da gerçekleştirilmiyor dersem hata olmaz ve bu eksikliğimiz hâlâ devam ediyor.

İşyeri ve komite konseylerinin işlevini anlattın ve tam da bu çalışmaların direniş komiteleri ile ilişkilendirilmesine başlamıştın diye düşünüyorum, bu bağ nasıldı, nasıl kuruluyordu ve 12 Eylül öncesi için yeterli oldu mu?

Ç.U.: Bunun en somut örneği olarak, kurucusu olduğum Yeraltı Maden-İş Sendikası'nda çok başarılı noktalar yakaladık. En genelde arkadaşlarımız tarafından hayata geçiriliyordu. Siyasi ve devrimci düşünce olarak komiteler tarzındaki olay gerçekleşiyordu ama sendikal platformda başarı yakaladığımızı fazla söyleyemem. Örneğin Yeraltı Maden-İş Sendikası'nın örgütlenme alanlarını, Amasya'dan tutun Aşkale'ye, Hekimhan'a, Tokat'a, Turhal'a kadar işçi komiteleri bu örgütlenme sürecinde, örgütlenmenin çevreyle birlikte olması açısından yaklaşınca işçi-köylü-gençlik komiteleri kuruldu mesela. Köylerden gelen işçiler aracılığıyla sendikanın oradaki işyeri komitelerindeki temsilciler de köylerdeki gençler ve işçi gençlerle birlikte işçi-köylü-gençlik dernekleri kuruldu. Kasabalarda da aynı şekilde kuruldu.

Öyle çok kuruldu ki, ben yıllar sonrasında, bunu ilk kez söylüyorum, televizyon ekranlarında bile bir programı izlerken Amerikan Büyükelçisi Robert Peak'in, oralarda dolandığını duymuştuk. O programlarda Amasya Merzifon'da o dönemin belediye başkanları filan söyleyince, olay daha fazlasıyla açığa çıktı. Çünkü sözünü etmiş olduğum komite ve konseyler örgütlenmesi bu kez mahallelerde de, örneğin kömüre gereksinimi olan vatandaşların, ekonomik olarak güçsüzlüklerinden dolayı işletmeye gelip kömür alamadıkları için, işçi komiteleri onlara, mahallelerinde komiteler kurup, bölgedeki devrimciler de işçi komitelerinin örgütlülüğüne benzer mahalle komiteleri kuruyorlardı. Mahalle komiteleri önce onların yakıt sorunlarını çözerken, mahalle halkının sorunlarıyla da ilgilenen komiteler haline dönüşüyorlardı.

Bu aynı şekilde Aşkale'de, Turhal'da, Balıkesir Bigadiç'te de yer yer gerçekleşti. İşletmeye, Yeniçeltek'e telefon geliyordu. Telefon 17:00'de geliyor, yani ikinci vardiya ocakta, yeraltında. Telefonu yeraltına bağlıyorlar. Telefon, okuldaki öğretmenlerden geliyor, vardiyanın komite sözcüsüne veriyorlar. Öğretmenler diyor ki, faşistler okulun önünü kestiler, çocukları da çıkarmıyorlar, biz de çıkamıyoruz. Telefonu alır almaz, hemen işyerinde, yeraltı vardiyasında, hemen 5-6 kişilik arkadaş grubu oluşuyor, işletmenin aracına biniyorlar, doğru o okula gidiyorlar. Okulun kapısının önündeki faşistleri kovuyorlar, öğretmen ve öğrencileri evlerine bırakıyorlar; ondan sonra geliyor üretime devam ediyorlar. O komite ve konsey denilen olay, sadece kendisinin işyerindeki sorunlarıyla ilgilenen değil, sınıf gözlükleriyle olaya bakışı kazanmış ve o bakışla kurduğu ilişkiler ve mücadele ile yürümekteler. Böyle bir örgütlenme ve mücadele anlayışı açısından bakıldığında, sendikal boyutuyla böyle bir başarı noktası var. Ama bunun sıçratılması, o sendikal örgütü, çünkü o bir politik örgüt değildir, daha üst boyuta o taşıyamaz. Böyle bir komite, sıradan bir komite değil. Çevreyle kurmuş oldukları diyalogdan dolayı, mahallenin kömür gereksinimi konusunda, kömür almaya geleceğiz dediğinde, toplanıyorlar bir araya, bir kamyon tutuyorlar, işletmeye geliyorlar, karaborsaya düşmeden, "biz şu mahalleden geldik" diyor. Ama bu mahallenin komiteleri, 12 Eylül'de başlayan Dev-Yol Davasında, Dev-Yol komiteleri diye suçlandılar.

Suçlandılar mı, yoksa gerçek o muydu?

Ç.U.: Hayır, açığa çıkınca, duruşma yargıcı Arif Hikmet, tutarlı bir hâkimdi, fark edince olayı bıçak gibi kesti.

Bahsettiğin üst politik yapı, işyerindeki komite ve konseyler bunu taşıyamıyor ama...

Ç.U.: İşyeri komite ve konseyleri, böyle bir yükü taşıyabilecek bilgiyi taşıyor. Ama bu bilgiyi taşımış olmak, onun yol göstericiliği anlamındaki örgütsellik ki buna politik örgütlülük denir, onu ancak onlar taşıyacak. O politik örgütlülük onu taşıyamıyorsa, orada kalıyordu.

Niye taşıyamadı o politik örgütlülük onu?

Ç.U.: O konuda yanıt vermemi lütfen benden bekleme.

Şöyle sorayım...

Ç.U.: Yani bunu herhangi bir şekilde bir suçlama filan değil, suçlama filan varsa, onun içinde bana düşen bir pay da varsa, bunu reddediyorum anlamına gelmez.

Bu politik yapıda biri olarak, sen niye taşıyamadın?

Ç.U.: '72, '73, '74 yılları... Böyle bir süreçte, 12 Mart sonrasındaki işçi sınıfının örgütlenme sürecinde, sendikal platformdaki olumsuzluğu, kişisel olarak öğrencilik dönemimde, DİSK'teki yöneticilik kadrosundaki arkadaşlarla diyalog kurarak, mesleğim olan madencilik işkolunda, "maden işçilerinin içinde bulunduğu bu somut durumlara niçin müdahale etmiyorsunuz" diye sormuştum. Sonrasında onlardan bana ulaşan yanıt, "sen bu işe adımlarını at... Bu sendika konusunda çok detaylı, daha geniş bilgi bende değil, sizlerde vardır" oldu.

Kimdi o beraber olduğun kişiler?

Ç.U.: DİSK'ti. Şu anda isimlerini veremiyorum. Ama DİSK yönetiminde o zaman Kemal Türkler'in de bulunduğu, Rıza Güven ağabeyimiz, Kemal Nebioğlu ağabeyimize filan da ulaştırdım. Maden-İş'te uzman kadrolarında koşturan vatandaşlar, bugün bile hâlâ birtakım gazetelerde köşe yazısı yazanlar var. Sol, sosyalist, Marksist yapıların başına geçenler de var. Öğrencilik döneminde, onlar da İstanbul Üniversitesi'ndeydiler. Fakat bu arada kamudaki işyerimden çıkarılıp, kamuda hiçbir yerde işe alınmadığım için mühendis olarak, 1970'lerde bakanla aramızda olan bir gerginlik nedeniyle, bakana yönelik yayınlamış olduğum bir bildiride, "devletin ormandan gelme bakanı" demiştim. Çünkü Enerji Bakanlığı'na bir orman mühendisi olarak geldiği için bu sözü kullanmıştım. Hiçbir yerde işe alınmadığım için özel sektörde çalışmak durumunda kalıyordum. Sonra Maden Mühendisleri Odası'nda da yöneticilik görevini filan üstlendim. İşyerlerindeki işçilerle kurmuş olduğum diyalog üzerine başlattığım bu olaydan sonra bir çağrı üzerine DİSK'in yönetiminde

de bulunan Özcan Kesgeç ivedilikle çağırdı. Yeniçeltek'teki işyeriyle diyalog kurmam istendi. Çünkü onlar da DİSK'e geçmek istediklerini söylemişlerdi. Dolayısıyla bu, Yeraltı Maden-İş Sendikası'nın doğuşunun adımı oldu.

Yeraltı Maden-İş Sendikası'nın kuruluşunu gerçekleştirirken, Hekimhan'dan, Beypazarı'ndan gelen işçilerle birlikte tüzüğü kararlaştırdık. Komite ve konsey örgütlenmelerine, orada konuşularak karar verildi. Konsey sözcüleri, sendikayı da denetlediği gibi, aynı zamanda işçi konseylerinden gelen taleplerin sendika merkezine ulaştırılmasını sağlıyordu. Sendikanın toplu sözleşmesinde, onun eylem kararlarının alınmasında bile etkindi. Yani işçinin söz ve karar sahipliği bu noktada oturan bir yapılanma olmuş oldu. Böyle bir örgütlenme anlayışı, DİSK'te söz konusu değildi. Böyle bir olay, Dev-Yol'dan doğarak Türkiye'de yaygınlaştı. Bugün bile hâlâ, işyerlerinde komite örgütlenmesi savunuluyor ama hayat bulmuyor.

Bu, Türkiye'deki tüm sendikal yapılarda, sağ sendikalarda normal ama ne yazık ki DİSK'te bile böyle bir örgütlenme ve mücadele anlayışı yer etmiş değil. Ama Yeraltı Maden-İş ile birlikte öyle yaygınlaştı ki, işçiler işletmelere el koyup Yeniçeltek'te de, Aşkale'de de yönettiler. İşçiler işverenlerin kabul etmediği toplu sözleşmeleri işyerlerine el koyduğunda, oradaki sundukları talepleri, bu kez kendileri ürettikleri için kendileri uyguladılar. Ankara'dan sıkıyönetimin gönderdiği denetlemelerde, "zarar ediyoruz" dediği işletmelerin çok ciddi anlamda kasalarında para olduğunu, işçilerin aldıkları ücretlerin, ekonomik hakların, çalışma düzenlerine ilişkin taleplerinin hayat bulduğu işletmeler olduğu çok açık ortaya çıktı.

Basın organları, çok ciddi anlamda, böyle bir mücadelenin ve örgütlülüğü savunuyor gibi demeyeyim ama "ne kadar güzel" dercesine gösterdiler.

Haftalar sonra, Ecevit oralara gelirken, günlük gazetede bir haber, Ecevit'in gelişi sırasında onu protesto etmek için hazırlık yapanlar yakalandı, diye veriyorlar. Ama o işçiler, köylerinden gelen, sağ düşüncenin egemen olduğu, Yeniçeltek'teki örgütlü işçilerin konsey sözcülerinin de gelip onları sendikaya kazandırarak, bölgelerindeki devrimci unsurlarla da kurmuş olduğu ilişkiler, işçi-köylü-gençlik dernekleri, mahalle dernekleri, bölgelerindeki birtakım devrimci örgütlenmeler ile kurdukları

ilişkiler... Bu kadar başarılı olabiliyorlardı, doğru bir örgütlenme anlayışıyla. Depolar ağzına kadar kömürle dolu olunca, rütbeli komutanlar, sonunda anlaşmalar sağlayıp bakanlar kurulunun kapatma kararı aldığı işyeri tekrar açıldı, işçiler kazandı. Bugün işyerlerinde toplu iş sözleşmesinde grev kararı alınıyor, iktidar greve yasak koyuyor. Gık yok, akıl almaz bir şey. Hem de kentlerdeki işçi örgütlenmesinde. Bölgede ihtiyacı olan insanların, yoksul olan insanların, ata mesleği olan insanların bile işe alınmasında seçim yapan iktidarın karşısında böyle bir örgütlenme; önce bu bölgenin insanlarının çalışabilmesi... yoksa nitelikli işçi, dışarıdan onun getirilmesi. Bunlar bile kabul ettirildi. Ama bu örgütlülükte en önemli boyut, işçilerin sendikal sınıf bilincinin ilk öğretilerini sağlarken, mücadele süreçlerinde de bölgelerindeki devrimci örgütlenmelerden onlara çok ciddi bir bilginin aktarılması ve hayat bulmuş olmasıdır. Çarpıcı ve en güzel örneği, Aşkale'deki mücadelenin ciddi anlamda diyaloğunu kuran, Erzurum'daki Atatürk Üniversitesinde Divriğili bir öğrenci, Mahmut Yıldırım, faşistler tarafından öldürüldü. Üniversiteli gençler bile öyle bir mücadeleyi duyunca hafta tatillerinde işçilerin yanına geliyorlardı. Böylece, onlardan da bilgi aktarımı sağlanabiliyordu.

Dev-Yol'un işçi çalışması gerçekten belli bir düzeyde.

Ç.U.: Belli bir düzeyde ama bunu söylerken Türkiye'deki işçi sınıfının, sendikal platformdaki örgütlülüğünün yaygınlaşması açısından bakılırsa, onları bütünüyle kavrayabilmiş değil. Ama işçiler açısından, gittiğim gördüğüm yerlerde, Balıkesir, Bursa'dan İzmir'e kadar, hatta Diyarbakır'a kadar, herkes bunları, basın aracılığıyla duyarak, söylenti olarak biliyor ve onaylıyor ama oralarda bunun hayat bulması konusundaki adımlar çok ciddi engellerle karşılaştığı için, işçilerin işten atılmasından tutun, sendikalar yasaklandığı için, o derece gelişemedi. DİSK'ten, ilk genel kurulumuzdan sonra üyelik için başvurumuzda yanıt alamadık. İkinci yıl genel kuruldan sonra da başvuruda bulunduk, onda da olumlu yanıt alamadık. Olumlu yanıt alamazken, iç acıtıcı mı diyeyim, yaşanmaması gereken mi diyeyim, birtakım değerlendirme ve davranışları da yaşadık.

Sendikal anlayışımıza, örgütlenme ve mücadele anlayışımıza, sınıfın politik arenaya bakışı anlamındaki değerlendirmeleri-

mizde aynı çizgide olmamamızın kabul görmemiş olması, bazı arkadaşlarımız tarafından diyeyim ben ona, arkadaşlarımız derken solu kastediyorum, bundan olsa gerek, DİSK üyeliğimiz bir türlü kabul görmedi. Öyle bir kabul görmemek ki, alternatif sendika kurdu DİSK, bize karşı kurdurdu. Nasıl kurdurdu? Farklı sol düşünceden bir iki grubu bir araya getirerek kurup, hadi buna katılın dercesine tavır aldı. Yöneticilerle ilk diyaloğu kurmuş olan benim. Beni Kemal Türkler de tanıyor, Rıza Güven de tanıyor.

"Bu işe sen sahip çık" dediler üstelik...

Ç.U.: Onlar kişi olarak beni öğrencilik dönemimde, DİSK'in kuruluşu sonrasındaki sınıf örgütlenmesine sıcak bakıp eylemlerde yer alıyor olmamızdan dolayı, "Montaj Sanayine Hayır" yürüyüşünden tutun, onların örgütlenmesine kadar bilirlerdi. Ama düşünce farklılığımızın getirdiği bir tavırla karşılaştık. Bunu, sendikamızın içindeki bazı arkadaşlarımızı bile, bu farklılığımızı sendikanın örgütlenmesine etki yaratabilecek noktaya kadar götürüldü. Ama bu, işçiler tarafından çok büyük bir tepkiyle karşılandı. Bu davranışta bulunanlar bir anlamda işçiler tarafından cezalandırma demesem bile, ona yakın bir davranışla karşılaştılar. Çünkü işçinin söz ve karar sahipliğine karşı, "sizin adınıza biz düşünüyoruz deme" yetkinliğine kimse sahip değildi. O doğru aktarılan bilgilerin ışığında, kendileri tartışıp kendileri karar verirler ve kendileri uygulardı.

Bu çözümün ne kadar doğru olduğu, yıllar sonra yine bize nerede öğretiliyor? Bugünün Rusya'sında, Çin'inde... Bugün oralarda, devrim yapmış olan o toplumlarda öyle bir burjuva sınıfı çıktı ki, İngiltere'deki futbol kulüplerini bile satın alıyorlar; Afrika'da Amerika'yla birlikte maden işçilerini dünya üzerinde en azgın biçimde sömüren, bir Çin burjuvazisi ortaya çıktı. Neden? Bir terslik var. O terslik ne biliyor musun? O koca devrimlerin sonrasında, işçiler sendikalarında iktidarda değil, partisinde de iktidar değil, nihai olarak devlet yönetiminde de o işçi sınıfı ve en yoksul halkın temsilcileri iktidarda değil. Onlar adına birileri iktidar olunca demek ki böyle bir sonuç çıkıyor. O zaman demek ki, sınıfın ilk örgütlenme ağı olan sendikada bile bu dikkate alınması gereken bir noktadır, asla pas geçilemez.

S.Ş.: Vereceğimiz cevapların büyük bir kısmı kişisel görüşümüzü ifade etme anlamını taşıyacak, dolayısıyla isim vesaire gibi şeylerin geçmesine gerek yok. Ama kendi partileşme sürecini yaşayan bir hareket, doğal olarak o sürecin belli evrelerinde organlaşma adımları atar; belki 1980 yazını öyle görmek lazım. Daha nitelikli bir şeye doğru yönelimi ve hedeflenen siyasi mekanizmanın oluşumunda, yeni bir evrenin yönelimi diye düşünülebilir, o haziran-temmuz süreçleri. Ama aynı zamanda, mensubu olduğumuz hareket çok genç bir hareketti. Sonuçta Devrimci Gençlik hareketini bir tarafa bırakırsak, 1977 *Bildirge*'siyle doğmuş bir hareket ve dört yıl toplumsal yaşamda gerçekten kısa bir süre. Bu nedenledir ki bazı çalışmaları yaygınlaşmış olmasına rağmen, politik organizasyonla bağ anlamında yeterli olgunluk ve yaygınlığa ulaşmış değildi.

Bir yandan Yeraltı Maden-İş, diğer yandan Devrimci Metal-İş, Devrimci Kimya-İş, DİSK'teki Devrimci Sağlık-İş, İlbank-İş, her geçen gün arttı. Bu sendikal alandaki ilişkiydi ama sınıf içerisindeki çalışma daha başka bir boyuttaydı. Örneğin, İstanbul'da, İstinye'de Kavel'de sendikal örgütlülüğümüz sağlandı Devrimci Metal-İş'e dair ama işçiler içerisinde ve mahallede yürütülen çalışma nedeniyle beş altı fabrikada en etkin politik güç olduk. Ama sendikal örgütlülüğü, DİSK'te, Türk-İş'te vesaire... Bizim örgütlenmemiz değil sadece, onun içerisinde Kavel'i anamayız. Kavel sınıf açısından da, hareketimiz açısından da çok önemli. Ama Kavel'den hemen çıkınca Belde-San, Bebimod, Türkay ve İstinye Tersanesi var. Bunlar da mahalle çalışmasındaki etkinliğimiz nedeniyle fabrikalardaki ve komitelerdeki örgütlenmemizin sonucu...

Pardon, şunları da ekleyelim, Phillips, Roche İlaç, Boronkay...

S.Ş.: Ben sadece İstinye dediğim küçücük yerden söz ediyorum. Orada saydığım bu fabrikalar, yani Kavel'de Devrimci Metal-İş örgütlendi; çünkü çok iyi bir mahalle çalışması vardı. Dev-Yol mahallelerde etkin olunca işte, kapısını çaldığın, yemeğini yediğin ve mücadelenin parçası haline gelmiş işçi, vardiyası geldiğinde gidiyor Kavel'e, Belde-San'a, Bebimod'a, Türkay Kibrit'e veya İstinye Tersanesi'ne. Dolayısıyla kurulu bağ mahalleyle sınırlı değil. Aynı zamanda fabrikada da arkadaşlar

komiteleşiyordu. Sınıf içinde çalışma denince, bunu sendikal çalışmayla sınırlandırmak doğru olmaz. Çünkü birçok yerde işçilerle bağ var. Ama diyelim ki DİSK'e bağlı Maden-İş'in üyesi veya Türk-İş'e bağlı herhangi bir sendikanın üyesi olarak kalıyor ama orada işyeri komiteleri var ve o mahallede yürüyen faaliyetin parçası haline gelmiş işçiler var. Dev-Yol bunu görüyordu ama sonuçta kendisi kendini yaratmaya çalışıyor, oradan bir politik organizasyon, yani sınıfın politik temsilcisi olacak bir şey yaratmaya çalışıyordu. O kendi adımlarını atarken, dört yıllık bir hareket bu sonuçta, bana sorarsan, Yeraltı Maden-İş çalışması hariç, Dev-Yol'un o alana ilişkin daha başka şeyler, daha nitelikli şeyler yapmalıyız dediği bir buçuk yıllık bir şeydir.

Yani biz, son bir buçuk yılda organize olarak bu işlere merkezî müdahalede bulununca, işte DİSK'in son genel kurulundaki o meşhur ortak deklarasyonu yayınladık. Sınıfa seslendik ve öyle bir sesleniş oldu ki, esas doğruyu siz söylüyorsunuz ama sayınız yeterli değil... ama bir tür aşağının taleplerini ve sahiden DİSK işçilerin yönetimde olduğu ve işçilerin işyerlerinde örgütlenerek komite ve konseyler kurarak karar sahibi olabileceği, dolayısıyla sendikaların da bunun yansımasını taşıyacağı bir renge bürünmesini talep ediyorlardı. Ama hareket, kendi evresi nedeniyle ancak o süreçte yürüyordu.

Şu an Kocaeli'nde sohbet ediyoruz. Mesela Karamürsel'deki Valf Sanayi, öyle komite ve konseyler oluşmuştu ki, kendi kararlarını kendileri aldılar, işçi temsilcileri işten atılınca işgal ettiler, kaynakladılar kapılarını. Kocaeli Valisi bizi aramak zorunda kaldı, Kamer Teyhani, İsmet Yılmaz ve ben geldik, onlar geçtiler. Ama aynı zamanda buradaki farklı devrimci örgütlenmeler de, TÖB-DER'inden diğer çalışan işçi kesimindekilere kadar, hepsi yığıldı oraya. Bir haftalık direnişten sonra taahhüt verdiler, yevmiyeler kesilmeyecek, atılanlar geri alınacak, soruşturma açılmayacak vesaire. Böyle başarıyla sonlandı veya Gebze'de devrimci faaliyet yürüten hareketimizden insanlar, "burada bir sendikal direniş var, gelir misiniz?" dediler, gittik AEG'de 700 işçi, biz hani bir haftalık bir çalışma, çünkü öncesi var, gönüllü çalışma, üye yapıp birkaç sohbetten sonra oradaki oluşturulan yapı yürütülecek dedik ama o kadar talep oldu ki, aylarca kalmak zorunda kalmıştık.

Dolayısıyla buradan bakınca da şöyle bir tablo çıkıyor, buna hâlâ inanıyorum. Buna ilişkin şunu yapmak lazım dersin, bu

teorik olarak mümkündür. Ama mücadele ihtiyacına uygun örgütlenmeyi gerekli kılar. Eğer "şöyle şeyler yapmalıyız" dediğin şeyi yapabilecek örgütsel düzeyde değilsen beceremezsin.

Ç.U.: Yani siyasi iktidarın izlediği politikalara karşı mücadele açısından yaklaştığında, onun politikalarını hayata geçirme doğrultusundaki siyasi uygulamaları karşısında, senin başarıya ulaşabilmen, biraz önce Sedat Şeyhoğlu'nun söylediği gibi, sendikal platformda çok iyi bir bilgilenme ve örgütlenme anlayışıyla başarılı olsan bile, sendikal platformdaki mücadele başarısı çizgisi onun için yeterli değildir. Siyasi iktidara karşı mücadelede başarılı değildir. Onu yakalayamıyorsan sendikal platformda, sormuş olduğun soruya yanıt olarak söylüyorum, başarılı olabilmesi için, onu sendikal platformda biz aşamadık dersem yanlış söylemem. Ama işyerindeki bir temsilci, hatta birkaç temsilci düşünce tercihi olarak kendini çok iyi ifade edebiliyor, demin verdiğim örnekteki gibi... Amerikan Büyükelçisi'nin o siyah ajanlarıyla birlikte orada tur atmasının temel nedeni ne? Çünkü Karadeniz sahillerinde bir değişiklik, bir hareketlenme başlamış.

Amasya tarafında da işçi-köylü-gençlik dernekleri, işyerlerinde işçi komiteleri, konseyler, sendikaları var. Tokat Turhal'da da var. Öğretmenlerin örgütünün başındaki kişi gözaltına alınmış. Şak diye işyerine haber geliyor, işyerindeki işçilerin oluşturduğu sendika şubesinin başkanıyla konsey sözcüleri doğrudan Havza'ya gidiyor, "merhaba" diyor Emniyete, "TÖB-DER'in başkanını gözaltına almışsınız, hayır ola, bizim çocuklarımızın öğretmenleri, bu nedir" filan... Kaymakamından Emniyetine kadar, "ne yapalım" diyor, "bugün cuma, pazartesi ancak savcıyı çağıracağız, onun için şimdi gözaltında." "Peki, niye pazartesi günü almadın" deyince, emniyet müdürü de kaymakam da şaşkın. Hemen telefon ediyorlar, savcıyı çağırıyorlar, savcı geliyor, ifade alıyor, TÖB-DER'in başkanını bırakıyorlar, başarılar diyorlar. Böyle bir olay, siyasi iktidarın çok ciddi anlamda o bölgedeki öğretmenler örgütüne, öğrencilere ve bölgeye yönelik siyasi bir saldırısı. Buna karşı işçi temsilcileri böyle bir şey de yapıyor.

Şöyle diyebilir miyiz? Oradaki işçiler artık sendikal mücadeleyi, kendi sosyal haklarını elde etmeyi, maaşlarının artmasını değil, artık yavaş yavaş iktidarı almayı öngörüyor...

Ç.U.: İktidarı almadan çok, siyasi iktidarın halka yönelik politikalarının karşısında, bu saldırganlığına karşı bir tavır alıyor. Bu tavır onun çok net bir şekilde bu siyasi iktidar emek karşıtı politikalar izlediği için, bu politikalardan dolayı bizim çocuklarımızın eğitimine bile engel oluyor. Dolayısıyla siyasi iktidarın bu siyasi politikasına karşı, bulunduğumuz yörede tavrımızı alıyoruz.

Siyasi tavır mı alıyor?

Ç.U.: Ama bulunduğu yöredeki bir olaya karşı tavır alıyor.

Onu kastediyorum. Ama bulunduğu yörede siyasi bir tavır alıyor.

Ç.U.: Evet, doğru ama arkadaşımın da sözünü etmiş olduğu, en genele ilişkin bir tanımlamaydı.

En genelde yok ama bölgesel, yöresel tavırlar başlamış artık ve var.

Ç.U.: Şöyle bir örnek de verebilirim. Hekimhan'da işçiler grevde, cevherler geliyor istasyona, vagonlara yüklenecek, Karabük Demir-Çelik'e gidecek. İstasyonda görev yapan maden işçileri de maden cevherinin stoklandığı yerde, kırılıyor, hazırlanıyor, vagonlara yüklenecek. Orada dururlarken biz de onları ziyarete gittiğimizde, Ankara'dan ben gitmiştim, işyerinden doğru oraya gittiğimde, bir baktık ki, Hekimhan'dan istasyona bir grup geliyor. MHP'li, Ülkü Ocaklarının başındaki adamın kardeşi örgütlemiş onları, işyerinde Mao'nun bayrağı var demiş. Öyle getiriyor halkı, greve saldırı için. Ama işveren Hekimhan'daki bütün esnafı bile öyle örgütlemiş ki, işçiler hiçbir şey ödemeden veresiye defterlerine isimlerini yazdırarak her şeyi alabiliyorlar.

Aynı işveren her ay sonu, kim ne aldıysa onların paralarını kesiyor. Fakat işçilere doğru düzgün para da geçmiyor. Öyle bir noktaya gelmişler ki, işverenin kendisi gözükmüyor işçilerin karşısında, bir tek maden mühendisi gözükebiliyor. Maden mühendisi de ODTÜ'nün öğrenci hareketinin önderliği içinden çıkmış sayılabilecek bir mühendis. İşçilerin yoksulluğunun içinden doğan bir olaydan dolayı, işçilerden biri kafasına bir şey vuruyor, ölümüne sebep oluyor; düşün, böyle bir işyeri.

Mao'nun bayrağını aramaya geldiklerinde akıllı bir işçi, cebinden çıkardığı yılların defterinin içinden arka sayfasındaki haritada, Çin'in bayrağını göstererek Mao'nun bayrağı bu, bakın diyor. Çünkü eylemi desteklemek için gelmiş dört bir taraftan insanların pankartları, herifler bu Mao'nun bayrağı diye göstererek saldırmalarını önleyebilmek için diyor.

Ben onlarla birlikte ateşin başında, sabaha karşı oturup sohbet ederken, sonunda işçilerden bir tanesi benim yüzüme karşı "sen iyi adammışsın, beni seni vurmak için gönderdiler" dedi. Bütün bunlar yaşanıyor ama işçiler Hekimhan'da bile hâlâ şimdi o sendikanın dışında hiçbir sendikada örgütlenmiyor. "Olursa o olsun" diyorlar. Hatta yer yer emekli olmuş eski işçilere de "ne yapalım" diye sorulduğunda, "Çetin Ağabey'e bir sorun" diyorlar. Aynı zamanda onlar Malatya'da düşüncelerine güven duydukları kişilere, yayınevlerinde filan çalışan, haber gönderip "ne yapalım" diye soruyorlarmış. Bunu şunun için söylüyorum, platform, sendikal bir platform. Platform işyerindeki hakları için mücadele ediyor. Bir kararlılık ve onun nasıl yürütülmesi gerektiğinin çok net olarak artık kafalarda yer etmiş olması söz konusu. Bakanlar kurulu kararını bile geri aldıran şey, Aşkale'deki işçilerin kararlılığını gösteriyor. Ama siyasi iktidarın saldırgan politikalarına karşı, siyasi platformdaki bir mücadele ve bu mücadeleyi verecek örgüt yapısı anlayışı ve mücadele çizgisi var. O farklı bir şey.

S.Ş.: Ben demin sadece İstinye örneğini verdim. İstinye'den yukarı çıktığımızda başlıyor, Eczacıbaşı, Roche vs... Oradan inersin Ortaköy tarafına, yine ilaç fabrikaları... Ama işin hakikati şu, Türkiye çapında diyelim ki 40 bin tane işyeri varsa, bizim varlığımızın, çalışmamızın olduğu ne dersen, biz 500 deriz, başka bir devrimci güç "benim 300" der, dolayısıyla sınıf içerisindeki etkinliğimiz çoktu veya kentlerdeki etkinliğimiz çoktu gibi genellemeler sakıncalıdır. Hareket, çeşitli faktörler nedeniyle birçok yerde çabuk gelişti ve öngördüğü şeyler için örnekler yarattı. Diyelim ki bugün belgeselleri çekildi, tartışıldı, örnek alınmak istendi, Yeniçeltek, Aşkale gibi, direniş komiteleri için Uşak'ta, Muğla'da, Fatsa'da yaratılmış... Öngörüsü buydu ve esasen bugün için de geçerli olan önce toplumsal hareketlerdir.

Ülkenin mağdurlarının, emekçilerinin, ezilenlerinin kendi sorunlarına çözüm arayacakları mekanizmalara, herkesin

katıldığı yere "meclis" deriz, "komite" deriz, "konsey" deriz... Ama orada aynı zamanda yönetme kabiliyetlerinin geliştiği, sorun çözmeyi kolektif yöntemle hayata geçiren yapıların olduğu şeyi arzular ki, "direniş komiteleri" dediğimiz şey de hem günlük hayatta yaşanılan sorunlara yanıt bulma, hem faşistlerin derinleştirmeye çalıştığı iç savaşa karşı savunma mekanizmalarını yaratma, aynı zamanda da bir iktidar alternatifi olarak öngörülmüştü ve insanlar bunun için çalışıyordu.

Eğer siyaseten uygun mekanizmalar yaratılırsa, o zaman mücadelenin yükselme seyrine göre mahallelerde, işyerlerinde yaratılmış komite ve konseylerin katılımı ve politikleşmesi o oranda artar. Ama doğrudan bunlar ülkenin derdine deva bulacak şey değildir; sonuçta senin bir partin olacak, o parti toplumsal yaşama nüfuz edecek ve aşağıda yaratılmış olan şey de onun parçası haline dönüşecek. Öyle bakınca, dört yıllık bir hareket için şu söylenebilir; çok yaygınlaştı, kitleselleşti ama ona denk düşen şeyin yaratılması sağlanamadı. Bir de eşitsiz gelişti; yani Artvin ve Tunceli'de gelişenle başka yerdeki aynı değildi. Hep Fatsa'yı tartışır insanlar değil mi? Çünkü iyi bir örnektir. Kurduğu mahalle komiteleriyle, köy ilişkileriyle, tefeciliği yok etmesiyle, çeşitli sorunlara deva bulmasıyla... ama mesela Dersim'i konuşmaz.

Onu sordum Seyit Ali Güneş'e, senden de dinlemek isterim.

S.Ş.: Aynı süreçte girdiğimiz iki seçim değil mi? Birini ufacık bir oy farkıyla kaybettik ama Fatsa'yı herkes bilir, Dersim'i bilmez. Oysa Dev-Yol orada da başka bir şeydi. Başka yerlerdeyken de, içerdeyken de TDKP merkez komitesinden arkadaşlarla tektip elbise giymediğimiz dönemde aldılar bizi, tecrit diye bir şeye attılar. Bir sohbet sırasında söylemişler bunlar, Halkın Kurtuluşu, TDKP ilçe örgütü, aylar sonra da partileştiler.

Çetin Uygur'la beraber yakalandık biliyorsun. Beni de ona kelepçelediler.

Ç.U.: Orada yüzüğümü düşürmüşüm ben. Gömleğimin cebinde, Sedat geldi, "cebinde bir şey var mıydı, aşağı düştü" dedi. Hatırlıyor musun? Ben de "yok" dedim. Neden sonra aklıma geldi birden. Bak hâlâ yüzüğüm yoktur.

Evde mi düştü acaba?

Ç.U.: Hayır, camdan aşağı Sedat silkelerken, o evde.

O evi bilmez Sedat, sen karıştırıyorsun. O bilmez, yakalanmıştı.

Ç.U.: Bizim beraber gittiğimiz evde.

S.Ş.: Daha önceyi diyorsun.

Daha önceden bahsediyorsun, ben yakalandığımız İsmail Hakkı Ortaköy'ün evinden bahsediyorum. Sedat'ın sana bir alyans borcu var. İçine de Nihal yazdıracağız. Yakalandığımızda ikimizi beraber kelepçelediler. Onun bir gün öncesi, bir bildiri kaleme aldınız. O bildiriyle de yakalandık. Ne içeriyordu o bildiri?

Ç.U.: Yine aynı şeyi söyletecek bana, Tanrı günahlarını affetsin diyeceğim. Vallahi bir şey söyleyemem. Ciddi söylüyorum. Çünkü o bir araya gelişimizde neyi yaşıyorduk Türkiye'de? 12 Eylül'ü yaşıyorduk. Dolayısıyla 12 Eylül ve 12 Eylül'de işçi sınıfının örgütlülüğünün bugünkü yaşanan süreçteki bu sessizliği ve dolayısıyla ne yapmak gerektiği ile ilgili mesaj ulaştırmamız gerekiyordu. İşçi sınıfına bir mesaj ulaştırılması gerekiyor ve bunu nasıl yaparız, nasıl ulaştırılır bu, diyen bir bildiri... Şimdi DİSK filan hepsi kapıları kilitlemiş. Bu mesaj nasıl işçilere ulaştırılır? Onları konuşmak için bir araya geliniyordu.

Orada senin yurtdışına çıkmanı istediler, sen ısrarla hayır dedin. Niye?

Ç.U.: Niye yurtdışına gideyim?

Kalıp mücadele etmek gerekiyor.

Ç.U.: Ama bak sana onu söylüyorum, gerçekten DİSK denen konfederasyon, çok ciddi anlamda işçiler açısından bile çok açık ve net bir şekilde, özellikle güven duyulan bir örgütsellik olduğu için, onun çağrısıyla bir tavır alınabilirdi bu şeye karşı... Bu platformda bütün engellemelere rağmen faşizan bir platformda bile bu örgütselliğin kaybedilmemesi gerektiği için direnmek gerekiyor, bir. İki; böyle bir direnmeyle, diğer bir mücadele çizgisinin hayat bulması konusunda da bir beklenti var. Divriği'de,

köylü bir işçi, "bizim evin oradan yukarı, dağa doğru gidenler" var dedi. "Birtakım evlere uğruyorlar" dedi. "Evlerden onlara yiyecek, giyecek türünden şeyler veriyorlar, bizim eve uğramıyorlar, neden bizim eve uğramıyorlar" dedi, kızmış. Böyle bir süreç yaşanıyordu ama demek ki o bölgedeki devrimci gençler, köylüler filan böyle bir mücadele çizgisi ile 12 Eylül'ün darbesine karşı böyle bir hareketliliğin içine girmişler. Dolayısıyla, önemli olan, bütün sendikal hareketin, eylemliliklerin yasaklandığı bir dönemde olmuş olsa bile, bu sendikal örgütlülüğün ayakta durması gerekir. Onun diyaloğunun kopmaması gerekir. Sendika yasaklanmış olsa bile, işyeriyle olan diyaloğunun kopmaması gerekir. Bu kadar uğraş verilmiş, belli bir kazanım elde edilmiş güçle, o nedenle gitmemem gerektiğini düşündüm.

Tüm bu mücadele içerisinde, Kamer Teyhani'nin yeri neydi sence?

Ç.U.: Kamer için söyleyebileceğim, Metal-İş kolunda, sendikal platformdaki mücadelede, o işçilerin çok önemli olduğunu düşündüğümden, düşün DİSK'i de kuran metal işçileridir; üretkenlik ve nitelik açısından önemli bir yeri vardı. Divriği'deki örgütlenmede, Karabük Demir-Çelik'in temsilcilerine de, Divriği Maden İşletmeleri yönetimine de, örgütlülüğü yasal anlamda, herhangi bir şekilde değil, onlarla toplu sözleşme yapma yetkisine sahip temsilci olarak, "herhangi bir toplu sözleşme değil, tek bir sözleşme istiyoruz" diyerek kabul ettirdiler. Kabul ettirdikleri şey neydi? "Bundan böyle buraya siz Karabük Demir-Çelik olarak 350 kadar işçi var burada ve yabancı işçi getirmeyeceksiniz" dediler. Çünkü maden bölgesidir orası, niteliklidir. Yeraltı Maden-İş Sendikası'nın örgütlenmesi ile birlikte, "buradaki işçileri buradan sağlayacaksınız ve işçiler demir madenlerinin işçileri olarak kabul edilecek" dediler. Bir taşeron işçisi değil, direkt şirketin işçileri olacaklar. Bunu kabul ettirdiler örgütlenme olarak.

Bu, yasal zemindeki bir çözümleme tarzı değil, örgütlenmenin kararlılığıyla kabul ettirilen bir olaydı. Bir bilinçle kabul ettirmişlerdi. Yeraltı Maden-İş Sendikası'ndaki örgütlenme anlayışının, Metal işkolunda da hayata geçirilmesinin adımlarının atıldığı bir yer olarak da hatırlıyorum ben. Dolayısıyla, bunu Me-

tal işkolunda Türkiye çapında gerçekten üstesinden gelinebilecek ve ciddi bir niteliğe kavuşturabileceği düşüncesini taşıyor idim. Ben orada, dağın başındaki işyerlerinde koşturmak durumunda kalan bir adamdım. Mujiktim ben, köylü-işçi gibi... Ama Metal işkolunun olduğu yerler daha niteliklidir. Daha nitelikli işçilerdir onlar. Amasya tarafında bir bildiri yayınlanmış. Yayınlayan, Türk-İş'e bağlı Maden-İş Sendikası. Yayınlanan bildiriyi getirdiler bana. Bildiride ne deniyor biliyor musun? "Çetin Uygur denen adam, beş paralık işçinin evine gidip kalıyor." Bunu yazan, Ankara'daki sendika merkezinden çıkmış. Bir yanıyla sevindiriyor ama bir yanıyla da çıldırtıyor beni. Sevindiren taraf ne; bunu Yeniçeltek, Eskiçeltek, Divriği, Hekimhan, Beypazarı işçileri, bunlara özellikle gönderip, "okuyun" demişler...

"Beş paralık işçi" ne demek ulan? Amasya'nın sınırlarından içeriye Adalet Partililer giremezdi; çünkü Merzifon'dan Suluova'ya geçerken, orada yolun kenarında, benzin istasyonlarında, bölgenin MİT sorumluları, Merzifon Adalet Partilileri, özel toplantılar yapıyorlarmış meğer. Havza'da da aynı şekilde, AP İlçe Başkanı, bir benzin istasyonunda toplantılar yapıyormuş. İşçilerin sendikası ise ikisinin arasında, 20 km filan. Adamlar dışarıya çıkıp o köylere gidemezlerdi. Benim katıldığım mahkemede bile. Bir işçinin eşi, faşist bir herif onun evinin kapısının önünden geçerken "faşist herif" demiş, ayakkabısını atmış. Herif, sendika aleyhinde tanıklık etmek üzere 12 Eylül'de mahkemeye getirilmiş, salondayız. Hâkim sordu. İşçiyi kaldırdı, "bak senin eşin neler yapmış, ne diyeceksin" dedi. "Valla hâkim bey, ben eşimin ayağının altını öperim" dedi. Bu sendikal örgütlülük ona birtakım şeyleri büyük harflerle veriyor. Onun köyündeki örgütlenmede, işçi-köylü-gençlik derneğinden tut, Samsun tarafındaki Havza'ndan, Amasya tarafındaki Merzifon'a, Turhal'a filan da gidiyorlar temsilciler. Kendi grevlerinde eşleri onlara desteğe geliyor. Böyle bir bilgilendirmenin içinde olan işçinin artık bir güveni var. Sunulan düşünceye bir güveni var. Eğer o birey, farklı bir davranışta bulunursa, o çok ciddi bir anlamda tepki gösterir. "Sen dün bunları söylemiş kişisin, neden böyle yapıyorsun" diyebilir. "Seni temsil eden benim, bana uyacaksın" diyemezsin o işçiye. İster sendika adına, ister farklı bir nedenden. Aynı şekilde gidiyor, kaymakamın karşısına çıkıyor. "Bu benim çocuklarımın öğretmeni, neden gözaltına alıyorsunuz?" diyor.

Sen ne düşünüyorsun Sedat?

S.Ş.: Çetin Uygur ile benim irtibatlanmam, Erzurum tarafındaydım, orada oldu. O zamanın Erzurum'u, şimdinin Erzurum'u gibi değildi. Üniversitenin beş altı fakültesinde devrimciler etkindi. Bir gün Mahmut'la (Yıldırım) Aşkale'ye gitmemiz gerekiyor, İşçi Kültür Derneği var, orada sohbet edeceğiz dedik, gittik. Her hafta sonu gidiyoruz, iki üç hafta geçti.

Bu arada sen Artvin'de misin?

S.Ş.: Hayır, bu orman köylüleri hikâyesinden dolayı, Erzurum'da da Artvinli çocuklar genelde Erzurum'u tercih ediyorlar üniversite için... Gittik geldik, en sonunda Yeraltı Maden-İş'e bildirim yapalım diye bir fikir doğdu. Ankara'da Nasuh Mitap'la buluştuk, O'na "böyle bir durum var" dedim. O zaman da Yeraltı Maden-İş'te problemlerin yaşandığı bir dönem. Gidince özellikle tembih etti ki, başkaları da var problemli olan, isimler önemli değil ama "başkasına gitmeyin" dedi.

Çetin Uygur'a gidin mi dedi?

S.Ş.: Gittik, anlattık. Dernek yönetiminde, Yavuz Top filan, onların ekibi, akrabaları vardı. Sonuçta Dev-Yol dediğin, merkezi var, il komiteleri var, bölge sorumluları vs var. Onun içerisinde de işçi sınıfından sorumlu insanlar var. Yeraltı Maden-İş deyince işte Çetin Uygur ve yanındaki arkadaşları Avukat Gültekin Pekdemir'den, Çizer Selçuk Demirel'den, Ahmet Atahan'dan bahsedebiliriz... Metalurji işkolunda bizler, Kimya işkolunda arkadaşlar ama 1980'e doğru hareket sendikal olguyu aşan bir şeye yöneldi. Örneğin birçok ile gidildi. Gerekçesi şudur, biraz önce bahsettik ya, DİSK son genel kurulunda biz 12 sendika ortak deklarasyon verdik. Sadece yönetimde olduğumuz sendikalar açısından söylemiyorum. Yeraltı Maden-İş, Devrimci Sağlık-İş, Keramik-İş, sadece bunlar açısından değil, ama İzmir'de, Adana'da ve başka şehirlerde, mesela Gıda-İş'te, işçiler arasında etkinliğimiz artıkça, şubeler, eylem çizgisi vs konusunda zorlamalar başladı. Özellikle Adana'da, İzmir'de bu daha belirgin oldu.

İç savaşı derinleştirmeye çalışan faşistlere karşı savunma mekanizmaları kuruldu. Kentlerde kurtarılmış bölge filan diyorlar ya, biz onu etkinlik alanlarımız olarak tercüme edelim.

Oralarda etkinliğin arttıkça, beraber savunma yaptığın işçi, çalıştığı işyerinden de sorunlar geliyor, "bunu nasıl çözeceğiz" diye. Oradaki işçi sorumlularına ulaşıyor, il komitesindeki hangi arkadaşlarsa. Bunu politik bir ihtiyaç olarak tespit ettik ki artık sendikal örgütü ve sektörleri aşan şeyler olmaya başladı. Adana'ya, Bursa'ya, İzmir'e gidildi ve arkadaşlarla görüşmeler yapıldı. Daha çok Nasuh Mitap ile bunların sohbeti gerçekleşti. Hatta Trakya'da Profilo meselesi var Çezkezköy'de; orada iki vardiya birleşip işçiler işgal edince, askerler müdahale etti, 200'ün üzerinde işçi gözaltına alındı ve biz İstanbul'a giderken, Nasuh Mitap da bizimle geldi. Daha çok ilgileniyordu. Ama varolan şeyi aştı artık; Devrimci Metal-İş'i olsun, Yeraltı Maden-İş'i olsun, Devrimci Sağlık-İş vesaire, daha politik ve oradan doğru politikalar üretme çabasında olan bir şey olarak düşünebiliriz.

Bugün tek tek isimleri saymaya gerek yok ama bir sendikada bile sekiz-on tane arkadaş sayabiliriz. Her biri politik ve yetkin insanlardı. Hâlâ hepsini saygıyla anarım. Bu sohbetlerde en çok vurguyu oraya yapmak lazım. Çetin Uygur anlatırken hep şu örneği veriyor, en hazzettiğim şeydir; Aşkale'de işçinin birinin askere gidip "tuttuğun tüfeği yarın sen de bırakacaksın, yanıma geleceksin" demesi. Çetin Ağabey diyor ki, belki on kitapla anlatılacak bir şeydir. Kimsenin emeğini, hayatını kaybetmiş veya hâlâ yaşayan, bir şeyler yapmaya uğraşan arkadaşların emeğini küçümseme açısından demiyorum. Ama böyle isimsiz insanlar vardı ve bizi, Dev-Yol'u yaratan ve büyüten ve inanılmaz katkı sunan onlardı...

Genel-İş İstanbul Şube yönetimini bizim arkadaşlar kazandı; çünkü işyerlerinde çok güçlenmiştik orada. Salih Bozkurt, Kamil Sevinç olmazsa, Erdal Dönmez olmazsa, Fuat Keskin olmazsa, Yakup Yılmaz olmazsa olur muyduk? Ama bu isimleri bilmez kimse. Bilinmesi lazım, aşağıda onlar örgütledi. İETT işçilerinin bir günlük eylemi, trafiğe çıkmama vesaire eylemi o kadar etki yaratmışsa, onu yaratan onlardı. Biz de gittik tartıştık, beraber kararlar aldık ama işi yapan onlardı. Biraz anlatımlarda bunların değerini teslim eden yollar izlememiz lazım. Bizi biz yapan onlardı. Bundan sonra da eğer çok ciddi toplumsal hareketler doğacaksa ancak böyle isimsizler yapacak. Kendi lisanıyla vardiya arkadaşına anlatacak. Ben hiç umutsuzluğa kapılmadım. Yeraltı Maden-İş'in işkolu yetkisi vesaire ile problem yaşadığı

ama çok temas ettiği yer, benim doğduğum, babamın işçilik yaptığı yerlerdi. Hiçbir şey bırakmamışsa bile, bir şey bırakmıştır. Orada işçiler, vardiya vardiya, üretim birimlerinde komiteleşmiştir. Üç yıldır o komiteleşme sayesinde toplu sözleşme imzalıyorlardı. Bu, bu ülkede Aşkale, Çeltek, Kavel vesaire gibi deneyler olmazsa olmazdı.

Ç.U.: Artı, o deneylerin bütün bunlara rağmen, o bölgedeki devrimci arkadaşların işçilerle kurduğu diyaloglarla devam ettiriliyor olması önemli. Sendika olarak çıkmıyor karşısına. Ama devrimci arkadaşlar sahip olduğu bilgilerle oradaki işçilere o bilgiyi yağdırıyor. İşçiler sendikalı olmasalar bile işyerlerinde kendi çözümlerini kendileri kabul ettirebiliyorlardı.

Sedat Şeyhoğlu

Önce seni tanıyarak başlayalım, herkes tanıyor gerçi ama baştan hemen şunu söyleyeyim, bir yanlış anlaşılma var. Bazıları iki Sedat'ı karıştırıp seni sanki merkezin gönderdiği Sedat Kesim gibi algılıyor. Kendini tanıtırken istersen onu da bertaraf et.

Adım Sedat Şeyhoğlu. 1954'te Artvin Murgul'da bir maden işçisinin çocuğu olarak doğdum. Bu kitap Kamer Teyhani'yi ve şahsında da Devrimci Yol işçi mücadelesini anlatacağı için öyle bir vurgu yaptım. Çünkü biz çocukluğumuzdan itibaren babamın çalıştığı Etibank Murgul Bakır İşletmesi'ne, ODTÜ'den, İÜ'den, İTÜ'den öğrenciler gelirdi staj yapmaya. Maden Mühendisliği Bölümü'nden, Makina'dan, Elektrik'ten. Bizim devrimci fikirler taşımamıza esas katkıyı yapanlar da onlardır. Çünkü her staj döneminde köyümüzün ve ilçemizin çocuklarıyla, gençleriyle çeşitli etkinlikler düzenlerdiler ve hem bizle hem işçilerle çok iyi ilişkiler kurarlardı. Bize kitap okumaya, sol fikirlerle temas etmeye vesile olanlar da onlardır.

Yani hiçbir şey kendiliğinden olmuyor, birilerinin öncülüğü var.

Evet.

Herkes kendi bulunduğu koşulun öncüsü.

Daha sonra fark ediyor insan bunların kendi hayatındaki katkısını. Etibank Murgul Bakır İşletmeleri'nde 3.000-3.500 civarında işçi çalışıyordu. Sola meyil ettikten sonra fark ettik ki babamızın yaşında işçiler, amcalar var ve onların içerisinde komünist insanlar var. Kayhan Ağabey var mesela, Komünist Nuri var, Mustafa Kadıoğlu var. Böyle sekiz-on işçi, sonra hem

12 Mart'ta, hem 12 Eylül'de gözaltına alındılar ve işkence gördüler. Ama bütün işçiler, ahali Komünist Nuri, Kayhan Ağabey diye bilirdi. Biz ancak bu fikirlerle tanıştıktan sonra fark ettik ki esasen onlar olmazsa, staja gelen öğrenciler olmazsa, belki solcu bile olmazdık.

Aslında bir sürü soru var ama soru sormaktan ziyade, sen anlat ben dinleyeyim istiyorum. Çünkü senin bilgin benim soracaklarımın çok daha üstündedir. Çünkü ben sadece duyumlarla, Kamer'le, seninle o dönemki yaşantımdan bilebildiklerim ve anlayabildiklerim... İstersen böyle yapalım, istersen klasik olarak hazırladığım sorularla, sen karar ver.

Hiç fark etmez. Sen de sorabilirsin. Üzerinden kırk yıl gibi bir süre geçmiş. Hatırlayabildiklerimin hepsini anlatırım.

O zaman şöyle başlayalım mı? 15-16 Haziran işçi sınıfının olup olmadığı tartışmalarına son vermiş olmakla birlikte, 1975 sonrasında sınıf ağırlıklı düşünmenin ve hareket etmenin önü ne kadar açıldı?

Türkiye işçi sınıfı mücadelesinde 15-16 Haziran 1970 öncesinde de birçok şey var. Çok etkili eylemler var. Belediye işçilerinin Çorum'dan Ankara'ya yürüyüşü var. Zonguldak'ın çeşitli kesimlerinde eylemler var. İstanbul'da, tersanelerde yaygın eylemler var. Metalurji işkolunda var.

Bunlar 15-16 Haziran öncesi değil mi?

Evet. Ama 15-16 Haziran'ın önemi, Demirel hükümetinin sendikaları işlevsiz kılmak için çıkarmak istediği bir yasaya karşı işçi sınıfının topyekûn tavır alışıdır.

Sınıf mücadelesinin ilk toplu direnişidir diyebilir miyiz?

Evet, diyebiliriz. Sınıf bazen sınıf olduğunun farkına varmaz ya, farkına vardığı olaylardan biridir. Birçok şeyin önünü açmıştır. Öncelikle DİSK'in önünü açmıştır.

Değil mi, en önemlisi bu...

Evet. Türkiye sosyalist hareketinin sınıfla bağına vesile olacak yollar açmıştır.

Belki de ilk kanallar o zaman; sosyalistlerin, Marksistlerin sınıfla buluşmayı düşünmeye başlaması.

Aslında yönetenlerin, çağrıyı yapanların çoğu sosyalistlerdir ama sosyalistlerin bir bütün olarak sınıf hareketiyle daha sağlıklı bağ kurabilecek yolların açılmasına vesile olmuştur.

Şunu diyebilir miyiz, ondan öncekiler tesadüf ya da kişisel ilgi, sosyalistler açısından. İlgiydi ama 15-16 Haziran'ın hemen öncesinde başlayan, gerçekten bilinçli sınıf mücadelesinin ne olduğunun, hayatta nasıl karşılık bulması gerektiğinin nüveleri.

Diğer mücadeleler de sonuçta sınıf mücadelesi...

Tabii ki, yanlış bir cümle kurdum, işçi mücadelesi...

Ama onun önemi topyekûn olarak işçi sınıfının böyle bir kalkışma içinde yer alması. İstanbul'dan İzmit'e, Bursa'dan İzmir'e kadar her yerde sınıf ilk kez topyekûn ortaya çıkmıştır.

1 Mayıs 1976-77-78 kutlamalarını siyasal yapılar ve Dev-Yol üzerinden nasıl değerlendirebiliriz? 1975-80 dönemi işçi hareketine bakarken milli demokratik devrim ve demokratik devrim ve sosyalist devrim tartışmalarının önemi ve etkisi nedir?

Her hareket kendi örgütlülüğü hangi aşamadaysa onunla ilgili olarak yanıtlar bunu. Bizim kendi örgütlülüğümüz açısından 1976 yılı Devrimci Gençlik sürecine tekabül eden bir süreç. Türkiye'de uzun yasaklardan sonra ilk kez kitlesel olarak kutlandı. Gerçekten kalabalıktı. Aslında 1975'te de kutlama yapılmıştı. Bizim kendi iç sürecimiz açısından daha toparlandığımız, kendimizi biraz daha geliştirdiğimiz bir sürece tekabül ediyor. Ama milli demokratik devrim, sosyalist devrim tartışmaları sadece 1 Mayıs ekseniyle yürüyen bir şey değil. O genel mücadelenin içerisinde doğan ayrışmalardı. 1976-77 süreçlerinde de önemli olarak o konularda hesaplaşmalar yaşandı.

Ayrışma ve netleşme, örgütlerin ayrışması derinleşmesinin o sürece denk geldiğini düşündüğüm için birleştirerek sordum. Örgütlenme ve eylem açısından, o dönemde ana akım sol siyasetlerin sınıfa yönelik etkisinden ne kadar söz edebiliriz? Buna demokratik devrimi savunanlar, milli demokratik devrimi savunanlar...

Belki şöyle bir şey denebilir, sosyal demokratlar ve TKP'lilerin sınıftaki mevcudiyeti diğer sosyalist akımlara göre tarihsel olarak daha erken başlamış. Dolayısıyla bizlere göre bağları biraz daha fazlaydı. Bizim 1970'li yıllarda, 1969-70'de başlayan ve ondan sonraki dönemde geliştirmeye çalıştığımız bir şey var. Orada MDD'ciler, sosyalist devrimciler diye ayırmadan anlatalım... TKP'nin bağı daha yaygın ama yukarıdan aşağı, diğer sosyalist hareketler sınıfla yeni bağ kurmaya çalışan ve aşağıda kendini geliştirmeye uğraşan yapılardı diye tarif edebiliriz.

Belki şöyle bir şey, bir düzeyde gelişmiyor ki bunlar. 1976'nın başlarında, Karadeniz'de örneğin, bir iki aylık çalışma neticesinde Giresun Espiye'de 2.000 civarında kişinin katıldığı bir orman köylüleri mitingi yaptık. Birçoğu bizi gençlik hareketi olarak görüyordu ama gençlik hareketinin bile yeni toparlandığı bir dönemde böyle bir köylü mitingi yapıyoruz. Veya diyelim Erzurum Aşkale'de İşçi Kültür Derneği vardı, biz orada defalarca önder işçilerle toplantılar, seminerler yaptık, Mahmut Yıldırım dönemi... Erzurum Yüksek Öğrenim Derneği başkanıydı. İşçi Kültür Derneği maden işçilerinin olduğu bir dernekti. Onlar devrimci gençliği bile yeni yeni toparladığımız dönemde farklı farklı kesimlerle de hatırı sayılır bağlarımızın olduğu veya onları harekete geçirebilecek bağlarımızın olduğunun örnekleridir.

Espiye mitinginden sonra bir sonraki üretimde yüzlerce köyü kaplayan ve bir yıl devam eden orman köylüleri direnişi örgütlendi. Onun için tarihsel olarak sınıfla bağ ne zaman kuruldu, gençlikte durum neydi diye bir düzeyde anlatılabilecek şeyler değil.

Genel olarak Dev-Yol değerlendirmesi yapılırken "gençlik hareketiydi" denir, mantık olarak o söylenebilir ama var olmaya başladığı andan itibaren, senin bu anlatımın sanki aynı zamanda köylü, aynı zamanda işçi hareketiydi... "Sadece öğrenci hareketiydi" demek haksızlık olur.

Özellikle Dev-Yol için bunu söylemek büyük haksızlık. Dört yıl gibi kısa bir sürede ülkenin dört bir yanını hallaç pamuğu gibi atmış, inanılmaz derecede kitleselleşmiş bir hareketten söz ediyoruz. Fatsa'da, 14-15 bin nüfuslu yerde 30 bin kişiyle miting yapıyorsun. 30 bin kişiden diyelim ki 5 bini gençtir. Dev-Yol gerçekten özgün bir hareketti. Toplumun her kesiminde kendini var etti. Her kesimde toplumsal karşılık buldu, tam bir halk hareketiydi.

Şehirde kadınlar, öğrenciler var ama merkezin dışına çıkıldıkça, köylerde işçi kadınların eylemlere toplu katılışları da var. Her ne kadar feminist bir bakış açısına sahip olmasa da hareket, yine de ciddi bir katılım vardı ve etkindiler.

Dönem dönem belgesellerde çıkıyor, diyelim Yeniçeltek'teki, Erzurum'da, Artvin'deki 1 Mayıs'lara çıktığında görüyoruz ki yoğun bir halk katılımı var. Aslında kent merkezinde de benzer şey gözlemlenebilir. Ankara'da Dev-Yol 40 bin kişilik bir miting yaptı ve bu mitingin parolası da, "sadece gecekondudaki halkla yapacağız"dı. Yani mahalle çalışmasının ürünü olarak yapılacak. Bugün büyük şehirlerinin herhangi birinde 5 bin kişi toplanınca seviniliyor, "kitlesel miting yaptık" diye. O açıdan Dev-Yol değerlendirilirken, ben en büyük haksızlığın gençlik hareketi tespiti yapanların tarafından geldiğini düşünüyorum. Dev-Yol gerçekten halkla bağ kurmuş ve kitleselleşmiş bir hareketti.

Neden böyle değerlendiriliyor sence?

Bu kendi iç tartışmamız olarak da yapılması gereken bir şey. Bence kadroların genç olmasından... En yaşlınız 24-25 yaşındaydı herhalde.

Evet. 1980 darbesi olduğunda yaş ortalaması 25-26 olan bir hareketti. Ama o da partileşme süreci denen sürecin bir ürünü. O süreç tamamlansa belki yaş ortalaması değişirdi. Kamil Sevinç de Salih Bozkurt da de parti üyesi olurdu. 1980 öncesinde işçi çalışmasında nasıl bir rota izlendi? Dev-Yol'da daha örgütlü ve iradi hareket ederek bu çalışmaya yön vermek fikri ne zaman ortaya çıktı?

Geç çıktı.

O zaman neden geç çıktı, onu da beraberinde anlat.

Ben kendi açımdan diyeyim... 1975 sonlarıydı İstanbul'a ilk gelişim. Beyazıt'ta MAMAD (Maliye Muhasebe Araştırma Derneği) vardı. Laleli'nin tam karşısında, Gençtürk Caddesi'nde köşesindeki binadaydı, 5. ya da 6. katta. Birlik Partisi'nin (BP) de içinde olduğu bir binaydı. Naim Öztürk'le, Saffet Açıkgöz'le filan tanışıyordum o zaman. Süha Alpaslan'la, Paşa Güven'le, Dursun Karataş'la, birçok arkadaşla orada tanıştık. Daha sonra Dursun Karataş'la Karadeniz gezimiz oldu. Samsun, Ordu, Fatsa, Giresun'a uğradık. Artvin'e kadar gittik. Dursun Karataş döndü, ben kaldım. Bir haftalık gezimiz sırasında Dursun beni büyük şehre gelmeye teşvik etti. 1976 Temmuz'da evlendim. Bir ay sonra da Türkan'la Şirinevler'e taşındık. Rahmi diye bir arkadaşın evini tuttuk. Sonra Kamer Teyhani ve Dursun Karataş'la mesaimiz arttı.

Kamer Ağabeyin de tam tecrit dönemi, evlilik konusu yüzünden. Tecrit dönemi ama ilişki, görüşmeler sürüyor. Dev-Sol ayrılığı mevzuları olunca biz Dev-Yol'dan yana tavır koyduk. Ondan sonra Dursun Karataş'la koptuk. Koptuk dediğim, esasen rastlaştığımız her yerde muhabbetimiz devam etti. Gerçekten çok severdim, hâlâ da anlatımlar olunca söylüyorum. Bizden ayrılan arkadaşların hepsi çok değerli insanlardı.

Gelelim işçi çalışması mevzusuna... Bizim ayrılıktan sonra, hiç insan kaybetmediğimiz kesimlerden biri işçi kesimidir. Bir tek Hacı Demir gitti. 12 Eylül'de de darbe yemeyen, işçi ilişkisiydi. İşçi çalışmasına ilişkin merkezî tartışma aynı zamanda partileşme sürecine ilişkin tartışmayı da içeren bir şeydi. Hem de çok geç kalınmış bir şeydi. 1975-76'da başlayan, 1978'de yaygınlaşan ve 1979'da iyice artan, işçi sınıfıyla temas eden çalışmalar var. Dev-Yol'un siyasi etkinliği arttıkça çalışma alanları da yaygınlaştıkça, onun doğal bir sonucu olarak da sınıfa dönük çalışmalar o ölçüde yaygınlaşıyordu. Dev-Yolcu arkadaşlar İstanbul'da, diyelim ki Sarıyer'de çalışma yapıyorlar. O çalışma bir süre sonra çeşitli fabrikalarda çalışan işçi arkadaşlarla mahallede siyasi faaliyette ortaklaşma şekline dönüşüyor. Bu, aynı zamanda o fabrikada çalışan işçilerin taleplerinin de o zemine geldiği ve tartışıldığı bir süreci içerdiği için mahalle çalışması doğrudan olarak fabrika çalışmasına yansıyor. Bizim ona merkezî olarak

müdahalemiz 1979 sonları, 1980 başlarıdır. Bütün Türkiye'de işçi çalışması koordine edilecek, onun sendikalara yansımasına müdahale edilecek bir organizasyondan bahsediyorum.

Bir müdahale var ama şehirlerde, merkezileşmesi...

İzmir'de Dev-Yol çalışmasını yürüten il komitesi içerisinde sınıf çalışması yürüten, sendika çalışması yürüten sorumlu arkadaşlar var, İstanbul'da, Bursa'da var. Ama ülke bütününde merkezî bir politikaya bağlı olarak sınıf çalışması yürüten bir organizasyondan söz ediyorum. Belki ondan önce görünen şey, üniversiteler var, orada komitelerin var, Dev-Genç'in var, merkezî olarak var. Erzurum, Trabzon, Bursa, İstanbul'daki de biliyor neler yapacağını. Çünkü belli periyodlarla oturuyor, tartışıyorlar. Politika oluşturup ülke çapında kampanya olarak yürütüyorlar. Kastettiğimiz böyle bir şeydi ve gecikmişti.

Kamer'in bir Türkiye gezisi vardı 1979'da, ona yönelik miydi?

1980'di.

Evet, 1980 yazı. Bu, o merkezileşmeyle ilgili bir geziydi o zaman.

Evet. Ben de Kamer Teyhani döndükten bir süre sonra İzmir'e gidecektim. Biraz problem de yaşadı, Adana'ya gitti. O, sınıf mücadelesini merkezileştirme çabasıydı. Hem yerelde siyasi mücadeleyle sendikal mücadeleyi birleştirme, diğer ayağıyla da sınıfa dönük, ülke ölçeğinde merkezî bir şey yapma çabasıydı.

Bu büyük toplantı öncesi mi, sonrası mıydı?

Öncesi ama genel toplantıdan sonra turunu yaptı.

Yani orada görevleriniz belli oldu, Çetin uygur, sen, Kamer...

Daha çok Nasuh Mitap tartıştı.

Nasuh Mitap sanki yukarıda, en tepede sizi yönlendiren gibi miydi? Sorumlunuz Nasuh Mitap idi. Onu hissediyorum çünkü.

Nasuh Mitap, bütün bunları nasıl yaparız, nasıl ederiz diye konuştuğumuz arkadaşımızdı. Esas olarak 1979'un sonbaharından başlayan 12 Eylül darbesine kadar da ağırlıkla sadece sınıfa dönük sohbetler yaptığımız ve oradan doğru görevlendirmelerin çıktığı bir şeydi.

Ben onu Avcılar'daki Birlik Alüminyum'da hissettim. Birlik Alüminyum'da Zafer'e ulaştınız, sen, Kamer, Sedat, Musa Karataş; Musaların evde viski içmeye karar verdiniz. Ayşe de içinizde en az politik olan kadın ama çok sevimli, çok cana yakın bir kadındı, Musa'nın eşi. Nasuh Mitap telefon etti de mi geldi?

Hayır.

Ama Nasuh Mitap gelir gelmez içkiler saklandı. Nasuh Mitap geldi, Ayşe gayet rahat, bilmiyormuş gibi kim olduğunu. "Kimsin sen" dedi. "Kamer'e baksana iki metre, senden yakışıklı, niye korktu senden?" dedi. O da "niye korksun" dedi. "Viski içiyorlardı, sen gelince sakladılar" dedi. Sonra Nasuh Mitap dedi ki, "bensiz içilir mi, getirin şunu." Bu 1979'da oldu sanıyorum.

Esasında 1979 sonbaharında başlayan böyle sohbetler ve müdahaleler oluyordu. Çünkü sınıfın içinde yaygınlaşmaya başlamıştık. Devrimci Metal-İş Rapitüs'teydi, Devrimci Kimya-İş Alo Mintax'ta, oysa 1979'a geldiğimizde onlarca işyerinde ve mahalle çalışmalarının ürünü olarak da başka sendikaların bünyesinde de etkili hale gelmiş bir siyasi hareketten söz ediyoruz. Nitekim 1980 darbesinden önce yapılan son DİSK genel kurulunda 12 sendika ortak tutum aldık, deklarasyon yayınladık.

O 12 sendikayı sayabilir misin Sedat?

Devrimci Metal-İş, Yeraltı Maden-İş, Devrimci Sağlık-İş, Keramik-İş, İlerici Deri-İş, Limter-İş, Oleyis... Böyle irili ufaklı 12 sendika vardı. Üye sayısı ve delegasyon olarak DİSK bünyesinde ufak görünen ama siyasal ağırlığı olan, devrimci sosyalistlerin etkin olduğu, dört-beşinde Dev-Yol'un ve Halkın Kurtuluşu'nun etkin olduğu, Sosyalist Vatan Partisi'nin (SVP) olduğu... Günler süren tartışmalardan sonra Türkiye'yi tarif eden, sınıfa ve DİSK'e dönük görevler tarif eden ortak bir deklarasyon yayınladık. Çok

da etkili olmuştu. Bunun ihtiyaç olması ile Dev-Yol'un yaygınlaşmasının aynı sürece denk gelmesi önemli. Birçok insan bence hareketi haksız yere eleştiriyor.

Bir iki eğilimden söz edilebilir. Biri "merkez komitedeki arkadaşlar dikkatsiz davranmışlar, arabayı oradan tutmuşlar, hamalı şuradan, yakalandılar" diye konuşuyor... Hiçbir siyasi operasyon böyle basit şeylerle izah edilmez. İkincisi de çok yavaş kaldılar müdahalede ve dönüştüremediler. O da tartışmaya değer ama bence doğru değil; çünkü bu ölçüde yaygınlaşmış bir hareketi öyle şipşak sonuç alacak acelecilikte öyle şey olmaz. Çünkü bir yandan ülkenin her tarafına müdahale ediyorsun, siyasetin çarkı dönüyor. Diğer yandan partileşme diye bir hedefin var, ona ulaşmaya çalışıyorsun ve onun için adımlar atıyorsun.

Senin için o geniş toplantının önemli olduğunu biliyorum. Yasin Nuri Aydınlı için... Konuştuğum bütün sohbetlerde, oradaki konuşmaların ve tartışmaların alınan kararların çok fazla bugün tartışılır yanı yok. Sanki böyle bir şey olmamış gibi, üstten geçilir. Kırmadan, dökmeden anlatmak istiyorum.

Anladım, bunların tartışılması lazım. Şöyle bir inancım var, cezaevinden çıktıktan sonra fikrim de oydu. Geçmişin sağlıklı değerlendirmesi, geçmişin sorumluluk düzeyleriyle yapılır. Merkez komitenin hâkim olduğu bilgiye ben hâkim olamam. Dolayısıyla bütünlüğünde eksiklik kalır. İstanbul'daki toplantıdan sonra bizim Bursa, Balıkesir hattının sorumlusu olan arkadaşımız henüz 12 Eylül gelmeden gitti. O iki üç günlük toplantıdan sonra Bursa'ya döndü. Döndü ve karakola düştü. O zaman gözaltı süresi 15 gündü. Hepimiz onun yakalandığını biliyoruz. Dördüncü veya beşinci gün polislerle Ankara'ya gitti. Ankara Siteler'de bir dükkân ve orada bir arkadaş yakalandı. Sonra bu arkadaşımız içerde tecrit edildi. Nasuh Mitap içeriye haber gönderdi, "o bizim arkadaşımızdır, konuşmamıştır" diye. Şunun için diyorum, İstanbul'daki toplantıyı...

Vermedi ama.

Evet. Ama bunu Ankara'daki biri bilemez. Siteler'deki olay nedeniyle, konuştu diye...

Ama partileşme sürecindeki bütün arkadaşlar biliyordu ki konuşmadı. Peki, adını verebilir misin bu arkadaşın?

Şerif Şener. Sağlıklı bir değerlendirmeyi merkezî komite yapar. İstanbul'a dairse, İstanbul il komitesi yapar. Bilgiye hâkim olan o olduğu için. Buna rağmen bazı konularda bir çerçeve çizilebilir. Diyelim ki bir arkadaşımız "partileşme sürecini çok uzattık, biraz daha iradi olabilirdi" diyorsa bu tartışmaya değer bir şeydir. Ama genel tutumumuz şudur, "biz bugünü örgütleyerek geçmişin özeleştirisini yaparız" denir. Bir boyutuyla doğrudur, ama böyle de olmaz. Bütünüyle hiç yaşanmamış gibi davranılmaz. Sonuçta biz zaaflarımızla, iyi yönlerimizle, birikimlerimizle bir süreci temsil ediyoruz. Ve bunun ileriki nesillere aktarımı gerekir değil mi? Ama doğru aktarımı gerekir.

Doğru aktarım, bu süreci içerisindeki zaaflarla anlatılarak da yapılabilir. Hep methiye düzmek zorunda değiliz. Dev-Yol benim için çok çok özel anlamı olan bir hareket, ama bu Dev-Yol'un zaaflar içermediği anlamına gelmez. Hep methiye düzeceksek o zaman yenilmemiş olmamız gerekirdi. Bizi yenilgiye düşüren bir şeyler var. Merkez komite yakalandı, bizler yakalandık. Ama binlerce arkadaşımız dağdaydı. Birçoğu Suriye'deydi. Biz Türkiye'nin en çok şey beklenen hareketiydik. Ama sonradan yurtdışında bir arkadaşımız, "ben başka düşünüyorum, ben bu işte yokum, yan çiziyorum" deyince çökecek bir hareket miydik?

Değil mi, ona bağlanabilir mi bu?

Dolayısıyla, bunları konuşmamız lazım. Niye kendini devam ettirecek organizmaları yaratamadı bu hareket?

Halbuki çok kullanırdık bu kavramı.

Tabii ki.

Gereğini mi yapamadık? Yapmadık ya da koşullar mı böyleydi?

Bence tartışmak lazım. Sadece, çok methedilmeyi hak eden bir hareketiz...

Ama çok da eleştirilmeyi...

Evet. Çünkü aynı zamanda şunu yaşamış bir hareket. İlçenin birinde, başka bir ilden toptancı geliyor; ayda bir geliyor, ürünleri toptan bırakıyor. Bir önceki ay bıraktıklarının parasını alıyor. En son geliyor, bakkal sahibi diyor ki "sen bir çay iç, ben geliyorum". Çıkıyor, Dev-Yol sorumlusunu buluyor, "devrim olacak mı?" diye soruyor. Devrim birkaç güne olacaksa parayı vermeyecek. Bazı yerlerde bu duyguyu uyandırmış bir hareketten söz ediyorum. Hem kendi hayal kırıklığı yaşamış, hem halka yaşatmış bir hareketin kendi zaaflarını da konuşması lazım. Bu kitap bunun için vesile olsun.

Umarım bir nebze de olsa katkımız olur. Benim değil, konuşan arkadaşlarımın katkısı olur. Ben buluşmanızı sağladım diye düşünüyorum, Kamer'i yeniden anmak vasıtasıyla. Doğru mu anlıyorum? Beklenen şuydu. Merkez komite gelsin, durum değerlendirmesi yapsın. Sonra onun altındakilerle birlikte mi yapsın? Nasıl bir formül?

Anladığımız kadarıyla İzmir'de böyle bir şey için bir araya gelinmiş. Ama problem çıkmış, ikincisi gerçekleşmemiş. *Tarih'le Söyleşiler*'deki anlatımlardan çıkarıyoruz. Belki bu amacı güdüyordu. Belki "hem bir değerlendirme yapalım, hem sürece ilişkin müdahalede bulunalım" gibi düşünmüşler diye tahmin ediyorum. Şimdi herkes imtina ediyor. Ben kendi adıma diyeyim, bilgim onunla sınırlı olduğu için. Herhangi bir şey dersin, başka çıkabilir.

O yüzden de sen Şerif Şener örneğini veriyorsun. Bilmeyen arkadaşlar neredeyse hain ilan ettiler. Ama Nasuh Mitap haber gönderince... Ama tamam merkez komite böyle bir şey yapmadı ama onun dışında 24 kişilik bir Türkiye komitesi var. O komitenin altında başka kadrolar var. Ve hep Dev-Yol'u yaratan merkez komite değildi diyoruz. Tabi ki onların varlığını inkâr etmek ya da küçümsemek anlamında söylemiyorum. Hayatın içinde yöneten, üreten bir kadro var. Bu kadroların bir araya gelip, tamam merkez komite yapmıyor ama merkez komiteden sonraki sorumluluk o 24 kişide değil mi? Sonra onun altındaki diğer kadrolarda değil miydi? Bu neden sağlanmadı?

Belki ideali oydu. Merkez komiteden bir değerlendirme çıkmayınca, insan oradan gelmesini bekliyor. Oradan da çıkmayınca kimse yapmadı. O süreçte çeşitli kopmalar oldu. Farklı siyasi tercihler kullanan arkadaşlar oldu. Başka politik iddialar taşıyan arkadaşlar oldu. Sonuçta bir bütün olarak bir değerlendirme çıkmadı.

Ama sanki şeyi hatırlıyorum. Hepinizin tahliyesinden sonra, sanıyorum daha Oğuzhan Müftüoğlu çıkmamıştı, kendi içinizde buna benzer konuşmalar yapıyordunuz. Kamer'le sana defalarca tanık oldum. Melih Pekdemir, sen, Kamer üçünüze tanık oldum. Merkez yapmadı, bunun sorumluluğunu neden almadınız üstünüze?

Zor bir şey onun sorumluluğu, Dev-Yol'a çaba sarf etmiş herkesin değerlendirmesi anlamlı ama sürece hâkim olan ve onu yapması gereken başka arkadaşlardı.

Bu kadar mı diyorsun?

Bu kadar. Oradan olması gerekiyordu.

O zaman 1980 öncesine dönelim. DİSK'e katılım düşüncesi var ve bununla ilgili bir çalışma var. Bu arada 1980'e gelindiğinde de Abdullah Baştürk'le bir yasal parti hikâyesi var. Yine bunu da çok fazla dillendirmiyorlar.

Öyle bir tartışma var. Var ama yaygın bir şey değil. Fikri olarak şöyle söylenebilir: Faşist saldırılar giderek artıyordu ve bu sefer hedefe CHP'nin önemli isimleri konmuştu. CHP'li bir senatör öldürüldü. Dört beş ilde il başkanları hedef oldu. CHP kendi cenazelerini kaldıramaz hale geldi. Devrimciler cenazelerini kaldırıyordu. Sosyal demokrasiye inanmış tabanı biz yeterli ölçüde harekete geçiremiyoruz ama kendi iç organizasyonlarıyla hareket ettirilebilir bunlar. Bu tür faşist saldırılara teslim olmuş CHP yönetimi var. Onun yerine CHP içinde sol düşünen önemli sayıda milletvekilleri vardı. Onlarla yeni bir oluşum olabilir mi, devrimcilerle aynı hatta yürüyebilecek, faşistlerle çatışmasa bile taş alıp atabilecek, bir antifaşist cephede o kitleyi toparlayıp devrimcilerin hareket edebileceği bir şey olabilir mi?

Faşizme karşı mitinglerimiz vardı. Bundan sonra mı gelişti? Bunlar düşünülerek mi yapıldı?

O daha çok Halkın Kurtuluşu ile yapılan bir şey. Dev-Yol gidişatı gördüğü için sosyalist yapılara çağrılarda bulundu.

Onu da soracaktım, bu arada bir de diğer siyasetlerle cephe görüşmesi var.

O, cephe oluşturmaktan ziyade, "Türkiye'de derinleşen bir iç savaş var, bu askerî müdahaleye doğru gidiyor. Birlikte ne yapabiliriz, nasıl ortak bir barikat örebiliriz" diye Dev-Yol çağrısıyla yapılan toplantılardı. Ama ne yazık ki birçok hareket bunu Dev-Yol askerî darbeyi gerekçe göstererek pasifizm öneriyor diye değerlendirdi. Dev-Yol'un amacı orada hem derinleşen iç savaşa hem de olası askerî müdahaleye karşı ortak barikat oluşturmaktı. Halkın Kurtuluşu ile ortaklaşılmış bazı eylemler vardı. 1 Mayısları birlikte yaptık, birçok ilde faşizme karşı ortak eylemler yaptık.

Dev-Yol'un sistemin içinde sisteme karşı kurumsallaşmak gibi bir derdi vardı. Demokrat *çıkarılıyor, basınla ilişkiler bir rotaya oturtulmuş. Bir yandan cephe görüşmesi, bir yandan yasal parti tartışması, bir yandan işçi çalışması açısından DİSK'le birleşme, öbür taraftan sol içindeki diğerleriyle antifaşist mücadelede birliktelik... Bunları Dev-Yol'un yapı olarak partileşme adımları gibi değerlendirmek mümkün mü?*

Tabii ki. Bir de siyasetin gereği olarak yapılan şeyler var. Dev-Yol aydınlara dönük özel bir mektup çıkardı. Çok sayıda yazar çizer, akademisyen, gazeteci, hepsine dönemi anlatan. O dönemim karakteri gereği hedef olabileceklerini, Dev-Yol'un da bu konuda katkı sunmaya hazır olduğunu... Faşist saldırılar kamuoyunca bilinen isimlere dönük olarak yapılmaya başlanınca süreç oraya doğru gidiyor. "Biz Dev-Yol olarak bütün aydın, demokrat, solcu bütün yazar çizer ve akademisyenlere katkı sunmaya hazırız" diye mektuplar göndermişti. Haklı da çıktı. Abdi İpekçi, peşinden diğerleri.

Cavit Orhan Tütengil, Ümit Kaftancıoğlu...

O süreci doğru okuyan ve onun gereğince adım atmaya çalışan bir hareketti ama aynı zamanda partileşme diye bir derdi olduğu için o konuda da adımlar atıyordu. Siyasi süreci örgütlerken diğer yandan da örgütsel tahkimatını geliştirmeye çalışıyordu.

Yani partileşemedik.

Evet. Herhalde partileşsek böyle olmazdı.

Partileşmekten kastın ne, ne olmalıydı?

Benim o konudaki kastım şu, Metris'te tecrit süreci yaşarken, harekette en önde gördükleri iki üç kişiyi aldılar tecrite. Üzerimizde bir tek külot var. O zaman Halkın Kurtuluşu'ndan, merkez komiteden arkadaşlar vardı. Birini geçenlerde kaybettik, Semih Olcan. Tahsin Demir vardı. Onlarla içerde epeyce sohbet ettik. Bunlar Halkın Kurtuluşu'ndan sonra Türkiye Devrimci Komünist Partisi İnşa Örgütü'nü kamuoyuna açıkladılar. Ondan bir süre daha geçtikten sonra dediler ki "partileştik". Onlar altı yedi aylık süreçte inşaatı tamamladılar. Bizim 4 yıl sürdüğü için, işin esprisi... Bir yığın dokümanla Almanya'ya gitmişler. Almanya Komünist Partisi vasıtasıyla Arnavutluk Emek Partisi'ne gitmişler. Orada parti yetkilileriyle günler süren toplantılar yapmışlar. Dev-Yol'la yapılan ortak mitingleri izletmişler. Arnavutlar Devrimci Yol ne diye sormuşlar. "Parti değil mi?" demiş ve şaşırmışlar. Türkiye'de biz o kadar yaygın ilişkilere sahip olsak 20 milyon insan "ben Dev-Yol'cuyum" dese, çok şahane bir şey olur. Ama bir de Dev-Yol bin kişiye dese ki "sen Dev-Yol'cusun" öyle bir şey. Yani 20 milyon insan Dev-Yol'cuyum desin göğsünü gere gere ama bir organizasyonda birilerine desin, ülke ölçeğinde bin kişiye, beş yüz kişiye "siz Dev-Yol'cusunuz" diye.

Demedi mi?

Aslında bu biraz karikatürize edilmiş biçimi ama böyle. Bence bir yanıyla diyordu. Sedat Kesim'in böyle bir sözü duymaya ihtiyacı yok, bunu biliyor. Benim, Kamer Teyhani'nin yok.

Ali Gülseven'in yok, Yakup Yılmaz'ın yok. İşçi çalışmasını anlattığımız için söylüyorum bunları.

Biz kendi iç ilişkilerimizde biliyoruz ama sonuçta parti üyesi başka bir şey. Başka bir süreci yaşayıp oraya gelmeyi gerekli kılan bir şey. Belki bu zaman meselesi böyle bir sürecin yaşanması için oraya gelmeyi tırnak içerisinde hak etmek için... Ama ondan sonra da işleyecek, parti oldu diye bin kişiye, beş yüz kişiye hapis olacak değil. Siyasal faaliyet üreyecek, yeni insanlar ortaya çıkacak ve onlar da üye olacak. Dolayısıyla, o kriter orada da aynı, bir önceki dönemde de aynı olacak.

Kriter değişmeyecek, sayı belki fazlalaşacak.

Herhangi bir yörede faaliyetin başladığı dönemdeki halkla ilişki zinciriyle bir yıl sonraki aynı değil ki. Kendi çalışmamız açısından düşün, bizden otuz-kırk yıl önce çalışmaya başlamış bir TKP var, Türkiye'nin en köklü hareketlerinden biri. Biz tarihsel olarak '68 süreçlerinden alsak, o birikimle gelmiş olsa ama Dev-Genç, Dev-Yol açısından düşündüğünde de dört yıllık bir geçmiş var. Sınıfla da o dört yılın birinci yılında temas kurmuş. Yeraltı Maden-İş'i tartışacaksak, 1976'da kendi içinde problem yaşamış, Abdullah Yılmaz'la vesaire. Ondan sonra toparlamış, hamle yapmış bir hareket, dolayısıyla 1977'den almak gerekir. Diğer şehirler de aynı bizim açımızdan da.

Dev-Sol ayrılığından sonra daha merkezî olarak müdahale etmeye başladık sınıf çalışmasına. Başlangıçta çok az işyerindeydik ama sağlamdık. Mintax'ı ele aldığın zaman altındaki Mannesman'daki işçi ilişkisini de ele alıyordun. Yenibosna'da Süt Kurumu'nu tuttuğun zaman o seni başka bir yere taşıyordu veya Sefaköy'deki bir çalışma seni Yeşilköy Havalimanı'ndaki çalışmaya taşıyordu. Kocasinan'daki işçi çalışmasında var olduk, İETT'deki çalışmayla birleştik. Genel-İş'in şubesi devrimci demokratların eline geçti.

Kocasinan sanki işçi çalışmasında biraz belirleyici oldu.

Genel-İş açısından öyle.

Sefaköy, Yenibosna ve Kocasinan.

Ama mesela Fuat Keskin, Erdal Dönmez, Yakup Yılmaz'ı konuşuyorsak onlara Salih Bozkurt, Kamil Sevinç, İETT'de çalışan, Altıntepe'deki dört beş arkadaşı da kattığında bunlar bir bütün olarak Genel-İş şubesini örgütleyen, yürüten insanlar. O zamanlar kırk küsur belediye vardı. Bugün yapmaya kalksan beceremeyeceğin şey. Nasuh Mitap'ın cenazesine giderken Fransa'da yaşayan, Ümit diye aklımda kaldı. Bizim dönem işte, 1977-78'de Fikirtepe'de okuyan bir öğretmen arkadaş. İstanbul'daki törenden sonra Kırklareli'ne geçeceğiz. "Arabada yer var mı" dedi. "Var" dedik, aldık. "Sen Arap Sedat mısın" dedi. "Ben Fikirtepe'den Ümit Hoca" dedi. Biraz konuştuk, bizim Celal Yaşar da yanımda. "O zaman içimizde hep konuşuyorduk" dedi. "Nasıl beceriyorsunuz bu işçileri örgütlemeyi. Gencin genci örgütlemesi kolaydır da işçileri... 23-24 yaşında insanlar, ne diyorsunuz ki bu işçilere inanıyor" diye. Bütün samimiyetimle söylüyorum, hâlâ cevabını aradığım şeydir.

Gidiyoruz diyelim ki Nevtron Saba'ya, televizyon fabrikası. İşçiler toplanıyor, karşısında 23-24 yaşında insanlar. Sonuçta baban yaşında insanlar. Bir şeyler öneriyorsun, tartışılıyor ve yapıyorlar. Bunu yaparken işten atılabilirler, kıdem kaybedebilirler. Buna rağmen yapıyorlar. Demek ki söylediğinin bir inandırıcılığı var. İkincisi gerçekleşebilir. Gelmişiz 65 yaşına, şimdi anlatıyoruz. Dil aynı dil. Hatta hayat süzgecinden biraz daha fazla geçtik diye daha itidalli şeyler söylüyoruz. Eskiden "vurun kaynağı, kapatın kapıyı" diyorduk. Şüphesiz toplumdaki değişimle de ilgili ama biraz da bizle ilgili.

Kabahatin çoğu bizim kardeşim. Nâzım "sizin" diyor ya, bizim demek ki...

Hâlâ yeni bir dil bulamadık, öyle bir sorun yaşıyoruz. Onu da Ümit hatırlatmış oldu bize. Şimdi düşünüyoruz, ne diyorduk da inanıyordu millet... Kavel'den Mehmet Ünsallı'ya sorsan, anlatır. Niye anlatır? Çünkü DİSK gibi devasa bir konfederasyon, sınıf içerisinde en prestijli konfederasyon o zaman. Ama orada öyle bir bağ oluyor ki mahalle çalışmasında sendikal çalışmadan dolayı, insanlar Maden-İş'ten ayrılıyor, bağımsız bir sendikaya geliyor. Ama gelirken bütün her şeyi tartışarak geliyor. Kapımıza bir grev, bir direniş gelirse bu bağımsız sendika bize bakabilir

mi? Bunları tartıştığında şöyle bir şey oluyor. Ötede DİSK varsa, koca Devrimci Yol var.

Böyle anlarda çok duygusallaşıyorum. Bunu söyleyen bir işçi sınıfı var, köylüler, öğrenciler var.

Çok sayıda genç var şimdi. Bugünün Türkiye'sinde gençlik mücadelesini yürüten arkadaşlara özel bir önem veriyorum. Sahiden çok takdir ediyorum. Çünkü bu çorak iklimde bize umut kaynağı oluyorlar. Onlarla sohbet ettiğimde, bazen Almanya kaynaklı mitingleri izlediğimizde şaşırıyorlar, "nasıl böyle kitlesel olmuş" diye. Onların geçmişteki gençlik mücadelesiyle bir problemleri yok. Genel olarak Fatsa'ya ilişkin bir problemleri yok. Ama eksik anlatılınca da şöyle bir şey oluyor. Tunceli'yi bilmiyor. Gençler Fatsa'yı biliyor; çünkü Fatsa bu ülkede yaşanmış en önemli deneylerden biridir. Ömrü 8 ay olmuştur ama hâlâ tartışılıyor; çünkü Dev-Yol'un fikri olarak düşündüğü ama hayatın getirip pratikte de örgütle, gerçekleştir dediği bir deneydir. Halkın kendi kendini yönetmesi, direniş komitelerinin hayat bulması ve benzerleri açısından önemlidir. Direniş komiteleri kurulmuştur, onun içinde halkın kendi oylarıyla seçtiği Adalet Partili, Milli Selamet Partili insanlar yer almıştır ve onlar operasyonlar sürecinde de devrimcilere sahip çıkmıştırlar. Elbette ki gelecekte bunun örneklerini yaratabilmemiz için yeni nesillerin öğrenmesi gerekir. O konuda yeterli sayıda şey yazıldı, çizildi ve gençler okuyor.

Ama diyelim ki biz aynı gün bir seçimleri boykot ettik. Ama 3 yerde yerel seçime girdik. Bunun biri Dersim'dir, Seyit Ali Güneş çok az bir oy farkıyla kaybetmiştir. Bir de Malatya'dır, Malatya'da da Dev-Yol adayı olarak bir işçi bağımsız aday gösterilmiştir, 5 binin üzerinde oy almıştır. Ama bu bilinmez, oysa bilinmesi lazım. Çünkü kazanmış olsak orada da bir şey değişmiş gelişmiş olacaktı. Üzerine çok şey yazılmış olacaktı. Yeraltı Maden-İş, Türkiye işçi sınıfı mücadelesi açısından çok çok önemlidir. Aşkale'siyle, Yeniçeltek'iyle çok önemlidir, bilinmelidir. Bu hem Dev-Yol'un yarattığı bir şeydir. Hem de sınıf mücadelesinin o güne kadar görmediği, tanık olmadığı, işçilerin komiteleştiği, köylerde komitelerin kurulduğu, yabacıların, halkın örgütlendiği ve bütünüyle bir Havza'yı, 8-10 ilçeyi, 2-3 şehri kapsayan bir

deneydir ve önemlidir. Bilinmelidir ki bugün yeni Havzalarda oranın pratiğinin ışığında yeni şeyleri örgütleyelim. Soma faciası olduğunda, millet Soma'nın içine akın ettiğinde bizim gibi düşünen arkadaşlar Havza'yı dolaştılar, hâlâ da dolaşıyorlar.

Bunun için önemli değil mi bilinmesi? Bugüne ışık tutması açısından.

Tabii ki, "Kamer (Teyhani) diye biri varmış" bunu bilsin insanlar. "Eski kabadayıymış, devrimci olmuş. Çok önemli katkılarda bulunmuş" diye. Bir de bu Devrimci Yol, işçi sınıfı içerisinde hatırı sayılır çalışmalar yapmış ve onun izleri sonraya da taşınmış. Dev-Yol o zaman bu çalışmaları yapmamış olsaydı, Soma'nın dağında taşında koşan Başaranlar, Kamil Kartallar olmayacaktı.

Bir de "önemli miras" diyoruz, miras sadece yazılı belgeler değil. Mesela Mehmet Ünsallı'yla konuşurken "bizim yaptığımız okul ve park hâlâ duruyor" dedi ve hâlâ Devrimci Yol Parkı, hâlâ Devrimci Yol Okulu... Bu neden bilinmesin? Bilmek zorundayız bunları. Bizim kahramanlarımız sadece merkez komite değil, onun altındakiler değil. Tüm kadrolar ve tüm sempatizanlar. Gerçekler ayrıntıda saklıdır ya, belki bunları birazcık da sizin katkınızla açığa çıkarırsak daha geniş bir bakış açısı oluşturacak. Sırf Fatsa yoktu, Malatya vardı, Tunceli vardı. İşçi çalışmasında sadece Yeraltı Maden-İş yok, Oleyis'i var, Genel İş var, Metal-İş var, Kimya-İş var. 12 tane sendika var. Bunun bugüne kalan, yansıyan bir mirası var. Görev bu diye düşünüyorum. İnsanların kendi hayatlarını devrimciyken ne yaptıklarını anlattıklarından ziyade "başkaları ne yaptı da ben orada oldum..."

Diyelim ki bizden önce biriktirenler var. Benim doğduğum yerde üniversiteden staja gelenler olmasa, aynı zamanda fabrikadaki işçilerin arasında Kayhan Ağabeyler, Kızıl Mustafalar, Nuri Ağabeyler olmasa olur muyduk? Hiçbir merkezî şey yokken, Espiye'de miting yaptığımızda, Şükrü Öksüz, Kenan Çalıkoğlu, Ziya Gül, Mehmet Hoca olmasa yapabilir miydik? Aynı Kenan Çalıkoğlu, Yeniçeltek örgütlenmesinde Merzifon'da... İsimsiz kahramanlar bunlar ve esasen onlar olmasaydı bu hareket ol-

mazdı. Dev-Yol merkez komitesini oluşturan arkadaşlar çok çok önemlidir.

O başka.

Genel komite üyeleri çok önemlidir. Ama bu işin aşağıda hamalları vardır. İETT'de 10-15 bin işçi çalışıyordu, biz hazıra konduk gibi bir şey. Kamil Sevinç ve Salih Bozkurt vardı, örgütlemişler. Topkapı, Mecidiyeköy Garajı, hepsini örgütlemişler. Bir gün bir direniş yaptılar, İstanbul'a hiç taşıt çıkmadı. Bir günlüğüne elektriği kesitler, hiç unutmuyorum, Kökler Dizisi vardı ve İstanbul'un üçte biri izleyemedi sonra tekrar yayınladılar. Kamil Sevinç, Yakup, Erdal Dönmez olmasa örgütleyebilir miydik bilmiyorum. Nurali Kartal olmasa, Mintax'ta, Alo'da örgütlü olur muyduk?

SEK'te Bekir Bakır olmasaydı...

Evet. Süt Endüstri Kurumu Fabrikası'nda. Bunları çoğaltabiliriz... İsmet Yılmaz olmasa Devrimci Metal-İş olur muydu? Çünkü biz tercih kullanarak yapmışız, diyelim ki Semra Kesim, Ayşegül Devecioğlu, bunlar zaten Dev-Yolcu ve çalışmanın parçası. Ama öteki senle temastan sonra Dev-Yolcu oluyor ve ya senin yaptığının on katı katkı sunuyor. Katkıyı hem çalıştığı yerde hem yaşadığı mahallede sunuyor. Örneğin Gebze'ye çağırdılar. Musa Karataş'la ben gittik. Birkaç toplantı yaptık AEG-ETİ'yle, baktık iş uzayacak.

Çeçen Karakoyun da vardı değil mi?

Evet. Toplantılar esas olarak şeylerde yapılıyor. Hereke'ye geliyoruz, Kamer Ağabey'le iki üç kere geldik Hereke'ye. İşçilerle orada toplanıyoruz, ötekilerle mahallede toplanıyoruz. Bize bir hafta on güne biter dediler ama baktık öyle bitecek gibi değil, Güven vardı, öldürüldü sonra, onlar da mahallede çalışma yapan Dev-Yol'cular. Çalışmaları belli bir seviyeye gelince bizden destek istediler. "AEG-ETİ'deki işçilerle bizim ilişkilerimiz var" dediler. İstinye'de de aynı, Dev-Yol'cular mahalle çalışmasında, bizden yana tavır koymaya başlayan işçiler sendikal tercihi de Devrimci Metal-İş'ten yana kullanıyor. Gebze'de örgütlendik,

Türk Metal işçiler arasında çeşitli spekülasyonlar yaydı, "parası pulu yok" diye.

Belediye parkının olduğu yerde onlarla işçilerin önünde bir tartışma oldu. Kırılma noktası oldu, bütün işçiler bizim tarafa geçti. Başka fabrikalardan talep geldi. Fabrikanın birinden işçileri attılar. Bir akşam 16:00 vardiyası çıkışı yürüyüş başladı, kent merkezine geldiğimizde 15-20 bin kişiydik. Çayırova'dan Gebze'ye, sel gibi. Orada ne kadar fabrika varsa çıkan katıldı. Biz orada dört beş ay uğraştık. Karamürsel'e giderken Ereğli var, Valf Sanayi, oradan çağırdılar bizi. Orayı örgütledik. İzmit'te Türk Kablo ile iki üç toplantı yaptık. Valf Sanayiyi, daha sonra, Kastelli diye bir banker vardı, o satın aldı.

1981 yılıydı, Kenan Evren Kocaeli'nden Bursa'ya ya da Bursa'dan Kocaeli'ye geçerken, "patron hakkımızı ödemiyor" diye yol kesmişler.

Biz örgütlendikten sonra bir gün İstanbul'daki sendikaya Kocaeli Valiliği'nden telefon geldi. Valf Sanayi'de işçiler kendini içeri kapattı, Kamer Ağabey, ben, İsmet Yılmaz geldik, ikisi valiye, ben karşıya gittim. Dışarda kitle desteklemeye gelmiş. Beni görünce kapıdan kaynağı açtılar. Orada iki hafta direniş sürdü. Sonuçta şartlarımız kabul edildi, atılan işçiler geri alındı. Ücretlerde ceza, kesinti olmadı. Oradan Karamürsel'e yürüyüş yaptık.

Partileşme sürecini sadece Dev-Yol yaşamıyor, sen de yaşıyorsun. İşyeri komiteleri vesaire gibi bir yığın şey kurman gerekiyor. Onlar her işyerinde aynı değil. 3 yıldır örgütlü olduğun yerde kuruyorsun ama yeni örgütlediğin yerde adımlarını da yeni yeni atıyorsun. Ona rağmen, Valf Sanayi'deki işçiler, arkadaşlarının atıldığını duyunca, sabah işe girişte toplantı yapıyorlar. Kendi kendilerine "fabrikayı işgal edeceğiz, arkadaşlar geri alınana kadar devam edeceğiz" diye karar alıyorlar.

Başka fabrikalar da destek veriyor muydu?

Evet. Bence Dev-Yol'u diğer hareketlerden ayıran en temel şey, kararı, işin öznesi olması gerekenlere aldırtan mekanizmalar kurulmasıydı. Bu komite, konsey diye ifade ettiğimiz şey, esasen kendi iç örgütlülüğünü sağlayan, işçilerin veya mahallenin, kararın da orada tartışılarak alınmasını sağlayan organizasyon-

lar. Sonuçta gün gelecek, bunlar devleti yönetecekler. Burada yönetme, karar alma, tartışma bir kültür oluşacak ki, oradan biriktirilerek yürüsünler. O açıdan önemli. DİSK de egemen yapı. Genelde kararlar merkezden tartışılır, işyerlerine tebliğ edilir. Oysa süreci, kaç işçi varsa onların kendi örgütlülüğünden tartışıp karar alması, senin o karara tabi olman. Bir fikrin varsa da o süreçte söylemen. Bu önemli bir ayrım.

Öneriler de götürüyorsunuz ama değil mi?

Evet. Diyelim ki bir fikrin var, gidiyorsun oradaki komite ve bütün işçilerle tartışıyorsun. Tartışıyorlar üç-beş gün her neyse. Bu sözleşme süreçleri için de öyle. Sözleşme taslakları işçiler tarafından oluşturuluyor ama sen yine bir çerçeve çiziyorsun.

Aslında Dev-Yol'un kendi öz örgütlenmesi gibi. Nasıl ki bizim orta sayfa yazılarımız ideolojimizi yansıtan, önce tartışmaya açılır, sonra harmanlanarak geri gelirdi. İşçi çalışması da böyle.

Şimdi tek tek insanlarımız var. Diyelim ki Has-İş'te bir problem yaşandı, TKP'liler emrivaki yaptılar, Devrimci Sağlık-İş oluştu. Sıfırdan değilsin, Doğan Halis, Sabri Tanyeri, İlbay Kahraman, Hüseyin Gülseven, Enver Yalçın gibi arkadaşlar var. Sine-Sen'e baktığında da Ahmet Keskin, Zafer Aygen, Tarık Günlü, bunlar var. Hâlâ varlar ve Zafer Aygen Sine-Sen'in başkanı. Tarık Günlü'de Ege'de benim bildiğim ÖDP ilçe başkanıydı. Dev-Yol'un yaptığı, bütün bunların koordinasyonunu sağlamaktı ve bir araya getirmekti. Adana'da Dev-Yol çok önemli bir politik hareket haline dönüştü, çatışmaların en sıcak sürdüğü yerlerden biri. Mahalleler devrimciler, faşistler diye ayrılmış durumda. Devrimcilerin egemen olduğu mahallelerde bir sürü de işçi var. O işçiler çalıştıkları fabrikalarda Dev-Yol'culuk yapıyor. Ama 1979'un sonuna kadar senin bunlarla bağın yok. Var ama Adana'daki Dev-Yol faaliyeti olarak var, merkezî bağın yok.

Bütün illerdeki çalışmaları merkezileştirecek ve bir rotaya sokacak şey yok. Bunun için 1979 sonu itibariyle adımlar atıldı. Sonuç olarak, yürüyen bir faaliyetin parçası bunlar. Ama İzmir'deki Genel-İş'te faaliyet gösterenle İstanbul'da faaliyet gösteren arasında direkt bir bağ yok. Bu merkezileşme tam sağlanmış olsa, biz bir yıl sonra DİSK'teki en etkin politik güç

olabilirdik. Adana, Bursa, İzmir bilse ki Keramik-İş bizimkilerde, Genel-İş'in en büyük şubesi bizimkilerde, kendi bölgesinde de sendikal faaliyet yürütür ve gelişir. Arar bulur, bir şey yapar. Sıfır noktasında değildi, bu Dev-Yol için bir avantaj ama sıfır olan çalışma yok mu, var. Biz onu fark ettiğimiz için, genç işçilere bir eğitim öngördük. Kamil Sevinç, Salih Bozkurt olacak ama onlar gelirken on tane de "Dev-Yol'cuyum" diyen genç işçi getirecek. Eğitimden sonra insanlar bir şeyi örgütleyecek pozisyona geliyorlar.

Kamil Kartal anlattı onu, çok da güzel anıları vardı.

Evet, sonradan geliyor insanın aklına. Bazen isim gelmiyor insanın aklına ama Rapitüs'te çok fazla kadın işçi vardı. Bugün öyle insan çıksa kadro yaparsın. Ama çeşitli nedenlerle biz de yetemedik. Diyelim ki Çerkezköy işi çıktı, Profilo. Oraya gittiğin zaman fabrikada binlerce işçi... Lüleburgaz, Çerkezköy, Saray'a ve köylere gitmek zorunda kalıyorsun. İşçi fabrikadan çıkıp gidiyor, onun köyüne gidiyorsun. Çok insan var ama herkes kendi alanında koşturuyor.

O eğitim, onların yerine insan yerleştirmek içindi herhalde.

Esas olarak, Kavel'i örgütlediğinde örneğin, Kavel'deki temsilciler ve işyeri konseyi çalışmayı yürütecek. Hareketimizin genç oluşu, partileşme sürecinin tamamlanamaması, doğal olarak işçi kesimindeki mücadelede de benzer bir sürecin, daha doğrusu yaşanan sürecin izdüşümü denebilir. Kavel'de bir işyeri komitemiz var. İşyeri komitesi, sınıf ve sendikal anlamdaki mücadelede bizle koordineli çalışıyor. Ama aynı zamanda İstinye'deki Dev-Yol çalışmasının da bir parçası şeklinde.

Diğer işyerlerimizde de aynı şekilde şekillendi. AEG-ETİ örgütlenmesini sağlamışız, Gebze'de faaliyet yürüten Dev-Yolcu arkadaşlarla çalışmalarıyla o mahallede oturan AEG işçileri koordineli çalışıyor veya Sivas'ta Demir-Çelik Fabrikası'nı örgütlemiştik. Orada da aynı şekilde. Bu yeterli bir olgunluğa ulaşsa zaten aynı zamanda partileşme sürecinde de belli bir olgunluğa gelinirdi. Benim o süreçte, yeni jenerasyona aktarabileceğim şu, sözünü ettik, yeni bir dile ihtiyaç var diye. Ama o genç yaşta yeni bir dil yakalamıştı devrimci hareketimiz. Bunu

toplumsallaşmayla ilişkili düşünüyorum. Bir hareket ne kadar toplumsallaşırsa, dili de o kadar değişiyor. Sen bir iddia taşıyorsun, "bilinç götürüyorum" diye ama temas kurduğun insanlar da kendi dillerini taleplerini vesaire iletiyor, kendi kültürlerini iletiyor. Karşılıklı bir iletişim var. Bunu halkla en çok sağlayan hareket aynı zamanda ayrı bir dil oluşturuyor.

Şöyle formüle edebilir miyiz o zaman? Başta bilinç götürücü, daha sonra orayla bütünleşici...

Evet, ama aynı zamanda şey gibi, öğretmen iddiasıyla gidiyor bütün devrimci hareketler ama öğrenci olmayı beceren kazanıyor. Dev-Yol öyle bir şeydi. Onu yakalamış olan ve onun için de halktan karşılık gören, rağbet gören, "bunlar bizim çocuklarımız" dedirten bir hal almıştı diye düşünüyorum. Yoksa insanlar 20-23 yaşında birinin söylediği bir şeye neden gelsin? İnanıyor millet. Yarın gerçekleşebilir diyor. Bir de güven duyuyor, diliyle tarzıyla bizim çocuklar diye.

Kavel'e gelince, Kamer'le ikinizin bir hikâyesi var, kitap biraz da Kamer'le ilgili olacak ya, o yaşanmışlığı anlatır mısın?

Kamer Ağabeyle çok anımız var, iki tane faşistler tarafından kıstırıldığımız ânımız var. Biri İstinye'de, biz Kamer Ağabey'le gittik. Bir viraj var, dere boyu fabrikalara doğru gidiyoruz. Dolmuştan indik, çok kalabalık faşist bir grup etrafı sarmış, oturmuşlar. Kimi ayakta dolaşıyor, ava çıkmışlar. Ben biraz tedirgin oldum, Kamer Ağabey dedi ki "içlerinden yürüyüp gideceğiz". Yürüdük, gittik. Onlar da tedirgin oldular. İki tane adam gelmiş, tiplerinden belli. "Bir şey var bu işte" diye hiç müdahale olmadı. Bir de şey vardı, Ahmet Temurlenk'i hatırlar mısın?

Hatırlamaz mıyım? Şimdi siyasi yaşamına devam ediyor.

Ahmet'in işçi sınıfı içerisinde bizim örgütlenmemizde çok önemli bir yeri var. Müfettişti, çok militan bir insandı, çok faydasını gördük. Bazen unuttuğumuz, aklımıza gelmeyen isimler oluyor, onlardan peşinen özür dileyelim. Ama bu harekette zaten birçok insanın ismi bilinir. A kişisi dedin mi Türkiye'nin her tarafında biliyorlar. Ahmet Timurlenk'i kimse bilmez. Onun için diyorum, anlatmaya çalışmıştım. Kenan Çalıkoğlu mesela,

Giresun, Merzifon, o taraflarda çok ter dökmüş, çok emektar bir devrimciydi. Ama adı çok geçmez. Örneğin Müzekkir Saymaz, çok adı geçmez. Ama Müzekkir Saymaz devrimci mücadeleye çok katkı sunmuş biridir.

Bayrampaşa'da bir fabrikada referandum olacaktı. Kamer Ağabey'le gittik. Faşist bir sendika vardı, onlar da geldiler ama polisle anlaşmalı olarak her tarafı tutmuşlar. Biz fabrikanın içerisine geçtik, oylama yapıldı. Biz kazandık, öbür sendikanın yetkilileri çıktılar, dışardaki faşistler saldırdı. Ahmet Temurlenk, Kamer Ağabey ve beni bir yerlerden kaçırdılar ama faşistlerle aramızda 50 metrelik bir mesafe var, kovalanıyoruz. Epey bir sıktılar. Kamer Ağabeyle ben o konuda epey bir talimli olduğumuz için... İstanbul eski MHP İl Başkanı vardı, Recep Haşatlı...

Sonra öldürüldü.

Öldürüldüğü gece, biz bilmiyoruz, Aksaray'daydı o zaman. Laleli'ye taşınmadan önce, Aksaray'dayken Devrimci Metal-İş, güneş batmıştı, Kamer Ağabey'le çıktık, bir tuhaflık var. Şirinevler'e gideceğiz, halk otobüsüne bindik. Çapa'ya geldik, önden iki üç kişi bindi. Bıyıkları sarkık, arkaya geçtiler. Biz de hiç kımıldamıyoruz. Şirinevler'e geldik, birden kalktık, ön taraftan indik. Onlar arka taraftan inmiş, önümüzden gidiyorlar. Ceketler açıldı, belli yani... Fruko Fabrikası vardı ya, biz o tarafa doğru meylettik, onlar meydana doğru gidiyor. Bir süre sonra baktılar ki biz çapraza gidiyoruz, asıldılar. Başladılar sıkmaya. Biz kaçtık ama Kocasinan Belediyesi'nin oradan bizim eve kadar. Futbol sahasının oradan bizim eve gittik ama rekoru kırmış olabilirdik. Kamer Ağabey ve benim ceketlerimizden mermi geçmişti.

O dönemler öyle bir riskimiz vardı, ev değiştirmiştik biz de. BES görüşmeleri denen görüşmeler vardı ve siz hedef tahtasıydınız.

Ama Kamer'in geçmişinde kabadayılık da olduğu için alışkındı yani.

Garip adamdı. İlk dostlar yemeğinde otobüse bindik. Otobüs tutmuştu arkadaşlar. Karşıya geçeceğiz, benim bulunduğum cama kamyon girdi. Kurtardım ben ama tepeden tırnağa her tarafım cam oldu, battı. Hareket edemiyordum. Hâlâ dönem

dönem kafamdan kamyon camının kalıntıları çıkar. Kamer "çok acıdığını biliyorum ama asla acıdığını göstermeyeceksin" dedi. Dedim "ki sen deli misin?" Acıyor. Kadıköy'de spor ayakkabıları satan, İsmail Akçora'lara geldik. Onların banyosuna girdim, bir faraş cam döküldü. O hâlâ bana diyor ki, "acını belli etmeyeceksin."

Şeyi anlatmam lazım, garipti diyorsun ya, sen Erzincan'a, Türkan da Artvin'e gitmiştiniz.

Ben Tunceli'ye gitmiştim.

Sizin Yenikapı'daki evde kalalım dedik. Sabah ben kahvaltılık bir şeyler alayım, dedi. Ben de ortalığı topladım, çayı demledim. Geldi, helva ve turşu paketi çıkardı. "Nasıl sevdiğini bilmediğim için karışık aldım" dedi.

O'nun kahvaltı anlayışı oydu.

Kahvaltıda turşu mu olur? Nasıl sevdiğimi bilemediği için de karışık almış.

Sabah kahvaltıda akşamdan yemek ne varsa onu yerdi, öyle bir alışkanlığı da vardı. Bu arada yemek kültürü de çok güzeldi; kahvaltı da, onu büyük bir ikram olarak düşünüyor bence. Ama onun dışında hem el becerisi vardı, hem damak tadı vardı, gurme gibi bir şeydi yani. Şeyi de anlatsana, Serap'la İbrahim Yakut evlendi de evlerine hırsız girdi...

İbrahim Yakut'la Serap evlendi. Laleli tarafında bir ev tuttular. Vezneciler diye hatırlıyorum. Birkaç gün sonra eve hırsız girmiş, evi soymuşlar, ne var ne yoksa götürmüşler. Bir de masanın üstüne büyük abdest yaparak imza bırakmışlar. Olay bize aksedilince, Kamer Ağabey "Unkapanı'na gitmemiz lazım" dedi. Oradaki kahvelerde de Kamer Ağabeyi görünce herkes ayağa kalkardı. Orada birilerini çağırdı, bir şeyler konuştu. Sonra altınlar özür dilenerek geri geldi. Bir de bir uyuşturucu bağımlısı vardı, onu tedavi ettiriyordu. Gidiyordu doktorla görüşüyordu, Doktorlar işini halledene kadar kapıları, pencereleri çaktıkları bir yer tutmuştu.

Aksaray'da, durakların alt kısmında bir büfe vardı, Yenikapı'ya doğru. Hep oradan rakı alırmış, sabah bir 35'liği dikermiş kafasına, gençliğinde. Yenikapı'da otururken, tesadüfen sigara almaya girdik. Adam Kamer'i görünce çok şaşırdı. Rakı alacağını sandı. "O işler çoktan bitti, sen sigara ver bize" dedi. Adam bana "biliyor musunuz, her sabah 35'lik içerdi" dedi. Şimdi düşünüyorum, kabadayı, her sabah 35'likle kahvaltı yapıyor, esrar kullanıyor, sonra birdenbire bunların hepsini bıçak gibi kesiyor, devrimci oluyor ama o taraftaki insanlarla ilişkilerini de sürdürüyor. 12 Eylül'de bizim üç dört tane büyük, iki üç tane küçük silah Aziz Şeytan'daydı. Ben bunu Ali Ateş'le Gökalp Çiftçi'ye teslim ettim. O adam gözaltına alındı biliyorsun, buna rağmen orada kaldı. Bu ilişkilerini de kendisine göre dizayn etmeyi bildi. Nasıl bir şey bu sence?

Zenginlik. Alpaslan Türkeş yeraltı dünyasına iftar yemeği verdiğinde içimizde de konuşuldu bu; hayırlı bir şey değil, MHP saflarında olmayacak olanlar da var. Kamer Ağabeyin onlarla görüşme yaptığını biliyorum. "Devrimciler böyle bir tabloda yer almanızdan rahatsız" diye görüşme yaptı o kesimle.

Kamer'in bu yönleri ölene kadar hiç bilinmedi. İlk şeyde fark ettim. Mersin'de Kemal Dama'yı çekiyorum. İlk çekimlerden biriydi. Çok açıksözlüdür Kemal. "Kabul etmeden önce birilerine sordum, "böyle bir çekimi kabul edeyim mi?" diye" dedi. "Et" demişler. "Sonra Kamer Ağabeyi onlardan dinledim" dedi. "Haksızlık yapmışız Kamer Ağabey'e, onu tanımamışız ve onun kıymetini bilememişiz" dedi. "Bunu gördükten sonra 'tamam' dedim" dedi.

Şimdi ismi hiç geçmeyenleri konuşuyoruz ya, Ahmet Temurlenk gibi, Kenan Çalıkoğlu gibi, Müzekkir Saymaz, Kamil Sevinç gibi...

Salih Bozkurt gibi, Yalçın gibi... Her kişi aslında bir hazine ama tanımıyoruz. Biz hep görünene, el altında olana baktık ya, bunların dışında başka bir şey yok mu diye merak etmedik. Çok bilinenler, fabrikada mı örgütlemiş, mahallede mi örgütlemiş okulda mı örgütlemiş, sanki onlara baştan otur ve bu işleri organize et denilmiş ve arkada birileri koşturuyor. O koşturanlar, esas emek verenlerin adları unutulmuş...

Belki şöyle bakılabilir Şehriban, bu harekete katkı sunmuş herkesi baş tacı etmek lazım. Çünkü sonuçta bulunduğu yer itibariyle işler görmüş. Kimileri daha çok görmüş. Merkez Komite üyesiysen sorumlulukların daha çok, daha ağır, ufkun daha geniş. Bunu da teslim etmek lazım. Hareketimiz ayrılık yaşadığında da bunu daha somut olarak gördük. Bir kısım arkadaşların ufku daha genişti ve sorunlara daha kapsamlı bakıyordu. Dolayısıyla çözüm önerileri daha gerçekçiydi. Bu işin bir tarafı ama bir de tarih yazımı diye bir şey var. Arkadaşlarımız Karadenizli ise Karadeniz'i anlatan bir şeyler yazmaya çalışıyorlar. Kimi Ege'yi anlatıyor, kimi bilmem nereyi... Bu kitap sanıyorum İstanbul için ilk olacak. Hareket için de ilk; çünkü sınıf ve işçi kesimiyle de ilgili. Dolayısıyla isimsiz kahramanları anmak da bize düşüyor.

Bunun için çok mutluyum. Ufkumu açtığınız için sana da Çetin Uygur'a da çok teşekkür ediyorum. Başta sadece Kamer'i anlatmaktı, sen bunun yanlış olacağını söyledin ve beni Kamer'den çıkıp Kamer ve işçi çalışması konusuna yönlendirdin. Bu çok daha doğru oldu. Bunun için sana sonsuz teşekkürler.

Bunu anlatmasak Kamer Teyhani'yi anlatamazdık. Kamer Teyhani'nin İstanbul'da devrimcilerle teması başladığı andan itibaren grevler, 12 Mart sonrası...

Çok uzun, altı-sekiz ay sürdü.

Kemal Keleşoğlu onun içerisinde.

Bu arada orada Zeki Yumurtacı var, Hasan Şensoy var. İYÖD kadrosu olduğu gibi orada. Bak nereden nerelere geldik. Kamer'in bir anısı var. Hem İYÖKD açılıp kapanıyor, hem Sungurlar var. Sabaha kadar nöbet tutuyor, sabah da İYÖKD'ü açıyor.

Bildirge süreciyle beraber, İstanbul'da devrimci gençlik çalışmasını yürüten arkadaşlar bildirgede yer alan birtakım tespitlerle birlikte Dev-Yol'un öncü savaşını ve silahlı propagandayı reddettiğini, dolayısıyla Mahir Çayan'ı reddedip başka bir çizgiye savrulduğunu düşünerek "ilişkiyi askıya alıyoruz" dediler. O süreçte Ankara'daki arkadaşlar 1977 ilkbaharında İstanbul'a görevlendirme yaptılar. Zaten 1 Mayıs 1977'de de Devrimci Yol...

Sedat Kesim var mıydı o zaman, gelmiş miydi?

Evet.

Ne zaman gelmişti peki?

1977'de.

Bu ayrılıkların başlamasıyla beraber mi?

İlişkiler askıya alınınca.

Bünyamin'le aynı dönem mi geldi Sedat Kesim? Sanki daha önce gelmişti gibi hatırlıyorum.

Aynı dönemde geldi. Ben öyle hatırlıyorum.

İbrahim Çenet ayrılığında yok muydu?

Hayır yoktu. Sedat Kesim ve Bünyamin İnan daha sonra geldiler. İkisini de severiz. Bünyamin ile bir iki kez görüştüm.

Bünyamin İnan'ı ben de çok severim. Evde Gırgır *dergisini Cumhuriyet gibi okumasını hiç unutmam.*

"Bu ilişkileri askıya alıyoruz" deyince arkadaşlar, merkez doğal olarak bir kısım arkadaşları görevlendirdi ve istihdam etti. Biz birkaç kişi Dev-Yol'dan yana tavır koyduk. Şirinevler, Yenibosna, Kocamustafapaşa, Sefaköy, Sarıyer, İstinye gibi birkaç yer bizde, gerisi ayrılan arkadaşlarla beraber gitti. Gençlikten büyük bir darbe aldık. İşçi kesimi bütünüyle bizde kaldı. Memur ve öğretmen kesimde de çoğunluk bizde kaldı. Mühendislerden hiç fire verilmedi. Ama bazı bölgeler ve gençlikte büyük bir kopma oldu.

Orada da Ayhan'ı unutamam.

Birkaç kez İlkin aklıma geldi, Ayhan Aksoy'un eşi. İzini bulamadım. Bir kısım arkadaş da tereddütte kaldı. Ne ayrılan arkadaşlardan yana, ne bizden yana tavır koydu; o da bazılarının tavır koymasını engelleyen bir faktördü.

Peki, kriz doğru yönetilseydi ayrılık olur muydu?

Bence olmazdı.

Bazı arkadaşlar "merkez zaten onların gitmesini istiyordu" diyor. Böyle denebilir mi?

Ben diyemem şahsen. 12 Mart sonrası devrimcilerin afla salıverilmesinden sonra kendi iç ayrılıklarını yaşadılar. Kurtuluşçular, Devrimci Gençlik, Militan Gençlik gibi, kendi içinde Halkın Kurtuluşu, Halkın Yolu, Halkın Sesi gibi, sürekli ayrılık ve iç çatışmayla geçen bir psikolojide ayrılık kolay oluyor. İki üç yıl içerisinde devrimci hareketler içerisinde 40 tane ayrılık olmuş. Bize özgü değil, dünyadaki bütün sosyalist hareketlerde ne yazık ki çatışmacı bir gelenek var. Bence olmayabilirdi. Burada da sorumluluk esas olarak daha olgun olan arkadaşlara düşerdi. Çünkü gerçekten çok birikimli ve geniş ufuklu arkadaşlardı ve böyle bir olgunluk da onlardan beklenir.

Buna dayandırarak söylüyor arkadaşlar. Gitmelerinden yana tercih kullandılar. İkna edilebilirlerdi. Süha Alpaslan mı anlatmıştı, Dursun Karataş'ların Ankara'ya gidişini? Turan Tantoğlu hikâyesini biliyorsun...

Gittik Oğuz ağabey ile görüşmeye, Turan Tantoğlu'nun evindeydik. Yasin Ketenoğlu ile görüşülmesini önermiş Oğuzhan Müftüoğlu, Süha Alpaslan'ın anlatımı bu. Bu işlerde gerekçe aranmaz. Ayrılığı isteseler önlerlerdi. Ama "tercih kullandılar" demek ağır olur diye düşünüyorum. Sadece buna ilişkin değil, geçmişe dönük ne konuşacaksak o günün koşullarından hareketle konuşmak lazım. 1974'ten 1977'ye bir bütün olarak devrimci hareket içerisinde 40 tane ayrılık olmuş. Bugün beraber yola çıkan yarın tartışmış, Devrimci Gençlik, ötede Militan Gençlik, ötede bilmem ne, Çayan Sempatizanları, Devrimci Kurtuluş, MLSPB (Marksist Leninist Silahlı Propoganda Birliği), gidiyor da gidiyor. Öyle olunca doğal bir şey haline gelmiş oluyor. Ben sadece birikimleri ve deneyimleri itibariyle önlenebilir bir şey, diye görüyorum.

O ayrılık olmasaydı, 12 Eylül'ü böyle mi karşılarlardı Türkiye solu?

Ayrılıktan sonra içe dönüş oluyor. Halkla bütünleşme, örgütünü tahkim etme yerine bir süre enerjini kendi içine dönük olarak harcıyorsun. O da önemli bir kayıp oldu.

Bir de yetişmiş kadrolar ayrı ayrı yerlerdeydi.

Devrimci Sol ayrılığında İstanbul'a giden bütün arkadaşlarla pratiğimiz de oldu beraber. Hepsini saygıyla anıyorum. Türkiye Devrimci Hareketi'ne katkı sunan önemli insanlardı. Onlarla beraber olsak başka bir gücümüz olurdu tabii ki. Ama oradan hareketle, sadece o nedenle 12 Eylül başka bir tablo olur muydu, onu demek de fazla iddialı olur. Çünkü sonuçta biz bir yenilgi yaşadık. Başka devrimci hareketler de yenilgi yaşadılar.

Bunu Dev-Yol açısından söylemedim. Topyekûn bir direniş olarak söyledim. Direniş anlamında, daha farklı bir direniş olur muydu? Örgütlülük daha uzun soluklu devam eder miydi?

Elbette yüzlerce militan gitti Şehriban. İstanbul'un en büyük, en etkili politik organizasyonuyduk, birden ikiye bölündük. Bütün mahallelerde etkindik, etkinlik alanı daraldı. Başka bir şey olurdu, çalışma başka bir boyut kazanırdı. Daha çok sayıda kadro istihdam edilebilirdi.

Belki partileşme süreci hızlanırdı.

Belki. Çünkü yarattığı tahribat sadece İstanbul'la sınırlı değil ki. Elazığ'da, Malatya'da, Tunceli'de, Ege'de, Bursa'da... Ama oluyor böyle şeyler. İnsan süreç yaşandıktan sonra üzülüyor ama...

Aslında o süreçte hep üzüldük biz, gönlümüz İstanbul'da ayrılıktan yana olmadı. Kendi açımızdan söylüyorum. Başka bir duygusal bağımız da vardı. Uzun süreli birlikte iş yapmışsın, hayatı paylaşmışsın, başka bir şeydi. Belki de bize daha zor geldi. Belki de ilk büyük ayrılıktı. İstanbul'dakiler yeni kadroydu, Ankara gibi 12 Mart deneyimi yok, cezaevi süreci yok. Dediğin gibi onlar daha geniş bir bakış açısıyla bakıyorlar, biz daha duygusal bakıyoruz.

O süreçte kişisel olarak beni sevindiren şey şudur, genel olarak sol içi ayrılıklar silahlı çatışma, ölüm vesaire gibi şeylerle

sonuçlanır. Bizde Kadırga Yurdu'nda yaşanan problemin dışında bir şey olmadı.

İki tarafın da sağduyusu hâkimdi.

Bence de. Onda bunun payı var işte. 1974 sonrası, hayatı ortak örgütlemiş olmak, birlikte o güne kadar birlikte başarmış olmak, sırdaş olmak gibi faktörler o çatışma ortamını önledi. Tanıyan, bilen insanlar örneğin, Dev-Sol'dan biri Kamer Teyhani'ye laf demez. Biz de Dursun Karataş'a demeyiz. Paşa Güven'e demeyiz. Ahmet Fazıl Ercüment Özdemir'e demeyiz.

İbrahim Yalçın Arkan'a, Sinan Kukul'a demeyiz.

Sinan Kukul. Güzel insanlardı. Bazen hüzünleniyor insan.

En son Orhan Keskin'i okudum. Nedense Orhan Keskin'le Sinan Kukul arasında bağ kurdum, niye bilmiyorum. Orhan ölmeden önce "bana beyaz bir at getirin" diyor ya.

Kitabın adı da o zaten.

Hep Sinan'ı çağrıştırdı, sanki Sinan'la Orhan bir vücut olmuş, sanki Sinan da o lafı dermiş gibi.

Derdi muhtemelen.

Bir de yüz olarak da benzetiyorum ikisini. Duygusallaştık. Bir yandan işçi çalışması böyle giderken, bir yandan da o basınla, o beni çok ilgilendiriyor, Birikim*'le olan ilişkiler var,* Demokrat *var, dağıtım var, yayınevleri var,* Pano Grafik *var... O zaman Ortadoğu'nun en büyüğüydü değil mi? Hayatın her alanında iktidarın nüvelerini oluşturmak demekse, onu hedeflemişsen, beşinci ayak da ordular sayılırken bir de basın deniyor ya, ona yeteri kadar değer verildi mi? Onu anlatmanı istiyorum.*

Verildi. Aynı ihtiyaç, kısmen tam benzerlik sağlamasa da bugün de yaşanıyor. *BirGün*, *Evrensel*, *Gündem*... Faşist saldırılar artıyor. Günde ortalama 15 kişinin öldürüldüğü bir iç savaş yaşanıyor. O koşullarda saldıran güç devlet ve faşistler olmasına rağmen sağ-sol çatışması olarak kamuoyuna aktarılıyor. *Son Havadis*'in *Tercüman*'ın vesairenin yaptığı bu... Bunlar bilinen

gazeteler. Solcu diye bilinen *Yeni Ortam* ve *Cumhuriyet*, onlar da böyle sunuyor. Halka hakikatleri aktaracak, gerçeklerden haberdar edecek basına ihtiyaç duyuldu. Onun ürünü olarak çıktı bu şey de.

Bugün yaşanan da bir ihtiyaçtır. Ama onu çıkardığında dağıtımı olacak. Reklam ajansın olacak, o basının gerektirdiği diğer organizasyonlar olacak. Dev-Yol onun için bir kampanya yaptı. Gerçekten anlatsan bugün birçok insan inanmaz. Kefen parası vesaire diye ayırır halkımız bir köşeye. Örneğin Rapitüs'te öyle bir aile vardı, Erzurumlulardı. Bildiğin klasik Erzurum kıyafetleriyle, kara çarşaflı. Onlar iki bilezik getirdiler bize. Halktan alınan yardımlarla öyle bir şeye gitti Dev-Yol ve günlük bir gazete çıkardı. Zaten kendisi de ortalama günlük satış sayısını 200-250 binlik bir pozisyona ulaştırmıştı. Günlük gazeteyi de çıkardık ve bence bugünkü *BirGün*'den ileriydi. Nedeni de Türkiye'nin dört bir yanından haber akışı sağlanıyordu. Şimdi olanaklar daha fazla. Ama o gün mücadeleyi örgütleyenler basının önemine inandığı için 7-24 haber aktarımı yapıyordu. Bugün haber değişik sitelerden alınıp yapılıyor. Yereldeki devrimciler kayda değer olup olmadığına kendi karar vermeden haber niteliği taşıyan her şeyi atabilir, gazetedeki arkadaşlar da bakar ayıklar ama böyle bir ilişki ağı yok.

Bir de kadro olarak da başka bir yerde duruyordu Demokrat. *Yazar ve yönetim kadrosu olarak.*

Evet, çok zengindi. Emil Galip Sandalcı dedin mi...

Arslan Başer Kafaoğlu...

Türkiye'de gazetecilikte ve siyasal mücadelede çok bilinen, diğerli Marksist bir iktisatçı...

Babıâli'nin kalburüstü insanlarının bulunduğu yer. Aziz Nesin'in Cem-May'a korumak için ortak olması. 1996'ya kadar bu işi onurla taşıması, sonra "tamam artık, bak çocuklarımız rahatladı, alın şu hisselerimi" demesi...

Çok önemli. Ama bunu esas olarak anlatacak olan kim? Tanju Akad. Bizim Hasan Basri Çıplak. Çünkü onlar oraya istihdam edilen arkadaşlar.

Hasan Basri ile zaten görüştüm.

Yazsınlar tabii. Onlar o işin organizasyonu içinde olanlar. Sendikada altı ay kadar koşturdu, iyi işler de yapıyordu, özellikle Gıda-İş kolunda. Sonra organizasyon olunca aldılar bizden, oraya istihdam ettiler.

Demokrat'*ta binanın yapılmasına çok emeği geçtiği için, Kamer'i anlatırken oraya da gitmek gerektiği için... Yoksa seçip de bilmem ne noktalarına vurmak değil. Kamer, Aziz Şeytan'la beraber binanın tutulup kullanılır hale getirilmesine varıncaya kadar bizzat emek verdi oraya. Ragıp Zarakolu'yla görüşmem o yüzdendi. İşyeri komite ve konseyleri, bir diğer yansıması direniş komiteleri... Aslı bize ait bir siyasal düşünce miydi yoksa bir yerlerden alınan bir düşünce miydi?*

Direniş komiteleri, Dev-Yol incelenirken veya tartışılırken en önemli konulardan biri. Dev-Yol'u Türkiye'deki diğer devrimci hareketlerden ayıran bir şey. Direniş komiteleri o günün koşullarında, iç savaşı derinleştiren faşist saldırılara karşı hem bir savunma aracı olarak görülüyor ama daha önemlisi gelecekteki halk iktidarının iktidar nüveleri olarak görünüyor. İşte o noktada diğer devrimci hareketlerden ayrılıyor. "Bir gün gelecek halk devrimi gerçekleştirecek, ondan sonra da halk iktidarı kurulacak. Uygun politikalar uygulayacak." Öyle değil. Bugünkü mücadelenin içerisinde iktidar organları oluşturulacak, etkinleştirilecek, kendi kararlarını alan, uygulayan bir şeye dönüşecek ve o gün geldiğinde tuğlalarla o şey tamamlanmış olacak. Dünyada örneği var mı? Çok var. Sınıf mücadelesinin olduğu, 19. yüzyılın sonları, 20. yüzyılın başlarında, İtalya'da, Almanya'da işçi konseyi olarak var, komiteler olarak var. Sovyetler Birliği'nde var. İşçi-köylü-asker Sovyetleri denilen şey, esasen Bolşeviklerin icat ettikleri bir şey değil. Halk öyle örgütlenmiş, onlar siyasal anlam yüklemişler.

Daha sonra Sovyetler Birliği'nin iktidar organları olacak, emekçi sınıfların iktidar organları olacak diye öngörülmüş. Lenin'le Rosa Luxemburg arasındaki ana polemik konularından biri budur. Bizde ise Dev-Yol şunu gördü: Çok fazla sayıda faşist saldırılar vardı, buna karşı halkta direnme eğilimleri vardı. Bu direnme eğilimlerini örgütleyebileceği ama aynı zamanda

halkın kendi sorunlarını tartıştığı, ortak çözümler ürettiği bazı yapılar kuralım ve bu gelecekte halkı yönetme konusunda, sorunları ortaklaşa çözmek konusunda yetkinleştirsin. Onlar da direniş komiteleri olsun diye formüle edildi. Direniş Komiteleri broşürleri çıkmadan bütün illerde de çok yoğun tartışması yapıldı. Metinler yazıldı, gönderildi. En sonunda Direniş Komiteleri broşürü olarak çıktı. Birçok yerde de hayata geçirilmeye uğraşıldı. İşçi kesimi içerisindeki şeye de ikili bakmak lazım. Bizim örgütlediğimiz birçok yerde, yani farklı sektörlerde bir işyerinde doğal olarak, yasa gereği temsilcileri var. Onların hukuki güvenceleri var, iş yasası kaynaklı. Ama onun ötesinde bütün işçiler, sürecin parçası yapabilmek için farklı şeyler geliştirmeye uğraşıyorduk. Bir vardiya esaslı örgütlenme, bir de üretim birimi esaslı örgütlenme. İşyerlerinde üst komite var.

Yasal süreçten ayrı olarak mı?

Evet, yani siyaseten yaptığın. Onun altında vardiyalara göre komite var. Bir de üretim birimlerine göre var. Bir yerde tornatesviye bölümü varsa oranın ayrı bir örgütlenmesi var; bir yerde kaynak atölyesi varsa o ayrı; burada montaj varsa ayrı. Oradaki komitelerin temsilcilerinden oluşan bir üst komite var ama topyekûn işçileri ilgilendiren şeyler olduğunda, günlük hayatta, birimlerde tartışılarak geliyor ama toplu sözleşme görüşmeleri gibi, grev gibi bir direnişin örgütlenmesi gibi konularda bütün işçilerle ortaklaşa sorunların tartışıldığı, kararın alındığı toplantılar yapıyorsun. İşçi kesiminden sorumlu olan arkadaşın da gittiği kendi alanındaki örgütlenmede bir komite daha oluyor, işçi komitesi. Genel hizmet işkolunda, sağlık işkolunda, her işkolundaki siyasi temsilcilerin katıldığı ama aşağı doğru indikçe, fabrikaya gittiğinde orada zaten adam yürütüyor günlük faaliyetini Adalet Partiliyle de, Selamet Partiliyle de.

Oradan bölgelere yayılıp, oradan daha yukarılara doğru çıkan, şehre çıkan, bölgeye çıkan bir örgütlenme var mıydı?

Vardı, yani şöyle vardı. Her şehirde Dev-Yol örgütlenmesinin komitesi oluyordu. O şehir komitesinin içerisinde mahalli bölgelerden, şimdiki deyimiyle kamu alanından sorumlu, işçi

kesiminden sorumlu arkadaşlar olurdu. İşçi kesiminden sorumlu olan...

Konuşmalarda şu çok dikkatimi çekti. Devrimci Yol işçi çalışmasında iş disiplinine ve işçi özelliği taşımaya çok önem verdi. Yani işçilerin o siyasi etkinliklerinden faydalanarak kaytarmaları gibi şeylerde hiç taviz verilmedi. Bu çok ciddi bir şey. Gerçekten iktidar hevesi olmak da böyle bir şey. Bunu sağlamak kolay oldu mu?

Bir yanıyla kolay. İşçilerin kendi çalışma koşullarından gelen bir disiplinleri var zaten. Ona uymadıklarında İş Kanunu'nun 17. maddesi ile kapının önüne bırakırlar, kıdemsiz, ihbarsız. Dolayısıyla diğer kesimlere göre daha disipline uygun. Ona bir de devrimci sorumluluk yüklediğinde, sen üst komitedesin ama sonuçta o fabrikadaki herkesle eşitsin. Hepimiz de eşitiz, o zeminde tartıştığımız zaman herkes sözünü söylüyor. Komitede hiç görev almayan bir arkadaşın da sözü var. Onu bildikleri için, kaytarma olmuyordu. Belki de o açıdan en disiplinli kesimdi. Ama bizim talihsizliğimiz belki önce alanda sonra siyasi olarak da ortaklaştığımız sorumlulukları beraber paylaştığımız arkadaşlarla sohbet edilmesi gereken şey, işçi kesimine ilişkin merkezî müdahalenin biraz geç yapılmış olması.

İllerde böyle bir şey gündemimizde ama onun Türkiye ölçeğinde koordinesine dönük adım atmada çok geç kalındı. Merkezî olarak yapılması gereken bir şeydir. Yapılmaya başlandı ama geç kalınmıştı. Daha önce yapılsaydı potansiyeli vardı. Merkezî olarak müdahaleye başladığımızdan altı yedi ay sonra 12 sendikayı genel kurulda bir araya getirdik. Bunu söyle düşün, Türkiye'nin bütün illerinde, özellikle sanayinin olduğu 8-10 ilde Devrimci Yol sınıfa dönük merkezileştirilmiş bir çalışma yürütse başka bir tablo olurdu. Çok fazla sendikada etkimiz çok fazla gelişmiş olurdu. Adana dediğin yerde militan, çatışan, bedel ödeyen bir hareketsin ve etki alanın çok geniş.

İzmir öyle, Bursa öyle.

İstanbul'un birçok yeri öyle. Bilecik, bizim en son gittiğimiz yerlerden biri. Bilecik-Eskişehir hattına daldık, üç dört tane fabrika örgütledik, Bilecik Demir-Çelik başta olmak üzere.

Sivas'a gidildi, aynı şekilde. Yeraltı Maden-İş orada üç yıldır örgütlü, Hekimhan'da, Yeniçeltek'de, Aşkale'de. En son Şırnak'tı, örgütlendiği yer. Ama merkezî idaremiz olmadığı için, biz üç yıl önce örgütlenebileceğimiz demir-çelik fabrikasında 3 yıl sonra örgütlenebildik. Ondan sonra oturup konuşmaya başladık ne yapmalıyız diye. Ondan sonra Trakya'dan, Gebze'den, İzmir'den, Bursa'dan arkadaşlar çağırmaya başladı. Darbeden dört beş ay önce Kamer Ağabey'le Gemlik'e gittik, oradan Orhangazi'ye, Asil Çelik'e gittik. Burada kastettiğim şey şu, her yerde faaliyet yürüten Devrimci Yol'cular, son bir yılda buna yönelince yoğun talep aldılar. Doğal olarak, haber gönderip "bize gelin, bu bizim anlamadığımız bir şey ama hazır böyle bir şey var" diyorlardı.

Yani o nitelik sıçramasını beceremedik.

Evet. Ama bunu da partileşme sürecinin doğal karakteri olarak görüyorum. Bu süreç böyle bir şey ama bunu tartışırız, irade olarak mı eksik kalındı bilmem ne... Bugün birileri bir bildirge yayınlıyor değil mi, iki yıl filan oldu sanıyorum. Bir bildirge çıkardılar, o bildirgede de Devrimci Yolcu arkadaşlar, yani çıkardığını iddia edenler, Devrimci Yol'u irade olmamakla suçluyorlar. Ben Türkiye Devrimci Komünist Partisi örneğini verdim ya sana, altı yedi ay gibi bir süre inşa örgütü, ondan sonra partileşti. Böyle de olabilirdi, sonuç yine aynı olabilirdi, yine yenilebilirdik. Onun için şey çözüm değil.

Adına parti denip denmemesi çözüm değil.

Tabii ki değil. O başka bir şey. Günlük hayatta işleyen, ona uygun organları yaratır. Şimdiki, kimler diyelim, profesyonel askerî birlikler, parti örgütlenmeleri diye tarif edeceğimiz, hani başka örgütlenme tarzları. Aynı zamanda buna kadro yaratacak, halkın güvenliğini, günlük hayatını kolaylaştıracak organizmalar, bunlar durup dururken olmadı ki. Partileşmenin bir parçası olarak...

Yani kastettiğin silahlı direniş birlikleri ve istihbarat bölümü?

Evet. Millet, yok iradi olarak şey yapmadı, olur mu? Bunların hepsi bir iradenin ürünüydü. Hangi mücadele biçimini öngörüyorsa ona uygun şeyler yaratılıyordu. Bu da zaman alan

bir şeydi. On tane profesyonel birlik kurarsın diyelim, Beşer kişiden oluşan, yarın başka illerde daha yaygınlaşır, yetkinleşir, bir şeye dönüşür. Ama bunların tespit edilmiş olması ve bunları oluşturmak üzere adım atılmış olması, aynı zamanda partileşme sürecinin belli bir yere geldiğinin işareti olarak görülmeli. Genel komite diye tanımlanabilecek şeylerin kurulmaya çalışılması da... Aynı zamanda, biraz geç kalındı diye eleştirdiğimiz işçi kesimine dönük merkezileşmenin son bir yılda gündeme getirilmiş olması... Bunların hepsi bence partileşme konusundaki iradenin ifadeleri ama yetersiz oldu. Belli bir olgunluğa ulaşamadan darbe yedi. Yoksa biliyorsun, icraatları da var çeşitli yapıların.

Şunu diyebilir miyiz? Bugün kargaşanın ana nedeni, senin dün söylediğin, merkez komitenin bir araya gelip bir değerlendirme yapmaması Anlatabildim mi bilmiyorum.

Anladım, başka şeyler umut ediyordun.

Evet. Ben "merkezî komiteye bağlıdır" derken kastımı söylemiştim. Bilgiye onlar haiz. Diğer türlü bütün her şey eksik kalır.

Niye partileşemediğimizi siyasi olarak onlar ifade edecek.

Tabii ki, birçok şeyi ederler. Hangimiz desek eksiktir. Mesela diyelim ki İstanbul'a ilişkin bütünü anlatmakta, ben bir şey anlatsam eksik kalır. Hatta ben sorumlu olduğum alana ilişkin anlattığımda da eksik kalabilir. Beraber mücadele ettiğimiz bir arkadaş, alana ilişkin "öyle değil de şöyle" diyebilir. O kadar hassas bir konu. Sedat Kesim daha çok bilgiye haiz. Ama onun da tek başına anlatması bir şey değil. Bir değerlendirme yapılacaksa, oturulup konuşulması lazım ve herkesin sorumluluk düzeyinden hareketle tespitler yapması lazım. Yargıdan söz etmiyorum.

Suçlamak, yargılamak filan değil. Bir siyasi hareket, Devrimci Yol demin verdiğim örnekten de hareketle, diyelim ki işte irade olmamakla suçlandığı yerde bir irade gösteriyordu ve şunlar da bunun işaretiydi; bence bu süreçtir ve böyle bir şeyi o süreç doğuracaktı. O sürecin yeterli derecede hızlı gidememesinin içerisinde çeşitli faktörler var. Dev-Sol ayrılığı önemli faktörlerden biri. Hem çok sayıda insan koptu hem de Türkiye'nin birçok yerinde

tahribata uğradık. Orada yeniden inşa ediyorsun ve yeniden inşa ederken, sıfır gibi yani. Yeni kadrolar çıkaracaksın, bunlar sahiden çok zaman alan şeyler. Bizim hareketimiz açısından çok sevindirici bir şeydir, itirafçıları bir kenara koyuyorum. Metin Budak'ı, Fatsa'daki Yusuf Atasoy'u. Ama mesela bizim hareketimiz içerisinden polis çıkmamıştır.

Buna Metin Budak da dahil.

Bu çok önemli bir şey. Çünkü neler gördük, ne broşürler çıktı. Birbirini polis olmakla vesaireyle suçlayan başka devrimci hareketler... Bu önemli bir şey. Bu biraz da kadrolaşma sürecindeki gözlemler, değerlendirmeler vesairenin etkisiyle engellenen bir şey bence. Onun için de partileşme önemli ve zaman alacak bir şey. Çeşitli süzgeçler olacak, pratikler olacak, oraya uygun mu değil mi diye... En basiti şöyledir, "profesyonel askerî birliklerde görev alan arkadaşların hepsi parti üyesi" demektir. Bu zor iş veya bir merkezî örgütlenmeyi aratıyorsun. Diyelim ki Devrimci İstihbarat Teşkilatı, o da öyle, parti üyesi olacak.

Ve hiç fire yok, hepsi alnının akıyla çıktılar.

O açıdan çok önemli. Ama bunlar tartışılabilir şeyler. Bir hareket iradesizlikle suçlanıyorsa bu tartışılabilir. Onun içindir ki, bilgi düzeyiyle paralel olsun. "Merkez komitedeki arkadaşlara düşer" diye o nedenle dedim ama iki ağabeyimizi kaybettik. Dolayısıyla İzmir'deki ilk toplantıda başarısız olmuş, bundan sonra olur mu olmaz mı, o konuda tereddütlerim var.

Hâlâ ihtiyaç.

İhtiyaç tabii ki. Birileri başka türlü diyebilir. Ama Şavşat'ın köyündeki sana inanmış ve eziyetler görmüş sıradan bir yurttaş için ihtiyaçtır. Fatsa'daki için ihtiyaçtır. Kavel'deki işçi için ihtiyaçtır. Sana inanmış, ter akıtmış ve "bu Dev-Yol devrim yapacak" demiş.

Sendika kapandığı halde kaç ay boyunca aidatını yatırmış...

Bunlara karşı da bir sorumluluk. Şunu beceremedik, bu yüzden "yenildik" demeliyiz. "Bugünkü pratiği, siyaseti, mü-

cadeleyi örgütlemek aynı zamanda geçmişin özeleştirisidir" demek yetmiyor. Çünkü 12 Eylül öyle bir tahribat yarattı ki çok sayıda insanı kaybettik. Erdinç Coşkun'un anne ve babası hâlâ çocuklarının mezarını bilmiyor.

Veysel Güney'in bilmiyoruz.

Bunlar devrimcilere evini açmış, sürece katkı sağlamış insanlar. Niye yenildik diye bilme hakları var.

Önceki konuşmalarında şunları söyledin, iktidarın alternatif nüvelerini bugünden örgütleyerek gitmekti, bizim temel örgütlenme amacımız. Bu arada da şunu hep söylüyoruz, kadınlar olmaksızın devrim hareketi, kitle hareketi olmaz. Devrimci Yol ve kadın başlığıyla başlayalım.

En zor yer. 1970'li yıllarda bütün toplumsal hareketlerde kadınlar var. Devrimci hareketlerin yetkili organlarında temsilleri var mı dersen o konuda bütün hareketler eksikti, onu söylemek gerekiyor. Ama Devrimci Gençlik sürecinden itibaren üniversite, mahalle ve işçi çalışmalarında bütün alanlarda kadın arkadaşlar aktif alarak yer alıyordu. Bizde de çok sayıda kadın arkadaş vardı. Semra Kesim'i, Sevim Keleşoğlu'nu, Kamil Sevinç'in kızı Necla'yı, Ayşegül Devecioğlu'nu hem mahalle hem işçi çalışmasında Ayşenur Özdemir'i, daha birçok arkadaşı sayabiliriz. Sürecin her aşamasında aktif olarak yer alan, çalışan ve özellikle kadın işçilerin örgütlenmesinde çok önemli görevler alan arkadaşlardı. Bunlar sadece üniversitede politik olarak Devrimci Gençlik'i, sonrasında Devrimci Yol'u tercih edip, alan çalışması yapan arkadaşlar değil. Aynı zamanda birçok işçinin de saflarımıza katılmasına ve önemli sorumluluklar almasına vesile olmuş arkadaşlardı, hepsini de saygıyla anıyoruz. Ama eksikti tabii ki, özel olarak kadın çalışması yapılıyor muydu dersen bir şeye işaret edebilirim, Ankara'da Ankara Kadınlar Derneği (AKD) vardı, Nihal Uygur'un başkanlığında. İstanbul'da da, Sağmalcılar'da Devrimci Kadınlar Derneği (DKD) vardı.

Pervin'di onun da başkanı.

O önemli çalışmalar yürüttü orada. Zaten Bayrampaşa-Sağmalcılar %90 işçilerin ikamet ettiği yerlerdi. Etrafı da sanayi

bölgeleriyle çevriliydi. Orada birçok bağ da doğmuştu. Mesela işçi çalışmasında, hem İstanbul'da hem Türkiye ölçeğinde, sınıfa önemli katkı sunan ve ölene kadar da bu katkısını devam ettiren Kemal Ağabeyimiz var, Kemal Keleşoğlu.

Aynı zamanda avukatımız.

Evet, İş Hukuku Uzmanı. Bekir Doğanay, Sedat Küçükyılmaz. Bunlar genel olarak sendikal alandaki mücadeleye, hukuk alanındaki mücadeleye birikimleriyle katkı sunan arkadaşlarımızdı. Kemal Keleşoğlu'nun eşi Sevim de Devrimci Kadınlar Derneği'nde çalışma yürüten kadın arkadaşlarımızın, ilk etapta ilişki kurduğu bir işçi kardeşimizdi ve o süreçte Kemal Ağabey'le evlendiler.

Bak bunu bilmiyordum.

Bu bir vesile olsun, Kemal Ağabey'i de, Sevim'i de anmış olalım.

Ankara'da AKD, İstanbul'da DKD kuruldu. Olması gereken gibi mi oldu? Buradan bakıyorum. Kadınların kendi aralarında konuşarak böyle bir ihtiyacın hâsıl olması başka bir şey, hiç tartışmadan, merkezin bir de kadınlar derneği kurulsun, bu kadınlarda tartışılmadı.

Şöyle olmuyordu, "bir kadın derneği kurun da gidin yoksul semtlerde kadınları örgütleyin" değil, biraz daha kadın arkadaşlar ihtiyaç olarak hisseder. Siyasette de konuşuluyor. Bana sorarsan, bugünden baktığımızda bir ton şey diyebiliriz ama o günün siyasi mücadelesinde önemli bir ihtiyacı karşılayan yapılardı bunlar. Yoksa diyelim sevgili Ayşe Düzkan, Devrimci Sağlık-İş'te çalışmaktan çok kadın hareketinin örgütlenmesinde emek sarf ederdi bugünden bakarsak. Ama o gün açısından, böyle özel bir şey atfedilmiyordu ama kadın derneğinin varlığı ve salt onlara dönük faaliyetin yürütülmesi önemli sonuçlar doğurabileceği görülüyordu.

İlerici Kadınlar Derneği bizim için tetikleyici oldu mu?

Olmuştur şüphesiz.

Çünkü bizden önce varlardı ve çok güçlülerdi. TKP'nin derneğiydi.

Şüphesiz olmuştur; biz de böyle bir şey yapalım, diye. İyi de olmuş. Aslında sınıf mücadelesinde etkileyici çok şey var. Yeri geldi mi konuşuyoruz, Çetin Uygur Ağabey, sen, ben sohbet ederken de dillendirdik. Hepsinde oluyor. Diyelim '68'de gençlik hareketi Avrupa'da patlak verdiğinde onun Türkiye'ye yansıması oluyor. Türkiye'de üniversite öğrencileri ayakta. Orada üniversiteler, kampüsler işgal ediliyor. Türkiye'ye yansıyor, Türkiye'de de aynı şey oluyor. İşçi sınıfı da öğrencilerin yaptığı bu eylemlerden etkilenerek fabrika eylemlerine başlıyor. Dikkat et, Türkiye'de en çok fabrika işgali öğrencilerin üniversite işgalinden sonra olmuştur. Böyle etkileri var.

Latin ülkelerinde benzer şey var. İflasla başlıyor, işçiler fabrikayı işgal ediyor, üretim yapmaya başlıyor. Arjantin'de 380'in üzerinde böyle fabrika var. Brezilya'da, Uruguay'da, hemen komşumuz Yunanistan'da var. Bizde de üç tane örnek var bugüne kadar. Çorum Alpagut, bizimkilerin Aşkale'si, bir de beş altı yıl önce İstanbul'da Kazoğlu Tekstil'de yapılan... Ama önemli şeyler. Çünkü Aşkale'de de Demirel hükümeti "ocağı kapattım" diyor. Alpagut'ta işçilere "maaş veremiyorum, kapattım" diyor. İşçiler üretim yapıyor, maaşlarını alıyor. Aşkale üretim yapıyor, ocağın kâr ettiğini gösteriyor. Burada işçiler aynı şekilde. Ama Arjantin gibi de olabilir günümüzde, yaygınlaşıyor. Bir ülkede oluyor, işte Brezilya'yı, Uruguay'ı etkiliyor. Geliyor Yunanistan'ı etkiliyor. Yarın bir gün Türkiye'de olmayacağı anlamına da gelmiyor. Bu etkilenme böyle bir şey. İlerici Kadınlar Derneği, kadınlar bir araya geliyor, sorunlarını tartışıyor, bu iyi bir şey, biz de benzer bir şey yapalım diye tetikleyici olmuştur mutlaka. Ama iyi de olmuş.

Evet.

Yoksa Sevim'i tanımıyor olabilirdik.

Örgütlülüğe Türkiye'nin tümü olarak baktığında zaten üst komitede hiç kadın yok. Onun altında da yok, onun altında da yok, onun altında da yok. Niye? Kadınlar yeteneksiz miydi? Ya da niye bizim hiç yönetici kadınımız yok?

Yeteneksiz denir mi? Öyle şey olur mu? Birçok şeyi becerenler onlar. Hatta birçok alanda erkeklerden daha yetenekliler ama Türkiye'de devrimci hareketler daha çok erkek egemendi. Maalesef öyleydi. Bizim de yetkili organlarımızda yoktular, yok denecek kadar azdılar.

İddianamelere bakınca da yok, yani hiçbir kadın arkadaşımız, eş olarak yargılanmış, yardım yataklıktan yargılanmış ama yönetici olarak yargılanan tek bir kadın arkadaşımız yok.

Tek tük vardır.

İstisnadır.

Ama tespitin doğruluğunu değiştirmiyor. Tartışılmasında fayda olacak bir şeydir. Belki yenilgi sebepleri arasında sayılabilecek biri olabilir. Ama gerçekten tartışılması gereken bir şey. Ne yazık ki hareketimizin öyle bir eksiği vardı. Ama bu bize özgü bir şey değil. Bana sorarsan bütün devrimci hareketlerin temel eksikliklerinden biri.

12 Mart'a bakıyorsun, Ülkü Ahmet var, İlkay Demir var, şu an aklıma ikisi geliyor. Dört beş kadın var. Gülten Savaşçı (Çayan) var.

Bizde de günlük siyasetin örgütlenmesinde çok sayıda kadın arkadaşımız var. Mahalleyi, nereyi sayarsan say, diyelim ki işçi evlerini gezeceğiz, toplantı yapacağız, fabrikalara gidip orada toplantı yapacağız, buna katılan işçi sayısı çok fazlaydı. Hem faaliyeti örgütleyen kadın arkadaş sayımız çok fazlaydı ama istihdamda öyle temel bir eksiklik yaşadık.

Özellikle köylü işgallerinde, yürüyüşlerinde hep kadınlar ön safta. Başörtülü, başörtüsüz, çocuğuyla çapadan kalkmış gelmiş. Katılım olarak yoğunduk, öğrenci hareketi de zaten öyleydi. Ama işte geçmişi değerlendirirken tartışılması gereken ana başlıklardan biri bu olmalı.

Çok kitleselleştiğimiz yerlerde, Fatsa, Artvin gibi yerlerde de genel gösterilerde de günlük faaliyette kadınlar daha ağırlıklı. Yetkili yerlere istihdam açısından öyle bir yansıma yok. Dolayısıyla

bizim hareketimiz açısından konuşulması gereken eksikliklerden birisidir ve üzücüdür. Belki şeyin de etkisi vardır, tartışılırken çıkar o ortaya. Çok yoğun faşist saldırılar oluyor, iç savaş derinleşiyor, kimse itiraf etmese de koruma güdüsü gibi, erkek egemen olunca öyle olur. Başına bir şey gelmesin, geride dursun diye düşünür erkek milleti. Belki bir faktör olarak o da vardır, bilmiyorum. Yoksa günlük faaliyet açısından biz Semra Kesim'siz, Ayşegül Devecioğlu'suz, sen başka alandaydın da, Sarıyer-İstinye hattında Ayşenur Özdemir'siz adım atamazdık. Onlar olmazsa o kadar da örgütlü olabilir miydik oralarda? O da bir sorudur.

Aslında bir sürü riskli işi kadınlar yapıyordu. Silahı getir, götür, teslim et. İstihbaratı yap, bunların hepsinde kadınlar görev adlı. Bunu da başlık olarak açmış olalım.

Bence de. Belki bu işin şöyle bir faydası olacaktır diye düşünüyorum. Dün de konuştuk, İstanbul'dan gelen arkadaşlar vardı. Gencecik çocuklar var. Bunlar "devrimciyim" diyor. Uğraşıyorlar, didiniyorlar, üniversitede varlar, alanlarda varlar. Birçok riski göze alıyorlar. Yaşları gereği Devrimci Yol'u bilmemişler. Ama hepsi kendini Devrimci Yolcu olarak tanımlıyor. Çok okuyorlar, tartışıyorlar. 16-17 yıldır AKP iktidarı altında, AKP her şeyi biçimlendirmeye çalışıyor. Bunlar 3-4 yaşındayken AKP iktidarıyla tanışan ve onun iktidarında büyüyen çocuklar. Sıradan çocuklar olsa, Türkiye'yi kurtaran Tayyip Erdoğan'dır, çünkü doğduğundan beri onu görüyor, onu bilirler. Ama bu çocuklar Dev-Yol'cuyum diyor, okuyor, tartışıyor. Çok kıymetli bir şeydir bu. Ama bu çocuklara sürekli Dev-Yol güzellemesi yapmak kötülüktür.

Devrimci Yol Türkiye tarihinin yarattığı en kitlesel devrimci harekettir. Dört yıl gibi bir sürede çok şey başarmıştır. Bu topraklara özgü bağımsız sosyalist harekettir. Zincirleri kırmıştır. Herkes tarafından dikkate alınan, incelenmesi gereken bir oluşumdur. Ama hep güzelleme yapılarak olmaz. Birçoğu gençlik hareketi bilir; hayır kardeşim, Devrimci Yol bir halk hareketidir. İşçilerin de içerisinde de vardır, gençliğin de içerisinde de vardır. Köylülerin içerisinde de vardır. Her yerde, hayatın her alanına nüfuz etmiş bir harekettir. Olmayan şey, savunduğu mücadele anlayışına denk düşen bir örgütü yaratmaktı. Bu da tarihsel olarak sorgulanması gereken bir şey. Niye yaratamadık? Hepi-

mizin vebali var. Ama çok güzel şeyler yaptı. Çok şeye cevap buldu. Bu da onu özgün kılan bir şeydir. Eksiğiyle, özgünlüğüyle, güzelliğiyle, hatasıyla, sevabıyla konuşmalıyız. Ama onda bile bir disiplin gerekir. Biz ona uygun hassasiyet gösteriyoruz. Belki de Dev-Yol'un hiyerarşik yapısı bu tartışmalar içerisinde bir kez daha bilgi düzeyine göre şey yapmalıdır, oradan yansıtmalıdır. Hayır, biz sadece tespitler yapıyoruz, onu demeye çalışıyoruz. Eksiktik ama çok güzel şeyler yaptık. Bu eksikliğin bir kısmı iradi müdahale eksikliğinden kaynaklı, bir kısmı da nesnel şeylerden yani yeterli süreç yaşayamadığımızdan. Yoksa işçi kesimi içerisinde bir yıl önceden de merkezî olarak bütün Türkiye'deki çok şeye müdahale edebilirdik. 1979 sonu, 1980 başlarında Türkiye çapında bu işçileri toparlamaya gidiyorduk.

Partileşme sürecine mi denk düşüyor Sedat?

Hayır, partileşme süreci zaten var. Bölge komiteleri var, istihdamlar yapıyor, şehir komiteleri var, sorumluları var koşturuyor. Diğer yandan faşistlerle çatışıyor. Onunla çatışırken yönelimleri var. Ama biriktiriyor da bir şeyleri. Mesela askerî alanda birçok insan yetkinleşti, onları bir üst düzey, Devrimci Silahlı Direniş Birlikleri'ne sevk ediyor. Öte yandan yine süreç işlediği için diyor ki "işçilerin mücadelesine merkezî olarak müdahale edebilecek organlar yaratalım". Şehir çalışmaları aynı şekilde. Ama birinde eşitsiz gelişiyor, iki açıdan eşitsiz gelişiyor. Siyaseten istihdam edildiğin kentlere ilişkin organlaşıyorsun ama ona paralel yürümesi gereken ülke ölçeğinde işçi şeyinde bir yıl geç kalıyorsun. İki; daha çok toplumsallaştığın yerlerde doğal olarak verimi daha erken alıyorsun, çok daha yetkin örgütlülüklere sahip oluyorsun. Ama diğerlerinde eşitsiz gelişim olduğu için daha az...

Bu doğal zaten. Hem ülkenin hem de toplumsal yaşamın getirdiği bir şey.

Şöyle bir şeye tekabül eder. Diyelim Fatsa, Nokta Operasyonu yapılıyor. Esasen kendi örgütlülüğü istediği düzeyde olsa, Devrimci Yol devletin saldırısına ülkenin dört bir yanında yanıt üretirdi. Dolayısıyla Türkiye'de sınıf çatışmasını bir üst seviyeye çıkartırdı.

Yok muydu öyle bir gücü?

Yoktu tabii ki. Onun için "seçilmişler Fatsa'da kalsın, gerisi dağa çekilsin" dendi. Yoksa düşünmez olur mu? Düşünüyordu şüphesiz. Oradakiler de, Fatsa halkı istese bir hafta devleti sokmazdı. O kitleselliğe, o dirence sahipsin. Ama öteki yerlerde... Onun anlamı "ülke ölçeğinde bu düzeyde savaşacağım" demektir ki onu yapacak gücü yoktu.

Aslında bugün birazcık uç bir benzetme olacak da, hendeklere de benzetiyorum birazcık. Fatsa'yı hendek direnişlerine benzetiyorum. Tersinden, orada bir savaş ilan edildi, burada...

Orada da savaş ilanı gibi görüldü ama onu yapacak şey yoktu.

Tersinden savaş. Yani PKK orada savaş ilan etti. Burada da devlet savaş ilan etti. Ama ikisinde de bir savaş var. Biliyorduk ki ülke sathına yayılmazsa hendeklerde insanlar katledilecek, öyle de oldu. Orada da belki devlet ilan ettiği için sen daha hazırlıksızsın. O katliamı önlemek için geri çekilme yapıldı. Çünkü ülke sathında buna cevap verecek örgütlülük yok.

Fatsa için çok şey yazıldı, tartışıldı. Belgeseller çekildi. Hak eden bir şeydi. Biz Fatsa'yla aynı anda girdiğimiz iki seçimi de, Dersim ve Malatya'yı da kazansaydık, orada da bir Fatsa yaratmaya çalışacaktık. Çorum olayları olurken, devletin Demirel'e, "Çorum'u bırakın, Fatsa'ya bakın" dedirten şey Fatsa'da yeşeren şeydi. Devrimci Yol, yarınki halk iktidarının organlarını bugünden inşa ediyordu. En somutu da Fatsa'da görüldü. Fatsa'da kurduğu mahalle komiteleri, geleceğin iktidar nüvesi dediğimiz şey, kendi içinde mahalle halkının seçtiği şey. Milli Selamet Partililer, Adalet Partililer de var. Devrimciler de var, CHP'liler de var. Hem Demirel'i, hem egemenleri ürküten şey, Fatsa'da oluşan, halkın kendi örgütlülüğünde ifade ettiği organlar. Karaborsanın yaygın olduğu ülkede, Fatsa'da karaborsa yok. Karadeniz'de tefecilik, özellikle fındık üzerinde çok yaygındı, o ortadan kaldırılmıştı. Hiç saldırı yok, insanların ne derdi varsa oturuluyor, komite kararlarıyla çözülüyor. 10 binlerce insan sokaklarda kendine, taleplerine sahip çıkıyor. Çözümü birlikte üretiyorlar. Bu egemenleri korkuttu. Etraftaki ilçelerde, illerde ve Türkiye'de konuşulmaya başlandı. "Bunun

bir sonraki adımı bu salgının yaygınlaşmasıdır, yaygınlaşmadan götürelim" dediler.

Topu topu 8 ay yönetilen bir ilçe 40-45 yıldır tartışılıyor. Çünkü fikrin yeniden yeşertilmesi bile adamları rahatsız ediyor. Bizi de umut ettiren, gelecekte böyle 15-20 tane örneği olur da kendini tartıştırır diye. Ama günü birinde olacak. Fatsa'yla aynı gün seçilen İspanya'da Marineleda diye bir yer var. O gün bugündür sosyalistlerin yönetiminde. İlginç bir yer. Arada bir Doğan Tılıç İspanya dönüşünde yazar. Orada evsiz hiç kimse yok. Yasalar da el verdiğinden işlenmeyen arazilere el koyuyorlar. Herkes kolektif olarak çalışıyor, ev yapıyor. Biz onu depremden sonra, Düzce'nin Gölyakası'nda yapmaya çalıştık. 6-7 köyde TMMOB'nin desteğiyle, projeler filan orada çizildi, köylere eğitim verildi. Uluslararası bir kampanya yapıldı. Toplanan köylüler, dayanışma gönüllüleri, TMMOB birlikte çalışarak köyler yeniden imal edildi. Öyle bir kolektif hayat kurmak için üç dört yıl uğraşıldı. Sonra biz süreçten koptuk. Erbay Yucak yürütüyor. Denemek lazım.

Aslında Devrimci Yol bir yanıyla da korkusuzca deneyen bir hareket. Bazen soruluyor, "direniş komiteleri kuruluyor, yaygınlaşıyor, neler yapıldı" diye. İdeale yakın olanlar vardır, Fatsa'da, Artvin'de, yani toplumsallaştığın yerlerde vardır. Gerisinde kurmaya çalışıyorduk, kimse mükemmel bir şey yapmıyor ki. Fabrikada komiteler var; Valf Sanayi'de, Ereğli'de, işçiler sabah gelmişler, 6-7 işçinin atıldığını görüyorlar. Oturup konuşmuşlar, işgal etmişler. Yani ortak iş yapmışlar. Komiteleri var, bize de sorma gereği duymuyorlar. Doğru olan da o, o anda hareket edilmesi gereken bir şey var. Belki yarın başka bir şeyle karşılaşsa komite ona da yanıt üretecek, patron "kapattım" dese işgal edecek, üretim yapacak. Sen ideali anlatırken dersin, üretimi planlayan, çünkü halk iktidarında öyle olacak değil mi? Oturup tartışacaklar, üretimi planlayacaklar, pazarlamasını, tanıtımını vesaire yapacaklar. Ücret politikasını belirleyecekler, kim ne alacak, ne kadardan alacak diye. İdealini öyle görsün ama kurduğunun birçoğu öyle değil. Bu onun yanlış olduğunu gösteren bir şey değil. Sorun önüne çıktıkça yanıt üreten ve giderek yetkinleşen bir şeye dönüşmesi gerekir. Burada önemli olan projeksiyonunun böyle olması.

Projeksiyon böyle geniş, alternatif iktidar örgütlenmesi, daha doğrusu alternatif devlet örgütlenmesi... Bir telaş yaşadınız mı acaba? Ya da merkez yaşamış mıdır? Verilen alınıyor. İşçi, köylü, öğrenci alıyor, ona göre örgütleniyor. Ama bunun denetimi ve denetimden çıkması, organize edemeyeceğin büyüklükte bir şey var ve sen de buna yetemeyeceğini düşündüğün için bu partileşme süreci daha çok zamana yayılmış olabilir mi?

Zannetmiyorum. Şöyle bir şey onun somut örneğidir, Çeçen Karakoyun da onu anlatmış. Mahalli çalışma yürüten Devrimci Yolcu arkadaşlar var. Onlar kendi bölgelerinde, mahallelerinde çalışma yürütürken sorunlarla karşılaşıyorlar. Sohbet ediyorlar, 50 kişi toplanıyorlar, oradan işçiler diyor ki "biz Türk Metal'de örgütlüyüz, oradan memnun değiliz". Devrimci sendika konuşuluyor. Ondan sonra bizim mahalle çalışması yapan arkadaşlar sendikal meselelerde yeterli donanıma sahip olmadığı için, doğal olarak bizden talepte bulunuyorlar. Gidiyoruz, bir fabrika, 830 işçi, çalışacağız, onlarla toplantı yapacağız ve orada örgütleneceğiz. Çünkü mahallelerde yürüyen faaliyette, onlarla Devrimci Yol'cuların teması var. Konuşuyoruz, "tamam" diyoruz ama ondan sonra öyle gelişmeler oluyor ki, bir yürüyüş 20 bin kişi.

Tam da kastım bu, telaşa kapılmıyor muydunuz?

Kapılırsın tabii ki. Sen 830 işçi için gitmişsin, giderken de 830 işçi sendikal anlamda iyi bir rakam. Üçüncü haftasıydı, talep öyle yaygınlaşıyor ki, bir ucu Çayırova'dan, bir ucu Gebze'nin doğu kanadından, yani İzmit'e doğru başlayan bölgeden başladık, iki koldan yürüyüş... Fabrikadan çıkan işçiler katıldı, olduk 20 bin kişi.

Sen böyle sanki kısa bir yolmuş gibi söylüyorsun. 1 Mayıs'a giderken başlangıç ve bitiş yolunu gösterdim sana. Kilometrelerce bir yol ve onlarca, yüzlerce fabrika.

Ve bu organize edilmiş bir şey değil.

Organize etmeden kendiliğinden gelişiyor ve sen ürküyorsun doğal olarak belki de. Ben bunları nasıl toparlayacağım, doğru olanın dışına çıkarsa...

Orada esasen öyle şeyler düşünmüyor kimse. Hatta seviniyoruz. Yaygınlaştı, başka fabrikalarda örgütlenme olanağı doğuyor. Onun sonunda konuşma yapıyor.

Kim yaptı konuşmayı?

Birinde ben yaptım. Bir de Türk Metal'le tartışmamız vardı. Gebze'de, kapalı salon doldu, işçilerin çoğu dışarda kaldı. Belediyeye ait bir yerdi, ses düzeni dışarıya da verilmişti. Tartışmayı işçiler istedi. İki sendika da gelsin, tartışılsın diye. Devrimci Yol "gidildi 20 bin işçiyle yüründü, eyvah çok yetersiziz" diye düşünmez. Faaliyet yürüyor, faaliyet kendi içerisinde insanlar yaratıyor. Doğal işçi önderi, doğal mahalle önderi vesaire... Çeşitli konuşmalar, faaliyetler, eğitimler yapıyor. Ondan sonra onun içerisinden çıkan arkadaşlar daha üst düzey, değişik yerlere istihdam ediliyor; yani kadrolaştırıyor. Zaten formüle etmişti hareketimiz onu. "En geniş yığınlar içerisinde en dar kadro çalışması." O aynı zamanda partileşme çalışması ve partileşmeyle de bitmeyecek bir çalışma. "Partileştim, bu iş bitti" olmayacak. O faaliyet yürüyecek, o faaliyet içerisinden hem kitleselleşeceğiz, hem parti kadroları oluşacak.

Belki başkalarını alarak o cepheyi oluşturacaksın.

Sonuçta her bir süreç kendine şey yaratır. Benim değinmeye çalıştığım, savunduğum bir mücadele anlayışı var. O günün Türkiye'sinde, silahlı devrimci mücadele gerçekleşeceğine inanıyorsun ama aynı zamanda halkın topyekûn bugünden bir sürecin parçası olmadan, karar vericisi olmadan da devrimin gerçekleşmeyeceğini söylüyoruz. Bu mücadele anlayışına denk düşen bir örgütlenmeye sahip olman lazım. Çünkü her bir mücadele anlayışı ki onu gerçekleştirecek, seni o hedeflere ulaştıracak bir örgütlenmeye gerek duyar. Olmayan buydu. Buna denk düşen bir örgütlülük oluşturmaya çalışıyordu, tamamlanamayan odur. "Toplumsallaştık, eyvah" diye karşılamıyordu. Toplumsallaşma, aynı zamanda senin partileşme sürecini de hızlandıracak bir şey olduğu için esasen sevinilecek bir şey olarak görünüyordu.

Buna benzer eleştiriler var ya ona yanıt olsun diye. Ben öyle olmadığını düşünenlerdenim de ama buna benzer eleştiriler de

var ya, "Dev-Yol üst kadroları göründü ve geri çekti kendini..." Buna bir cevap olsun diye sordum bu soruyu sana.

En çok eleştirenler de "irade eksikliği vardı" diye eleştiriyorlar. Bu tespitler tartışılır, bir sorun yok. Ama her şeyi iradeyle açıklamak da doğru değildir. Nesnel koşullar var, süreç var, yoksa daha iradi davranılabilirdi. TDKP iyi oldu, peşine parti oldu, hızlı bir süreç oldu ama sonuç değişmedi. Sen gerçekten savaşçı bir örgüt yaratacaksan, onun kadrolarını dolduracak siyasi pratikleri, ona denk düşen alt örgütlülükleri, yan örgütlülüklerini, hepsini yaratmak zorundasın. O da zaman alan bir şey.

Ama Türkiye'ye baktığında da bunu en iyi yapan Dev-Yol. Belki birazcık da 12 Eylül koşullarında, Devrimci Yol'dan daha başka şeyler bekliyorlar. Bizde farklı bir duruş olsa belki diğer hareketlerde de başka bir şey olacak.

Şüphesiz etkilerdi. Olmamış bir şeyi konuşmak doğru değil ama Dev-Yol'a çevrilmiş gözler çok fazlaydı.

Devlet de dahil olmak üzere.

Devlet dahil, anlıyoruz onu; o günün cuntası açıklama yapıyor, "Şu kadar tutuklama yaptık", niye yapar? Kendi askerleri, darbeciler, "darbe olacak" diye öngördüğü için. Ama halkımızda da öyle bir umut vardı. Devrimci Yol'dan bir beklenti olarak işte. Olmadı, olamadı. Diğer devrimci hareketler açısından da... Ama en büyük hareket en çok dağılan harekete dönüştü. Sonraki süreci anlatmaya çalışan arkadaşlar var. Bizler cezaevindeydik, bütünüyle gelişmelere hâkim değildik ama dağ süreci var, Suriye süreci var, yurtdışı süreci var. Daha sonra devrimciler ve parti süreci var. Bütünüyle toparlanma ve dağılma, iç içe öyle gelişiyor. Onu tanığı olan arkadaşlar anlatmaya çabalıyor, o konuda da 8-10 kitap var işte. Ama biz kendi pratiğimiz açısından şeye bakacağız yani. Devrimci Yol şunu yapmak istiyordu ve istediği şeyi bugün de yapmalıyız. Yani halkı örgütlemeliyiz, bu halk kendi sorunlarını tartışacak organlara sahip olmalı. Orada da çözümü üretmeli. Yetkinleşerek yukarı doğru gitmeli. Türkiye'nin yoksulları, ezilenleri, işin öznesi olmalı.

Zaten yenilgi derken kimse "ideolojik olarak yenildik" demiyor. İdeolojik olarak o gün de doğruyduk, bugün de doğruyuz. Örgütlenme olarak bugün de aynı koşullar geçerli. O eksikliği görerek ve bilerek bugün örgütlülüğün eksik olan yanlarını tamamlayarak, bir yandan tartışarak da yeni bir şey yaratmak gerekiyor.

Bence bir de önemli olan şeylerden biri, dünya sosyalist hareketleri birbiriyle çatışarak var olmuş. İspanya Savaşı'nda bile birbirimizi boğazlamışız. Yunanistan İç Savaşı'nda aynı şekilde. Sovyetlerde devrim kendi çocuklarını yemiş. Türkiye'de de hâlâ tuhaf, anlaşılmaz biçimde hem toplumsallaşma sorunumuz var, hem de hâlâ birbirimizle didişiyoruz. Bu AKP diktatörlüğüne karşı sosyalistlerin hâlâ ortak davranamamasını tarihsel kötü bir mirasla anlatma şansımız yok. Başka bir şey var ve çok anlamsız bir şey. Bugün seçime 46-47 gün kala hâlâ ortak davranamıyoruz.

Ve acıtıyoruz. Dün bir arkadaş şeyi paylaşmış, CHP Alper Taş'a milletvekilliği önerdi diye. Kısaca bir not yazdım. Bir sürü hakaret var Alper'e. Dedim ki "Alper bunları hak etmiyor, kişi olarak böyle bir insan değil" dedim. Sonra sildim o yorumumu. Çünkü o kadar sevimsizdi ki tartışmalar. Birbirlerine "sen Alperen'sin" "sen de Kürt Alperen'sin..." Tartışma bu boyuta geldi. Biz normal bir tartışmayı niye yönetemiyoruz? Sol içinde, geçmişte de böyleydik. Akıl mantık çerçevesinde bunun doğru olup olmadığını söyleyebilirsin. Bir seviye gerekli. Sonuçta karşımızda devlet var. Bu devlete karşı biz küçücük lokmalarız. Birbirimize düşman değiliz, başka bir düşmanımız var bizim. Niye bunu görüp, buna göre tartışmıyoruz? En gencimiz 60 yaşında. Başka bir şey var bunda.

Evet, onun için de birlik olamıyoruz. AKP, bir tür cemaatlerin koalisyonudur; geldi, yukarıdan aşağıya bir sistem inşa etti. Hepimiz görüyoruz, devleti ele geçirdi. Bu faşist karakterli bir şey. Buna karşı önce biz sosyalistlerin birleşmiş olması lazım. Gücümüzü birleştirelim, ortaklaşa ne yapalım? Kimse "birleşelim, tek bir parti olalım" demiyor. Ama enerjimizi, gücümüzü birleştirmemiz gerekir. Ortak davranacağımıza dair umut verecek bir şey de yok. Ama bunu tecrübe ettik. İçerde aynı koğuşta

birliğimizi sağlıyorduk. TKP'sinden TDKP'sine, Dev-Yol'undan Dev-Sol'una kadar aynı yerdeyiz.

Gözaltılarla beraber başladı belki de o. Girdiğinde aynı hücrede her siyasetten insan var. Kim işkenceye inip çıkıyorsa onun tedavisini ortak yapıyorsun. Ona ortak moral veriyorsun. Bedri Yağan gelmişti. Çok yükleniyorlardı doğal olarak. Onu yakından da görüyoruz, kadınlar koğuşunun hemen yanındaydı. Bedri'ye moral olsun diye türkü söylüyorduk. Dayak yemeyi, ceza almayı göze alarak türkü söylüyorduk. Orada şunu fark ettim. Bugün hayatımda farklı siyasetlerden çok fazla arkadaşım var. Ben bunu gerçekten emniyet ve cezaevi sürecine bağlıyorum. Ondan önce daha keskiniz. Ama oraya gidiyorsun devlet seni ayırmıyor. Belki 1980 öncesi o cephe işini becerebilseydi sol, bugünkü bu tartışmaların zemini kalmayacaktı.

Katılıyorum bu görüşüne. "Şu konuda ortak davranalım" dedin mi sorun biter. Her konuda anlaşmamıza gerek yok. Birkaç konuda enerjimizi birleştirmemiz lazım. 12 Eylül öncesi Devrimci Yol; solun birliği mi deriz, cephe mi deriz, o konuda bir oluşum sağlayabilmek için çok çaba sarf etti. Ama karşılık bulamadı. Hatta suçlandı da. "Türkiye bir askerî darbeye gidiyor, buna karşı şunu yapalım" dediğinde Halkın Kurtuluşu'ndan Dev-Sol'una kadar hepsi "askerî darbeyle milleti ürkütmeye çalışıyor, pasifizm öneriyor" diyordu. O konuda arkadaşların kitaplarına yansıyan epey şey var. Hangi tarihlerde ne yapmaya çalıştılar, ne çağrı yaptılar, ne sonuç çıktı ya da niye sonuçlanamadı... Çok çaba sarf ettik ama sonuç alamadık. Türkiye'nin aydınları, yazar çizerleri, akademisyenleri, sanatçıları, gelişen siyasal koşullar nedeniyle hedef olabilirler diye, bu kesimlere dönük, ismen yazılmış Devrimci Yol mektupları var. "Böyle bir şey olabilir, sizi korumaya" hazırız diye...

Evet, 12 Eylül'e doğru geliyoruz. Siz ne yapıyordunuz işçi çalışmasında?

Bir süredir harekette şu tartışılıyordu; Türkiye ölçeğinde birçok ilde çalışmalar var ama her bir çalışma kendi içinde başka ihtiyaçlar da doğurdu. Bize denk düşen, yurt sathında işçi mücadelesini merkezileştirme ihtiyacıydı. Belki de en geç

kalınmış olanlardan biri oydu. Uzun tartışmalardan sonra, o konuda adımlar attık. İlk olarak Kamer Teyhani görevlendirildi ama daha önce Nasuh Mitap, Çetin Uygur ve Kamer Teyhani ortak olarak oturduk, defalarca tartıştık; durumumuz ne, başka şehirlerdeki durum ne? Ne kadar insanı nerelerde istihdam ettik, ne sonuçlar elde ettik? Buna dayalı olarak Kamer Ağabey'i Adana, Sivas hattına gönderdik. O gidişinde Adana'da biraz problem yaşadı. O da anlaşılabilir bir problemdi. Sivas'a geçti, hem Yeraltı Maden-İş, hem de Demir-Çelik Fabrikasında örgütlüydük. Onun sonuçlarıyla döndü.

Ben Bursa-Balıkesir-Manisa hattına gidip oradaki Devrimci Yolcu arkadaşlarla buluşacaktım. Ankara müdahalesi başlayınca kaldı. Ama bu süreçte bir yandan iller koordine edilirken, bir yandan DİSK'te muhalefet çalışması yürütülüyordu. Halkın Kurtuluşu, Sosyalist Vatan Partisi, Devrimci Yol olarak 12 sendika bir araya geldik ve ortak bir deklarasyon yayınladık. Çok yankılanan bir şey oldu ve karşılığı da vardı. Küçük sendikalardı ama yarattığı etki çok büyüktü. Gelecekte sınıfa umut vaat eden bir şeydi. Tamamlayıcı olabilseydi, Devrimci Yol açısından çok iyi olacaktı. Merkezî olarak yürümeye başlayınca biraz daha yavaş oluyor. Örneğin, Balıkesir-Eskişehir hattında eskiden pek yoktuk ama yerel çalışma ile merkezî çalışma birleşince, orada 5-6 fabrikada örgütlendik. Sivas hattında örgütlendik. Ankara'da, Bursa'da aynı şekilde. Her taraftan talep gelmeye başladı.

Biliyorsun Kamer Ağabey'le Asil Çelik'e geçtik, Gemlik Orhangazi arasında çok büyük bir fabrikaydı. Çalıştırdığı işçi sayısı açısından, hâlâ büyüktür. Koç'un fabrikasıydı, orada birçok toplantı yaptık ve olumlu şeyler elde ettik. Bunların harekete şöyle faydası oluyordu: İşçilerin çoğu eğer kentteyse seni mahalleye taşıyordu veya ciddi bir mahalle çalışması seni fabrikalara taşıyordu. Eğer önce fabrikada örgütlemişsen o seni birçok mahalledeki devrimci faaliyetin örgütlenmesine taşıyordu. Eğer Trakya, Sivas, Gemlik-Orhangazi hattındaki gibi kırsal alandaysa, köylere taşıyordu.

Ya da köy taşıyordu seni...

Evet, Trakya'daki Profilo çalışması sırasında oradaki arkadaşlarla beraber, Çerkezköy, Çorlu, Lüleburgaz, Saray, Vize... Neredeyse gitmediğimiz ilçe, köy kalmamıştı.

Bünyamin İnan'ı unuttuk...

Bünyamin unutulur mu? Bizim Orhan'ımız. Bugün de devrimciler ne yapalım diye sohbet ederken böyle eder. Doğurgandır bütün faaliyetler. Yaşadığımız şu mahalleye baksak, Ağapınar Mahallesi'ne, her gün, her vardiyada onlarca servis kalkıyor buradan. Ford'a, Dilovası'na, başka fabrikalara kalkıyor. Dolayısıyla, bu mahallede yürüteceğin iyi bir devrimci kitle çalışması seni 8-10 fabrikaya taşır. Herhangi bir sendika vasıtasıyla bir fabrikada iyi örgütlenmeyi sağlarsan, seni 10 tane mahalleye taşır. Onun örneği de var. Yüzlerce örnek anlatabiliriz kendi hareketimizden. Geçmişte de görüyorduk. İstinye'deki Devrimci Yolcu arkadaşların o güzel çalışması, bizim İstinye Tersanesi'nde örgütlenmemizi sağladı. Bugün de benzer şeyleri yapmamız gerekiyordu.

Bu yüzden, özellikle güzellemeler yapmak yerine projeksiyonlar tutmak gerekiyor. Yoksa Devrimci Yol'un çok güzel bir şey olduğunu yaşayanlar biliyor, özlemle hatırlıyor. Ama yeni arkadaşlar için, gençler için, nasıl örgütleniliyordu, ne oluyordu ki 22-23 yaşındaki insanların sözlerine 50-60 yaşında insanlar inanıyordu, katılıyordu, malını mülkünü, gerekirse canını veriyordu. "Bu işin kerameti neydi"yi buralarda aramak gerekiyor. Yani sadece "devrimciler çok dürüst, düzgün insanlardı, halk bunlarla gidelim dedi" ile olmaz.

Söylediklerinin hayatta karşılığı vardı.

Karşılığı vardı, inandırıcılığı vardı ve gerçekleşebilirliği vardı. Biz kimseye cennet vaat etmiyorduk ama "birlikte bir cennet kurabiliriz, ona da hemen şuradan başlayalım, işyerimizden" diyorduk. Devrimci Yol'u esasen özgün kılan şey de oydu. Çok zengin bir hareketti. Mücadele içinde bir şey çıkar ve sonra yaygınlaşır, siyasi anlam katarsın, yaygınlaşır. Direniş Komiteleri, Devrimci Yol'un durup dururken icat ettiği bir şey değil. Mücadelenin doğurduğu bir şey olarak vardı; çok tartışıldı, bütün devrimciler fikrini söyledi. Sen fikrini söylerken yaşadığın pratik vesaireden de alıyorsun, sadece okuduklarından, öğrendiklerinden değil.

Şimdi, yüzlerce talep var fabrikalardan. Birçok isim sayıyorsun, diğer arkadaşlarımız da sayıyor. Burada eksik olan neydi?

Yani 12 Eylül'e gelmeden önce işçi sınıfının üretimden gelen gücünü toplumsal muhalefet için kullanmaya varacak şekilde değildik herhalde. Yani kendi talepleri daha mı ön plandaydı? Kibrit sanayinde örgütlüsünüz diyelim. Oradaki işçilerin esas talepleri kendilerine mi yönelikti yoksa bu iktidara alternatif olma, iktidarı değiştirmeye yönelik miydi?

Bence ikisi iç içe. Doğal olarak her bir fabrikadaki işçi evine götüreceği şeyi hesap eder. Çocuğu var, çocuğunun daha iyi yaşaması vesaire için de fabrika koşullarının iyileştirilmesi, maaşın, ikramiyenin artması gibi talepler için mücadele eder. Ama mücadele geliştikçe ve sınıfın örgütlülüğü arttıkça siyasi talepler de oluşur. DGM (Devlet Güvenlik Mahkemeleri), MESS'e (Madeni Eşya Sanayicileri Sendikası) karşı eylem oldu gitti, Faşizme İhtar eylemi oldu gitti. Bunlar genel grev olarak tarif ediliyor.

Önce DGM'ye karşı bir direniş, ardından MESS'e karşı bir direniş, ondan sonra faşizme ihtar mitingleri...

Ardından Maraş Katliamı ve sıkıyönetim dönemi. Bunlar siyasi taleplerdi ve hükümete karşı yapılmıştı ve çok yoğun işçi katılımıyla gerçekleşmiş şeylerdi. Bunlar iç içe. Aynı işçi, maaşının, ikramiyesinin artması, mesai saatinin kısaltılması, yıllık izinlerin uzatılması gibi haklarını daha da iyileştirmek için mücadele ediyor, kazanıyor. Ama aynı işçi siyasal içerikli Faşizme İhtar ve ya DGM'nin Kaldırılması talebiyle de genel grev yapıyor.

Böyle deneyimler oldu mu, Devrimci Yol çalışması açısından?

Oldu, niye olmasın? İki örnek vereceğim. Biri bugünden, biri geçmişten. Biz Nevtron-Saba'da örgütlüyken, patron gelip problemler çıkarmaya başladı. Direnişe başladık Topkapı'da. Topkapı o zaman binlerce fabrikanın olduğu müthiş yoğunluklu bir yerdi. Bütün fabrikalar desteğe gelirdi. Başka bir sendikanın grevinde de biz aynı davranırdık. Çay hakkımızı, yoğurt hakkımızı götürmenin yanı sıra işçiler arasında dayanışma toplar onu da götürürdük. Her vardiya destek için yürüyüş yapar, gider moral verir, "yalnız değilsiniz" der. Onun bugüne yansımaları var. Bir gün sendikal nedenlerle bir haber geldi

Gebze'nin Pelitli'sinden. Gebze normalde 308 bin nüfuslu bir ilçe ama gündüzleri 2,5 milyona çıkıyor nüfusu. Çünkü 11 tane organize sanayi bölgesi var, onun dışında bağımsız fabrikalar var. İstanbul, Kocaeli dahil her yerden işçi akıyor.

Orada, Hollanda sermayeli bir işyerinde yedi tane işçi işten atılmış ama Birleşik Metal-İş'in sendikal örgütlülüğünü kırmak için Ford'dan, Türk Metal mensubu faşistler götürmüş. İşçilere saldırdılar. Biz de desteğe gittik. Pelitli Köyü, kuş uçmaz kervan geçmez bir yer ama köyün birkaç kilometre dışında başka fabrikalar da var. Orada, çadırda yaşlı bir işçi bir şeyler anlatıyor. Grevden sorumlu kişiyle birlikte yargılandığımız Tevfik Güneş, Birleşik Metal-İş'in koordinatörlerinden. İşçi Yeniçeltek'ten emekli olup Pelitli Köyü'ne yerleşen biriymiş. Deneyimli, orada işçilere anlatıyor. Adam sabah saat 7'de kalkıp çadıra geliyormuş. Orada geçiriyor bütün zamanını. Biz bir gün boyunca kaldık orada. Döndük, iki gün sonra direniş başarıyla tamamlandı diye bildirge geldi. Sebebi şu, aynı firmanın Hollanda'da da fabrikası var. Oradaki işçiler Türkiye'deki işçilere destek için üretimi durdurmuş. Patron teslim olmuş. Sonra aramızda konuştuk, Hollanda'da işçiler atılsa Türkiye'de aynısı yapılır mıydı diye.

Biraz zor gibi geliyor.

Bugünkü örgütlülüğe baktığımızda zor görünüyor. Bugün Türkiye'de çalışan işçilerin %10'u sendikalı. Sendikal sıraya baktığın zaman da DİSK 3. sırada. Hak-İş, Türk-İş, DİSK diye sıralanıyor. O zaman sendikal örgütlülük seviyesi üst düzeydeydi. Özellikle özel sektörün birçok yerinde DİSK örgütlüydü. 1967 öncesi de var, DİSK kurulmadan.

Onu soracaktım, genellikle cunta dönemlerinden sonra, devrimci hareketler, 1968 sonrası, 1978 sonrası bir kabarma var. O damar bir ayağa kalkıyor. Ama 12 Eylül'den sonra böyle bir şey yaşanmadı.

Kim diyor yaşanmamış diye.

DİSK'in örgütlülüğü açısından diyorum.

Bu eleştiri birçok yerde yapılır da, şöyle bir yanılgı var; Türkiye'de kıyaslanmaz hiçbiri birbiriyle, 15-16 Haziran ayrı-

dır, Kavel direnişi ayrıdır. Özel yasa bile çıkarılmıştır. Şimdiki gençler bilmez, uğruna şiirler bile yazılmıştır. "Devrimci Yol örgütlüydü orada. Ama 1980 sonrası yoktur" doğru bir söz değil. İz bırakan Netaş grevi var. Bu genellikle bizimkiler dahil, geride kalmış işçi kesimden Devrimci Yol'cular dahil, diğer devrimci hareketlerden kalan militan işçilerin örgütlediği bir şeydir ve bugünkü Otomobil-İş'le Birleşik Metal-İş'i doğuran süreç oradan başlıyor. Ama çok daha önemlisi 1989 bahar eylemleridir. Hem kamu emekçileri, hem işçi sınıfı açısından devasa bir şey. Koca bir kent koptu, Zonguldak'tan yürüdü. Türkiye tarihinde bir ilk. Birçoğu şöyle zannediyor, 1980 Darbesi ezdi geçti... Şu var, sınıf sendikal örgütlülük anlamında çok geriledi.

Onu kastettim, bir dönüşüm olmadı. Demokrasi açısından, üstyapıya da yansımadı.

Bence tartışılmaya muhtaç olan şey o. İklim, koşullar, birçok faktör birleşecek. Bir toplumsal muhalefet odağı olacak. Diyelim ki Dev-Yol ya da birleşik sosyalist bir şey. Türkiye'nin her tarafında görünür olacak, onun da sınıfa doğru yansıması olacak. Bunlar birbirini besleyecek. Biri olmayınca öteki de geriliyor. Bugün fabrikaların önüne sandık koysan, çoğunda %60-65 AKP çıkar. Ama iş başka bir mecraya kaydığında, iki yıl önceki metalurji işkolundaki direnişleri düşün, OYAK'ta başladı, zincirleme olarak Tofaş'la başladı, Bursa'da 10 fabrika, Kocaeli, İstanbul, İzmir, Ankara yerle bir oldu. Metalurji işkolundaki bütün fabrikalar patladı. Niye? Birincisi, hemen öncesinde bir toplu sözleşme imzalandı MESS'le, kötü bir sözleşmeydi. Hatta Birleşik Metal-İş açısından söyleyeyim, 1 tane İzmit'te, 18 tane Gebze'deki işyerinde, işyeri komiteleri de Bakanlar Kurulu grev yasağı koyunca fabrikaları işgal etmeyi tartıştılar. Sendikalar buna cesaret edemedi. Bu, sendikaların birbirinden farkı yoktur gibi bir kanaat oluşturdu. Ama bu dönemki sözleşmede Birleşik Metal-İş kırdı onu, iyi bir sözleşme yaptı. Ama sandık koysan AKP çıkacak bütün metalurji fabrikaları, 1,5 ay boyunca Türkiye'yi salladı. İki yıl önceden bahsediyorum.

Siyasal iklim berbat, işçilerin örgütlülüğü son derece geri, yetersiz. Ona rağmen bir sektörde Bursa'da iki işyerinde başlayan bir şey. Siemens'te ek bir protokol yapıldı, işçiler ayağa

kalktı, oradan başladı. İsyana döndü, bu sefer de hükümeti hedef almaya başladı. Metalurji sektöründe eyleme katılmama oranı %10. Gerisi yürüyüşüyle, boykotuyla, greviyle eyleme dahil oldu. Buralar da çok hareketliydi. Sınıf biriktiriyor, duruyor. Burada olmayan bizleriz, devrimci hareketler. Güçlü bir devrimci hareket olsa bu grevler başka bir şeye evrilir.

Başlıklarımızdan biri de bundan sonraki konularda niye yokuz? Bunu konuşalım.

Konuşulması lazım. İşçi sınıfı bu kadar hareketli, ciddi işler yapıyor. Ama bu başka bir şeye dönüşmüyor. Devrimcilerin yokluğundan dolayı. Neden yokuz?

Sonuçta bu fukara işçilerin aileleriyle oturdukları bir yer var değil mi? Orada olacaksın, fabrikasında olacaksın. Murat Özveri var, iş hukuku avukatı. Zannediyorum Kemal Keleşoğlu gibidir, çok da kitabı var. Yeter ki sınıf mücadelesi olsun, özveriyle koşturuyor. Gölcük'teki Ford işçileri greve başladığında, 8.500 işçiden bahsediyorum, Bursa'da başlayınca burada da başladı. Şimdi 300-400 kişinin olduğu fabrikada örgütlenmek, sendika değiştirmek vesaire nispeten daha kolay. Ama 8.000-8.500 kişinin olduğu yerde zor bir şey. Bu işi organize eden 6-7 kişilik bir ekip var. Bir de DİSK'in gönderdiği Mehmet diye bir arkadaş var. Gelirken Çetin Uygur'la da konuşmuş. Arkadaşımız Mehmet, 80 öncesi Ankara'da Devrimci Metal-İş'in örgütlü olduğu MEB'e bağlı takım atölyeleri fabrikasında temsilciymiş. Adam geldi, bizi buldu. Biz de onun vasıtasıyla ilişki kurduk. Ondan sonra önder işçilerle çok tartıştık ettik.

Sorun şu; İzmit'in bütününde bu işçiler... Adapazarı'ndan, İstanbul'dan gelen var, yaşadıkları mahallelerde yoksun, fabrikanın içerisinde yoksun, nerede olacaksın? İşçi bir isim duyuyor, bilmem ne örgütü diyebilse, Devrimci Yol, Halkevi, TKP vesaire diyebilse, onun örgütlülüğü olduğu fabrika olsa, başka bir çözüm arar. Adam umudunu bir avukata bağlıyor. Oysa oraya akademisyenler gidiyor. Aziz Çelik örneğin. Aziz Çelik çalışma ekonomisi bölümünden, çalışma ilişkileri ve sosyal politika alanında uzman, *BirGün*'de yazıyor. Sayısız kitabı var, ama işçiler bunu bilmiyor. İşçiler, Murat Özveri'yi biliyor. İstediğin kadar 10 tane akademisyen gitsin ki bunların üçü çalışma kürsüsünde

söz söyleyebilecek yetkinlikteler. Ben Murat Özveri'yi aradım, "Kayseri'deyim" dedi. Kızı kaza geçirmiş, araba taklalar atmış. Bir kolu, bacağı kırılmış, onun yanında. Dedim ki "böyle bir durum var" Sağ olsun, sınıfa o kadar inançlı ki kızını o halde bıraktı, geldi. İşçiler pürdikkat dinledi, o da anlattı. Yanıt bulmaya çalıştı. Çözümü Murat'ta arıyorlar. Çözüm adresi olacak bir devrimci örgütlülük yok. Problem derken kastettiğim budur. Olmalıyız hepsinde ve öncelikli bir siyasi harekete, sınıfı düşünen ve onun için uğraşan bir harekete güven duymalı. Çünkü bunların içerisinde mensupları olmalı. Hatta direnişleri yöneten gibi de olmalı. Doğal işçi önderlerinin bizle organik bağı olmalı. Öznesi olmalı derken kastettiğim odur.

Komiteler oluşmalı, onlar da bütün karar süreçlerini örgütlemeli. Şimdi yoksun ve adamlar çaresiz, işçinin dostu Murat Özveri'ye güveniyor. Ama "bunlar işçiden yana çalışan devrimci örgütlerdir ve bunun mensubu olalım, biz onu güçlendirelim, o da bütün bir süreci örgütlesin" diyen yok. Ama yaratılması gereken de bu.

Tam yeri geldi diye düşünüyorum, neden Devrimci Metal-İş alınmadı? Varolan bir şey vardı ve alma şansınız vardı. Bugüne baktığında, Devrimci Metal-İş olsaydı, belki başka bir mecraya kan sağlar, başka bir şey de olurdu.

Olabilirdi veya Otomobil-İş de öyle... Mesela Devrimci Sağlık-İş alındı, Nakliyat-İş alındı, bir sürü sendika alındı ama Devrimci Metal-İş alınmadı. Onu epey bir konuştuk çıktıktan sonra. Ben yasal olarak organlarda değildim. İsmet Yılmaz, Kamer Teyhani, Semra Kesim, onlar organlardaydı.

İsmail Hakkı Ortaköy vardı galiba.

Evet. Aslında alınma kararı çıkmıştı. Ondan sonra olmadı. Ben Antalya tarafına gittim. İstanbul'dakiler o işi yürütecekti. Kamer Teyhani de dönem dönem geçecekti. Ama hangi nedenlerle alınmadı, onu hiç konuşmadık Kamer Ağabeyle. Alınmaması bir eksiklikti, alınma kararı vardı; çünkü diğer bütün sendikalar öyle yapıldı. Yeraltı Maden-İş'i, Devrimci Sağlık-İş'i, Nakliyat-İş'i, İlerici Deri-İş'i, Keramik-İş'i, Sine-Sen'i aldı arkadaşlar.

Bir tek Devrimci Metal-İş alınmadı.

Kimya-İş de alınmadı, ben öyle biliyorum. Ama Devrimci Metal-İş için konuştuk.

Devrimci Metal-İş'in başka bir özelliği de var. Dev-Yol işçi çalışmasını yapan, biraz önce saydın, Nasuh Mitap ilgileniyor sizinle, sen varsın, Kamer Teyhani, Çetin Uygur var. Bu dört kişiden ikisi Devrimci Metal-İş'te. En önce alınması, üstüne titrenmesi gerekli yer... Devrimci Metal-İş'in başka bir özelliği var. Sizin çalışmanız açısından da başka bir özelliği var. Bunun özeleştirisini vermişsiniz. Ben hep Kamer'e de bunu söyledim. Bu vicdani ve siyasi bir yüktür.

Yüktür. Biz son genel kurulda arkadaşlarlaydık, genel kurul DİSK'e katılma kararı aldı. Şöyle bir şey, çok problem yaşanıyordu, Kavel sürecindeyken TKP ile haftalar süren çatışmalar oldu. Peşinden Bursa'ya sıçradı yine sınıf bağlantılı olarak. Çünkü neredeyse her şehirden, metalurji işkolundan Devrimci Metal-İş'e talep geliyordu. TKP açısından Maden-İş'in özel bir önemi vardı. Bizde Devrimci Metal-İş olduğu gibi onlarda da Maden-İş'in özel önemi vardı. Aynı işkolunun sendikaları olduğu için birçok yerde yüz yüze gelmeye başladık. Bir de metalurji işkolu militan işçilerin en yoğun olduğu işkoludur. Türkiye'de, sınıf eylemliliği açısından, dünyada da öyledir.

Bir de hayatı tek başına hayatı durdurabilecek niteliklere de sahip Devrimci Metal-İş.

Dolayısıyla son genel kurulda çok tartıştık ve genel kurulda oybirliği ile DİSK'e katılma kararı alındı.

1980 öncesinden bahsediyoruz değil mi?

Evet. Cezaevinden çıktıktan sonraki tartışmamızda, alınmasına karar verildi. Yönetim gidip Devrimci Metal-İş'i alacak. DİSK'le birleşme kararı olduğu için, görüşeceğiz, geçeceğiz. O zaman Otomobil-İş bağımsız. Muhtemelen birleşilirdi. Çünkü elde hazır örgütlü işyerleri var. DİSK de metalurji işkolunda tek sendika olurdu. Devrimci Metal-İş'in alınacağına dair fikir birliği oluştu. Ama yönetimin yapacağı bir şeydi. Sendikada, yönetim kurullarında hiç görev almadım.

Bak, burada böyle kurtulamazsın.

Kurtulmak için demiyorum. Ama bunu konuştuk diyorum.

Tamam, takipçisi olman gerekiyordu.

Evet şüphesiz. Sadece o değil, birçok şeyi takip edemedik ki. Takip etmiş olsak, Kamil Sevinç'i röportaj yapmadan kaybetmemiş olurduk.

Ki o konuda çok çaba sarf ettim. Tarık Tazeçiçek o konuda birazcık şey davrandı.

Ruhsati Yalçın'ı bulamıyoruz değil mi? Oysa sınıfı anlatmaya başlayan herkesin değindiği biri. Ruhsati Yalçın dediğin, millete akla şu geliyor; Cibali'de, Maraş'ın yıldönümünde iki arkadaşımız öldürülünce, biri temsilciydi Sebahattin, direniş başlattı. O direniş sonra Türkiye ölçeğine yayıldı. Cibali'de başlayan direnişin Cevizli Tekel'deki örgütleyicisi Ruhsati Yalçın Ağabeydir. Sektörün bütününde ismi, ağırlığı olan bir insan.

Süt Enstitüsü Kurumu'ndaki temsilci Bekir Bakır gibi... Bizde bilgi-belge arşivleme, tarihe not bırakma yeni yeni oluşmaya başlıyor da ondan.

Bir şeye çok sevinmiştik; Kamer'in sendikada bir şey sakladığını, bir zula olduğunu ilk duyduğumda... Bazı arkadaşlar espri yapmıştı para filandır diye, diyordum ki umarım belgedir. Olmadı, çünkü yıkılmış. Almaya gittik de yapamadık; çünkü duvarlar yıkılmış, bir perdeci olmuş. Bazı kâğıtlar duruyor mesela bende. Metris'te ilk dövüldüğünüzde, görüş yoktu. Defterin kenarları yırtılmış, "iyiyim, kaburgam kırık..." O notları bile saklıyorum. Çok önemli benim için. Zulacıyım birazcık.

Bilgi-belge arşiv olsa, aklımıza gelmeyen birçok şey ortaya çıkardı...

Şunun için söylüyorum, biraz önce dedin ya, 89'dan sonra yükselen bir işçi sınıfı mücadelesi var. Ama biz yokuz. Devrimci Metal-İş bu yanıyla da büyük bir eksiklik değil mi? Olsaydı belki, başka bir katkı da sunacaktı.

Tam bilemeyiz ama belki sunardı, belki sunamazdı. Ama Netaş ve enerji grevinden biliyoruz ki arkadaşlarımızın varlığı ortaya bir şey çıkardı... Ben şöyle ölçüler yapıyorum. Saymaya başlıyoruz; benim, Kamer Ağabeyin veya başkalarının, Çetin Ağabeyin sayacağı şey şudur: Sine-Sen'den Ahmet, Zafer, Tarık Ağabey filan. Ama onlar da kendi altında der ki "Necmettin Çobanoğlu bizde etkin." Şu setçi vardı, ışıkçı... Yani bize olanı sayarken 15 isim de o sayar. Bu taraftan dersin ki Nusret Önsüer vardı, Şükrü Öksüz vardı, onlar 10 tane isim sayar. Doğan Halis, Sabri Tanyeri, Hüseyin Gülseven, Ayşe Düzkan, İlbay Kahraman "bunlar vardı" derse, onlar aşağıya doğru sayar ve...

Bence bu kitabın en güzel özelliği de bu olacak.

Yüzlerce insan ortaya çıkar. Sonuçta işleyen bir şey. İşleyen, oturan, tartışan, planlayan... Ama birisi olmazsa işin aksayacağı... Şimdi onun için diyorum, kimseye haksızlık olmasın. Bugüne kadar yazılanları okuduğumda da öyle, esasen sessiz, ismi unutulan veya belli nedenlerle, bilmediğim için ben anlatırken değinemiyorum ama Zafer Aygen anlatsa değinecek. Çetin Ağabey anlatsa, "maden vardiyasındaki Yumuşacı Köylü Ahmet" diyebilecek. İsmet Yılmaz anlatsa, "Rapidüs'ten Ayşe" diyebilecek. Esasen Devrimci Yol'u büyüten, yaygınlaştıran, önemli işler gören o aşağıdaki arkadaşlarımız. Bunları bulup çıkaracak sohbetlere ihtiyaç var. O nedenle ne anlatırsak anlatalım, hepsi eksik kalacak. Okuyanlar diyecek, "falan da vardı, değinilmemiş" diye...

Trakya'yı anlatırken neyi anlatayım ben. Profilo için gittik, oranın yerelleri çok çalıştı etti, oradan 3-5 isim... Muhtemelen Bünyamin İnan'da o kadar der, Musa Karataş o kadar der, Naim Öztürk, Kemal Keleşoğlu, Kamer Teyhani yaşasalardı o kadar derlerdi. İsmet Yılmaz o kadar diyebilir. Ama Trakyalı biri, "Vize'den, Çerkezköy'den, Lüleburgaz'dan, Ceylanköy'den bunlar vardı" der...

Bunu kitaplaştırdıktan sonra, internette bir sayfa oluşturup, orada kendisi katılmış, izlediğinde, gördüğünde oraya anlatacak kendisini. Ya da başka arkadaşlarımızı anlatacak. İnsanlar yukardan aşağı doğru gelen o çanı görsünler istiyoruz. Belki bu kitabın güzelliği bu olacak.

Belki o zaman daha çok katkı sunacak. Şimdi İstanbul'da yok, onların hepsi Araplara verildi. İETT işçisi açısından Topkapı Garajı, Mecidiyeköy ve Bağlarbaşı Garajı vardı. Birinde bizimkilerin hepsi bir taleple servise hiç otobüs çıkarmadılar. İstanbul felç oldu. Bizim aklımıza üç dört tane isim geliyor. Böyle bir şey vardı ve çok etkili bir direnişti dersek Kamil beş altı isim sayabilir. Salih Bozkurt bu isimleri çoğaltabilir veya birileri okur, "benim de içinde yer aldığım şeydi, bizi de Mehmet örgütlemişti" diyebilir. Bize Salih Bozkurt gelirdi, Kamil Sevinç gelirdi, biz bu kadarını biliyor ve söylüyoruz...

Zaten öyle bir şansınız yoktu.

Yoktu. Onun için bir tür özür diliyorum. Bilgimiz bununla sınırlıydı. Yoksa ısrarla söylüyorum, biz gidip de Kamer Teyhani'yle garajlarda toplantı yapıp "ey millet, şöyle yapalım" demiyorduk. Oralardaki komiteler tartışıyordu, kararını veriyordu. Bize de bilgisini veriyordu. Ama örgütleyen, yapan eden oradakilerdi. Bunlar yapılmasa zaten Devrimci Yol olmazdı. O yüzden bu taşıyıcıların çok özel önemi vardır. Bu işin hamallarıydı ve bizden 100 kat yetenekliydiler. Kolay mıdır on binlerce işçiyi "ha" deyip örgütleyeceksin? Adam işyerinde senle beraber mesai sarf ediyor, senelerce seni izliyor, en sonunda diyor ki "tamam, bu adam güvenilir. Bununla beraber yola gidilir". İşçiler öyle test eder. Gençler gibi hemen güvenmez, sınar. Deniyor, sonra içinde en güvenilirini seçiyor. Seçtiği güvenilir insanı da taşıyor. İşyeri temsilcisi yapıyor, sendika yöneticisi yapıyor. Dolayısıyla onların hakkını teslim etmeliyiz. Okusalar, duysalar da katkılarını sunsunlar.

İşçi çalışmalarının merkezileşmesinden söz ediyorduk...

İşçi çalışmasının merkezileşmesinden söz ediyorduk, oradan başlayalım istersen. Keşke bütün arkadaşlarımızın bu kitap için konuşma şansı olsaydı. Çünkü Kamer Teyhanii anlatırken, aynı zamanda hareketimizin geçirdiği evreleri, oradaki pozisyonlarımızı, işçilerle, halkla kurduğumuz ilişkiyi, becerdiğimiz beceremediğimiz işleri, zaaflarımızı, hepsini konuşacaktık. Biz örgütlenmeye çalışırken aynı zamanda öğreniyorduk. Belki de Devrimci Yol'u diğer devrimci hareketlerden ayıran en önemli özelliklerinden biri buydu.

Hem öğrenci, hem öğretmen.

Başkaları daha çok sınıf adına hareket eder, her şeyi bilir ve kitlelere dikte eder pozisyondayken, biz öğrenmeye çalışan, öğrendiğini aktaran, aynı zamanda ilişki kurduklarından da öğrenme çabasında olan bir harekettik. Bu, aynı zamanda kitlelerde güven duygusunu da yaratan bir işlev görüyordu. Ama partileşemeyince bütün her şey kendi içinde bir zaaf taşıyor. Bir yandan hareketimiz merkezileşme konusunda adımlar atarken, diğer yandan birçok alanda geç kalıyordu. İşçi kesimi de bunlardandı.

Belki şöyle denebilir, o dönem o alanda çalışan bütün arkadaşların tartışmaya hakkı var tabii ki. Biz aşağıda çoğalmaya başladık. Mahalle çalışması, doğrudan işçi çalışması yapan arkadaşlar, süreç içerisinde ilişki zincirleri çok gelişince, örneğin Sarıyer'de, Kartal'da, Sefaköy'de, Levent-Gültepe hattında, başka şehirlerde, Adana'da, İzmir'de, Bursa'da koşturan arkadaşlar yaşadıkları mahallelerde fabrikada, çalışan işçilerle de devrimci mücadele pratiğinde bir araya gelince, o fabrikayla ilişkileniyordu. Oradan çeşitli talepler geldi. Biz oralara ulaşmaya ve yanıtlar üretmeye çalıştık. Bu, aşağıda çoğalmayı getirdi. Çoğaldıkça, onun basıncı yukarıda, "bu işçi meselesine merkezî olarak müdahale gerekir"e getirdi. Çünkü Devrimci Yol'un işçi çalışması, Ankara'da olmadan kaynaklı, Yeraltı Maden-İş çalışmasıydı. Hem hareketin yürüyüşü, hem işçi kesimindeki yürüyüş Yeraltı Maden-İş'le oldu. Diğerleri, diğer çalışmanın ürünü olarak doğdu ve bu kadar yaygınlaşınca yukarıdan müdahale gelmeye başladı. Sonrası 12 Eylül'e gidiş sürecidir, onun için de geç kalındı. Ama bu aynı zamanda bir şeyi de doğurdu. Yeraltı Maden-İş'i ayırarak söylüyorum, merkezileşme tam sağlanamadığı için Devrimci Yol'da örgütsel olarak en az darbe yiyen işçi kesimi oldu.

Devrimci Metal-İş'ten, Sağlık-İş'ten, Keramik-İş'ten, ana davaya yansıyan bir yargılanma olmadı.

Aşağı yukarı bütün sektörlerde vardık. Ama belki böyle bir faydası da oldu aslında. Bunu, o dönem işçi kesiminde çalışma yapmış ve siyaseten de belli bölgelerde sorumluluk taşıyan insanların tartışıp değerlendirmesinde fayda vardır; çünkü ge-

leceğe aktarılacak önemli deneyler barındırıyor işçi kesimindeki çalışma. Özellikle de mahalli çalışmayla işçi kesimi çalışmasının bütünleştirilmesi veya birbirine etkileri açısından... İyi bir mahalle çalışması 8-10 fabrika için doğurgan bir işçi çalışması getirebilir. Aynı şekilde, iyi bir işçi çalışması da sizi 8-10 mahalleye taşıyabilir. Bugün Türkiye'de eksikliği görülen şeylerin bir boyutu da budur diye düşünüyorum ama birçok konuda olduğu gibi bu konuda da bütünlüklü bir değerlendirme yapılamadı.

Benim açımdan önemlidir, Sedat Kesim'in Semra Kesim'in, Naim Öztürk'ün, Sabri Tanyeri'nin bir şeyler söylemesi lazım. Neler yaşadık, eksiğimiz nelerdi, bugüne neyi taşıyabiliriz açısından konuşmaları lazım. O dönem, ne yaptıysak ortak yarattığımız arkadaşlar var. Doğan Halis, Fuat Keskin, Ali Gülseven, Remzi Kılıç, Kamil Kartal, Ruhsati Yalçın gibi... Bunları konuşmak lazım. Ama diğer yandan da ismi hiç bilinmeyen arkadaşlarımız var. Esas yükü çeken onların bulunup, onlarla da sohbetinin yapılması lazım. Bu açıdan da bu kitap arkadaşlarla konuşulup bitirilmiş bir çalışma olarak değil, esasen işçi kesimine dönük yürütülmüş ve gelecekte de yürütülecek olan çalışmalar için bir vesile olsun diye konuşmaya çalışıyoruz.

Şu âna kadar 30'a yakın arkadaşla görüştüm. Belki öyle olur ki devamı gelir. Bu henüz yarım, ek yapılacak bir kitap da olabilir. İnternet üzerinden bütün görüntüleri yükleyerek, eklemek isteyenler katkıda bulunabilirlerse, sanki daha arşivsel bir çalışma olacak.

Aslında iyi de olur. Geçenlerde Artvin-Murgul'da öldürülen işçi önderi Hüseyin Yılmaz arkadaşımızın yıldönümünde bir arkadaş bir yazı kaleme almış, internete koymuştu. Orada babalarımızın işçilik sürecinde sosyalist mücadeleyi örgütlemeye çalışan amcalarımızı anlatıyor. Onlar da bilinmez. Bu süreçte herkesin bir hikâyesi var. Salih Bozkurt, Kamil Sevinç mevzusuna onun için geliyorum. Konuşursun, İETT'deki binlerce işçiyi bu iki ağabeyimiz olmasaydı örgütleyemezdik. Ama bu bilinmiyor. Yeni jenerasyon hiç bilmiyor. Anlatılanlar da genelde ismi bilinen arkadaşlar.

Onların kahramanlıklarıymış gibi anlatılıyor.

Aslında herkes birçok şeyi hak ediyor.

O anlamda demiyorum...

Ama bana sorarsan, en çok hak eden bu isimsiz insanlar. Yukarıda bir ekip çok doğru çözümlemeler yapıyor, ülke ve gidişatı doğru değerlendiriyor; yazıyor, çiziyor. Çok önemli bu. Ama birileri de bunu anlıyor ve arkadaşlarıyla beraber oturuyor, tartışıyor. 10-12 bin kişilik bir grup ve seni var ediyor. Esas kıymeti olan o. Anlatılması gereken de o. Yoksa şimdi de yazıyor çiziyor arkadaşlarımız, çok uğraşıyorlar. Günlük gazeteler çıkarılıyor, kendi siteleri var, sürekli araştırıyor, yazıyor. Ama aşağıda yeterli sayıda Salih Bozkurt, Kamil Sevinç, Mustafa Ağabey, Ruhsati Yalçın olmadığı için yeterli olmuyoruz.

Çok özverili gençler var. Çok zekiler, okuyorlar, kavrıyorlar. Ama örneğin bu sohbetini ettiğimiz şeyleri henüz bilmiyorlar; çünkü doğdukları ve geliştikleri süreçte devrimci hareket bu kadar toplumsallaşamamış. İyi bir mahalle çalışması olursa ne olur? İyi bir mahalle çalışması nasıl olur? Halkla nasıl temas edilir? Sen geçmişte temas etmişsin, çoğalmışsın ve öyle politikalar üretmişsin ki halka beraber, onların birçok yarasına merhem olmuşsun. Seni kabul etmişler, senle beraber çözüm aramışlar. Bugün böyle pratikler olmayınca gençler ne yapsın? İyi olmak ya da bugünü yorumlamak yetmiyor.

Evet. Fikri yaygınlaştıracak, ete kemiğe büründürecek insanlara, esasen onların hayatlarını anlatmalıyız. Kamer Teyhani'nin bende bıraktığı önemli izlerden biri odur. Böyle uzun teorik laflar etmezdi. Halkın içerisinden biriydi ve sahiden onlarla çözüm bulmaya çalışırdı. Biz her nerede ne yapacaksak oranın işçileri ile oturur konuşurduk. Dertleşirdik, fikir alırdık. O yüzden "sıradan insan" olmayı beceren biriydi.

Belki de hepimizin becermesi gerekiyor onu. Yukarıdan bakan değil de sıradan, halktan biri olmak...

Onu zaten halk anlıyor. Gidersin bir mahalleye, çalışma yaparsın, bu sahiden bizden midir, yoksa biraz değişik bir şey midir, dışardan biri midir diye çözer. Halkın o konuda önsezisi var. O açıdan bir Ruhsati Yalçın'ın anlatması önemli. Kendi

açımdan, bizim pratiğimizde Semra'nın anlatımları da önemli. Çünkü biz biraz erkek bir harekettik. Çok kadın arkadaşımız vardı. Ama nedendir bilinmez, pozisyon mevzusunda problem vardı. Semra o şeyin dışındadır. Semra başından itibaren, DKD sürecinden sonra ki DKD'de işçi kadınları örgütlüyordu...

Sonra Dev-Sol'da kalınca... Semra'nın DKD sürecini de bir tür işçi çalışması olarak değerlendirebiliriz. O andan itibaren de doğrudan bizim işçi çalışmamız içinde sorumluluklar alan bir arkadaşımızdı. Bütün bir süreci de bilir. Bugün olmasa bile gelecekte bir şeyler anlatır diye inanan insanlardan biriyim. Çünkü Semra da iyi bir gözlemciydi. O da bildiklerini aktarırsa gelecek açısından katkı sunmuş olur.

12 Eylül'den sonra ne oldu ağabey? 11Eylül'de, 13 Eylül'de ne oldu?

Aslında biliniyordu geleceği... Dev-Yol o konuda birçok adım da attı, sosyalist hareketleri uyaran... direniş hattı kurmaya çalışan, o konuda çeşitli toplantılar yapan, çabaları sonuç vermedi. İlk "Fırtına Eken Kasırga Biçer" yayımlandı. O bir direnme çağırısıydı. 12 Eylül gelmeden Ankara'da başlayan bir operasyon vardı. O doğrudan merkezi hedefleyen bir hâl aldı. Yaygın bir operasyondu. Merkez komite üyeleri İstanbul'a geldi. Ankara operasyonu birçok kitapta yazıldı. Sıraselviler'de bir operasyon sonrası merkeze ulaştılar ama onla bir anlatım boyutu budur ve doğrudur. Gerçekten öyle olmuştur, Sıraselviler'den Akaretler'e ev tutulmuş, ama o semtten bir kamyonla taşınmış.

Sanırım Oğuzhan Müftüoğlu'nun kitabındaydı değil mi? Melih Pekdemir ya da... İkisinden birinindi.

Melih Pekdemir'in *Devrimcilik Güzel Şey Be Kardeşim* kitabı. Bu olandır ama bir devrimci hareketin yenilgisi bununla anlatılabilir bir şey değildi. Olanı anlatırsın şöyle oldu diye. Oradaki şey, bir bilgi örgüt düzeyiyle ilintili olduysa belki Devrimci Yol hiyerarşisi bir kez daha olacak ve o düzeyde değerlendirilecek. Belki değerlendirilmiştir bilmiyorum, merkez komite *Tarihle Söyleşiler*'de yazıyor, İzmir'de bir toplantı yapıyorlar ve sonuçsuz kalıyor. Şimdi iki arkadaşımız yok oradan. Ama kalanlar ne konuştular, ne ettiler...

Ya da konuşacaklar mı?

Evet... Çünkü senin, benim, başkasının Devrimci Yol'a emek vermiş herkesin bir şeyler deme hakkı var. Bence bu örgüt disipliniyle olmalıdır. Bilgi de onunla ilgilidir. Ben Oğuzhan Müftüoğlu'nun, Nasuh Mitap'ın bildiklerini bilemem. Onun için de tespitlerim yanlış, eksik olur. Yoksa herkesin söyleyecek bir şeyi var. Ama kendileri demelidir. Birinci bildiri ile ikinci bildiri arasındaki şey, Devrimci Yol'un örgütlenme olarak onu kaldıramaz pozisyonda olmasından mı kaynaklanmıştır? Yoksa kendi içimizdeki fikrî bir ayrışmadan mı?

Sence neydi? Söylemelisiniz.

Ben prensip olarak bu işin o hiyerarşide değerlendirilmesi gerektiğine inanıyorum. Bir nedeni vardı. Fatsa operasyonu başlarken, Çorum olayları sırasında, Süleyman Demirel "Çorum'u bırak, Fatsa'ya bak" dedi ya, o zaman Fatsa'da hazırlık yapıyor insanlar. "Biz buraya bir hafta, on gün devleti sokmayız" diyorlar. Ki dedikleri doğru, sokmayabilirler. Fatsa'da 7'den 70'e halk örgütlenmiş, tavır alıyor ama mesele başka. Eğer Türkiye'de çatışma bu düzeye taşınırsa...

Yani devletle karşı karşıya gelinip silahlanılırsa...

O şekliyle gelirse, onu Türkiye ölçeğinde o seviyeye çıkarman gerekir. Çünkü o zaman Ankara'sından İzmir'ine, İstanbul'undan Adana'sına, Artvin'ine, Samsun'una kadar örgütlü. Bizimkiler örgütsel olarak çatışmaları bu düzeye yükseltme ve bu düzeyde sürdürmeye hazır olmadığımıza karar verdiği için, "seçilmişler Fatsa'da kalsın, gerisi çekilsin" kararı aldılar. Doğruydu bence. Ama bu epey bir problem yarattı birçok insanda. Niye böyle bir karar alındı? Bakıldı, gerçekten de ülke ölçeğindeki örgütlülüğümüz ona uygun değildir diye düşünüldü. O zaman sadece soru olarak soruluyor. Biz 12 Eylül'den hemen sonra, cuntaya karşı "Fırtına Eken Kasırga Biçecek" derken örgütsel yapımızı hesap ederek demişizdir diye düşünüyorum; çünkü merkezî olarak kararlaştırılmış ve iletilmiş bir şey.

Fatsa'dan sonra özür dilerim. Önce Fatsa var. Fatsa'da diyor ki "seçilmişler kalsın, diğerleri çekilsin" O 10 günlük süreci,

Türkiye çapındaki direnişi göze alamıyor. Bu bir karar olarak çıkıyor. Ama kısa bir süre sonra 12 Eylül geliyor, "Fırtına Eken Kasırga Biçecek" diyor. Nasıl oluyor ağabey? Bu arada örgütlülük mü tamamlanıyor?

Onu bilmem de, bu metinler bütün kadrolara ulaştı sonuçta, hepimiz okuduk. Bir süre sonra ricat kararı çıktı. Ben kendi açımdan şöyle bir şey yaptım: Ankara operasyonu başladıktan sonra Ankara'da görevlendirildim. Geliş gidişlerde Nasuh Mitap'la buluşuyorduk. O dönemde İstanbul'da kimseyi görüp ne oluyor, ne bitiyor diye değerlendirme şansımız olmadı. Ankara'da bırak ricatı, zaten örgüt büyük ölçüde operasyona maruz kalmış, biz kaçabilenlerin tahliyesi vesaire işlerle uğraşıyorduk. Onun için ricat veya ilk karardaki direnmek gibi bir pozisyonumuz yoktu ve doğrusu kimseyle bunu değerlendiremedik.

Sonuçta iki çağrıyı da biliyorum. Bence bunlara ilişkin şeyler söylemeliler merkezdeki arkadaşlar ve haklı gerekçeleri vardır. Karar alıcıların aktarması lazım. Bunu da yenilgiyle bilinen ev taşıma meselesine bağlamamak lazım. Bu kadar demek yeterlidir bence. Ben hâlâ örgütün disiplinine inanırım. O hiyerarşide çözülmesi gerekir. Devrimci Yol'u yaratmış bunca insanın kafasındaki bu sorulara da cevap bekleme hakları vardır. Çünkü bugün üzerinde hâlâ tartışılan, araştırmalar yapılan bir hareket haline getiren onlardır. Bizim payımız noktadır bu işlerde. Yazmak, çizmek, olan biteni değerlendirmek, "Türkiye ve dünya nereye gidiyor, pozisyonumuz ne olmalı?" diye tayin etmek önemlidir. Ama onu da çalıştığı işçiler arasında, yaşadığı mahalle arasında tercüme eden yoksa yazılan da bir işe yaramaz.

Bugüne kadar toparlanamamanın nedenleri arasında, bu değerlendirmenin olmamasının da etkisi var mıdır?

Mutlaka vardır. Kırk tane parçayız şimdi. Halkevleri var, ÖDP var, Devrimci Hareket var, başkaları var. Kendini hiçbir örgütlülükte tanımlamayan ama hâlâ "Devrimci Yol'cuyum" diyen var...

Yani yeniden güvenmek için neden olduğunu bilmek zorunda insanlar.

Elbette. Bir, neden olduğunu bilmek zorunda. İki, kendi hayatında da çok anlamlı bir yere oturtuyor insanlar Devrimci Yol'u ki sahiden öyle. Birçok insanın, "hayatımın en güzel yıllarıydı ve onu özlüyorum, o ne güzel dayanışmaydı, yardımlaşmaydı" vs diye ifade ettiği bir şeyi insanlara yaşatan bir süreçti. Örselenince doğal olarak "ne oluyor, her konuda bir şey diyordunuz, bu konuda fikriniz nedir, niye bu hale düştüğümüzü merak ediyoruz" diyorlar. Yıllardır da pek cevap almamışlardır. Çünkü bir yandan da şöyle bir bakış egemen ve bir yanıyla da doğru esasen; herhangi bir özeleştiri yeni bir şey yaratarak olur. Ama o da yok.

Bence yaratılamamasının sebebi o. Yani, nasıl güvenecek insanlar? Ben bu dergiden çok etkilendim. Yazılan her şeyi okuyunca Devrimci Yol'un nüvelerini görüyorum. Yerleşmemişse bile nüveleri var. Bugünkü dünya sosyalistleri açısından, özellikle Latin Amerika'daki gelişmelere baktığında, "biz de böyle olabilirdik" diyorsun.

Belki de kimsenin bir şey söylemesini beklememek lazım. Esasen, Devrimci Yol'un bize öğrettiği o da, insanlar ondan çok başka şeylerin cevabını aradığı için oraya yoğunlaşıyor. Bugün ülkede siyasal İslamcı bir partinin egemenliği var. Parti devletleşti. Hepimiz de olan biteni görüyoruz. Birçok şeye de cevap arıyoruz. En basiti, her bir Devrimci Yol'dan gelen insanın bildiği şey, yaşadığın, çalıştığın yerde, insanları yaşadığı sorunlardan hareketle meclisleştirmek. Orada tartışılsın, çözüm bulunmaya çalışılsın. Bir de insanlara faydası olacak direnişler yarat. Kolektif olarak yap. Bizim mahallede 3. Ada tartışıyor, büyük bir ihtimalle kuracak tüketim kooperatifini, 4-5 kat. Onu da kurarken biz, zannediyorum 8-9 yıl oldu, Hayri Kozanoğlu Hoca ÖDP Genel Başkanıyken Orhangazi'de bir zeytin mitingi yaptık. Bir ay öncesinden gidildi, orada köy köy gezildi, çalışma yapıldı. Sonunda miting gerçekleştirildi. Orada zeytin üreticileri ile kurulan bağdan sonra yedi sekiz sene biz, oranın zeytinini birer ikişer kilo satın aldık. Çok da iyi oldu, aracısız. Sonra Depremzedeler Derneği'ne, TMMOB ve KESK'e de sattık ve tonlarca geliyordu. Hopa'da 4.500 çay üreticisinin kurduğu bir kooperatif var, Hopa Çay. Kooperatifin fabrikası da var. Bu iyi bir şeydir. Bunu başarılı hale getirirsek, kendini Karadeniz sahilinde tartıştırır. Diğer çay

üreticilerini de teşvik eder. Nasıl ki Ovacık'ı tartışıyoruz, kitabı da çıktı. Bütün Ovacıklılar ekiyorlar nohutunu, fasulyesini. Biz de oralardan satın alıyoruz. Onlar çocuklara burs olarak dönüyor. Burs alan bütün öğrenciler üniversiteyi kazanmış. Bunu övünçle anlatıyoruz, niye? Çünkü aynı dünyayı yaratmak istediğimiz bir anlayış. Orada başarılı bir şey yapıyor. Öteki Hopa'da yapıyor. Buna benzer örnekleri çoğaltmamız lazım. Solcuların toplum yararına iyi şey yaptıklarını, örnek yarattıklarını, bu ne kadar tartışılır ve örnek gösterilir hale gelirse, o kadar yaygınlaşırsın ve toplumsallaşırsın. Bizim çok sayıda dayanışma örgütü yaratmamız lazım. Yapılan şu düzeydeki laflar iyi ama burada yaratılan şeyler yok. Aşağıda, başkasına emsal olacak şeyler yaratacaksın ki, konuşsun tartışsın.

3. Ada'da iyi bir şey oluşturursan 100 aileyle beraber, 1. Ada, 2. Ada buralarda tartışır. Aşağıdaki mahalle tartışır, onlar yapmaya çalışır, sana gelirler, senden öğrenirler. Hep anlatıyorum, Bursa'da Sadabat diye bir yer vardı... Köyün kadınları bir gün Bursa Valisi'ne gidiyor, diyor ki "bizim köyün yanında şelalenin de olduğu bir dere akıyor. Buraya içki içmek isteyen ayyaşlar sürekli geliyor, pis, harabe bir halde. İl özel idaresi bize burayı verirse biz kooperatif kuracağız". Valiyi ikna ediyorlar, orada eriştesinden tarhanasına kadar, köyün bütün kadınları bir kooperatif kurdu; senelerdir yapıyorlar. Çok sayıda örneği var. Bolu'dan bile gelenler var bize "nasıl yaparız" diye. Bir dahaki seçimlerde neden beş tane Ovacık olmasın? Buralardan biriktirmeyi, çoğalmayı, örnekler yaratıp geleceğe taşımayı göz önüne alan, sabırlı bir hareket yaratmak zorundayız. Bunun için de birileri bir şey desin diye beklemek zorunda değiliz. Doğantepe, Kars'ta bizim eski arkadaşların hâkim olduğu bir yer, köy göç vere vere küçülmüş. Şimdi orada 45 kadın, 8 erkek bir köy derneği kuruyorlar. Tarihte Kars'ta yapılan bütün peynirleri yapmaya başlıyorlar, 38 çeşit peynir. Türkiye'nin gözde yerlerinden biri oldu.

Ayhan Koçullu'yu da biliyorsun, Devrimci Kurtuluş'tan, bu konuda son derece etkin ve dünya tanıyor artık yaptıklarını.

O ilk döndüğünde pek yüz vermemişler, sonradan güven kazanmış. Düşün, kimseden icazet almaya gerek yok.

Bunları yapmak lazım da merkezileşmek, ne bileyim, ben duygusal olarak insanların böyle bir tatmin aradığını düşünüyorum. Ondan sonra ideolojik duruşun daha netleşsin. Çünkü kafanda sürekli bir soru, güvensizlik var. Herkesin düşündüğü değişik değişik sebepler var. O yanıyla da bunların açığa çıkması lazım. Onların konuşması lazım diye düşünüyorum.

Bu kadar yazan çizen arkadaşlar, onu da yapsınlar. Aslında, bu soruyu katıldıkları her forum, panel, neyse orada sorarlar insanlar. Merak ediyorlar nasıl olduğunu. Merkez komite üyeleri "ortak bir değerlendirme yapmadık ama bizce şöyle" diyebilirler. Ama bugüne kadar söylenmedi. Söylediğimiz bir tek operasyonun teknik boyutu. Bir hareketin yenilgisini onunla izah edecek değillerdir, diye düşünüyorum.

İkinci ricat bildirisi çıktığında nasıl yansıdı?

Nasıl yansıdığı, bulunduğun yere bağlıydı. Ankara zaten ricatı da aşmış. Operasyonlar o boyuta gelmiş, herkes can derdinde. Oradakiler belki de doğrudur diye değerlendirebilir. Ama başka yerlerde moral bozukluğu yarattı. Devrimci Yol'da ter dökerek bir yerlere gelen arkadaşlar açısından moral bozukluğu. Çünkü onlar ilk bildirideki politik tutumun devam etmesi gerektiğini düşünüyorlardı. 12 Eylül'den sonra, ben Ankara'ya gönderilene kadar değerlendirmelerde bunun dışında bir şey yoktu.

Ben Kamer Teyhani'den biliyorum, çok tepki göstermişti. Birileriyle buluşup, "bu yeterince insanları psikolojik olarak zora soktu.

İstanbul'da olduğum sürece arkadaşlarla yapılan görüşmelerde benim gördüğüm de oydu. İlk bildiriye uygun hazırlanmalıyız fikri vardı. Uygun evler tutuluyordu, herkesin evi değişti. Önder işçileri bildik ilişkilerin dışına doğru, mahalli çalışmalar yapan arkadaşlar ilişkilerini ona göre gözden geçiriyordu. Ama 2. Bildiri sürecinde Ankara'da olduğum için çok konuşamadık. İstanbul'da ilk bildiri sevinçle karşılanmıştı. Bu sadece bizim için değil, diğer devrimci hareketler için de Dev-Yol'un tutumu önem taşıdığı için... Önünde sonunda, bunlar bir şekilde tartışılacak.

Bir arkadaş "yazıyorlardır" diyor. Umarım öyledir, yazıyorlardır.

Tarihle Söyleşiler'in ilkinde var bazı ipuçları. Merkez komitede görev yapmış arkadaşların bir kısmı çeşitli eleştirilerde bulunuyor. Yetersiz ama bir tartışma, dolayısıyla belki fikri ayrılık veya bazı sorunlara yaklaşımda farklılık gibi ipuçları var.

Evet, orada bir şey var. Bütün kitapları okuyunca öyle bir şey olduğunu yakalıyorsun ama ne olduğunu daha net ifadelerle söylemeliler ki insanlar da ona göre davransın... Sadece hissediyorsun, diyorsun ki "burada bir şey var"

Bence önünde sonunda olacak. Birileri anlatacak, ipucu verecek, tartışılacak. Aslında gelecek açısından çok önem taşıyan bir şey değil ama geçmişi sağlıklı değerlendirmek açısından önemli.

Bildirilerden sonra operasyonlar başladı. Yakalanmalar oldu, sonra ne oldu?

Sonra ne oldu, örgüt bitti. Dışarda kalan arkadaşlar yeniden toparlanmak için çok uğraştılar. Bizden sonra da iki üç darbe yedi hareket. Bilinen, Taner Akçam ayrılığı sürecinde, dağ grubu dağılırken toparlanmaya çalışan arkadaşlar var devrimciler sürecinde.

Yurtdışı diyelim.

Orada olan arkadaşlar zaten epeyce yazıp çiziyor. Yurtdışına ilişkin epeyce şey çıktı. Turhal ekibi...

Bitmedi o daha.

Dağda yaratılmaya çalışılan gerilla grupları var, esasen epey de mesafe alınmasına rağmen; çünkü aşağıda kurulu kamplar var. Arkadaşları oraya götüren örgütsel trafik orada. Eğitim süreçleri dağdaki yapılara yeterli şekilde veriliyor. Aşağıda, köy ve kasabalardaki ilişkiler yeni sürece ilişkin biçimlendirilmiş. Epey mesafe alınmış ama bu Taner Akçam ayrılığı ile beraber o yapı da sekteye uğradı ve önemli ölçüde tasfiye edildi. Bir kısmı şehre, bir kısmı yurtdışına gönderildi. İçerdeyse yargılanma süreçleri beklendi.

Oraya geçmeden önce bir şey anlatayım. Vural Güngör'ün yakalanması ile birlikte cezaevi sürecinde Metris'teydin sen değil mi? Başlayan bir tartışma var. Dağ ya da Taner Akçam ve diğerleriyle ilgili. Gerçi onunla ilgili, cezaevinden Devrimci Yol'un görüşü olarak dışarı çıkan notu ekleyeceğim. Orada Metris'teki tartışmalar hangi boyuttaydı?

Taner Akçam ekibinin çok bir karşılığı yoktu. Dışardan iletilen bilgiler vardı. Tartışma ona dayalı olarak yürütülüyordu. Biz Sibirya tarafındaydık.

Timur Semerci, Kamer Teyhani, sen, Yasin Nuri Aydınlı.

Daha sonra bir İtalyan grubunun bazı manifesto çevirileri geldi ama üç dört sene sonra. Onu okuyan ve oradan etkilenen, Taner Akçam'a yakın söylem içerisine giren bir iki arkadaş oldu. Genel olarak, arkadaşlar arasında Taner Akçam'ın etkisi yoktu.

Burada biraz da Kamer Teyhani'yi konuşalım. Kamer Metris'te neden komünden ayrıldı? Ya da niye atıldı?

Nereden atıldı?

Kamer beş altı ay tek yaşadı.

Bilmiyorum.

O zaman Mamak'ta mıydın sen?

Ben senden duyuyorum.

Olur mu? Yasin Nuri Aydınlı de biliyor. Semra, Taner Akçam'la görüştü. Taner Akçam bana mektup yazdı, tam o siyasi savunma dönemlerinde. Kamer altı ay komünden ayrıldı. Yalnız başına kaldı.

Onu hiç bilmiyorum ve Kamer Teyhani de hiç anlatmadı. Ben Ankara'dan döndükten sonra tecrit süreci kaç aysa hep beraberdik. Yasin Hoca, ben... Yasin Hoca sonra geldi.

Yasin Nuri Aydınlı, Mahmut Akyaz, Mehmet Terzioğlu, sanıyorum Mehmet Osmanoğlu, bir grup Kamer'in tecridini tartıştı.

Komünlerin ayrılması hikâyesiyle birlikte, "biz Dev-Yol'cular ayrı komün oluşturacağız" deyip tek komün haline geldiler ya, hatta Yasin Nuri Aydınlı'ya tehdit var orada, Serdar "bunun hesabını soracağız" diyor Yasin Ağabey'e. O süreçte ne oldu? Neden Kamer o hale geldi?

Demek ki o benim Ankara sürecim, ama hiç bahsetmedi.

Konuşmalarında var, bildiğim için sordum, anlattı Yasin Ağabey de. Ben biliyorum ne olduğunu, senin yorumunu merak ettim.

Siyasi savunma talebidir.

Evet. Siyasi savunma hakkında ne düşünüyorsun? Neden vazgeçildi? Dışardan gelen kararda, bunu Kamil Kartal da söylüyor, Kamiller dışarda o zaman ilişkilerin içerisindeydi. Kamer onu söyledi, ben de ilettim. "Kamer siyasi savunma yapacak" dedim, "doğru" dediler. Ben de Kamer'e "dışardakiler siyasi savunmadan yana" dedim. O arada Taner Akçam beni aradı, siyasi savunmanın yapılmaması konusunda. Sonra ne oldu ağabey?

Bizi bir gün Kamer Teyhani'yle götürdüler Selimiye'ye. İkimiz de bilmiyoruz neden götürüldüğümüzü. Mehmet Günalan, Doğan Halis, Sabri Tanyeri, biri daha vardı galiba. Mahkeme başkanı sordu bize, biz de "bunlar Dev-Yol'cu" değil dedik. Tanıyoruz ama "değiller" dedik. "Nereden biliyorsunuz?" dedi. "Biz Dev-Yol'cuyuz, olsalar bilirdik" dedik. Ondan sonra bırakıldılar.

Sonuçta biz çıkıp mahkemede "Dev-Yol'cuyuz" diyeceğiz. Siyasi savunma yapacağız. Öyle kurguladığımız için de mahkeme başkanına öyle dedik. Uzun bir süre de insanlar öyle hazırlık yapmıştı. Sonra dışardan bildiri kararı geldi. "Örgütten kasıt siyasi mücadelede partidir, biz partileşemediğimiz için örgüt değiliz. Dolayısıyla dergi çevresiyiz. Birkaç kişi hariç Türkiye ölçeğinde böyle" denildi.

Birkaç kişi değil, Kars'ta, Antep'te, Erzurum'da yapan var.

Tek tük. İzmir'den idam cezası almış bir arkadaş öyle bir savunma yaptı. Erzurum'da aynı şekilde.

Mustafa Özenç'in televizyon konuşması... Peki, ne oldu, nasıl yaşandı? Kamer ne yaptı mesela?

İnsanların morali bozuldu. Kamer Teyhani'nin önceden yazmaya çalıştığı şeyler vardı. Nasıl siyasi savunma yapacağız diye, ona dönük çeşitli notlar alıyordu.

186 sayfa bir yazısı vardı ve yakalandı o biliyorsun.

Aşağı yukarı her gün bir şeyler yazmaya çalışıyordu. Ama sonra merkezî olarak öyle bir şey iletildi.

Ama o yazı yakalanmasaydı Kamer ona uymayacaktı.

Uymayacaktı biliyorum ama onu konuştuk. Uymama tavrının da sonuçta çeşitli sorunlar doğurabileceğini, hem mahkeme nezdinde, hem arkadaşlar nezdinde sorunlar doğurabileceğini söyledik. Kamer Teyhani kısmen ikna oldu zannediyorum. İlave bir sorun yaratmak istemedi. Sonuçta onun kararı. Ama insan bugünden bakınca, siyasi savuna yaparsan da çok şeyin değişmeyeceğini ama gelecek mücadele açısından bazı kazanımlar bırakabileceğini düşünebiliyor.

Ona inanıyorum, başka bir duruş olurdu. "Yetiştiremeyeceğim" dedi. Ali Pilpil havalandırmada savunmayı yakalatınca dilekçe verdi. Hatta ismi var, onları koyacağım, görüşe çıkmış. Geri giderken adını veriyor, şu anda hatırlamıyorum, İç Emniyet Komutanı, "ananı bilmem ne yaptım senin, 8 yıl da oradan yiyeceksin" diyor Kamer'e. Kamer "ne olduğunu anlamadım, geldim ki savunmam yakalanmış" dedi. Dilekçe verdi, "tamam yargılayın" diye; çok kısa bir süreçti, savunmalar başlamak üzereydi. "Savunmamı verin, beni de yargılayın" diye dilekçe yazdı. Belki bölük pörçük yapmak istemedi. Yapmama gibi bir tavrı yoktu. Çünkü çok uzun konuştuk, aileyle bizim ilk karşı karşıya gelmemiz bu yüzdendi. Taner Akçam, Musa Karataş ve Necati'yi çağırdı. İbrahim Sevimli yine Musa Karataş'ı çağırdı. Kaynımın beni arayıp, "sen yılan mısın, düşman mısın, Kamer'in idamını istiyorsun" diye başlayan süreç, savunma süreciyle başladı. Ondan önceki ilişkilerimiz iyiydi. Ellerinden geldiği kadar destek olmaya çalışıyorlardı. O süreçten sonra Kamer'in ailesi ile benim aramda bütün ilişkiler koptu. Tam o

savunma sürecidir. Çünkü Taner Akçam, Kamer "idam alacak ama siyasi savunma yapmazsa almayacak" diyor. Sonra Taner Akçam beni aradı, "vazgeç, Semra seni ikna edemiyormuş, biz bir araya gelince saçımızı başımızı yolalım ama bu süreç böyle olsun" dedi. O dönem Kamer'in tecridi başladı. Yasin Ağabeylerin o tecride karşı direnişleri vardı.

Sonra zaten bizim İstanbul'da savunma aşamasına gidilirken ben Ankara'ya götürüldüm. Ondan sonradır muhtemelen, yoksa Kamer Teyhani Ağabeyin Metris ve Sağmalcılar sürecini biliyorum. Sağmalcılar'da zaten yan yana yattık. Metris'te de birlikteydik.

Sibirya'da da beraber kaldınız.

Benim davalar birleşince Ankara'ya gittim, iki buçuk yıla tekabül ediyor. Birçok arkadaşın kafasında siyasi savunma vardı. Sonuçta bir örgütün mensubusun. Yakalanmışsın, arkadaşların yakalanmış. Yüzlerce insan yargılanacak. Dünya tarihinde de öyle olmuş, insanlar çıkmışlar, yaptıklarının sorumluluğunu üstlenmişler, mesaj neyse vermişler. "Parti değiliz, bunun için örgüt değiliz" hâlâ daha çok eleştirilen bir tavırdır. Ama onun kendisinden hareketle yapılan şey de bir siyasi savunma sonuçta. Ankara'daki arkadaşların yaptığına "bu siyasi savunma değildi" demek de mümkün değil.

Onu bir siyasi savunma diye düşünüyorum ama daha başka bir şey olmalıydı.

Hayal kırıklığı şu açıdan... İnanmış, mücadele etmiş insanların bir kısmı, mücadelenin gereği olarak yaptıklarından dolayı şu an hayatta değiller, idam edildiler. Onlar ve o pozisyonda olup yargılananlar açısından örgütsel sorumluluk topyekûn sorumluluğu üstlenme beklentisi yaygındı. Onun karşılanmadığı şeklinde bir eleştiri de epey yaygın. Ama bunlar Kamer Teyhani açısından... notlar yakalanınca bütünlüklü bir şey yapamama endişesi... Çünkü Kamer Teyhani yazarken iyiydi, konuşurken biraz başka anlamlar yüklenebilecek şeylere... Türk olmadığı için bazen ifadede sıkıntı yaşardı. Söylediğini başka anlarlardı ama aslında o başka bir şey söylerdi.

Evet, gerçekten öyle. Dedi ki "toparlayamam".

Bilirim Kamer Teyhaniyi. Turşucu ağabeyimdir o. Muhtemelen kırgınlığı bir o olmuştu. İkincisi de süre dar olduğu için, "yeniden yazamam, yazamayınca da yarım yamalak bir şey olur.." Sözlü olarak ifade sakıncalıdır. Mahkemede bir şey diyorsun. Hâkim ne kadarını anlamışsa o kadarını yazdırıyor sekreter kızcağıza. Dolayısıyla çok sıkıntılı bir şey. Ama yazılı olarak öyle değil. Verirsin avukatına, dosyadan alır fotokopisini, belge diye kalır.

Şimdi onun için uğraşıyoruz. Alırsam kitaba koyacağız. Onun için girişimlerimiz var. Ama başarılı olur muyum, olmaz mıyım, bilemiyorum. Kırgınlıklara başlamışken biraz Kamer'in üstünden gidelim mi? Oğuzhan Müftüoğlu çok kırgındı. Niye kırgındı? Nasuh Mitap Ağabeye de, Oğuz Ağabeye de kırgınlığı vardı ama en çok Oğuz Ağabeye vardı.

Niye bilmiyorum, eşi sensin, belki sana bir şey anlatmıştır.

Sen biliyorsun Sedat.

Ne zamana ilişkin?

Son dönemlerinde çok kırgındı. Hastalığı döneminde. Yemek hikâyesi miydi? Gerçekten kendimi tatmin için soruyorum. Kamer için verilen yemekte Oğuz Ağabey ile yaşanan tartışma mıydı Kamer'in kırgınlığı?

Orada tartışma mı yaşandı?

Oğuz Ağabey "sana tokat atarım" dedi. O da "ağabeyimsin, atabilirsin" dedi. Ama başka bir kırgınlık vardı, neydi o kırgınlığın sebebi?

Benim bildiğim *Demokrat*'a ilişkin bir tartışma sırasında Kamer Ağabey Oğuz(han) Ağabeye bir şey diyor ve Oğuz Ağabey sert bir cevap eriyor. Ondan kaynaklı olabilir.

Kamer ne diyor Oğuz Ağabey'e?

Demokrat her şeyiyle bizim hareketin olan bir oluşum. Sonrasında ne matbaa, ne Pano Grafik hiçbir şey kalmadı. Ona

ilişkin zannediyorum, İstanbul'da yapılan bir toplantıda Kamer Ağabey bunu soruyor. Oğuz(han) Ağabey de çok sert bir şekilde onun Kamer Ağabeyi ilgilendirmediğini söylüyor, ondan olabilir. Ama sonuçta hastalandığında hatırlarsın, Bağcılar'da hastanede yatarken, benim geldiğimde odasındakileri çıkarttı, kaldık birkaç saat baş başa. Ondan önce de burada bir iki kez konuşmuştuk. Orada da ifade etmişti. Kırgınlığını da ifade etti şunu da; Devrimci Yol'cuların yeniden yaratacakları hareketin ve ÖDP'nin, daha önce yazıp ÖDP'ye gönderdiği, Kürt sorununa ilişkin çeşitli önerileri içeren yaklaşımı vardı. Ağırlıklı olarak ona ilişkin konuştuk. Bir de sınıf mücadelesine ilişkin. Çünkü bu 1989 bahar eylemleri ve ondan sonraki gelişmeler çok heyecanlandırmıştı Kamer Teyhani'yi.

O dönem insanlarının büyük bir kısmı geçmişte bizim faaliyetlerimize temas eden ve 12 Eylül'de darbe yemeyen işçi kesiminden arkadaşlarımızdı. Bakarsın, enerji, metalurji sektöründen hep bizimkiler çıkar. Diğer devrimci hareketlerden de var ama hepsi kesinlikle politik insanlardır. Onları konuşmuştuk, onun dışında bir kırgınlığı var mıydı bilmiyorum. Ama kendisini en çok kıran şey olarak onu anlatmıştı. Onun için kendi ilişkilerimizde dilin önemi var. Kamer Ağabey, gerek Devrimci Gençlik sürecinde, hatta daha eskilerde, Türkiye devrimci hareketine çok katkı sunmuş bir arkadaşımızdı ve bazı davranışları hak etmiyordu.

Çünkü çok naif bir adamdı.

Karşısındakinin pozisyonu ne olursa olsun, hak etmeyen bir insan da doğal olarak ona uygun bir şey bekler. Normal insan ilişkilerinde de öyle olması gerekir diye düşünüyorum. Ama o kırgınlığını birkaç kez söyledi. Kamer Teyhani'yi anlatan herkese anlatırken dikkat et, mutlaka onun varlığında kendilerini güvende hissettiklerinden bahsederler.

Herkes aynı şeyi söylüyor.

Zaten fiziki yapısıyla izah edilir bir şey değildir bu. Kamer Teyhani boylu poslu, bileği de sağlam bir adamdı. Kabadayılık da vardı ama bu güveni sadece onunla izah edemeyiz. Gerçekten varlığıyla güven veren biriydi. Asla terk etmezdi alanı, dururdu.

Belki de bütün bu gelişmelerde yaşadığı hayal kırıklığının altında yatan nedenlerden biri de odur.

Ben biliyorum, en azından dört beş şey geçti başımızdan. Beraber pusuya da düştük, 100-150 faşistin ortasına düştük. Hiçbirinde renk vermedi. Belki o duruşu yüzünden adamlar ürktüler. Türkiye'de âdettir, ölmüş olanın arkasından iyi konuşulur da, ondan demiyorum. Biz birçok mahalli çalışma, birçok fabrika çalışması, birçok şehir gezisi yaptık. Hepsinde gördüm, kişisel olarak çok şey öğrendim. Çok katkısı olmuştu. Zaten böyle olmazsa, gidiyorsun, bağımsız sendika, Devrimci Kimya-İş ya da Devrimci Metal-İş için gidiyorsun, adam DİSK'e bağlı sendikadan ayrılıyor, seninle geliyor. 25 yıllık işçiler, mücadeleyi yaşamışlar. Tarihe malolmuş bir fabrika, Kavel veya Profilo, niye gelsin seninle? Bir, gidenlerin kurduğu ilişkiden, iki hareket işçilerin semtlerinde ve genelde yarattığı etkiden ve güvenden. Ama istediğin kadar güvenilir bir hareket ol, senin onu örgütlemeye giden insanın, Kamer Teyhani değil de x kişisi olsa o sonucu alamazsın. Şimdi üzerinden 40 sene geçmiş. O işçiler hâlâ gözleri dolarak anlatıyor.

Röportaj yaptığım hemen hemen bütün arkadaşlar ağladı. Başka bir duygu yaşatıyor bana da. Geri dönelim, 1984 dağ hareketi sonlandı. Sonra devrimciler süreci başladı. Devrimciler süreci nasıl yansıdı?

Aslında Devrimciler süreci bir arayış süreci. Geçmiş hareketin, toplumsal ilişkilerin varlığı Devrimciler süreci için bir şans. Ama aynı zamanda geçmişin sempatizanı olanlar bu sürecin kadroları ve orada çarpıcı bir şey var. Bugün Türkiye'de devrimci mücadeleyi örgütleyen yapılan önde gelenleri o sürecin insanları. Aşağı yukarı hepsi öyle. Bütün devrimci hareketlere bak, hep aynı şeyi görürsün. Hatırı sayılır biçimde de toplumsallaştı. Öğrencilerin koordinasyonu, mahalli çalışmalar epey mesafe almıştı. Onların şansızlığı da 1994.

Tahliyeler mi diyorsun? 1994 tahliyeleri değil.

1992 idi. Belki kendi seyrinde başka bir şey doğurabilirdi. Bu niye öyle oldu açısından demiyorum. Ama bunca koordinasyonu ve mahalli çalışmaları yaratmış, bu kadar toplumsallaşmış bir şey, o kolektifliğin içerisinde kendi önderliğini yaratabilirdi.

Peki, neden direnmedi ağabey Devrimciler süreci? Tek düdükle "dağılın" dendi, dağılındı. Neden direnilmedi?

Bizim harekette öyle bir...

Emir komutaya uyarız mı diyorsun?

Emir komutaya uymaktan çok, gerçekten onunla izah edilemeyecek bir bağ var.

Duygusal bir bağ var. Sen biraz önce konuşurken, "ben hiyerarşik yapıya inanıyorum ve ona uyarım" dedin. Bu yüzden de söyleyebileceğimiz bir şey varken söylemiyoruz; çünkü "benim haddim değil" diyoruz. Devrimciler süreci de öyle bir şey.

Aslında aynı kaygıları ifade ediyoruz bir farkla. "Yöntem" de, "tarz" de... Ben "niye yenildik"in tartışılmasını istiyorum. Bunca çıkan kitabın hepsinin çok değerli olduğunu düşünüyorum. Deneyler aktarıyor vesaire, zaten ne olacaksa, eğer okudukları-mızdan yarına dair şeyler çıkmıyorsa okumamak lazım. "Niye yenildik"in cevabını arıyoruz. Cevaplarımız da var. Ama benim inançlarım açısından böyledir; onun için diyorum ki şu hiyerarşi söylesin; çünkü senin, benim, başkasının bildikleri de var.

Ama bilmediklerimiz de var.

O bilmediklerimiz, bilgi düzeyiyle ilgili. İstanbul'da Sefaköy'den sorumluysan orayla ilişkili her şeyi bilirsin. Türkiye sorumlusuysan Türkiye'yi bilirsin. 7-10 kişiyse onlar bilir, genel komite ise onlar bilir. Herkes "şundan dolayı yenildik" diyebilir, bu zemini yaratın en azından. Bugün herkes Devrimci Yol güzellemesi yapıyor. Devrimci Yol bunları bin kere hak eden bir harekettir. Aynı zamanda "nasıl bir sosyalizm" sorusuna sahici cevap arayan bir harekettir.

O zamanlar söylediklerimizi bugün Latin Amerika söylüyor.

Sahiden yerlidir. Ufkunu dönmedi hiçbir tarafa. Bunu da halkla beraber üretmeye çalışıyor. Özgün bir harekettir. Direniş komitelerini formüle etmiştir. Onunla hem bugüne yanıt, hem geleceğin iktidar nüvelerini halkla birlikte oluşturmayı amaçlamıştır. Bütün bunlardan dolayı övülmeyi hak eden bir harekettir.

Ama yenilmiş bir harekettir. Zaafı, kusuru, eksiği olduğu için yenilmiştir. Bunu da tartışmalıdır. Hep güzellemeyle olmaz ki; aşağıda bu kadar yaygın bir işçi örgütlenmesi olmasa yukarısı 1980'e kadar müdahale etmeyecekti. Bu, şu anlama gelmiyor, İstanbul'da faaliyet yürütüyorsun, işçilere ilişkin görevli arkadaşların da var. Yapılan edilene ilişkin merkezin de bilgisi var. Bu başka bir şey.

Diyelim ki, İzmir'de İl Komitesi'nin işçiden sorumlu insanları vardır. İşçinin olduğu her yerde vardır. Ama işçi sınıfının merkezden politika üreten bir organının olması... bunu da birçok insan yanlış anlıyor. Sendikal mücadele değil ki, işçi sınıfının örgütlülüğü. Sendikal hareket onun bir parçası. Bugün de sendikasız yerlerde örgütlenmeyecek miyiz? Kuracağız, merkezî komite, konsey, her neyse. Anlatıp duruyoruz, İstinye'de, Kavel, BeldeSan, Babymod, Türkay Kibrit, İstinye Tersanesi'nin yekûnu çalışma alanımız oldu. Çıkıyorsun Levent hattına doğru, Eczacıbaşı, Roche'tan bilmem nereye kadar, geçiyorsun Sefaköy'de, Kartal'da, Bayrampaşa'da, Tozkoparan'da, Bursa, Gebze, İzmit, Eskişehir, Bilecik, Sivas gibi yerlerde Ülker, Nevtron,Saba, Kale Kilit gibi yüzlerce işyerinde... Aynı şekilde. Bir hareket, bunları nasıl ki gençlik için merkezî örgütlenmesini zamanında kurmuş, yapıyor, işçi çalışmasını da zamanında kurar, yapar. Bunu söylüyorum. Devrimci Yol'un böyle bir çalışması yoktu. Bu Devrimci Yol'un işçi çalışması yoktu anlamına gelmiyor. İllerde, işçilerden sorumlu komiteler filan vardı. Ben merkezî bir şeyden söz ediyorum.

Anladım, o da 1980'de oldu diyorsun.

Evet. Aşağıdan korkunç yoğun bir talep olduğunu gördü, şehirlerde çalışan arkadaşlar da gördü. Sabahtan akşama kadar çatışıyor faşistlerle. Mahalleleri örgütlüyorsun ama örgütlediğin işçi de "bizim fabrikada böyle bir sorun var, 2 bin işçi çalışıyor. Ne yapacağız?" Ona yanıt bulacak oradaki yapı. Onun talebini merkeze aktardıkça... Bu, ihtiyaçla oluyor işte. Kamer Teyhani'nin Adana'ya gidip Soner İlhan'la tartışması...

Nasıl oldu bilmem. Sonuçta arkadaşlar çıktı ve dışarda devam ettiren arkadaşlarla oturup görüştüler. Muhtemelen öyle olmuştur.

Hayır, öyle olmadı. Oğuzhan Ağabeyi aldık. Bir gün Mersin'de bir otelde kaldı. Hatta otelde o gün güvenliği sağlandı. Çünkü daha Devrimciler süreci var. Anamur'a gittik, evine bıraktık. Biz de kaldık. Orada söylediği şuydu. "En az 6 ay hiçbir şey yapmayacağım" dedi. "Havayı koklayacağım." Sanıyorum Devrimler ve Karşı Devrimler Ansiklopedisi miydi Oğuz(han) Ağabeyin konuştuğu, "bir tek onu yapacağım, yurtdışından gazetecilerle görüşeceğim, onun dışında hiçbir şeye müdahale etmeyeceğim, hayatın içinde değildik, herkes işine baksın" dedi. Ama bu bir buçuk ay sürdü. Bir buçuk ay sonra müdahale etti. Mersin'e geldi. "Ziya Uncu, Kamer Teyhani, Kemal Dama gelsinler eve" dedi, bitti zaten. Kamer'e İstanbul'a, Ziya'ya "belki Ankara'ya gideceksin" dedi. Ben itiraz ettim, "İstanbul'a filan gitmem" dedim. İtiraz etmemin sebebi yaşam koşulları. Mersin'de memurum, bunu riske edemem, Kamer Teyhani gidiyorsa gitsin. Anlamak istediğim şey, nasıl bir şey bu?

Ama çok şaşılacak bir şey değil, bu dünyanın her yerinde böyle olmuş. Bizim arkadaşlarımız 11 yıl cezaevinde kalıp çıktılar. Başka yerlerde 20-25 yıl kalıp çıkıyorlar. Hareketin doğal önderi sayılan insanlar gelince, katkı sunacakları pozisyona geçiyorlar.

Katkı sunmak değil bu.

Ben dünyada olanı söylüyorum sana.

Bizde olanı söylüyorum. Tabii ki katkı sunacak, yol gösterecek, önderlik edecek. Doğal önderlik başka bir şey. Bugün de doğal önderimiz. Ben Oğuzhan Müftüoğlu'nun doğal önderliğini inkâr edebilir miyim? Oğuz(han) Ağabey de, sen de benim doğal önderimsiniz.

Bunun çok yadırganacak bir şey olmadığını söylüyorum. Biraz da insanların kendi tasarrufudur. Devrimciler sürecinde işleyen bir mekanizma var değil mi? İçerden çıkan iki üç arkadaş ona eklemlenebilir. O hareketin yaratıcılarındandır, doğaldır. Önemli olan, bunların müdahalesinin yarattığı şeylerdir. Kamu alanındaki mücadele çok çetin geçti, birçok bedeller ödendi. Sonuçta KESK diye bir şey kuruldu. Bunun örgütleyicileri var ve kendi iç mekanizmalarıyla bunu çözmelidir.

Ama öyle olmadı.

Tartışılan da o zaten.

Ben de onu tartışıyorum zaten.

Hareketin emek ve çalışanlar grubu olur. Bir üst meclisi vardır, bunların kararıdır, kendi iç mekanizmalarıyla. Zaten bizim hareketimizin yaratmak istediği şey de buydu. Yukarıdan buyruk veren değil, yarattığı öz örgütlenmelerle sorununu çözen, tartışan ve oradan yollar bulan bir hareket olacağız. Seni toplumsallaştıran da odur. İnsanları geleceğin, halkın iktidarına hazırlayan da olur. Yönetirken kolektif düşünme, tartışma, birlikte çözüm aramayı bir yöntem olarak benimseyecek, orada pişecek ki gelecekte bir şey inşa edecekse halkla beraber etsin. Buna, mimar ve mühendislere, gençliğe müdahalede bulunursan o başka bir mekanizma olur, sıkıntılıdır.

KESK başkanı seçiliyor, bir süre sonra diyorsun ki "yanıldım" ikinci kez seçiliyor yine yanılıyorsun, üçüncüde de yine yanılıyorsun.

Mekanizmaları yaratıp devretmek en doğrusudur. Onlar kendi içlerinde sorunu hallederler.

Evet.

Biz 25 bin kişilik bir mahallede yaşıyorduk 15 sene önce. Mahalle derneği kurulmuştu, mahalleliler duvar boyaması gibi çeşitli faaliyetlerde bulunuyordu. Yüzlerce çocuğun katıldığı, uçurtma şenlikleri... Dernek başkanı da Türkan Şeyhoğlu. Muhtarlık seçimi yapılacak, herkes aday çıkardı. Dernek üyeleri de "dernek olarak aday çıkartalım dediler". Kendi içimizden 3 aday çıktı. 300 küsur üye var. Hepsinin katılımıyla sandık kuruldu. Türkan muhtar adayı oldu, seçimi kazandı. 12 ada vardı mahallede. Her adanın meclisi vardı. Onlarla tartışmadan tek bir oy bile bulamıyorduk. İçimizde Zafer diye bir arkadaş vardı, AKP'den meclis üyeliği yaptı sonradan. MHP'ye oy veren Ahmet Çavuş vardı. Devrimciler, CHP'liler vardı. Hepsi bizim politik kimliklerimizi bildikleri halde böyleydi.

25 bin kişinin yaşadığı mahallede ÖDP'ye 72 oy çıkıyordu. Bizim ÖDP'li olduğumuzu biliyorlar. Ama herhangi bir şey için

ortak karar aldığımızda 1.000-1.500 kişi dökülüyor geliyordu. O pratik de benim için çok öğreticidir. Bağımız hâlâ sürer. Neden böyle oldu? Çünkü kendilerini sürecin bir parçası olarak gördüler. Irak'a müdahalede ilk olarak 400 kişi yürürken, biz mahallede gece 600 kişi yürüdük.

Koskoca İzmit'te de 400 kişi mi?

Evet. Karakol Komutanı gelip yalvarıyordu, "yürüyüş çağrısı olmuş savcı arayıp duruyor" diye. En son üçüncü gelişinde "siz çağırmazsanız kimse gelmez" dedi. Ben, kütüphaneci bir arkadaş vardı Fikri, bir de AKP'den meclis üyesi olan Zafer, üçümüz "çağrıyı biz yaptık" diye imza attık. Sonra savcılık çağırdı. Zafer geleneksel olarak sağcı bir arkadaştı. Bizim gibi savunma yaptı. Devrimci Yol öyle bir şey...

Bu söylediğinle süreçlere baktığında gerçekten insan sorguluyor. Böyle olması gerekiyor ama pratikte böyle değil.

Değil evet. Devrimci Yol'u kimin nasıl anladığıyla ilgili bir sorun. Bu oturduğumuz çok katlı binalar 720 dairedir örneğin. Bu 720 daire, geçmişi Dev-Yol mücadelesi olan insanların mücadelesiyle yaratılmıştır.

Ama şimdi gericilerin.

Diğer düşük katlılar gelince AKP egemen oldu. AKP 300 oy fazla aldı. Buradakiler nereye vereceğini bilir, sorun diğerleri. O yüzden nasıl kavradığına ilişkin diyorum. Deprem olduktan sonra "Dayanışma Gönüllüleri" diye bir faaliyet yürütüldü. Esasen bizim yürüttüğümüz bir faaliyetti. Depremzede dernekleri kuruldu. Hukuk mücadelesi verildi, kazanıldı. Devlet bize 720 daire yaptırdı. Bunu, Devrimci Yol'u nasıl anlamışsa birileri, anladığını örgütleyerek yaptı. Erbay Yucak'ın, bizim, Sevim'in, Başaran Aksu'nun, dernek başkanı kızımız Nurcan'ın, İbrahim Ulutaş'ın, Halil'in ve başka arkadaşların payı var. Kendini böyle tanımlayan insanlar. Bölgede yaşanan bir mağduriyetten hareketle, halkın sorunlarına çözüm bulmaya çalıştılar.

Bu dernekte, 720 kişi her hafta 12 grupla tartışarak, birlikte çözümler üreterek 10 yıl mücadele etti. Devrimci Yol'u böyle anlayan da var, "biz yukarıdan söyleriz, aşağıda birileri yapar"

diye anlayanlar da var. Birçok arkadaş anılarında yazıyor, "biz Ankara dışına sadece iki kere çıktık" diye. Tamam, onlar öyle pozisyon aldığı için böyle diyorlar. Bence bizim de bunları tartışmaktan çok, sohbetin başında dediğimiz gibi, işin hamalları ve esas örgütleyicileri gibi, bunları tartışmamız gerekiyor. Onların hakkını teslim edelim ve yöntem olarak yapılması gereken neyse kendini hâlâ Dev-Yolcu gibi hisseden pırıl pırıl gençlere aktaralım. Onlar bilsin ki, iyi bir mahalle ve işçi çalışması olmadan toplumsallaşamayız, yaygınlaşamayız. İyi bir mahalle çalışmasının nasıl olacağına ilişkin de yaşanmış deneyleri tartışsınlar. Biz dünyaya örnek olmuş derecede kitleselleşmiş, toplumu kavramış bir hareketin mensuplarıydık ama yenildik. Arada bir de neden yenildiğimizi, önderliğin ne zaaflar taşıdığını, bizim örgütlenmede ne zaaflar taşıdığımızı söyleyeceğiz ki onlar da görsünler ve onu yapmamaya çalışsınlar.

Bugün özellikle kamu alanında ve üniversite gençliği içerisindeki arkadaşların pratik fukarası olduklarını düşünüyorum. Bizi örgütleyen, öğretenlerdi. Şimdi Esenyurt'ta yaşıyor, Kenan Çalıkoğlu, Artvinli gençleri örgütledi. Geçti Giresun'a, Merzifon'a orada örgütledi. Aynı zamanda velileri örgütledi. Yeniçeltek işçilerinin örgütlenmesinin Merzifon ayağına katkı sundu. Giresun'da orman işçilerinin örgütlenmesine katkı sundu. Şimdi öğretmenlerin velilerle bağına bak, yeni yeni velilerin pratiğiyle bir şeyler olmaya başlıyor. Bunları konuşmak lazım. Devrimci Yol'culuk da esasen böyle bir şey. Kimseden bir şey beklemeden, kendisi aşağıdan o inşaatı yapar, günü gelir herkes birleşir. Yukarda kim planlıyorsa, planladığı şey de geç kalmaz. Ne oluyorsa, her dönem gençlik, mühendis, kamu sorumlusu olur, sınıf ve mahalle çalışmalarında olmaz.

Tekrar Kamer'e döneceğim. Demokrat gazetesinin kuruluşu sırasında Kamer'in hedeflerini biliyorsun. Çok üzüldüm şimdi. O metruk binanın bir gazete binasına dönüştürülmesinde, Aziz Şeytan'la beraber, üç kuruş paraya, boyasından sıvasına, çatısından merdivenlerine varana kadar hamallığını yaptı Kamer. Adam İstanbul İl Komitesi'nde, nasıl "seni ilgilendirmez" diyebilirsin? Hem kişisel emeği var, hem senin onayınla İl Komitesi'nde bulunmuş. Ben çok üzüldüm.

Bana söylediği oydu.

Mersin'de tartışma süreci başladı. Oğuzhan Müftüoğlu'na bizim evde "bu örgütsüzlüğün örgütlenmesidir" dedi. Devrimciler sürecinin bitirilmesinde söylediği söz de oydu. Ziya ve Kamer'in ortak tavrıydı bu. Sonra tartışma süreci toplantıları başladı, Halkevi'nde toplantı yapılıyor. Oğuz(han) Ağabey de geldi. Konuşmalar başladı. Kamer söz aldı, bir şeyler söyledi. Kemal Dama ceketini çıkardı, sandalyesinin arkasına geçirdi. Kamer'e "burası senin toprağın değil ağabey" dedi. Oğuz(han) Ağabey de oturuyor. Kamer de Kemal'e "buna sen karar veremezsin, ben karar veririm" dedi. Bu da Kamer'i inanılmaz üzdü. Küçümsemek anlamında söylemiyorum, çok da severim, Kemal 1980 öncesi, il örgütlenmesinde bile görev almamış bir insan. Ama Devrimciler sürecinde çok katkısı oldu. Orada mutlaka bir şey aktarılmış ki Kamer'le ilgili, bunu söyleme cesareti gösteriyor.

Bana anlattığı birincisiydi, ondan sonra geleceğe ilişkin ve Kürt meselesine ilişkin şeyler konuştuk. Zaten yazısı da vardı, ÖDP'nin yapabileceklerinden hareketle.

Doğan Halislerin Kürdistan'ı dolaşmaları ve rapor hazırlamaları, sanıyorum Yaşar Kemal'le beraber, onu çok heyecanlandırmıştı. Bunun üzerine o yazıyı kaleme aldı. Hiçbir zaman üyesi olmadı ama dönem dönem ÖDP'den çok umutlanıyordu. Gökkuşağı Projesi, Sokakları Süpürelim Projesi onu çok heyecanlandıran şeylerdi.

O zaman ÖDP'nin bir refleksi vardı. Susurluk Kazası oldu, herkes şaşkınken biz vurduk Ankara'ya gittik.

O zamandı işte Sokakları Süpürelim...

Tansu Çiller kaçmasın diye sınır kapıları tutuldu. 28 Şubat oldu, hemen haftasında Sultanahmet mitingi HDP ile beraber yapıldı. Şu an olmayan şey refleks. Genel olarak devrimci hareketler de yok. Bir de kimse itiraf etmiyor ama hafif bir korku da var. Adamlar çok organize, kendilerini dokunulmaz hissediyorlar. Siyasal İslama inanan taban için söylüyorum. Kendilerinde her şeyi yapabilme hakkını görüyorlar. Devletleşince de, onun

yarattığı bir baskı var. Kimse o psikolojiyi itiraf etmiyor. Onun içindir ki, son zamanlarda bazı şeyler birden çok kitleselleşiyor, Adalet Yürüyüşü, Muharrem İnce'nin son İstanbul mitingi gibi... Daha az tehlikeli gördüğü şeyde kendini ifade ediyor.

Yani o dip dalga dedikleri henüz dip dalga olmamış, olmaya doğru gidiyor.

Aslında mayalanıyor.

Aslında onu söylemek istedim, tam olgunlaşmamış ama öyle bir eğilim de var yani.

Biraz sen de olacaksın aşağılarda. Sen yoksan toplumun kılcal damarlarında, olmaz. Adamın sandık görevlileri var, sandıkların listeleri var. 200 kişi var o sandıkta. 200 kişiyi biliyor adam. ÖDP'li ya da her neyse, o yetmiyor, diyor ki "bu adam şeker hastası, bu By-Pass olmuş, şuna ihtiyacı var..." Ona göre örgütlüyor kendi tabanını, ihtiyaçları karşılıyor. Kaymakam, belediyeler, hepsi seferber. Bizim üstümüzdeki Asime Hanım'a geliyor Kaymakam. Oradan maaş, buradan katkı, bilmem ne. 14,5 milyon insan...

Geçenlerde bir iktisatçı yazmıştı, çok da ciddiye aldım. Öyle güzel tahlil etmiş ki bu sosyal yardımı. Partinin kendi yardımı var, devletin kendi yardımı var, sosyal kurumların yardımı var. Bunu son derece organize yapıyorlar. Bir beş yıl daha götürür onları.

14,5 milyon...

Sosyal haklardan faydalanan mı?

Evet.

İsmet Yılmaz

Uzun bir süre Kamer'le omuz omuza, yan yana yürüdünüz. Bu yüzden seninle de Kamer'le ilgili sohbet etmek istedik. İyi ki Kamer'in hayatındaydın. İyi ki ona değenlerden birisisin. Önce seni tanıyalım, sen kimsin? Ne iş yapardın?

Ben Dev-Metal-İş'in Genel Başkanlığını yapıyordum. Kamer bizim Genel Sekreterimizdi. Ama ağabey kardeş gibi çalıştık hep. Bazı kararları beraber aldık ve uyguladık. Bizim faaliyet alanımız tamamen işçiye yönelikti. Yani işçinin sosyal haklarıyla ilgileniyorduk ağırlıkla. Gerek toplu görüşmeler yapıyor, gerekse işçiler ve aileleriyle hareket ediyorduk. Yıllarca beraber çalıştık. Kendisinden hiç rahatsız olmadım.

Kaç yılında sendikayı aldınız ağabey? Yani mazisi neydi sendikanın?

Sendikanın mazisi beş yıl idi. Biz bu sendikayı Kamer ve birkaç arkadaşımızla beraber -Ahmet Mamak, Musa Karataş, Sedat Şeyhoğlu- kurduk. Öncesinde sendika "sarı sendika" tabiriyle birilerinin elindeydi. Yani işçiyi sadece para görerek hareket ediyorlardı, kendi çıkarlarını düşünerek. O sendikanın içinde ben örgütlemede çalışıyordum. Örgütleme Sekreteriydim. Ondan sonra biz o sendikanın içerisinde çalıştık, sendikayı aldık. Daha sonra ben sendikanın Genel Başkanı oldum. 5 yıl boyunca sendikanın genel başkanlığını yaptım. Hatta son senelerde ben aday olmak istemiyordum ama işçilerin zoruyla oldum tekrardan.

İşçiler seni istedi! MESS'e bağlı işyerlerinde örgütleniyordunuz değil mi ağabey?

İşçiler istedi, evet. MESS işverenler sendikası. MESS'e bağlı işyerlerinde örgütleniyorduk. Örgütleme yaptığımız işyerlerinde de toplu sözleşme imzalamış olduğumuz işyerlerinde de tamamen işçilerin lehine ve işçilerin menfaatini koruyucu sözleşmeler yapmıştık.

Nasıl yapıyordunuz sözleşmeleri? Yani siz sendika yöneticileri mi karar veriyordunuz haklara yoksa bunu işçilerle birlikte mi yapıyordunuz?

Biz işçi temsilcileriyle ortaklaşa bu kararları alıyorduk. İşverenin de haklarını koruyorduk işçininkiyle beraber de. Ortamını bulup sözleşmeleri yapıyorduk. Yani kimseye yıkım getirmeyecek bir şekilde. Ne işçinin hakkını işverene verdik ne işverenin hakkını işçiye verdik. Yani haklarını alıyorduk ama işçiler de bedelini ödüyordu o hakkın.

Yani işyeri disiplinini sağlıyordunuz değil mi? İşçinin disiplinli bir çalışmayla üretmesini sağlıyordunuz.

Sağlıyorduk. Şimdi şöyle bir örnek vereyim; Nevtron Anonim Şirketi diye bir yer vardı. Biz oraya yeni girdiğimizde işyeri tamamen başkaydı. Yani gerek idareciler gerekse işçiler bakımından korkunç derecede disiplinsiz ve laçka bir işyeriydi. Biz oraya girdikten sonra disiplini oturttuk. İşçiler haklarını aldı. Üretim iki üç katına çıktı. Ve işveren de bizim sayemizde huzur buldu. Yani sadece bir işveren düşmanlığı yoktu.

İşçi işveren düşmanlığı yoktu. İşçi işvereni eşit koşullarda görüyordunuz herhalde.

İşveren olmazsa işçi olmaz, işçi olmazsa işveren olmaz. Biz işçinin hakkını koruduğumuz gibi işverenin de haklarını koruyorduk. Ama ülkemizde o dönemlerde işverenler daha bilinçsizdiler. Yani biz bu eğitimi işçilere verirken işverenlere de anlatıyorduk. Yani işçinin hakları budur, sen işi vermezsen işçi de bunu yapmaz, çalışmaz. Eğer sen bunları verirsen üretim birden ikiye çıkabilir. Zaten işçi işini seve seve yapıyordu.

Hakkını aldığı için de rahat rahat çalışıyordu. Hem sosyal haklarını hem maaşını alıyordu. Şimdi bildiğim kadarıyla

Devrimci Metal-İş, DİSK'e bağlı değildi ve Genel-İş'ten ya da Maden-İş'ten farklı bir örgütlenme anlayışı vardı. İşçilerin sınıf bilinci kazanmasına yönelik çalışmalar yapıyor muydunuz?

Yapıyorduk. Biz bu çalışmaları sadece işçilerle de yapmıyorduk. Aileleriyle de çalışıyorduk. Neden diyeceksin. Ailelerine de eğitim veriyorduk ki yarın öbür gün orada bir haksızlıkla karşılaştığı zaman ailenin içindeki bütünlük bozulmasın. Yani işte bunlar kendi haklarını savunduğu için greve gidiyorlar veyahut direnişe. Yani biz haksız olarak ne bir direniş yapmışız ne de bir grev yapmışız. Eğer direniş ve grevlerimiz olmuşsa bu tamamen işverenden kaynaklanmıştır. İşverenin art niyetinden kaynaklanmıştır. Ve hem sendikacı olarak bizler hem de işçiler var gücüyle çaba gösteriyordu böyle bir şey olmasın diye.

Ambarlı'nın orada bir işyeriniz vardı sizin. İlk grevdi...

Birlik Alüminyum'da yedi ay bir direniş yaşadık. Birlik Alüminyum'da bir haksızlıkla karşı karşıya kaldık. İşveren, sendikacılara öcü gözüyle bakıyordu. Siyasi düşünceleri farklıydı ve art niyetliydiler. Ne kadar çaba gösterdikse de bir türlü ikna olmadılar. Hatta o dönemin Bağcılar Belediye Başkanını devreye soktuk. Sonrasında birçok kişi girdi devreye. Jandarma devreye girdi, adam ikna olmadı. En uzun direnişimiz de odur.

Orada benim dikkatimi çeken pazardan alışveriş yapılırdı ailelerle beraber, her gün bir ailenin evinde topluca yemek pişirilirdi. Biz dışarıdan gelir, direnişte olan işçilerin aileleriyle beraber yemeği yapar direniş çadırına getirirdik.

Evet, zaten biz hep o şekilde hareket ederdik. İşçiyle, ailesiyle, çocuklarıyla, mahalleyle bir bütün içerisinde hareket ediyorduk.

Belki başarı buydu...

Evet, başarı buydu, yani başarı halkındı bizlerin değil.

Fabrikayı soyutlamadan yani çevresinde oturanlarıyla, akrabalarıyla, aileleriyle o birlikteliği yakalamalıydık. Bu da başka bir bakış açısı getiriyor herhalde. Diğer sendikalardan sizi ayıran bu muydu?

Bütün çalışmalarımızda öyleydi. Mesela AEG ETİ direnişinde işverenin haksızlığıyla karşılaştık. İşveren bizleri ve temsilcileri içeri sokmamaya kalkıştı. Ondan sonra işçiler eylem yapmıştı ve eyleme 20 bin kişi destek vermişti. Çok büyük bir yürüyüş oldu o zaman Gebze'de ve bu kadar büyük bir yürüyüş olmasına rağmen kimsenin burnu kanamadı. Çünkü biz işçiye hâkimdik. İnsanlara hâkimdik. Ne taşkınlık ne provokasyon yaşandı.

Sendika yönetimi olarak örgütlüsünüz. Sonuçta her işyerinde komiteniz, komitenin altında konseyleriniz var. Bu aynı şekilde mahalleye de ailelere de yayılıyor. Böyle olunca oraya gelen herkes bir zincirle birbirine bağlı gibi. 20 bin kişi de olsa 100 bin kişi de olsa kim kimi getirdi, kim kiminle hangi ilişki içerisinde zaten biliyorsunuz. Peki, bugün böyle bir çalışma olduğunu düşünüyor musunuz ağabey?

Şimdi yine o dönemden bir şey anlatayım sana. O tür çalışmalar danışıklı yapılırdı. Hiç kimse menfaat gözetmiyordu. Her şey açık ve netti. Yani kimse kapalı kapılar arkasında oynamıyordu.

Bunu işçiler açısından söylüyorsunuz değil mi?

Hem işçiler hem o dönemin aileleri için söylüyorum. Yani kimse bir çıkar peşinde hareket etmiyordu. Yani ya hep beraber ya hiç...

Bununla ilgili ev toplantıları mı yapıyordunuz, ne yapıyordunuz?

Ev toplantıları yapıyorduk, komite toplantıları yapılıyordu evlerde. İnsanlara bilinç veriyorduk kimse yanlış bir şey yapmasın diye. Bunlar hep dayanışma içerisinde yürütülüyordu. Bugün böyle bir şey göremiyorum, neden? İnsanlar dağılmış, eski sevgi yok. Eğer paran varsa, durumun iyiyse şahsiyetin vardır yoksa yoktur. Kimi varlığıyla övünüyor kimi servetiyle ama gün geçtikçe insanlar arasında sevgi de saygı da yavaş yavaş bitiyor. Dayanışma, bazı eski dönemden kalma arkadaşlarla oluyorsa oluyor anca. İnşallah bundan sonra iyi olur. Toplumun gidişatı da iyi değil.

Çünkü o dayanışma ruhu kalmadı diyorsun. Birlikte, menfaatsiz, gönül birlikteliğiyle hareket etmek yok.

Evet, sadece menfaatlere dayalı...

Sendika ele geçirildikten sonra sol içerisinde bir sürü ayrılık yaşandı. Siz sendikanın yönetimindeyken de başkanken de Dev-Sol, Dev-Yol ayrılığı yaşandı. Sen Dev-Yol'da kaldın.

Bu çok önemli. Ayrılıktan sonra Dev-Sol silahlı eyleme başladı. Biz sendikacıydık, bizim öyle bir şansımız olmaz, olmazdı. Yani biz demokratik mücadele verdik. Zaten demokratik mücadeleden yanaydık bu bir. Birlikte çalıştığım arkadaşlarım sendikayla ve benimle beraber kaldı. Ben kendi tercihimi onlardan yana kullandım.

Bir telkinde bulundular mı?

Hayır hayır... Kimse bana bir telkinde bulunmadı. Ben tercihimi sendikadan yana yaptım. Zaten ben sendikacıydım yani o tür siyaseti de çok fazla bilmezdim.

Evet, kendine has bir şeyin vardı, ne içinde ne dışındaydın; daha bağımsız duruyordun. Sendikacılığın boyunca da öyle oldun.

Evet, yani gerçekten sendikanın içinde hiç kimse zarar görmedi. Bizden yana görmedi. İşçiler de görmedi. Müsaade etmediğimiz gibi Kamer bana çok destek verdi o konuda. Zaten biz onunla bir bütün içerisinde yürüyorduk. Ahmet Mamak, Kamer birlikte oturup değerlendirmeyi yapıyor, sonrasında uyguluyorduk.

Yani şuna mı inanıyorsun, sendikacı sendikacı olmalı, öğrenci öğrenci olmalı. Ama direnişte de 20 bin kişi yürüttük dedin. Bu kendi öz çalışmanızla ilgili bir şeydi.

Evet, biz sadece sendikacıydık orada.

Evet, bu konuda hiç baskı da görmedin herhalde.

Arkadaşlarım tarafından hiçbir baskı görmedim.

Sana davalar açıldığında Devrimci Metal-İş, Devrimci Yol'un denetiminde olan bir sendikaydı.

Direkt orayla bağladılar. Bir sürü insanı da getirip oraya bağladılar. Ama halbuki öyle değildi. Yani gençlik çalışması ayrıydı, Devrimci Metal-İş'in çalışması ayrıydı. Devrimci Metal-İş sendika olarak çalışırdı. Gençlik de kendi halinde çalışırdı.

Eylem yapan eylem yapardı yani. Keşke şimdi de öyle mi olsa?

Keşke şimdi de öyle olsa. O dönemde her şey çok iyiydi. Nasıl iyiydi diyeceksin. Ben buradan kalkıp Mersin'e gideceğim diye cebimde param var yok düşünmezdim. Çünkü bizde dayanışma vardı. Yani ben biliyorum ki orada ne aç kalırım ne susuz kalırım ne de dışarıda kalırım. Ama şimdi öyle değil; o zamanki sevgi şimdi yok. O zamanki dürüstlük şimdi yok. İnsan o dönemi arıyor...

Evet, hepimiz arıyoruz. Umarım başka bir sürece girer Türkiye...

Belki biz görmeyiz ama çocuklarımız, torunlarımız görür belki. İyi şeyler görsünler... Geçmişte sizlerle beraber çalıştık. Siz başka dalda çalışıyordunuz ama yine de sizlerle beraber bazı müzakereler yapıyorduk. O tarihten bu yana sizi görmemiştim.

Kamer'le ne yapardınız, Kamer ayrıcalıklı biri miydi senin için?

Tersine Kamer sanki benim için bir arkadaş değil de candan bir akraba idi. Kamer'i seviyorum ve beş sene beraber çalıştık. Kamer beni hiç incitmedi. Kamer arkadaşlarına önem veren ve her şeyi düşünerek konuşan; herkese sevgisini veren bir insandı.

Şimdi tam açıklamayabilirsin, Ankara'daki Dev-Sol ayrılığı sırasında gidip Nasuh Mitap'la konuşmanız var.

Biz sendikacıydık. Çetin Uygur da sendikacı. Onunla görüşürdük, sohbet ederdik, bilgi alışverişinde bulunurduk.

Bu arada sendika anlayışınızın farklılığını gösteren bir şeyi hatırlatmak istiyorum. Bayrampaşa'da bir sokak düğünü yapmıştık hatırlıyor musun? İşyerinde çalışan bir kişinin düğünü yapıldı.

Hatırlayamadım. Ya biz o kadar güzel şeyler yaptık ki... yani biz hep güzel şeyler yaptık. Kötü hiçbir şey yapmadık. Nerede bir düğün varsa dayanışma içinde yapıldı. Biz mahalle mahalle gariban insanlara yardım ederdik. Bugün siyasi partiler çıkarları için yardım dağıtırlar, bizlerse sadece o insanlar gariban olduğu için dağıtırdık. Çıkar gözetmeksizin dağıtırdık. O kadar güzel şeyler yaptık ki hangi birini hatırlayayım.

Yok, aynı işyerinde çalışıyorlardı...

Rapidus'te mi çalışıyorlardı acaba?

Rapidus'tü. İkisi de aynı cinsti, biri ameliyatla kadın olmuştu.

Onu hatırlayamıyorum.

Çünkü, sonradan düşündüğümde, o çok ciddi bir şey. Kimseyi ötekileştirmeden sendika bir sürü şey yapmış o dönem. Bize sanki sıradan gibi gelen, "başka ne yapılacaktı ki" diye düşündüğümüz ama bugünden baktığımızda o dönemin koşullarında çok ciddi olan; sosyal yaşam içerisinde çok ciddi bir şey yapılmış. Ama biz o zaman onun kıymetini bilmemişiz.

Bizim düşüncemiz, felsefemiz buydu zaten. İnsanları rencide etmeden nasıl yardım edebiliriz, o insanı topluma nasıl kazandırabiliriz, bizim çalışmalarımız hep bu yönde olmuştur.

Peki, DİSK'le ilişkileriniz nasıldı ağabey?

Bizim, DİSK'le ilişkilerimiz çok sıcak değildi. Çünkü DİSK içerisindeki bazı yöneticilerin çok büyük hataları oluyordu. Aramızdaki mesafenin nedeni buydu. Zaman zaman bazı yöneticileriyle konuşuyorduk hatta genel merkeziyle de konuşuyorduk. İşçilerin yararına şunu yapalım bunu yapalım, geleceğin durumu budur diye izah eder anlatırdık ama onların da kendilerine göre siyasi düşünceleri vardı ve o doğrultuda hareket ederlerdi.

Şunu hatırlıyorum, ben Simtel'e girmiştim. Orada DİSK'le Devrimci Metal İş arasında sorun vardı. Hatta bana dediler ki "git Simtel'e işçi olarak gir". Gittim. Üstümde bir elbise, altımda

bir pijama başımda, başörtü. "İşçi alımı yok" dendi. Ben de kapıdaki adama "eşim TIR şoförü, bıraktı gitti, bir çocukla kaldım" ve işe girdim. İşçileri sendikaya sokmaya çalıştık ama DİSK'e bağlı sendika bizi ihbar etti. Beni öyle attılar işten. Böyle rekabetlerimiz de oluyordu. Bir de Kamer'le bitlenme hikâyeniz vardı, Birlik Alüminyum'da hepiniz bitlendiniz.

Öyle oldu. Pempko'da Kamer'le birlikte çalışma yürütüyorduk, Çerkezköy'de, onu hiç unutamıyoruz. Ben, Kamer, Sedat bir de bizim Hemşinci vardı. Halkalı'da bir çalışmamız vardı. Küçücük bir odanın içerisinde çalışıyoruz; odanın duvarlarından sular akıyordu, rutubet nem had safhada. Biz o şartlar altında aylarca o bölgede çalıştık. Bir gün hava sıcaktı, "çıkalım bir kır yemeği yiyelim" dedik; peynir, ekmek, domates alalım kırda yiyelim de o rutubetin içerisinden bir çıkalım. Pikniğe gittik, köylünün biri bizi ihbar etti sonra. O günlerde Deniz Gezmiş'lerin ölüm yıldönümü yaklaşıyordu (6 Mayıs). Jandarma bizi götürdü. Önce kaymakama çıkarttılar, orada anlattık, dedik "biz sendikacıyız", karar defterimiz falan da yanımızdaydı zaten. Dört beş saat karakolda kaldık. Sonra serbest bıraktılar.

Evet, Kamer mütevazi bir insandı. Sosyal yaşamında da öyleydi, her zaman öyleydi. Şunu hatırlıyorum, ikinci seçimden sonra zam yapmıştınız sendikada. Sonra da fazla geldiğini söyleyip iade ettiniz. Sen, Kamer, Sedat üçünüz de dilekçe verdiniz...

Öyle yaptık... Yani Şehriban biz kendimize zam yaptık ama sonra çok bulup iade ettik. Sonra kendi maaşlarımızı da gariban işçilere dağıttık.

Evet, biliyorum. Ben de memurdum o zaman ve sevinmiştim Kamer'e de zam geldi, biraz daha güzel yaşarız falan diye. İki ay geçti, bana geldi "biz dilekçe vereceğiz sendikaya" dedi. Niye dedim. "İsmet, ben, Sedat bu maaşlar bize fazla geliyor; sen de çalışıyorsun ne yapacağız ki bu parayı" dedi. Yani farkı anlatmak için söylüyorum. Diğer sendikalarla sizin aranızdaki fark buydu bence. "Biz bunu işçilere de verebiliriz" dedi ve o maaşınızı iade ettiniz. Nasıl karar verdiniz buna ağabey?

Nasıl mı karar verdik! O zam bizi rahatsız etti. Neden rahatsız etti, çünkü bakıyorduk diğer tarafta bir sürü gariban var. Yani

çok az parayla yetinenler var, o bizi rahatsız ettiği için geri verdik. Deseniz ki "o para sizde kalsaydı, siz o parayı kendi başınıza yiyecek miydiniz?" hayır! Biz yine gariban işçilere dağıtırdık. Belki sendikada maaşım hiç bana kısmet olmamıştır. Ben hiç maaş alıp yemedim. Kamer de yememiştir. Yani biz yöneticiler, aldığımız paraları fazlasıyla işçilere dağıtıyorduk. Diyeceksin ki "siz nasıl geçiniyordunuz?" Benim bir elektronik dükkânım vardı Bayrampaşa'da, akşamları gelip orada çalışırdım, geçimimi sağlıyordum. Ama cebimde para olduğunda da arkadaşlarımla gizli gizli paylaşırdım. Bir dükkânımız vardı bizim, belki siz bilmezsiniz, züccaciye dükkânımız vardı.

Onu bilmiyorum, neredeydi?

O da benim dükkânımın yakınındaydı, benim denetimimde çalışıyordu. Oradan hepimiz geçimimizi sağlıyorduk. Bir gün duyduk ki bir arkadaşımızın durumu çok kötü Trakya'da. Dükkânı olduğu gibi toplayıp ona verdik. Dükkânı verdik...

Dükkânı verdiniz... Güzel! Hani bazıları üstüne konmaktan hoşlanır.

Belki birçok arkadaşımız bunları bilmez ama bizler o dönemde sendikacı olarak refah içerisinde yaşamadık. İyi bir yaşantımız olmadı. Bizim sosyal güvencemiz bile yoktu. Yani biz kendimizi sigortalı göstermiyorduk işçilerin parası bizim sigorta primimize gitmesin diye.

Onun eleştirisini çok fazla aldım ben. Özellikle Kamer vefat ettikten sonra. Sonuçta herkesin bir sosyal sigortası, sosyal güvencesi vardı ve çocuklarına kalırdı. Kamer'in bir tek gün bile sigortası olmadı! Mesela şu an bize Kamer'den kalan bir maaş filan yok. Onun düsturuydu, diyordu ki "ben sosyalistim, bir kedim, bir ağacım bile olmayacak", olmadı da...

Olmadı, hiçbirimizin olmadı. Şunu söyleyeyim sana, bizim o dönemde çok güzel şeylerimiz oldu. Bir tutuklanma geçirdik ve o işçiler hep arkamızdaydı. Evlerimize gidip, para bırakıyorlarmış. Biz sokakta gezdiğimiz zaman kimse bize "siz bu ihaneti yaptınız" demezdi. Boynumuza sarılıp bizi severlerdi. Yani bizim en büyük varlığımız buydu. Yani farkımız buydu.

Evet, bu da çok ciddi ve önemli bir şey zaten. O dönemki işçilerden görüştüğün var mı?

Görüşüyorum, görüşüyorum...

Şimdi sendikaya kayyum atandı sonra kayyumdan dolayı sendikalar geri verilmeye başlandı. Devrimci Metal-İş'te böyle bir şey yaşadınız mı?

O dönemde sendikanın kasasında bir miktar para vardı. Sendikanın malvarlığı vardı. Bunların hepsini DİSK'in binasında bir yere toplamışlardı. Ondan sonra kayyum atandı. Biz Kamer'le gittik, tekrar sendikayı açmayı düşündük. Baktık eşyalardan başka bir şey kalmamış. Kayyum devralmış, para da yok. Zaten biz o zaman 12 Eylül'den çıkmışız, bizde de bir şey yok. Baktık arkadaşları bir araya toplamak çok güç olacak...

Herkes ayrı bir yere çekiyordu çünkü o zaman.

O eşyaları DİSK'e hibe ettik. "Neden DİSK'e hibe ettiniz?" dersen, DİSK de neticede bir işçi sendikasıydı; yani işçilere hibe etmiş olduk bu şekliyle, bir daha da sendikacılık yapmadık. Ondan sonra başka sendikalardan istediler beni, gitmedim. Hava-İş'ten istediler, gitmedim. "Neden gitmedin?" diyeceksin. Yani, uyum sağlayabileceğim bir kadronun olmadığına inandığım için gitmedim.

Bu arada Kemal Keleşoğlu'nu da analım mı?

Evet! Rahmetli Kemal Keleşoğlu ve Sedat Küçükyılmaz'ı minnetle analım. Bu arkadaşlar bizimle beraber sendikada sıkıntıları doruklarda yaşamıştı. Sonuna kadar bizimle beraber mücadele vermişlerdir. Ve bu arkadaşlarla sendikadan sonra da görüşmeye devam ettik. Hepsinin büyük emeği geçmiştir Devrimci Metal-İş'te. Hepsine çok teşekkür ediyorum.

Kemal Keleşoğlu'nu anmadan olmayacaktı.

Allah rahmet eylesin Kemal de çok fedakâr bir arkadaştı. Bu isimlerin içerisinde en fedakârı Kemal'di diyebilirim.

Herhalde 1978 sonu 1979 başıydı, Abdullah Baştürk ile birtakım görüşmeler yapılıyordu, neler hatırlayabiliyorsun onunla ilgili?

Bize "siz niye DİSK'e katılmıyorsunuz?" diyorlardı. O görüşmeleri rahmetli Kamer Teyhani yürütmüştü, o gidip geliyordu. Ondan sonra pek olumlu bir şey çıkmadı DİSK görüşmesinden. Biz de ondan sonra çok bir şey yapmadık yani üstüne gitmedik. Zaten DİSK'in kendine göre bir politikası vardı, o politika da çok bizim işimize yaramıyordu. Yani DİSK'in işçiler için çok güzel şeyler yaptığı söylenemez.

Mehmet Ünsallı

Seni tanıyalım mı?

İsmim Mehmet Ünsallı. Kavel'de çalışıyordum. Emekli oldum. Sarıyer Belediyesi'nde çalışıyordum. İşçi emeklisiyim.

Biz, Kamer'le ilgili; onun hayatını, devrimci yaşantısını anlatan; bunu anlatırken bir yanıyla eksik kalan Devrimci Yol'un işçi çalışmasını ve işçi hareketini birinci dereceden yaşayan kişilerle irdeleyelim dedik. Bundan dolayı bu görüşmeyi yapıyoruz. Kabul ettiğin için teşekkür ediyoruz.

Rica ederim. Kamer söz konusuyken kabul etmemek mümkün değil. Çünkü Kamer'in işçi sınıfı hareketine, devrimci harekete büyük emeği ve katkısı olmuştur. Kamer için böyle bir şey yapılması bizi de çok çok mutlu etti, çok çok sevindirdi. İşçi sınıfı hareketine gelince, 1963 yılında Kavel greviyle ilgili Türkiye'de sendikal çalışmalar başladı. Bu sendikal çalışmalar yürütülürken Kavel, DİSK'e üyeydi. 1963'ten 1978'e kadar Maden-İş Sendikası'nın ve DİSK'in üyesi olarak sendika mücadelesi verdi. Ve işçi sınıfı tarihinde çok önemli yeri olan bir işyeriydi, öncü bir konumdaydı metal işkolunda. Tüm fabrikalar, işçiler, Kavel hangi sendikadaysa o sendikaya yöneliyordu. Ben de 1974 yılında Kavel'de işçi olarak başladım. 1975-76 döneminde İstinye'de devrimci mücadeleyle tanıştım. Yine o dönem İstinye'de tanıştığımız Dev-Genç'lilerin, Devrimci Yol'cuların üzerimizde büyük emekleri vardır. Kendimizi geliştirdik ve daha sonra "Devrimci Yol'un işyeri komitesi örgütlenmesini Kavel'de nasıl uygularız" diye tartıştık. Kamer'le o noktada yolumuz kesişti.

Devrimci Metal-İş sendikasına giderdik sürekli; seminerler düzenlerlerdi bizim için. Ve 1978 grevi yaşandı Maden-İş kolunda. İşçilere sormadan, işçilerin onayını almadan, işçilerden habersiz sözleşme imzalandı. Buna da işçilerin müthiş bir tepkisi oldu ve bu tepki sonucu işçiler, Devrimci Metal-İş'e geçmek istedi. O dönem Sedat Şeyhoğlu ve daha ziyade Kamer'le görüşürdük. "Tepkisel örgütlenme, çok doğru bir örgütlenme değil" dediler. "Biraz bekleyin, biraz daha örgütlenin, şartlar biraz daha olgunlaşsın" dediler. Sözleşme zamanı yaklaştığı zaman, Kavel'de Devrimci Metal-İş Sendikası'na geçme kararı aldık. İşçi komitesi olarak topladık işyeri komitelerini... Pardon 1978 grevinden sonra işyerinde bir grev ve seçim oldu. Seçimde bir liste yaptık ve Devrimci İşçiler olarak o dönem işyeri temsilciliğini biz kazandık. Temsilci arkadaşlarla birikte, sürekli Kamer'le, Sedat'la, İsmet Yılmaz'la belirli görüşmeler yaptık. Çetin Uygur da geçmiş deneyimlerini aktardı; Yeraltı Maden-İş'te işyeri komitelerinin nasıl örgütlendiğini anlattı.

Biz işyeri temsilciliğini aldıktan sonra bir sene bekledik, bir sene Maden-İş'te kaldık. Bir sene sonra şartlar oluştu; örgütlenen bir işyeri de Levent'teki Phillips Fabrikası'ydı. Oradaki arkadaşlarla sürekli diyalogumuz vardı. Bunun yanında İstinye'de Beldesan'da da bir örgütlenmemiz vardı. Boronkay vardı Kâğıthane'de, örgütlenmemiz vardı. Metal işkolunda Devrimci Metal-İş'in adı dolaşıyordu işçiler arasında. 350 kişi bir günde sendikaya üye oldu. Sözleşme zamanı yaklaşınca Kavel'e noter getirdik. Bu süreçte Maden-İş'in, DİSK'in saldırıları oldu. İstinye'de işçilere saldırmaya başladılar. İstinye'deki Devrimci Yolcu arkadaşlarımız, işçi sınıfının yanında olduklarını, Kavel işçilerinin yanında olduklarını söylediler. O saldırılar, bizim işçilerin de katılımıyla püskürtüldü ve sendikaya üye olduk. Sözleşme zamanı yaklaştığında, işyeri komiteleri kurduk; nasıl bir sözleşme yapabiliriz diye maddeleri tek tek işçilerle tartışarak toplu sözleşme taslağı hazırladık. Bu taslağın hazırlanmasında Kamer'in, o dönem bizim sendikanın avukatı olarak çalışan Kemal Keleşoğlu, Sedat Şeyhoğlu, İsmet Yılmaz ve diğer sendikacı arkadaşların katkıları oldu.

Toplu sözleşme taslağını işçilere önerdiğimiz zaman, ekonomik boyutunu düşünmemiştik. İşçilerin sosyal meseleleri ön plana çıkartılmıştı. Saat ücretleri daha sonra eklendi ve

işçiler de bunu kabul etti. İşçilerin onayı alındı. Sendika yetki almak istedi ama Maden-İş itiraz etti. O esnada Kavel'de üç vardiya çalışıyorduk; sabah 08:00-16:00, 16:00-00:00, 00:00-08:00 olarak çalışıyorduk. Biz 00:00-08:00 vardiyası, sabah işten çıkarken 16:00-00:00 vardiyasını da topladık ve otobüslerle Sultanahmet'teki mahkemeye gittik. Yetki almak için Maden-İş'in verdiği mahkemeye gittik. İşçiler orada açık beyanda bulundu ve mahkeme yetkiyi bize verdi. Çünkü oradaki aşağı yukarı 200 Kavel işçisi "biz kendi irademizle Devrimci Metal-İş'e üye olduk" diye belirtti...

Sayı 350 miydi o zaman?

400 küsur falandı.

Ama 200 kişi falan gittik diyorsun!

Diğerleri çalışıyordu. Gündüz vardiyası çalışıyordu. Gittik, bu iradeyi de mahkeme gördü. Sonra işçiler de kendi iradeleriyle söylediler "biz Devrimci Metal- İş'e geçtik, herhangi bir baskı olmadı" diye. Ama Maden-İş itiraz etmişti. "İşçileri tehdit ettiler silahla falan" diye ki böyle bir şey yok; silahla bizler tehdit edildik. Hatta "TKP'nin Sesi" radyosunda o dönem bizim ismimizi de yayınlamışlardı "işçi sınıfı düşmanları" diye. Bizim üzerimize de geliyorlardı.

Akşamları İstinye'den Devrimci Yolcu arkadaşlar bizi götürüp eve bırakıyor, sabahları bizi alıp işe getiriyordu, TKP'liler bizi pusuya düşürmesinler diye. Nitekim bir gece düşürdüler de. Mezarlığa saklanmışlardı, oradan saldırdıkları zaman bizim arkadaşlar cevap verdi. Mahkemeden yetki aldıktan sonra, artık Devrimci Metal-İş'in önünde bir engel kalmamıştı. Toplu seçme taslağını, çeviriyi falan hazırlamıştık ve işverenden randevu aldık. İşveren 12 Eylül 1980 gününe randevu verdi. Evet, askerî darbenin olduğu gün, işçilerle toplu sözleşme görüşmesine oturacaktık. Akşamdan tıraş olduk, sabahleyin takım elbise falan giydik. Kapıya çıktık ki dışarı çıkma yasağı var; "askerî darbe geldi" dediler. Kavel'den sonra diğer Metal işkollarından da bize teklifler geldi "biz de Devrim Metal-İş'e geçmek istiyoruz" diye ama tepki örgütlemeyi kabul etmiyordu bir kere; yani "sendikaya tepki için bize gelecekseniz, gelmeyin" diyordu.

"Bize gelecekseniz, devrimci sendikacılığı kavrayarak, işyeri komitelerini kurarak, bu işyerlerinde tüm işçilerin katılımını sağlayarak gelin" diyordu.

Örgütlenme komite ve konseyle sağlansın; sonra gerisi gelir...

Evet, evet... Kavel'de de onu yapmıştık çünkü. Phillips buna hazır bir işyeriydi. Kavel'den sonra Phillips'in de Devrimci Metal-İş'e geçmesi için çalışılacaktı. O esnada askerî darbe oldu ve süreç yarım kaldı. Sonra Kamer'le operasyonlarda, 1981 Haziran'ında 1. Şube'de karşılaştık, orada beraber kaldık 31-32 kişi aşağı yukarı. Polis bize "devrimci misin?" diye soruyordu. Ben bilmiyordum, meğer Kamer "bu arkadaşın devrimcilikle alakası yok, işçi kesiminden sendikacı bir arkadaş" demiş. Serdar da aynı şeyi söylemişti. Ondan sonra benim üzerime fazla gelmediler. Zaten 6 ay kadar kaldım ben Sultanahmet Cezaevi'nde. Çetin Uygurlarla falan beraber kaldık. Ondan sonra ben tahliye oldum. Sonra da beraat ettik...

15-16 Haziran sınıfın var olup olmadığı tartışmasına son noktayı koydu. Evet, Türkiye'de artık bir işçi sınıfı vardı! 1975 sonrasında sınıf ağırlıklı düşünmenin önü ne kadar açılmıştı peki?

"Sınıf sendikacılığı yapıyorum" diyen sendikalar vardı. Fakat buna sınıfın kendisi katılmıyordu. Yani yukarıdan sendika sekreterleri, genel başkanlar işçiler adına karar veriyordu. İşçilerin sürece katılımı söz konusu değildi. Devrimci Metal-İş Sendikası bunu tersyüz etti; işçiler karar mekanizmasına katılmaya başladı. Biz Kavel'de toplantı yaptığımız zaman, sendikacılar fikirlerini fazlaca dile getirmiyordu. Kamer genellikle katılırdı bu toplantılara; fazlaca konuşmadan işçilerin önerilerini almak istiyordu ve onlara "bu sizin mücadeleniz, siz konuşacaksınız, biz sizin söylediğiniz şeyleri daha da geliştirerek ortaklaşa karar vereceğiz" derdi. Ama TKP zihniyetli sendikalar, 15-16 Haziran'ın falan sömürüsünü yaptı. Devrimci Metal-İş Sendikası, işyeri komiteleri ve işçi konseyleri örgütleyerek bunu tersyüz etti; fakat 80 darbesi bunların imdadına yetişti.

1 Mayıs 1976-77-78 kutlamalarını siyasal yapılar ve Devrimci Yol üzerinden nasıl değerlendirebiliriz?

Biz Kavel işçileri olarak bütün 1 Mayıs'lara katıldık. O dönem Dev-Genç ile katılıyorduk. 1978'de Devrimci Yol'la katıldık. Hatta o dönemde Maden-İş sendikasından eleştiri alıyorduk. "Kendi sendikanızla katılın" diyorlardı; biz de "kendi düşüncemizle katılacağız" diyorduk. Çoğunluk olarak işçilerle birlikte Devrimci Yol'la katılıyorduk.

TKP'nin çizgisiyle Devrimci Yol'un çizgisi arasındaki farkı, işçi sınıfına ya da işçi sınıfının örgütlenmesine bakışları açısından değerlendirelim biraz da; birisi yukarıdan aşağı inen, diğeri tabandan örgütlenerek gelen bir yapı. Tabandan örgütlenmede ve bölge çalışmasının örgütlenmesi nasıldı?

Bölge çalışması denince, birtakım sendikalar, işçiler adına yukarıdan aşağı hareket ediyordu. Ama Devrimci Metal-İş sendikası tabandan örgütlenerek yukarı gidiyordu. O dönem bölgedeki Devrimci Yolcu arkadaşlarla fabrikadaki devrimci mücadeleyi yürüten arkadaşlar iç içe çalışıyordu. İşyerinde veya o bölgedeki fabrikada bir sorun olsa, bir afiş, bir yazılama, ne gerekse bölgedeki arkadaşlardan destek alınıyordu. Bölgedeki arkadaşlar da "biz sizin adınıza bu işi yapacağız" demiyorlardı. "Gelin birlikte yapalım" diyorlardı. Yani biz yazıya da çıksak, bölgedeki arkadaşla beraber çıkardık. Korsan bir yere gitsek, bölgedeki arkadaşlarla beraber giderdik.

Bu yazılama Kavel'le mi ilgiliydi, Devrimci Metal–İş'le mi?

Devrimci Metal-İş'le ilgiliydi...

Bölge çalışmasına katılıyor muydunuz?

Katılıyorduk bölge çalışmasına; bölge çalışmasındaki arkadaşların yapmış olduğu yazılamalarda da afişlemelerde de yer alıyorduk. Çünkü biz Devrimci Metal-İş'i ayırt etmiyorduk, ikisine aynı bakıyorduk. Zaten Devrimci Yol'da da yazıyordu bu; işyeri örgütlenmelerini, işyeri komitelerini filan *Devrimci Yol* dergisinde okuyorduk. Kavel'de aşağı yukarı 80'in üzerinde dergi satılırdı. Tartışma gruplarımız vardı bizim. O tartışma

gruplarına bölgedeki arkadaşlar da katılırdı. Devrimci Yolcu arkadaşlar seminerler verirdi, işçilere anlatırlardı. İşçiler de onlara anlatırlardı yaşadıklarını; böyle bir kaynaşma vardı Devrimci Yol'la işçiler arasında.

Sınıfın içine girme, sınıfı aşağıdan örgütleme anlayışı; tabana inerek işçi sınıfına inerek o sınıfın yaşadıklarını öğrenmek önemliydi, hatta ev ziyaretleri yapardık biz bölgedeki arkadaşlarla. İşçilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelere giderdik. Kavel'de çalışan ve Kavacık'ta oturan arkadaşlar vardı. Oradaki işçi arkadaşlarla bağlantı kurdururduk ki bölgedeki arkadaşlar onlarla beraber çalışsın. Bu arkadaşlar sabah işyerine geldikleri zaman "sizin arkadaşlarınız geldi, çok iyi çocuklar" diyordu. Mahalledeki çalışmalarda yer alırdı bu işçiler. İstinye'de, Reşitpaşa'da, Poligon'da işçilerin yoğun oturduğu yerlerde hep birlikte çalışırdık. İşçileri sırf fabrikada değil oturdukları mahallede de örgütleyen Devrimci Yol'cularda. Öylesine bir kaynaşma vardı yani Devrimci Yol'da.

"Bölgeyle işçi çalışması ortaklaşıyordu" dedin, onu biraz açar mısın?

İstinye'de asfalt falan yoktu, çocuklar okula çamur içerisinde giderdi. Bölgedeki arkadaşlar bu mahallelerin yollarını yaptı. Bölgedeki arkadaşlar bir kampanya başlattı, "biz bu mezarlığın dikenlerini temizleyeceğiz" dediler. Öyle bir çalışma yaptık, onun pankartını da hazırlayıp astı arkadaşlar oraya. Bu çalışma, İstinye halkından müthiş bir destek aldı. İnsanlar bizim onlarla ilgilendiğimizi anladılar.

Bizim derdimiz işsizlik ve hayat pahalılığını anlatmaktı. Arkadaşların İstinye'deki çalışması da iyi bir izlenim bıraktı. Bu çalışmalar için Kavel'den destek istedikleri zaman bizim işçi arkadaşlarımız da gitti. Birlikte temizlediler oraları, birlikte hallettiler. Poligon'da okul yoktu o dönem; bölgedeki arkadaşlar "Poligon'da bir okul yapalım" dediler. Okul yapılacak alanlar için deniz manzaralı çok güzel yerler işgal edilmişti; gecekondu yapmak için işgal etmiş olanların kimi başkomiser, kimi belediye zabıtası, yani emekçi insan değil, halktan değil. Oranın rantı yüksek diye temel de atmışlardı. İşte biz o dönem Poligon'da örgütlendik. İstinye'ye birlikte gittik, bir kepçe tuttuk ve temelleri

kaldırıp, "burası okul yeri" dedik. Bunu yaparken mahalle halkını da topladık oraya. İstinye'deki taş ocakları taş verdi, kum verdi, mıcır verdi ve oraya tek katlı bir okul yaptırdık. Duruyor hâlâ orası, şimdi kreş oldu. Önü de yeşil bir alandı, oraya yine birisi göz koymuştu, gittik orayı da park alanı yaptık. Çevirdik orayı, "burası yeşil alan, park alanı" dedik. Şu anda hâlâ park orası.

Onlar bizim mirasımız. İstinye, bire bir Devrimci Yol'un mirasıdır.

Oranın eski ahalisi hâlâ anlatır "Devrimci Yol'cular buralara kendileri için ev yapabilirdi ama onlar okul yaptılar" diye. Çocuklarımız inşa edilen o okula gitti. Okul şu anda Sarıyer'in en güzel okullarından bir tanesi. Önündeki park da sayılı güzel parklardan biri. Park da okul da deniz manzaralı; bunu Devrimci Yol yaptı. Devrimci Yol yaptı derken, üye olmayan işçiler de vardı. Çünkü işçi arkadaşlar kendilerini Devrimci Yolcu olarak görüyordu.

Tam onu soracaktım, işyerlerindeki işçiler sizin siyasal kimliğinizi biliyor muydu?

Tabii ki, bizim sendika da biliyordu siyasal kimliğimizi. DİSK, Maden-İş Sendikası da biliyordu bizim siyasal kimliğimizi. O fabrikada en ilericisinden en gericisine, herkes bizim Devrimci Yolcu olduğumuzu bilirdi. Zaten *Devrimci Yol* dergisini biz dağıtıyorduk orada, bilinmemesi mümkün değildi.

TKP ile ayrışılan yer, onların biraz daha illegal çalışması, siyasal kimliklerini gizlemeleri miydi peki? Devrimci Metal-İş ya da Devrimci Yol, kimliğini saklamadan gidiyordu.

Evet, işçilerle yapılan toplantılara bizim sendikadan gelen arkadaşlar, "biz devrimciyiz" diyordu; "Devrimci Yol'cuyuz" diyorlardı; "Dev Genç'iz biz" diyorlardı. Bunu hiçbir zaman işçilerden gizlemiyorlardı. İşçiler de bunu bilerek hareket ediyordu. Zaten bunu bilmese 200-300 işçi kalkıp yetki vermek için mahkemeye gelir mi? "Biz artık Maden-İş'in bize yukarıdan bakmasından, bize danışmadan sözleşmeler imzalamasından bıktık" dediler. İşçilerin kendi tartışmaları sonucunda, işçilere bir özgüven de geldi, o da etkili oldu. Devrimci Metal-İş yolu

açmış oldu ve arkası geldi. Devrimci Yol her zaman bu çalışmaların içindeydi.

Komite ve konsey seçimlerini nasıl yapıyordunuz işyerlerinde?

Kavel'den örnek verecek olursam, Kavel'de bir "pres" bölümü vardı, bir "emaye" bölümü vardı, bir de "kablo" bölümü vardı. Her bölümde işçiler kendi aralarında üç kişilik bir komite seçiyordu. Biz o üçlü komiteyi bir araya getiriyorduk; onlar da kendi aralarında bir temsilci seçiyordu.

Üst komiteyi kendileri seçiyordu yani...

Komite ve konseylerde işyeri temsilcili ile birlikte çalışıyor, toplantılarımıza temsilcileri de alıyorduk.

İşçi temsilcisi ayrı, komite konseyleri ayrı mıydı yoksa hem komitede hem konseyde olunabiliyor muydu?

Bizde temsilcilik ayrı, konsey ayrıydı. Sendika görüşmelerimize, temsilcilerin dışında konseydeki arkadaşlar da geliyordu. Yetkileri eşdeğerdi yani. "Onlar temsilcidir" diye bir şey yoktu, onlar da geliyordu. Orada konuşulanları tabana taşıyıp orada tartışıyorlardı; oradan çıkanları da bize getiriyorlardı; biz de sendikaya götürüyorduk. Yani zincirleme bir örgütlenme vardı. Yukarıdan aşağıya değil aşağıdan yukarıya bir örgütlenme vardı Kavel'de.

Karar aşamalarında işçilerin de yetkisi var mıydı, komite ve konseylerin dışında?

Bir sözleşme yapamadık orada ama toplu iş sözleşmeleri hazırlanırken kararı komite ve konsey veriyordu; biz de sendikaya bildiriyorduk. Sendika da o kararı tartışıyor, yasal dayanaklarını anlatıyordu bize. Biz sendikaya üye olduktan sonra o dönem çok zor bir kış oldu. Kavel'den işçilere yapılan yardımda yakacak yoktu. İşçilere üçer dörder ton kömür istedik işverenden. İşveren "biz bu kömürü veremeyiz", "sözleşmede yok" dedi. Ama Devrimci Metal-İş Sendikası ve işçi konseyleri karar almıştı. İşçilerle görüştük ve iş yavaşlattık; üretimi düşürdük. Sonunda işverenden, sözleşmede olmamasına rağmen bütün işçilere üçer

ton kömür aldık. Devrimci Metal-İş'in katkısıyla onu işverenden aldık. Onun dışında saat ücretlerine yasal olarak müdahale edemiyorduk. İşyerinde yemek listesini işyeri konseyleri ve işçi temsilcileri yapardı. İşverenin yaptığı değil bizim sendikanın yaptığı listenin yemekleri çıkardı Kavel'de.

Şunu da soracağım, İsmet Yılmaz'a sormuştum, genel olarak herkese sordum ama İsmet Yılmaz çok ciddiye aldığı için özellikle sormamı istedi. "İşçi disiplini bizim için çok önemliydi" diyor, "haklarımızı almak için her türlü acımasızlığı yapıyorduk; işçilerin çalışma saatlerine, çalışma koşullarına uymaları, iş verimliliğiyle ilgili de son derece disiplinliydik" dedi. Yani işçileri kayıran bir tavır yoktu.

Evet, şöyleydi, "eğer biz işverene karşı çıkacaksak, işverenin karşısına oturacaksak haklı pozisyonda olmalıyız." İşten kaytarma olmayacak, işverenin makinesine zarar verilmeyecek; biz işimizi yapacağız, yedi-sekiz saat çalışacağız ama hakkımızı da alacağız. Hakkımızı almak için de uğraşacağız. Ve bu, toplantıda söylenirdi işçilere. Yani bizim amacımız burada makineleri kırmak dökmek değil ya da işverenin üretimini bozuk çıkartmak değil; ha karar alınırsa üretim düşürülür, o başka bir şey. Fakat bilerek bunu yapan bir işçi arkadaş varsa, biz bunu işverene karşı kolay kolay savunamayız; çünkü doğru olmaz bizim açımızdan. Ama buna özen gösteriliyordu ve Kavel işçilerinin içerisinde o disiplin vardı; herkes işini en iyi yapmaya çalışırdı. "Biz haklı tarafta olalım" diye herkes uğraşıyordu.

Sendika ile sendika temsilcilerinin, komite ve konseylerin bir ayrıcalığı var mıydı?

Hayır, yoktu. İşyerinde sendikacıların sendika işlerini yapmak için günde iki saat gibi bir vakti vardı. Altı saat o sendika temsilcileri de konseydekiler de çalışırdı, yani hiç öyle bir ayrım yoktu. Yalnız günde iki saat sendikal çalışmayı yürütmeyle ilgili eğitimler ve çalışmalar vardı. Baş temsilci arkadaşımızın işi dört saatti, kullanmazdı. Birlikte çalışırdık, yani orada "işi bırakayım, kaytarayım" söz konusu değildi. Ayrıca "ben temsilciyim, vardiya yazmayın" gibi bir şey de olmazdı. Olsaydı, işçiler arasında bir inandırıcılığı olmazdı. Sen eğer konumunu kullanarak üretimden kaytarıyorsan işçiler bunu hoş karşılamaz.

Eğitim çalışmalarınızın hedefi neydi?

Eğitim çalışmalarımız genellikle işyeri komiteleri ve işyeri konseyleri, sınıf mücadelesinin önemi, artıdeğer üretiminin ne olduğu gibi konular üzerineydi. *Devrimci Yol* dergisi okunurdu. Oturup tartışıyorduk bazen, sendikal toplantımız müsaitti buna. O iki saatlik süreçte konseyden arkadaşları çağırırdık. Vardiya dışı gelen arkadaşlar oluyordu. Diyelim 4'te işe gidecek, 2'de gelen oluyordu, 4'te kart basacak, iki saat sendika odasında oturup sohbet edebiliyorduk. 4'te kartını basıp yine işbaşı yapıyordu. Üretimden koparıp eğitim çalışması diye bir şey yapmıyorduk. Bizde vardiya vardı. Vardiyada 4'te 10 kişi işe gidecek, 2'de diyorduk ki "o 10 kişi bugün 2'de gelsin" geliyorlardı o arkadaşlar, 2'den 4'e kadar duruyorlardı.

Bütün işçilere yönelikti yani...

Evet, öyle bir işçi çalışmasını yoluna koymuştuk, iyi de gidiyordu. Eğitim çalışmalarına bazen Sedat Şeyhoğlu gelirdi, bazen Kamer Teyhani gelirdi, bazen Celal İzci gelirdi. Biz yapardık, bölgeden arkadaşları da alırdık içeriye, onlar da gelirdi.

Tam da onu soracaktım. Bölgelerdeki direniş komiteleriyle işyerindeki komite ve konseylerin ortaklaştığı yerler ya da direniş komitesinde olup aynı zamanda işyerindeki komitede olan arkadaşlarla kurulan bir ilişki ağı var mıydı?

Ben onlardan birisiydim mesela. Hem direniş komitesindeydik, hem işyerinde temsilciydim. Yani sürekli o bağlantıyı kuruyordum. 7-8 arkadaşım o şekilde hem direniş komitelerindeydi hem de işyeri komitesindeydi.

1980'e geldik...

1980'e geldik, toplu iş sözleşmelerine darbe oldu... Darbe oldu, tam da 12 Eylül gününe randevu alınmış, gidemedik... Ondan sonra da sendikalar falan yasaklandı... Bizler kaçak duruma düştük...

1980 geldi, birdenbire ilişkiler koptu...

Bizim ilişkilerimiz pek kopmadı, sendikal anlamda koptu ama siyasal anlamda kopmadı. O dönem gerek bölgedeki arkadaşlar olsun, gerek diğer arkadaşlarımız olsun, bağlantılarımız hiçbir zaman kopmadı. 1983-84'ten sonra tamamen koptu... Ondan sonra 1988'de bir daha bir araya gelindi, sonra ÖDP süreçleri oldu. 1980'de askerî darbe sonrası ben gözaltına alındığım zaman, bizim fabrikada bir komite vardı. Ben çıkana kadar da benim çocuklarıma oradaki işçiler baktı.

Bu çok ilginç, çünkü Devrimci Yol'un işçi çalışması dışındaki yakalanmalarda aileler fazlaca sahiplenilmedi ama işçi çalışması içerisinde yer alan arkadaşların tamamı şunu söylüyor "ben içeri girdim ama ben çıkana kadar çocuklarıma işçiler baktı." İsmet Yılmaz da bunu söylüyor, Çeçen Karakoyun da.

Kavel'de bizim "yardımlaşma sandığı" diye bir sandığımız vardı. Oraya her işçiden ayda belirli bir miktar kesilir, ihtiyacı olan arkadaşlara oradan para verilirdi. Aydan aya maaşlardan kesilirdi. Kavel'deki işçiler olsun, Roche'daki işçiler olsun bana o dönem bir vaka anlatmışlardı. Sabri diye bir avukat varmış, bizim avukatımız çoğunlukla Kemal Keleşoğlu'ydu. "Ücretini ödediler, neden tutuyorsunuz?" dedim. "Kemal Ağabey bizim avukatımız, eşi geldi ziyaretimize, Kemal Ağabey var yeni bir avukata gerek yok" dedim. Onlar tutmuşlar yani... Kavel'deki işçiler de ben cezaevindeyken bana harçlık gönderiyordu; evimin ve çocuklarımın tüm ihtiyaçlarını Kavel ve Roche işçileri karşıladı. Bunu eşimle konuşsanız o da aynı şeyi söyler.

Bu konunun üstünde birazcık durmak istiyorum. Yani bizi kimse arayıp sormadı. 12 Eylül geldi, yakalandık, Kamer girdi çıktı; bir tek bize ait değil, o dönem işçi çalışması içinde olan bütün arkadaşlar için geçerli; herkes kendi kabuğuna çekildi. Ama işçi çalışmasında başka bir şey vardı.

O biraz da sınıf dayanışmasıyla ilgili. Sınıf içerisinde iyi bir izlenim bırakmışsan, gerçekten işçi sınıfı sana sahip çıkar, bunu ben bire bir yaşadığım için biliyorum. Benim oğlum Ulaş'ın bir rahatsızlığı vardı, küçükken elleri yanmış, parmakları birleşmişti; Roche işçileri ben içerideyken onu götürüp muayene ettirdiler Cerrahpaşa'da. Vücudundan et aldılar ve açtılar parmaklarını;

bunu ben içerideyken yaptırdılar. Hatta ben eşime "yaptırma, ben çıktığım zaman yaptırırım" demiştim. Bir gün ziyaretime geldi, Ulaş'ı da getirmiş. Ulaş'a demiş ki "babana gösterme". Ama o elini çıkarttı, "baba bak" dedi. Bu işte sınıf dayanışması.

Bir de o işyerinde ve o bölgedeki devrimci arkadaşların üzerinde bırakmış olduğun izlenimle ilgili. Çünkü şunu biliyorlar ki "bu arkadaş burada bizim için mücadele etti, bize üç ton kömür almak için mücadele verdi." Kavel'de, Roche'da, Phillips'te durum aynıydı. Roche, kimya işkolunda bir işyeriydi. Orada da çok örgütlüydük yani, Petrol-İş'teydi orası. Sanırım Behçet Dinlerer'in eşi Ayşegül (Devecioğlu) ilgileniyordu...

Bir de şu var: İçeriden çıktık, o zaman ben işsizdim; üç ay sırf fabrikadan arkadaşların getirmiş olduğu erzakla geçindik. Kavel'e gittim, beni işe almadılar, "biz seni işten attık" dediler. "Neden?" diye sorduğumda, "üç gün üst üste işe gelmedin" dediler. "Keyfimden gelmedim değil, gelemedim" dedim. Biraz mücadele sonucunda tazminatımı aldım. Maslak'ta "Büfe" diye bir fabrikada üç gün çalıştım. Dördüncü gün çağırdı beni muhasebe ve "seni burada çalıştıramayız, sendikalısın, bir aylık maaşını da veririz" dediler. "Üç günlük maaşım dahil sizden hiçbir şey istemiyorum" dedim, almadan çıktım. Sonra başka bir yere gittim, oradan emekli oldum. Ulaş rahatsızdı, özel bakım gerekiyordu. Ben işsiz olduğum için, her ay bölgedeki arkadaşlar 10 lira para gönderiyordu ve ben Ulaş'ın bakımı için harcıyordum o parayı. Daha sonra işe girince, "artık bana göndermeyin, ihtiyacı olan başka birine gönderin" diye haber yolladım. Böyle bir dayanışma vardı yani.

Bu örnekler çok güzel. Peki, şunu soracağım, 12 Eylül'ün geleceği bir sene öncesinden tartışılmaya başladı ve buna yönelik birtakım çalışmalar yapılıyordu. Ne oldu da biz hiçbir direniş gösteremeden bu yenilgiyi yaşadık?

12 Eylül geldiği zaman Türkiye'nin durumuna baktığında manzara şuydu: Birçok işyeri grevdeydi ve o grevler bir anda bıçak gibi bitti, herkes işbaşı yaptı. DİSK, işçi sınıfı olarak direnmiş olsaydı, devrimciler destek olurdu buna. DİSK teslim oldu. Abdullah Baştürk'le de konuştuk biz o dönem. 500 bin-1 milyon insan 1 Mayıslara geliyordu. Ne oldu da birden her şey

bitti? O grevlerin bitmesi, insanların üstünde baskı oluşturdu. 12 Eylül'den sonra yine devrimci eylemler oldu, devrimci mücadeleler yaşandı. Yani bugünkü burjuva basının yazdığı, televizyonun söylediği gibi kabuğuna çekilmedi kimse; bir sürü insan mücadele etti.

Tabana değil de örgütün yöneticilerine bakmak lazım. Yöneticilerden yakalananlar oldu, altta o hareketlilik olamadı. Yurtdışındaki birtakım tartışmaların, Suriye'deki tartışmaların yansımaları falan da oldu; çok daha derinlemesine bakmak lazım bu süreçlere.

Son olarak başka neler söylemek istersin işçi sınıfı ile ilgili?

Şöyle söyleyeyim, işçi sınıfı mücadelesinde, geçmişteki sınıf hareketiyle bugünkü sınıf hareketine baktığın zaman, arada uçurum kadar fark var. Zaten bugün doğru dürüst sınıf yok. Şimdi işyerleri, AVM'lere dönüştü. Mesela Türkiye Çiftlik Fabrikası, Koç oldu, Migros oldu. Ben hâlâ Devrimci Yol'un düşüncelerini savunuyorum. O dönem için de, bugün de Devrimci Yol'un doğru şeyler önerdiğine inanıyorum. Ha bugün belki örgütümüz yok ama düşünce olarak, örgütlenme olarak Devrimci Yol'un modelinin çok doğru olduğunu düşünüyorum. Bugün için de geçerli o model. Bugün de direniş komiteleri, işyeri komiteleri, kadın örgütlemesi gerekli; ama biraz dağıldık...

Kamer bölgecilik yapar mıydı?

Asla Kamer'in bölgecilik yaptığına tanık olmadım ben. 2,5-3 sene biz sendikal mücadelede birlikte çalıştık, hiçbir zaman öyle bir şey görmedim. Paylaşımcı bir arkadaştı Kamer. Sendikaya gider, peynir, ekmek, üzüm yerdik; çünkü başka bir şey yoktu... Kamer'in temel prensibi, sınıfın örgütlenmesiydi. Bize de bunu telkin ediyordu eğitimlerimizde, seminerimizde. Kavel işçilerinin çoğu Kamer ve Sedat'ı tanırdı. Bir de Celal İzci'yi tanırdı ki biz çok fazla tanımazdık. Hatta "Yahu sendikanın genel başkanı kim?" diye sorarlardı bize. "Yahu işte herkes geliyor buraya, siz de başkansınız" derdik.

Cezaevinden sonra hiç karşılaştınız mı Kamer'le?

İki sefer karşılaştık, bir Eski Dostlar yemeğinde karşılaştık, ilk yemekti, hastalığı döneminde sanırım. İkinci karşılaşmamızı çok hatırlamıyorum. Beni çok severdi, ben de çok severdim Kamer'i; biraz daha konuşursam ağlayacağım... "Kamer öldü" diyorsunuz ama Kamer ölümsüzdür...

Doğan Halis

Önce seni tanıyalım.

Adım Doğan Halis.

Düzgün var bir de.

Düzgün de var evet. İstanbul'da Düzgün'e ek yaptık Doğan, sonra Düzgün ikinci planda kaldı. Aşağı yukarı 40 yıla yakın zamandır Doğan'ım ama kökenimiz neyse o.

Doğan, Kamer'le ilgili bir proje bu. Kamer'in yaşamını, devrimci mücadelesini, kabadayılık dönemini, çocukluğunu ve gençliğini içeren bir çalışmaydı. Daha sonra bunun eksik olacağı düşünülerek işçi çalışması ve Kamer şekline dönüştü. Benim de omzuma büyük bir yük bindi. İnşallah yüzümüzün akıyla çıkacağız. Sen de Dev-Yol'un işçi çalışmasında en önde olan isimlerden birisin. İlklerden birisin, belki de ilksin. Bunları sohbet sırasında öğreneceğiz. Şu anda ne iş yapıyorsun? Geçmişinle ilgili bize biraz bilgi verebilir misin?

Ben, Dersim Mazgirt doğumluyum. Ortaokulu Mazgirt'te tamamladım. 1967-70 arasında Elazığ Lisesi'nde öğrenciydim. 1970'den beri de İstanbul'da bulunuyorum. İstanbul'a gelişim eğitim amaçlıydı. Kimya Mühendisliği'nin gece bölümü öğrencisi olarak başladım. 1972'den itibaren de kendi mesleğime yakın işlerde çalıştım. Ondan öncesinde İstanbul'a hem çalışmak hem de okumak için gelmiştim. Gece bölümünü tercih etmemin sebebi de ailemin yoksulluğu; imkânlarının olmamasından dolayı bize destek olamamasıydı. Ailemize hep destek olmak zorundaydım. Kimya bölümünde öğrenci olmama rağmen İstinye'de

metal fabrikalarında çalıştım. Termoteknik fabrikasında brülör üretiliyordu. Ben mazotla çalışan brülörlerle çalışıp akşam kimya derslerine giderdim. Sonra laboratuvar işlerini yürüttüm uzun süre. Mesleğime yakın ve sevdiğim bir işti. Sonra özel hastanelerde çalışırken sendikalaşma sürecine dahil oldum. İstanbul Tıp Fakültesi'ne geçtim. Orada yine laboratuvar bölümünde çalıştım. Sonra Türkiye'deki süreç nedeniyle istifa ederek ayrılma durumunda kaldım. 12 Eylül sonrası mağduriyetlerimizin de etkisiyle hem var olmak, hem de aileme karşı sorumluluğumu yerine getirmek için anladığım iş olan laboratuvar hizmetlerinde çalıştım. Çocuklarımızın geleceğini sağlamak ekonomik güç gerektirdiği için bu işleri yürütüyorum. Bir türlü emekli olamıyorum. Aşağı yukarı 46-47 yıldır bu işin içindeyim. Zaten köylerde de çalıştık. 15 yaşımdan bu yana, elimiz iş tuttuğundan beri... Özeti bu. Kimya Mühendisiyim, uzmanlık alanım bu.

Kamer Teyhani'yle yolunuz nasıl kesişti?

Ben sendikal mücadeleye 1974'de bağımsız olan Devrimci Sağlık İşçileri Sendikası'na üye olarak başladım. O zaman Amerikan Hastanesi'nin arkasında Güzelbahçe Kliniği vardı. Orada sendikal örgütlenme yaptık. Ben Kamer'i Devrimci Sağlık-İş döneminde tanıdım. O süreçte Avukat Kemal Keleşoğlu, hareketten bir arkadaşımız...

Sevgiyle analım onu...

Evet. Vatan Hastanesi'nde ilk direniş ve grevlerden biriydi o zaman. Yine şu anki Vatan Hastanesi, o bölgede bulunan özel hastanelerden birisiydi.

Yusufpaşa'nın hemen arkasında.

Kamer Teyhani'yi ben Devrimci Metal-İş döneminde tanıdım. Kamer gerçekten o dönemde gördüğümüz inançlı, kararlı, boyu, huyu, güzelliği olan biriydi... Bütün her şeyi üzerinde toplayan, kırmızı atkıyı boynuna doladığı zaman en yakışan arkadaşlarımızdan biriydi. Gerçekten çok inançlı, yüreği, bileği, fikri, derinliği olan, samimi biriydi... Onu tanımış olmaktan mutluyum, tekrar bu vesile ile konuşmuş olmaktan bir taraftan hüzün doluyorum ama bir taraftan da o döneme sorumluluğu-

muz gereğidir. Kamer güvenilen, birlikte bir şey konuştuğumuz zaman yol alınabilen, inandığı fikre yaşamında yer veren bir arkadaşımızdı. Devrimci Metal-İş'in bulunduğu yer bizim sendikamızla aynı sokaktaydı. Devrimci Sağlık-İş'in hikâyeleri çok daha eski ama *Devrimci Yol* dergisinin her sayısının çıkmasını beklerken, satıldığı yerlerde de görüyordum. Bir de dağıtıldığı zaman onu en samimi okuyanlardandı; süreç nasıl işliyor, devrimci hareket nasıl bir yönelim içinde, bu konularda yorumlar yapıp onun üzerinden tartışan bir arkadaşımızdı.

Daha sonra bildiğimiz gibi hareket kendini yeniden organize etmek için büyük bir çabaya girişti. 12 Eylül dönemine doğru gelirken, o sürecin içinde Kimsan-İş'le birlikte davranmamız, Kavel direnişleri, Mintax'taki örgütlenmeler... Orada gerçek üretimden gelen işçilerle Kamer'in bazı bazı çatışmaları oluyordu. Çünkü Kamer'in daha idealist, daha iradeci bir tutumu vardı. Ama işçiler doğal olarak öyle değildi. Her zaman evini geçindiren, sırtındaki yükü farklı olan insanlardı; onları biraz daha iyi anlıyordum. Fakat Kamer gençlikle işçi arasındaki gelgitlerde, işçilerden yana etkilendi. İsmet Yılmaz'ın Kamer'den beklentileri olduğu gibi, O'nun da gittiği fabrikalarda işçilerin yaşamından, onların anlattıklarından, grev toplu sözleşme dönemlerinde önemli oranda etkilendiğini hissediyordum. Kamer'in öğrencilik döneminden getirdiği veya öğrencilik demeyeyim, sadece gençliğinden, bir dönem bileğinin gücüyle sağladıklarını, bileği ve aklı ile birleştirip sınıf hareketine doğru geldiğini gördüm. Kamer daha isyancı bir arkadaşımızdı.

Daha sonra yine Kamer'e geleceğiz ama Dev-Yol'un bugüne kadar örtülü kalan ya da çok fazla dile getirilmeyen işçi çalışması var. Bu işçi çalışması Türkiye'deki sınıf mücadelesine çok fazla katkıda bulundu. Hem örgütlülük olarak, hem nitelik ve nicelik olarak başka bir boyuta taşıdı. Kısa sürse de bu böyle yaşandı. 15-16 Haziran, sınıfın olup olmadığı tartışmalarına son vermiş olmakla birlikte, 1975 sonrasında sınıf ağırlıklı düşünmenin, hareket etmenin önünü ne kadar açtı?

Bizim içinde bulunduğumuz, emeğimiz ve oradan kişiliğimize yansıyan boyutuyla, Dev-Yol modern bir hareketti benim nazarımda. Solun kalıpçı, dogmatik, yerel ayağı zayıf, çeviri me-

tinlerinden etkilenen değil, hayatın içinden çıkan bir hareketti. Mesela kendi adıma, işçi hareketinden gelen, öğrencilik hayatım olmakla beraber daha çok işçi hareketine yakın, onun sorumluluğuna göre davranışlarım oluyordu. Dev-Yol sorumluluğu, kadrolarını koruma konusundaki olgunluğu, toplumsal hareketi ve halk hareketini örgütlemedeki çizgisi, sendikalar hareket, yerel yönetimler... Bütün bu konularla diğer sol hareketlerden çok daha farklı ana akımlardan biri olma olgunluğunu gösteriyordu. 1977 *Bildirge*'sinden sonra daha da bir olgunluk dönemi yaşadı. Ben bunu sürecin içinde gördüm. Hakkını teslim etmek lazım. O döneme kadar Türkiye solunun daha çok TKP çevrelerinde sanki işçi hareketi onlara zimmetliymiş gibi algılanmış olmasına karşılık, Dev-Yol bir fark yarattı. Daha ileri, daha demokratik ve katılımcı, işçilere daha fazla inisiyatif tanıyan bir hareket oldu. Tabii ki o sürece sınıfsal süreç olarak bakmak lazım. Daha tarihsel bakmak lazım. DİSK bunun içinde önemli bir hareket. Ama büyük hareketler, büyük olaylar kendi süreçleri içerisinde evrimleşerek, mayalanarak uç verir. 1967 öncesinden başlayan, 1940'lı 45'li yıllarda, o zamanki sosyalist hareketin de katkısıyla (elbette o zaman Dev-Yol'un varlığına dair tarihsel açıdan bir şey söylemek mümkün değil) benim açımdan o sürecin, mirasın bir parçası oldu.

15-16 Haziran Hareketi'ne düz işçicilik mantığıyla bakmamak lazım. Orada gençlik dinamizminin önemli bir payı vardı. Burada Dev-Genç'in payı önemliydi. Bunu kendi zeminimizde gerek Dev-Yol'un örgütlemesinin daha ileri noktaya geldiği dönemde, gerekse daha önceki dönemlerdeki DİSK toplantılarında dile getiriyorduk zaten. Haliyle oradan bir geliş oldu. Sonuçta sınıfsal açıdan baktığın zaman, küçük burjuva hareketlerinin veya aydın hareketlerinin işçi hareketine bakışı daha farklı. Ama işçi sınıfı Türkiye'nin sanayileşmesiyle birlikte, proleterleşme dalgasıyla birlikte, önemli bir birikim yarattı. Bu gelişmiş kapitalist ülkelerle bire bir özdeşleşen, oradan bir sınıfın toplumsal harekete katılımı bakımından bir kırılma noktasıydı ve kendi varlığını perçinledi tarihsel olarak. Bu sadece o döneme göre Küba hareketinin, Küba'daki Guevarist hareketlerin ve oradaki hareketlerin izlerini taşıyan, daha sonra örgütlenmemizle beraber giderek yerel ayağını güçlendirdi. Yerel ayak meselesi analize ihtiyaç duyulan bir konu.

1975-80 dönemi işçi hareketine bakarken milli demokratik devrim, demokratik devrim ve sosyalist devrim tartışmaları önem kazanıyor sınıf mücadelesi açısından. Bu bizi ne kadar etkiledi? Bu tartışma Dev-Yol'daki işçi çalışmasını ne kadar etkiledi? Ya da Dev-Yol kendi tavrını damga olarak koyabildi mi?

Dev-Yol kendi ayırdını ortaya koydu. Somut şartların somut tahlili, buydu bizim açımızdan. İçinde yaşadığımız topluma yüzümüzü dönmemiz lazım. Bizim hareketimiz yerel bir hareket değil, enternasyonalist bir hareketti. Marksizm-Leninizmin ülkemizdeki yorumları, tarihsel süreçler, aşağı yukarı 150 yıllık bir tarihin içinden süzülerek gelmiş. Ama kabul etmek lazım ki yerel ayağı olmayanın enternasyonel ayağı da olmuyor. Yani önce kendi ülkenizdeki harekete bakmak lazım. Ben bunu on gün önce ziyaret etme fırsatı bulduğum Küba'da gördüm. Köylü hareketinden ya da Afrika'dan toplanıp köle olarak getirilen insanlarda... 1959 devrimi yeni bir halk yaratmış. Demek ki burada devrimcilerin rolü önemli. Örgütlerseniz, emek verirseniz oluyor... Ve dinsel şeylerini çok dert edinmemiş halk. Aydınlanınca, bilinçlenince kendi iktidarının farkına varınca, zaten dinsel temalara ihtiyaç duymaz.

Kendisini koruyacak bir güce ihtiyacı olmaz.

Yerel ayağı ben orada gördüm. Küba halkı değerleri üzerinden bir devrim yapmış. Sadece sloganlar üzerinden, başka ülkelere özenerek yapılmamış. Ben bunu Dev-Yol'un yaşadığı dönemle birleştirdiğim zaman, Fatsa'sından yerel yönetim programına varıncaya kadar belediyelerin ne kadar önemli olduğunu gördüm. Geleceğin iktidarı bugünkü toplumun içinden mayalanarak şekillenir, nüveleri oluşur. İktidar odakları bu toplumun içinden onunla çatışarak, uzaklaşarak programlarını geliştirebilir. Dolayısıyla halklaşma, halk katında itibarlı hale gelme bunu sağladı. Üstelik biz, Dev-Yol'dan önce İstanbul'da Dev-Genç içinde faaliyet gösteren gençlikteki bölünmeler, Dev-Sol ayrılıklarından sonra, "Dev-Yol yeni bir yönelimde bulunamaz, toparlanamaz, İstanbul'da örgütlenemez" denirken, Beşiktaş'taki ilk eylemimizde hiç de azımsanmayacak 5 bine yakın insanla yürüdük ve Mahir'in fotoğrafını taşıyanların en başta yaşlı başlı mahalle kadınları olduğunu gördük.

Sadece annelerimiz değil, halk nezdinde itibarı olan bir hareket olduğunu gördük. Bizim tüm yazılarımızda, dergi sayılarımızda halktan kopuk bir resim bile bulamazsınız. Daha sonra sendikal hareketin de sürece damgasını vurması nedeniyle, özellikle Yeraltı Maden-İş, Kimya sanayi, Metal sanayinde işçi örgütlenmesiyle birlikte, DİSK içindeki faaliyetlerimizle beraber artık bir gençlik hareketi olarak algılandık.

Halk hareketi olarak algılandınız.

Evet. Bu işin ana damarı olarak kendini gören TKP de bunu kabul etmek durumunda kaldı ve bugün o ikilemlerin izlerini görüyoruz. Doğru adımların tekrar örgütlenmemizde, yeni bir halk çizgisini doğurmasında yeni bir muhalefet hareketinin önünü açacağını düşünüyorum.

1 Mayıs 1975'i birazcık ayırırsak, 1976-77-78 kutlamalarını siyasal yapılar ve Dev-Yol üzerinden nasıl değerlendirebiliriz?

1 Mayıs 1976 ilk kitlesel eylem. DİSK üzerinden organize edilmiş büyük bir kitle hareketi. Sınıf analizli bir işçi hareketinden bahsedilecekse, DİSK'ten bahsetmemek eksiklik olur. Türkiye işçi sınıfının mücadelesi ile ortaya çıkmış çok önemli bir sendikal harekettir. Yeni bir düzen kurulacaksa ve bu işçi sınıfının ideolojik ekseni üzerinden bütün toplumsal katmanları, halkı kapsayacak bir güç olacaksa, bunun temelinin tabii ki başta emek hareketinden beslenmesi gerekir. DİSK bizim için bir rüyaydı. Nedeni de o dönemde işçilerin TÜRK-İŞ'ten koptuktan sonra gençlik hareketinin yükseldiği 1968 sonrası ve TİP'in örgütlenmesi ile birleştirildiği zaman sendikal mücadele ile siyasal mücadelenin iç içe yürüdüğü bir sürecin üzerine 1967'de kuruluyor DİSK. 1970'li yılların ortasına doğru, 1975'e kadar aşağı yukarı 30 bin dolayında üye ile hareket ediyordu.

Başta Metal-İş'i (Maden-İş'ti o zamanlar) etkilemekle beraber, yedi yıl içinde 30 binken 1975-80 yılları arasında 600 bine varan bir kitle gücüne erişti. Önemli dirençler koydu bir dönem. Bu tabii ki sadece DİSK üyeleriyle sınırlı değildi. Toplumsal hareket katmanlar halinde yayılıyordu ki, başta yoksul köylülerle kooperatifleşmeler, toprak işgalleri... Gençliğin buradaki rolü dolayısıyla gençlik marjinalize edilerek "maceracı" deniyordu

ama gençlikteki enerji olmadan bugün de görüyoruz ki hiçbir şey değişmiyor. Orada önemli olan devrimci fikirlerdir. Bunu genç de taşıyabilir 70 yaşındaki insan da taşıyabilir. Dolayısıyla bizim hareketimiz de bütün bunların analizini yapabilen bir hareketti. Ve biz kendi halimizde bağımsız sosyalistlerdik.

Sonra bu süreçle kurulup kendimizi yakın hissedince karar verdik. Kimse bizi örgütlemedi. Biz harekete irademizle destek verdik. Bizim o süreçte gördüklerimiz, yaşadıklarımız ve o süreçte ilk 1 Mayıs olduğu zaman heyecanını duyuyoruz ama bir taraftan da solun birbirine karşı olumsuzlukları, kıskançlıkları, ayrımcılıkları canımızı sıkıyordu, hâlâ da sıkıyor. Bugün içinden geçtiğimiz süreçte AKP de ayrımcılığı kodlayarak, marjinalize ederek "bunlar terörist" diyor değil mi? Hayır cephesinin içerisinden geçiyoruz. O zaman da bize anarşist yaftalarını yapıştırıyorlardı. Sadece mavi yakalı işçi değil ki, beyaz yakalılar da, emeğinin peşinde olan herkes işçiydi. Ne yazık ki DİSK'teki bir klik bizi yormuş ve üzmüştü. Biz o sürece bağımsız bir sendika olarak katıldık ama sloganımız "Kurtuluş yok tek başına, ya hep beraber ya hiçbirimiz!" "Mahir, Hüseyin, Ulaş Kurtuluşa Kadar Savaş!" idi. Bezimiz pankartımız buydu. Biz buna inanıyorduk. Böyle bir hareket ancak bizi başka bir yere taşır, Çin-Sovyet kutuplaşmasından ayrı olarak...

Arnavutluk...

Evet... Onlardan ayrı olarak, yerel ayağı güçlü, kendi toprağımızın hareketiydik. Gençlik hareketi, köylü hareketi, Kürt hareketiyle temaslarımız vardı... Fakat dışlayan, sanki bir başka yerden gönderilmiş insanlarmışız gibi algılanıyordu, o problemdi. 1976 böyle bir ruh hali içinde geçti. İnsanlar kendilerini koruma ihtiyacı duyuyorlardı. Saldırının hedefiydiler. Sonra gerçekten görkemli bir hareket geldi. Sermaye bunu gördü. Toplumsal uyanışın önünü kesmek gerekiyordu.

1977'de bu uyanış ağır bir darbe aldı. Bize gençliğimizde Bahar Bayramı diye yutturulan 1 Mayıs'ın, ayrı bir dünyanın önünü açmak, enternasyonal bir ruhun, komünist hareketin örgütlenmesinin tarihsel mirasının, bugünlerde özel bir anlamı olduğunu gördük. Önemli sayılarda katılımlarla bulunduk. 1977'de öyle, 1978'de Dev-Yol'un 1977'deki örgütlenmelerinden ve İstanbul ayağından sonra müthiş görkemli bir kitleyle katıldık.

Yeraltı maden işçilerinin buradaki rolünü, güzelliğini, hepimizin coşkusunu, özgüvenini arttırıp bizi marjinalize etmek, bence de sol içindeki diğer hatalar karşısında onurla andırıyordu.

Biz işçiyiz, işçi hareketiyiz. Biz halkız, devrimciyiz. Devrimciler halktan kopuk değildir. Ama bugün söylediklerimizin üzerinden faşizmi bir işçi olarak tartışırken, Türkiye'nin kendi öz dinamikleriyle kapitalist bir süreç yaşamadığını düşünürken, onlar tamamen gelişmiş, İngiltere gibi bir Almanya gibi işçi yorumu yapıyorlar. Çünkü tam proleter özelliği olmayan bir toplumun içinden geliyordu bizim işçi örgütlenmesi. Bizi de işçileri bilmemekle suçluyorlardı. Ama hepimiz farklı işkollarında örgütlenmiş bir işçi hareketi olarak geliştik. DİSK'in örgütlenme deneyiminde Dev-Yol hareketinin işçi hareketindeki örgütlenmesiyle benzerlikler var. Yani 1967'de kurulmuş, 1977'ye kadar yol almış, Dev-Yol ise 1974 Affı ile çıkan devrimci arkadaşların sonradan işçi hareketi içindeki diğer arkadaşların ve hepimizin gayretiyle, 3 yıl içerisinde bütün işkollarında örgütlenen 20 küsur sendikadan 9'unun birlikte hareket ettiği, muhalefeti örgütleyecek bir noktaya geldik. Kendi tezlerimizi, fikirlerimizi ve DİSK'i işçilerin sesi olarak var ettik ve o çizgi hem cezaevinde sürdü hem bugünkü hayatımızın içinde görüyoruz. Oradaki tecrübemiz bize ışık tutuyor.

Şimdi belki hatırlamıyorsun sana bir şey hatırlatmak istiyorum. 1977 1 Mayıs'ında katliamdan sonra sanırım, akşam karanlıktı, hatırladın mı? Benim yanımda Haydarpaşa Erkek Lisesi'nden bir çocuk vardı. Onunla beraber eve gidiyordum. Şirinevler'de Mahmutbey minibüsüne bindim. Minibüste "Goşistler ve bilmem şunlar çatıştı, birbirlerini öldürdüler. Şu kadar ölü var" diye konuşuyorlardı. Ben de seni görmedim ama sen en arkada oturuyordun, ben en arkanın bir önündeki koltuktaydım. Onu söyleyen adamın üzerine atladım, "yalan söylüyorsunuz devlet yaptı" diye bağırdım. Sen arkadan sarıldın bana "sakin ol" dedin. "Şimdi lütfen eve git Kamer merak ediyordur. Kamer'den de haber al" dedin. Geriye döndüm ki sensin. Orada terk edilmiş, bitmiş, tükenmiş bir ruh halim vardı. Senin arkadan bana sarılıp "sakin ol Şehriban, eve git" demen, benim 1 Mayıs deyince gözümün önüne gelen bir görüntüdür. Hatırladın mı bilmiyorum Halis?

Şüphesiz. Daha sağlığımız yerindeyken bunları konuşmuş olmak benim için de bir mutluluk kaynağı. Yanlış tarihler vererek konuşmamaya zaten dikkat ediyorum. Tamamen hatırlıyorum. O konunun çok detayına girmedik ama Kamer söz konusu olunca tabii ki biliyordum. Ama sadece Kamer'in kişiliği üzerinden seni yorumlamıyorum. Ben seni 1974-75'te Dev-Genç döneminden tanıyorum. Bizim sendika gecelerinin tümünün davetsiz konuğuydun. Seni davet etmeye gerek yoktu. Militanlığınla bizim Tepebaşı'nda yaptığımız tüm gecelerin koruyucusuydun. Onun bir militanı gibi yer alıyordun. Diğer kadınların daha kendini koruyan tutumuna karşılık öne atılan, kendini esirgemeyen tutumun vardı. Zaman zaman beni ürküten, kabına sığmayan bir arkadaşımızdın.

Yine 1979 yılı yanılmıyorsam, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde bir çatışma ortamı vardı, faşistler ve oradaki tıp öğrencileri arasında. O zamanlar Laleli'de Divriği Kültür Derneği vardı. Oturuyoruz, dediler ki "öğrencilerin hepsini toplamışlar, Yenikapı Karakolu'na götürmüşler". İçinde İlbay var, diğer arkadaşlar var. Bugün Eskimeyen Dostlar olarak bir arada olduğumuz arkadaşlarımızın şimdi bir kısmı öğretim üyesi, bir kısmı başka boyutlarda ama hâlâ onların üzerinde o dönemin ruh halini görüyorum.

Refleks olarak doğruca Yenikapı Karakolu'na gittim. Üzerimde de bir deri ceket vardı. O zamanlar daha çok polislerin giydiği bir şeydi. O kalabalığı yararak girdim, herkes toplanmış oraya. İlbay'a sert çıkarak "ne işin var senin burada", "Gel bakayım buraya" dedim. İlbay'ı o kalabalığın içinden çektim aldım. Kimse sormadı o hengâmenin içinde, "bu kimdir, nedir" diye. Oysa orada polis onları gözaltına almıştı. Biz tekrar Divriği Derneği'ne geldik. Şimdi İlbay'la bu anıları sık sık anlatıyoruz, seninki de buna benzer bir şey.

Bu mücadele sadece şeyden ibaret değil, biz insandık, dost ve arkadaştık. Söz konusu olan Kamer'se, O'nun bir başka rengi vardı. Özetle söylemek gerekirse, Kamer Teyhani samimi ve atılgandı... Bizim zaman zaman aynı evde kaldığımız Cezmi Yılmaz, Halil Pelitözü ve 3 TİP'li arkadaşımız öldürülmüştü. Cenaze, Kocamustafapaşa'dan kaldırıldığı zaman (2 Aralık 1975) Kamer'in oradaki yiğitliğini gördüm. Yani Kamer gerektiği zaman toplu sözleşme görüşmelerinde sabırla bize katılıyordu.

Seninle de ortak yanı sanıyorum bu, cesareti ve öne atılma eğilimiydi. Elini arkasına atıp malzemesini çıkarıp çatışmaktan hiç uzak durmayan bir tutumu vardı. Yukardan saksılar atıyorlardı gençlere saldıran polislere. Onların korumasının içinde Kamer'in yiğitliğini, cesaretini gördüm. Gerektiği zaman kendini feda etmekten çekinmeyen bir tutumu vardı. Belki bu da onun eski delikanlılık döneminden gelen bir şeydi. Devrimcilerin bir kabadayı yönünün de olması gerekir. Ben yiğitliğini sadece ona bağlamıyorum. Her zaman yürekli olmak zorundayız. Kabadayılıktan kastım yarı mafyatik yarı bilmem ne davranışlar değil. Ama devrimcilerin kendilerini koruması gerektiği zaman, onların kahramanlığından bahsedilir; kabadayılıklarından bahsedilmez.

Onlar kahramanlarımızdı. Tıpkı Deniz gibi, Mahirler gibi... 25 yaşına kabına sığmayan bir delikanlılığı sığdırmış, şahsında toplumsal hareketlerini barındırmış. Kamer de böyle bir arkadaşımızdı. Onu her zaman saygıyla anıyoruz. Hiçbir zaman Onun anısı bizim içimizden eksilmiyor. Hemşeri olduğumdan, Alevi olduğumdan O'nunla hukukum ayrıca iyiydi ama Kamer'in çizgisi içinde bu ayrımlar yoktu. Bunları konuştuğumuz olmazdı. Ama en azından benim Dersimli olduğumu biliyordu. Ama oturup bunların üzerine konuşmuyorduk. Ama Alevi hareketini, Alevilerin mağdur olduğunu bilirdi. Kürt kökenli olmama, Kürtçe bilmeme rağmen, Kürt sorunundan çok Kürt sorununa sınıf mücadelesinin bir parçası olarak, sosyalist hareketin çözmesi gereken bir sorun olarak, kendi kaderlerini tayin etmeleri gerektiğine dair konuşuyorduk. Bu da ideolojik olarak bizim eksenimizi birleştiren bir konuydu.

Bu arada Kocamustafapaşa dedin, orada Kamer ile ilgili bir şey anlatayım. Oradaki eylemde bir polisten silah aldı Kamer, ilk defa polisten gaspedilen silahtır. Üç gün sonra haber geldi polisin çok sıkıştığı, görevden atılacağı, mutlaka o silahın bulunması gerektiği haberi geldi. Sanıyorum Emin Bayraktar'la beraber ya Zeki Yumurtacı ya da Emin Bayraktar'dı. Silahı götürüp polise geri verdiler. "Sonuçta işçisin, emekçisin" diye bir de propaganda yaptılar. Kocamustafapaşa'da bütün devrimci hareketler, için sol hareketler için başka bir dönüm noktasıydı. İlk defa karşı karşıya...

Kerim Yaman'ın cenazesi var ondan önce. 50 bini aşkın insanın toplandığı...

Ama karşı karşıya geliş bir başkaydı orada. Dev-Yol'un işyerinde işçilerle kurduğu ilişkiler nasıl olurdu?

Sendikal örgütlenme, doğrudan işçilerin katıldığı bir işçi örgütlenmesidir. Yani işçilerin ekonomik, demokratik, sosyal haklarını geliştirebilecekleri bir örgütlenmedir. Ama sendikal örgütlenme sadece ekonomik boyutu itibariyle değil, sınıf hareketinin diğer boyutlarıyla, politik ve ideolojik mücadele boyutuyla birlikte değerlendirildiği zaman, işçilerin eseri olmak zorunda. Sendikacılığı da bir meslek olmasının ötesinde değerlendirmek lazım. Çünkü işçi örgütü, işçiler bir sınıf olarak gelecekte iktidar adayı olacak, kendi kaderlerini tayin edip kendi iktidarlarını kuracaklarsa, yönetime katılmak durumundadırlar. Yönetime katılmak o döneme kadar sembolik oldu.

Yani işçilerin aralarında yönetimin desteklediği bir isim öne çıkar, işçiler de genelde geri dururlar. Evindeki yaşamı, sıkıntıları, ailesinin geleceği, bir işçi için, bir sınıf olarak kurtuluş açısından belirleyici derecede değildir. Yani önce kendini koruma güdüsü vardır, diğer insanlarda olduğu gibi. Ama bizim tarzımızda, bizim devrimci sendikal mücadele tarzımızda, sözün, yetkinin ve kararın doğrudan işçilere ait olması gerekir. Çünkü işçiler ancak bu düzende, bu sınıflı toplumda yönetim tecrübesi edinebilirseler geleceklerini kurabilirler. Edilgen bir temsilci olarak bir sendikal mücadeleye katılırlarsa, bu büyük bir problemdir. Herkes de yönetici olmayacağına göre, o zaman tarzın değişmesi gerekir. İşçilerin ve emekçilerin ve bütün benzer şekildeki toplum kesimlerinin kendi geleceklerini kurma işine dahil edilmesi lazım. Gelecek bugünden kurulur. Bizim dışımızdaki solda olduğu gibi "önce iktidar alınır, sonra kurulur" diye bir şey yok

Kervan yolda düzülmez.

Çünkü iktidarın alınması için bir biçimde diyelim ki silahlı mücadele, toplumsal direniş veya her neyse, gelecek için bir mücadele verilerek iktidar amaçlı mücadelenin içinde sadece bir militan hareketi olarak örgütlenmiş bir biçimde iktidar alınmış olsa bile, bunun devam ettirilmesinin mümkün olmadığını

düşünüyorum. Veya çok zor olduğunu düşünüyorum. Neden? Halksız iktidar olmaz. Yani işçiler olmadığında sendikal mücadele yürümez. O döneme kadar katılımcılığı çok önemsemeyen bir sendikal mücadele bizim dönemimizde öne geçti. Bu varlığımız DİSK'teki diğer çizgilere karşılık kötü bir eleştiri olarak öne çıktı.

Biz bunu sadece savunmuyorduk, kendi yaşamımızda da uyguluyorduk. Bulunduğumuz yerde işçilerin örgütlenmesinin bu şekilde olduğunu gördük. Yeraltı Maden-İş'tekiler böyleydi, Sağlık işkolunda, Metal işkolunda böyle yapıyorduk. En geniş şekilde fabrikada açık demokratik şekilde işçiye söz verilirdi. O kültürü bugün de var ediyoruz. Benim de hâlâ onursal olarak temsil ettiğim Devrimci Sağlık-İş'te basın bildirilerinde başkan sözü açar ama bildirileri okuyan, işçilerin kendisidir. Onların adına kravatlı bürokratlaşma eğilimi olan yöneticilerin okumasındansa, eksik de olsa işçilerin okuması gerekir. Çünkü bir eğitim alanıdır işçi sendikaları. Orada sadece toplu sözleşme yapılmıyor, aynı zamanda insanlar eğitiliyor. Eğitim onları odalara toplayıp ilkel toplumlardan bugüne kadar sınıfların değişimini anlatmak değil, onlara hayat içinde inisiyatif tanıyarak, yanlış yaparak doğruyu öğrenmelerini sağlamaktır.

Doğruya giden süreç ancak çok sayıda yanlışın üzerinden şekillenebilir. Biz bunu bir rehber olarak gündeme getirdik. Bizim işyerlerimizde hainlik yapmamışsa, arkadaşlarını jurnallememişse, yüz kızartıcı bir suç işlememişse, işçilerin temsilciliklerinin feshedildiğini ben hiç görmedim. Ama siz işçiyi söz ve karar sahibi yapmaz, bir özne olarak işin içine dahil etmezseniz, sürekli o çelişki devam eder. Dolayısıyla, yöneticilerin beklentileriyle işçilerin beklentileri arasında ayrışma başlar. Yöneten ve yönetilen ayrımı olur. Biz bu ayrımın olmaması gerektiğini düşündük. Bunun örnekleri çok. Bizim mirasımız yönetime doğrudan katılım.

Sendikal hareketin çekilmez yanları vardır, zor tarafları vardır ama bu süreç insanlarda beklenmedik cevherleri ortaya çıkartır. Kendini sendikaya ait hisseder. Sendika başkasının değil işçinin örgütüdür. Ama o zamana kadar yaygın olarak algı, "sendika sendika başkanınındır, yöneticilerindir, bir yönetim kurulunundur" şeklindeydi. Ama onlar geçicidir, tamamen temsilî organlardır. Biz köklü eleştiriyi buradan yapıyorduk. O zamanlar TKP'nin de yönlendirdiği bir kısım standart paketleri vardı. Onlar Maden-İş

eğitimlerine katılıp sertifika alacak, işçi o eğitimden geçecek. O eğitimden geçmiş kişi bölge temsilcisi olabilir, sendika yönetim kuruluna gelebilir, delege olabilir. Delegeliklerin ve sendika temsilciliklerinin Maoist, Goşist veya bilmem ne gerekçelerle feshedildiğine şahit olduk. Bir de o zamanki yöneticiler toplantılarda bunu savunuyordu. Biz bu tutumun değişmesinde önemli bir mesafe katettik. Aramızdaki fark buydu.

İşçiler sizin siyasi kimliğinizi biliyor muydu?

Dev-Genç'i, Dev-Yol'u bilen işçiler vardı ama doğrudan doğruya "Biz Devrimci Yol'uz arkadaşlar, işçi hareketi örgütleyeceğiz" diye bir şey yoktu. Ama TKP ile aramızdaki farkın ne olduğunu işçi biliyordu. İşçi bilir, ifade edemeyebilir ama temsilci seçimlerinde bize oy verirken, bizi diğerlerinden farklı olarak mücadeleci, daha devrimci tez ve fikirleri olan, zor günlerinde kendi haklarını en kararlı şekilde savunabilecek insanlar olarak algılıyorlardı ve ayrı bir değer veriyorlardı. Biz farkı davranışlarımızla yatıyorduk. Sonsuz bir özveriyle çalışıyorduk. Benim hiç sendikada bordrom olmadı. Tamamen adanmışlık üzerine giden bir çizgimiz vardı.

Uzun bir yoksulluk yaşamıştık ve sıkıntılarımızın çözümünün sosyalizm olacağına inanıyorduk. Bugün de inanıyoruz. Bunun için de her şeyi yapmaya değer diye düşünüyorduk. Ama kurumlaşmış yerlerde ikramiyeler ve para pul hesabını yapanlar bize yabancıydı. Ben Çetin Uygur'u tanıdığım zaman gördüm, çay kaynar, koca büyük bir demlik... Ekmek peynir gelir, herkes bölüşürdü. Aşkale'den gelen işçi de onu yerdi... Aşkale'den tavuk getirenler vardı. Çetin Uygur'a "Sen çok zayıflamışsın, şu tavuktan sana getireyim, siz bir şey yemiyorsunuz burada" deyip, sofraya koyuyorlardı. Öyle bir mücadele ortamıydı, öyle bir ruh haliydi yaşıyorduk o dönemlerde.

İşçi çalışmasının bölge çalışması ile ilgisi ya da organik bağı var mıydı?

Yeni bir hareket olduğunu söyledim. Her ne kadar THKP-C hareketinden yorumlar yaparak farklı kökten çıkmakla beraber, 1970 sonrası gençlik örgütlenmesinin geliştiği süreçte, hızla toplumun diğer kesimleri ile ilişki kuran bir hareket olarak

şekillendiği dönemi yaşadığımız için, ana damarın Dev-Yol olduğunu gördük. Bu arada temel olarak bu işin sürdürülebilir olmasının nedeni, kalıcı bölgesel-yerel ayağı güçlü, fabrikalara, üretim birimlerine, mahallelere dayanan bir kültür olması, işçi hareketiyle, halk hareketi ve diğer toplum kesimleri arasındaki ilişkilerdi. O zamanlar Kamu Emekçileri Hareketi olarak lanse ediliyordu. Emeğiyle çalışan her kesimi kapsayan bir hareket, mühendisler, mimarlar, kooperatifler, bütün bunları hesaba kattığımız zaman köylü hareketiyle birlikte bir arayış vardı.

Ama İstanbul özelinde veya diğer büyük şehirlerde işçi sınıfının nicel olarak yoğun olduğu yerlere baktığımız zaman, bunları mahallelerdeki örgütlenmeyle birleştirme ve kendi örgütlenmesini kalıcı ve olgunlaşmış hareket haline getirme çabası vardı. Dolayısıyla, sendikal hareketin gerek kendini örgütlemek, gerekse bunu diğer alanlarla birleştirip birleşik bir devrimci hareket oluşturma çabasının bir parçasıydı işçi hareketi. Ama işçi hareketi gençlik hareketiyle beraber olmakla birlikte, giderek halk katmanlarına doğru yayılan, mahallelerdeki gecekondu sorunları gibi onların çözemediği meselelere de çözümler üreten, tartışan bir hareketti. Zaten Dev-Yol rakamları incelendiği zaman da bu sürecin böyle olduğu görülür.

Direniş komiteleri bir ihtiyaçtan doğdu. Yerel örgütlenmeler, konseyler ve işçi örgütlenmelerindeki meclislerde, en geniş katılımla birlikte birim birim örgütlenme ve bunların bölgesel ve yerel örgütlenme bağının kurulması gündeme geldi. İstanbul'da bu böyleydi. Amasya, Suluova, Çeltek'te bunlar yaşanıyordu. Bu hareketin yaygınlaşması oligarşinin buna karşı diş bilemesi gündeme geldi. Irkçı-dinci ideoloji ile beslenmiş faşistlerin, dinci yobazların her zaman engellemeleri vardı. Ama bizim işçi hareketinin içerisinde görmediğimiz bir şey olarak, dindar insanlar çoğu zaman mücadelenin en önünde yer alırdı

Tam onu soracaktım temsilcilerimizin içinde ya da komitede...

Temsilcilerimizin içinde "Aman bu bizdendir, bu değildir" gibi bir ayrım olmazdı. İşçilerin sevdiği insan en öne çıkardı; mücadele edecek, sözleşmede hakları savunacak, gecesini gündüzünü buna verecek, aradığın zaman ulaşılabilir olacak... Dolayısıyla ben hiçbir zaman, evet dinin gericileşmede bir payı

var ama ben Maden-İş grevlerinde de gördüm, tekstil işçilerinin grevlerinde de gördüm, hacı-hoca amcalarımız mücadelenin en önünde yer alırlardı. Namazını kılan ama grev çadırını sonuna kadar bekleyen insanlar gördük.

Dolayısıyla, işçileri tanımayan insanlar onların sadece ateist olmalarını bekler. O kültüre ulaşmak, kendine yetecek hale gelmekle ilgilidir. Kendinize yetmiyorsanız, başka arayışlarda bulunursunuz. Bu bizim için bir detaydı ve hiçbir zaman dinci bir işçi temsilci oldu diye korkumuz olmadı. Devrimci Metal-İş'e de bu kişiler geliyordu. Kimse onlara "aman bu dindardır" diye bir ayrımcılık yapmadı. Emeğine bakıyoruz biz işçinin, diğer işçilere karşı tutumuna bakıyoruz. Çok uç konuşan, teorik olarak çok laf edip de baş başa kaldığı zaman yalpalayan, ideolojik düzeyi yüksek insanlar da gördüm. Cezaevinde de gördüm. Dünyayı bölüşmeye dair fikirlerimiz varken, çorbada önceliği kendisine isteyen insanlar da gördüm. Oysa bizim anladığımız sosyalistin, daha geri duran, daha olgun, özverili bir tutumda olması gerekir.

Benim 1974'te, örgütlenmesinde 57 kişiyle çalışıp 56'sını sendikalılaştırdığım bir işyeri vardı... Çoğu Boluluydu ve yemek alanında oldukça iyiydiler. Aşçıbaşı da Boluluydu, işçilerin hemşerisiydi. Onu temsilci yaptılar. İşveren bunun farkına vardı, para pulla onu ikna ederek işçilerin örgütlenmesine zarar verecek tutumlar içine sokabildi. Demek ki bu her insanda olabilir. Dindarında da vardır, bilinçli insanında da vardır. Sendikal harekette ihanetlerin de, kahramanlık menkıbelerinin de yeri var. Kitlenin içindeki renkler buraya da yansır.

Herhalde en önemli şeylerden bir tanesi de işçi disiplini, işçinin işyeri disiplini. Yani kaytarıp kaytarmaması, bu da başka bir kriterdi.

İşçi dediğimiz toplumun içindeki bir fert. Eğitim düzeyi yetersiz, aile kültürü yetersiz. Genelde şehirleşmeyle birlikte köylerden göç edip burada yeni bir dünya kurma, daha iyi şartlarda yaşama umuduyla gelmiş insanlar. Kimse elinden tutmamış. Her şey kendisinden beklenmiş. Para kazanmak, daha çok eve bir şey götürmek için bir sürü yanlışlıklara bulaşanlar da görüyorduk. İşçi disiplini derken, tek tek işçilerin üzerinden değil, sınıf disiplininden bahsetmek lazım. Çokça bahsedilen

işçi sınıfı disiplini meselesi gerçekten tartışmalı yanları olan bir konu. Evet, işçi sınıfının kendine has sınıfsal refleksleri ve bir disiplini var. Çünkü işçi sınıfı burjuvaziye karşı örgütlenir. Burjuvazinin kendi içinde de bir disiplini vardır. Şirketlerdeki disiplin, geleceğini düşünme...

İşçi sınıfının neler yapabileceğini, burjuvazi işçi sınıfından daha iyi analiz eder. İşçi sınıfı da kendisini bir sınıf olarak ikame edip kendisini örgütleyecekse, kendiliğinden bir sınıf olmaktan çıkıp kendisi için bir sınıf olacaksa ki bizim istediğimiz budur, kendi halinde zaten bir sınıf, o zaman bir disiplin söz konusu olur. Bu disiplin, örgütlenmeye ilişkindir. Yani mücadele içinde örgüt arzına ilişkin bir disiplindir. İnsanların tek tek "hazır ol"a geçmesiyle ilgili değildir, o askerî bir disiplindir. Bir sınıf disiplininden bahsedilecekse, ideolojik olarak donanımlı, kendi sınıfdaşlarıyla beraber burjuvaziye karşı yeni bir dünyanın örgütlenmesi ve kazanılması için mücadele eden insanlar olarak algılamalı.

İşçi sınıfının disiplini mücadelede gizlidir. Disiplin bir başka yerde, mücadele başka bir yerde olmaz. Tarzı itibariyle disiplinli olmak zorundadır; çünkü hayat biraz da böyle bir şeydir, affetmez. Kendiliğinden gidebileceği bir yer sınırlı bir alandır. Oysa birleşik hareket ederse, sadece kendi sendikasında değil, bizim kastettiğimiz demokratik-ekonomik özlük hakları mücadele alanıdır. Ama esas olarak sömürüyü sona erdirmek istiyorsanız, o zaman politik olarak örgütlenmek gerekir. Politik alandaki mücadelenin disiplini, işçi sınıfının disiplinidir. Siyasi olarak yeni bir geleceğin kurulması için ortak davranan, dünyayı ortak yorumlayan, yaratıcı düşünen bir disiplin olmak zorundadır. Dogmatik bir şey değildir işçi sınıfının disiplini. Çünkü hayat değişiyor, talepler değişiyor, ortam değişiyor, üretim şekilleri değişiyor... Bütün bunların karşısında kendini konumlandıran, yaratan, onları yorumlayabilen bir yapı kendini yenileyebilir ve disiplin buna engel olmamalıdır.

Tabii ki solun kendi kültürüne getirdiği ve bizim biraz yabancı olduğumuz bazı şeyler yaşanmadı değil. Şekil şartları üzerinden giden bir disiplin vardı. Bu daha çok gençlerde ve kendini devrimci olarak bilinçlendirmiş insanlarda vardı. Hatırlarsınız, hepiniz biliyorsunuz, kot pantolon giymekten davranışlara yansıyan bir yığın özellikler... Devrimciler bu şekilde kodlanır ama benim

bu hareketin en sevdiğim yanlarından birisi, devrimcilerin nasıl olması gerektiğiyle ilgili bir broşür yayınlanmıştı. Siyah beyaz basılmıştı, işte böyle olur bu, bu şekil şartlarından bahsederek devrimcileri bir kılıfa sokar, halktan ayırır...

Biz irademize, bilincimize karşı sorumluyuz. Tüm hayatımız bununla şekillenmek zorundaydı. Sendikal mücadele talepleri, örneğin benim işkolum olan sağlık işkolu, 1992'den bahsediyorum... Hayat değişmiş, 12 Eylül'den sonra 12 yıl geçmiş olmasa da kimse bize bir şey demezdi. Mesela benim içimi yakan konulardan biri, Devrimci Metal-İş'in gidip teslim alınmaması, devralınmaması beni çok üzdü. Hiç parası pulu yokken biz gidip sağlık işkolundaki sendikamızı kayyumlardan ve Sıkıyönetim Komutanlığı belgelerinden alıp çıkardık. Hiçbirisi yokken 12 bin üyeye kadar çıkardık. Ama emek verdiğimiz ana işkollarımızdan biri olan Metal-İş'in o zaman bizimkinin kasasından 2,5-3 misli daha fazla parası vardı bankada ve kayyumun da "Niye gelip devralmıyorlar" dedikleri vardı. Bu da bizim aslında kendimize övgüler yağdırsak da 12 Eylül'ün bizde yarattığı aşırı tahribat ve yenilginin izleri. O da bir acı olarak gündeme gelen bir durum.

Kamer için de o çok büyük bir acıydı. Belki seninle paylaşmıştır, çok fazla paylaşmak istemiyorum. Burada da paylaşmayacağım da ama sadece şu kadarının bilinmesini istiyorum, Kamer sendika olarak devam etmesini istedi, oradaki parayla ilgili bir şey değildi o.

Bir mücadelesi vardı, sendikal mücadeleye adım atmıştık ama 12 Eylül'ün özel durumunu kabul etmek lazım. Ben orada kimseye çok sitemli laf edemiyorum. Şunun için, ben konuyu açtım aslında, "biz bilincimize karşı sorumluyuz" dedim az önce. Ben şuna inanıyordum; THKP-C döneminde de bir işçi hareketimiz vardı. İnşaat işçileri örgütlenmesi, onun süreçlerini biliyorum. Aliağa'daki örgütlenmelerin süreçlerini biliyorum. Sonuçta geçmişine karşı sorumluluk duymamış, gidip onu teslim almamış bir pozisyon beni üzüyordu. Ben tarihe karşı sorumluysam, kimse beni zorlamadı, ne bir devrimci hareketin "aman yapmazsak şu olur" baskısı vardı, ne de böyle bir yapı vardı.

Tamamen kendi deneyim ve kendi perspektifimle "gidip bunu almalıyım, biz emek verdik, bir yere taşıdık, bunun üzerine laf

söyledik. Dönemimi kapatacaksam bu sendikayı devralacağım, örgütleyeceğim. Sonra yeni kuşak insanlara devredeceğim" dedim. Bugün yürüyen Devrimci Sağlık-İş'in aslında felsefesi bu adımda gizlidir. Metal işkolu, kimya işkolu sendikalarımız vardı kayyuma giden. Bunlar özeleştirilerimiz olarak burada saklıdır. Burada, "Ben devrimci işçi hareketi içerisindeyim" diyenlerin, ona ilişkin söz söyleyenlerin cevap vermesi gerekir. Ben şahsen bu cevabı bilmiyorum.

Şimdi bunu soracağım zaten; Sedat Şeyhoğlu'na ve Çetin Uygur'a da soracağım. Ama Kemal Keleşoğlu ile Kamer'in bu konudaki tavrının ne olduğunu biliyorum. Ama bunu açıklamak bana düşmez.

Bu saatte bizi gelip sorgulayacak bir devrimci hareketimiz, soracak edecek kimse yok. Kendimize karşı sorumluyuz ama önce sınıfa karşı sorumluyuz. Bence geçmişimize karşı sorumluyuz. Çünkü bu sınıflar mücadelesi on yıllarla açıklanacak bir şey değil. Son elli yılımızda yol aldık. DİSK'in dün 50. kuruluş yılı kutlandı. Tekrar tarihsel olarak bir büyüme yaşanacağını, bu daralmanın, bu ekonomik çıkmazların işçi sınıfını, diğer emekçileri zorladığını, politik ve sendikal hareket açısından bir arayışta bulunacağı, tam da bu hareketin yeniden yükseleceği dönemler başladıktan sonra defterler açılırsa, o defterlerin bir sayfasındaki eksiklerden birisinin metal işçilerinin örgütlenmesinin neden sürdürülemediğinin cevabını istemek lazım.

Ben hiç kimseyi suçlu ilan etmek üzerinden konuşmuyorum. Böyle bir hakkımız yok. Hepimiz şu anda özgür devrimci bireyler olarak konuşuyoruz. Ne olursa olsun gönül bağımızla o çizgiden gelen bir süreci yürüttük. Daha sonraki politik faaliyetlerimiz bu sürecin bir parçasıydı. Ama benim sendikal mücadele ortamında daha çok bildiğim bir eksiklik olarak algılandı ama arka planındaki diğer arkadaşlarıma söz düşer.

Biz soruyu soralım onlar cevabını versin.

En azından kimse bizi çağırmadı "şunu devralın" diye. Ama orada bir boşluk vardı. Bilemiyorum, birkaç kez İsmet Yılmaz'la konuştum ama ne olduğunu bilemiyorum. Zorlamadım ben onları fazla.

İsmet Yılmaz birazcık söyledi onu, 1980'e gelindiğinde neden yeni bir konfederasyon kurulması tartışıldı ve neden DİSK'e katılma gibi ikili bir çalışma yürütüldü, anlattı.

Şimdi şöyle, yanlış anlaşılmaya açık bir boyut var. Bizim Dev-Yol hareketinden gelen arkadaşlarla yeni bir konfederasyon kuralım diye bir derdimiz olmadı. Biz zaten yeterince işçi hareketinin sendikal hareket düzeyinde bölündüğünü (çünkü bir sarı sendika hareketi vardı) görüyorduk. Biz doğrudan doğruya işçilerin eseri olan, işçilerin kendilerini mutlu hissettikleri, her aşamada söz ve karar sahibi oldukları, kendilerini var edebildikleri, hayat şartlarını iyileştirdikleri, ailesi ve çocukları ile daha mutlu yaşadıkları bir ortamın ancak kolektif sendikal hareketle mümkün olduğunu söyledik ve bunun ana yönelimini DİSK içinde tercih ettik.

Sanırım Metal-İş'in de son kongresinde DİSK'e katılma kararı vardı...

Vardı. Özellikle Maden-İş'in metal işkolunda bana göre en proleter kesim bunlardı. Üretim işçisi olması nedeniyle metal işçilerinin, maden işçilerinin her zaman özel bir yeri vardır. Bunu kabul etmek lazım. Emeğinden başka kaybedecek bir şeyi olmayanların büyük kesimi bu. Ama o zaman izlenen sendikal politika, DİSK'teki egemen olan siyasi çevreler, kendileri dışında diğer işçilere, diğer sol çevrelere hayat hakkı tanımada büyük cimrilik gösteriyorlardı. Biz işçi haklarının ön planda olmasını istiyorduk. Orada, tıkandığı durumlarda çatışmalar oldu. Bu çatışmalardan kastettiğim, sendikal hareket içerisinde tasfiyecilik olması. Farklı bir yönelimde olanlar için engellemeler gündeme geliyordu. Onun için yeni bir sendikal arayış gündeme geldi. Bu genel kurullara, sendikalara yansıdı. Bizim sendikalarımızda, Yeraltı Maden-İş'te, Sine-Sen'de Seramik-İş'te bunlar yaşanmadı.

Çünkü onlar zaten DİSK'e bağlıydı.

Biz giderek DİSK'te ağırlık kazanmaya başladık.

Tam sayı paylaşabilir misin?

Önce 7 sendika ile başladık, en son 12 Eylül'den önceki son genel kurulda 12 sendika olduk. DİSK'in, yanılmıyorsam 27

sendikası vardı. 12 sendika ortak davranıyordu, 1980'e doğru 320 delege ile toplanan genel kurulda 80-100 arası delege etkinliğimiz vardı. Daha sonraki dönemlerde daha da gelişme gösterdi. Orada stratejik iki temel işkolu vardı. Birinde sosyal demokratların etkin olduğu bir çizgi vardı, bir de tarihsel olarak Maden-İş'le birlikte gelen, TKP çizgisinden gelenlerin etkin olduğu bir çizgi vardı. Biz sosyal demokratlar ve CHP üzerinden değil, doğrudan doğruya işçilerin yeni bir kulvar açması üzerinden yol almayı düşünüyorduk. Tabii ki ideolojik siyasi farklılıklarımız vardı ister istemez. Ama diğerlerini yok etmek değil, doğru ittifak politikaları istiyorduk. Bizim onları kabul ettiğimiz kadar onlar bizi kabul etmiyorlardı; çünkü onlarda, iktidarın işçilerin eline geçeceği endişesi vardı. Bu aramızdaki farklılığın belirginleşmesine neden oldu.

Soruyu biraz daha açayım. O dönem sizin gibi düşünen kaç sendika vardı?

Devrimci hareketin İstanbul'daki sendikal hareketlenmesi 1976 ile 1980 arasında arttı. Devrimci Sağlık-İş tek başına örgütlü bir sendika değildi. Devrimci Metal-İş, Kimsan-İş örgütlenmelerini gördük. Ama diğer işkollarının tümünde de devrimci arkadaşlarımız vardı. Keramik işkolu, ağaç yapı işkolu gibi diğer işkollarında da örgütlenmeler vardı. Ama Kamer arkadaşımı ben Devrimci Metal-İş'teki gayretleri döneminde tanıdım. Bu 1977 ve sonrası dönemini kapsıyor. O dönemin arkasından Kimsan-İş örgütlenmesi gündeme geldi. Bizim İstanbul'daki faaliyetimizden sonra işyerlerinde gerek işverenlerin baskılarından, gerekse antidemokratik sendikal mücadeleden bezmiş işçilerin arayışları vardı. Onların da bizimle bağ kurma çabalarını görüyorduk. Nitekim Kimsan-İş'teki Mintax örgütlenmesi, "hadi Mintax'ta örgütlenelim" diye başlayan bir örgütlenme değildi. Kendi içindeki dinamik bizimle temas etti ve arkadaşlarımızın gayretleriyle, siyasi desteklerle, orada Emniyet 1. Şube Sendikalar Masası'nın da etkin olduğu, yönlendirdiği bir yapı oldu. Nitekim Aksaray'da yapılan genel kurulda, karşımızda bizimle cebelleşen, bizi tehdit eden 1. Şube Siyasi Şube'den Ilgız Aykutlu'nun varlığını görüyorduk.

Sendikalar masasının, polislerinin sivil ve resmî olanların işveren lehine çalıştıkları, onların destekledikleri bazı işçilerin

aday olduklarını görüyorduk. İşyeri düzeyinde kurulmuş sendikalarda, işçiler tarafından, kendi içinde seçtikleri insanlar tarafından yönetilmesini sağlamak konusunda gayretlerimiz vardı. Ama yoğunluk olarak hareket Devrimci Metal-İş sendikasındaydı. Sendikanın işkolunun özelliği, yaygınlığı, DİSK içindeki Maden-İş nedeniyle gelen eleştiriler ve talepler bunu yarattı.

Kavel'deki yanlışlıklar, işçi temsilciliklerinin feshedilmesi, işten atmalar, işçilerin arayışları neticesinde bizim sendikal çizgimiz buluştu. Biz onlara inisiyatif tanıyıp kendi sendikalarında söz sahibi olmaları için destek ve eğitim veriyorduk. Bizimle aynı görüşü savunması için yukarıdan fikri bir dayatma olmaksızın, bizi tanıdıktan sonra bizim gibi düşünmeye başlıyorlardı. Yani işçi doğal haliyle gelir, ideolojik olarak donanımı yoktur, siyasi olarak sol eğilimlidir ama solu bizi ahkâm kestiğimiz gibi anlatamayabilir. Ama bir süre sonra senin düşüncelerinle kendine ait özdeşlikler kuruyor ve sizinle birlikte davranıyor. Bu, bir süre sonra aidiyet duygusunun gelişmesini ve seninle aynı kulvarda hareket etmesini sağlıyor. Evine davet eder, orada konuşursunuz, seni özel yaşamına alır senin politik faaliyetlerine gönüllü olarak katılır. Hiçbir zaman tehdit veya baskıyla işçiyi mücadeleye dahil edemezsiniz. O şekilde işçinin ne kendisine ne de sınıf mücadelesine faydası olmaz.

Metal-İş'teki o güzelliği, arkadaşlarımızın büyük emeklerini hep gördük. Memur örgütlenmesiyle ilgiliydik, biyologların örgütlenmesi de bizim bir parçamızdı. Sendikal örgütlenme deneyimine sahip olduğun zaman, diğer mesleki alandaki örgütlenmeler de böyle gelişiyordu. Sağlık personeli örgütlenmesiyle hekim örgütlenmesi de ayrı değildi. İç içe faaliyetlerdi ama ana yönelim sendikal mücadele zemininde ilerliyordu. O kısa süre içindeki alınan yol, işçilerin de önerileriyle doğru bir çizginin gelişmesine hizmet etti. Bütün bunları toparladığımız zaman, 1970'den beri İstanbul'dayım, işçi hareketinin, diğer demokratik hareketlerin, mühendis olduğum için TMMOB'deki faaliyetlerin, 1976 yılından itibaren Kimya Mühendisleri Odası faaliyetlerinin içindeyim. Odaya biz öğrenciyken gidip ilgileniyorduk.

1973-74'ten, 12 Mart'tan sonraki çıkışta yaşananları yeni bir toplumsal ayağa kalkış dönemi diye tarif edebilirim. 1940'lı yıllardan başlayıp 1970'lere kadar gelen hareketin önünü 12 Mart'ta kesmek istediler. 1970 sonrasının bir önceki dönemden

farklı ve dikkat çekici olan yanı, sürecin daha kısa olmasıdır. Hem bizim sendikal örgütlenmemiz açısından kısalığı dikkat çekiyor, hem de DİSK'in büyümesi açısında böyleydi.

Ama sınıf mücadelesi yanında daha ağır basıyor.

Ben bütün bunları birleştirdiğim zaman şöyle düşünüyorum. Sol birlikte büyür. Çünkü sol emek demek; farklılıklarımız olmakla birlikte, emeğin örgütlenme şekilleri demek. Hiçbiri işçi sınıfını reddetmiyor. Ama kendi içinde değişiklikler olabilir. O zaman bizim dilimizin bu saatten sonra, yaşadıklarımızdan sonra, faşizmin bize kök söktürdüğünü gördükten sonra, daha ortaklaşmacı, daha tahammül edici, sivri oklarını sermayeye ve burjuvaziye yönelten bir dil ve üslup olması gerekir. Sol kendisiyle uğraştığı zaman kendini büyütemiyor. Özel olarak birisi aradan çıkıp herkesten fazla bir hegemonya sağlayamıyor. Çünkü toplum seni sol olarak kodluyor... CHP de aynı dönemde büyüdü DİSK de. Dev-Yol da hızlı bir büyüme yaşadı. Bundan sonra da bir yol ve yönelim belirlenecekse, bugün olduğu gibi, tarihsel olarak, ben bu "Hayır" çizgisinin hayırlı bir sonuçla (%56 ile bile olsa), kabul edilebilir bir hayır çıkmasının kesinlikle önümüzdeki on yıl içerisinde yeni bir tarihsel süreci doğuracağına inanıyorum. Çünkü bu toplumda ekilen, biçilen, temeli atılan değerler boşa gitmedi.

Bu toplum, bu topraklar verimli. Geçmişte gençlerden umudunu kesen insanlar Gezi gördü, "işçiler yoktur" diyenler 15-16 Haziran'ı gördü. Liberalizmin etkilerinden kurtarılmış bir sol benim aradığım; devrimci bir hareketten bahsediyorum ama bunu da diğerlerinin karşısında ağır bir husumet üzerinden değil... Herkes kendi rengini koruyarak yan yana, kol kola olacak. Herkes kendi kulvarında yürüyebilmeli. Toplumsal rıza alınırsa, bu büyük bir sıçramayı getirecek. Bu dünya hepimize yetebilir. Çünkü geleceğin solu ve sosyalizmin çoğulcu olma zorunluluğu var. Yukarıdan tek tip, emir-komuta zinciriyle sosyalizm olmaz.

Yeni bir dünya kuracaksanız, katılımcı olmak zorunda, kadın hareketi önde olmak zorunda. Küba Parlamentosu'nda kadınların temsilciliği %43. Gençler ve kadınlar önde olmak zorunda. Biz de kendi deneyimlerimizle tahammül ederek, sabırlı, öfkesini birbirine karşı kullanmadan örgütleyeceğiz. Emek vererek olur

bu iş. Geçmişte bu yapıldı. Geçmişte insanlar özel yaşamlarından da özveride bulundu. Hiçbir şey kendiliğinden olmuyor. Kendiliğinden olanlar bize ait değildir. Biz elimizin eseri olan bir örgütlenmenin içinde olacaksak, bunu söyleyebilmeli ve buna inanmalıyız. Ben önümüzdeki dönemde ortak hafızamızın, deneyimlerimizin, bizim için zenginlik olduğuna inanıyorum. "Yaralandık, süreç bitti" diyen arkadaşlarımız özgüvenlerini incitti, aralarında husumet oldu, ağır baskılar yaşadılar. Arkadaşlarımızın bir kısmı sorgulardaki ifadelerinde geçen konularla yüzleştirilmek istendi. Bunlar tamamen sermayenin size karşı yaptığı saldırılardır.

12 Eylül faşizminin yaptıkları, arkadaşlarımızın mazlum olmasını değiştirmez. Eksikleri, zaafları olabilir; bunlar insana dair zaaflardır. Ağır baskı koşullarında nasıl tezahür edeceğini kimse kestiremez. Ben biraz daha geç yakalandığım için, bir dönem aranır durumdayken (DİSK'i örgütleyecektik), yasadışı konumdayken, bazı şeyleri yapalım diye uzak durduk. Direnenlerin tekrar kazanacağı bir dünyada, arkadaşlarımızın, bizim mücadelemizin içinde yaşayacağına, bütün acılarımızın yeni birleşik bir devrimci hareketle dineceğine inanıyorum. Gelecek kuşaklara bir miras olarak bir mücadele deneyimi aktaracaksak, onlara yararlı olacaksak, doğru bir şey devretmeliyiz. Hamasetten uzak, abartıdan uzak olmak zorundayız. Kendimize özeleştirel yaklaşmazsak doğru davranmamış oluruz. Sorunların üstünü örtmemeliyiz.

Bence en önemli şeylerden biri de bu.

Mücadele eden, zor günlerin içinde direngenlik gösteren arkadaşlarımıza haklarını teslim etmek lazım. Kamer'in bu vesileyle senin tarafından gündeme getirilip, bunun anlamlı bir veri haline getirilmesi konusu büyük bir şans oldu. Dilerim anlamlı bir iş çıkartırız. Topu taca atmaya gerek yok. Ne gerekirse destek vermeliyiz. Özümüzde sözümüzde birlikte davranmalıyız. Eksik yaptıysak eksikliklerimizi söylemeliyiz. Kendine yeten insanlar yalnız da olsalar ayakta kalırlar. Devrimcilik tek başına kaldığında ortaya çıkar. 2-2,5 milyon işçi örgütlüyken %50'nin üzerinde örgütlenme varken, bugün 20 milyonu aşkın işçi ve emekçi varken, sendikal hareketin yerlerde sürünmesi beni üzen konulardan

bir tanesi. Olmamış olsa, meydan bu kadar boş kalmazdı. Bizim örgüt sözlüğümüz onları güçlü kılıyor. Devrimcilik ertelenecek bir iş değildir. Kendi adıma teşekkür ediyorum

Ben de teşekkür ediyorum. Bu arada atlamayalım, Kamer için çok önemliydi, onun için senin birazcık da olsa bunu bilmeni istiyorum. ÖDP içindeyken Kürt Raporu çalışman vardı. Çalışman o güne, bugüne ve geleceğe katkı sunacağı için önemliydi. Onu biraz anlatabilir misin?

1996'nın başında ben ÖDP'nin kurucuları arasında bulundum. Yedi yıl MYK, parti meclisi, bölge toplantılarına katılarak, aktif biçimde zamanımı verdim. Hiçbir şekilde destek almadan, kendi kazandıklarımla sendika ve partiye de desteklerim oldu. Bu sürecin içinde en önemli konulardan biri, sınıf hareketinin rayına oturmasının önkoşulunun, diğer demokratik taleplere de ışık tutmak olduğuna inanıyordum. Alevi toplumunun görünmeyen yüzünü, aşağılanan, dışlanan demokratik taleplerini sahiplendiğimiz kadar, Kürt hareketinin özgürleşmesine, Kürtlerin kendi geleceği konusunda, kendi topraklarının özgürlüğü konusunda, kendilerini ifade etmelerinin de önemli olduğuna inanıyordum. Özel olarak dilimin Kürtçe olması benim tercihlerimden biri.

Hep sınıfsal refleksler üzerinden hareket ettik. İşçi sınıfı iktidar olursa her şeyi çözer dedik. Bu, o dönem biraz solun olgunlaşmamış tezlerinden biri gibi geliyor bana. Kürt hareketinin talepleri sadece Kürtlere ait değildir. Kürt sorunu toplumsal sorunların temelidir. Demokratikleşmenin ana dinamiklerinden biridir. Çünkü mevcut rejimin tek milletçi, baskıcı karakterinin çözülmesi, Kürtlerin ve diğer ezilenlerin kendi varlıklarını ve gelecekleri idame ettirmek için tarih sahnesinde var olmaları ve birleşik bir mücadele yürütmeleri mümkündür. Ben özel olarak tek başına bir özgürlükten bahsetmiyorum. Kürtlerin de tek başına özgür olmasının zor olduğuna inanıyorum. Saygılıyım ama ortak toprakta ortak bir alanda, ortak bir gelecek kurulacaksa, bu, aynı 1968'li yıllarda Kürt ve Türk devrimcilerinin hareket ettikleri gibi birleşik bir mücadeleyle olmak zorundadır. ÖDP'de de bu çizgiyle, bu enternasyonal ve ulusal dayanışma gerekliydi. Bu da ÖDP'deki Parti Meclisi toplantılarında ortak olarak dile getirildi.

ÖDP'de yaşadığımız süreçte, Kürt hareketine daha sıcak davranan, onlarla içlidışlı olan bir çevre, biraz sırıtan bir tutum içerisindeydiler bana göre. Yani dayanışmadan öte, "kraldan çok kralcı tutumlar" sergileyen bir çevre vardı. Ama ÖDP'nin kendi resmî kimliği aslında tam bir dayanışmaya dayanıyor. Bir sürü ortak iş yaptık. "Ne Hazır ol, Ne Refahyol!" döneminde ve onların saldırıya uğradığı dönemlerde, sendikal hareket döneminde, 1994'te DİSK yönetim kurulunda olduğum dönemde de gördük. Kürtlerle tam bir dayanışma içinde olduk. ÖDP'nin parti merkez komisyonlarının birinde, parti belgeleri arasına "Bir Başkalarının Önerileri" ile gelen belgeler yerine, savaşın durumu, göçler, köy boşaltmaları konusunda olup bitenleri yerinde izlemek üzere ve hazırlayacağımız raporların da getirilecek bilgilerle partinin kendi bilgisi olması hesabıyla bir komisyon kuruldu. Bu komisyonun sözcüsü bendim. Ertuğrul Kürkçü vardı, Ayşe Düzkan arkadaşımız vardı. Ankara'dan arkadaşlarımız katıldılar.

Bölgeyi gerçekten tüm demokratik kurumlarla, sendikalarla gezdik. Bütün illeri kapsayacak düzeyde, çatışmalardan dolayı can güvenliğinin olmadığı bir dönemde gezdik. Başta Diyarbakır olmak üzere, Siirt, Mardin, birçok ile gittik. Gördüğümüz tabloyu, yaşadıklarımızı partiye rapor halinde sunduk. İlk defa doğrudan doğruya halk ne düşünüyor, onun bilgisini aktardık. Gördüğüm şey şuydu aslında. Bu toplumun sadece kültürel, etnik temelli, Kürt olmaktan kaynaklı kimlik sorunlarının ötesinde de sorunları var. Gerçekten yoksulluk işsizlik almış başını gitmiş. Barınma imkânları sınırlı, eğitim büyük bir dert, anadilde eğitim olmaması büyük bir sorun. Bunlar zaten bildiğimiz konular. Ama farklı bir şey yaptık. Uzaktan değil, gidip temas edelim diye düşünerek hareket ettik. İnsan Hakları Derneği Başkanı Osman Baydemir'le görüştük, Diyarbakır Tabipler Odası'nı, baroları ziyaret ettik. Ulaşabildiğimiz her kesimle görüştük. Bu dayanışmadan büyük bir memnuniyet duyuyorlardı. Zaten Diyarbakır gibi büyük şehirlerden gelen ve Kürt olmayanların sorunlarıyla ilgilenilmesinden daha da çok memnun oluyorlardı.

Bize kapılarını açtılar, bilgiler aktardılar. Bir an önce bu savaşın sona ermesi, demokratik bir çözümün sağlanması, geriye kalan insanların kendi hayatlarını yürütebildikleri koşulların doğması, ancak barışçı bir ortamda sağlanabilirdi. Bugün çıkmaza giren sürecin temelleri o dönemlerde atıldı. Onun belgeleri

de ortadadır. Biz insanlar neler demişse onların notlarını alıp aktardık, partiye sunduk. ÖDP o konuda gerçekten samimi bir yol izledi. ÖDP'nin bir kısım bileşenleri diyeyim; çünkü ben onu hazmedemediği için ayrıldım. Olmayan eski hayatları bugünkü hayatın önüne koymanın çok anlamlı olduğunu düşünmüyorum. ÖDP'de de öyle düşündüm. Farklı bileşenler olabilir ama ÖDP'nin geleceği olması için ortak tezlerimizin, ortak hayatımızın oturması ve örgütlenmesi gerekiyor. Çok da samimi olduklarını inanmadığım bir kısım çevreler, hâlâ bugün de o çizgiyi yürütenler, partinin ruh halinin tahrip olmasına sebep oldular. "Dev-Yol'dan gelenler, Kürtlerle ilgili konularda bizim gibi hassas değillerdir" gibi bir durum söz konusu değildir. Zaten Dev-Yol üzerinden inşa edilen, onlarla ortaklaşan bir yol... Herkes bu sürecin bir bakiyesi. Herkes başka yaşanmış hareketlerin özetinden kendine yeni bir gelecek arıyor. Birleşme ihtiyacı üzerinden tüm geçmiş devrimci hareketlerin, kadrolarının, yeni yüzlerin, yeni insanların birlikte yer alabildiği bir süreç. Kadın hareketi, çevre hareketi, partinin tek başına sorunları değildi. Ama tartışmaların en çok olduğu konulardan biri bu olduğu için, benim konumum şoven olmayan, daha fazla Kürtlerden yana çubuğu büken bir konumdu.

Belki bunda geçmişimin de payı olmuştur, benim bölgemin de payı olmuştur. Anadil sorunu bizim için de önemli, ben de anadil mağdurlarından biriyim. İlkokulda Türkçeyi öğrendik. Çocukların alfabe öğrendiği yaşta tek kelime bilmeden bir sınıfa konuyorsunuz, Türkçeden başka dil bilmeyen bir öğretmen senden görev istiyor, seni eğitmeye kalkıyor. Onun psikolojik etkilerini ömür boyu yaşadım. Nitekim o sorulara cevap veremediğim için öğretmenin elindeki zinciri boynuma dolaması hâlâ gözümün önüne geliyor. Çocukluğumun travmalarından biriydi. İlkokula başlayan bütün Kürtler bunu yaşıyor. Kendi dillerinden koparılıp başka bir dil öğrenmeye zorlanıyorlar. Ortak bir kültür, ortak bir gelecek inşa ederek Türkçe öğrenmeyi herkes ister. Baskının, asimilasyonun travmalarını bugün hâlâ yaşıyoruz. Bu çözülmeden hiçbir şey aydınlığa çıkmaz.

ÖDP'deki o proje neden hayat bulmadı? Neye karşı oldular?

Karşı oldukları için değil, ÖDP kendi içinde bu projenin varlığını sürdürmekte zorlandı. Sürekli gündemler değişti. Kürt

sorunu Türkiye çapında yaygınlaştıkça, çatışmalar arttıkça, gerçek sorunlarla yüzleşemiyorsunuz. Bugün ağır baskı hâlâ devam ediyor. Dersim'de bir faaliyet yürütülmesi isteniyor, bu sorun çözülmeden tarımsal kalkınmayı sağlayıp halkın kırsaldan kente göçünü engelleyemiyorsunuz. Bir taraftan devlet güçlerinin baskısı, bir taraftan da çatışan güçlerin, Kürt hareketinin askerî varlıkları... Arada derede bir hayat kurmak çok zor. Bunu kırsalda da şehirde de hissediyorsunuz. O tezler ÖDP'de hâlâ duruyor. ÖDP kendi varlığını yürütmekte zorlandığı için, kendi tezlerinin sahibi olmakta da herhalde zorlandı. Benim gördüğüm bu. Örgütsel varlığını sürdürmekte zorlanan bir hareket oldu.

Bizim hareketten gelen birçok insan da orada kendi rengini bulmak istiyordu. Ben işçi hareketinde çok mutluyum. İşçinin dünyası benim için çok önemli. ÖDP'de entelektüel, çok laf eden ama bir elektrik idaresine gidip de sözleşme bile yapmamış, sorumluluk taşımamış, bir fatura bile yatırmamış arkadaşlarımız, kalkıp toplum hayatını dizayn eden konuşmalar yapıyor. Bu sebeple sıkılan bir ruh halim vardı ama o tezlerimiz hâlâ duruyor. Bugün herkes "devrimci hareketi ben temsil ediyorum" diyebilir ama benim aradığım devrimci hareket bu değil.

Benim de değil.

Neden değil? Çünkü bunlar hep parsiyel işlerdir, parça başı işlerdir. Ben geçmişin ana noktalarını ele alacak, daha kapsamlı, daha ortak, saygılı, samimi bir hareket düşünüyorum. Bu ÖDP için de böyledir, Halkevi'ndeki arkadaşlarım için de böyledir. Devrimci hareket için gösterilen çabalar, kıymetli çabalardır. Hiçbirini küçümsemiyorum ama buradan çıkılmalı. Yeni filizlerin ve yeni hareketleri yaratılması beni daha çok mutlu eder.

Teşekkür ediyorum.

Ben teşekkür ediyorum. Samimi duruşlarla, geçmişimizin karşısında hiçbir zaman retçi değiliz. Eksikler olabilir, bizim onurumuzdur. Emek veren, yaşamını adayan militanlarımızın, yoldaşlarımızın anısı bizim ve dostlarımızın omuzlarına sorumluluk yüklemektedir. Bunun rengini çocuklarımıza, ailemize, toplumumuza vermek, gelecek kuşaklara karşı sorumluluğumuzdur. Sınıf mücadelesi insan ömrüyle sınırlı değildir.

Toplumsal hayata cevap veren bir yapı oluşursa, geleceğimiz de güvende olur. Verdiğimiz çabaların diyalektik olarak bir bütün sağlayarak bir yere akması lazım. Onun için erinmeyeceğiz, anlatacağız. Gayret edeceğiz. El birliğiyle, kafa birliğiyle mücadele birliği sağlayıp özgür ve demokratik bir ülke yaratmaktan başka şansımız yok.

İlbay Kahraman

Bu görüşme gerekçemizi daha önce konuşmuştuk. Kamer'le ilgili bir şeyler yapmak istedim. Bunu son görev gibi düşünüyorum ve böyle bir kitabı hak ettiğini düşünüyorum. Ona değen ve onun değdiği insanlarla onu konuşmak istedim. Çok heyecanlanıyorum doğrusu.

Ben daha önce de söyledim sana, böyle bir şey yaptığın için mutlu oldum. Gerçekten Kamer buna değer diye düşünüyorum. Kamer gibi birçok arkadaşımızın da buna değdiğini ve bu arkadaşlarımızın hiç olmazsa anılarının yaşatılması gerektiğini düşünüyorum. Sadece anılarının değil deneyimlerinin de yaşatılması gerektiğini düşünüyorum. Eğer biz gelecekte daha güzel, özgür ve eşit bir dünya kuracaksak, özgürlük ve eşitlik mücadelesinde birlikte davranan, önderlik eden, yol gösteren, birlikte mücadele eden arkadaşlarımızın; öne çıkan arkadaşlarımızın deneyimlerini gelecek nesillere aktarmak zorundayız diye düşünüyorum. Bu kalemden olarak ben de özellikle İstanbul'da onunla birlikte mücadele etme şansına sahip olmuş insanlardan biriyim. Kamer'in anlatılması gerektiğini düşünüyorum. Daha önceki yıllarda da bunu seninle uzun uzadıya konuşmuştuk. İyi olacağını düşünüyorum bunun. Geçmişteki Devrimci Yol mücadelesi için de doğru bir arşiv çalışması olacağını düşünüyorum. Bu yüzden bu çabanı saygıyla karşılıyorum; iyi ki yapmışsın diyorum.

Ne zaman tanıştınız Kamer'le?

Ben 1978'de İstanbul'a geldim. İstanbul'dan 1974'te ayrılmıştım. Önce askere gittim, askerlikten sonra Adana'ya gittim

çalışmaya ve 1978 başında İstanbul'a döndüm. İstanbul'a döndüğümde Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde çalışmaya başladım ve o dönemde orada tanıştığım arkadaşlarla birlikte İstanbul'da ilişki kurmaya çalıştım. Ve o ilişkileri kurduğumda da adres beni Kamer'e çıkardı. Biyolog olarak İstanbul'a döndüğümde Biyoloji Derneği Başkanlığı'na seçildim. Daha önce bizim derneğin merkezi fakültedeydi. Dekan aynı zamanda da bölüm başkanı, fakültede barınamayacağımızı, özel bir yer tutmamız gerektiğini söyledi. Biz de Devrimci Metal-İş'in üst katında bir yer kiraladık. Bir biyolog arkadaş ve Kamer vasıtasıyla orayı kiraladık; böylece altlı üstlü daha sıkı ilişkiler kurmaya başladık. Üst kat Marmara Dev-Genç'in yeriydi. Zaman zaman yukarı çıkarken karşılaşıyorduk, bazen de aşağı inip İsmet Yılmaz'la ve onunla çay kahve içiyorduk. Devrimci Sağlık-İş de karşı taraftaydı. Devrimci Sağlık-İş'le de ilişkilerimiz vardı. Yani oradaki arkadaşlarla da tanışmıştım bu esnada. İşte hem Devrimci Sağlık-İş vasıtasıyla hem de Biyoloji Derneği vasıtasıyla sıcak bir ilişki doğdu aramızda ve o ilişki öyle devam etti.

Şimdi, bu arada ben önce insanların kendilerini tanıtmalarını istiyorum ama senin karşında biraz heyecanlandım. Çünkü hayatımın en acı dönemini senin omuzunda ağlayarak geçirdim. Geç kaldığım için özür dilerim... Kendini tanıtarak başla bence.

Bu söylediğin aslında benim için bir onur. Biz sevinçlerimizi paylaştığımız kadar acılarımızı da paylaşmalıyız. Bunu becerebilmişim, bu da benim için onur demek. Adım İlbay Kahraman, ben Devrimci Yol'cuyum ve bununla onur duyuyorum. Uzun yıllar Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde çalıştım. Orada devrimci arkadaşlarımla, devrimci işçi, memur ve öğrencilerle birlikte mücadele ettik. İşçi örgütlenmesi sayesinde de söylediğim gibi Kamer'le ilişkilerimizi sürdürmeye çalıştık. Kamer'le hiçbir zaman direkt işim olmadı benim, dolaylı işler oldu; zaman zaman bir araya geldik, belki ileride anlatırım onu da. O acı dolu günleri de yeri geldiğinde anlatırım, keşke öyle olmasaydı.

Keşke öyle olmasaydı. O döneme dair hafızamda yer eden bir cümlen vardı Kamer'le ilgili: "Ateşi çalanlardan" demiştin.

Kamer'i ilk gördüğümde uzun boylu yapısı beni etkilemişti, tanıdıkça da bu fikrim pekişti; delikanlı bir adamdı. Gözünü budaktan sakınmayan, kavgadan kendini esirgemeyen, önde yürümekten korkmayan bir insandı. O yüzden de devrimciler içerisinde öne çıkan insanların ateşi çaldıklarını, bir Promete örneği olduğunu düşünürdüm. Kamer de bunlardan biriydi, en azından benim için.

Sizin ilişkiniz işçi çalışması üzerine miydi Kamer'le?

Yani aslında işçilerle ilişkim daha çok Devrimci Sağlık-İş üzerinden yürüdü ama o dönemki ilişkimiz sadece işçi çalışmasından ibaret değildi. Yani Sağlık-İş'te ben bir işçi değildim sonuçta. Biyolog ve bir laboratuvarın sorumlusuydum; yani işçi tarifine belki en az uyan insanlardan birisiydim ama eğitim kurumunda çalıştığımız ve Cerrahpaşa'daki konumumuz itibarıyla TÖB-DER'e üye olabiliyorduk. Memur olduğumuz için TÜM-DER'e de üye olabiliyorduk. Cerrahpaşa'da çok fazla işçi çalıştığı için ve o işçilerle de sıcak ilişkilerimiz olduğu için Devrimci Sağlık-İş'le ilişkilerimiz vardı. Yani birçok alanda faaliyet gösteren pek çok insanla temas halindeydik. Mümkün olduğunca her işe burnumuzu sokan insanlardık. Ben de bir şekliyle TÖB-DER'li, bir şekliyle TÜM-DER'li, bir şekliyle de Devrimci Sağlık-İş'liydim.

Yani tam bir beyaz yakalıydın...

Beyaz yakalı da diyemeyiz. İşçilere temas ettiğimiz için biraz da gri yakalıydık. Mavi demeyim ama gri yakalıydık.

Yok, beyaz yakalıyı bugünkü tarifi üzerinden, yani beyaz yakalı olup işçi gibi çalışan o sınıfın içerisinde yer alanlar olarak düşündüğüm için...

Kendimi biraz daha işçilere yakın hissediyordum. Cerrahpaşa'daki konumum da genelde öyleydi. Yani mesela ben Cerrahpaşa'da doktorlarla çok fazla arkadaşlık etmedim; profesörlerden arkadaşlarım vardı ama Cerrahpaşa'daki işçilerin hemen hepsiyle arkadaştım. Devrimci Sağlık-İş orada örgütlüydü. Devrimci Sağlık-İş'in örgütlediği bütün işçilerle, atölyedeki

işçilerle, temizlik işçileriyle hâlâ çok sıcak ilişkilerim vardır. O yönüyle kendimi Devrimci Sağlık-İş'e çok yakın hissederdim ve esas olarak TÖB-DER'e, TÜM-DER'e gitmezdim; Devrimci Sağlık-İş'e gelirdim, orada bu ilişkileri kurmaya çalışırdık.

Bir süre sonra da zaten arkadaşlar bunu fark ettiler. Devrimci Sağlık-İş üzerinden işçi örgütlenmesinin içerisine bir şekilde bizi kattılar diye düşünüyorum. Ama şunu da söylemek lazım o dönemde böyle sınırları belirli olan örgütlenmeler yoktu yani. 1978'de Dev-Sol ayrılığı olmuş ve kadro ihtiyacı var; hemen herkes örgütlenme içinde her türlü işle görevlendiriliyordu. İhtiyaç olduğu yerde gidip ihtiyaca binaen çaba sarf ediyorduk. 1978 yılı ağırlıklı olarak böyle geçti. Yani muhtemelen siz de böyle yapmıştınız. Herkes böyle yapmıştır. TÖB-DER, TÜM-DER olarak bölgede her yeri dolaştık yani. Bir yerde bir arkadaşımız bölge çalışması yapıyordu; ne bileyim sağlıkla ilgili bir şey yapmak gerekir, aşılama çalışması yapmak gerekir, o zaman doktor hemşire örgütlenmemiz de bugünkü gibi değildi. Çok az sayıda hemşire vardı. Aşı olacaksa, aşı çalardık açıkçası. Bu hayırlı bir hırsızlıktı diyeyim. Aşı çalardık ve bu aşıları bölgedeki insanlara götürüp aşı yapardık. Benim el becerilerim de vardı. Çocuklara çocuk felci, tifo benzeri aşılar yapardık. Öğrenci arkadaşlarımızla, o dönem doktor çok fazla yoktu, stajyer öğrencileri alır gider orada aşı çalışmaları yapardık. Kimileri çocukları muayene ederdi. Böylece bölgeye katkı sunardık. Kamer'le de böyle bir kampanyaya katıldığımı hatırlıyorum.

1979 greviydi sanırım, 6 ay süren bir grev, Kamer'lerin orada bölge çalışması da yapılmıştı.

Yani biz sadece bölge çalışmasına katılmıyorduk ama katkı sunmaya çalışıyorduk. Bizden birtakım şeyler istiyorlardı. Demin verdiğim örneklerde olduğu gibi "hasta muayene edin, oradaki insanlarla yakınlık kurun" ya da "aşı kampanyası yapın" gibi. Cerrahpaşa'dan bir iki doktor arkadaşla birlikte gidip bu çalışmaları yapardık. Bu da bölge çalışmalarında halkla ilişkiler kurmakta bize kolaylıklar sağlardı.

1978 sonrası işçi çalışması ya da sendika çalışmaları sadece şey değil...

Sendika çalışmalarını biz ağırlıklı olarak Devrimci Sağlık-İş içinde yaptık. Ama kimi zaman başka görevler üstlendiğimiz de oldu. Mesela Kimya-İş örgütlenirken, Kimya-İş'te de genel kurul çalışmalarında bize görev verdiler. Kemal Keleşoğlu, ben, Doğan Halis, deyim yerindeyse o tür yerlerde divan oluştururduk. Divanda çalışmalar yapardık, gidip oradaki işçilerle konuşurduk. Kimya-İş örgütlenmesinde de başta Birleşik Alman İlaç Fabrikasında çalışmalar yapmıştık. O Birleşik Alman çalışmaları içerisinde de görev almıştım. Ama esas olarak çalışma alanımız Devrimci Sağlık-İş'ti. Zaman zaman bu çalışmalarda yer alanlar sendikalarda toplanırdık; çeşitli işkollarında çalışan işçi arkadaşlar ya da o alanda görev yapan arkadaşlarla birlikte o toplantılara katılır, kendi stratejimizi belirlemeye çalışırdık. Zaman zaman Devrimci Metal-İş'te bu tür toplantıları yapardık. Onlara da katıldığım oluyordu.

O dönem sendikadaki yönetimin işleyişi nasıldı?

Devrimci Sağlık-İş tek başına Devrimci Yol'un etkili olduğu bir sendika değildi. Orada HDÖ (Halkın Devrimci Öncüleri) ve TİKKO'cularla ortak bir yönetim oluşturulmuştu. Onun hikâyesi ayrıdır. Tüm Has-İş TKP'lilerin etkili olduğu bir sendikaydı. Tüm Has-İş genel kurulunda TKP'liler kaybedeceklerini anlayınca evrakı götürüp korsan bir genel kurul yapmışlar ve Tüm Has-İş'i ayak oyunlarıyla kendilerine bağlamışlardı. Buna karşılık yeni bir sendika. Devrimci Sağlık-İş kuruldu. Onu tüm muhalif gruplar ortak bir platform olarak oluşturdular aslında. Demin adını saydığım grup sendikada yönetimi oluşturdu ama etkili olan Devrimci Yol'du. Sendikayı yöneten bizim arkadaşlarımızdı. Doğan Halis her yerde bizim adımıza sendikayı yürütüyordu. Zaten fiilî başkan da oydu. Mehmet Çelikel diye bir arkadaş vardı HDÖ'lü. O zaman tıp öğrencisiydi, sonra doktor oldu. Ama ben bu arkadaşın çok etkili olduğunu düşünmüyorum. Sendikayı esas olarak yürüten Doğan Halis'ti ve bize nerede görev verirse onu yapardık.

Bir komite gibi mi davranıyordunuz?

Evet. Biz Devrimci Yol'cular olarak kimlerdik o zaman? Sabri Tanyeri, Enver Yalçın vardı (4-5 yıl önce kaybettik); Hüseyin Gülseven vardı, Mehmet Günalan vardı, doktor arkadaşlardan

Nazmi Algan vardı, bugün Tabip Odası'nın yönetiminde. Nazmi o zaman Alman Hastanesi'nde çalışıyordu. Bülent Aktaş vardı, hâlâ doktorluk yapıyor Yenibosna'da. Böyle bir ekibimiz vardı. Cerrahpaşa'da Rıza Gerçek, Süleyman Çapan, Bahri Ergün ve işçi arkadaşlarımız vardı. Biyolog arkadaşım vardı Savaş Akyürek, onun emeği çoktur. Atölyede Mustafa adında iki arkadaşımız, Temel Bilimlerde Ünsal Yıldırım vardı. Yani bayağı kalabalık bir grup olarak örgütleniyorduk. Herkes kendisine verilen görevi yapıyordu. Dışarıdan da çeşitli işkollarından; ayrıca Fransız La Paix'de, Alman Hastanesi'nde, Ermeni Hastanesi'nde, Surp Agop Hastanesi'nde işçi arkadaşlarımız vardı. İşyeri temsilcisi arkadaşlarımız vardı. Bunların hepsi bize sempati duyan, bizimle çalışma yapan arkadaşlarımızdı.

Yani sendikanın siyasi kimliğinden haberdarlardı.

Bizim siyasi kimliğimizi biliyorlardı ve bu arkadaşlar bizim arkadaşlarımızdı.

Örgütlenmenin merkezî bir yapısı var mıydı?

Biz Devrimci Sağlık-İş'teki Devrimci Yol'cular olarak bir ekip oluşturmuştuk. Başında Doğan Halis vardı. Doğan Halis'in koordinatörlüğünde bu işleri sürdürüyorduk. Doğan Halis, işçi komitesinde Sağlık-İş'çileri temsil ediyordu.

Yani merkezî bir yapı vardı... Bütün sendikalar kendi faaliyetlerini yürütüyor ama her sendikanın daha yukarıyla kurduğu bir ilişki de vardı.

Bir işçi kesimi örgütlenmesini organize ediyorduk ve İstanbul'da bu ciddi bir şekilde ele alınmıştı. Belki de Dev-Sol ayrılığı bunu biraz sekteye uğrattı diyelim. Yani böyle bir yapı vardı ama Dev-Sol ayrılığı işçi kesimi örgütlenmesini çok etkilemedi aslında. O dönemlerde mesela Mintax örgütlenmesi yapılıyordu Sefaköy'de. Mintax örgütlenmesini yapan arkadaşlardan bildiğim ve hatırladığım kadarıyla hiçbiri Dev-Sol'la birlikte davranmadı. Devrimci Sağlık-İş'ten Dev Sol'la birlikte ayrılan tek kişi bile olmadı. İl Bank-İş'ten olmadı, Devrimci Metal-İş'ten olmadı; daha sonraki örgütlenmeler de zaten işçi örgütlenmesinin temelini oluşturdu.

1978'den sonra, bir miting yapılmıştı, toparlanma mitingi. Orada da en ağırlıklı kesimlerden biri işçi kesimiydi. Gıda-İş'ten Ruhsati Yalçın, Zafer Aygen, Cebrail gibi arkadaşlarımız vardı. O dönemde en büyük kayıp TÜM-DER'de olmuştu. Biz o zaman Devrimci Sağlık-İş'te yaptığımız değerlendirmelerde, ayrılmanın bir küçük burjuva kopma olduğunu düşünmüştük. TÜM-DER ayrılığı da bizim bu düşüncemizi doğruladı diye düşünüyorum. Yani o arkadaşlarımıza da haksızlık eder miyim bunca yıl sonra bilmiyorum ama öyle bir değerlendirme yapmıştık. Memur kesiminin kopması hakkında da kendi aramızda, özellikle Hüseyin Gülseven'le, bir tartışma yaşanmıştı. Hüseyin kızmıştı, "yahu olur mu, onlar da arkadaşlarımız, orada zaafımızı böyle bir kılıfa sokma" demişti bana.

O başka bir tartışma olabilir. Öğrenci kesiminde de militan kadro neredeyse tamamen gitti; belki öğrencileri de küçük burjuva sayarsak böyle bir tespit doğru olabilir.

Ağırlıklı olarak o dönemdeki kopma öğrenci ve memur kopmasıydı. Cerrahpaşa öğrenci kesiminde de çok kısa sürede toparlandık. Bu arada Yüksel Akbıyık, Aytaç Aras, Ayda Ünlüer, Recep Bozlak, Mehmet Ali Dilman, Hayrullah Tok, Işık Kaya, Hüseyin Keskin,Müjgan Hocaoğlu gibi ilk fırsatta aklıma gelen arkadaşlarımın bu toparlanmada çok emekleri vardır. Aynı toparlanma Çapada da oldu. TÖB-DER'de değildi yani. Cerrahpaşa'daki memurlar içerisinde de hiçbir şekilde kopma olmadı. O dönemde iki temel şey vardı, daha doğrusu üç. Birincisi işçi kesiminde çok örgütlüydük, ikincisi mühendis kesiminde çok örgütlüydük, üçüncüsü sağlık kesiminde çok örgütlüydük. Yani İstanbul Devrimci Yol'un omurgasını oluşturan üç ana ayak bana göre budur. Hâlâ ayda bir sağlık kesimi olarak toplantı yaparız kendi aramızda, Eskimeyen Dostlar olarak yemekli toplantılar yaparız. Bazı arkadaşlarımız şimdi çok farklı düşünüyorlar ama bir araya geldiğimizde hepimizin ortak bir noktası açığa çıkar. Mesela bugün sabah 10 Kasım sebebiyle Atatürk'ü anıyor kimileri, başka mecralarda anmalar yapıyor ama bir araya geldiğimizde bizi birbirimize bağlayan ortak bir geçmişimiz var. Herkes Devrimci Yolcu oluyor bir araya gelince.

Diyelim ki bir işyerinde grev yapılacak, direniş yapılacak. Bu karar nasıl alınırdı? Yani sendika mı alırdı yoksa işyerinden gelen bir inisiyatif mi olurdu?

İşyerlerinde grev gibi kararların, kendi içlerinde aldıkları kararlar olmasına dikkat eder, doğrudan demokrasiyi uygulamaya çalışırdık. Devrimci Yol'u diğer siyasetlerden ayıran temel ögelerden birisi budur. Hani "söz, karar, yetki halka" dediğimiz şey burada da geçerliydi. Kararı işçiler alırdı, biz sadece onlara destek vermek üzere giderdik. Biz karar merci değildik. Bizim üstümüzdekiler nasıl düşünür bilemem ama genel olarak böyle düşünürdük. Bir yerde grev varsa o grevde ekonomik, sosyal, psikolojik katkı sağlamak üzere bizim üstümüze düşen görevler olursa biz onları yapmaya çalışırdık. Onun ötesinde grev kararını işçiler alırdı.

Mesela Çeçen karakoyun çok ilginç bir şey söyledi röportaj sırasında. "Evet, işçiler alırdı ama işçiler tek başına da almazdı. Bölge çalışması yapılırdı" dedi. Yani oturdukları bölgenin örgütlenmesi, komşularının örgütlenmesi...

O biraz 1979'dan sonra oldu. 1979'da alınan bir kararla işyeri örgütlenmesi yanı sıra "işyeri örgütlenmesiyle bölge örgütlenmesinin koordinasyon halinde olması lazım" diye düşünüldü. Bu biraz da zannımca Yeni Çeltek ya da maden işçilerinin öngörüsüyle gerçekleşti. Çünkü maden işçilerini eğer iyi örgütlemek istiyorsanız, ocağın içindeler, siz onları ocağın içindeyken görmüyorsunuz, akşam da evlerine gidiyorlar. Nerede bulup örgütleyeceksiniz? Eğer evlerinde, köylerinde onları örgütlerseniz, madeni de bir şekilde örgütlersiniz. Oradan yola çıkarak böyle bir model geliştirildi. Bu öneri kimden geldi? Muhtemelen Çetin Uygur'dan gelmiştir diye düşünüyorum. Doğru bir tespitti bu.

Mahalle örgütlenmelerine ağırlık verip, işyeri örgütlenmelerini de buna paralel koordinasyon içinde yürütmek üzerine düşündük, tartıştık ve bunun doğru bir karar olduğuna karar verdik. Mesela Cerrahpaşa'yı Kocamustafapaşa bölgesiyle birlikte düşündük ve o günden sonra, 1979'dan sonra, Kocamustafapaşa'daki örgütlenmelerimize de ağırlık verdik. Hatta o dönem Cerrahpaşa'daki sağlıkçılar olarak öğrencilere bir dergi çıkartırdık. O dergi için büro kiraladık. O büro aynı zamanda

Kocamustafapaşa örgütlenmesinin de merkezî olarak görev yapıyordu. Böyle bir koordinasyon sağlamaya çalışmıştık.

Bölgelerde direniş komitesi tartışmaları da vardı. İşyeri, komite konseyi ve bölgelerdeki direniş komiteleri arasındaki ilişkiler vardı; bir de merkezî yapı ile kurulan ilişki vardı.

Bu direniş komiteleri olayını, herhalde çok kalın kafalı olduğum için pekiyi anladığımı düşünmüyorum. Tahminimce, 1978'in sonları ya da 1979'un başlarıydı, Kamer bizi çağırarak bir broşür verdi; direniş komiteleri broşürüydü bu. "Direniş komiteleri diye bir örgütlenme modeline gidiyoruz, bu broşürü okuyun, fikrinizi söyleyin" dedi. Ben orada anlatılan şeyi doğrusu anlamamışım. Bunu bugün çok rahat bir şekilde söyleyebilirim. Ben daha çok faşizme karşı mücadelede halkı topyekûn seferber edecek antifaşist bir direniş örgütü gibi düşündüm. Özünde öyledir ama daha savaşkan bir örgüt gibi düşündüm onu.

Ne zaman ki 2012'de Karadeniz'e gittim; Fatsa'ya, Şavşat'a, Ardanuç'a gittim, oradaki insanlarla konuşmaya başladım, Sedat Göçmen'le konuşmaya başladım, sağ olsun Sedat'ın anlattığı direniş komiteleri ya da bölgede gördüğüm direniş komitelerinin uygulamaları benim dünyamı değiştirdi. Anlamadığımı düşündüm, keşke o zaman anlasaymışım. O zaman arkadaşlar ısrarla direniş komiteleri önemli bir şeydir falan dedilerse de biz ya da özelde söyleyeyim ben, bu anlamda direniş komiteleri yapılanmasına çok ciddi katkı sağlayamadım. Yıllar sonra kafamı çok duvarlara vurmuşumdur. "Keşke oradaki uygulamaları görseydim, o zaman çok farklı şeyler yapabilirdim" diye düşündüm ama geçmiş olsun.

Herkes çok yeni, ideoloji de çok yeni; bir de büyük bir Dev-Sol ayrılığı yaşanmış, onun toparlanma telaşı, ülkede yaşanılan o iç savaş durumu... Belki de bizi birazcık daha...

Biz zamanı çok hızlı yaşadık. Şimdi Devrimci Yol'a bakacak olursanız, 1977 1 Mayıs'ında, hadi önceki devrimci gençlik mücadelesini de buna katacak olursak 1976 başı diyelim, 12 Eylül 1980'e kadar 4 yıl. 4 yılda...

40 yıldır anlatıyoruz ama...

Evet, tam da onu söyleyeceğim. Dört yılda inanılmaz büyüyen, deyim yerindeyse Türkiye'de o zamanın tüm bölgelerini hallaç pamuğu gibi atan bir yapılanma oluşturduk. Kadrolar seferber ettik. Bu bizim eksikliğimiz, yeri gelmişken onu da söyleyeyim: Dünyaya kendimizi yeterince anlatamadık. Ben işim gereği birçok ülkeye gittim. Gittiğim ülkelerde de öncelikle kitapçılara girerim, kitapçılarda uygun kitaplar ararım. Mesela Latin Amerika'daki siyasi hareketlerin tarihini anlatan kitaplar vardır, Afrika'dakiler, Asya'dakiler vardır ama Türkiye'deki siyasi hareketleri başka dillerde anlatan yayın organlarına rastlamak mümkün değil. Mesela Devrimci Yol'u başka dillerde anlatan yayınlarımız olsaydı keşke.

Mesela bu direniş komiteleri hikâyesinin çok orijinal olduğunu düşünüyorum. Bunu enine boyuna bugünden anlatacak bir materyal olsa, başka siyasi yapılanmalara da örnek teşkil edeceğini düşünürüm. Bu bizim bir eksiğimiz ama dediğim gibi, 4 yılda hallaç pamuğu gibi attık. Şimdi, 8 aylık bir şeydir Fatsa belediyesi; Fikri Sönmez'in belediyeciliği toplam 8 aydır. O dönemde *Hürriyet* gazetesinin "Terörist Fikri" diye başlık attığını düşünün. Bundan dört-beş yıl önce aynı *Hürriyet* gazetesi, bu ülkede unutulmaz belediye başkanları listesinin başına Fikri Sönmez'i koymuştur. 8 ay fazla bir şey değil. Olanakları kısıtlı, devletten destek almıyor; halk için halkla beraber hareket ederek böyle bir eylem gerçekleşti. Devrimci Yol da böyle bir hikâyedir. Eksikleri yok mu, şüphesiz ama bugünden bakılınca çok eksiği olduğunu göreceğiz.

Kendi kendimizi eleştirmek gerekiyor ama bu kadar büyük bir ülkeyi dört yılda hallaç pamuğu gibi atmak azımsanacak bir şey değil. Bu ülke bana göre Devrimci Yol'a çok şey borçludur. Konuşma öncesinde anlatmaya çalıştım sana, Çorum'da Maraş gibi bir katliam olmadıysa, diğer örgütlerin katkısını küçümsemiyorum ama, bunu Devrimci Yol'cuların oradaki faşizm saldırısını püskürtmesine borçludur. Sivas için de aynı şey geçerlidir. Devrimci Yol Karadeniz'de katliamlar yapmadı, ama katliamları engelleyecek bir yapılanma oluşturdu. Halk için halkla beraber yapılan şeyler bugün bile orada yankısını buluyor. Devrimci Yola'a karşı olanlar, bugün onu eleştirenler kimler? Fatsa'daki tefeciler, Fatsa'daki fındık tüccarları, karaborsacılar, üçkâğıtçılar, namussuzlar devrimcilere karşılar. Bugün hâlâ devrimcileri eleştirenler onlar. O eleştiriler, boynumuzda onur madalyamız olarak asılı duruyor, bunu söylemeden geçmeyeceğim.

Örgütlenme açısından, 1980 öncesini söylüyorum, o dönem ana akım bir sol siyaset var. Bunun karşısında da, işçi sınıfı açısından söylüyorum, başka bir duruş vardı. Bu duruştaki ana ayrılık neydi? Ana akım solla bizim aramızdaki en belirgin farklılık neydi? Yani biz nasıl oldu da işçilere değdik?

Şöyle söyleyeyim, bunun nedenleri az önce konuştuklarımızda vardı. Biz doğrudan demokrasiyi savunuyorduk ve yukarıdan, tepeden inme bir örgütlenme anlayışımız yoktu.1975-76'larda işçi kesiminin örgütlenmesinde etkili olan siyasi yapılanmalara bakın, onlar hep tepeden inme gelmişlerdir. Sendikaları örgütlemişlerdir, sendikalar arasında koordinasyonu sağlamışlardır, ondan sonra da o tepeden inmecilikle işçileri seferber etmişlerdir. Ha başarılı olmuşlar mıdır, evet, çok başarılı olmuşlardır. DİSK gibi bir örgütü tek başına yönlendirmişlerdir. Devrimci Yol'un yaptığı şey, iğneyle kuyu kazmak gibi bir şey. Devrimci Yol'cular tepeden inmekten çok, tek tek işçilerin yanında olmayı, onların çıkarlarını savunmayı tercih etti. Yani "bu işçiler var ya bu işçiler, donsuz takımı bunlar, kendi kendilerini yönetemez; bunlar bize yetki versin biz onları yönetiriz" anlayışı bizde yoktu.

Biz konumumuz gereği aslında yetenekli insanlardık. Başka alanlarda çok daha başarılı olmuştuk. Yani benim için "ne işi var işçi örgütlenmesinde" diyebilirsiniz. Ama biz onların kendi kendilerini yönetmesi için bir yol açmaya çalışıyorduk. Onlar da bu açılan yoldan ilerlemeyi çok iyi becerdiler. Çeltek'teki işçilerin bu kadar başarılı olmasının, hâlâ efsane olmalarının; Yeraltı Maden-İş işçilerinin bu kadar başarılı olmasının; Devrimci Sağlık-İş'tekilerin, Devrimci Metal-İş'teki işçilerin hâlâ anlatılıyor olmasının temelinin bu olduğunu düşünüyorum.

Muhakkak ki bunlar yeterli değildi. 12 Eylül 1980'e geldiğimizde istenilen örgütlülük seviyesine ulaşamamıştık ki bunun neden ve niçinlerini sen az önce söyledin. En büyük eksiğimiz neydi?

Bu konuyu çok düşünmüşümdür. Bir, partileşme dediğimiz şey, yani o hiyerarşik yapı... Geçenlerde bir film seyrettim, bir Fransız filmiydi. Zannediyorum 1789 sonrası bir dönemi anlatıyordu. Napolyon dönemi olmalı, bir savaş var; savaşta birilerini öne sürüyorlar, onlar yıkılıyor ama onlar yıkıldığı vakit onları takviye edecek başkaları hazır. Karşı taraf hazır olmadığı için

"nasıl olsa ben ön tarafı yıktım, hücuuum" diye koşup geldiğinde arkadaki takviye güçler onları yıktılar. O hiyerarşik örgütlü yapıyı kurduğunuz vakit siz yenilmiyorsunuz. Bizim kadro hareketinde, o günün koşullarında yaygın bir örgütlenmemiz vardı. Hatta bir efsane midir bilemiyorum, Maraş'ta mıydı Pazarcık'ta mıydı güneyde bir yerde, birileri "biz Devrimci Yol'cuyuz, gelin bizi örgütleyin" demiş. Arkadaşlarımız oraya gittiğinde görüyorlar ki adamların Devrimci Yol'la uzaktan yakından ilişkileri yok. Ama sorsan hepsi Devrimci Yol militanı gibi öne çıkmışlar. Alabildiğine yaygın bir örgütlenme ama orada onları denetleyecek, sevk edecek, ideolojik olarak yoğuracak bir yapılanma olmadığını gördük. Yaygın örgütlenmemizi de ben böyle görüyorum. Her yerde alabildiğine yaygın bir örgütlenmemiz var ama onları ideolojik olarak çerçeveleyip, belli yerlere idare ve sevk edecek bir parti yapılanması yok. En büyük eksikliğin bu olduğunu düşünüyorum.

Şimdi bu dediğine örnek bir şey anlatacağım. 1979 yılıydı, Kamer "ben bir buçuk iki ay yokum" dedi. Döndüğünde morali biraz bozuk gibiydi. Derken Nasuh Mitap geldi bize ve sohbete başladılar. Kamer'in karısı olduğum için ben de duyuyorum konuşulanları. "Ağabey Adana çok kötü geçti" dedi Kamer. Nasuh ağabey "neden kötü geçti?" dedi. "Ağabey, gittim, evet işçi çok, bir sürü Devrimci Yolcu işçi var, sendika var, şu var bu var ama arkadaşların hiçbirinin Devrimci Yol'un işçi çalışmasına dair bir fikri yok. Hani onlar vursunlar kırsınlar; eylem yapsınlar, faşist dövsünler, bölge kurtarsınlar ama bunun bir de işçi çalışması ayağı olmalı, ama yok. Kamer "şunları şunları da yapmak lazım" diye anlattıkça, Adana'da o dönem yetkili olan arkadaş, "anlat anlat, heyecanlı oluyor; boş ver, sen nerede eylem var, yapılacak başka bir iş var onu söyle onu yapalım" demiş. O sıcakkanlılık, devrimci ruhumuz...

Devrimci Yol'un görünürdeki yapılanması buydu. Yıllar sonraki değerlendirmem şudur ki Devrimci Yol çok etkin bir antifaşist örgütlenmeydi. Öyle de olmak zorundaydı. Çünkü her tarafta faşist saldırılar vardı. Temel görevi bu saldırıları püskürtmekti. Bir bakıyorsun bir cezaevi kaçkını, ipten kazıktan kurtulmuş bir tip, eline silah vermişler. Örnektepe'de öyle bir şey hatırlarım. Ferhat Tüysüz gelmiş bir okulun bahçesinde, 14 yaşında bir ortaokul

öğrencisinin kafasına kurşun sıkmış gitmiş. Şimdi böyle bir şey dünyanın her tarafında iğrenç bir eylemdir. Suçsuz bir çocuk, 14 yaşında bir çocuk, ipten kazıktan kurtulmuş bir faşist kafasına kurşun sıkıyor. Bunun temel engelleyicisinin devlet olması gerekir. Ama bir bakıyorsunuz devlet, en azından devlet içindeki bir grup, tam aksine davranıyor. Bugünden bakınca bunu görüyorsunuz. E buna kim karşı çıkacak? Oradaki devrimciler. Oradaki devrimciler de kendilerine en yakın kimi görüyorlar? Devrimci Yol'culara "gelin bizi koruyun" diyorlar. Eğer orada o koruyucu görevinizi yapmazsanız zaten örgütlenemiyorsunuz. O açıdan, Adana'daki arkadaşların yaklaşımını, Adana'nın yapısı itibariyle, "Adanalılar delikanlı olur" şeklinde değerlendirmek lazım ama dediğim gibi, bir yandan da antifaşist mücadele veriliyor.

Karadenizli de bekliyor ama bir taraftan da halk örgütlenmesi yapılıyor. Yani Fatsa'da 30 bin kişilik miting yapılıyor. Hep çata pat işlerle uğraşmıyorlar. 30 bin kişilik bir halk kitlesini getirip Fatsa'da miting yapacak hale getiriyorsunuz. Fatsa 17 bin nüfuslu bir şehir, bir kasaba. 30 bin kişiyle bir miting yapıyorsanız, bu inanılmaz bir örgütlülüktür. 5 bin kişiyle de yapsanız bu inanılmaz bir rakam. Bugün İstanbul'da 5 bin kişiyle miting yapamıyorsunuz. Bir taraftan bunu yaparken diğer taraftan da halk örgütlenmesini ihmal etmemişsiniz. Bunu yapmak gerekiyordu. Bunu Karadeniz'deki arkadaşlarımız başarmış. Ben 1978'de ayrıldım Adana'dan ama bunun altyapısı vardı orada diye düşünüyorum. Bakıyorsunuz, İzmir'de bir Tariş yapılanması var. Bunun içinde de bizim arkadaşlarımız var. Yani "anlat anlat heyecanlı oluyor" kısmı işin nükte kısmı diye düşünüyorum.

Mesela şunu biliyorum: Devrimci Sağlık-İş örgütlenmesi için Adana'ya gitmiştik. Oradaki arkadaşlarımız ben gitmeden her şeyi örgütlemişler zaten. Biz orada hazıra konduk. Sonra onların içerisinden çok yiğit arkadaşlarımız, işçi önderleri çıktı. Bugün bile kendisini saygıyla andığım Hasan Burgaç arkadaşımız çıktı. Gerçek bir militandı o, işçi önderiydi. Özüne bakacak olursanız, gariban bir işçi. Dolayısıyla, aktardığın anekdotun genel durumu yansıtmadığını düşünüyorum.

Evet, bir örgütlülük var ama o kadar yeni ve taze ki... Öte yandan İzmir, İstanbul Yeraltı Maden-İş'in örgütlü olduğu yerler ya da Devrimci Metal-İş'in örgütlü olduğu yerlerde...

O dönem neydi o Profesör Orhan Aldıkaçtı'nın, "aldı kaçtı işyeri" vardı. Mesela bizimkiler orada Metal-İş'i örgütlemeye çalışıyordu da çok ciddi potansiyeller oluşturdular. Yani Aldıkaçtı üzerinden biz neredeyse Gebze'yi alıp kaçacaktık.

Evet, Çeçen Karakoyun, sohbetimiz sırasında "15-20 bin kişiyle miting yapıldı" dedi. Çok heyecanlıydı, "biz bile şaşırdık nasıl toparlandık bu kadar kısa sürede" dedi.

Söylediğim gibi, bir potansiyel var, önemli olan o potansiyeli yönlendirmek. Bizim çok genç bir hareket olmamız hatalar yapmamıza da neden oldu. Mesela TKP'liler DİSK'i ele geçirdiler. 500, 600 bin kişiyi seferber ettiler. DİSK'i ele geçirip, "bizim dışımızda kimseye hayat hakkı tanımıyoruz" dediler. Bir taraftan antifaşist mücadele yapıyorsun, bir taraftan işyeri örgütlenmeleri yapıyorsun. Biz daha stratejik düşündük; birkaç yıl sonrasını değil, yıllar sonrasını düşünerek çalıştık.

Partileşme için de "kısa vadede değil, uzun vadede bunu yaparsak başarılı oluruz" diye düşünmüş olabilir arkadaşlarımız. Şimdi, benim bulunduğum yerden arkadaşlarımı eleştirmek kolay. Ama onlar da mutlaka benim gibi düşünüyorlardır. Niye olmadığının bir cevabı vardır. Ama bizim arkadaşlarımız daha uzun vadeli, daha kalıcı ilişkiler kurmak istediler. Geçenlerde biriyle karşılaştım. Bir şirketin genel müdürü, altında Mercedes jeep'i, özel şoförü filan var. Sohbet arasında dedi ki "ben de Devrimci Yol'cuyum". "Hadi oradan" dedim... ODTÜ mezunu bir arkadaşımızmış. ODTÜ'de herkesin bildiği bir isim değil ama ODTÜ'deki yapılanma içerisinde yer almış bir insan. Kendisini de öyle nitelendiriyor. Bugün geldiği yerin Devrimci Yol'la uzaktan yakından ilişkisi olmamasına rağmen, adam hâlâ "ben de Devrimci Yol'cuyum" diyebiliyor.

Bu bizim için bir handikap mı diyeyim, bizim güzel yanımız mı diyeyim, yani bugün nerede duruyor olursa olsun, insanlar geçmişe dair konuşmaya başladığında, o günlere geri dönüyor hemen.

Bu sadece geçmişle ilgili değil, bugün de böyle. Geçen sene İzmir Kitap Fuarı'nda şöyle bir şeye tanık oldum; Genç biri, kitap alacak, gidiyor geliyor, önüne arkasına bakıyor. Belli ki parası yok ama kitabı da çok istiyor. Ben de izliyorum. Üç dört defa gitti

geldi. Muhtemelen çalacak, ortamı yokluyor. Yaklaştım, dedim "hayrola?" "Ağabey bu kitabı alacağım ama param yetmiyor" dedi. "Ne kadar paran var?" dedim. Kitap 28 lira, tenzilatıyla 20 liraya geliyordu. "Valla cebimde 10 lira var" dedi. "E 10 lirayı verirsen sen ne yapacaksın?" diye sordum. "Param kalmayacak ve eve yürüyerek gideceğim" dedi. "Bu kitabı ben sana alırım ama bir kitabın bir bedelinin olması lazım; para vererek al kitabı" dedim. "Çalma!" "Doğru" dedi. "Bana 5 lira ver, kalan 5 lirayı da kendine harçlık et" dedim. Sonra aklıma geldi, "sen bir siyasi yapılanma içinde misin?" dedim. "Ben Devrimci Yol'cuyum ağabey" dedi. "Hadi lan!" dedim. "18-19 yaşında adamsın, sen doğduğunda Devrimci Yol yoktu bile." "Olur mu ağabey, Devrimci Yolcu olmak için ille 1980 öncesi doğmuş olmak mı lazım, o ruhu taşımak önemli" dedi. Çok hoşuma gitti, 5 lirayı da almadım ondan.

Yöntemi bilmiş belki de...

Hayır, benim Devrimci Yolcu olduğumu nereden bilecek? Yani 18 yaşında bir çocuk da kendini Devrimci Yolcu sayabiliyor. Geçmiştekileri anladık da bunu anlamak biraz zor.

Gençler Devrimci Yolcu olarak bizden hesap da soruyor. "Ben de Devrimci Yol'cuyum, esas Devrimci Yolcu benim" diyor. Bunlar güzel şeyler. Kamer'e dönelim mi? Kamer'in "yakınımda hemşerim olsun, farklı bir çevrem olsun" gibi bir tavrı oldu mu? Böyle bir şey hissettin mi?

Ben öyle bir şeye tanık olmadım ama bir anım var Kamer'le ilgili. Onu anlatayım istersen. Kamer'in bir delikanlılık, kabadayılık dönemi var; kendisi bahsetmişti bundan bana.

Bir arkadaşımın yeğeniydi sanırım, güneydeki kentlerden birinden kaçıp İstanbul'a gelmiş kız, "artist olacağım" diye. Haber alamıyorlar ve o dönem artist olmak için kaçanların akıbeti biliniyor. Arkadaşım da çok sevdiğim biri. Geldi anlattı durumu ama ben ne anlarım bu işlerden. Birden Kamer'e danışmak geldi aklıma. Biraz da çekinerek gittim. "Ulan ne ilişkisi var! Biz neyle uğraşıyoruz, sen neyle uğraşıyorsun!" der diye korkarak gittim açıkçası. "Böyle bir sorunumuz var" dedim. "Aklıma başka kimse gelmedi sana geldim" dedim. Biraz düşündü, "yardımcı olabilir miyim bilmem ama birileriyle konuşayım" dedi. "Bana biraz za-

man ver" dedi. Sanırım birkaç gün sonra "gel" dedi, gittim. "Yardımcı olur mu bilmiyorum ama Nişantaşı'nda birine gideceksin" dedi. "Detaylarını anlatmadım, bir arkadaşı sana gönderiyorum dedim" dedi, "sen git." "Nereye gideceğim?" dedim. Nişantaşı'nda bir adres verdi. Gittim, "Kamer Teyhani gönderdi, falancayla görüşeceğim" dedim. Biraz sert davrandılar ama "yarım saat sonra gel" dediler.

Nişantaşı'nda yarım saat dolandıktan sonra yeniden gittim. Binanın arka tarafından bir kapıyla aşağı iniliyor, oradan aşağıya indirdiler bizi. Üstümüzü başımızı iyice aradılar. İndik ki aşağısı kumarhane. O ünlü kabadıyıyı gördüm orada. Derdimi anlattım. "Ulan ben karı pezevengi miyim" dedi, sert çıktı. "Ben senin öyle olmadığını biliyorum, Yılmaz Güney'in arkadaşı olduğunu biliyorum ama çaresiz kaldık sana düştük" dedim. "Tamam" dedi, "anladım çaresizlikten geldiğini." Çok sert davrandı, hiç yüzü gülmüyor falan. "Ulan nereden düştük buraya!" diye düşünüyorum ben de. Ben bir yardım göreceğimi de zannetmiyordum. "Yarın gelin" dedi. Bir de telefon bıraktım, Cerrahpaşa'nın bir telefonunu. Neyse, telefon geldi, "gelin" dedi, gittik. "Topkapı'da bir otele gideceksiniz, otelde filancayı bulacaksınız; şu saatte gidin yeğeninizi alın" dedi. Topkapı'daki otele gittik ki yeğenimiz orda. Aldık eve götürdük. Kamer'e borçluyum bunu.

Çok renkliydi ya...

Yani, ben bir devrimcinin böyle bir ilişki içerisinde olabileceğini düşünmezdim. Kabadayılığını falan düşününce, bu kadar saygın biri olabileceğini düşünmüyordum. O ünlü kabadıyının bize karşı takındığı tavır değişikliğini gördüğümde çok hoşuma gitmişti. Hemşerilik vesaire yönlerine tanık olmadım, o kadar çok bir arada olmadık ama bu anımı anlatmadan geçmeyeyim.

Çok güzel bir anıydı. Benim de şöyle bir anım var: Toplu halde tahliye oldu bizimkiler. Aradan bir hafta filan geçti, "yemeğe gideceğiz Şehriban" dedi Kamer. Hatta bana bir de kahverengi topuklu bir ayakkabı aldık ki ben hayatta topuklu ayakkabı giyemem. Beşiktaş'ta yokuş aşağı inerken bir ev ama duvarları üç metreden daha yüksek, çok da büyük bir yer. Demir kapı açıldı ve biz içeri girdik. Adam, oğlu, karısı dizilmiş bir vaziyette bizi

kapıda karşıladılar. İçeri girdiğin an oranın yeraltı dünyasına ait birinin evi olduğunu hissediyorsun zaten. Korumalar falan var ama kim bilmiyorum. Bir masa donatmışlar ki "bir kuş sütü eksik" lafı sanki o masa için söylenmiş. Oradaki kişi Kamer'in kim olduğunu biliyor. Onca yıl yatmış, onu biliyor. Gösterdiği saygıya sevgiye inanamadım. Ben Kamer'in o dünyadaki yerini tahliyesinden sonra öğrendim.

Anlatılırdı onun delikanlılığı ama ben yeraltı dünyasında o kadar saygı gördüğünü bilmiyordum. Bahsettiğim kişi o dönemin en büyüklerinden biri. Doğrusunu istersen ben oraya gittiğimde onun bana "hassiktir" çekeceğini düşünüyordum. Ama öyle olmadı; o kapıyı açan büyülü kelime Kamer Teyhani'ydi. Buna bizzat tanık olmuş bir insanım. Bunu Kamer'e de anlattım daha sonra. Hatta hatırlıyorsun Cerrahpaşa'da hasta yatağının başında anlatmıştım. "Bunları geç" dediğini biliyorsun.

Bir anım da içkiyle ilgili. Yenibosna'da Enver Yalçın'ın evinde oturduk sohbet ediyoruz. Enver Yalçın var, Hüseyin Gülseven var, Ali Gülseven var. Yemek yiyeceğiz. Bir makarna bulduk onu haşladık karnımızı doyurmak için. Derken Keramik-İş'ten başka arkadaşlar da geldi. Remzi geldi. Yanında bir başka arkadaş daha vardı, adını hatırlayamıyorum şimdi. Bir şişe Hititer şarabı getirmişler. Hititer şarabı büyük şişede satılan bir şarap. Ben pek içki sevmem, hâlâ pek içkici bir adam değilim. Bir yılda bir küçük rakı içersem benim için "büyük içkici" diyebilirsin. O dönem de fazla içki içen bir insan değildim. Arkadaşlar içtiler. Derken tam yemeğin ortasında bizim Sabri geldi. Sabri de benim hayatta gördüğüm en aç adamdır, hiçbir zaman tok olduğunu görmediğim bir adam. Ama Sabri ne makarna yedi ne şarap içti, "tokum" dedi. O "tokum" deyince, Hüseyin Gülseven "bu bizi ihbar edecek" dedi. "Ulan ne yaptık ki, neyi ihbar edecek, yaptığımız bir iş yok, görürsün" dedi... Demeye kalmadı, ertesi gün telefon geldi. "Laleli'ye gel" dediler. Gittim ki hukuk bürosunda Sedat Şeyhoğlu ve Kamer Teyhani oturuyor. Sedat "yahu size yakıştıramadım" dedi. "Dün Yenibosna'da içki içip devrimci önderleri tartışmışsınız, ama çok sert." Kamer "hele bir dinleyelim arkadaşı" dedi. "Böyle bir şey olmadı" dedim. "Tartışırız, devrimci önderler de tartışılabilir ama ben içki içmem" dediysem de o günkü toplantıda benim 15 gün askıya alınmam kararı çıktı. Bu hayatımda aldığım en ağır

cezadır. Bir, hak etmediğimi düşünüyorum. İki, orada benden başka bir sürü insan var, cezayı bir tek ben aldım.

Sorgulamadın mı?

Yahu neyi sorguluyorsun o dönem! "Ceza verdik, tamam" dediler. Ve 15 gün askıya aldılar.

Bu dediğin dönem sıkıyönetim dönemi miydi?

Yok canım...

Kamer sürekli içen bir adamdı.

Şimdi şimdi öğreniyorum, o dönem içmeyen yokmuş. Şimdi ben içki içmediğim için bu âlemi bilmiyorum. Gece yaşantım da hemen hemen hiç yoktur. Evden işe, işten eve bir hayatım var. İçersem de evde içerim. Kırk yılın başı arkadaşlarımla işte bizim sağlıkçılarla ayda bir toplanırız; o zaman bile soda içerim, dalga geçerler benimle. Ama orada içkici arkadaşlar var. Mesela Hüseyin Gülseven iyi içkicidir. Enver Yalçın da içerdi. Muhtemelen Ali Gülseven de içerdi, zira Alevi arkadaşların damarlarındaki kanı içki ateşlendirir. Hepsi iyi içerler, içmeyen bir ben varım, cezayı alan bir tek benim. Bunu da hastanede sormuştum yorum yapmamıştı.

Yapmamıştı, evet... Hastane sürecimiz boyunca benim için çok özel olan iki üç arkadaş vardı yanımızda. Yüreğime değen, benim acımı da yüreğinde hissettiğini düşündüğüm insanlar. Ama en başta sen geliyorsun.

Teşekkür ederim, teşekkür ederim...

Esra Kahraman da öyle diyor... "Onların ilişkisi başkaydı" diyor. "Birbirlerine değmişler o süreçte" diyor. Evet, gerçekten sen bana değdin. Çok zor bir süreçti ve dönem dönem sana çok mu fazla acı yükledim diye suçluluk hissettim.

Yoo, yoo, hiç... Böyle düşünme. Ameliyat olduğunda, gırtlakta bir şeyler çıktığında, Kamer'le yalnız mıydık yoksa sen de var mıydın hatırlamıyorum, doktorun bana söylediklerini söylemiştim ona. "Sigara içmeyecek, sıcak çay içmeyecek, içki

içmeyecek; içerse haftada bir duble içebilir ama fazlası onu zayıf düşürür, hastalık nükseder; şu anda her şey temizlendi ama kendine dikkat etmesi lazım..." Bunları uzun uzadıya anlattım ona. Ama açık söyleyeyim, sigarayı bırakmayacağını adım gibi biliyordum. Çünkü yaşadığı birtakım sıkıntılar vardı, onu üzen şeyler oluyordu. Detayını bilmiyorum.

O siyasi süreç çok zordu onun için...

Siyaseten birtakım yanlış eleştirilere muhatap olduğunu biliyorum. Muhatap olduğu eleştirilerin onu çok sıkıntıya soktuğunu, o sıkıntıdan kurtulmak için içkiye, sigaraya sarıldığını biliyorum. Bu süreçte ben ona sürekli "ayakta kalmalısın, yaşadığın sürece faydalı olursun, eğer yaşamın sona ererse düşün ki birilerini sevindireceksin ama sevinenler biz olmayacağız, kimseye de bir faydan olmayacak, en çok da devrimci harekete bir faydan olmayacak" diyordum. "Sen öldüğün vakit hiçbir faydan olmaz devrimci harekete" gibi bir konuşma yaptığımı hatırlıyorum. O da "yahu bana konferans çekme, bunların hepsini ben de biliyorum" deyip kestirip atmıştı. O zaman engelleyemeyeceğimi biliyordum. Nitekim bir süre sonra hastalık tekrarladığında çok üzüldüm.

Çok ağladık seninle...

Çok ağladım ben de açıkçası, yani çok üzüldüm. İnsanın bir yakınını, bir arkadaşını, bir dostunu öyle bir hal içerisinde görmesi hoş bir şey değil. Bir de öngördüğümüz bir şeydi. Sigara içmeseydi belki bunlar olmayacak gibi düşünüyorduk. Kendini çok zayıf düşürdü. Çok içti, zayıf düştü...

Kamer'in insanların karşısına geçip onları eleştiren; bağırıp çağıran, tavır alan bir yapısı yoktu bir de.

Hiç öyle bir yapısı yoktu. Ama bana öyle anlatılmadı. Kamer'in sert olduğunu söyleyen arkadaşlarımız olmuştur. Ama ben hiçbir zaman Kamer'in bana sesini yükselttiğine tanık olmadım. Tartışırken bile... Bazı arkadaşlar "seni sevdiği için böyle" derlerdi. Buna inanmıyorum, çünkü çok sert tartışmalarımız da olmuştur. Direniş komiteleri olayında, daha sonra yüz yüze konuşmalarımızda, siyasi bir konuda gerektiğinde sertleşebilirdi ama bir sertliğine

tanık olmadım. Olabilecek en nazik şekilde tartışırdık biz onunla. Dolayısıyla "o çok serttir" denilmesini anlamıyorum açıkçası.

Orada başka bir şey vardır. Keşke görsem, bilsem böyle bir arkadaşı da sorsam. Çünkü Kamer'le bir sürü ayrılığı birlikte yaşadık. DK ayrılığından tut Sekizlikler'e (Halkın Yolu), Ömer Güven'in ayrılığından ÖDP sürecine kadar hepsinde tavrını koyup geri çekilen bir adamdı. En büyük ayrılık olan Dev-Sol ayrılığında dahi "ben Devrimci Yol'dan yana tavrımı koydum" deyip, dedikoduların tartışmaların içinde olmadan geri durdu.

Ya ben en çok da oturup yeterince konuşamamış olmamıza üzülmüşümdür. En azından "ne düşünüyorsun" diye bir oturup konuşacaktık. Bir kere başladık ama kendini iyi hissetmedi yarım bıraktık. O konuşmanın tamamlanmamasına üzülmüşümdür. Yani olanları bilseydim, bugün yapılan birtakım eleştirilerin cevabını da daha rahat verebilirdim. Kamer'in tarafından da bakarak daha rahat verebilirdim. İnsanlar şimdi kendi konumlarına bakmadan birtakım insanları daha rahat eleştirebiliyorlar. Bunu ben anlamıyorum. Demin konuşma başlamadan da söyledim, benim için kişiler önemli değil. Eleştirilecek bir şey varsa omurganın kendisi üzerinden yürünmesi lazım. Omurga koskoca bir Devrimci Yol hareketi. Herkesin, cuntanın bile en korktuğu hareket. Ama o korkuya uygun davranmamışsan, bir anda hazan yaprakları gibi dökülmüşsen bunun bir suçlusunun değil ama bir sebebinin olması lazım. Ne oldu da böyle oldu? Melih Pekdemir hamalları semtten tutmasaydı da değişecek miydi? O kadar saf değilim. Bunun biraz daha organize bir hareket olması lazımdı. Bu konuda hâlâ ısrarcıyım.

12 Eylül'den sonra merkez komitenin ya da onun yerine geçen yapının ânında yurtdışına çıkması gerektiğini düşünüyorum. Başka bir şey, 1985'de Taner Akçam'ın "ben oynamıyorum" demesiyle o dağdaki insanların da yalnız kalmasını hiç anlamamışımdır. Bir tek Taner Akçam'la yenilecek bir hareket miydik biz? Taner Akçam oynamasın. Bunun yeterince sorgulanmadığını düşünüyorum kendi adıma.

Ya da devrimciler o süreçte birileri "yapılarınızı yıkın" dediğinde, onu söyleyen kadar o söze itaat edenlerin de hatası yok mu?

Devrimci Yol bu değil. Devrimcilik bu değil. Sadece en tepedeki insanları kastederek söylemiyorum bunu. Kendimi de hesaba katarak söylüyorum. Niye böyle yaptık? Hangi atalet bizi buraya sürükledi? Hâlâ niye sorgulamıyoruz, sorguluyorsak niye cevabını bulamıyoruz? Niye cevap arayışı içinde değiliz? Ne olacak bu saatten sonra? Hesap versek yeni bir örgütlenmeye mi gideceğiz? Gerekirse evet, yeni bir örgütlenmeye gideceğiz. Bizden sonraki kuşakların buradan bir ders çıkartması lazım. Bizim kuşağımız THKP-C'den bu deneyimi devralmadı. Aktarılmadı o deneyim. Ben bu kitapları onun için yayınlamaya çalışıyorum. Herkesin anılarını toparlıyorum, oradan belki bir şey çıkar diye düşünüyorum. Gelecek kuşaklara bir arşiv çalışması bir dokümantasyon sağlamak için.

THKP-C kendisi de öncekilerden bir deneyim devralmış değil. Biz de maalesef bizden sonraki kuşaklara bir şey aktaramadık. Bizim en büyük eksiğimiz bu. Oysa bunu yapmak zorundayız. Yoksa kişiler üzerinden tartışmak kolay. "O konuşmasaydı bu böyle çorap söküğü gibi gelirdi..." Ben olsam şunu sorgularım, konuştu diye niye çorap söküğü gibi geldi? Bir kişinin konuşması koskoca örgütü nasıl çökertir? Çökertiyorsa zaaf nerededir? Bu zaaf nasıl giderilir? Çocukluk arkadaşlarımdan birinin babası ayakkabı tamircisiydi. Muş'ta ayakkabı tamircilerine "pineçi" derler, Pineçi Nedim Amca. Çok sevdiğim tonton bir amcaydı. Bir ayakkabı götürdüğünde bakardı, "bu tamir edilemez, bu ayakkabı ölmüş" derdi. Başka bir ayakkabı götürdün, yırtığı öbüründen daha büyük ama onu onarmaya çalışırdı. Bir pineçi Nedim öngörüsüyle neyin tamir edilebilir, neyin tamir edilemez olduğunu bilmek lazım ya da sorgulamak lazım. Bugünden geriye bakarak da bunu yapmak zorundayız. Bunu yaparsak gelecek kuşaklara borcumuzu ödemiş oluruz diye düşünüyorum.

Bunun Kamer'e de borcumuz olduğunu düşünüyorum. Bunu yaparsak onun anısına daha saygılı davranmış oluruz diye düşünüyorum. Diğer arkadaşlarımıza da ayrıca, Ali Başpınar'a, Nasuh Mitap'a... Arkadaşlarımız yaprak dökümü gibi teker teker gidiyor. Geride aydınlatılmamış bir geçmiş bırakıyorlar. Sorular sorular sorular... Bu soruların cevaplarının bulunması gerektiğini düşünüyorum. Herkes bulunduğu yerden buna bir katkı sağlamalı. Bunu söylediğim vakit bazı arkadaşlarım bana farklı bakıyorlar. Hatta beni suçlayanlar da oluyor ama ben böyle düşünüyorum. Biraz da dan dun bir adamım, düşündüğümü söylerim yani.

Sonuç olarak şunu söylemek mümkün; bugün Kamer Teyhani'yi konuşuyoruz ve ben Kamer'in çok büyük bir kayıp olduğunu düşünüyorum. Başka arkadaşlar öyle düşünmeyebilir. Kavgadan yılmayan, gerektiği yerde ateşi çalmayı becerebilen yiğit bir arkadaşımızdı. Diğer bütün devrimciler gibi... Zaafları olabilir. Gerçi ben zaaflarına tanık olmadım, onu da açık açık söyleyeyim. Devrimcileri zaaflarıyla, insani yanlarıyla, hatalarıyla sevaplarıyla ama devrimciliğini esas alarak tanımak gerektiğine inanıyorum ki gelecekte bize rehber olsunlar. Kimseyi ilgilendirmeyen bir yönünü anlatsak kime ne faydası olacak? Ayrıca kime ne? Zaman zaman konuşuyoruz "falanca arkadaşımız çok çapkınmış", bana ne!

Kime ne, varsa eşiyle onunla arasında...

Eşiyle arasındaki bir şeydir. Artı, eğer olayı siyasi düşünüyorsak, o harekete siyaseten bir zararı var mı, ben ona bakarım. Onun haricinde beni ilgilendirmez. Ben de böyle değerlendiriyorum. Geçen gün Yasin Nuri Aydınlı ile de bunu konuştum. Yasin'e "Sedat Kesim'in anlattığı İstanbul çok eksik bir İstanbul" dedim. Yani İstanbul bu değil, bana göre bu değil. Yani İstanbul'u Ankara'dan ve diğer yerlerden farklı olarak İstanbul yapan bir işçi örgütlenmesinin olmasıdır. Devrimci Yol'un en yoğun işçi örgütlenmesi İstanbul'da yaşanmıştır. Zonguldak, Yeni Çeltek filan da var. Onları anlatmazsanız hareketin bir yönünü eksik bırakırsınız ama iki memur örgütlenmesinin en yaygın olduğu yerlerden birisi İstanbul'dur. Gelmişiyle geçmişiyle bunun anlatılması lazım. İstanbul'daki öğrenci örgütlenmesi, tüm Türkiye'deki öğrenci sayısına eşdeğerdir. Burada örgütlendiysen bu başarıdır; örgütlenmediysen bu da bir başarısızlık öyküsüdür. Bunun anlatılması gerekir. Neyi başardın, neyi başaramadın? Geleceğe bir not düşmemiz lazım. Bu açıdan da Kamer ve Kamer gibilerin anlatılması lazım.

Aynı fikirdeyim. Geleceğe not düşmek istedim. İşçi hareketi içerisindekiler Sedat'tır, Kamer'dir, Çetin Ağabey'dir, anlatmak istedim onları. Sedat'la ilgili söylediklerine katılıyorum. O beni çok üzdü, çok da yaraladı. Dev-Sol ayrılığında yaptığıyla yapmadığıyla değil, öğrenci hareketine kattıkları, işçi hareketinin içerisindeyken yaptıklarıyla tartışılmalı Kamer. Kamer'in özel

yaşamı, içkisi başka bir şey. O kabadayılık ilişkisi olmasaydı, Dündar Kılıç'a ulaşmak bu kadar kolay olmayacaktı. Belki hiç ulaşılamayacaktı.

O benim çok özel bir anımdı. Devrimciler açısından Dündar Kılıç'la ilişki kurmak çok mu önemlidir, belki değildir ama benim açımdan çok önemliydi.

Ama sonuçta sen bir halk hareketisin...

Bu çok önemli. Sedat Göçmen anılarında anlatır. Tevfik Karataş diye bir arkadaşımız varmış. Daha sonra Terme'de öldürülmüş. Gariban bir adam Tevfik. O da kabadayılık yapmış, silahşörlük falan yapmış bir adam. Sedat onu almış, arkadaşlığı sonucunda çok iyi bir devrimci çıkmış ortaya. Şimdi bizim öykümüz bu, oradan bir devrimci yaratabilmek. Kamer'e sadece geçmişindeki kabadayılığı tarafından bakarsanız çok yanlış bir yerden bakmış olursunuz. Ama o kabadayılığın, gözükaralığın getirdiği yılmamak ve gülerek ölümün üstüne yürümek yok mu, o da o geçmişin tezahüründen başka bir şey değil. Onları da değerlendirmek lazım.

Ben yaşananlara bir bütün olarak bakıyorum. Yani Kamer'i değerlendirirken Profilo'daki örgütlenmeyi, Gebze'deki örgütlenmeyi göz ardı edemezsiniz. Orada yaşanan kılpayı kaçırılmış bir yetki oylamasıdır ki karşında koskoca devlet olmasına rağmen. MESS'iyle, devletiyle engellemesine rağmen sınırdan dönülmüştür orada. Şimdi bunu anlatmazsanız eksik kalır.

Turgay Nazari "herkes Kamer'i farklı şekilde anlatabilir" diyordu mesela. "Bir eylemde kafanı kaldırdığında Kamer Teyhani oradaysa güvende hissedersin. İşkence sırasında beklerken yanında duruyorsa, gözün bağlı da olsa, o oradaysa sana başka bir güç verir" diye çok güzel bir yazı yazmıştı. İstanbul'a gittiğinde her 30 kişiden biri "aa Kamer merhaba" diyorsa. Hâlâ çocuklarımla Unkapanı'na gittiğimde küçük kahvedeki yaşlı yaşlı insanlar "aaa Kamer'in çocukları gelmiş" deyip çay ısmarlıyorsa... Ne bileyim İlbay'dan başka bir Kamer dinliyorsam... Bu yüzden Kamer kıymetimdir zaten...

Ben de öyle düşünüyorum açıkçası. Devrimcilerin ille lider olması gerekmez. Bence devrimcilerin en önemli özelliği insan

olmalarıdır. Yani yıllar sonra bile hatalarıyla sevaplarıyla bir devrimciyi değerlendirdiğinde "yahu insan adamdı!" diyebiliyorsan bence en büyük devrimci odur. Kamer'i değerlendirdiğimizde de ben böyle bir sonuca varabiliyorum. Onun için de bana göre en büyük devrimcilerden biridir. Gerçekten adam gibi adamdı, insandı... Hümanist olmayan bir insan devrimci olamaz. O hümanist, insancıl bir devrimciydi.

Teşekkür ederim...

Ben teşekkür ederim bana bu fırsatı verdiğin için. En azından ağlamadan bitirdik. Unuttuğum bir şey var onu da söylemeliyim. Biz sosyalistlerin, daha doğrusu ateist olan sosyalistlerin, bir dileği vardır. Öldüğümüzde hiç olmazsa başımızda imam olmasın. Ben mesela öldüğümde camiye girmek istemem, imamın dualarından da azade olmak isterim. Tabii bu bize bağlı değil, öldüğümüzde geride kalanlar ne yapar ne eder bilmiyorum. Ben vasiyetimi yazdım ama bu vasiyetim yerine gelir mi çok sanmıyorum. Çünkü ailemin, geride kalanların bir kısmı buna muhalefet edecektir, bunu biliyorum. Ama Kamer bize öncülük etti. Cenazesini Esenyurt'tan, Rıfat Ilgaz Kültür Merkezinden aldık, omuzlarda mezarlığa taşıdık ve mezarlıkta imam dua etmedi. Cahit Akçam şiirler okudu. Böyle yolcu ettik. Ben de cenazemin bu şekilde kaldırılmasını isterim. Kamer bu konuda da bize öncülük etti. Daha sonra Vahap Eren'i de böyle uğurladık. Vahap da bize o yolda örnek olmuştur. Bize bu yolu açtığı için de ona bir teşekkür borçluyum.

Burada şunu da ekleyeyim, oldu ama çok zor oldu. Hem benim hem çocuklarım için çok zor oldu. O dinsel vecibeler yerine gelmediği için hâlâ görüşmüyoruz Kamer'in ailesiyle. Buna çanak tutan, aileyi bu kadar kışkırtan ve karşımızda durmasına sebep olanlar arasında kendi arkadaşlarım bile var. Aile "Kendi arkadaşlarınız bile sizi eleştirdi, size tavır aldı" deyip iyice keskinleşti ve tavır aldı bize karşı. Ve bunun bedelini çocuklarım ödüyor. Oğlum çok fazla takmıyor ama özellikle kızım ödüyor. Kızım çok küçüktü. Amca, hâlâ istedi, bundan dolayı da olmadı olamadı. Çünkü bir tabu var.

Konu cenazeden ibaret değil. Bizim geleceğe, özel yaşamımıza dair birtakım tahayyüllerimiz var; burjuva kavramlara hep

karşı çıkarız. Demin sen de söyledin, mülkiyete karşı çıkarız. Ne bileyim, evlilik kurumuna karşı çıkarız, bunları çoğaltmak mümkün. Ama pratiğe geldiğimizde, başkalarına verdiğimiz vaazları kendimiz uygulamayabiliriz. Bu bir eksiklik bana göre. Ben kendi arkadaşlarımla da konuşuyorum şimdi bunu. Bu eksikliği gidermek için birtakım şeyler yapmamız lazım. Geçen gün vakıflarla ilgili konuşurken, vakfın temel görevlerinden birinin de bu olması gerektiğini söyledim. Arkadaşlarımızın cenazelerini organize etmek de vakfın işi olmalı. Biz sorunlarımızı mahkemeye taşımamalıyız, kendi bünyemizde çözebilmeliyiz. Örneğin evlilik meselesi. Benim ayrılma kararı veren arkadaşlarım o süreçte öyle bir çirkefleştiler ki. Adamın malvarlığı, yedi sülalesine yetecek kadar ama kadını biraz daha rahat ettirecek bir şey vermemek için diretiyor de diretiyor. Ulan yemişsin haltın büyüğünü, kadını aldatmışsın, başka birisiyle yaşıyorsun; o kadın hapiste olduğunda, en zor günlerinde yanı başında olmuş, sana kol kucak açmış; şimdi ona üç kuruş az versen ne olur, çok versen ne olur. Yani tam aksine ne istiyorsa vermelisin. Ha lafa gelince de senden büyük devrimci yok. Hadi canım sen de! Böyle şeyler duyunca cinlerim tepeme çıkıyor. Ama başıma gelmediği için böyle bol keseden atıyor olabilirim; bu yönleriyle zaaflarımız aşırı derecede fazla.

O yönüyle de anlamadılar Kamer'i. Kamer hastalandığında biz ayrıydık. Yani benim eşim değildi, bunu bilenlerden biri de sensin. Bunu hiç hissettirmedim ama benim gıyabımda ya da Kamer'in gıyabında o kadar çok şey söylendi ki o dönemde. Benim sahte gözyaşı dökmemden tut da aslında seviniyor olmama kadar bir sürü şey kulağıma geldi. Yahu şimdi düşünüyorsun, söyleyecek sözün yok. Ama ben ne yaşadığımı biliyorum. Bu açıdan, Kamer'den yana da kendimden yana da gönlüm rahat. Bunu kavrayamayacak kadar da kör insanlarız.

Maalesef, maalesef... Bu yönüyle de senin hatan yok mu? Var... bunu hep söylemişimdir sana. Oğuz Ağabey'in yüzüne "keşke ölseydin" demeni çok eleştirmişimdir. Belki de en çok ben eleştirdim seni. Ama ben bunu senin yüzüne söylerim. Yüzüne söylemeyip gıyabında söylersem senin dostun değilim demektir. Hatta "iyi halt etmişsin" dedim sana. "Bu yakışmaz, sana yakışmaz." Bunu sadece Oğuz Ağabey'e değil, bir başkasına söylemek

de sana yakışmaz. Biz bugün Kamer için konuşuyoruz, yarın bir başkası için konuşuyor olabiliriz. Şimdi adam ömrünün bir dönemini fedakârca vakfetmiş, sonra bir zaafı yüzünden bir şey yapmış; üzülmemiş mi, hiç kimse onun kadar üzülemez o olayın sonunda. Onu düşünsene, lanetli bir şey gibi alnının ortasında taşıyacak yaptığını. Hep o yaptığı şeyle hatırlanacak. Bir insan için bundan daha kötü bir şey olamaz... Bir insanı bu duruma düşürmemeliyiz. Biz devrimciysek, bir zaafı olan arkadaşımızı kazanmak için çaba sarf etmeliyiz, kaybetmek için değil. Kaybetmek çok kolaydır.

Şimdi ben sana küfredersem, bir daha yüzüme bakmazsın, en yakındaki şeyi de kafama geçirirsin ve ilişkimiz biter. Bir saniyelik bir şeydir. Ama kazanmak öyle midir? İğneyle oya dokumak gibidir. Biz bunu yapmıyoruz. Oysa devrimcilere yakışan şey iğneyle oya dokumaktır. Kaybetmek çok kolay ve kaybettiğimiz çok şey var, çok insanımızı kaybettik. Bakıyorsun, bir grup birine düşman olmuş, onun üzerinden bir düşünce geliştirmiş. Öbür grup başka birine düşman olmuş, onun üzerinden bir düşünce geliştirmiş. E şimdi ortak geçmişine bakıyorsun, ortak geçmişinde bunların ayak izi yok. O ayak izlerine bakın, sizi başka bir yere götürür. Ben Fatsa'da bir fırıncı işçi tanıdım. Devrimci bir arkadaşımız, gariban bir işçi. İki üç ayda bir aklıma geliyor, arıyorum, aramazsam "Beni unuttun" diyor. Şimdi sırf unutuldum hissine kapılmasın diye not düşmüşüm "ayda bir ara" diye. Aramalıyız, o kendini yalnız hissetmemeli. O yalnız hissederse, biz görevimizi yapmamış oluruz. Yoksa ne olacak, onun benim aramama ihtiyacı yok ki. Kafayı çekiyor bir yerde, geçmişine yolculuk yapıyor, birilerini anımsıyor "ah ulan bunlar da beni aramadı!" diyor. O parlama içerisinde arıyor beni. Ama onun ruhunu okşamak bizim görevimiz olmalı. Yoksa ararsam ben sende çok kabahat bulurum. Sen de bende bulursun. Ama biz birbirimizin kabahatlerin değil iyi yönlerini öne çıkartmalıyız. Kötü yönlerimizi de yapıcı bir şekilde eleştirmeliyiz ki tekrar edilmesinler. Doğrusu bu. Ama bu özelliğimizi yitirdik.

Evet, önce mahkûm ediyoruz...

Kamil Kartal

Önce seni tanıyarak başlayalım mı? Kimsin, ne iş yaparsın, 1980 öncesi neredeydin?

Adım Kamil Kartal. 1956 Üsküdar doğumluyum. Aslen Artvin, Şavşatlıyım. Babam 1940'lardaki ilk göç dalgasıyla İstanbul'a gelmiş. O gün bugündür Üsküdar'da yaşıyoruz. 1972-73 itibari ile sınıf mücadelesi içinde aktif olarak yer alan ve mücadeleyi yürütmek için çaba sarf eden bir insanoğluyum.

Kitabın amacını biliyorsun. Kamer ve işçi örgütlenmesi gibi bir konsepti var. Biraz Kamer'in hayatını da anlatan bir konsept bu. Kamer'le ne zaman yollarınız kesişti?

Kamer Teyhani ile Arap Sedat, yani Sedat Şeyhoğlu vasıtasıyla tanıştım. Yanılmıyorsam Sedat Kesim'in İstanbul'a geldiği döneme denk geliyor.

Dev-Sol ayrılığından hemen önce yani...

Evet. Ben 1977'de askerlik dönüşü İETT'de çalışmaya başladım. Babam da İETT emeklisi. Orada Genel-İş Sendikası'nın örgütlenmesinde çalıştım. Bu süreç içerisinde zaten bir devrimci işçi örgütlenmesinin nüveleri atılmaya çalışıyordu. 1978'in Şubat-Mart aylarıydı. Bizim İETT'de çalışan Hasan Karakuş adlı bir arkadaşımız vardı. Onun vasıtasıyla Dev-Yol'un genç işçilerinden oluşan bir işçi çalışması yapılacağını öğrendik. Sonra Hacı Demir diye bir arkadaşla tanıştık.

Daha sonra Dev-Sol'a geçen Hacı Demir'den bahsediyorsun.

Evet. Kimsan-İş'ti yanılmıyorsam. O bizim İETT'deki çalışmalarımızı da örgütlemeye çalışıyordu. Onun vasıtasıyla Devrimci Sağlık-İş'le, Yeraltı Maden-İş'le, Devrimci Metal-İş'le tanıştık. O cenahta tanıştığım ilk insanlardan bir tanesi Arap Sedat'tır. Yine 1978'de, yanlış hatırlamıyorsam, bir işçi çalışmasından bahsedildi. Dev-Yol bir yıllık bir örgüttü o zaman, bilfiil işyerlerinde çalışanların, Dev-Yol sempatizanı diyelim onlara, bir araya geleceği ifade edilmişti. Genciz o zaman, çok heyecanlanmıştık. Galatasaray tarafından Tünel'e doğru giderken sağ tarafta bir bina vardı. Orada Nusret Önsüer diye çok saygıdeğer bir ağabeyimiz vardı. Bu çalışma içerisinde gördük ki, İlbank-İş Sendikası var, Genel-İş içerisinde Erdallar bir çalışma yürütüyor. Ben de Genel-İş'teydim zaten. Kimsan-İş var, Keramik-İş var, Dev-Sağlık-İş var, Yeraltı Maden-İş, Sine-Sen var. Sine-Sen'de de Zafer Ayden vardı, hâlâ başkanlığını yürütüyor. İlbank-İş'in bürosunda randevu verdiler bize.

Yanlış hatırlamıyorsam yaklaşık 50 kişiyle beş-altı ay süren bir eğitim çalışması başladı. Kamer Teyhani'yle bu esnada tanıştım. Bu çalışmaları organize edenlerden biriydi. Biz İETT'de iyi bir çalışma yürüttük. İyi bir kadro çıktı. Kamil Sevinç, Salih Bozkurt vardı. Levent'te, Bağlarbaşı garajında arkadaşlarımız vardı. Genç bir ekiptik. İlbank-İş'te başlayan işçi çalışması, bir taraftan da mevcut sendikal yapılar içerisinde Dev-Yol fikriyatının, sınıf mücadelesi ve sendikalar içerisinde kitleselleşmesinin önünü açmış oldu. Bu eğitim çalışmasına katılan arkadaşlarımızın neredeyse tamamı uzun bir süre sınıf mücadelesinin etkili yerlerinde bulundular. Temsilcilik yaptılar, şube yöneticiliği yaptılar, sendika başkanlığı ve yöneticiliği yaptılar. 1980 askerî darbesine kadar yoğun ve güçlenen bir çalışma devam ediyordu. Bu süreçte Devrimci Metal-İş'in Aksaray'da Gençtürk Caddesi'nde bir yeri vardı, oraya gidip gelmeye başladık. Kimsan-İş'ten, Tekel'den arkadaşlar geliyordu. Kavel'den Mehmet Ünsallı vardı. Devrimci Sağlık-İş'in başında Doğan Halis vardı. Adana bölgesinde Hasan Burgaç vardı.

Bu çalışmaların bir kısmı daha sonra Ankara Maden-İş'te de organize edilmeye başlandı. Belli sendikalarda, biraz daha ön plana çıkan arkadaşlarımız aynı eğitimlere tabi tutulmaya başlandı. Ben de bu şanslı işçilerden biriydim. Bir sene sonra da Kamil Sevinç'in yönetimde olduğu 4 bin küsur üyesi olan çok

güçlü bir İETT Yardımlaşma Derneği kuruldu. Yönetimde Dev-Yol'cuların ve sempatizanlarının ağırlıkta olduğu bir dernekti. Kamil Ağabey'in yerine beni getirdiler derneğin sekreterliğine. *Derneğin* büyük kongresinde bütün CHP'lilerin bize karşı birleşmesine rağmen, onların toplamının iki katı kadar oy alarak yönetime gelmiştik, bu büyük bir heyecan yaratmıştı. İETT'deki örgütlenmenin de önünü açmıştı. Kamer Ağabey'in orada çok büyük emeği vardır. Kamer Ağabey, Arap Sedat (Şeyhoğlu) gibi isimler, o dönem çok daha fazla birikime sahip olan insanlar, özellikle işçi çalışmalarında devrimci önderlik yaparak bulundukları yerlerdeki insanlarla nasıl bağ kurulması gerektiği konusunda çok ön açıcı, ikna edici şekilde davranan insanlardı. Bir taraftan kitle bağlarının kurulmasında önemli katkı sağlarlarken, öbür taraftan da teorik olarak bizim Dev-Yol fikriyatını, Marksizmi, Leninizmi içselleştirmemizi sağladılar.

O çalışma 12 Eylül'e kadar devam etti. Yanılmıyorsam, Sine-Sen'de bir toplantı yapmıştık. Ben o dönemde derneğin genel sekreterliğine getirilmiştim. Diğer sendikalardan da öne çıkan arkadaşlarımız vardı. 5-6 bin kişinin çalıştığı işyerlerinde sorumluluk üstleniyorduk.

O genç yaşta...

Tabii. O toplantıda bir devrimci sınıf hareketinin yaratılması konusunda tartışmalar yapıldı, adım da atıldı. Fakat arkasından 12 Eylül geldi. 12 Eylül'de ciddi bir tarumar süreci yaşandı.

Eğitim çalışması nasıl yapılıyordu?

Temel bilgilerden başlanmıştı. "Sendika nedir"den başlanmıştı. İşçilerin hakları ve bu hakların elde edilmesinin hem yasal, hem fiilî, hem meşru mücadelede yöntem araçlarının neler olup olamayacağı... Yanılmıyorsam bir de ders notları vardı. Bu ders notlarında emek-sermaye çatışması; artıdeğer nedir, ne değildir; sermaye işçileri nasıl sömürüyor; devlet nedir gibi konular vardı. Zaman zaman TİB'in resimli kitaplarından da faydalanılıyordu. Ama daha çok karşılıklı tartışmalar yapılıyordu. Bir gün Genel-İş'ten Yakup Yılmaz, şube yöneticisiydi o zaman, "bizim işyerimizde faşist işçiler var, onlara ne anlatacağız?" diye sorduğunda, Nusret Önsüer'den çok güzel bir fırça yediğini hatırlıyorum.

Sınıf mücadelesinde sendika meselesini uzun uzadıya anlatıp, sendikanın bir emek örgütü olduğunu, işçileri temsil ettiğini ve uzun vadede de siyasal mücadeleyi yönlendirmek açısından önemli bir araç olduğunu, bunun yerine geçebilecek bir başka aracın bulunmadığını, doğal olarak bu ekonomi-politik aracın içerisinde faşistinden sağcısına, ilericisinden dincisine kadar herkesin olabileceğini ama orada bakılması gereken şeyin, aradaki farklı bakış açısını sınıf zeminine taşıyacak çalışmanın bizatihi kendisi olduğunu söyledi.

"Sen emekçiye 'faşist' diyorsun, onu değiştirmek ve dönüştürmek doğrultusunda çaba sarf etmekle mükellef olan, sorumluluk duyması gereken bir devrimcisin. Doğal olarak sen işçileri faşist olarak göremezsin. Onlar çeşitli nedenlerle; ailevi, töresel, yöresel, çevresel etkilerle, yetişme tarzlarından kaynaklı bir yönelime giriyorlar. Ama şimdi sınıfın içindeler. Şimdi bu emekçiler, 'kendiliğinden işçileşme' dediğimiz sürece dahil olmuş insanlar. Bu insanlara 'kendisi için sınıf olma bilinci'ni taşıyacak olanlar sizlersiniz" demişti. Hiç unutmam, benim hayatımda da önemli dönüm noktalarından biridir bu. Doğal olarak, onların bize bıraktığı bir miras var. O döneme toplumsal durum, konjonktürel durum ve ülkenin durumu açısında bakıldığında, bu dönemle kıyaslanamaz bir dönemdi. Öğrendiklerimi de, kendi yaşamım açısından bakıldığında, hâlâ bugüne kadar taşıyan bir pratiğin içerisindeyim.

Kamer örgütlenme içinde hemşericilik, bölgecilik yapar mıydı, yoksa herkese eşit mesafede mi duruyordu?

Bugünden değerlendirdiğimizde, siyasal olarak bir tartışma vardı. Özellikle 1979'da artık bizim de farkına vardığımız, özellikle Hacı'nın söylemlerinden ve Sedat Kesim'in de İstanbul'a gelmesiyle beraber, bir sıkıntı vardı. Birtakım siyasal tartışmalar yapıldığını bir biçimde hissediyorduk; kendi bulunduğumuz yerlerde de bunu gözlemliyorduk. Ama çok da işin ayırdında değildik, açıkça söylemek gerekirse. O günkü pozisyonumuz, bilincimiz neden böyle bir ayrışmaya yönelindiğinin farkına varmamıza yetmiyordu. Doğal olarak o ortam, pratik mücadelenin sürekli ivme kazandığı, çatışmaların giderek yoğunlaştığı, Devrimci Metal-İş'in örgütlenmesinin hızlandığı, direniş ve grevlerin

gündeme geldiği, Yeraltı Maden-İş ve Dev-Sağlık-İş'in direnişte olduğu, Genel-İş'in sürekli eylemler düzenlediği, çok sıcak bir mücadelenin yaşandığı bir dönemdi. Hızlı bir mücadele vardı.

Başta Çetin Uygur olmak üzere, arkadaşlarımız bu mücadeleye önderlik ediyordu. Doğal olarak orada zaten böyle düşünmeleri mümkün değildi. Bunlara 1990'lara doğru tanık olduk biz. Daha önce böyle bir şeye tanık olmadık. Önder kadrolarımızda da hemşericiliği asla görmedik. Bunlar daha sonra ortaya çıkmaya başladı. Alevicilik, Kürtçülük gibi şeyler 1980'lerden sonra ortaya çıkmaya başladı. Çünkü bizim dönemimiz faşist saldırıların arttığı, buna karşı direnişlerin örgütlendiği, mahalle komitelerinin, direniş komitelerinin oluşturulduğu çok keskin bir mücadele dönemiydi. Bu süreç bir taraftan faşistlerle mücadele edilen, bir taraftan sınıf mücadelesinin daha niteliksel bir biçimde, Dev-Yol fikriyatının hâkim olduğu, yani üretenin yöneten olması gerektiğini sürekli olarak söyleyen pratik faaliyetin aktif biçimde gündeme getirildiği bir süreçti. Diyeceğim odur ki, o dönemin nesnel koşulları zaten sınıf mücadelesine odaklanmış ve bir taraftan kitlesel örgütlenmeleri temel alan, bir taraftan antifaşist mücadelenin güçlendirildiği koşullardı. Diğer taraftan, bir siyasi düşünce tarzının sınıfsal mücadelede etkin olmasını sağlamak için sorumluluk üstlenmiş kadroların böyle bir şey düşünmeleri mümkün değildi.

15-16 Haziran'da sınıf var mı yok mu tartışmalarına son verilmiş olmakla birlikte, 1975 sonrasında sınıf ağırlıklı düşünmenin ya da hareket etmenin önü ne kadar açıldı?

Ben 1973 yılında bilfiil sigortalı işçiliğe başladım. 6 ay kadar sigortasız çalıştım, sonrasında sigortalı olarak çalışmaya başladım. 1974 yılında kendimi Maden-İş Sendikası'nın Ümraniye'deki örgütlenme çalışmasında buldum. 17-18 yaşlarındaydım, Tunçmatik Regülatör Fabrikası'nda çalışmaya başlamıştım. Orada bir örgütlenme çalışmasına girdik. Karşımızda Netaş vardı. Netaş'ta Maden-İş örgütlüydü. TKP ağırlıklı bir çalışma yürütülüyordu. Ama bizim örgütlenmemize çok aktif destek verdiler. Tunçmatik Fabrikası 180 kişilik bir fabrikaydı. Örgütlenme Fikret İleri arkadaşımızın öncülüğünde başladı. Benim ilk resmî temsilciliğim Maden-İş'te başladı. Ben ve Fikret de

dahil bir grup işçi işten atıldık. Toplu sözleşme görüşmeleri sürüyordu. Orada bir çadır kurduk. Netaş'ın aktif ve kitlesel desteği ile 8-10 gün direniş oldu. Bir anlaşma sağlandı.

1975 yılında ben askere gittim. Sorduğun sorunun cevabı da tam burada. Aslında 15-16 Haziran'dan sonra tarihsel verilere de baktığımızda DİSK'in önü açılmıştı. 15-16 Haziran'a giderken o dönemin diğer mücadele araçlarını da dikkate almak lazım. Kartal Sendikalar Birliği ya da İşçi Birliği falan vardı. Çeşitli devrimci gençlik örgütlerinin bu mücadelede aktif, neredeyse belirleyici olarak ortaya çıkmaları Türkiye'de bir eşiğin aşılmasını sağladı. TİP ve TKP'nin 1963 itibariyle etkisini reddedemeyiz. Bugünden değerlendirdiğimizde görüyoruz ki, Türkiye'deki üretim ilişkileri, sınıflar, köylülük, feodal yapı da dikkate alındığında, 15-16 Haziran sınıf kavramını solun beynine kazımıştır.

Arkasından, özellikle de Anayasa Mahkemesi'nin DİSK'in kapatılmasını öngören yasayı iptal etmesiyle DİSK'in önü açılmıştır. 15-16 Haziranlara gelindiğinde DİSK'in 40 bin üyesi vardı yanlış hatırlamıyorsam. Ondan sonra çok kitlesel büyümüştür DİSK, üye sayısı 300 binlere fırlamıştır. 1980'e gelindiğinde DİSK neredeyse gücünü dörde beşe katlamıştı. 12 Eylül olmasaydı DİSK zaten büyüyordu, kendi iç dinamikleri farklılaşıyordu. Abdullah Baştürk'ün Türk-İş'ten ayrılıp DİSK'in genel başkanı olması, orada bir biçimde TKP hegemonyasına son verilmesi, aslında o dönemin eleştirilerine baktığımızda bir çatışma gibi görünse de, kendi içinde bir dinamizm getirdi.

Bay-Sen, Bank-Sen, Maden-İş DİSK'ten uzaklaştırılmışlardı. Geçici süreyle DİSK'ten ihraç edildikleri bir süreçti. Buna rağmen bir dinamizm getirmişti ve giderek devrimcilerin DİSK içerisinde etkin bir pozisyon üstlenmesinin de önünü açmıştı. Ben Genel-İş'in delegeliğini de yaptım. Erdal Dönmez arkadaşımızın İstanbul Bölge Başkanlığına gelmesi, arkasından yanılmıyorsam 1979'da Ankara'da yapılan Genel-İş kongresinde Naci'nin Genel-İş Genel Sekreteri Ertan Andaş'ın karşısına çıkartılması ki gözaltında olduğu için kazandığı seçim iptal edildi, Genel-İş'in içerisinde devrimcilerin çok güçlü bir pozisyon tutmaya başlaması ki, Genel-İş o zaman çok büyüktü, 100 binlerle ifade ediliyordu, diğer kritik işkolları sendikalarda da devrimcilerin etkin hale gelmesi... Yanılmıyorsam Devrimci Metal-İş 6-7 binlerdeydi.

Biraz daha yüksekti. "15 bin civarı" dedi Sedat Şeyhoğlu da Çeçen Karakoyun da.

Rakamlarda yanılabilirim. 12 Eylül'e geldiğinde çeşitli grevler vardı. Özellikle AEG-ETİ grevleri; ben de örgütlenmelere gidip geliyordum. O dönem kadrolar hangi işkolunda olursan ol seferber ediliyordu. 15-16 Haziran meselesi Türkiye solunun kafasına sınıf kavramını kazımıştır ve DİSK'in büyümesine açıktan hizmet etmiştir. Sınıfın giderek daha ideolojik ve politik bir tutum almasının önünü açmıştır.

Bu arada Abdullah Baştürk'le ilgili söyleyeceklerin var mı? Belki de devrimcilere, sosyalist düşüncelere yakınlığı ya da sınıf mücadelesine bakışı diğer sendikalardan farklı olduğu için Türk-İş'ten kopup DİSK'e geldi. Bizimkilerle ilişkileri nasıldı?

Abdullah Baştürk'ü temsilciler kurulu toplantılarında tanıma fırsatım oldu. Zaten 1977'den itibaren İETT'de işbaşı yaptığım için, ayrıca delegelik de yaptığım için yakından tanıma fırsatım oldu. Abdullah Baştürk tam bir sosyal demokrattı. Ama başta Ertan Andaş olmak üzere çevresinde başka bir sendikacılar güruhu vardı. Abdullah Baştürk kişisel olarak kendi inançları olan, mücadeleci bir insandı. 12 Eylül'de cezaevindeki tavrından da bunu görüyoruz. Hatırladığım kadarıyla 1980'e kadarki dönem açısından, örneğin son kongrede devrimcilerle birlikte hareket etmedi. 1979'daki kongrede devrimcilerle birlikte hareket etmiş olsaydı, başka bir pozisyon ortaya çıkabilirdi.

12 Eylül'den sonra DİSK cezaevinde ikiye ayrılmıştı biliyorsunuz. Abdullah Baştürk başka bir ekolü temsil ediyordu. "DİSK'i mutlaka açacağız, bekleyin" diyordu. Kimisi pişmanlık bildirdi, kimisi uzun zaman bir şeye karışmama kararı aldı. Başta Çetin Uygur olmak üzere, gelişmeleri ve bizim de taleplerimizi dikkate alarak yeni sendikalar kurulması gerektiğini savunanlar vardı. Bunun başını Nusrettin Yılmaz çekiyordu. 1983'teki bağımsız sendikalar sürecinin bir başını da ben çekiyordum. Deri-İş'te Nusrettin Yılmaz vardı. Nusret Önsüer vardı; çok değer verdiğim, sevdiğim biridir. Doktorcu (Hikmet Kıvılcımlı taraftarları) arkadaşlardır bunlar. Bizim Doktorcularla beraber 1983'ün başında yürüttüğümüz bağımsız sendikalaşma hareketi vardır. DİSK'i bekleme komiteleri filan kuruldu, çeşitli çalışmalar

yürütüldü ama görüldü ki bu iş uzun sürecek; 1983'te de yasa çıkacak... Doğal olarak tartışmalar yapılıyordu. O süreçte esas kadrolarımız cezaevindeydi zaten.

Ne yapmamız gerektiğini el yordamıyla buluyorduk ki burada Nazik'i de anmak gerekiyor. Nazik bizim derneğimizde sekreterlik yapıyordu. Dernek 12 Eylül'de kapatılmıştı. Avukat Kemal Keleşoğlu devreye girdi, onun vasıtasıyla 1981'de dernek tekrar açıldı. O bizim önümüzü çok açtı. Nazik de o tarihten itibaren derneği çekip çeviren arkadaşlarımızdan biriydi. O tartışmalarda "Türk-İş'te birleşelim, bir çatı altında toplanalım" diyorlardı. Biz, "Hayır böyle bir şey olmaz, ya bağımsız sendikalarımızı kuracağız ya da bekleyeceğiz" diyorduk. Sonra Kemal Keleşoğlu vasıtasıyla Çetin Uygur'un "kurun sendikalarınızı, daha ne bekliyorsunuz" talimatı bize ulaşınca, sendikaları kurmaya başladık. Kemal Keleşoğlu'nu da saygıyla analım. Benim de avukatımdı, sonra bütün sendikalarımızın avukatı oldu. İlk kurduğumuz sendika Gaz Petkim-İş sendikasıdır, arkasından Gıda-İş'i kurduk. Arkasından Dokuma-İş'i kurduk, Genel Hizmet-İş Sendikası'nı kurduk. Yani 1983'te 5 sendika kuruldu. 1992'den sonra DİSK açıldığında, bu bağımsız sendikaların kadrolarıdır Genel-İş'i örgütleyen, Lastik-İş'i de örgütleyen... Bağımsız sendikalaşma süreçlerinin üzerine DİSK 1992'de tekrar açıldığında, bağımsız sendikalardaki kitleler DİSK'e geçmiştir; DİSK'in tekrar ayağa kalkmasında bu önemli olmuştur.

Bu süreçte İstanbul toparlanması gündeme geldi. Kadrolarımızın çoğu cezaevinde olduğundan, biz dışarıda kalanlar olarak inisiyatif alma serbestliğine sahiptik. Bilgimiz, tecrübemiz çok yetmiyordu ama el yordamıyla bir taraftan bölge örgütlenmelerini elde tutmaya, bir taraftan da sınıf hareketini yeniden derlemeye toparlamaya çalışıyorduk. Kendiliğindendi, kimse görev vermemişti ama inisiyatif kullanmamızın da önünü açıyordu. Mersin'den gelen, şimdi yurtdışında olan, Vahap arkadaş gelip "yapamazsınız" dediğinde, "yapacağız" diyebiliyorduk. Sonra bu arkadaşlar da kendi aralarında yaptığı bir değerlendirmede kabul ettiler ve inanılmaz destek verdiler. Biz tam bağımsız sendikaları kuruyorduk ki 1983 toparlanması geldi. Bu arada İsmail Hakkı Ortaköy'ün hakkını yememek lazım, 1980 sonrası için söylüyorum. Gaz PetKim-İş'in ilk örgütlenmelerinde Meral'le birlikte onlar vardı. Biz inadına kurduk bu sendikaları, 1985'e kadar iyi

çalışmalar da yürüttük. O sırada Nazik'in de içinde bulunduğu, İstanbul toparlanmasından cezaevine giren arkadaşlarımızın bazıları 1985'te tahliye edilmeye başladı, Çetin Uygur da çıktı. Çıkar çıkmaz da sendikanın danışmanlığını üstlendi. Hasan Burgaç geldi sendikaya ve genel başkan oldu. Gaz PetKim-İş'te örgütlenme çalışmaları hız kazandı.

Bu sırada Abdullah Baştürk'le yollarımız tekrar kesişti. 1985'in sonuna gelindiğinde, Genel Hizmet-İş sendikasının 10 bine yakın üyesi vardı. İzmir, İstanbul, Ankara, Osmaniye, Adana'yı örgütlemiştik, buralarda şubelerimiz vardı. Ankara'da Mete Gönültaş vardı, daha sonra Genel-İş'in yöneticiliğini de yapacak olan Kurtuluş'tan arkadaşlar vardı. Bunlar Genel Hizmet-İş'in kadroları olarak ortaya çıktılar. Abdullah Baştürk tahliye olduktan sonra bu kadrolarla birlikte Ankara'daki evine ziyarete gittik. Çok iyi karşıladı, özel olarak yemek organize etmişlerdi. Orada uzun bir sohbetimiz oldu. Yanılmıyorsam 5 kişilik bir heyetle gittik. Abdullah Baştürk'e, "bize biraz destek verirlerse barajı aşabileceğimizi" söyledik. Zaten genel kurullar sonrası DİSK açıldığı takdirde tüm bağımsız sendikaların kayıtsız şartsız tüm malvarlıklarıyla DİSK'e katılmaları kararı alınmıştı. Bunları Baştürk'ün önüne koyduk. Genel-İş'in sendikacı kadrolarının tamamı zaten Türk-İş'e gitmişlerdi, DİSK'i beklemediler. Ama Abdullah Baştürk'e bağlılıkları devam ediyordu. Abdullah Baştürk geldiğimiz için teşekkür etti, "bizim çalışmalarımıza değer verdiğini" söyledi. Ama DİSK Genel Başkanı olduğunu, DİSK'in mutlaka açılacağını, cezaevine girdiğinde bunu taahhüt ettiğini, doğal olarak DİSK'i açma mücadelesine devam ettiğini, bu nedenle de işçilere DİSK'in haricinde bir adres göstermeyeceğini söyledi.

1 Mayıs 1976-77-78 kutlamalarını siyasal yapılar ve Dev-Yol üzerinden nasıl değerlendiriyorsun? Hatta 1975'i de katmak gerekiyor da orada bir eksiklik olduğunu düşünüyorum (1975 salonda kutlandı).

1975'teki 1 Mayıs'ı hakikaten hatırlamıyorum ben.

Çok güzel bir kutlamaydı.

1975'te askerdeydim ben, onun için hatırlamıyorum. 1977 1 Mayıs'ında da askerliğim devam ediyordu. 1977 1 Mayıs'a

eşim katıldı. Eşim ve kardeşim Beşiktaş'ta Schaub-Lorenz Fabrikası'nda çalışıyordu o zaman. Kardeşim temsilciydi. Ben 1977'nin haziranında terhis oldum. 1978 1 Mayıs'ını çok iyi hatırlıyorum ama. İstanbul'da sıkıyönetim vardı.

1979'du o.

1978 1 Mayıs Taksim'de oldu. İETT işçileri olarak katıldık biz de.

Biz Beşiktaş'tan katıldık Dev-Yol olarak.

Biz Devrimci İşçi pankartı ile katıldık yanlış hatırlamıyorsam, Şişli'den yürüdük. Ahmet'ler, Salih Ağabeyler vardı. Ama inanır mısın, çok anımsayamıyorum. Çünkü 1979 1 Mayıs'ı sıkıyönetim altında yapıldı, İzmir'e göndermişlerdi. 1980 1 Mayıs'ında sokağa çıkma yasağı ilan edilmişti. 1978'de Şişli'den yürüdüğümüzü hatırlıyorum. Alana girip girmediğimizi çok hatırlamıyorum. Sanırım "Üreten Biziz Yöneten Biz Olacağız" Devrimci İşçi pankartıyla katılmıştık. Ama Genel-İş kortejinin içerisinde yürüdük. İbrahim Urhan vardı, Şişli Garajı'nda müdür müydü, mühendislik mi yapıyordu neydi. Dernek pankartımız da vardı, dernekle de yürümüş olabiliriz.

Dev-Yol o sınıf çalışmasının etkisini gösterebilecek bir performansa sahip hale gelmiş miydi?

Tam hatırlamıyorum ama şöyle bir şey vardı, miting bittikten sonra bir arkadaşımızın Taksim'deki yerinde bir değerlendirme toplantısı yapılmıştı. Hayal meyal hatırlıyorum ama 1978 1 Mayıs'ı önemli bir 1 Mayıs'tı; çünkü 1977 katliamından çıkılmıştı. Mayıs öncesi Sine-Sen'de bir toplantı yapmıştık. Nerelerden yürüneceğini kararlaştırmıştık. Sendika, kendimizi ifade edeceğimiz döviz ve pankartlar taşınması doğrultusunda bir karar almıştı.

1975-80 dönemi, Milli Demokratik Devrim, Demokratik Devrim ve Sosyalist Devrim tartışmalarının yapıldığı bir dönemdi. Bu tartışmanın işçi sınıfı üzerindeki etkisi neydi?

Genel kitle üzerinde bir etkisi olduğunu düşünmüyorum. Ama bu kitleleri örgütleyen devrimci kadrolarda çok büyük

etkisi vardı, çünkü taraflaştırıyordu. O dönemde bu mücadeleye sınıf perspektifinde girmiş olan unsurların ya da sınıf mücadelesindeki insanların, açıkçası solun içerisindeki ayrışmalara neden olan ideolojik ve politik farklılıkların ne olduğunu çok içselleştirmiş olduğu bir durum söz konusu değildi. Biraz güce bakıyordu. Bulunduğu ortamda kim etkinse, hangi siyaset etkinse, hangisi daha doğru düzgün ilişki kuruyorsa onunla bir sempatizanlık ilişkisi kuruluyordu. Sen ona önerdiklerini kendi pratiğinde gösterdiğin müddetçe, seninle daha sıkı ilişki kurmaya başlıyorlardı ve senin arkanda bir kümelenme meydana getiriyordu bu. Çok da ideolojik ya da politik bir motivasyonla senin yanında durmuyorlardı. O günün temel ihtiyaçlarına ya da işyerinde ortaya çıkmış olan sorunlara kim daha cesaretle müdahale ediyorsa ona yöneliyorlardı. Ama bu çalışmayı yürüten kadroların duruşlarının netleşmesi açısından çok önemli tartışmalardı. İnsanlar kafalarındaki çizginin kime daha yakın olduğuna bakıyordu. Dev-Yol 1977 1 Mayıs'ından sonra kendini deklare etti. Ama Dev-Yol deyince biz Dev-Genç'in devamı gibi anlıyorduk. Gençliğin halkı da kucaklayacağı bir biçimde yeni bir örgüt kurduğunu düşünüyorduk. Sonra bunun bir örgüt olmadığını öğrendik.

Örgütlenme ve eylemler açısından, o dönemki ana akım sol siyasetlerin sınıfa yönelik etkisinden ne kadar söz edebiliriz?

Bir TİP ve TKP gerçekliğinden söz etmemiz lazım. Bunlar belli işkollarında önemli ölçüde etkin olan yapılardı, tarihsel bir geçmişleri de vardı. Bir dönem mecliste temsil edildiği ve o dönem başka bir siyasi güç olmadığı için, ayrıca sınıf vurgusundan dolayı, TİP'in etkisi vardı. Özellikle sınıf hareketi içerisinde devrimcilerin etkin olma dönemleri 1975-76'dan itibaren başlar. O zamana kadar çok etkin olduğunu söylemek mümkün değil, TKP çizgisinden ayırarak söylüyorum. 1976'lardan sonra, hatırladığım kadarıyla, Halkın Sülalesi diyebileceğimiz, o kelime de doğru değil ama...

O dönemki jargonla söylüyoruz...

O dönemler bizim biraz çocukluk, gençlik dönemlerimizdi. Ben esas Dev-Yol'la tanıştıktan sonra sınıf mücadelesinin ne

olduğunu anladım. Dev-Yol'la tanışmadan önce Maden-İş'te bir temsilcilik dönemim var; ailemin CHP'li olmasından da kaynaklana bir durum. 1976'lardan itibaren Türkiye devrimci hareketinin etkinliği var. Bunun esas pik yaptığı dönemler 1977-78-79'dur. Bu dönemde özellikle iki üç siyasetin giderek etkinleşmeye başladığını görüyoruz. TKP'yi bir tarafa bırakarak söylüyorum, onların zaten geçmişten gelen etkinlikleri var. Özellikle Metal işkolu çok önemli. Reel sektörün örgütlenmesinde geçmişten gelen bir pozisyonları var ve güçlüler, bunu kabul etmek lazım. Kurtuluşçuların bir çabası var, Doktorcuların var.

Aslında Doktorcuları belki hep atlıyoruz. Sınıf mücadelesi açısından baktığında Türkiye'de Doktorcuların başka bir damgası var.

Dikkat ederseniz, o başka bir kanal zaten. Şimdi biraz tepki de gelebilir belki ama Türkiye solu biraz Kemalizm etkisinde. Doktorcularda ulusalcılık daha ağır basar. Kendilerini açıktan ifade etmeseler bile sınıf hareketinde irili ufaklı etkilerini görmek gerekiyor.

Bir de çok daha köklü bir entelektüel birikimleri var.

Var. Bize de biraz yakınlar. TKP'nin dışındaki sola da biraz ön açıcı, destek olucu farklı bir duruşları var.

Sınıf hareketinde istikrarlı bir çizgileri var. Solun tamamında olduğu gibi kendi içlerinde parçalanmaları olsa da sınıf mücadelesi içinde istikrarlı bir duruşları var. 1980 sonrası yeniden sınıf hareketinin toparlanmasında en az bizim kadar etkileri, emekleri var. 1985'lerden itibaren uzun bir zaman onlarla beraber ortak konferanslar filan yaptık. O zaman Yol diye bir dergi çıkartıyorlardı.

Evet, ben de takip ediyordum onu. Daha sonra bağımsız sendikaların kurulmasında çok ciddi emekleri var. Hatta emeklerinin ötesinde bizi de cesaretlendiren, önümüzü açan -özellikle Nusrettin Yılmaz'ın, kaçak dönemidir bir de- bir tutumları vardı. Çetin Uygur ile kurdukları ilişki çok önemliydi. Çetin Ağabey ile hem 1980 öncesi, hem cezaevinden çıktıktan sonra ilişkileri çok iyiydi. Onu da saygıyla anıyorum. Nusrettin Yılmaz iyi bir

Doktorcuydu ve sınıf mücadelesinin hocasıydı gerçekten. Fakat 1977'den sonra, benim de içinde bulunduğum Dev-Yol hareketi, sınıf mücadelesinde daha pozitif, aynı zamanda daha pratik hem de kendi fikriyatını sınıf mücadelesi içerisinde daha da yaygınlaştıran bir yönelim içine girmiştir. Çünkü iyi kadrolarının -gerek gençlik hareketi içindeki, gerek mahallelerdeki, gerekse 1970'leri yaşamış olan kadrolarının- önemli bir kısmını bu mücadeleye sevk edebilme becerisini gösterdi. Kamer Keleşoğlu gibi, Sedat Şeyhoğlu gibi, Çetin Uygur gibi başka arkadaşlar da vardır. Kamil Sevinç'lere baktığımızda, işçiler ama entelektüel birikimleri yüksek olan işçiler aynı zamanda.

Topkapı, Bağlarbaşı, Levent Garajındaki arkadaşlarımızın entelektüel birikimleri çok fazlaydı. Örneğin ben 21 yaşındayken Kamil Sevinç beni derneğe genel sekreter olarak öneren adamdır. Hareket adına öneriyor. Beni alıp eğiten adamdır. Bunları yâd etmek lazım. Başta da ifade etmeye çalıştım, Dev-Yol yaşama dair başka bir perspektif sunuyordu ve bunun temel ekseni sınıf mücadelesiydi. Buna yönelik yatırım yapıyordu. Mücadelenin içinde gözüne kestirdiği gençleri, sınıf mücadelesinde kadrolu olarak yetiştirmek üzere tek tek alıyor ve onları bir biçimde eğitime tabi tutuyor, politik sıcak mücadeleye sevk ederek onlara bulundukları yerlerde inisiyatif kullanma şansı veriyordu. Ağabeylikler 1980 sonrası çıktı.

En önemli şeylerden bir tanesi de şu olabilir mi? Kaba taslak iddianameye bakıyorsun, gençlik çalışması sorumlusu var ama işçi çalışması sorumlusu da var, il düzeyinde bile var. Bir hiyerarşik yapılanma var. İşçi çalışmasının kendi içerisinde Dev-Yol'un hiyerarşik bir yapılanması var.

Orada da Dev-Yol'un iyi tarafı şuydu; bunları afişe eden bir tavır sergilemedi. Sonra iş başka bir noktaya gitti ama bizim çalıştığımız dönemde öncülük yapmış arkadaşlarımız, bizim önümüzü açan ve eksiklerimizle yanlışlarımızla politik faaliyet içerisindeki sorumluluklarımızın önüne geçmeyen, engellemeyen, hatta cesaretlendiren insanlardı. Bu kadrolar çok önemli kadrolardı. Türkiye devrimci hareketinin sınıf mücadelesine yönelmesinde Kamer Teyhani'nin, Arap Sedat'ın (Şeyhoğlu), Çetin Uygur'un, Doğan Halis'in, Hasan Burgaç'ın, bir o kadar

da isimsiz kahramanın rolü var. Bu insanların o dönem üstlendikleri görevler bugünle kıyaslanamayacak şeyler.

Sizin işçilerle kurulan ilişkilerdeki farkınız neydi ve bu yeterli miydi? İşçiler ne kadar dönüştürüldü?

O dönemin konjonktürel durumu dikkate alındığında çok sıcak bir mücadelenin içerisindesin. Aslında o dönem gücümüzün ötesinde bir efor sarf ettiğimizi söyleyebilirim. İyi bir kadro desteği vardı arkamda. Kendini her şeyden evvel güvende hissediyordun, yalnız değildin. Başın sıkıştığında mutlaka birilerinin yanında olduğu bilinci söz konusuydu, sahipsiz değildin. Yine o dönemin koşullarının ve gençliğin getirmiş olduğu aşırı bir cesaret vardı. Sürekli kendini geliştirme imkânı söz konusu oluyordu. Söz söyledikçe ve söylediğin sözü yerine getirecek pratik mücadelenin içinde yer aldıkça kendini değerli hissediyordun. Bu kaçınılmaz olarak ilişki kurduğun işçiler üzerinde de etki yaratıyordu. Müthiş bir dayanışma söz konusuydu. İşyerlerinde kurduğun dostluk ilişkileri sayesinde işçilerin politikleşmesi çok daha süratle gerçekleşiyordu. Taraflaşma dediğin şey çok daha rahattı; çünkü ciddi bir antifaşist mücadele vardı. O mücadelenin içerisinde emek mücadelesinin aynı zamanda işçilerin saflarını belirlemesi açısından da önemli bir işlevi vardı.

Siyasal kimliğinizi işçiler biliyor muydu?

Tabii ki. Çünkü bunu zaten açık yapıyorduk. Ortam da buna müsaitti. Kimlik gizlemiyorduk. Her ne kadar 1978'den itibaren İstanbul'da devletin ve bürokrasinin baskıları olsa da örneğin Dev-Yol mitingleri ve o mitinglere götürülen işçilerin o atmosferi hissetmesi, onlarda değişim ve dönüşümün önünü açıyordu. Gebze mitingi, Pınarhisar mitingleri, 1979-80'de sıkıyönetim koşullarında yapılan kitlesel mitinglerdir. O atmosfer sıradan işçileri de etkiliyordu. Faşizmden yana mısın, yoksa kendi hak ve çıkarlarını gündeme getirebilecek olan örgütlenmelerden yana mısın, tercih yapmak durumunda kalınıyordu. O dönem işyerlerinde devrimci işçilerin öncülüğündeki örgütlenmenin içinde yer almak durumunda kalıyorlardı. Aynı zamanda sosyal yardımlaşma oluyordu, evlere gidiyordun, onların sorunlarıyla ilgileniyordun. Ben işçi çalışmalarında ağırlıklı olarak Kadıköy

ve Anadolu yakasında bulunuyordum. Gecekondularda çalışmalar yürütülüyordu.

Yani işçi çalışması ile bölge çalışması arasında organik bir bağ vardı.

Vardı. İkisi birbirini çok ciddi etkiliyordu.

Sendika içindeki işleyiş nasıldı? Sendikanın işyerleriyle ilişkisi nasıldı? Hâlâ sıkça tartışılan İşyeri Komite Konseyleri var. Buradaki işleyiş nasıldı? Bu sendikalara nasıl yansıyordu? Buradaki görevlendirmeler nasıldı?

Sendikasına göre görecelik arz eder bu. Kimsan-İş, Devrimci Metal-İş gibi işverenler ve emekli polisler tarafından kurulan sendikalar, işçiler tarafından yönetimleri ele geçirilerek devrimcileştirilen sendikalardı.

Amerikan tipi sendikalardı onlar.

Evet, mafya türü sendikalar, devrimci sendikalar haline getirildi. Benim o dönem içinde bulunduğum Genel-İş Sendikası, CHP etkisinin ağırlıklı olduğu, kitlesel olarak da Türkiye'nin en büyük sendikasıydı. Doğal olarak buradaki işleyiş, Devrimci Metal-İş'teki işleyiş gibi değildi. Orada bir ikili mücadele yürütmek zorundaydık. Bunlardan bir tanesi o dönem varolan Türk-İş ve gerici devlet sendikalarına karşı DİSK'in temel ilkelerini gündeme getirerek mücadele vermekti. Aynı zamanda DİSK içindeki sendikaların da devrimcileşmesini sağlamaktı. İşleyiş açısından bakıldığında da daha politik olan Yeraltı Maden-İş gibi sendikaları ayırarak, Genel-İş gibi daha büyük sendikalarda, sendika bürokrasinin daha etkin olduğu, geçmişlerinden gelen kültür birikimini ısrarla devam ettirmeye çalışan ve yeri geldiğinde tasfiyecilik yapmaktan çekinmeyen bir davranış hâkimdi.

Abdullah Baştürk'ü tırnak içinde ayırıyorum ama Genel-İş'in önemli kadroları -Haşim İşcan gibi kadrolar vardı- kendi koltuklarını sağlamlaştırmaya yönelik hareket eden sendika bürokratlarıydı. 12 Eylül koşulları gelişmemiş olsaydı ya da bir iki sene daha vaktimiz olsaydı, bu sendikalarda çok ciddi değişimler söz konusu olacaktı. Özellikle Genel-İş sendikasında devrimciler şubeleri ele geçiriyordu, merkez kongrelerine

müdahale ediyordu; Türkiye çapında işçi komitelerinin birleştirilmesi doğrultusunda da çaba gösteriyordu. 12 Eylül bunların önünü kesti.

1980 Haziran örgütlenmesine gelindi. Haziran Dev-Yol için bir dönüm noktasıdır.

Benim hayatımdaki önemli dönüm noktalarından biridir. Hayatımda ilk defa -Devrimci İşçi çalışmasındaki dernek hayatım hariç olmak üzere- tanımlı bir sorumluluk yüklendiğim örgütlenmedir. Böylece daha farklı unsurlarla da bir araya gelme imkân ve ortamı oluşmaya başladı. Elektrik Mühendisleri Odası, Makina Mühendisleri Odası gibi meslek örgütlenmesindeki önemli unsurlarla tanışma, onlarla çalışmaları ortaklaştırma... Siyaset alanındaki birincil derecedeki sorumlu üyeleriyle tanışma ve sınıf hareketinin Dev-Yol adına sorumluluğunu üstlenmiş insanların bir araya gelip durum değerlendirmeleri yapmaları sürecinin planlanmasına katkı sağlama, o planlamanın içinde yer alma sürecidir bu. Ama çok kısa sürdü. Nisan'da başlayıp, Haziran'da sonlandı.

Kamer'in Mart-Nisan gibi Türkiye turunda olduğunu hatırlıyorum.

Sıkıyönetim baskısının da arttığı bir dönemdir. Yine Aksaray'da yaptığımız bir toplantıda önümüzdeki sürecin çok daha baskıcı geçeceğini, faşist saldırıların artacağını, Devrimci İşçi hareketinin buna yönelik ikili bir çalışma yürütmesi gerektiğini; kitle çalışmalarının alabildiğine açık, seri ve işçilerin albenilerini de kazanacak şekilde yürütülmesi gerektiğini konuştuk. Bunun sonuçları Genel-İş'te, Devrimci Metal-İş'te, Sağlık-İş'te görüldü. Ama öbür taraftan da dar kadroların kendi içinde yeniden iç disiplininin sağlanması doğrultusunda bir yaklaşım açığa çıkmaya başlamıştı.

Sıkıyönetimin sonunun faşist bir cunta olacağı görülüyordu. Bu konu Dev-Yol'da tartışılıyordu.

İşçi çalışmaları sırasında da tartışılıyordu.

Haziran örgütlenmesi belki biraz da önlem almaya yönelikti. Bunlar yeterli oldu mu? Faşizm geldiğinde nasıl bir tavır alınacaktı?

Şöyle bakmak lazım, anımsayabildiğim kadarıyla Mart-Nisan aylarında, 1980'den bahsediyorum, biz İETT'de aşağı yukarı bütün işletmelerde toplantı yaptık. Şişli, Kadıköy, Bağlarbaşı... Ama Hacı Demir önemli bir faktör olduğu için etkisi devam ediyordu. Dev-Sol, Dev-Yol ayrılığı netleşmişti artık. İETT Dev-Yol'un hem kitlesellik hem kadrolaşma anlamında en güçlü olduğu yerlerden biriydi. Dolayısıyla Dev-Yol, Dev-Sol ayrılığı İETT'de bir sıkıntı yarattı. Kamil Sevinç, SalihBozkurt'un, Ahmet'in, Hasan Karakuş'un ve şimdi sayamayacağım isimlerin varlığı, ayrıca benim olmam, bizim için bir avantajdı. Bu kadrolar İETT örgütlenmesini Dev-Yol'da tuttu. Hacı'ya herkesin saygı ve sevgisi vardı ama buna rağmen İETT kadroları kendi iç değerlendirmelerinde tarafını Dev-Yol lehine belirledi ve İETT bu süreçte en az darbe aldığımız örgütlenme oldu. Ama iyi kadroların bazıları da Dev-Sol'a gitti. Biz bu tartışmaları aşağı yukarı bütün işkollarında yapmaya çalıştık. Bazı arkadaşlarımız gelip buna ilişkin fikirlerini ifade ettiler. Merkezî yapılanma olarak, genel bir perspektif sunarak gelmekte olan faşist darbenin nasıl karşılanması gerektiği konusunda eksikliğimiz vardı. Açıkçası, faşist darbeye karşı kadroların kendilerini nasıl koruyacağına dair tartışmalar yapılmadı. Eylül ayına geldiğimizde Sedat Şeyhoğlu'nun, Kamil Sevinç'in de yer aldığı 8-10 kişilik bir toplantı yaptık. Daha önce bölgelerde yaptığımız toplantılarda açık faşizm koşullarına geçiş sürecinin hızlanacağı, rejim değişikliği olabileceği tartışmalarından ziyade sendikaların kendi iç sorunları ve özellikle Birleşik Metal'in grev süreci tartışılıyordu.

DİSK'in de o dönem grevleri çoktu.

Evet, DİSK'in de grevleri çoktu. AEG-ETİ'ydi yanlış hatırlamıyorsam, AEG grevi vardı. AEG-ETİ örgütlenmesi başarıyla sonuçlanmış olsaydı, Devrimci Metal-İş'in önü çok açılacaktı ve DİSK'e katılma durumu olacaktı; zira o dönem bunlar bağımsız sendikalardı. Eylül öncesi yapılan tartışmalar bunula ilgiliydi. Biz 12 Eylül'e çok kötü yakalandık. Günlük sorunlar o kadar ağırlaşmıştı ki o sorunlarla boğuşurken bir taraftan 12 Eylül'e

nasıl hazırlanacağımızı çok tartışamadık. Beceremedik açıkçası, biraz da talimat bekledik.

Tam da talimat geldi.

Talimat şöyle geldi, "kendinizi koruyun, hiçbir şeye karışmayın."

Ondan önce şöyle bir bildiri var ama "Fırtına Eken Kasırga Biçecek". Hemen arkasından ricat kararı alındı. Bu sizde nasıl bir etki yarattı?

Yanlış hatırlamıyorsam, Çetin Uygur ve Doğan Halis'e teyit ettirmek lazım, 12 Eylül'den sonra biz bir araya geldik ama Kamer Teyhani yoktu. Çetin Uygur vardı, ben vardım, Kenan Budak vardı, Doğan Halis filan vardı ve direnme kararı aldılar.

Erdal da böyle anlattı. "Direnme kararı alındı" dedi.

Ama bu karar hareket tarafından alınmadı. Başta Çetin Uygur olmak üzere, işçi çalışması içindeki arkadaşların aldığı bir karardı.

Biraz merkezden kaydınız gibi.

Evet, orada artık işin içinde Doktorcular da vardı, Acilcilerden olanlar vardı, sendikalardaki diğer sol unsunlar da vardı. Direnme ve bildiri çıkartma kararı alındı. Bildiri hazırlıkları zaten yapılıyordu 1981'e gelindiğinde. Kenan Budak'ın vurulması bu çalışmayı darmaduman etti. Kenan Budak'ın vurulmasıyla ortada kimse kalmadı, herkes kaçak konumuna düştü. Bir daha bu arkadaşlarla 1985-86'ya kadar bir araya gelme şansımız olmadı.

Çetin Uygur, Kamer ve benim yakalandığımız gün bildiri hazırlanıyordu.

Biz o bildiriye hiçbir zaman ulaşamadık.

Bildiri yazılamadı, tamamlanamadı. Çetin Uygur, ben ve Kamer, İsmail Hakkı Ortaköy'ün evinde kalıyorduk. Bildiri son halini almıştı, basılacaktı. O gece yakalandık ve gözaltına alındık. Hatta beni Çetin Ağabey ile kelepçelediler. Kamer'de

sahte kimlik vardı. Önce Kartal'a gittik, sonra Emniyete gittiğimizde anladım ki Çetin Ağabeyin sahte kimliğindeki soyadı benim kimlikteki kızlık soyadımla aynı, Çağlayan. Bizi eş zannederek birbirimize kelepçelediler. Üçüncü ya da dördüncü gün Kamer'in kimliği ve benim onun eşi olduğum açığa çıktı.

Orada, bu arkadaşlarımızla ilişkimiz koptu. Sıkıyönetim geldi, İstanbul'da gece sokağa çıkma yasağı var. Ne yapacağımızı bilmiyoruz, bildiriler dağıtılıyor. Ben de temsilciyim bu arada. Oktay Ağabey vardı, işyeri baş temsilcimizdi bizim. Onu da saygıyla anıyorum. Biz temsilciler olarak bir araya geldik, teslim olmama ve direnme kararı aldık. Sıkıyönetimin 3 numaralı, 5 numaralı bildirileri dağıtılıyor; sendikacılar güvence altına alınıyor. Çeşitli merkezler, adresler açıklanıyor müracaat edilsin diye. Millet topladı bavulunu, herkes sıraya girdi; biz teslim olmama kararı aldık ama bir taraftan da işyerinde çalışıyoruz. Bir operasyon yapıldı ve Oktay Ağabeyleri alıp Çekmeköy'e götürdüler. Bana bir şey olmadı. Bostancı'da çalışıyoruz, ekip götürdüm ben oraya. Birisi arkamdan "Kamil Kartal" diye seslendi. Orada gözaltına alındım. Çok uzun süre gözaltında kaldım. İlk gözaltım 86 gündü. Sonra bırakıldım ve işe döndüm. Sonra sürgüne gittim, tekrar gözaltına alındım. 1983'e kadar böyle devam etti. Hiçbir gözaltında tutuklanmadım. Adımdan başka hiçbir ifadem yoktur. Arkadaşların sempati duymalarının sebebi biraz da buydu. Adım, soyadım, bir de çalıştığım işyerinin ismi vardır. Başka bir ifade vermedim ben.

Peki, ricat kararı alınmasaydı başka bir şey olur muydu?

1982'de mektuplar gitti geldi. Bu mektuplarda zaman zaman fikirlerimiz soruluyordu. Kadıköy bölge sorumlusu Gülten arkadaşımız vardı, Çağatay Kılıç arkadaşımız vardı, sağlık örgütlenmesinde doktor örgütlenmesinden sorumlu olan ve daha sonra Ankara Tabipler Odası başkanlığı yapan Doktor Cengiz Kılıç'ın kardeşiydi. Çağatay bir gün geldi, ben de yeni gözaltından çıkmışım, zaten ricat kararı alınmış, "kimse kimseyle ilişki kurmasın" denmiş; "ben uzun bir zaman olmayacağım" dedi. Hakikaten uzun zaman göremedik o arkadaşı. Tüm bölge sorumluluğu da bizim üstümüze kaldı, 1985'e kadar böyle devam etti. Ricat kararı sürecini, bu mektuplar ve gerillaların

dağdan indirilmesi kararıyla birlikte değerlendirmek lâzım. Bugün o döneme baktığımızda, Dev-Yol'un önemli ölçüde gerilla hareketinin olduğunu görüyoruz. Sayısı önemli değil ama bölgesel dağılımlara baktığımızda 1983'e kadar öyle ya da böyle direnmiş, kendini bu süreç içerisinde bir biçimde sınamış, ciddi çatışmalar yaşamış, kayıp vermiş ve buna rağmen ayakta kalmış bir gerilla hareketi var. Faşizme Karşı Birleşik Direniş Cephesi tartışmalarıyla bir anda dağdan inme kararı alınıyor.

Dağdakilere rağmen dağdan inme kararı alınıyor...

Dağdakilere rağmen alınıyor ama işin ilginç tarafı dağdakiler de uyuyor. Bunu o günkü aklımızla çok çözemedik. PKK hareketinin ortaya çıkışına bakıyoruz ki bu hâlâ konuşulmamıştır, Kürdistan bölgesinde görev almış gerilla arkadaşlarımızın önemli bir kısmının PKK'ye katıldığı ifade edilmekte. İlk PKK hareketinin gerilla eğitimlerinin bu arkadaşlarımız tarafından verildiği ifade edilmekte. Bunlar hiç tartışılmadı, konuşulmadı. Daha sonra bu arkadaşlarımızın önemli bir kısmının katledildiği ifade edildi. Aynı koşullarda PKK hareketi kendini ulusal bir zemine dayandırarak farklı bir sıçrama yaptı 1984'ten itibaren. Ama zaten 12 Eylül'den itibaren, hatta öncesinden, böyle bir çalışma başlatılmıştı. Buna yönelen ve bunun güçlendirilmesini temel alan bir yaklaşım geliştirilmiş olsaydı, Türkiye'de şehirlerde de direniş ricattan öte başka bir şeye taşınabilirdi diye düşünüyorum.

"Fırtına Eken Kasırga Biçecek"ten önce, şehir gerillasını geliştirmeyi, kır gerillasını yaygınlaştırmayı içeren başka bir broşür daha var atladığımız. 1980 öncesiydi sanıyorum.

O, Direniş Komiteleri ile ilgili gündeme getirilen bir şeydi. "Direniş Komiteleri halkın direnme aygıtıdır ama aynı zamanda da şehir gerillasını yaratma nüvelerini oluşturacaktır; doğal olarak kır gerillasıyla eşzamanlı yürütülecektir" şeklinde tartışmalar yapılıyordu. Ama buna ilişkin bir karar varsa ben bilmiyorum.

Biz teorik olarak söyledik ama pratik olarak hayata geçmedi.

Şehirlerde Devrimci Direniş Birlikleri'nin oluşturulması gündeme gelmişti zaten.

Öldürülen arkadaşlarımız da var.

Evet, var. Gültepe'de vardı bildiğim kadarıyla, Sefaköy'de vardı. Hatta bildiğim kadarıyla o dönem arkadaşlarımıza çeşitli görevler verilmişti. Sefaköy'de Nurhan Dülger arkadaşımız öldürülmüştü. Onu da sevgiyle, saygıyla anıyoruz. O arkadaşlarımız bu çalışmanın içindeydi. Merkez çökünce, iradeyi yüklenip bunun gereğini yerine getirebilecek bir süreç inşa edilemedi. Belki bunu söylemek haddime değil ama aşağıdan çözülmesi gereken bir konu yukarıdan çözüldü. Bunu tarih değerlendirecek. Biz tartışma süreçlerinde bunları tartıştık.

Bunları Oğuz(han) Ağabeyin, Sedat Ağabeyin yüzüne de söyledim. Melih Pekdemir'le yaptığımız tartışmalarda bunları konuştuk. Artık 30-40 yıl geçti üzerinden. Bunun muhasebesinin yapılması lâzım. Ben 1983'te gerilla hareketinin geriye çekilmesinin Türkiye'deki direnişi bitirdiğini düşünenlerdenim. Bu güçlendirilebilirdi, nesnel koşullar uygundu. Halkın güvenini kazanacak birkaç ciddi iş yapılabilmiş olsaydı, bu potansiyel söz konusuydu... Bunu sevk ve idare edebilecek kadrolar, istisnalar vardır kimseye haksızlık etmeyelim, o günün nesnel koşulları neydi ne değildi bilemiyoruz ya da zaman zaman yayınlanan kitaplardan okuyoruz. Herkes anılarını kendi bulunduğu yerden yazmaya devam ediyor, kendi içinde tutarlılıklar gösterse de birçok tutarsızlıklar da var. Bugün değerlendirdiğimizde, böyle bir direnişin gerçekleşmemesinin esas nedeni bu iradeyi gösterecek olan merkezî yapının dağılmasıdır diye düşünüyorum. Kürt siyasi hareketinin ortaya çıkarttığı sonuçlar var. Onlar ulusal bir zemin üzerinden yükseldiler ama senin zeminin daha güçlüydü. Sen aynı zamanda halklar mücadelesinin sorumluluğunu da üstlenmiştin.

Onun öncesinde şu var; ben Kamer'in eşi olduğumdan dolayı böyle bir bilgiye sahibim... 1980'e gelmeden önce faşizme karşı cephe çalışmaları vardı. Kamer farklı siyasetlerden insanlarla görüştü. En son Süleyman Cihan'la görüşecekti. Onu da sevgiyle, saygıyla anıyorum. O da sanıyorum Edirne tarafındaydı, gelirken yakalandı zaten. Ondan önce Halkın Kurtuluşu'yla, bütün siyasi hareketlerle bir cephe kurulması tartışması vardı. O kesildiği gibi 1982'de PKK ile bir cephe oluşturma çalışması var, bu ne hikmetse altı ay sürüyor.

Benim değerlendirmem şu, 1980 itibariyle yurtdışına çıkan kadrolar, cezaevine giren arkadaşlarımıza rağmen kendi bulundukları yerlerde, kendi bulundukları pozisyona uygun bir davranış biçimi geliştirdiler. Bunu, diğer önder kadroların kendi iç tartışmalarında da görüyoruz. Bizim pozisyonumuzdaki insanların bilfiil bu tür şeylerin içinde yer alması mümkün olmadı zaten.

Birleşik Direniş Cephesi tartışmaları bize yansıdığında, biz İstanbul ekibi olarak, "böyle bir cepheye ihtiyaç var ama bu yurtdışında anlam ifade etmeyecek" diyorduk. Yapılan operasyonlarla, direnme ihtimali olan kadrolarımızın içeriye girmesiyle beraber bu durum kesintiye uğradı. Bu direniş cephesini Türkiye'de koordine edebilecek yetkinlikte bir kadro kalmamıştı; herkes cezaevlerindeydi. 1982'den itibaren sivil toplum tartışması bu topluluğun önüne getirildi, dayatıldı. Sosyalizmin çöküş dönemine girdiği, yeni bir dünya kurulacağı, bu yeni dünya içerisinde de sınıf mücadelesi yerine başka toplumsal dinamikleri temel alan sosyal mücadele alanlarının ön plana çıkması gerektiği gibi hegemonik bir dayatma şekillendirilmeye çalışıldı. Bu, önemli ölçüde milletin kafasını darmadağın etti.

1982'nin sonlarına doğru bağımsız sendikalaşma gündeme gelince, biz yeniden bir direniş ortamı yaratılabilir derken, gerillanın dağdan inmesi kararı alındı. Mahmut Memduh Uyan yakalandı. Bu durum zaten moralleri çökertti. Cezaevi içindeki tektip kıyafet, ihanet, açlık grevi gibi tartışmalar, Türkiye'de ne oluyor, ne bitiyor, nasıl bir siyasete evrilinecek meselelerinin hepsini boşa çıkardı. Bu süreç, dışarıdaki sempatizanların zorunluluk nedeniyle kadrolaşmasına neden oldu. Aslında iyi de toparladılar. Ama 1991'de yeni bir travmayla karşı karşıya kaldık.

Cezaevinde gerillayla ve yeni demokrasiyle ilgili tartışmalar var. Bir yandan da biz parti miyiz, dergi miyiz; siyasi savunma yapılmalı mı yapılmamalı mıyız üzerine yürütülen tartışmalar var.

Var, bilmiyorum notlarda da var mıdır ama İstanbul'da yapılan bir toplantıda kesinlikle siyasi savunma yapılması konusunda karar alınmıştır.

Evet, o kararı da ben bildirdim.

Ben de vardım o tartışmaların içinde. Tarih 1984, zira biz bağımsız sendikaları kurmaya başlamıştık o dönemde. Kurmuş ve örgütlüyorduk. Bu nedenle de bütün Türkiye'yi dolaşıyorduk. Hem LasPetkim-İş'in örgütlenmesi, hem Genel Hizmet-İş'in örgütlenmesi... Türkiye'de gitmediğimiz yer kalmamıştı. Gittiğimiz yerlerde kıyıda köşede kalmış arkadaşlarla da konuşuyorduk. İşçi çalışmasında yer alan; cezaevine girmiş çıkmış ya da girmemiş ve kendini korumaya almış olan arkadaşlarla konuşuyorduk. Ben o tarihlerdeki Adana, Antalya, Ankara, Karadeniz'i, Kars'ı çok iyi biliyorum. Kars'ta daha sonra CHP milletvekili olan Vedat Altun vardı, Dev-Yol'un avukatıydı. Oralarda da siyasi savunmanın yapılması gerektiğini konuşuyorduk. Kadrolar bunu bekliyordu aslında.

Başka bir motivasyon yaratacaktı.

Kesinlikle. O dönemin sorumluluğunu üstlenmiş ve kelle koltukta giden arkadaşlarımıza da haksızlık etmemek lazım. Mesela Üsküdar'da yaptığımız toplantıda Oğuzhan Müftüoğlu'nun yüzüne karşı, "tartışma sürecine örgütlü ilişkilerimizin dışındaki arkadaşlarımızı katmayalım, onlarla ayrı bir mekanizma kuralım, biz 1980 sonrası bu süreci tırnaklarımızla ördük, elimizde bir örgüt var, gençlik hareketimiz, devrimci işçi hareketimiz var ama siz bize faşizmin yaptığını yapıyorsunuz, karıştır barıştır yapıyorsunuz" dedim. Birçok arkadaşımız bugün CHP'de, SHP'de, orada burada, bunlara itirazımız yok, yapsınlar ama onlar kendilerine bir yol çizdi. Biz kendimize bir örgüt yaratmaya çalışıyoruz. Biz devrimciler sürecini tamamlamışız. Buna ilişkin mekanizmalar kuruyoruz. Bu, "yeniden bir sivil toplumculuğa mı dönmektir, yeniden bir legal parti kurulmasına gitmek midir" diye hem Hava-İş'te yaptığımız toplantıda hem de Üsküdar'da Tes-İş'te yaptığımız toplantıda tartıştık.

"Siz böyle bir şey yapmaya çalışıyorsunuz ve neden siyasi savunma yapmadığınızı açıklayacaksınız" dedik. Memduh, kent savunmasını göstererek "ben yaptım" dedi. Peki, siyasi savunma bireysel mi yapılır, örgütsel olarak mı yapılır? O dönemi tırnaklarıyla ören, devrimciler sürecinin onlarca isimsiz kahramanının emeklerinden yola çıkarak ki çok büyük emeklerdir, yine de kendimizi yetkin hissetmedik.

Evet, böyle bir aşağılık kompleksimiz var bizim. Kamer siyasi savunmayı savunanlardan biriydi. Ben, Taner Akçam yüzünden Kamer'in ailesiyle kopuş süreci yaşadım 1984'te. Taner beni ikna edemeyince Ayla'ya gidiyor. Önce büyük ağabeyiyle sonra küçük kardeşiyle konuşuyor. Benim Kamer'e idam cezası aldıracağımı söylüyor. "Kimse siyasi savunmayı savunmuyor" diyor. Halbuki ben arkadaşların almış olduğu bu kararı savunup, "doğrudur" diyorum. Sonra Kamer 186 sayfalık bir siyasi savunma hazırladı. Ama ne hikmetse bu, bir arkadaştan bir arkadaşa verilirken yakalatıldı ve Kamer onu tek nüsha hazırlamıştı. Sonra Kamer'le birlikte savcılığa dilekçe verdik. Kamer "benim savunmamdır, bana verin" dedi. "İçinde yazanlardan dolayı dava açarız" dediler. "Açın ama savunmamı verin" dedi ama o savunma Kamer'e verilmedi.

Ben Melih Pekdemir'in siyasi savunma yaptığını biliyorum.

Kamer yapamadı ki.

Bir de Selçuk Yıldırım'ın yazılı olmamakla birlikte siyasi savunma yaptığını biliyorum. Ne kadar doğrudur bilemiyorum, hatırladığım kadarıyla diyorum. Dev-Yol meselesi tek başına bir ana davadan yürütülmedi. Başka bölgelerde de siyasi savunma yapan arkadaşlarımız mutlaka vardır. İstanbul'un tavrı kesin siyasi savunma yapılmasıydı. Ben o toplantıda vardım.

"Böyle bir tartışma yoktu" deniyor. Bunların da açığa çıkması gerekiyor diye düşünüyorum. İstanbul'da siyasi savunma yapma kararı alınmış, bu da içeriye iletilmişti.

İstanbul'da zaten bağımsız sendika hareketi başlamıştı. Biz sadece işçi çalışması da yapmıyorduk artık orada, devrimci sürecin örgütlenmesi için çalışıyorduk. O sürece dahil olmuş bütün arkadaşlarımla yaptığımız değerlendirmelerde hâlâ beklentimiz vardı. Tektip tartışmaları vardı; Dev-Sol'cular aşırı bir propaganda yapmaya başladılar, ihanetle suçluyorlardı, kendi savunmalarını dağıtıyorlardı, aşağılayıcı şeyler yapıyorlardı hatta... Gerilimin yüksek olduğu bir dönemdi. Biz de psikolojik olarak Türkiye'nin en büyük örgütüyüz diye düşünüyorduk. Ben hep işçilerle birlikte gözaltına alındım, hiçbir fire vermedik, Hasan Saygılı'nın dışında. O da "bırakacağım" dedi bıraktı. Yani böyle

bir ekip oluşturmuştuk. Bizim önderlerimiz var ve onlar bir şey söylüyorsa bir bildikleri vardır diye düşünüyorduk.

Keşke öyle düşünmeseydik diyorum ben bazen.

Ben de. 1991'de tartışma sürecine gelindiğinde, Oğuz Ağabeyin yüzüne karşı söyledim bunları. "Bunu niye yaptınız?" dedim. Onlar da "biz böyle bir savunma yapmamış olsaydık, bu kadar insanı koruyamazdık" diye cevap verdiler. "Bugün hâlâ bu insanlar hayattaysa, bizim bu tavrımızdan sayesindedir" diyen bir yaklaşım sergilediler. Bugün de aynı yaklaşımı sergilemeye maalesef devam ediyorlar. Tarih tersine çevrilir mi? Çevrilmesi pek mümkün değil. Bugün keşkelerin üzerine çok konuşmamak lazım diye düşünüyorum ama bu süreci yaşayanların, yaşananları yaşandığı gibi aktarmasının da önümüzdeki süreç için çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Buna katılıyorum. Oğuzhan Müftüoğlu kitabında Çetin Uygur'la ilgili "zaten bizden değildi" diyor...

Onlar çürütüldü.

Arkasından Sedat Kesim'in anılarını anlattığı bir kitap çıktı. O neden böyle söyledi bilemem.*

Sedat Şeyhoğlu, "24 kişilik komitede Çetin Uygur vardı, Yeniçeltik'te direniş olduğu için Ankara'daki 24 kişilik toplantıya katılamadı" dedi. Bir gençlik var ve ben gençliğe çok güveniyorum. Asla umutsuz değilim gençlikten. Gençliğin geçmişi doğru görmesi lazım. Geçmişin tarafsız yansıtılması lazım. Çetin Uygur, sınıf mücadelesindeki Dev-Yol'u Dev-Yol yapan öğelerin temel taşlarından biri. Ona bir haksızlık yapıldığında insan hoş karşılamıyor.

Tabii ki.

Sedat Kesim, *Tarihle Söyleşiler 2*'deki yarım sayfalık bir yazıda Kamer Teyhani'nin Dev-Sol ayrılığında yanlış davrandığını ve Hüseyin Karcı'nın, Apoların (Abdullah Aksakal) gelmesini engelleyen bir pozisyonda olduğunu yazdı. Kamer'in gençlik

* *Tarihle Söyleşiler, 2*, Özgür Açılım Yayınları, 2015.

çalışmasından, sendika çalışmasından, devrimci işçi çalışmasından ve bölge çalışmalarından bahsetmeden sadece bunu yazdı.

Yok, haksızlık o. Beraber yaşayanlar bilir onu.

Bunlar beni çok yaralamıştı. Bunun için geçmişin tarafsız anlatılması gerektiğini düşünüyorum.

Aslında, belki bir kere daha bir araya gelme ihtimali olabilir. Unuttuklarımızı da yeniden konuşuruz ama 1980 sonrası süreci, sınıf hareketi açısından bir parça incelemek lazım.

Dev-Yol açısından da.

1980'den sonra, özellikle 1982'nin sonuna kadar sudan çıkmış balık gibiydik. 1983 Mart'ında 2821 ve 2822 no'lu sendikalar, toplu iş sözleşmeleri ve grev kanunlarıyla ilgili yeni bir yasa çıkması gündemdeydi. Bu yasanın içeriğine baktığımızda, 15-16 Haziran'a neden olan bütün yasal düzenlemelerin katbekat ağırının geldiğini görüyorduk. Bir avuç insanla buna karşı ne yapacağımızı konuşuyorduk. DİSK'e bağlı sendikalardaki temsilci arkadaşlarla, ağırlıkla Genel-İş'ti bu, bir araya gelmeye çalıştık. DİSK'li işçiler ve temsilcilerden oluşan "DİSK'i Bekleme Komiteleri" adı altında bir çalışma yürütme kararı aldık. Bunda Nusrettin Yılmaz ve Doktorcu arkadaşların etkisi çok büyüktür. 1983'ün başında yoğun bir TKP hegemonyasıyla karşılaştık. DİSK'in uzun bir dönem faaliyete geçme gibi bir durumu yoktu, zira "DİSK'e bağlı sendikalar, Türk-İş'e geçmelidir" şeklinde bir tutum sergiliyorlardı. "Bizim Radyo" adında bir radyoları vardı. Bu radyoda neredeyse 24 saat "Haydi Türk-İş'e" bildirileri yayınlanıyordu. TKP kadroları işyerlerinde bütün işçileri Türk-İş'e katma çalışmaları yürütüyordu. Biz de Ankara'da bir toplantı düzenledik ve "DİSK'i bekleme" kararı aldık. Cezaevindeki DİSK yöneticileri, avukatlar aracılığıyla daha davaların bile açılmadığını, dolayısıyla DİSK'i beklemekten başkaca bir davranışın doğru olmayacağını ilettiler. Biz Çetin Uygur'a ulaşma kararı aldık. Avukatlar Kemal Keleşoğlu, Sedat Küçükyılmaz, Levent Yurdakul, İbrahim Tezan aracılığıyla haber gönderiyorduk. Ankara'da yaptığımız toplantıda "DİSK'i Bekleme Komiteleri" ikiye bölündü. Azınlıkta kalan

bir topluluk olarak bağımsız sendikalaşma konusunda fikir birliğine vardık. Bununla ilgili Çetin Uygur'a haber gönderdik. Onlar da "sendikanızı kurun ama DİSK'in yönelimine dikkat edin" dediler. Bunun üzerine kendi ekiplerimizi toplayarak İstanbul'da İETT Çalışanları Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği'nde bir toplantı yaptık ve bağımsız sendikaları kurma kararı aldık. Nazik de vardı o toplantıda, kararımızı kesinleştirdik. O dönem İstanbul'u toparlamakla görevlendirilmiş Vahap arkadaşımız "böyle bir şey olmaz" diyerek tavır aldı. Epey gerilimli bir tartışma yaşadık. Biz "yapacağız bu işi" diyerek ısrar ettik. 15-20 gün sonra tavır alan arkadaşlar, "tamam biz de sizin yanınızdayız" dediler.

"Görüştük" dedikleri, Ankara merkezdi herhalde.

Büyük ihtimalle... Yurtdışı da olabilir.

Bir taraftan bağımsız sendika, bir taraftan otonomların bir araya gelmesi çalışmalarını yürütüyorduk. Bağımsız sendikaları kurmaya başladık. LasPetkim-İş'i, Genel Hizmet-İş'i kurduk. Bu arada Hasan Burgaç tahliye oldu. O dönem Mart ayında yerel seçimler yapıldı. Adana Osmaniye Belediye Başkanlığı'nı Dev-Yolcu arkadaşımız İskender Türkmen kazanmıştı. Hasan Burgaç'ı orada işe almışlar; adam yürüyemiyor, koltuk değnekleriyle gidip geliyordu oraya. Onu bulduk, gittik, aldık getirdik İstanbul'a. İlk sendika başkanı Yılmaz arkadaşımızdan sonra Hasan Burgaç'ı sendika genel başkanı seçtik. 1985'e kadar böyle devam ettik.

Genel Hizmet-İş 10 binin üzerine çıktı, LasPetkim-İş epey bir üye topladı, Gıda-İş çalışmalar yürüttü, Özgür Dokuma-İş tekstil alanında önemli çalışmalar yürüttü. 1983'te bir operasyon düzenlendi. Nazikler gözaltına alındı ve tutuklandılar. Biz süreci devam ettirdik. 1985'te tahliyeler başladı. Otonomların da giderek bir araya geldiği bir süreçti bu. Gençlikte bir kıpırdanma gündeme geldi. Yanılmıyorsam 1986'nın başında, bir grup genç İstanbul'da toplantı yapmak istedi. O zaman SHP vardı. Üsküdar'da o gençlerle bir toplantı yapıldı, sonra Genel Hizmet-İş'te bir toplantı daha yapıldı. Dernekleşme kararları alındı. Bir kısmı LasPetkim-İş'in genel merkezi Beyazıt'ta, bir kısmı Genel Hizmet-İş'in genel merkezi Aksaray'da olmak üzere açlık grevleri yapıldı. Bir taraftan da "Devrimciler" süreci

çalışmaları devam ediyordu. Türkiye'nin diğer bölgelerindeki insanlarla da görüşmeler gündeme geldi.

Çetin Uygur tahliye olduktan sonra Genel Hizmet-İş'te başkan danışmanı olarak, daha sonra da uzman olarak faaliyete başladı. Biz 1986'dan itibaren komite konsey çalışmalarının yeniden gündeme getirilmesi konusunda karar aldık. Seneler sonra ben, Kamer Teyhani, Sedat Şeyhoğlu, İsmail Hakkı Ortaköy de vardı galiba, Çetin Uygur'un annesinin Maltepe'deki evinde komite konseyleri ve dergi çıkartılmasıyla ilgili bir toplantı yaptık. Bu arada bağımsız sendikalar barajı aşamıyordu, bunlarla ilgili ne yapılabilir diye konuştuk. O sırada bizim işkolu değişti. Elektrik hizmetlerinin birleştirilmesiyle ilgili bir yasa çıktı. Dolayısıyla benim pozisyonum da değişti. Ben Genel Hizmet-İş'in örgütlenme daire başkanlığını yürütüyordum aynı zamanda. Hasan Burgaç, Genel Hizmet-İş'in genel başkanıydı. Vahdet, LasPetkim-İş'in genel başkanıydı.

Yasa çıkınca biz enerji işkoluna geçmek durumunda kaldık. Bu arada Genel Hizmet-İş'te sıkıntılar yaşanmaya başladı. Baraj da aşılamadı. Ankara'da Abdullah Baştürk'le bir görüşme yapıldı. Daha önce de anlattığım gibi, "DİSK'ten başka adres göstermeyeceğini" söyledi. Halbuki bir çağrı yapsaydı, Genel Hizmet-İş barajı aşacaktı. Bu arada Otomobil-İş'i unutmayalım. TKP'nin metaldeki işyerleri önemli ölçüde Türk-Metal'e gitti. Ama başta Netaş olmak üzere, oralardaki TKP etkisi kırılarak Otomobil-İş Sendikası bağımsız sendika olarak örgütlendi ve 1992'de DİSK açıldığında da DİSK'e katıldı. Daha sonra biz Genel Hizmet-İş Sendikası'ndan ayrıldık. Çünkü orada tekrar pazarlıklar yapıldı, Dev-Solcu arkadaşlarımızın önemli bir kısmı Belediye-İş'e gitti. Biz de enerji işkolunda ne yapacağımızı tartışmaya başladık. Genel Hizmet-İş üyesi ve İETT çalışanı olan 500-600 kişi, işkolu değişince boşta kaldı. Enerji işkolunda bağımsız işkolu yoktu, baraj da çok yüksekti. 1986'da bir grup arkadaşımız TESK'e geçme kararı aldı. Biz geçmedik. Ben bir sene daha bekledim. 1987'de TES-İş'e üye olduk. 1989'da Faruk Büyükbucak'ı devirerek İstanbul'da TES-İş'in şube yönetimini komple aldık.

Bu arada bütün Türkiye'de komite konseyleri çalışmaları yürütüldü. Devrimci Enerji-İşçileri, Devrimci Genel-İşçileri, Devrimci Metal-İşçileri, Devrimci Sağlık-İşçileri, Devrimci Tekstil-İşçileri, Devrim Gıda-İşçileri, Devrimci Tekel-İşçileri

çalışmaları had safhaya vardı. Yeniden devrimci işçi hareketini yaratmak meselesini gündeme getirdik. İsmail Hakkı Ortaköy'ün emeği vardır bu süreçte. 1986'daki toplantıdan sonra Sedat Şeyhoğlu ve Kamer Teyhani ile birkaç kere daha görüştük. Sonra bir operasyon daha geldi. Sedat uzaklaştı, güneye gitti. Kamer Ağabeyler cezaevine girdi. Kırşehir firarına kadar onlarla bir daha görüşme şansımız olmadı. Ama biz kendi meşrebimizce bir taraftan devrimci işçi hareketini yaratmaya, bir taraftan "Devrimciler" sürecini tamamlamaya gayret gösterdik.

1988'de Halkevi açıldı, Halkevi'nin örgütlenmesi sorumluluğunu aldık. Nazik ve Ali Rıza bu süreçte çok aktif rol oynadılar. Halkevleri, içinde çeşitli grupların yer aldığı bir yapı haline geldi. Biz Halkevi içerisinde Devrimci Halkevciler adlı yapıyı örgütlemeye başladık. 1992 tartışma sürecine kadar iyi bir devrimci hareketi örgütlemiştik. 1992'de DİSK açılınca ben TES-İş'teki görevimden ayrıldım. Daha sonra Zonguldak'ta Yeraltı Maden-İş'in yöneticisi oldum. Altı yıl kadar Zonguldak'ta kaldım. Sonra orda bireysel emeklilik meselesi gündeme geldi. Bizim örgütlediğimiz insanların çoğu emekliliğe sevk edildi. Tartışma süreci önemlidir, ayrıca tartışmak lazım. Tartışma süreci kamuoyunun bildiği gibi başlamamıştır. Tartışma süreci 1989'da Sovyetlerde Glasnost meselesi gündeme geldiğinde devrimciler sürecinin kadrolarına tahliye olan Ferda Koç ve Melih Pekdemir de katıldı. *Demokrat* gazetesi, *İşçilerin Sesi*, *11. Tez* çalışmaları süreçleri yaşandı. Bir kısmına aktif olarak dahil olduk. Bir kısmını yoğunluk nedeniyle dışardan izlemek zorunda kaldık. İçinde İsmail Hakkı Ortaköy'ün de yer aldığı birtakım operasyonlarla karşılaştık.

Daha sonra Melih vasıtasıyla Yaşathak Aslan'ın, Erbay Yucak'ın birtakım atraksiyonları oldu. Devrimci işçi hareketimize müdahale edildi. 30 Mart'ta "Kızıldere Son Değil, Savaşımız Sürecek" diyerek çok büyük eylemler yaptık. Neredeyse İstanbul'un bütün meydanlarına Devrimci-İş imzalı bombalı pankartlar asıldı. O dönemler Yaşathaklar müdahale etmeye kalktılar onunla. Kısmen boşa çıkartıyorduk ki bu arada zaten soygun hikâyesinden operasyon yediler. Yaşathak'la Erbay yakalandı. Biz tekrar hareketi toparlamaya çalışırken tartışma sürecine girildi. Tartışma süreci, hayatımdaki önemli dönüm noktalarından biridir. Türkiye Komitesi'nde aktif olarak yer

aldığım bir oluşumdu. Ama orada gördük ki, bu komite filan hikâyeymiş. Aslında herkes kendi komitesini kurmuş zaten.

Zaten varmış, öteki göstermelikmiş. Yapılacaklar da belliymiş.

Orada şöyle bir özeleştiri vermek lazım. Tabii ki o dönemim figürlerini reddetmemek lazım. Bugün Devrimci Halkevciler sürecini örgütleyen arkadaşlarımız ile sınıf mücadelesine bakış açımızda tezatlar oluşsa da o dönem hem gençlik hareketinin organize edilmesinde, mahallelerin örgütlenmesinde, Devrimciler sürecinin tamamlanmasında çok ciddi emekleri vardır. 1980'den 1991'e kadar olan süreci dişiyle tırnağıyla organize eden, onun sorumluluğunu üstlenen, vebalini yüklenen unsurlar olarak bizler gördük ki, bizim Dev-Yol'u organize eden unsurlar kadar yeteneğimiz ve birikimimiz yokmuş.

Normal değil mi bu?

Bence değil. 1980-91 aralığında üç temel şeyi gerçekleştirdik. Biri, meşhur 1989 Bahar Eylemleri'ni gerçekleştirmemiz. Türk-İş'e bağlı sendikaların yönetimlerine geldik, başkanlıklarını aldık. Çarığın ayağı sıkmasıyla beraber, ekonomik temelli de olsa bir sınıf hareketinin kendi hak ve çıkarları doğrultusunda ayağa kalkmasını sağladık. Siyasi olarak bunun önderliğini biz yaptık. Diğer siyasetler de bizim bu etki alanımıza dahil olmuşlardı. Bizim kadar güçlü bir siyasal hareket yoktu. Dev-Sol'un Halkevleri'ne saldırması bir taraftan bizi kendi içimizde birleştirmiştir, öbür taraftan da aslında kendini var etmenin yolu olarak açığa çıkmıştır. Gençliği hareketlendiren neredeyse biziz, demokrat arkadaştan gençliğe dönmüşüz, Devrimciler sürecini tamamlamışız, daha cezaevindeyken bir tartışma süreci kararı almışız. Biz 1989'un sonunda Sovyetlerdeki gelişmeleri dikkate alarak dünya nereye gidiyor diye bir tartışma yapma kararı almışız. Ama arkadaşlar cezaevinden çıktıktan sonra bizim bütün hücrelerimizi başka bir biçime dönüştürdüler. Biz orada basiret gösteremedik.

Emekleri yok sayarak dönüştürdüler...

"Ağabey"ciliği aşamadığımız için, tartışma sürecini bizim belirlediğimiz çerçevede, diğer hareketleri de dışlamadan, ör-

gütsel ilişkiler üzerinden sürdüremedik. Ben bu konuda en az o arkadaşlar kadar bizim de suçlu olduğumuzu düşünüyorum. Çünkü gençlik bizde, işçi hareketi bizde, mahalleler bizde... Zaten cezaevinden tahliye olana kadar çok fazla bulaşmamışlar, karışmamışlar. Ufak tefek müdahaleleri olmuştu gerçi.

Genel olarak, "biz içerdeyiz, siz ne yapıyorsanız yapın" tavrı vardı.

Sen bir örgütsün, yeni bir hareket yaratıyorsun ve senin düzeyinde başka bir siyasi hareket yok. Dev-Sol'u bir kenara koyarak söylüyorum.

Mersin'de devrimciler sürecinde 3 sendikaya hâkimdik. Memur örgütlenmesi başlamış, Halkevi'miz var. Bir hafta içerisinde Halkevi'nde 280 çocuğu sünnet ettirmişiz, bakımını üstlenmişiz. İnsanların ameliyatından tut, evde tedavisine kadar onlarca mahallede tarama yapmışız. O ikili çalışmayı da yürütüyoruz. Hem kadro geliştirme, hem kitleyi yakalama birlikte yapılıyor.

1992'ye kadar Halkevleri'nin örgütlenme sorumluluğu Cihat Işık'la benim üzerimdeydi. Çok fazla insan hakikaten çok ciddi emekler veriyordu. İlknur'un eşi Zafer, devrimci işçi hareketinin militan ayağını örgütleyen arkadaşlarımızdan biridir. Bunlar emek veren isimsiz kahramanlar. Şenol vardı, sonradan sapıttı, İGDAŞ'ın şube başkanı oldu. Bunlar hep o çalışmanın getirdiği hikâyelerdi. Bugünden baktığımızda, karşı tarafı eleştiriyoruz ama kendimizi de eleştirmemiz lazım. Ben kendimi de eleştiriyorum, biz yapabilirdik bunu. Mesela Nasuh Mitap, Sedat Kesim cezaevinden çıktıktan sonra "hiçbir şeye karışmayacağız" dediler ve gerçekten de karışmadılar. Bizi engelleyecek hiçbir çalışmanın içinde yer alamadılar. O zaman şöyle bir şey yapabilirdik; "tamam, siz bizim ağabeyimizsiniz, deneyimleriniz var, şurada oturun, biz eksik, yanlış yaparsak gelin bizim kulağımızı çekin ama bizim işimize de karışmayın" diyebilirdik. Bunu deme cesaretini gösteremedik.

Siz onu deme cesaretini gösteremediniz; öbür taraf da, Sedat Şeyhoğlu, Çetin Uygur, Kamer, Ziya Uncu gibi insanlar da şöyle bir tavır takındı: "Sizin bu tartışma süreci dediğiniz şey,

örgütsüzlüğün örgütlemesidir; bu doğru değildir, biz bunun içinde yokuz." Cepheden bunu söyleyip karşı dursalardı, 2. ve 3. kadrolar sizinle birlikte o direnişi göstermiş olsalardı, belki o zaman siz de masaya yumruk vuracaktınız.

Kırşehir meselesi bir kırılma noktasıydı. Birtakım unsurlarla kurulan ilişkilerde geriye çekilme böylece gündeme gelmişti o dönem, hatırladığım kadarıyla. Hiç ilgisi olmayan adamlar bulaştı o işlere.

Bir de bulaşmış gibi gösterdi kendini. Bizim yukarıdaki arkadaşlarımızın hiçbirisi Kırşehir'i sahiplenmek istemedi.

Bulaşmayan da kalmadı.

Bulaşmayan kalmadı. Bunlar bizim bildiğimiz ve ilişki içinde olduğumuz insanlar değildir...

Kemal meselesi mesela, hâlâ karanlık bir meseledir.

Ama diyorum ki bunlardan hiçbirinin ilgisi yoktu.

Bunlar bizim yeni kuşakla o kuşak arasında güvensizlik yarattı. Bu spesifik bir şey olduğu için söylüyorum. Orada Metin'in bizi uyarması önemlidir mesela. Metin bence orada en dik, en sağlam duranlardan biridir.

Bazen görünenle gerçek örtüşmüyor.

Bilmiyorum ama o meselede rivayet muhteliftir.

Erdal Dönmez

Öncelikle seni tanıyalım.

Adım Erdal Dönmez. 1953 Kars doğumluyum. 1970'te İstanbul'a geldim. İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde okudum. Okurken bir büro açtım Yenibosna'da, sonra Şirinevler Kocasinan'a geçtim, sonra da çeşitli mühendislik hizmetleriyle ilgili olarak sendikalarda çalıştım.

Genel-İş'te değil mi?

Evet. Genel-İş İstanbul bölgesi şube başkanlığı yaptım 12 Eylül öncesinde, Kocasinan Belediyesi'nde işyeri temsilcisiyken oraya gittim. Kamer Teyhani'yle de daha önce tanışmış değildim. Şirinevler'de, Kocasinan Halkevi'nde tanıştım.

Kocasinan Halkevi'ni sanırım 1976 sonlarında kurduk. Ben Kocasinan Belediyesi'nde işyeri temsilcisiydim. Ahmet Yıldız'ın yeğeni Gâvur Ali vardı, Ali Yıldız. Bana dedi ki "Halkevi kuralım". Halkevi'ni kurduk. Yani kendiliğinden gelişen bir devrimci süreç vardı. Sürecin içerisinde Kocasinan Halkevi önemli bir yer tuttu. Ben şubenin hep ikinci başkanıydım. Sonradan Erkan Özkurt'u başkan yaptık. Yani birinci başkanı değiştirdik. Kocasinan Halkevi o bölgenin merkezi oldu, sığınma yeri gibi oldu. Oraya çeşitli insanlar gelmeye başladı. Sonrasında da sanıyorum Kamer ilk önce şeye gelmişti...

Ondan önce İYÖKD'deydi zaten.

Ben öğrenci hareketi içerisinde fazla bulunmadım.

İYÖKD'nin ardından...

Ben hiçbirinde yoktum. Yani, 12 Mart öncesinde belki öğrenci çalışmalarında bulundum ama ona da öğrenci çalışması denmez. Kars'ta Dev-Genç vardı. Orada faaliyet gösteriyorduk. Geldim İTÜ'ye girdim. Ama 12 Mart geldi çok çabuk. Birkaç yürüyüştür vs'dir, okulda varolan şeylere katıldım. Sonrasında çok erken bir biçimde Yenibosna'da büro açtım. Yenibosna'da büro açtıktan sonra Kocasinan Belediyesi'nde işe girdim. İşe girince de beni temsilci yaptılar. Temsilci olunca sendikaya bulaşmış oldum. Halkevi'ni zaten biz kurmuştuk. Halkevi, döneminde etkiliydi. Oraya herkes gelmeye başladı. Orada Kamer'le tanıştık. O bizim hem çok yakın dostumuz hem arkadaşımız oldu. Belki ondan dolayı devrimci olduk. Yoksa biz genelde Türkiye'deki ortalama devrimcilerdendik. Kamer'le hatırladığım önemli şeylerden birisi, Birlik Alüminyum'daki direnişti. Avcılar-Parseller'de ona gittik. E-5'i kestik falan. Onun dışında aktif bir ortak eylemimiz yok, kitle hareketleri açısından.

Birlik Alüminyumdaki ciddi bir direnişti. MESS'e üye olan bir işyeriydi. Avcılar-Parseller'deki direnişin yürütülmesinin nedenlerinden biri de oradaki mahallerle bütünleşmekti belki. Bir de çok uzun, 7 ay kadar sürdü. Sedat'la ikisi sürekli oradaydılar. Kocasinan Halkevi Devrimci-Yol'un İstanbul örgütlenmesinde ciddi bir yer tutuyordu. Özellikle ayrılık sürecinde, Dev-Sol ayrılığında, neredeyse en radikal tavrı alan, Dev-Yol'dan yana birlik içerisinde tavır alan kurumlardan bir tanesiydi.

Kurum olarak, kurum yöneticileri olarak olabilir ama gençlik kadrosunun tamamını Dev-Sol aldı. İlginç şeylerdi onlar. Onlarla beraber gidip afiş astım ben. Afiş asacak, gece güvenecek adamları yoktu. Ama gündüzleri Sermet çocukları bize karşı resmen kışkırtırdı. Kamer de Genel-İş İstanbul bölgesi şube başkanlığını aldığımız kongre günü oradaydı. Abdullah Baştürk'e gitmemizi, DİSK'le temas kurmamızı o önerdi. O, muhteşem bir gündü. Onu başarıyla sağladık. Çok geçmeden 12 Eylül geldi. 12 Eylül yönetimi sendika yöneticilerine çağrı yaptı. Bizim arkadaşların büyük bir bölümü gitme kararı aldılar. Gülhane'de buluştuk. Kamer Teyhani "gitmemeliyiz" dedi. Sonra bir toplantı yaptık, sonrasında ben Kamer'le buluşacaktım. Laleli'deki bir yerin

telefonunu verdi bana. "Bu telefonu ara, Rum ya da Ermeni kökenli birisi çıkacak, bana buradan haber ver" dedi. Sonra konuşalım diye. Birkaç gün geçti, ben telefonu aradım. "Böyle birisi yok" dedi kadın, telefonu yüzüme kapattı ve ilişkimiz bitti. Sonrasında yapacak bir şey yoktu, ben Metris'e teslim oldum. Çok daha sonrasında Kamer'le yeniden görüştük.

Devrimci Yol'un işçi çalışması denilince, akla Yeraltı Maden-iş'ten sonra İstanbul ve civarındaki çalışmalar geliyor. İşçi çalışması bu üçlü üstünden mi gelişti?

Hayır, biz kendimize bir yol uydurmuştuk. Kocasinan Belediyesi'nde işe girdikten iki ay sonra beni temsilci yaptılar. Temsilci olunca hem sendikayla uğraşmamız lazım hem de işçileri eğitmemiz lazım. Oturup anlatıyorduk. TİB (Tüm İktisatçılar Birliği) yayınlarından yararlanıyorduk, Mustafa Sönmez'den yararlanıyorduk. Biz genel bir çalışma yürütüyorduk. Yani bunun Devrimci Yol'la da alakası yoktu, başka bir yapıyla da alakası yoktu. Sonrasında sendika içerisindeki muhalefeti yürüten TKP eğilimli insanlar vardı. Onlarla beraber kongreye girdik. Kaybettik kongreyi. Sonrasında baktık ki biz sendikayı alabilecek güçteyiz ve aday olduk. Bunun doğrudan Devrimci-Yol örgütlenmesiyle hiçbir alakası yoktu. Devrimci-Yol'un öyle bir gücü de yok Genel-İş'in İstanbul bölge şubesi içerisinde. Ama Devrimci-Yol'un İETT'de çalışması vardı, Sular İdaresi'nde çalışması vardı; fakat bizim bulunduğumuz bölgede Devrimci-Yol yoktu.

Biz mantıklı şeyler yapıyorduk Kocasinan Belediyesi'nde. Bu durum sendika içerisinde de yayılmıştı. "Bunlar düzgün adamlar" diyorlardı. Bir de doğru bir politika yürüttük. İşyerlerine dedik ki "kardeşim siz kendiniz seçin, bizim yönetimimize adam verin". Onlar da bizim adamlarımıza oy verdi. Bu beklenmedik bir şeydi o sırada. Zaten alınabilecek bir kongre değildi. Ama kongreye gidişte toplantılarımızı açık yaptık, hatta kongre öncesindeki kararlarımızı sendikanın salonunda aldık. Onlardan izin istedik, gizli bir örgütlenme değil tamamen açık, legal. Bundan dolayı da başarılı olduk. Sonrasında da çok başarılı işler yaptık ama 12 Eylül çabuk geldi.

DİSK ve TKP ile gerilimler yaşandı. Bunu sebebi neydi?

Bizimle ilgili bir şey yoktu. Benim son hatırladığım Ali Rıza diye bir çocuk vardı. Lafını sakınmayan bir adamdı, o gelip konuşurdu. Bize yansıyan bir şey yoktu yani. Biz kendi işimize bakabiliyorduk ancak. Çünkü yetişmiş kadromuz da yoktu. Abdullah Baştürk bizi kontrol etsin diye birçok adam göndermişti. Onlar bizim maaşlı elemanlarımız gibi bize çalıştılar. Güya bizi kontrol edeceklerdi ama bizim için her şeyi yaptılar. Biz sendikanın eskilerini de çağırdık, en eski kurucularını çağırdık. 70-75 yaşındaki adamlar bir militan gibi bizim örgütlenmemize çalıştı. Trakya'ya gidip Yakup Yılmaz'la beraber örgütlediler.

Nasıl bir profesyonel kadromuz vardı? Bir tek ben maaş alıyordum. Yakup'un maaşı da yoktu. Ama bize çalışan en az 10 kişi vardı, profesyonel bir kadro. Onlar işlerini yaparken, Yakup İETT direnişinde, ben Kâğıthane direnişindeydik. Sendikanın bütün diğer sıkıntılarıyla da biz gidip uğraşıyorduk.

Her şey sizdiniz.

Evet. Her şey bizdik. Başka hiçbir imkânımız yoktu. Başımızı kaşıyacak zamanımız da yoktu. Bir de işyerlerinden temsilcilere izin alırdık, sendikal haklarıydı. O işçilerin (işçi temsilcilerinin) her gün sendika odasında eğitimleri vardı. Eğitimlerini de devam ettiriyorduk. Çok iyi şeyler olacaktı ama cunta çok erken davrandı.

Başta Dev-Sol ayrılığında niye Devrimci-Yol'da kaldınız? Gençliğin -militan gençliğin- tamamı oradayken...

Tamam, biz gençlik sayılmazdık. Biraz işçiydik, biraz aklı başında adamlardık. Bizi etkileyecek bir şeyleri yoktu. İki tane silah gösterip bizi etkileyemezlerdi zaten. Sonrasında belediye işçileri de bizim arkamızdaydı. Büyük bir Taksim mitingi vardı; oraya 200-300 Kocasinan Belediyesi işçisi geldi. Onların hiçbiri Devrimci Yolcu falan değildi. Ama Devrimci Yol bayrağı altında katıldılar. Belki biz de Devrimci Yolcu değildik. Yani Kamer var diye oradaydık. Ama Kamer bize patronluk yapmazdı, biz onunla arkadaştık. Beraber içerdik zaten.

Evet, herkes onu söylüyor. "Hiçbir zaman şef veya yönetici gibi davranmadı. Yani bizden biriydi. Biz onun hiçbir zaman başka bir yanını görmedik" diyorlar. Belki de bu yüzden, bu kadar çok sevildi.

Tam bir arkadaştı evet.

Hiç grupçu bir tavrı var mıydı Kamer'in? Etrafına ait bir şeyi örgütlesin, kendine has bir çalışması olsun...

Yoktu, katiyen.

1980'e gelindiğinde yeni bir konfederasyon kurulma çalışması var. Buna niye ihtiyaç duyuldu?

Onları bilmiyorum. Yeni bir sendika kurmak için bana geldiler, Genel-İş'in örgütlenmesi için. Ben de bilmiyorum, belki bugünün parasıyla "100 bin lira getirin, verin, kurayım" dedim. "Nasıl" dediler? Dedim ki "bir oda tutup iki tane masa sandalye almakla sendika kurulmaz. İşçiler diğer sendikadan istifa ettirilecek, bu tarafa getirilecek, otel masrafları var, cebimizde para yok. Ne yapıyorsun parasız?" Sendikada devam edebilirdim belki, 12 Eylül sonrası hatalarımda birisi budur. Öğrenci kökenli olduğumuz için "işçiler gelsin, işçiler yapsın..." Ya da mimarlıkta okumuşsun, mimarın, mühendisin ne işin var işçilerin yanında?

Sonra dönebilirdin ama dönmedin.

Evet. Dönmedim. Sonra yeniden buluştuk Kamer'le. Neredeyse hiç eskilerden konuşmadık bile. Ne olup bittiğini içtiğimizde de konuşmazdık. Bir kere yine Haydar Çevik'le beraber sanırım Kadıköy'de içtik. Buradaydı, SES'e gelip biraz durdu. Olmadı, kalıcı bir şey yapamadık.

Sence niye konuşmuyordu?

Bu onun problemi değildi. Ben konuşmak istememişimdir. Sonra sorduğum bir şey yoktu ki cevabını alayım.

Zaten o dönemki işçilerle kurulan bağlar köklü ve yeterli bağlar değildi diyorsun.

İşçiler yeniydi.

İşçiler dönüştürülemedi mi diyorsun?

Hayır, dönüştürülebilirdi bizde. Ama 10-11 ay yönetimde kalabildik, 12 Eylül geldi. Yoksa bütün işyerlerinde çok sağlıklı ilişkilerimiz vardı. Gidip onlarla oturup konuşuyordum. En küçük işyerinde bile ziyaret ettiklerim vardı. Bir tek ben değil, Yakup da öyle, işyeri temsilcilerimiz de aynı şekilde. Çok sağlıklı bir yapılanma çıkacaktı. Kendiliğinden doğru bir yapılanma...

Şöyle diyebilir miyiz? 15-16 Haziran Türkiye'de işçi sınıfının varoluş tartışmalarına son verdi. Evet, Türkiye'de bir işçi sınıfı vardı. Ama 1975 sonrasında da sınıf ağırlıklı düşünmenin, hareket etmenin önü ne kadar açıldı sence? Hem Devrimci Yol açısından hem de diğer siyasetler açısından yeteri kadar açıldı mı?

Bence yok yani. 12 Eylül, açılabilecek her şeyi yok etti. Sendikalara kayyumların atanması sonrasındaki sendikasızlaştırma, sonra Özal dönemi. Bütün dünyada da zaten sol hareketler sendikal örgütlenmesini kaybetti. Giderek de yok olacak hale geldi.

1 Mayıs 1976-77-78 kutlamalarını siyasal yapılar üzerinden nasıl değerlendirirsin?

1976'da Devrimci-Yol yoktu bence.

Yeraltı Maden-İş var.

Bir Yeraltı Maden-İş var. Biz sendikal örgütlenmeyle beraber, 1976'da Kocasinan Belediye İşçileri pankartıyla Taksim'e girdik. 1 Mayıs 1977'i öncesinde de 1 Mayıs günü de *Devrimci Yol Bildirge* dağıtıldı sanırım. Beşiktaş'ta bildirge dağıtıldı. Geldik Taksim'e, o olaylar oldu. 1978'de yine aynı yerde 1 Mayıs yapıldı. Sonrasında kalmadı 1 Mayıs'lar.

1975-80 dönemi işçi hareketine bakarken "milli demokratik devrim, demokratik devrim ve sosyalist devrim" tartışmaları var. Bu üçlü tartışma var. Bunun etkisi işçi sınıfına sence nasıl yansıdı?

Bir tek şey söyleyebilirim; biraz daha açıktı her şey. İşçilerin bunlardan haberi olabiliyordu genelde. Bu tür teorik şeyler içerisine girmedik biz, kendi belediyemizde işçileri toplayıp konuşurduk. Diğer siyasi yapılardan herkes bildirisini getirip dağıtırdı Kocasinan Belediyesi'nde. Öğrenci ve devrimci kesimdeki tartışmaların hiçbirisi yoktu bizim içimizde. Belki Maden-İş'te, Yeraltı Maden-İş'te veya diğerlerinde olabilir ama bizde, Genel-İş'te yoktu. Ya da bizim bulunduğumuz Kocasinan'da yoktu. Halkevi'nde de belediyede de daha çok pratik işler yapılıyordu. O gün işçilerin aklı neye basıyorsa onunla ilgili işler yapılıyordu.

Kocasinan Halkevi'nde Dev-Sol ayrılığından sonra ilk Devrimci Yol'un toparlanma eylemi, anneler günü kutlaması vardı. Yok denildiği anda 350-400 kadının toplanarak yaptığı bir etkinlik vardı. Bu da bence kayda değer. Söylenmesi gerek.

Ben bile kaçmıştım herhalde bilmiyorum, hatırlamıyorum.

Sen neredeydin? Hayır, sen vardın, Erdal da vardı, hatırlıyorum.

Kocasinan Halkevi'ne bütün mahalleli destek veriyordu. Adalet Partili bakkal, müteahhit Cengiz Çınar, üçkâğıtçı mimar Adil Cömert, herkes bize destek veriyordu. Halkevi sanki onları oradaki faşistlerin baskısından, haraç almasından vs kurtarmış oldu. Bunu sonradan akıl edebiliyoruz "böyle oldu" diye. Kocasinan Halkevi'nde insanların toplanması kadar da normal bir şey yoktu. Biz de çoluğumuzla çocuğumuzla oradaydık.

Oğlum Ulaş. Ailecek oradaydık. Peki, 1980'den sonra bu tartışma süreciyle ilgili söyleyebileceklerin var mı?

Yok. Benim doğrudan içinde olmadığım şeyler vardı. Tartışacak bir şeyim yoktu zaten. İçeride teşkilat nasıl bozulmuş... Yok, o niye onu söylemiş niye bunu söylemiş. Bol bol buna benzer şeylerdi yani. Biz kendi ayağımızla gittiğimiz için kimseye söz söyleme hakkı görmedik kendimizde. En fazla "Kamer Teyhani'yi tanıyor musun?" "Tanıyorum" dedim, "arkadaşımdır." "Yasin Nuri Aydınlı'yı tanıyor musun?" "Tanıyorum, arkadaşımdır." O kadar yani.

Kamer sana ne kattı, seni hangi yönleriyle çok etkiledi?

Dosttuk, arkadaştık. "Temiz insan olmak" daha doğrusu. O gün de temizdi; bugünkü insanlara göre zaten çok fazla düzgün bir arkadaşımızdı.

Temiz geldi, temiz gitti.

Midem ağrısa "karpuz ye" derdi.

Sendika çalışmasında kararlar kimler tarafından alınırdı? Yani sadece yönetim mi alırdı? Nasıl yapardınız o işleri?

Yönetim kurulumuz vardı bizim, bir başka beyin yoktu dışarıdan. Kendi açımızdan bakar, oturup karar verirdik yönetim kurulumuzda.

Kimsan-İş var, Devrimci Metal-İş var, Yeraltı Maden-İş var, Sine-Sen var, ofis sendikaları var. Bunlar arasında bir koordinasyon yok muydu?

Oralara kadar girecek vaktimiz olmadı Genel-İş'le. Yani koordinasyon yoktu. Bizim dışımızda vardı. Biz dev bir şubeyi almıştık, onun işlerine ancak bakabiliyorduk. Hiç kıpırdayacak halimiz yoktu.

Öyle bir organizasyon yoktu. Öyle bir organizasyon vardı ama biz girebilecek durumda değildik.

Siz sadece kendi sendikanızın sorunlarını çözmeye çalışıyordunuz.

Evet. İstanbul'un bütününe yayılmış bir sendika şubesi. Kırklareli-Babaeski bize bağlı, iki tane beton fabrikası bize bağlı, bir tane çöp birliği bize bağlı, su birliği bize bağlı, manifaturacılar çarşısı bize bağlı, İstanbul'un bütün tanzim satışları bize bağlı, Zeytinburnu, Fatih, Bakırköy, Eyüp, Eminönü şube müdürlükleri bize bağlı, İstanbul'un bu yakasının park-bahçe müdürlükleri bize bağlı, Küçükköy, Alibeyköy, Bayrampaşa, Esenler, Güngören, Kocasinan, Avcılar, Halkalı, Sefaköy bize bağlıydı. Akıl almaz bir şeydi.

Tanzim satışlar vardı.

Bu, belediyenin tanzim satışı. Bakırköy'ü biliyorum, Kadıköy'ü biliyorum. Tanzim satışların merkezi vardı, mezraların?! yanında. Ha bir de mezra vardı orada. O zaman kanal işlerine o bakıyordu. İstanbul'un kanalı bize bağlı, suyu sular şubesine bağlıydı. O kadar yaygın bir örgütlenme ki 189 temsilcimiz vardı. Her temsilci haftada bir soru sorsa, ona bile yetişemiyorduk. Kaldı ki belediye başkanının kafası bozuluyor, temsilcini işten atıyor. Git onunla uğraş. Toplu sözleşmeler var ayrıca. Bir de toplu sözleşmelerle uğraşıyoruz. Hiçbir siyasi yapıyla ilişki kuracak zamanımız kalmadı sendikada.

Ama Devrimci-Yol ile gönül bağınız vardı.

O kadarı vardı. Devrimci-Yol'dan da birileri de getiriyor "*Devrimci Yol* dergisini satın" diye. Benim yapımda olmadığından, "git bunları sendikada yak" diyemezdim. Yakup sonradan anlatmış Kamer'e, "Sedat'a biz yaktırdık" diye. Çünkü onunla uğraşacak halimiz yok. Bir de Genel-İş'in *Emek* dergisi benzeri adamlar tarafından yazılıyor, aynı matbaada basılıyor. Biz zaten 5 bin tane Genel-İş, *Emek* dağıtıyorduk. *Devrimci Yol*'da ne yazılıyorsa, işçinin anlayacağı biçimde orada da vardı zaten.

Çünkü aynı çerçevedeki bültenlerdi. Devrimci-Yol'dakine benzer bir örgütlenmeyi zaten Genel-İş içerisinde yapıyorsunuz.

Orada işte bayrak asıp "biz buyuz" diye bağırmak var. Biz doğru yolda olduğumuzu düşünüyorduk. "Siz de doğru yoldaysanız, yarın zaten beraber olacağız" diye bir politika yürüttük. Kemal Türkler'in cenazesinde çok büyük bir katılım sağladık. Bütün diğer sol gruplar geldi, bizim bayrağımızın altında girdi alana. Onlara "bu sloganlara uyun" dedim. Getirdik, götürdük. Sendikal işimiz de bu kadar yani. Yakup devam ettirdi bir süre daha. Sonradan o da bıraktı.

O, Çetin Uygur'la devam etti herhalde değil mi?

Yok, Genel-İş yeniden açılınca, şube başkanlığını devam ettirdi.

Remzi Kılıç

Önce seni tanıyalım mı?

Merhaba, adım Remzi Kılıç, 1953 Sivas, İmranlı doğumluyum. Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi mezunuyum. Dört yıl öğretmenlik yaptıktan sonra SSK'dan emekli oldum. Şu anda İstanbul Esenyurt, Âşık Veysel Mahallesi'nde muhtarlık yapıyorum. Gençler elini taşın altına sokmayınca bizim gibi ihtiyarlara kaldı bu iş.

Ondan önce ne iş yapıyordun? 1980 öncesinde?

Hem elektrik teknikeri olarak çalışıyor hem de sendika çalışmaları yürütüyordum. 12 Eylül sürecinde ara verdim. 12 Eylül'den sonra DİSK kapandı. Türk-İş'e bağlı sendikalar masa başına hapsedildi. 1982 Anayasası'ndan sonra, 2821-2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi ve Lokavt Yasası ile birlikte, 1984'ten sonra toplu sözleşmesiz kalan işçilerin Türk-İş'e bağlı demokrat sendikalarda tekrar ekonomik, sosyal, sendikal haklarına ulaşmaları için oldukça yoğun bir çaba sarf ettim. Yine başta Belediye-İş Sendikası olmak üzere, 12 yıl hem eğitim ve örgütlenme uzmanlığı hem de genel sekreter yardımcılığı yaptım. Emekçi insanlara hizmet etmeye çalıştım. Daha sonra iki yıl ara verdim. Ardından, Türk-İş'e bağlı Tekel-İş Sendikası'nda 7 yıl görev yaptım. 12 Eylül'den sonra fiilen 19 yıl sendikalarda emekçi arkadaşların mücadelelerine katkı sunmaya çalıştım.

Kamer'le ne zaman karşılaştınız?

Kamer'le 1977'den sonra yoğun bir ilişki sürdürmeye çalıştık. 1978-79 yıllarında daha yoğun mesaimiz oldu. 1976'da Büyük-

çekmece'deki Ak Çimento Fabrikası'nda işe girdim ve 1979'da Keramik-İş Sendikası'nın üyesi oldum. İşe girdikten 6 ay sonra da 1.200 kişinin çalıştığı fabrikada 890 oy alarak baş temsilci oldum. 1979'da şubeyi aldık ve Ali Gülseven arkadaşımız şube başkanı oldu. 1980'e gelindiğinde Keramik-İş Sendikası'nın genel başkanlığına aday oldum. Kongreyi aldıktan sonra, Demokratların sendikal yönetimde olmasını istemeyen statükocu anlayışa rağmen sendika yönetimini alacak çoğunluğa ulaştık. Ama mahkemelik bir durum oldu. 12 Eylül darbesi gereğince biz yargı sürecinden feragat ettik. Dolayısıyla tüm işçi arkadaşlarımız mağduriyet yaşadı. Gözaltılar, baskılar, işkenceler, ölümler, sendikaların kapatılması gibi korkunç bir yok edilme süreci yaşadık.

1979 yılı Kamer'le bizim için yoğun bir süreçti; çünkü işyerinde bir direniş yaşadık. Sendika yönetimi işçilerden habersiz olarak toplu iş sözleşmesi imzalamıştı. Bu direniş sürecinde Ali Gülseven, ben ve birkaç öncü arkadaş işten atıldık. İşten atılma sürecinde Devrimci Metal-İş'te organizatör olarak çalışmaya başladım. Bu süreçte Kamer'le ilişkilerimiz çok daha yoğunlaştı.

Yani çalışmalarınız, Dev-Yol'un işçi çalışmalarıydı.

Evet.

O dönem Milli Demokratik Devrim, Demokratik Devrim ve Sosyalist Devrim'i savunanlar vardı işçi sınıfı içerisinde. Sizin farkınız neydi?

Bizim zaten halkın kendi iktidarının kurulmasıyla ilgili alternatif siyasal hedeflerimiz vardı. Direniş komiteleri ve işyeri komiteleri, işyeri meclislerinin geliştirilmesi gibi süreçleri birlikte yaşadık. İşyeri komite ve meclislerini biraz açmak gerekiyor: Bunlar son derece meşru çalışmalardı. İşyerindeki hemen hemen bütün siyasi görüşlü işçilerin yer aldığı, sorunların işyeri düzeyinde çözümlenmeye çalışıldığı, gerektiğinde sendika yönetimine aktarıldığı oluşumlardı. Bir yandan da sorunların nasıl ele alındığını, çözülemediyse neden çözülemediğini kendi arkadaşlarımıza aktarıyorduk. Sendika yönetim ve genel merkezinde bu sorunlar çözülemiyorsa, siyasi hareket içinde beraber olduğumuz arkadaşlarla tartışarak sorunları çözmeye çalışı-

yorduk. Elbette arkadaşlarımızın çalışmaları sadece ekonomik hakların alınmasıyla ilgili çalışmalar değildi. Çalışma saatleri, sağlık koşulları, izin ve tatil süreleri gibi iş sağlığı ve güvenliğini içeren demokratik hakların alınmasıyla ilgili de mücadele veriliyordu. Aynı zamanda ülke sorunlarına kafa yoracak kadroların yaratılması hakkında da çalışmalarımız oluyordu.

Bizim siyasi görüşümüze sahip olmayan insanlar da bizim hakkımızda, "bunlar sosyalist, solcu, devrimci de olsalar doğru insanlardır, bizim için doğru şeyler yapıyorlar" kanaatindelerdi. Yöneticilik ve genel merkez düzeyinde adaylıklarımız söz konusu olduğunda hiç çekinmeden arkadaşlarımıza oy veren insanlar haline geldiler. Çalışmalarımız onların sorunlarını gidermeye yönelik demokratik, meşru ve insanların kendilerinden bir şeyler bulabildikleri çalışmalardı. O nedenle de benimsendi. İşyeri komite ve konseylerinde, direniş komitelerinde çalışma yürüten arkadaşlarımız, kendi mahallelerinde, kendi bölgelerinde de çalışma yürüten arkadaşlarımızdı. Dolayısıyla sadece işyeri örgütlenmesi yürütülen çalışmalar değildi.

Bu çalışmadaki arkadaşların diğerlerinden farklı olan yanlarından birinin, oradaki çalışmalarda yetişerek o politika içerisinde yer almaları olduğunu söyleyebilir miyiz?

Söyleyebiliriz. İnsanların ihtiyaçlarının ne olduğunu yaşayarak, görerek, çözüme dair fikirlerimizi sosyalist düşünceyle harmanlayarak yürüttüğümüz çalışmalardı ve bu çalışmalarımız, DİSK, Türk-İş ve devrimcilerin kurmuş olduğu bağımsız sendikalarda bir güç oluşturmaya başladı.

Bu çalışma içerisinde Kamer'le ilgili neler söyleyebilirsin?

Kamer'i kısa sürede anlatmak mümkün değil. Çalışmalarını sadece İstanbul ve Marmara bölgesiyle sınırlamak da doğru değil. Türkiye siyasi, işçi ve sendikal hareketine katkı sunan, ağırlıklı olarak İstanbul ve Marmara'da önderlik yapan, sorunlar karşısında sıkıştığımızda önümüzü açan, bize rehberlik eden, danıştığımız önemli arkadaşlarımızdan biriydi.

Kişisel ilişkilerinde nasıldı? Yukarıdan bir bakış var mıydı size karşı?

Hayır, kesinlikle yoktu. Hatta en açmazda olduğumuz zamanlarda bile gülerek, espri yaparak bizi rahatlatan bir yapısı vardı. Bizi çok motive ediyordu. Bu kadar yoğun çalışmasına rağmen bu kadar pozitif olmasına çoğu zaman şaşırıyorduk. Sendika, siyasi parti, örgüt yönetimine gelen birçok insanın "ne oldum" havalarına girdiğini görüyorduk ama Kamer'de bunların zerresini görmek mümkün değildi. Sorunları gerçekçi olarak ele alan, çok rahat, her zaman gülen bir insandı. Uzun boylu ve heybetliydi ama onu tanıdıktan sonra çekinilecek, korkulacak biri olmadığını anlıyorduk. Herkesle iletişim kurabilen, moral ve güç veren bir yapısı vardı.

1980'e gelince, geri dönüp baktığımızda işçilerle kurulan bağın yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

Yılların getirdiği büyük bir birikim vardı. Sendikal ve siyasal hareketlerin kitlelere ulaşması, aşağıdan gelen taleplerin yukarı yansıması 1968 kuşağı ile başladı. Bu öyle çok kolay olmadı. Revizyonist ve oportünist sendikacılar işçilerin ilişkilerini hor kullandılar. 15-16 Haziran hareketini işçilerle beraber örgütleyen devrimci gençleri ve devrimci mücadeleye katkı sunan arkadaşlarımızı kendi potalarında ötekileştirerek etkisizleştirmeye çalışan bir anlayışla hareket ettiler. Çalışmalarımızın kitlelere ulaştırılmasına uzunca bir süre engel oldular.

Ancak 1977-79 yıllarına gelindiğinde insanlar ne kadar doğru ve etkili bir çalışma yürüttüğümüzü ve bizim kurtuluş umudu olduğumuzu görmeye başladılar. 1980'lere gelindiğinde sendikalar içinde büyük bir güç unsuru olmaya başladık. Genel-İş Sendikası, OLEYİS-İş Sendikası, Devrimci Sağlık-İş Sendikası, Keramik-İş Sendikası gibi sendikalarda önemli bir güç unsuru olmaya başladık. Burada Yeraltı Maden-İş Sendikası'ndan özellikle bahsetmek gerekiyor. Türkiye işçi sınıfına yönelik broşürler ve el ilanları, bizim işyerindeki arkadaşlarımızla kitlelerin arasında bağ kurulmasını sağlıyordu. Bu sürecin sonunda arkadaşlarımız hem sendikalarda, hem işyeri komite ve meclislerinde, hem şubelerde, hem genel merkezlerde alternatif örgütlenmeler yaratarak buraların yönetimlerine geldiler. Yine benim organizatör olarak çalıştığım Devrimci Metal-İş Sendikası ciddi bir güç oluşturmaya başladı. Üç yıl içerisinde metal işkolunda 12 bin üyeli bir sendika haline geldi.

Bizim örgütlülüğümüz sadece kâğıt üzerinde olan bir örgütlenme değildi. Bu 12 bin üye sendikal haklarından yararlanıyordu. Bugün 10 binlerle ifade edilen üyeli sendikaların içinin boş olduğunu, bu üyelerin çok azının sendikal haklardan yararlandığını biliyoruz; o dönem, Devrimci Metal-İş'te fiilen sendikal haklarından yararlanan arkadaşlarımız vardı. En son kurulda da DİSK'le birleşme kararı aldık. Çünkü hem siyasi hem sendikal hem de devrimci işçi çalışması yürüten bir sendika olarak ayrışmadan yana değil, birleşme ve büyümeden yanaydık. Türkiye'nin sorunlarına yarattığımız alternatif çözümler süreci maalesef 12 Eylül'le kesintiye uğradı.

O dönem sanırım Abdullah Baştürk'le de bir görüşme var, yasal parti süreci gibi tartışmalar var. Bununla ilgili neler söyleyebilirsin?

Bu, daha çok siyasi yapılanmanın üst yönetiminin tartışıldığı bir çalışmaydı. Ayrıntılarını bilmemekle birlikte, bu durumdan haberimiz vardı. Bizim içimizde bir moral kaynağıydı, keşke bunu hayata geçirebilseydik.

TKP ile DİSK arasındaki rekabet nasıldı?

Şunu söylemekte fayda var; Türkiye işçi sınıfı hareketi içerisinde TKP'nin uzun dönemli ve oldukça tabana yayıldığı bir çalışması var. Zaman içerisinde Türkiye'nin gerçekleriyle, o günkü sınıf ve devrimci hareket mücadelesiyle örtüşmeyen bir çizgiye kaymaları sebebiyle etkileri azalmaya başladı. Bu durum, mücadeleye daha doğru bir perspektiften bakan siyasal hareketler aracılığıyla gün yüzüne çıktı. Zamanla ellerinde bulundurdukları yönetimler devrimcilerin, demokratların ve yurtseverlerin eline geçti. Ama gerek bir cephe örgütlenmesini, gerekse siyasi parti oluşumunu hayata geçiremeyişimizden kaynaklı (bunu kendi zaaf ve eksikliklerimiz olarak da söyleyebiliriz) bu birlikteliği sağlayamadık. Diğerleri nasıl düşünür, onun çok fazla hesabını yapmak mümkün değil ama bizim bunu niye gerçekleştiremediğimizin özeleştirisini yapmamız gerekir. Ben kendi adıma bu konuda eksikliklerimizin olduğunu düşünüyorum.

Neydi o eksiklikler sence?

Hem sosyalistlerin arasında bir cephe oluşturulamaması, hem rekabete dayalı sendikal çalışmalar hem de sol içi çatışmalar şeklinde sayabiliriz. Bizim direniş ve işyeri komiteleri olarak sunduğumuz öneriler hayatın gerçekleriyle bire bir örtüşse de bunları diğer siyasi hareketlere yeterince benimsetemedik.

İşçi çalışması yürüten arkadaşların arasındaki hiyerarşiyi de düşünerek, sendikanın yönetim işleyişi nasıldı?

Bu konuda bizim kendi arkadaşlarımızın da zaafları vardı. Biz Keramik-İş'teyken, kendi işyerlerimizde bize ait olan en kısa zamanı bile işçi arkadaşlarımızın eğitimine ayırıyorduk. Bu şekilde yüzlerce hatta binlerce işçiyi eğitimden geçirdik diyebilirim. Hem o dönemdeki yasaların anlatılması, hem yorumlanması açısından, arkadaşlarımızın çözümleyemediği konuları onlara anlatmaya çalışıyorduk. Kendi arkadaşlarımızın da bizzat yanlışları ve eksiklikleri vardı. Ben Devrimci Metal-İş Sendikası'nda organizatörlüğe başladıktan sonra yine bu çalışmaları işyerlerinde hayata geçirmeye çalıştım. Komitede görevli ya da temsilci olan bazı arkadaşlarımız, kendilerini ayrıcalıklı görüp arkadaşlarıyla birlikte iş başı ya da paydos yapmıyordu, bu şekilde zararlı olmaya başladılar. Bunlarla da mücadele ettik. İstanbul İl Komitesi'ne kadar, bizim paydosumuzda "bize bir şeyler anlatmaya çalışıyor" ya da "temsilci olduğumuz halde bize şu saate gelin diyor" diye beni şikâyet eden arkadaşlar oldu. Oysa biz arkadaşlarla üretim ilişkilerine en ufak bir zarar vermeden, temsilci de yönetici de, komitelerde görevli de olsak "arkadaşlarımızla birlikte çalışacağız" şeklinde bir tavrımız vardı.

O iş disipliniyle ilgili taviz verdiğinizi düşünmüyorum ben.

Üretim ilişkilerinde herhangi bir zaaf yaşanmadan, arkadaşlarımızın yükünü başka arkadaşlara yıkmamak kesin ve kati kuralımızdı. Siyasal olarak bu işe öncülük eden arkadaşlarımız da bu durumdan son derece memnundu.

İşyerlerindeki komite konseyleri seçimlerini nasıl yapıyordunuz? Sendika mı seçiyordu? Orada çalışanların kendileri mi seçiyordu?

Bağımsız ve devrimci sendikalarda biz kendimiz seçiyorduk. Ama temsilcilikler, şube yönetimi ya da genel merkezde arkadaşlarımız yoksa bizzat kendi görüşlerimizi oradaki işçi arkadaşlara anlatarak, benimseterek, işçi arkadaşlarımızın kendilerini ifade etmelerine zemin hazırlamaya çalışıyorduk. Çoğu zaman başarılı oluyorduk. Bazen yeni örgütlemeye başladığımız bazı işyerlerine, komite ya da konseylere arkadaşlarımızı verelim mi diye düşünüyorduk. Ama süreç öyle anları karşımıza çıkartıyordu ki, aday olmadığımız işyerlerinde bile destek görüp seçiliyorduk.

Yani bütün kitle sizin siyasi kimliğinizi biliyordu.

Biliyordu. Çalışmalarımız meşru ve doğruydu, o sebeple büyük destek de gördük.

İşyerindeki komite ve konseylerin bölgelerdeki direniş komiteleri ile ilişkisi var mıydı?

Elbette vardı. Biz zaten çalışmalarımızı işyeri komite ve konseyleriyle sınırlı tutmuyorduk. Gelecekte kurulacak olan halk iktidarının güvenini oluşturabilmek için arkadaşlarımızı kendi bölgelerinde ve mahallelerinde de çalışma yapmaları için yönlendiriyorduk. Birçok arkadaşımız biz söylemeden kendi mahallesinde birtakım görevleri üstleniyordu. Süreç içerisinde hemen hemen herkes politikleşmişti. Hayat pahalılığı, zamlar ve zulüm tüm insanları etkiliyordu. Beklemediğimiz arkadaşlarımız bile işyeri komite ve konseylerinde görev alırken bir yandan da kendi mahallelerinde de bu çalışmalar yürütüyorlardı.

1979'da sıkıyönetimler başladı. Hem dergilerimizde hem tartışmalarımızda cuntanın geldiğinin görüldüğü ifade ediliyordu. İşçi çalışması yaklaşmakta olan cuntaya karşı nasıl bir direniş çizgisi izleyecekti? Bunlar tartışılıyor muydu?

Komite ve konseylerde doğrudan bizim siyasi hareketimizle bağlantısı olan ya da mahallelerde sempatizanımız olan arkadaşlarla bu konu elbette ki tartışılıyordu. Ama komitelerin tamamı arkadaşlarımızdan oluşmuyordu. Ana hedeflerinden bir tanesi işyerindeki sorunları çözmekti. Diğeri, işçi sınıfının ekonomik ve demokratik mücadelesinin en etkin biçimde sürdürülmesini sağlamaya çalışırken bir taraftan da Türkiyedeki sorunlara dair

yeni çözüm fikirleri oluşturmak ve geliştirmekti. Dolayısıyla, komite ve konseyler hemen hemen her düşünceden ve etnik gruptan insanların bulunduğu bir oluşumdu. Bu komite içindeki bizim kadrolarımızla ya da sempatizan olan arkadaşlarımızla cuntanın geleceğiyle ilgili konuşuyorduk. Ama nasıl bir önlem alacağımıza dair tartıştığımızı, tedbir aldığımızı söylemek doğru olmaz.

1979'da Maraş olaylarından sonra mavi bereliler, sivil sıkıyönetim, arkasından sıkıyönetim gibi uygulamalar, gelecek cuntanın ayak sesleriydi. Ama bu durum ve cunta karşısında neler yapılması gerektiğiyle ilgili, işyerlerindeki arkadaşlarımızla yeterince tartışmadık. 12 Eylül geldiğinde bir direniş gösteremeyişimizin sebebi de budur.

12 Eylül geldi, DİSK'e bağlı sendikaların yöneticileri bavullarını hazırladılar ve gittiler. Bu konuda Dev-Yol'da işçi çalışması yürüten arkadaşların tavırları neydi? O organik ilişkiniz devam etti mi? Neler konuştunuz, neler düşündünüz?

Darbe olduktan sonra hem kendi arkadaşlarımızla hem işyerindeki arkadaşlarımızla bağlarımız hemen hemen koptu diyebilirim. Siyasi hareketimizin öncü kadrosu da çok kısa sürede yakalandı. Daha sonraki süreçte de olayların nedenini tartışamadık. Bu da bizim en ciddi eksikliklerimizden bir tanesiydi.

Gözaltına alındın mı?

Ben teslim olmadım ve gözaltına alınmadım önce. 1981'de gözaltına alındık ve 3 gün Gayrettepe'de kaldık. Beyazıt'taki subay ve polislerin aralarında gerçekleşen bir olay sebebiyle kargaşa yaşandı. O kargaşa sebebiyle bizi serbest bıraktılar. Serbest bıraktıktan sonra peşimize düştüler ama bulamadılar. Biz kendi önlemlerimizi aldık.

15-16 Haziran Türkiye'de bir işçi sınıfının olup olmadığı tartışmalarına son vermişti. 1975 sonrasında sınıf ağırlıklı düşünmenin ve hareket etmenin önü ne kadar açıldı? Bunu Türkiye'deki tüm siyasal hareketler açısından soruyorum.

15-16 Haziran'da genç insanlardık. Hem çalışıp hem okuyordum. Üniversiteden gelen arkadaşların işyerlerine gidip, bu

konuyla ilgili işçilere siyasi bilinç katmak için mücadele verdiğimi söyleyebilirim. O tarihlerde Maltepe'deki bir fabrikada çalışıyordum. İki tane üniversite öğrencisi geldi. O arkadaşların yaz döneminde, civar fabrikalarda çalışan işçiler olarak çok faydasını gördük. Zaman zaman yürüyüşler ve bildiri dağıtımları oluyordu. 15-16 Haziran'da toplu taşıma engellendiğinden birkaç gün işyerine gidemedik. Yürüyüşlerin olduğunu, mevcut sendika yöneticilerinin işçi arkadaşların direnişlerini kırmaya yönelik hareket ettiklerini ve iktidarla uzlaşı yoluna gittiklerini görüyorduk.

1971 hareketinden sonra, iktidar, olabileceklerden korktuğu için devrimci gençlerimize ve o günkü siyasi partilerimize çok yoğun bir saldırı uyguladı. Buna rağmen, 1974-75 affıyla çıkan arkadaşların da yoğun katkılarıyla sürdürülen mücadele, tekrar Türkiye gündemine damga vurmaya başladı. 1977 1 Mayıs'ında 500-600 bin insanın Taksim Meydanı'na yapmış olduğu katılımı gördük. Bunu hazmedemeyen faşist güçler bu günü provoke etti ve onlarca şehit verdik. Ona rağmen, 1978 ve 1979'da hem siyasal anlamda hem devrimci işçi çalışması konusunda ciddi toparlanmalar yaşandı. Ülkenin hâkim sınıfı bunu da hazmedemeyerek 1980 faşist cuntasıyla büyük bir kıyım hareketi başlattı.

Senin eklemek istediğin bir şey var mı?

Başta da söylediğim gibi, Kamer'i kısa cümlelerle ifade etmek oldukça zor. Biz topyekûn bir harekettik. Sedat Şeyhoğlu, Sedat Kesim, İsmail Hakkı Ortaköylü ve diğer arkadaşlarımıza da haksızlık etmek istemeyiz, onlar çok önemli ve değerli arkadaşlarımızdır. Dediğim gibi biz kolektif bir harekettik. Bu hareketin Türkiye'deki sınıflarla ilgili çok ciddi çözümlemeleri vardı. Ama pratik hayatta bu çözümlemelerin örgütlenmesine ilişkin yeterince çalışma yürütüp ete kemiğe büründürmeyle ilgili eksiklerimiz vardı. Bu eksiklik olmamış olsaydı, diğer hareketlerle bir cephede buluşabilirdik. Kendi siyasi hareketimiz de partileştirebilirdik.

Baskılar, işkenceler, grev çadırlarının kurşunlanması, katliamlar gibi pratik hayatın uygulamış olduğu dayatmalar da vardı. Devrimciler, demokratlar geniş kitleler önünde provokasyona uğratılarak itibarsızlaştırılmaya çalışıldı. Kendi adıma, 12 Eylül

öncesi ve sonrası yaptığım çalışmalarla ilgili en ufak bir gönül kırgınlığım yok. Ben zaman zaman cezaevindeki arkadaşları ziyaret etmeye çalıştım. Darbeden sonra birçok işyerinde kaçak çalıştım. Başıma bir şey gelir, biri ihbar eder diye sigortalı çalışamadım. Bir yandan hayata tekrar tutunmaya çalıştım. O kadar insanla birlikte büyük çalışmalar yürütmemize rağmen, biri ismimizi sorduğunda neredeyse kekeleyecek hale geliyorduk.

Arkadaşlarımızın bir kısmı içeriden çıktıktan sonra, gerçek bir örgütlenme olmasa da, neler yapabiliriz diye tekrar bir araya gelmeye çalıştık. Sadece bunlarla kalmadım. 1984'den itibaren Türk-İş'in ilerici sendikalarında, sendikal ve demokratik haklardan yararlanılabilmesi için çalışmaların içinde yer almaya devam ettim. Cezaevinde olan Abdullah Baştürk ile haberleşmelerimiz sonrasında, kendisi Türk-İş'in ilerici sendikalarında örgütlenmemizi ilettiğinde, sendikal hakların kazanımına katkı sunmaya çalıştım. Birçok arkadaşımız başka şeyler yapabilecek düzeydeydi ama oturup bunun hesabını kitabını yapamadık. Ben "nasıl olsa evimi bu sendikadan geçindiriyorum" laf olsun torba dolsun mantığıyla hareket etmedim. İşçi sınıfına ne doğruysa onu anlatmaya çalıştım. Kendi kimliğimi ve tavrımı hiçbir zaman gizlemedim.

Değerlendirme yapılmadı diyorsun ama sonuçta Dev-Yol içerisinde bir tartışma süreci yaşandı. Bu tartışma süreci buna hizmet etmedi mi?

Merkez komitedeki arkadaşların biraz daha farklı davranması lazımdı. Uzun süre ne düşünüyorlar diye haber bekledik. Biz içerdeyiz, dışarıya ilişkin bir şey söyleyemeyiz. Dışarı çıkıldı, ondan sonra kimisi ÖDP'de, kimisi başka yerlerde... Tabii ki yaşamak lazım, çalışmak lazım, üretmek lazım. Yine de daha açık ve net davranılması gerekiyordu. Ben gerek ÖDP'deki arkadaşların, gerek diğer uğraş veren arkadaşların tutumlarını yeterli bulmuyorum. Oturup daha kapsamlı bir çalışma yapılabilirdi. Onlar anlatabilecek, biz de anlayabilecek düzeydeydik. Ben ciddi bir eksiklik olarak görüyorum.

Bu eksikliğin ortadan kalkması için hâlâ bir tartışma yapılması gerektiğini düşünüyor musun? O hesaplaşma yapılmadan yeni bir şey çıkabilir mi?

O arkadaşlarımızın birçoğu şu an aramızda değiller. Birçok arkadaşımızı kaybettik ne yazık ki. En son Nasuh Mitap'la en büyük kayıplarımızdan birini verdik. Şu an hayatta olan arkadaşlarımız da yaşam mücadelesi veriyor, bir sürü zorluklarla uğraşıyorlar. Bu saatten sonra bir hesaplaşmanın çok fazla yararı olacağını düşünmüyorum.

Başka ekleyeceklerin var mı?

Bu mücadelenin demokratik ayağında arkadaşlarımızın olması gerekiyor. Ben kendi yaşantımdan bir kesit sundum. Birilerinin bana talimat vermesini beklemeden, sendika yönetiminden de korkmadan, işçi sınıfı mücadelesine katkı sunmaya çalıştım. Keşke diğer arkadaşlarımız da hayatın hangi alanlarındaysalar bu doğrultuda adım atsalardı diye düşünüyorum. Bu da benim onlara yönelik bir eleştirimdir. Özetle söyleyeceklerim bunlar.

Biliyorsun, bu Kamer'le ilgili bir kitap çalışması. Katkı sunduğun için gerçekten teşekkür ediyorum. En sıcak, en örgütlü yılları birlikte yaşadınız. Kırmadığın için teşekkür ediyorum.

Bu da görevlerimizden bir tanesi. Arkadaşlarımıza karşı son görevimiz. Keşke yaşasaydı, keşke yine gülebilseydik. Bu mücadeleyi hep beraber omuzlamaya devam edebilseydik. Hayat her birimizi bir yere savuruyor işte. Ben teşekkür ediyorum.

Çeçen Karakoyun

Baştan söyleyeyim, Kamer'le ilgili bir kitap çalışması yapıyoruz. İstedik ki Kamer'le birlikte yol yürüyen, Kamer'e değen, Kamer'in değdiği arkadaşlar Kamer'le ilgili, hem siyasal yaşamıyla hem günlük yaşamıyla ilgili ne düşünüyorlar, bunlar hakkında konuşacağız. Ama önce seni tanıyalım; kimsin, ne iş yaparsın, siyasal duruşun nedir, bunları bir öğrenelim ve öyle başlayalım.

Çok iyi bir proje, hakikaten kutluyorum. Ben Çeçen Karakoyun, Muş Vartoluyum. Varto'nun köyündenim. Köyüm güzel, şirin, dağlarla çevrili, yemyeşil bir yerdir. Yiğitlerle doludur, her şey güzeldir ve orada doğdum, büyüdüm. Elleriniz tezek kokar, gübre kokar... pudra yerine tezek kürüyle doğduk büyüdük, beslendik, orada ilkokulu bitirdim, ortaokulu da Varto'da okudum. Oradan da bir deprem sonucu bizi farklı şehirlere ayırdılar. 10'ar kişi, 5'er kişi farklı bölgelere, farklı şehirlere gönderdiler depremden dolayı. Beni de Edirne'ye gönderdiler ve orada liseyi bitirdim ve mezun oldum.

Çok farklı bir yaşam, bir uçtan bir uca.

Bir uçtan bir uca. Orada, yolculuğumuz falan iyi geçerdi. Trenle giderdik İstanbul Haydarpaşa'ya. Ondan sonra Sirkeci'ye ve Sirkeci'den trenle Edirne'ye giderdik. Edirne güzel bir şehir, insanları da güzel, orada mezun oldum. Sonra askere gittim, askerliğimi yaptım ve İstanbul'a geldim. İstanbul'da çalışmak için, iş hayatına atılmak için bazı arkadaşlarla buluştum.

Siyasi yaşamın o zaman mı başladı?

Evet, siyasi yaşamım o zaman başladı.

Kamer'le ne zaman tanıştın? Hangi yıldı?

Kamer Teyhani'yle ben İstanbul'a geldiğim zaman tanışmıştım. Yıl kaçtı biliyor musun, 1977-78 galiba... Hatırlamıyorum ama o sıradaydı. Sendikal faaliyetlerinden dolayı, Devrimci Metal-İş sendikasından dolayı tanıştık.

Yani Devrimci Metal-İş'ten dolayı bir ilişkiniz var Kamer'le. O dönem DİSK'e bağlı, Türk-İş'e bağlı bir sürü sendika vardı sizin işkolunuzda. Türkiye'nin ekonomisi açısından çok ciddi bir işkoluydu. Belki Gıda-İş veya Petrol-İş gibi değil, bir Sağlık-İş gibi değil, daha köklü, direkt ekonomiyle ilgili ve MESS'e bağlı yerlerde örgütleniyordunuz. Sizinle diğer sendikalar arasındaki fark neydi, niye Devrimci Metal-İş'i kurdunuz? Niye Devrimci Metal-İş'te örgütlendiniz? DİSK'te ya da Türk-İş'te değil de niye Devrimci Metal-İş'te?

Durum şöyleydi: Türkiye'de o zamanlar gerek siyasi, gerek politik, gerekse ideolojik olarak hem alternatifler hem muhalifler hem de yönetenler arasında çok derin bir kaos vardı, çok gerilim vardı. Sendikalardaki fark şuydu; üst düzeyde, diyelim ki Türk-İş'te örgütlenen işçileri, genellikle kendi idarecileri ve yöneticileri yukarıdan verdikleri direktiflerle yönlendiriyorlardı. Ama biz tam tersini savunuyorduk ve diyorduk ki işçinin söz, karar ve yetki sahibi olabilmesi için aşağıdan yukarıya doğru kendinin örgütlemesi gerekir. Kendinin karar vermesi gerekir. İşçinin kendini yönetmesi gerekir. Yani yukarıdan değil, aşağıdan, onların söz karar ve yetki sahibi olması gerekir diye düşünüyorum. Hatta bazen Türkiye'de cereyan eden o resmî ve sivil faşist kesime karşı da o örgütlenme biçimini uyguluyordu işçiler. Yukarıdaki Türk-iş'te ya da örgütlenen başka sendikalarda, her zaman işçiyi teslim alıyorlardı. Yani işçinin kendi ekonomik-sosyal hayatını teslim alıyorlardı. İşçi kılını kıpırdatamıyordu, adım atamıyordu ama bizim onlardan farkımız zaten buydu. Hem inadına direnmek, hem inadına karar sahibi olmak, hem de inadına örgütlemek ve bütün insanlara aynı şekilde örnek olmak gerekiyordu.

Yani diyorsun ki "bizim çizgimiz buydu" "Çalışan yönetsin, işçi yönetsin." Peki, bunda ne kadar etkili olduğunu düşünüyorsun? Hani bu örgütlenmeye organizasyon ve eylem açısından baktığında bir şeyleri ayırıyor genel sol siyasal akımdan. Sizi ayıran nokta bu mu? Yani çalışanın yönettiği, gerçekten yönettiği, örgütlenmesini bu şiara göre hayata geçiren bir bakış açısı mıydı sizi diğer ana sol akımdan ayıran?

Diyebiliriz ki bu bizim için çok önemli bir şeydi. Niye biliyor musun? Bizi diğerlerinden ayıran farkı şuydu; işçilere olsun gençliğe olsun, sendika gitmişti. Amacımız, ülkesine karşı, işçilere karşı, halkına karşı sorumlu olan insanların alanını açmak ve genişletmekti. Onlardan ayrıldığımız zaman farklılıklar olsa da bizler için bu alanları genişletmek işçi sınıfı açısından, gençlik açısından, hatta ve hatta ideal olarak devrim açısından çok önemliydi. Yani biz bu ülkede hakikaten sermayeden, hükümetin, kapitalistlerin, devletin ve yönetiminin büyük baskısı altında bu engellere göğüs gererek mücadeleyi bütün alanlara yaymak istiyorduk. Gençlik olsun, işçiler olsun, kadınlar olsun, mahalle olsun, sokaklar olsun, her yere yaymak istiyorduk. Bizi ayıran özellikler bunlardı zaten.

Şunu söyleyebilir miyiz; bizi ayıran özellik itibariyle işçi komite ve konseyleri, mahallelerde direniş komiteleri, öğrencilerin öğrenci konseyleri şeklinde bir örgütlenme ve bunun hayata geçmesi diyebilir miyiz?

Doğrudur. Böyle diyebiliriz. Çünkü bunlar çok pozitifti, yani çok olumlu şeylerdi ve bunları da başardık. Elbette eksik taraflarımız da vardı, eksiklerimiz de oldu ama eksiklerimizi zaman içerisinde gidermeye çalıştık.

Bu çalışma yeterli miydi? 1980 sonrasına baktığımızda, işçi sınıfını ne kadar dönüştürebildik ya da ne kadar dönüştürebildiniz demek gerekiyor, dönüştürdük değil de...

Doğru söylüyorsun, yeterli değildi. Bizim için yeterli değildi. Biz geleceğe doğru, ileriye dönük daha farklı aşamalarda, daha farklı alanlarda ilerlemek için, o alanlardaki insanları örgütlemek için, köylüleri örgütlemek için, kadınları ve fabrikadaki işçileri, gençleri örgütlemek için daha fazla alana ihtiyaç duyuyorduk.

Ama işte o zaman bize dayatılan bir zorbalık vardı. Bir faşizm vardı. Biz bütün o faşist zulme karşı, faşistlerin baskısına karşı en azından direnme gücünü göstermek için onlarla karşı karşıya geliyorduk. Eksiklerimiz vardı ama biz onlara karşı mahallede, sokakta, fabrikalarda, alanlarda ve şehirlerin içerisinde bunları göğüslemek için bire bir mücadele ediyorduk. Eksiklerimiz de vardı.

Sadece işçi sınıfıyla uğraşmıyordunuz; aynı zamanda ülkenin içinde bulunduğu açık faşizme gidişin önüne geçmek için, faşizme karşı mücadele de bu eksenle bütünleşiyordu.

Elbette. Resmî ve sivil faşistlere karşı mücadelede en azından bire bir insanlara bunu aktarmak ve bir de güven sağlamak için uğraşıyorduk...

Bu güven ilişkisini kurabildiniz mi?

Bu güveni çok kuramadık, bunu açıkça söyleyebilirim. Neden kuramadık biliyor musun; o güven belki de kendi içerimizdeki farklı yaklaşımlardan, eksikliklerden, bireysel açıklarımız ya da kendi ihtiraslarımız nedeniyle, bu güven ilişkisini kuramadık. O sebeple çok da üzülüyorum.

Bu mücadele içerisinde Kamer nerede ve nasıl dokundu size?

Evet, Kamer Teyhani'ye gelince... Kamer'le tanıştığımızda kendisi çok hoşuma gitti, çok sevdim. Boyunu posunu sevdim, ondan sonra karakterini sevdim, konuşmasını sevdim ve sendika içerisinde tartışırken davranışlarını sevdim ve güven duydum Kamer'e. Ve kendi kendime "demek ki bu arkadaş bizim dostumuz, sırdaşımız, yoldaşımızdır" Ve ondan çok şeyler öğreneceğimi düşündüm; çok şey öğrendim ve ona büyük bir güven ve sevgi duydum. Ondan sonra da dost ve yoldaş olduk, mücadeleye birlikte devam ettik. Ta ki hastalığıyla ilgili bazı olumsuzluklar yaşanıncaya dek...

Kamer sana şunu hissettiriyor muydu? Kamer bu siyasal hareketin işçi kesimine yönelik iki üç insanından birisi ve kiminle konuştuysak aynı şeyi söylüyor. Doğal olarak bugüne baktı-

ğımızda, insanların kariyerist bir duruşu, kendini yukarıda hissettirmesi söz konusudur genellikle. Tabii ki olmamasını isteriz. Peki, Kamer'de böyle bir tavır var mıydı? "Ben sizden daha yukarıdayım..." gibi.

Şimdi şunu açık ve net söyleyeyim; inan ki siz bu röportajı yaparken sizinle gurur duyuyorum, sizle ve çocuklarınızla. O, devrimci bir adamdı; kendini halka adamış, sosyalist, halkın içinden çıkmış ve halka geri dönmüş bir insandı. Kendini o tip böbürlenmelerden uzak tutan, bu tip şeyleri hiç düşünmeyen ve genellikle halkı için mücadele eden, ölüme giden bir karakteri vardı Kamer'in. Ve ruhu vardı, duruşu vardı. Ben o tip olumsuzlukları Kamer'de hiç görmedim.

Dev-Sol ayrılığı yaşandı. O sendikal süreçte sen de vardın herhalde değil mi? Neden Devrimci-Yol'da kaldınız?

Şöyle diyelim; Devrimci-Yol'da ilkesel ve ideolojik açıdan, en çok da tanıdığım arkadaşlar, elit bildiğim insanlar sayesinde kalmayı düşündüm. Öyle düşündüm ama Dev-Sol'dan ayrılan yahut Dev-Sol'a geçen, mücadeleyi yürüten insanlara da mücadelelerine de her zaman hayran kaldım ve saygı duydum; çoğu zaman sempati ve takdir hissettim. Dolayısıyla hiçbir zaman en ufak bir eksikliğim, şarlatanlığım olmadı onlara karşı.

O dönem sendika yönetiminde Kamer Teyhani var, Sedat Şeyhoğlu var, sekreter olarak Semra Kesim var ve bunlar Devrimci-Yol'dan yana tavır koydular. Sizin bu tarafta kalmanızla ilgili bir baskı hissettin mi? Yoksa yarı duygusal, yarı ideolojik, yarı güvene dayalı bir ilişki sonucu mu kaldınız? Siyasal bir baskı hissettin mi?

Şunu açık ve net söyleyeyim; bunu nasıl algılarsan algıla, ben öyle bir baskı görmedim. Böyle bir baskı da, bir zor da görmedim. Yani gerek sağdan, gerek soldan, gerek arkadaşlardan ya da tepeden öyle bir baskı görmedim. Ben rastlamadım. Yaşayan oldu mu oldu? Baskı gören de oldu, buna maruz kalanlar da oldu ama ben birey olarak söylüyorum.

Bir de sizin TKP ile rekabetiniz var. Niye ve nasıl oldu, hatırladığın kadarıyla?...

Evet vardı... Şöyle bir şey vardı: Biz faşizme karşı net, kararlı bir biçimde mücadele ediyorduk. Yani Türkiye'de yaklaşık %99'u faşizme oranlarsak, %100 Türkiye'de faşizm vardır ama işte TKP'liler diyordu ki "hayır efendim, Türkiye'de %100 faşizm yoktur, %99,5 ya da %59,5 vardır". Peki, ama kardeşim bu faşizmin ta kendisidir. O açıdan faşizme karşı kararlı mücadele vermenin bir onuru bir olgusu falan vardı. Onur falan derken de karşı taraftaki o insanları tenzih ediyorum, onursuz falan da demiyorum. Faşizme karşı gerçekten ayakta duran, dik duran, mücadele veren, işçiyle-gençlerle birlikte, köylülerle birlikte sokakta ve mahallede, fabrikalarda dik duran ve faşizme karşı faal bir tarafımız olduğu için, farklı davranıyorduk. Ondan dolayı farklı bakıyorduk.

Sen İzmit tarafında da bulundun, işyerin neresiydi? Nasıl örgütlendiniz?

Kocaeli-İzmit PETKİM, yarım doğu bölgesi.

Nasıl örgütlendiniz orada?

Biz orada şöyle örgütlendik; hem çalışırken, hem arkadaşlar teşriki mesai yaparken insanlarla bire bir konuşuyorduk. Mahalledeki arkadaşımla, sokaktaki arkadaşımla, başka alanda çalışan arkadaşımla yavaş yavaş sendikanın ve sendikalaşmanın çok önemli olduğunu bu insanlara anlatmaya çalıştık. Bu sendikanın da gerçekten hiçbir zaman işveren yanlısı olmadan, işverenin tekliflerini dinlemeden, yani üretimden gelen gücünü gösteren, insanlarla beraber, onların söz-yetki-karar sahibi olduğuna inanarak böyle bir sendika kurmaya çalıştık ve sendikayı oraya yerleştirdik.

Bir direniş yaşadınız mı?

Yaşadık. 105 gün PETKİM'de direniş yaşadık. Hatta evimde kayınpederimle bir anım var, bizde misafir olduğu günlerden. Sağlık sorunları olan bir çocuğum vardı, Deniz. Onunla çok ilgileniyordum, bütün zamanımı Deniz'e ayırıyordum. Sabah erken kalkıp Deniz'in bütün ihtiyaçlarını karşılıyordum, bezlerini yıkıyordum, kaynatıyordum, asıyordum, daha sonra kahvaltısını hazırlıyordum ve direnişe gidiyordum. Gece 11-12'ye kadar

direnişteydim. O zamanlar kayınpederim evimizde misafirdi. Dedi ki; "ben seni çok seviyorum ama senin için bu direniş mi önemli yoksa oğlun mu?" Ben şöyle demiştim; "benim oğlum önemli ama direnmek de yemeğim, ekmeğim, içtiğim su kadar değerli, aldığım hava kadar önemli." Türkiye'deki çalışanlar için, işçiler için, emekçiler için, ezilenler için, sömürülenler için çok önemli olduğunu söyledim. O da bana "yolun açık olsun" dedi. O zaman, 105 günlük direnişin sonucunda bütün haklarımızı aldık, bütün haklarımızı kullandık işçilerle beraber.

Çok güzel...

Bizim burada, Kocaeli'nde ilk defa örgütlenmiş bir direnişti ve kitle çok kalabalıktı. Ve Kocaeli'ndeki insanlar hakikaten çok şaşırdılar böyle bir kitle nereden geldi diye.

Nereden geldi?

İnsanlardan, halktan, sokaktan, sempati duyanlardan, baskı görenlerden, "artık yeter" diyenlerden geldi. Ve öyle bir kalabalıktı ki; çok da polis vardı. Sivil polis, toplum polisi, asker ve jandarma vardı ve bir sürü pankartımızı topladılar. Biz itiraz ettik ama bir kısım pankartı, devletin, hükümetin, iktidarın falan sevmediği pankartları aldılar. Ama biz yürüyüş yaptık, Cumhuriyet Parkı'nda yürüyüş ve konuşmalar yapıldı. Yapıldıktan sonra, daha bitmeden saldırdılar. Asker, polis, sivil polis, hepsi saldırdı. Kocaeli'nin bütün sokaklarını tuttular. Biz de sopayla, pankartla onlara direndik. O zaman Ayten de yanımdaydı, hamileydi. Onu alıp bir inşaata girdik, "sen burada kal" dedim, "hayır" dedi. "Ben burada korkarım" dedi. Ben de ne olur ne olmaz diyerek ayrılmadım yanından. Biraz sakinleşince onu eve götürdüm.

Direnişi nasıl örgütlediniz? Yani kararı siz mi aldınız, sendika ile ortak mı aldınız, bu karar süreci nasıl işledi?

O karar şöyle alındı; biz fabrika içinde üniteler halinde her yerde tartışıyorduk, konuşuyorduk kendi aramızda. Artı, sendikaya geldiğimizde sendikadaki üst düzey insanlarla tartışıp konuşuyorduk. Süreç epey zorlu geçti. Sendikanın yönetimi bazen buna karşı geliyordu, "yapmayalım, etmeyelim" diyorlardı. Biz

de "kardeşim, bu yürüyüşün, direnişin olması gerekir" diyorduk. En azından Kocaeli halkına çalışanların, işçilerin, insanların bu haklılığını göstermenin büyük bir inanç yaratacağını, güven vereceğini söylüyor, bu konuda geri adım atmayalım diyorduk. Bir iki ay kadar bunu örgütledik. Ve hatta geceleri ev ziyaretlerine gittik. Evlere, sokaklara, mahallelere ve kahvelere gittik...

Yani kahvelere gidip kendinizi anlattınız... "Biz direnişe çıkacağız, şunun için çıkacağız" diyerek bunları anlattınız.

Evet, evet aynen böyle oldu... Mahallelerde, kahvelerde konuşuyorduk. Çoğu insan da korkuyordu "yahu yapmayın, polis var, ajan var..." diyordu. "Olsun... Bu işin ucunda mücadele varsa, onurlu bir mücadele varsa, bir bedeli de vardır" dedik. Ondan dolayı da Kandıra'ya, Gebze'ye bile gittik. Karamürsel'e, Gölcük'e gittik.

Orada kim oturuyorsa oralara gittiniz...

Evet, mesela tanıdık bazı insanların, hatta fabrikadan tanıdık bazı insanların kararıyla, onların ailelerine gittik. Sevgi de gördük, sarıldık, sohbet ettik. Giderken mesela 1 saat falan değil 5-6 saatlik bir sohbete gidiyorduk. Çay içiyorduk, ondan sonra espriler yapıyorduk... Hatta "bu yolda gelenler var, gelmeyenler var, ölüm var, olsun bir şeyin bedeli de vardır" diyorduk. Hakikaten kadınlar çok dirençliydi. Kadınlar çok güven veriyordu. "Her şeyin bir bedeli vardır kardeşim, onurlu bir mücadelenin karşılığı bedeldir, ne olursa olsun bu insanlara ulaşmamız lazım. Ne olursa olsun insanlara iletmemiz lazım" diyerek sokağa döküldük.

Yani süreç şöyle mi oldu? Bir direniş olacağını önce işçilerle tartıştınız, işçilerle tartışırken ailelerine anlattınız. Aileye anlatırken mahalleye anlattınız, mahalleye anlatırken semtteki kahveye gittiniz ve kahvede oturanlara anlattınız...

Bu konuda hatırladığım bir şey söyleyeyim size. Biz genellikle sendikanın yöneticilerinin dışında, kendi işyerimizdeki işçi konseyleri ve işçi komiteleriyle beraber konuşuyorduk. Sendikacıların bazıları çok istemiyordu, tepki veriyordu, "olmaz" diyordu. Ve o işyerlerinden, alt birimlerden örgütleye

örgütleye, bu kararları hepsi algılamış ve hepsi donanmış oldu. Bu şekilde oluştu.

"Sendika karşı çıkıyordu" dedin. Sendika yönetimi henüz hazır olmadığı için mi karşı çıkıyorlardı, yoksa yönteme mi karşı çıkıyorlardı? Aradaki çelişki neydi?

Şimdi, çelişki şuydu; yöneticiler hiçbir zaman bir bedel ödemekten yana değiller. Diyelim ki eylem, hareket, aksiyon, işçilerin kendi ünitelerinde aldığı kararıyla usul, yetki, sözüyle ve kararıyla, kendine güvenirliğiyle, sendikalarda hoşnutsuzluk yaratıyordu. Ama bu hoşnutsuzluğa rağmen, bütün o işyerlerinde biz o insanların kararıyla çıktık ve sokaklara gittik.

O zamanlar sizde sendika Devrimci Metal-İş değil miydi?

Hayır! Hayır... Petrol-İş'ti...

Bunu bilerek açmak istedim. Devrimci Metal-İş olsa bunları yaşamayacaktınız zaten. Çünkü o durumda insanlar daha kararlı bir şekilde kararı omuzlayarak gideceklerdi zaten. Yani şöyle diyebilir miyiz, siz Devrimci Metal-iş, daha doğrusu Devrimci-Yol'un bakış açısıyla örgütlenen Petrol-iş'i de o örgütlenmeye çeken bir yapı kurdunuz. Sonra Devrimci Metal-İş'e geçti mi oradaki sendika ya da Metal işkolunda mıydı orası?

Hayır, Petrol-İş'e bağlı sendikaydı.

Bu arada Kamerler ne yaptı bu konuda, size nasıl destek sundular?

Kamerler şöyle bize destek sundular: Gelip gidiyorlardı en azından, İstanbul'dan gelip bizde misafir kalıyorlardı arkadaşlarıyla, sohbet ediyorlardı. İşçilerin kararının önemli olduğunu ve Petrol-İş'in alttan yukarıya doğru bir sendikaya dönüşmesi için çaba gösteriyorlardı. Ama yapılan bütün oylamalarda, referandumlarda üst düzeyde olan Petrol-iş yönetimi yahut onların cenahı, onların çevresi, bunu bile yapamadılar.

Onlara rağmen başardınız yani. Kamer Teyhani, Sedat Şeyhoğlu falan dışarıdan desteklediler sizi...

Her zaman yanımızdaydılar. Gelip gidiyorlardı, en azından başka yerlere gittiğimizde geliyorlardı yanımıza. Daima gurur duymuşumdur o insanlarla.

Sanırım o yürüyüşlerde güvenlik önlemleri de alınıyordu değil mi?

Evet, kendi güvenliğimizi kendimiz alıyorduk. İşçiler kendi güvenliğini kendisi sağlıyordu yani, güvenlikten kastettiğimiz o.

Peki, 1980 geldiğinde, o örgütlenmeden ne bekliyordun, ne oldu?

Şimdi şöyle, gerçekçi olmak gerekir. Bizim o örgütlenmelerimizle, örgütlenmelerimle gurur duyuyorum. Gerçekten çok iyi anlarımız oldu. Güzel mücadelelerimiz, eylemlerimiz oldu, kararlılık sahibiydik. Darbe geldiği zaman hakikaten çoğu insan korktu. Bazıları kendi kabuğuna çekildi. Bazıları kenara çekildi. Mesela darbe geldiği zaman biz makine başındaydık, üretim başındaydık. Sabahleyin duyduk 03:00-04:00 sıralarında. Dediler ki "Evren ihtilal yaptı". Biz sahada çalışıyorduk. Makinede, motorda falan çalışıyorduk. Ses gelmiyor, duyamıyoruz, insanlar birbirlerini duyamıyorlar... "Ne diyorsun, neler oluyor." "Darbe oldu, Evren darbe yaptı..." Sabahleyin sakinleştik, hakikaten darbe olmuş. İki gün iki gece fabrikada kaldık. Hatta üç gün çıkamadık Kenan Evren'in yapmış olduğu darbe yüzünden. Ve orada kaldık, ta ki ikinci bir aşamaya kadar. Neler oluyor, neler gelecek, neler söylüyorlar... Bunu bekledik. Tepkimiz vardı ama yetersizdi.

Ne bekliyordunuz? Yani size ne denmesini bekliyordunuz? Sendika ya da mensubu bulunduğun yapıda kendini devrimci olarak hissediyorsun. Ne bekliyordun Devrimci Yol'dan, nasıl bir tavır almasını bekliyordun?

Şöyle söyleyeyim, bir ay önce *Devrimci Yol* dergisinde bu darbeyle ilgili bir yazı çıkmıştı. Onu biz okuduk, hatta gece vardiyasında fabrikada birkaç arkadaş onu okudu. Onu okurken yazı tahtasının arkasına sokuyor, saklıyorduk. En azından sakin olduğumuz zaman alıp onu okuyorduk.

Devrimci Yol'dan ne bekliyorduk? Devrimci Yol'dan ben şunu bekliyordum daha çok; diyelim ki dışarıya dönük, hayatın her alanında örgütlü, dirençli, darbeye karşı direniş komitelerinde direnmiş insanlarla, öğrencilerle en azından bir karşı duruş bekliyordum. Çünkü benim içim içimi yiyordu; fabrikada arkadaşlarla beraber karşı duruş bekliyordum, direnmeyi bekliyordum ben. Ama ne hikmetse korktuğum oldu; hepsi kenara çekildi, bir şey diyemem yani buna, ne diyeyim bilemiyorum ki...

Bir işçi olarak direniş çağrısı bekliyordum diyorsun...

Evet...

Size 12 Eylül'den sonra yayınlanan "Fırtına Eken Kasırga Biçecek" başlıklı bildiri geldi mi? Tam arkasından da, süreyi ben de net hatırlamayabilirim ama bir ay değil, 10-15 gün sonra geri çekilmeye dair bir bildiri geldi. Bunlar sana ulaştı mı o dönem?

Ulaştı...

Ne düşündün ikisini arka arkaya okuyunca?

Geri çekilmeyi ben şahsen önemsemedim... Yani böyle bir kararın alınma biçimi hoşuma gitmedi. Daha farklı bir şey, daha farklı bir mücadele, daha farklı bir tarz geliştirilmesi gerek diye düşündüm. Bu geri çekilme kararı ne kadar bize yarar, bize ne getirip ne götürür, insanlarımıza, kitlelerimize, sempatizanlarımıza... Bunun o zamanki tahlilini yaptım, yaptım ama az yaptım... Çünkü epey sıkıntıdaydık, sıkıntılar vardı, üstelik sıkıyönetim vardı, doğru dürüst insanlara gidemiyorduk. Hatta beni içeri attılar, Selimiye'ye gönderdiler. Selimiye'de yattık, burada Merkez Komutanlığı'nda yattık...

Sen ne zaman tutuklandın?

Darbenin ardından iki gün iki gece fabrikada kaldık. Üçüncü günü eve gittik ve ertesi gün evden aldılar. Evden beni aldılar, o zamanki evim küçüktü. Devran yoktu ama Devrim evdeydi, eşim okuldaydı. Polis ve jandarma gelip beni evden aldı.

Ne kadar tutuklu kaldın?

Ben burada 2 yıl 1 ay tutuklu kaldım. Ondan sonra İstanbul'a gönderdiler, İstanbul'da Mecidiyeköy'de kaldım. Mecidiyeköy'de 45 gün kaldım. Ondan sonra da Selimiye'de 35-36 gün falan kaldım. Sonra çıktım.

Sonra şu oldu mu? Daha yukarıda olanların aşağıdakileri koruması bir güven meselesidir, yukarıdakiler zarar verdi mi size? Sendikadaki işçilere "bu da bizdendi" ya da "bu örgütün içindeydi" gibi mağduriyet oluşturacak bir şekilde mi davranış sergilendi, yoksa size zarar vermeden mi atlattılar o dönemi?

Hayır, zarar verenler vardı. Mesela ben birey olarak zarar görmedim. Çünkü ben yanımda böyle şeylerin söylenmesine izin vermezdim. Yani ben o direniş ruhuyla, direnmenin ruhuyla, doğru yerde ne şekilde duracağımı bilirdim. Ama zarar verdiler, bazılarına zarar verdiler yani... o zarardan dolayı biz de çok üzüldük.

Zarardan kastını biraz açar mısın Çeçen?

Zarar şu; ideolojik olarak, siyasi olarak seni kendi mücadelende ağır bir baskı altında bırakıyor, yahut onu oradan alıkoymak istiyor ya da daha pasif bir mücadele biçimine, pasifize edilmiş bir mücadele biçimine doğru yöneltmeye çalışıyor. O cendere içine sokmaya çalışıyorlardı ama ben buna izin vermedim bireysel olarak.

Zarardan kastın bu yani. Zarar deyince biraz daha mı açık sorsaydım? Diyelim ki İsmet Yılmaz dedi ki "Biz gittik ama bizim altımızda olan o komite ve konseylerde bizimle ilişkisi olan arkadaşların hiçbirisi bizden dolayı Emniyete gitmedi, yargılanmadı... Ve ben ve benim gibi sendikacılar içerideyken, arkadaşlarımız, işçi arkadaşlarımız bize sahip çıktılar benim aileme sahip çıktılar, gittiler geldiler, hatta hâlâ da görüşüyorum onlarla..." Böyle bir zarardan bahsediyorum. O ideolojik zarara gelince, biraz önce söyledik zaten, direniş bekliyorduk ama bu olmadı. Ama esas zarar da bu senin söylediğin şey zaten...

Doğru, önemli olan da buydu. Yani sendikaların bu mücadeleye göğüs germeyen insanları, mücadele ruhunu ortaya koyan ve direnen insanları kendi potalarına çevirme, "Arkadaş sen neden direniyorsun, hele bekle, sakin ol, geri çekil..." mantığını ben hiç kabullenemedim. Ben hâlâ da kabullenmiyorum; emin ol ki, şu anda Türkiye çapında varolan, en azından ezilen, hor görülen, mağdur olan ve haykıran halkların yanındayım, bekliyorum ve mücadele ediyorum.

Sanırım politikadan hiç kopmadın, aktif olarak ne zaman geri döndün? ÖDP süreci miydi yoksa ondan öncesi de var mıydı?

Kopmadım... Şöyle söyleyeyim daha öncesinden, ta okuldan beri direnme ruhum vardı... Öyle bir direncim vardı, genel anlamda bir sempatim vardı. Her ne kadar fabrikada çalıştımsa da mahallede, evde, sokakta öyle bir ruhum vardı. Ama benim işkolum, işim, arkadaşlar vs sebebiyle, "burada çalışacaksın, burada oluşacaksın, burada mücadele edeceksin..." denmişti.

Seni orada istihdam ettiler ve bunu kabul ettin.

Evet, evet... Ama ÖDP dönemine geçtiğimiz zaman biraz daha bilgi ve donanım sahibi oldum. Daha çok kendimi araştırdım.

Sonra Kamer'le ne zaman karşılaştın?

Kamer'le ne zaman karşılaşmıştık?... Bize geldiği zaman karşılaşmıştık değil mi? Bize ilk misafir geldiği zaman, en son olarak...

İlk olarak 1980'den sonra cezaevi süreci yaşandı; sonraki ilk karşılaşmanız ne zaman ve nerede oldu?

İstanbul'du galiba, evet İstanbul'du. Aksaray'daki Devrimci Metal-iş miydi? Tam hatırlamıyorum ama... O zaman oralarda bir yerdeydi galiba ama yanlış da söylemeyeyim...

1980'den sonrasından bahsediyorum, yani 1986-87 olması lazım karşılaşmanızın...

O civarda doğru, 1987 olması lazım, tam hatırlamıyorum. Rahatsızlığım da bana bayağı şeyleri unutturmaya başladı.

Elbette, bu konuşma önceden ayarlanmış bir şey değil, sorular önceden konuşulmuş şeyler değil. Doğallığında konuşuyoruz, o yüzden sorun değil. Bunları önceden konuşmuş olsaydık hatırlayabilirdik.

Doğal mecrasında, en güzeli bu.

Böyle olsun istedim, yani böyle hazırlıklı olarak konuşmaktansa...

Yok, hazırlıklı konuşmak çok muteber değildir, yani doğallığına bırakacaksın...

Arıyorum, "görüşelim mi" diyorum, o anda konuşmaya başlıyoruz ve kendi seyrinde olsun istiyorum. Sonra Kamer İzmit'e de gidip geliyordu Sedatlardan dolayı...

Evet, Sedatlardan (Şeyhoğlu) dolayı... Ondan sonra siz geldiniz; sen vardın, Kamer vardı, kızınız yoktu sanırım.

Evet, Şilan Deniz yoktu. Kamer'in çıkışından hemen sonraydı. Sonra Devrim, Mersin Üniversitesi'ni kazandı.

Mersin'e geldik değil mi? Oraya geldik ve birlikte oturduk...

Benim için de güzel bir andı; telefon çaldı, Sedat'tan almıştım telefonunuzu... "Ben Çeçen, kızım orayı kazandı, oraya geliyoruz, karşılayabilir misiniz?" demiştin. Büyük bir zevkti, Ulaş karşıladı sizi. Orada hâlâ yaşıyoruz o duyguyu, hiçbir şey olmamış, araya on yıllar girmemiş gibi... İlk karşılaştığımız andan itibaren, sanki daha bir önceki gün "hoşça kal, yarın görüşürüz" demiş ve yıllar sonra kaldığımız yerden devam etmişiz gibiydi.

Çok güzeldi gerçekten de... Sade, düzgün, temiz, birbirimizi hiçbir zaman kırmadan, birbirimize saygılı olduk; birbirimizin haklarını çiğnemeden, sırtımızı dönmeden dinledik. Baktık, gördük, katkı sunduk.

Seni dinleyeyim artık ben soru sormayayım...

Ben Çeçen Karakoyun olarak Kamer'in ailesini, çocuklarını, yani Şehriban'ı, yani Deniz'i, yani Ulaş'ı çok sevdim, en ufak bir

tedirginliğim olmadı onlara karşı. Hayat bu yani, hayat o kadar zor ki... Hani adama söylemişler "nedir senin bu hayata karşı zaafın, mücadelen yahut itikatın" diye. "Vallahi" demiş "ben uçurumun en alt yerinde bile olsam, hayata inat yaşamayı bilirim, yaşamayı yeğlerim" demiş. Yaşarken de insanlar mücadelelerini, bütün haksızlıklara, bütün zulme, bütün olumsuzluklara karşı duruşunu sergilemeli. Çünkü biz insanız, çünkü insan hakları bağlamında, bireysel hukukta ezilenden yana, ezilen halktan yana, azınlıklardan yana olmamız gerekir. Bizim onurumuz budur; yani bizim temelimizde bu yatar, bizim felsefemiz budur. Bizim ideolojik, siyasi ve politik olarak zor da görsek, baskı da görsek, zulüm de görsek, bütün bu rejimlere, bütün bu diktatör rejimlere inat yaşamayı bilmeliyiz; bir arada omuz omuza olmayı bilmeliyiz... Elimizi uzatmalıyız, her taşın altında elimizin olması gerekir, gerçekten de sevgiyi, aşkı, eşitliği, özgürlüğü her alana çığ gibi dayatmamız gerekir. Çığ gibi büyütmemiz gerekir, bir kartopu gibi büyümemiz gerekir. Bir gün kazanacağımıza ben eminim. Sizin gibi güzel insanlara saygılarımı sunuyorum, teşekkür ediyorum, sizi seviyorum.

Biz de seni seviyoruz. Ruhun hâlâ Devrimci Yol'da sanırım...

Ruhum hâlâ orada, o yumruklu yıldızda... Yumruklu yıldızda... Yani hâlâ orada her ne hikmetse... İnsan, bir yerde kalıyor yani ama şu bir gerçek ki devrimci bir insan, sosyalist bir insan kendisini değiştirirse, dönüştürürse, bence en güzel yer orasıdır. Ama bazı şeyler belleklerimizde kaldı, o ayrı; belleklerimizi aşmamız gerekir, aşmak zorundayız her ne olursa olsun. Başka soruların varsa, bekliyorum...

Selam olsun yumruklu yıldızı savunanlara... Kamer ÖDP sürecinde de tartışma sürecinde de yer almadı, sen yer aldın sanıyorum. O süreç için neler söyleyeceksin? Hem tartışma sürecinde hem de ÖDP'nin kuruluşunda doğru olan ya da sana yanlış gelen şeyler var mıydı?

Şöyle söyleyeyim; bana yanlış gelen şeyler vardı ama doğru olan şeyler de vardı. Ben her neyse orada kalmayı düşündüm yani. Orada bu sürece girmeyen, mücadele etmeyen, direnişlere katılmayan arkadaşlarımız, dostlarımız da oldu. Hiçbir zaman

saygısız olarak düşünmedim onları, bireysel olarak söylüyorum ki onlara da saygı duydum. Bir araya geldiğimiz zaman dostane biçimde birbirimize sarıldık. Yani öyle başka niyetle de düşünmedim.

Güzel olan da bu herhalde. Ayrı düşsek de bu geçerli.

Tabii ki aynı şekilde önemli olan şey, farklı olanları bir arada yaşatmak ve elini uzatmak, sırtını dönmek değil. Ben böyle düşünüyorum.

Söyleyeceğin ekleyeceğin başka şey var mı?

Kamer için böyle bir bir proje hazırladığın için çok mutlu oldum, çok sevindim. Bunları çoğaltmak, hayatın her alanına yaymak gerekir diye düşünüyorum. Gelecek nesiller, çocukların daha fazla bunları duymaları gerekir diye düşünüyorum. Bu benim açımdan iyi bir proje. Kamer hakkında iyi bir proje düşünmüşsünüz, hakikaten yürekli insanlarsınız, sizleri seviyorum...

Yasin Nuri Aydınlı

Ağabey çalışmamı biliyorsun ama önce seni tanımakla başlayalım. Yasin Nuri Aydınlı kimdir? Ve şimdi siyasi olarak nerede duruyor?

1948'de Ardahan'da doğmuşum. İlk ve ortaokulu oralarda okumuşum. Daha sonra Rize Öğretmen Okulu'nu yatılı olarak kazanarak oraya gittim. Bizim okul 1960'lara göre epeyce politik bir okuldu. Ama genel anlamda sağ-sol tartışmaları yapılırdı. Sanıyorum o dönemdeki felsefe öğretmenlerimiz iyi insanlardı, TÖS'ü anlatırlardı bize. Oradan da epeyce iyi solcu çıktı. Mesela Muzaffer Oruçoğlu'yla aynı dönem öğrencisiyiz. Sefa Tarhan'la aynı dönem öğrencisiyiz. Ali Hızman'la aynı dönem öğrencisiyiz. Bunlardan Muzaffer Oruçoğlu ilerleyen yaşamında TİKKO örgütünün önemli yöneticilerinden birisi haline geldi.

Sefa Tarhan ve Necdet Hızman THKO içerisinde görev aldılar, yakalandılar 1970'lerde. Bir süre cezaevinde kalıp çıktılar, epeyce politik bir yerdi. 1965-66'da ben okuldan mezun oldum ve ilk tayinim Kars'a çıktı. Kars'a gittim, gider gitmez de TÖS'e üye oldum. Ama Türkiye'deki genel gelişmeden çok fazla haberimiz yoktu. 1967'lerde İstanbul'daki bir işçi direnişinden çıkan bir sendika temsilcisi vardı Hanak'ta. O geldi bir şeyler anlattı bize. TİP'in (DİSK'in, TİP daha önce kuruldu) kurulma aşamasıydı. Onu anlattı ve biz de ilgiyle dinlemeye başladık. Bir süre sonra Tüm İktisatçılar Birliği broşürleri çıkartmaya başladı. Emek nedir, sömürü nedir, emperyalizm nedir gibi broşürler. Onlar TÖS'e geliyordu. Biz TÖS'te onları okuduk. Biraz da roman okuyorduk, klasikleri okuyorduk, özellikle de Rus klasiklerini okuyorduk. Oralardan bir sol birikim oldu. Sonuçta biz kendimizi solcu ilan

ettik. Ama henüz sol siyasal hareketler içerisindeki ayrışmalar su yüzüne çıkmadığı için, hepimiz TİP'liydik, aynı zamanda hem TÖS'lüydük hem TİP'liydik. Mesela Ardahan'da yapılan TİP mitinginde olaylar çıktı, "komünistler Ardahan'a gelmiş" dediler. Saldırdılar mitinge, bir kısmımızı tutukladılar, beni de o arada aldılar. "Sen öğretmensin, senin ne işin var böyle illegal şeylerde?" dediler.

Bizimle biraz uğraştıktan sonra serbest bıraktılar. Daha sonra askerlik yaptım. Askerlikten sonra Sivas'ın İmranlı ilçesine tayinim çıktı ama artık yavaş yavaş solculuktan çıkmıştım, "devrimciyim" demeye başlamıştım, CHP'nin daha solunda bir yerlerde yer almaya başlamıştım. Bu söylediğim 1968'li yıllar ve Türkiye'de ve o dönemde Avrupa'da gelişen '68 olaylarının bir biçimiyle de yansıması olarak kabul edilebilecek çok hızlı öğrenci olayları gelişmeye başlamıştı. Devrim korkunç ilgimizi çekiyordu. Ama biz hepsini bir bütün olarak görüyorduk. Yani Denizler, Mahirler filan bunların hepsi devrimci gençlik elemanlarıdır, devrimci gençlerdir, hepsi aynı çizgidedir diye düşünüyorduk. Sonra Ankara'dan ve İstanbul'dan bazı arkadaşlar o zaman kapatılan TÖS yerine TÖB-DER'i kurmuştu. Biz TÖB-DER'de örgütleniyorduk. TÖB-DER'e gelir, arada bir konuşma yaparlardı. O konuşmalarda gençlik içerisindeki tartışmaları, FKF'den sonraki TİP içerisindeki MDD (Milli Demokratik Devrim) tartışmalarını, gördük, öğrendik. Ve biz de kendimizi aynı minvalde, MDD çizgisinde görmeye başladık. Türkiye'de feodalizmin olduğunu, demokratik devrim olmadan bu işlerin yürümeyeceğini düşünerek, biz o çizgiyi devam ettireceğiz diye düşündük.

O zamanlarda, 1968-69 ve 1970'te, biz köylerdeki öğretmenler olarak kendi aramızda toplanıyorduk. Marx klasikleri falan okuyorduk. Ve hepimiz diyorduk ki "bu kaçan Denizler Mahirler filan bizim köye gelse, biz onları koruruz". Zaten benim köy de bir dağ köyüydü. Koçgiri aşiretine bağlı bir dağ köyündeydik. Onlar kendi işlerini yapıyorlardı. Daha sonra yakalandılar. O zamanki duygumu söyleyeyim, ben Denizleri kesinlikle asamayacaklarını düşünüyordum. Yani asarlarsa Türkiye'de yer yerinden oynar, gençlik ayaklanır, harekete geçer; asamazlar diye düşünüyordum. Ama ne yazık ki astılar. Onları acımasız bir biçimde katlettiler. İşte Mahirlerin katliyle birlikte psikoloji-

mizin de biraz bozulmasıyla birlikte biz de kendimize yüklemiş olduğumuz o devrimci misyonla hesaplaşmaya başladık. Arayış içinde olduk, ilişkiye geçmeye çalıştık, böyle bir süreç yaşandı. 5 yıl İmranlı'da kaldıktan sonra 1974 yılında İstanbul'a geldim ben. 1974 yılı, hepimizin de bildiği gibi, çıkan afla cezaevinde bulunan Parti-Cephelilerin ve THKO'luların yavaş yavaş tahliye olmaya başladıkları sürecin başlangıcıydı. Burada ilk Sefa Tarhan geldi, benimle ilişki kurdu, cezaevinden yeni çıkmıştı. Benim öğretmen okulundan da arkadaşımdı aynı zamanda. O arada kız kardeşimle de konuşarak onunla evlendi gitti, enişte mız oldu. O zaman başladık biz tartışmalara.

Yani başka başka görüşler varmış, çizgiler varmış.

Tabii ki... Hatırlıyorum, biz Yenibosna'daki bütün devrimciler, yazılamaya gittik 1974'te. Bütün devrimciler dediğim de toplam 15 kişi falanız. Yazılamaya çıktık fabrikaların olduğu bölgeye ama yazılamaya çıkmadan önce bir tartışma yaptık. Yazacağız da altına ne imza atacağız? Bey Sefa Tarhan, "THKO imzası atalım" diyordu. Bir kısım arkadaşlar da "hayır, Cephe imzası atalım" diyordu. Sonuçta benim de zorlamamla "Devrimciler imzası atalım" dedik ve yazılamaya çıktık. Bütün fabrika çevresini donattık, işçi haklarıyla ilgili sloganlar yazdık, faşizme karşı sloganlar yazdık ve hepsinin altına "Devrimciler" imzası attık. Yenibosna'daki ilk çekirdek örgütlenme o diyebilirim. Bu tartışmalardan sonra "yahu bu neydi, ne değildi?" diyerek kendi içimizde de düşünmeye başladık. THKO hangi görüşleri savunuyor, onların kabaca ayırdına o dönemde vardık.

Şimdi biz burada 15 kişiyiz ama 3-5 gün içerisinde de devrim yapacağız zannediyoruz. O kadar büyük bir inanç, o kadar büyük bir kararlılık var ki içimizde. Tam da o dönemde yükseköğretim gençliği 1974'te İstanbul'da İYÖD, Ankara'da AYÖD diye örgütlenmelere başladılar. Lise düzeyinde de İDOD var. Ankara'da Lise-Der, İzmir'de İzmir-Der gibi öğrenci örgütlenmeleri başladı. İşçi örgütlenmeleri daha çok o dönemde TKP'nin "tekelinde ve denetiminde" sürüyor fakat işçi eylemlerinde işçilerin kendileri için sınıf olma nitelikleri çok ağır basmıyordu. TKP'nin yönlendirmesiyle küçük küçük eylemler, küçük küçük direnişler; daha ziyade ekonomik ve sosyal içerikli direnişler

yapıyorlar fabrikalarda. O dönemde bizim burada süt fabrikası var. Sür fabrikasında da bir direniş var ama o süt fabrikasında direnişler, bahsettiğim buradaki arkadaşlarla birlikte yapılıyor, biz grev çadırında kalıyoruz. Biraz da ucundan kulağından bu işlerin böyle olmayacağı, bu işlere biraz da zor katmak gerektiği düşüncesiyle o noktada da kendimizi donatıyoruz diyeyim.

Bu arada bir parantez açayım. 1974-75 arası özellikle İstanbul'da çok yaygın işçi grevleri, direnişleri var. Alibeyköy'de, Küçükköy'de var daha sonra. Levent'in oradaki ilaç fabrikasında var, Kavel'de var. Biz de aynen sizin burada süte gittiğiniz gibi Alibeyköy, Küçükköy, Levent nerede işçi direnişi varsa orada çadırdayız. Gece gündüz orada yatıyoruz, nöbet tutuyoruz. Ama işçi sınıfını biliyor muyuz, bilmiyoruz ama desteklemek ve korumak gerekiyor.

İlginç bir şey daha anlatayım sana Şehriban. Biz o zaman Bahçelievler, Bakırköy civarından bir hareketli birlik kurduk. 8-10 kişilik bir birlik. Görevimiz İstanbul civarında nerede işçi direnişi var, nerede grev var oraya gitmek. Alıyoruz 7-8 kişi biniyoruz, o zaman taksi maksi de yok, otobüslere biniyoruz, en yakın yere gidiyoruz. Kavel'de direniş var, giriyoruz Kavel'e, selamünaleyküm aleykümselam, biz sizi desteklemeye geldik. Biraz çay biraz şeker alıyoruz, çok fazla para toparlayamıyoruz çünkü ağırlıklı olarak gençlerden oluşuyor. Ekonomik durumları da çok çok iyi değil bu insanların. Ağırlıkla yüreklerini katıyorlar işçilerin direnişlerine. Ha oradan çıkıyoruz, "işte Alibeyköy'de de direniş varmış, Demir Döküm'de de, oraya da uğrayalım arkadaşlar", "e tabii uğrayalım." Gidiyoruz oraya da "biz geldik" falan. Ama bunu sadece biz yapmıyoruz İstanbul'da. İstanbul'da böyle her bölgede tabiri caizse otonom örgütlenmeler var. Devrimci örgütler var, onlar da bizim yaptığımızı yapıyor. Çünkü çok sık karşılaşıyoruz. Bir direnişe gidiyoruz, Alibeyköy'den beş kişilik bir grup gelmiş; bir başka direnişe gidiyoruz, Kartal'dan sekiz kişi gelmiş. Böyle de bir hercümerç var. Ama orada bizim ağırlıklı olarak düşüncemiz bu işçi sınıfı akılsız, ne yapacağını da bilmiyor. Kendi çıkarlarını da bilmiyor, biz bunlara sadece grev çadırında oturmayı değil Marksizm nedir, sosyalizm nedir, sınıfsız toplum nedir bunları öğretmeli ve onlara önderlik

etmeliyiz. Ama sınıfın kendisi içinden böyle bir örgütlenmeyi var etmek henüz düşündüğümüz bir şey değil. Yani işçileri örgütleyelim, gitsinler kendi işyerinde işçileri örgütlesinler diye bir mantığımız yok. Biz gidip onlara anlatıyoruz.

Bu arada yine bir parantez açayım. O zaman İDOD kurulmuş ama İYÖD de kurulmuş. Ama biz İDOD'lular serigrafide bildiriler basıyorduk, otobüslerde dağıtıyorduk, otobüslere girip konuşma yapıyorduk, "falan yerde grev var biliyor musunuz?", kahvelerde konuşma yapıyorduk ve gerçekten senin dediğin gibi "biz onları kurtaracağız, biz yapacağız bunu" gibi bir mantık hâkimdi bize.

Evet, çok hâkimdi. Şimdi geriye dönüp kendi siyasal hareketimize baktığımızda gene de TKP'den sonra Türkiye'de işçi sınıfı içerisinde en güçlü örgütlenmelerden birisi olmasına rağmen Devrimci-Yol örgütlülüğü temel felsefe olarak "biz işçileri örgütlemeliyiz ve işçiler kendi kendilerini örgütlemeli" mantığıyla hareket ediyordu diyemeyiz. Bu da ciddi bir özeleştiri olmalıdır bizim hareketimiz açısından.

Evet, örgütlenmeler var 1970'li yılların sonlarına doğru, Yeni Çeltek'te, TARİŞ'te, Divriği'de. Özellikle Yeraltı Maden-İş'in etkili olduğu ve bizim rahmetli Kamer'in, Sedat'ın da çok fazla emek verdikleri Devrimci Metal-İş sendikasının çalışmaları vardı mesela. Onlara biz de katılıyorduk, biz de destek veriyorduk. Trakya'da AEG grevi vardı mesela. Orada TKP'liler çok olumsuz şeyler yaptı. Gözaltına alınanlar filan oldu. Sabancı'nın Büyükçekmece'de çimento fabrikası vardı, orada örgütlenmeler vardı. Keramik-İş'te örgütlenmeler vardı, Genel-İş vardı. Genel-İş'te kıpırtı başlamıştı, Devrimci Sağlık-İş'te de örgütlenmeler başlamıştı. Yani Türkiye'de TKP'den sonra işçi sınıfının örgütlenmesi için diğer siyasal hareketlere göre daha fazla çaba sarf eden bizim siyasal hareketimizdi. Ama onun da temel mantığı işçi sınıfının kendisi için sınıf olma mücadelesini vermesi gerektiği değil, az önce söylediğimiz gibi, biz bunları anlatmalıyız, bunları arkamıza almalıyız, bunlardan aldığımız güçle bir şeyler yapmalıyız mantığıydı.

O sınıfın kendisi için mücadele etmesi mantığıyla hareket edilmiyordu ama bu konuda en fazla tecrübesi olan arkadaşlar

işte rahmetli Kamer'di, Sedat'tı, Devrimci Sağlık-İş'teki arkadaşlardı ve ağırlıklı olarak Çetin Uygur'du. Onlar belki de bu konuda daha detaylı bilgi verirler.

Belki de Devrimci Yol'un direniş komiteleriyle birlikte işçi sınıfı içerisinde de işçi komite ve konseylerinin birlikte teorize edilip hayata geçirilmeye çalışılmasıyla, Devrimci Yol'un sınıf mücadelesinin olması gerektiği yönündeki ilk kıpırtılar ortaya çıktı...

Doğru söylüyorsun. Biraz da şöyle bakmak lazım, işçilerin örgütlenmesi vardı, memurların örgütlenmesi vardı. Öğretmen örgütlenmesi çok müthişti. Ben hatırlıyorum, bizim çalıştığımız bölgede, bu "sur dışı" dediğimiz bölgede okulda eğer 50 tane öğretmen varsa 40 tanesi TÖB-DER'liydi. Yani 10 kişi örgütsüzdü. Böylesine bir siyasal hareket olunca, o siyasal hareketin gücünün yansıması kaçınılmaz olarak işçiler arasında da övgü topluyordu. Pol-Der diye bir örgütlenme vardı, polisler örgütlenmişti. Hatta askeriye içerisinde de örgütlenmeler vardı. Özel olarak askeriye içerisinde bir örgütlenme değil de aslında hareketin genel prestijinin oraya yansıması biçiminde örgütlenmeler vardı. Ama bütün bunlara rağmen şu eleştiriyi yapmak lazım ki temel örgütlenme alanı olarak işçi sınıfı tespit edilmemişti. Ama orada da özellikle 1979'dan sonra, söylediğin gibi, Devrimci Yol örgütlülüğünün direniş komiteleri mantığı, "gelecek toplumun nüvelerini içinde taşıyan örgütlenmeler yaratalım" mantığıydı. Hareket edilince işçi sınıfı içerisinde de böyle örgütlenmeler başladı. Demin bahsettiğim gibi, diyelim ki süt fabrikasında işçi direnişi vardı, ağırlıkla sosyal demokratlar ve onların daha sağında olanların bir greviydi. Mesela 5 tane temsilci vardı burada. O temsilcilerden bir tanesi sosyal demokratların biraz ilerisinde bir Çerkez arkadaştı, diğer bir tanesi CHP'liydi, diğerleri de daha muhafazakârdı. Fakat o süreç içerisinde bizim ve diğer devrimci arkadaşların çabalarıyla o fabrikanın içerisinde bir işçi konseyi oluştu. Sadece temsilcilerden değil, diğer işçilerden de bir konsey oluştu ve kararları ortak almaya başladılar. Bu örnekler çoğaltılabilir. Yani Devrimci Sağlık-İş'in örgütlenmesinde de vardır, Devrimci Metal-İş'in örgütlenmesinde de vardır, Keramik-İş'te de vardır, Nakliyat- İş'te de vardır, Genel- İş'te de vardır. Yani işyeri komite konseyleri filan oluşmaya başlıyordu.

Mesela ilginç bir şey anlatayım, Erdal'la bir miktar sohbet etmiştik, Erdal Dönmez o zaman Genel-İş İstanbul Şube Başkanı'ydı. Erdal olmuştu, daha doğrusu hareketin genel prestijinden örgütlendik diyor birileri gelip; "yahu bu Genel-İş'i örgütleyelim, temel mantığımız da buranın örgütlenmesidir demedi bize" diyor. Orada genel bir sempati vardı. Biz o sempati duyan insanlarla bir araya geldik. "Biz sendikayı bu insanlara niye bırakalım, hadi biz devrimciler sendikanın denetimine gelelim" dedik. Bu mücadele gelişti ve kongre aşamasında bize müdahale edildi. Yani listelerin yapılması esnasında "şunu şöyle, bunu böyle yapın; şöyle davranın, divan başkanı şöyle seçilsin" diye tecrübe aktardılar. Yoksa Genel-İş'in örgütlenmesinde hareketin genel prestijinden yararlanarak biz kendimiz örgütlendik. Türkiye'nin çeşitli yerlerinden örgütler gruplar halinde geliyordu, bu söylediğim 1976-77'lere doğru artık. "Biz devrimci işçileriz, bize sorumlu birisini verin, bize bir yol göstersin, biz de örgütlenelim işyerimizde" diye geliyorlardı.

Geldikleri yerde öğrenci örgütleri genellikle ya TÖB-DER ya da TÜM-DER.

Evet, ya öğretmemenler kanalıyla örgütleniyordu ya da gençler kanalıyla. İşçilerin kendi içlerinden yetiştirilmiş elemanlarla işyeri örgütlenmesine gitmek için bir çaba vardı ama bu çaba belirleyici değildi. Belirleyici olan hareketin genel prestijiydi. Şimdi biz o tartışmaları uzaktan takip ederken şunu tespit ettik ki o gençlik örgütlenmesi, 1960'lı yılların sonunda başlayıp 1970'li yıllara kadar gelen gençlik tartışmaları kendi içlerinde de siyasal ayrışmalara doğru gitmeye başladı.

Ayrılık ilkin THKO, THKP-C olarak belirginleşirken, daha sonra onların içindeki tartışmalar sonunda da Halkın Yolu, Sekizlikler gibi gerçek anlamda bir ayrışma oldu. Ondan sonra örgütlenmeye başladılar filan. Ama onun dışında Türkiye'de solda, bahsettik, İDOD var, İYÖD var. Onlar da kendi içlerinde örgütlenirken, demin söylediğim mantık çerçevesinde, henüz idari bir müdahale olmadığından otonom örgütlerdi. Bu otonom örgütler içinde bir süre sonra siyasal tartışmalar sonucunda ayrılıklar baş gösterdi. 1975'te İbrahim Çenet de bizim bölgedeydi, Yenibosna'daydı. İbrahim Çenetler ayrıldılar, efendim

DK (Devrimci Kurtuluş) ayrılığı oldu. DK ayrılığı da ciddi bir farklılıktan kaynaklanan bir ayrılıktı. İDOD'lülerin bir kısmı daha sonra MLSPB'ye dönüşecek olan, Faruk Aydın, Ömer Çimeken filan, bunlar Parti-Cephe kanalından anlattığımız şeyler.

Ayrıca THKO'da da benzer ayrılıklar oldu. Halkın Kurtuluşu ayrıldı, Halkın Kurtuluşu'nun içerisinden bir kanat ayrıldı. Ağırlıklı olarak Bağcılar yöresinden onlar silahlı mitingler falan koyarlardı. Hatta birbirlerine de maddi anlamda da ciddi zararlar verdiler, birbirlerinin adamlarını vurdular. Öyle bir süreç de yaşandı Türkiye'de. Ama bu ayrılıkların büyükçe bir kısmı siyasi düşünceden kaynaklı ayrılıklar değildi. Mesela, bana sorarsanız, Dev-Sol ayrılığı da böyle bir ayrılık değildi. İstanbul ve Ankara sanki iki ayrı otonom örgütlenmeymiş de daha sonra bir araya gelecekmiş gibi tartışmaları içeren, fakat özünde kariyerizmden kaynaklanan -her iki taraf için-, birisinde %10'dur bu suç diğerinde %90'dır. Bunları tartışmaya gerek yok. Kariyerizm kaynaklı ayrılıklardı ve istim daha sonra gelmeye başladı. Yani önce ayrılık belirlendi, ayrılıktan sonra ayrılığın ideolojik kılıfları oluşturulmaya başlandı. Hatırlarsın sen de bu dönemi, yaşayan devrimcilerin tümü de hatırlar. "Asıl Devrimci Yol biziz" tartışmalarıyla başladı ayrılık. "Asıl Devrimci Yol biziz", "asıl Parti-Cephe biziz" denilerek yaşandı ayrılıklar.

Ayrılığın da çok sudan bir sebebi vardı. Devrimci Yol dergisinin bir sayısında panzer üstünde bir kurt vardı. İstanbul itiraz etti "bu teslimiyetçi bir afiştir; biz neredeyiz, devrimciler olarak neredeyiz?" diye. O dönem okuldaki faşist işgalcilere karşı bir görseldi bu. Ertesi sayıda da bir yumruk, panzeri ve kurdu delmişti. Yani sanki öyle olunca başka bir dünyaya geçmiş oluyoruz. Bugünden baktığımızda son derece çocuksu, acemi. Belki inancı siyasal bilince dönüştürmememizin verdiği bir refleksti o ama böyle refleksler yaşadık Dev-Sol ayrılığında.

Evet doğru. Dev-Sol ayrılığını biz İstanbul'da daha bir canımızda hissettik. Sen de işin içerisindeydin. Ayrılık olduğu dönemde silahlı örgütlenmenin olduğu bölgelerde önce silahlar toplandı, bir şeyler yapılacak zannedilerek "silahları getirin, onları bir elden geçireceğiz mantığıyla" filan... Sonrasında silahların tümü, buradaki İstanbul örgütlenmesi olarak adlan-

dırılan Dev-Sol'da kaldı ve vermediler bölgelere silahlarını. İstanbul'da o zaman Devrimci Yol'dan yana tavır alan bir işçi sınıfı hareketi vardı. Bir de öğretmen hareketi olarak TÖB-DER ve TÜM-DER vardı. O Devrimci Yol'u ayakta tutan hareketler bunlardı. Birkaç tane de Halkevi vardı. Bunlardan bir tanesi de Kocasinan Halkevi'ydi. 5-10 yerel dernek vardı. Bunlardan bir tanesi Sefaköy'deki Artvin Dayanışma Derneği'ydi. Bir diğeri Kocamustafapaşa'daki Malatyalıların derneğiydi. Bu arada Ferruh'u da rahmetle anmış olalım. O da öldü. Sefaköyde'de Nurhan Dülger arkadaşımız Hamallar Derneği'ni örgütlüyor. Hamallar Derneği bir boşaltma işine müdahale edince, işyeri sahibi jandarmaya ihbarda bulunuyor. Oradaki çatışmada Nurhan Dülger öldürülüyor. Daha sonra onu ihbar eden de öldürüldü, "cezasız kalmadı" diyorlar.

Ferruh'ta da aynı şey oldu; cezalandırıldığını duyduk.

O Dev-Sol ayrılığı, daha sonra gerçekleşen ayrılıkları da önemli oranda etkilemiştir. Mesela İYÖD ayrılığına dek Çayan Sempatizanları ayrılığı falan vardı. Ama onlar daha lokaldi. Yani sadece İstanbul civarında etkileri olan ayrılıklardı. Ama Dev-Sol ayrılığı Türkiye sathında etkili oldu. Özellikle o dönem Dev-Sol'un önemli isimlerinin Elazığlı olması dolayısıyla mesela Elazığ'da çok güçlü bir Dev-Sol hareketi ayrıldı. Karadeniz'de Ordu'da bir miktar etkili oldular, Aybastı'da. Ankara'da çok etkin olamadılar. Ama İstanbul'da etkinlikleri sürdü. İnsan düşünmeden edemiyor, o ayrılıklar olmasaydı acaba Türkiye'deki tarihsel akış nasıl olurdu? Yani oradaki kadrolar ve Devrimci Yol'un kadroları birlikte mücadele etmiş olsaydı, 12 Eylül faşizmi bu kadar pervasızca üzerimize gelebilecek miydi? Sokak eylemleri bu kadar birbirinden bağımsız olduğu için, yani hem Dev-Sol hem Devrimci Yol sokakta eylem yaptığı ama birbirlerinden bağımsız oldukları için çok fazla etkili olmadı diye düşünüyorum.

Senin gibi düşünüyorum. Ne sen ne de ben "devrim olurdu, sosyalizmi inşa ederdik" demiyoruz ama 12 Eylül faşizmine karşı direniş daha üst cephede olurdu. Belki bu kadar tarumar olmazdık. O mücadele bir şekliyle örgütlü mücadele sürüyor olabilirdi. Belki Kürdistan'daki o Kürt ulusal mücadelesiyle

daha çabuk buluşup, başka bir şeye dönüşebilirdi. Bunlar tabii hep varsayım...

Senin söylediğine ek olarak dağ kadrolarının, bu ayrılıklar olmasaydı daha sonra PKK'nin Kürdistan'daki örgütlenmesine benzer örgütlenmeleri yapabilecek çapta ve nitelikte insanları vardı. Dolayısıyla o söylediğini pekiştiren bir şey söylemiş oluyorum. Kürt meselesiyle, Kürdistan meselesiyle, Kürtlerin örgütlenmesi meselesiyle ilgili de çok daha olumlu şeyler olabileceğini söylüyorum. Hatta o dönemde Filistin'e giden arkadaşların bir kısmıyla sohbetler etmişizdir çeşitli yerlerde. Mesela FKÖ'ye katılan devrimcilerin büyükçe bir kısmının bu söylediğim hareketlerden insanlar olduğunu söylemişlerdi. Dev-Sol'cular vardı, Dev-Yol'cular vardı, bir miktar Devrimci Kurtuluşçu'lar (DK) vardı, Acilciler vardı, MLSPB vardı. PKK çok azdı o dönem. Hatta hatırlarsınız, Avrupa'da Faşizme Karşı Birleşik Direniş Cephesi'nin örgütlenmesi aşamasında, tartışmalarda biraz da Devrimci Yolcu arkadaşların bastırmasıyla, PKK da imza atmıştı.

1982'den bahsediyorsun.

1982'de Avrupa'da Faşizme Karşı Birleşik Direniş Cephesi oluşturulurken, diğer siyasal hareketler "PKK'nın ne işi var, imzasını attırmayalım" derken, bizim siyasal hareketimiz "hayır kardeşim, Türkiye sınırları içinde mücadele eden herkesi katmak lazım, hem Birleşik Cephe isteyeceksin hem birilerine sen gelme direnişe katılma diyeceksin, bu olmaz" dedik. Tartışmalarıyla birlikte ilk o zaman imzası atılmıştı. Ömrü kısa sürdü ama ciddi bir işti. O da işte, Türkiye solunun, çok genel anlamda söylüyorum, hiç kimse kendi üstüne alınmasın veya kendini bu işten azade saymasın, biraz çocukluk hastalığından ötürü dağılmıştı.

Kürtlere "ya siz kimsiniz, daha durun bakalım, çocuksunuz siz, biz sizin ağabeyiniziz" tavrı çok etkili diye düşünüyorum. Bu belki biraz bizde de mi var bilemiyorum. Biz herkesin bir parça yukarısındayız. Bunu eleştiri olarak söylemiyorum, bir realite vardı ama işte bu realite ne kadar doğruydu, realiteye rağmen bizim tavrımızın öyle mi olması gerekiyordu? Bence gerekmiyordu, daha mütevazı olarak başka bir sürü şey kotara-

bilirdik ama işte o bir parça yukarıda olmanın verdiği özgüven belki bizi biraz yanlışa itti. Bu arada şunu da hatırlatayım, ortada daha Kürt ulusal mücadelesi yok; 1968'lerde DDKO var, sonra DDKD kuruluyor. Biz buradaki bütün eylemlerde DDKD'lı arkadaşlarla ortak iş yapıyoruz. Her alanda ortak iş yapıyoruz. Onların ayrı bir örgütlenmesi var ama her alanda özellikle öğrenci kesimi içinde antifaşist mücadelede yan yana savaşıyoruz. Ayrıca bir de Seyyar Satıcılar Derneği kuruluyor. Orada beraberiz ve biz yürüyüşlerde şimdi PKK'nin milli marşı olan Herne Peş'i söylüyoruz, başka marşlar söylüyoruz. Her mitingimizde, her yürüyüşümüzde "yaşasın halkların kardeşliği" diye slogan atıyoruz.

Hatta mitinglerin bir kısmında Kürtçe konuşmalar yaptırtıyoruz, bunlar çok önemli. Mesela o dönemin en önemli Kürt hareketlerinden biri Özgürlük Yolu'dur. Daha sonra Rızgari diye ayrılır. Onlar da Alarızgari ve Rızgari olarak ikiye ayrıldı. Fakat memur örgütlenmesi TÖB-DER ve TÜM-DER içerisinde, Kürt siyasal hareketi içerisinde öne çıkan hareket Özgürlük Yolu idi. Tekrar geriye dönecek olursak, 1975-76'lardaki devrimci gençlik örgütlenmesinde de şöyle bir şey vardı: Üniversite gençliği belki biraz da mürekkep yalamış, biraz daha teorik formasyonu yüksek olmasına rağmen hayatın içerisinde egemen olan lise örgütlenmeleri idi.

İDOD vardı...

O sadece sizin yeteneklerinizden kaynaklanmıyor, objektif durumdan kaynaklanıyor. Yani İstanbul'da 4 tane üniversite var ama 400 tane lise var. Her lisede çıngar çıkıyor. Dolayısıyla yaygın bir örgütlenme ağı oluşuyor bunun içerisinde. Bir de o gençlik yaşı biraz daha aşağıya indiğinde "daha afacan" oluyor liseliler. Üniversite öğrencilerine baktığımızda sınıfsal karakterleriyle epeyce bir kısmı son sınıfa gelmiş, hayata dair bireysel hesaplar içerisine girmiş. İşte "okul bitecek, para kazanacağım, doktor olacağım, ne yapacağım" diye. Lise bir öğrencilerinin böyle bir tahayyülü yok. Onlar sadece devrim yapacak, faşizme karşı mücadele edecek ve faşistlere bölgeleri dar edecek. Tam da böyleydi İDOD örgütlenmesi. Bu anlamda çok yaygın bir örgütlenmesi vardı İDOD'un. Bizim Palavra Süleyman gibi, bu arada anmış olduk... Süleyman Etli'yi. Kendisi İstanbul'da yaşıyor.

Bir gün içerisinde Aksaray'dan başladık; Levent civarı, Taksim filan her tarafı afişledik; karşıya geçtik Üsküdar, Çiçekçi. Orada gerici eğitime protesto mitingini nasıl yaptık, nasıl bitirdik. Sabah 5'ti biz Üsküdar'da afişlemeyi bitirdiğimizde. İstanbul'un her yanı, o yumruğu yukarıda olan, şimdi herkesin gençlik örgütlenmesi için kullandığı bizim afişimizle donandı. O başka bir şeydi...

Evet, o gençlik örgütlenmesi bahsettiğim tabana oturuyordu. Bu aynı zamanda biraz da TÖB-DER örgütlenmesinin öğrencilere yansımasıydı. Çünkü her okulda gerçekten canını feda edebilecek 3-5-10 devrimci öğretmen vardı. Onlar öğrencileri de etkiliyordu. Öğrencilerin de zaten sosyal durumları ona uygundu. Bir de o dönemde artık sivil faşistler devreye girmeye başlamıştı. Hatta o dönemdeki gazeteler komando kursları, komando kampları falan kurulduğunu yazıyordu. Daha sonra devlet arşivlerinde bunların gerçekten de böyle olduğu açığa çıktı.

O sivil faşistler bölgeleri ele geçirmek için de yüklenmeye başlamışlardı ve onların temel felsefesi de merkezî yerleri tutup oradan herkesi etkilemekti. Yani diyelim ki Bakırköy'deki örgütlenmeler herkesin çok gözüne batan bir yerde. Dolayısıyla Ülkü Ocağı kurup onun çevresinde kontrolü ele geçirerek, Bakırköy'e gelenlerin tümünü kontrol etmek idi amaç. Onların felsefesi açısından belki doğru olabilir ama diğer bölgeler tali kalıyordu onlar açısından. Oralar da devrimcilerin örgütlendiği bölgeler haline dönüşüyordu. Ve tersi oldu, "hasta başı" stratejisinin bir benzeri diyelim. Varoşlardan örgütlenen devrimciler merkezleri ele geçirdi. Ve orada sivil faşist hareketin gelişmesiyle başlayan süreçte, devrimciler ağırlıkla bölgelerini korumak, kendilerini korumak, halkı korumak diye üç görev şiar edindiler. Ve bu çerçevede de mücadele devam etti.

Devam ederken bir yandan Federasyon İYÖD, AYÖD ve EYÖD (Erzurum, Yüksek Öğrenim Derneği) tarafından kuruldu. Erzurum, Malatya, Elazığ yani üniversitelerin olduğu çeşitli kentlerde Yüksek Öğrenim Dernekleri kuruldu ve daha sonra bakıldı ki bunların tek tek yaptıkları işler çok etkili olmuyor. Bunu bir federasyona dönüştürmek gerekiyor, bunlar arasında bir bağın oluşması gerekiyor. Ve Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu kuruldu 1976'da.

Bu arada ağabey Devrimci Gençlik dergisini atladık.

Devrimci Gençlik dergisi çıkıyor ve yaygın bir biçimde de dağıtımı yapılıyor bütün bölgelere. İnsanlar adeta eylem kılavuzu olarak görüyor *Devrimci Gençlik* dergilerini. Onun attığı başlıklara göre davranılıyor. "Faşizme karşı mücadele sokaklara taşınmalıdır" deniyorsa, sokaklara taşınıyor halk. Okullarda "gerici eğitime karşı mücadele temeldir" deniyorsa, "üniversitelerdeki mücadeleyi başat yapalım" diye bir başlıkla çıkıyorsa ona göre davranılıyor. Bir anlamda eylem kılavuzu gibi çıkıyor bizim açımızdan da. Başka siyasi hareketleri bilmiyoruz, bizim açımızdan öyle. *Devrimci Gençlik* dergisi çıkıyor ve daha sonra, 1975 sonu veya 1976 başı olabilir, yanlış hatırlıyor olabilirim yani, Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu oluşuyor. Ve bu, üniversite eylemliliklerinin ve öğrenci gençlik içerisinde örgütlenmiş olan gençliğin eylemlerinin ortaklaştırılmasına doğru evriliyor. Bu önemli bir ses getiriyor. Dev-Genç olmaya başlıyor. Erzurumlunun dediği gibi, Dev-Genç kurulmuş, Erzurumlular da nasıl olmuşsa üniversiteden çıkan iki Dev-Genç'liyi yakalıyor, birisi bağırıyor "la hele gelin Dev-Genç'lileri yahaladıh, aynı bizim gibi insan..." Artık Dev-Genç'i dev gibi bir şey mi sanıyorlar...

Buna benzer bir şeyi de ben anlatayım. Bu Ercüment, Dev-Sol'dan çok sevdiğimiz birisidir. Ercüment Fazıl Öztürk. Bunlar yakalanıyorlar. Belki Naim Öztürk de var yanlarında, tam hatırlamıyorum ama karakola gidiyorlar. Biz Dev-Gençliyiz diyorlar. Polis, "si..tirin gidin, ne Dev-Genci, sizin nereniz Dev-Genç?" diyor. Sonra Kamer Teyhani'yle Naim Öztürk karakoldan aldılar; o zaman anladılar ki bunlar Dev-Genç'li.

Evet, yani toplumda devrimcinin dev haline dönüşmesi. Geçen bir arkadaş bana diyor ki "ilk seni gördüğümde, "hakiki Dev-Genç bu"; 1,90 boyunda, iriyarı, sesi kalın davudi bir ses; "hah işte Dev-Gençlik böyle olur" dedim kendi kendime." Çünkü onun da kafasında Dev-Gençliler heybetli filan... Oysaki nice ufaklık bilirim ki Dev-Genç'te, devasa insanları dümdüz eder; yürek çünkü her tarafı... Devrimci Gençlik Dev-Genç'e dönüştükten sonra yavaş yavaş hareketin o en başta söylediğimiz gibi genel prestijinin, toplumun diğer kesimlerine de sirayet

etmesinden ötürü, Türkiye'de artık siyasi bir derginin Dev-Genç düzeyinde kalmasının, toplumu örgütlemeye yeterli olmayacağı tartışmaları başladı. Çünkü bölgelerden talepler geliyor; fabrikalardan, mahallelerden, işçi örgütlenmesinden, memur örgütlenmesinden talep geliyor. Ve yavaş yavaş o dönemde ihtiyaçtan kaynaklı olarak birim örgütlenmeleri de birtakım yayın organları çıkartmaya başladı.

Mesela Devrimci Öğretmen o senenin sonlarına doğru kuruldu. Tartışmalar başladı. Yani Dev-Genç, bizim hareketimiz, artık sadece bir gençlik hareketi olmaktan çıkmış, toplumun her tarafına sirayet eden, toplumun her tarafıyla ilişki kuran, yeni ağlar geliştiren bir hareket haline dönüşmüştür. Dolayısıyla da "bunun siyasal mekanizması, *Devrimci Gençlik* dergisiyle karşılanamaz" diye tartışılmaya başlandı.

Bu arada hatırlatayım, kültür sanatla ilgili başka bir çalışma da var. Sine-Sen'in örgütlenmesi yani her yıl AST'ın gösterilerine işçilerin topluca götürülmesi.

Bütün bölge örgütlenmelerinde, haftada bir ya da on beş günde bir, toplu halde belirlenmiş olan bir film, özellikle Yılmaz Güney filmleri, Sine-Sen'le irtibatlı olarak Sinema-Tek tarafından düzenlenen sinema günlerinde gösterilirdi. Ya da insanlar toplu halde çevremizde bulunan tiyatrolara veya bilindik tiyatrolara giderdi. Siyasal yapımızın bir parçası olduğu için bizim hareketin önemli bir ayağı idi bu. İnsanlar sinemayla tanıştı, tiyatroyla tanıştı, konserle tanıştı, hatta bir kısmı uluslararası müzikle tanıştı, cazla filan... Diğer hareketlerden çok farklı bir yanı vardı bizim hareketin. Ve işçi örgütlenmesi de yavaş yavaş güç kazanmaya başlamıştı. Bazı yerlerde şöyle oluyordu; oradaki işçiler örgütleniyordu tarafımızdan ve yönetimlere geliyorlardı ya da işyeri temsilcilikleri kazanılıyordu o işyerinde, komite ve konseyler oluşturuluyordu. Bir yanı böyleydi, bir yandan da biz bir şey yapmaksızın bir sendikadaki arkadaşlar, devrimci oluyordu zaten; yönetimdeler ama bizden yana tavır alıyorlardı. Böyle bir ikili karakter vardı. Mesela Keramik-İş sendikasında, Nakliyat-İş sendikasında çok fazla alttan alta örgütlenme yapmamıza rağmen yönetimde olan arkadaşlar siyasi tercihlerini bizden yana yapınca, o sendikaların içinde de ciddi

bir güç toparlanması başlamıştı. Evet; geldik 1976'ya. 1976'dan itibaren artık işçi sınıfı hareketi, biz ve bizim dışımızdaki siyasal hareketleri kapsıyor. TKP de o dönem çok ciddi bir biçimde örgütlemeye ve hareketlenmeye başlamıştı. DİSK, daha sonra DGM direnişi, faşizme karşı direnişler falan. Sadece ekonomik ve demokratik taleplerden dolayı meydana gelen eylemleri aşan bir noktada siyasal talepleri de içeren eylemlere dönüşmüştü işçi sınıfı hareketi.

TKP, "faşizme geçit yok" teorisi çerçevesinde hareket ediyordu çünkü onlar Türkiye'de henüz faşizmin olmadığını söylüyorlardı. Bizse artık faşizmin içsel bir olgu olduğunu, sürekli faşizm koşullarında yaşadığımızı; bunun zaman zaman açık faşizme dönüştüğünü ama genel anlamıyla da faşist bir iktidarın olduğunu söylüyorduk. İşçi sınıfı içerisinde eylemler devam ederken, yavaş yavaş 1 Mayıslar ciddi katılıma sahne olmaya başladı. 1976 1 Mayıs'ı çok görkemliydi. Burada ilginç bir şey anlatayım, biraz nükteli bir şey. 1976 1 Mayısı'na, az önce bahsettiğim enişte Bey Sefa Tarhan ve bizim bölgedeki insanlarla birlikte gittik. DİSK de çok görkemli bir gösteri yapmıştı. O zincirlerini kıran işçinin olduğu fotoğrafın çekildiği miting. Ben de Bakırköy civarındaki polisleri tanıyorum, sivil polisleri filan. Neyse gittik orada kortejde yürüdük. Daha sonra Sefa ile ayrıldık. Beşiktaş'tan gelen kortejlerin yanına doğru gittik. Gelenleri bir yandan sayıyoruz; ne kadar var bu örgütlenme içerisinde, hangi siyasal hareketin sloganlarını atıyor... Sine-Sen'liler geliyor, hangi sloganları atıyorlar? Efendim diyelim ki Sinema-Tek'liler geliyor, hangi sloganları atıyor? Yeni Çeltek işçileri hangi sloganları atıyor? Oralardan yola çıkarak Türkiye'deki genel siyasal durumu koklamak istiyoruz.

Şimdi orada duruyoruz, öğretmen hareketi geliyor, Devrimci Öğretmen pankartıyla falan, Sefa yanımda, bir baktım bizim bölgede bir sivil polis var, geldi yanıma; "hoca sen ne arıyorsun burada?" dedim "ya herkes geldi biz de geldik" falan filan... Şimdi kortej geliyor, Sefa başlıyor "aha bizimkiler geliyor", "kahrolsun faşizm", işte bilmem ne sloganları atıyorlar ya da kendi örgütleriyle ilgili taleplerini dile getirerek işçiyse işçi haklarıyla ilgili, öğretmense öğretmen haklarıyla ilgili. Sloganlardan belli oluyor. Arada bir "Tek Yol Devrim!" veya "Mahir, Hüseyin, Ulaş" sloganı atıyorlarsa tamam bizimkiler geliyor demektir. O kortej geçiyor.

Polis sol tarafımda, Sefa sağ tarafımda. Kortej halinde sağlıkçılar geliyor. Arada bir "Tek Yol Devrim!" sloganı atılıyor. Sefa gelip "bizimkiler geliyor" diyor. Uyarmam lazım, polis yanımda. Polis beni tanıyor ama benim siyasal kimliğimi çok fazla tanımıyor. Bölgeden öğretmen olarak tanıyorlar.

Direkt söyleyemiyorum Sefa'ya, vuruyorum bir yandan, ayağına basıyorum; "söyleme ulan bizimkiler geldi, bizimkiler gitti" diye. Adam gidip senin hakkında da benim hakkımda da rapor yazacak. Neyse Sefa döndü, hem polisin hem benim karşıma geçip "sen bana bir şey söylemek istiyorsun ama ne söylemek istiyorsun" dedi. Polis dedi ki "galiba benimle ilgili bir şey söyleyecek". Polis tak diye yanımızdan ayrıldı gitti. Sefa dedim "Allah belanı vermesin, lan ayağına basıyorum, vuruyorum yanımızdaki sivil polis filan diye"; böyle de ilginç bir şey oldu. O 1 Mayıs'la birlikte işçi sınıfının giderek politikleştiğini anlatmak için söyledim bunu. Çok görkemli bir 1 Mayıs'tı. Ve bu, tıpkı Gezi'nin AKP'ye vurduğu darbe gibi, onları korkuya sevk ettiği gibi, '76 1 Mayıs'ı da hâkim sınıfları korkunç biçimde rahatsız etti. Belki Amerika'yı da çok ciddi rahatsız etti. Katılım çok yüksekti ve insanlardaki coşku çok güzeldi. Çok da hırgür çıkmayan bir mitingdi. Bu onları korkuttu ve ondan sonraki 1 Mayıs'ta, benzer 1 Mayısların kutlanmaması için, çok büyük bir provokasyonla 1 Mayıs 1977 Katliamı'nı gerçekleştirdiler.

Bir parantez açıp işçi sınıfının mücadele sürecine de değinmiş olduk. 1977 yılında o tartışmalar da var, "Dev-Genç artık yetmiyor, başka bir yayın organı bulalım" filan. Ama o zaman, kitaplara da yansıdığı için söylemekte beis yok, İstanbul'daki Dev-Genç örgütlenmesiyle Ankara'daki Dev-Genç örgütlenmesi arasındaki gereklilik konusundaki tartışmalar devam ediyor. Ama İstanbul ile Ankara arasında siyasal olmayan, başta söylediğim gibi, ağırlıklı olarak bir çocukluk hastalığı veya kariyerist bir anlayışla, gerginlik yaşanmaya başladı. O arada yeni bir yayın organı tartışmaları da var. O tartışmanın ana hatlarının belirlenmesi için bildirgenin hazırlanmasına karar verildi. O sürecin detaylarını çok fazla bilmiyorum; yani kim ne söyledi, ne tartıştı. Ama İstanbul örgütlenmesiyle Ankara örgütlenmesi arasındaki gidip gelmelerden kaynaklı bir kopuş oldu. Hatta biz daha sonra onlara "askı" dediğimiz şey, "ilişkileri askıya aldık" dedi İstanbul tarafıyla.

Suni dengeydi.

Tam bir suni dengeydi. Suni denge tartışılıyordu ama gerçekten suni bir tartışmaydı. O aslında istim toplama işiydi. Suni denge meselesi ve suni dengenin nasıl kırılacağı. Çok ciddi ve çok önemli farklılıklar yoktu. Yani alternatif bir şey söylenmiyordu. Ama suni denge ve suni dengenin kırılması konusunda yeterli mücadele verilmediği İstanbul tarafından söylenirken, Ankara'daki arkadaşların da suni denge mücadelesinin kırılmasını yanlış kavradığına dair bir tartışma vardı. Neyse, o tartışmaların sonucunda bir kopukluk oldu ve İstanbul örgütlenmesi, "biz kendimizi bir süre için askıya alıyoruz, gözlemleyeceğiz bu tartışmaları; bizim tartıştığımız konularda ciddi adımlar atılıyor mu atılmıyor mu ona bakacağız, buna göre tavır belirleyeceğiz" dedi. Ve epeyce bir süre, 7 aylık bir süre...

Bu arada Devrimci Yol dergileri çıkıyor mu?

Hayır, daha çıkmamıştı. Önce *Bildirge* dağıtılıyor daha sonra *Devrimci Yol* dergileri çıkmaya başlıyor. Ama onlar bu arada kendilerini askıya almış durumdalar. Ankara'dan gönderilen dergileri dağıtmıyorlar İstanbul'da; genel bir kampanya varsa işte faşizme karşı ya da işçi direnişiyle ilgili ya da genel kampanya varsa, Ankara'dan gönderilen "talimatlar" yerine getirilmiyor İstanbul tarafından. Biz de o dönemde onlara "askıcı" diyorduk. Mahallelerde yoğun tartışmalar ve kırılmalar başladı o dönemde ve *Bildirge*'nin çıkmasıyla birlikte *Devrimci Yol* dergileriyle paralel olarak siyasal tartışmalar başladı. Oradaki arkadaşlar, muhalif oldukları cümlecikleri cımbızla çekip alarak, "bak burada siz politikleşmiş askerî savaş stratejisini reddediyorsunuz" gibi bir tartışmayla kendi kitlesini Devrimci Yol'a karşı yavaş yavaş kemikleştirmeye başladı. Ve 1978'de ayrılık gerçekleşti.

Bu arada 1977 1 Mayıs'ında büyük bir katliam ve provokasyon yaşandı. O, Türkiye işçi sınıfının ve devrimci hareketinin düşüşe geçtiği bir momenttir. Artık o denli büyük kitlesel işçi eylemleri örgütlenemedi. Daha çok siyasallaşmış işçiler artık bu işlere katılmaya başladı, oysaki 1976 ve 1977'deki 1 Mayıslarda çok politik olmayan binlerce işçi "işçi bayramı bizim bayramımızdır, bizim hedeflediğimiz şeyleri dile getirebileceğimiz bir alandır" diyerek katılıyordu. 1977 1 Mayıs'ından sonraki süreçteyse daha

çok politik işçilerin katıldığı kitlesel eylemler olmaya başladı ama hiçbiri 1976 ve 1977 1 Mayıs'ındaki kitleselliği yakalayamadı. O moment düşüş momentidir. Ve o momenti medya, bu dönem "merkez medya" olarak adlandırılan medyada yapıldığı gibi, o dönemde de, alçakça ve şerefsizce, katliamı ve provokasyonu göz ardı ettirmek için "Maocular ve Leninciler birbirlerine girdiler, çatıştılar; o yüzden bu insanlar öldüler, problem onlardadır, devlette değildir!" diyerek kapatmaya çalıştı. Bugün merkez medya nasıl alçakça "köyler kuşatılıyor, sokağa çıkma yasakları dayatılıyor ve evler tek tek taranıyor, en ağır silahlarla taranıyor"; "PKK'lılar çukur açmış, devlet orada kendi varlığını hissettiriyor" diyerek orada yapılan katliamları örtbas ediyor, sıradan insanlara yapılan zulmü nasıl göz ardı ettirmeye çalışıyorsa, 1977 1 Mayıs'ında da merkez medya provokasyonu ve katliamda devletin parmağı olduğunu göz ardı ettirmeye çalıştı.

Bundan şöyle bir sonuç çıkıyor, yaşadığımız çağda medyanın gücü çok önemlidir. Kulakları çınlasın, çınlar mı bilmem, Lenin'in 1905'lerde 1906'larda sinemayla ilgili ettiği şöyle bir laf var "sinema, toplumun örgütlenmesinde en önemli silahlardandır". Eğer günümüzde yaşamış olsaydı diyecekti ki "medya toplumun örgütlenmesi ve yönlendirilmesinde çok önemli bir silahtır!" Bu açıdan Lenin'i de anarak şimdiki devrimcilere bir şey söylemiş olalım. Medya ufak tefek ayrılıkları öne çıkartarak güçlenebileceğimiz olanakları reddetmeyelim. Televizyon kanallarında böyle şeyler yaşandı, gazetelerde bazen böyle şeyler yaşandı; birbirimize destek olalım. Medyada ne kadar güçlü olursanız, toplumu etkileme gücünüz o kadar artar.

Çünkü toplum artık eskisi kadar okumayan daha çok dinleyen bir noktaya evrildi. Bir felsefeci yazarın söylediği gibi artık insanlar spor yapmıyor, spor yapanları seyrediyor. İnsanlar tiyatro yapmıyor, tiyatro yapanları seyrediyor. İnsanlar siyaset yapmıyor, siyaset söylemlerini dinliyor. O açıdan medyanın gücü giderek artıyor. Buna dikkat etmek lazım. O noktada gerekli çabaları sarf etmek lazım. En küçük bir medya gücümüzün ayakta kalabilmesi için en büyük fedakârlıkları yapmamız gerekir. Ve bunu da bizim siyasetten yok falanca siyasetten demeden yapmak lazım. Ben mesela gazete alacaksam *BirGün* alacaksam, üç tane alıyorum; bir tane eve alıyorum, bir tane bir arkadaşa bırakıyorum, bir tane de kahveye alıyorum. Onun dışında diğer siyasal

hareketlerin gözüme çarpan bir şeyi varsa, diyelim ki *Özgür Gündem* varsa, *Gündem* varsa onları da alırım. Bir kuruş da olsa bir katkısı olur belki yaşamaları için diye. Bütün insanların böyle davranması gerekir diye düşünüyorum.

Evet, geldik ayrılık aşamasına. O ayrılıklarla ilgili kitaplara yansıyanlardan başka detay bilmiyorum ben de. Yani kim ne dedi, Oğuz ne dedi, Dursun ne dedi, Melih ne dedi, öbürü ne dedi, buraya gelen arkadaşlar ne dedi, Kamer buradan Ankara'ya gidince ne dedi bilmiyorum detaylarını ama bildiğim böyle bir düşünsel ayrılığı ortadan kaldırmak için gösterilen çabalar vardı. Özellikle Ankara kanalında çabalar daha fazlaydı ama orada da bence bir miktar kariyerizm vardı. Orada o fedakârlık yapılmış olsaydı ne olurdu bilemiyorum. Daha iyi olurdu diye düşünüyorum. Daha sonra *Devrimci Yol* dergisi çıkmaya başladı, Devrimci Yol örgütlenmeye başladı.

Devrimci Yol'u diğer ana akım sol siyasetlerden ayıran özellik neydi? Sonuçta bir şeyler vardı da bu kadar güçlü, bu kadar etkili oldu. Hâlâ hangi kasabaya giderseniz gidin mutlaka bir Devrimci Yolcu vardır. Bunun için de bir bakış açısı gerekiyor. Bir yöntem, bir yol, bir felsefe gerekiyor. Devrimci Yol neydi?

Şimdi bunu sadece biz söylemiyoruz, Türkiye'yi araştıran yabancı siyasal yapılar da aynı şeyi söylüyorlar. Devrimci Yol bir halk hareketiydi. Önce bunu tespit etmek lazım. Devrimci Yol sadece öğrenci hareketi değildi. Devrimci Yol sadece bir memur hareketi değildi. Bir yanı buydu. İkincisi Devrimci Yol'un alt kadroları dediğimiz kadrolar, neferleri, benim görünmez kahramanlar dediklerim, onlar ne yukarıdakilerin didişmesine bakıyordu, kim kiminle ne konuşuyor ne ediyor ona bakıyordu; ne diğer devrimcilerle aralarındaki farka bakıyordu. Şuna bakıyorlardı: Ülkemizde bir faşizm saldırısı var, bu faşizme karşı halkın ve çevremizdeki insanların can ve mal güvenliklerini korumakla yükümlüyüz. Bir yanı buydu.

İkinci yanı kolektif bir anlayış yukarıdan aşağıya yaygınlaştırılıyordu. Hatırlarsan Devrimci Yol dergilerinde hatta *Devrimci Gençlik* dergilerinde başlamıştı bu. Kitap listeleri verilirdi insanlara. Bir Devrimci Yol'cunun okuması gereken bir kitap önerilmişti o dergilerde: *Liderlik ve Demokrasi* diye bir kitap.

Bu kitap Vietnam'daki savaşı anlatan bir kitaptı. Bir Amerikalı kadın Vietnam'a gitmiş, Vietnam'da komünistlerinin Amerikan emperyalizmine karşı verdiği mücadeleyi araştırıyor. Orada bir bölüm vardı. Diyordu ki, "10 gün kaldım, bir birlikte kimin komutan olduğunu, emri kimin verdiğini anlayamadım." Çünkü bütün kararlar ortak tartışmalar sonucunda alınıyordu, kolektif bir mücadele anlayışı ve kolektif bir liderlik anlayışı vardı. Devrimci Yol da bunu öneriyordu, kolektif yapı. Zaten bütün alt birimlerde böyle yürüyordu iş.

Şimdi, yukarıdan atamalar ne zaman oldu biliyor musun, ayrılıktan sonra. Dev-Sol/Dev-Yol ayrılığından sonra oldu. Ondan önce kesinlikle yukarıdan hiçbir atama yoktu. Alttan gelen gelmiştir, gelmiştir kendisi el koymuştur işe. İşçi örgütlenmesiyse, işte Devrimci Metal-İş örgütlenmesini yapanlar gelmiştir. Kamer'dir, Sedat'tır, Ahmet'tir, Mehmet'tir, her kimse, kendi örgütlenmelerinin içinden gelmiştir. Şöyle bir şey olmamıştır mesela: Eskişehir'den bir adamı getirip falanca yerdeki örgütlenmeye "buraya sen bakacaksın, burayı sen örgütleyeceksin" diyeceksin. Yerelden ve alttan yukarıya doğru örgütlenmeler olmuştur. Alan örgütlenmeleri olmuştur ve o örgütlenmelerde demin bahsettiğim kitaptan alınan feyzle, ortak liderlik, kolektif liderlik, kolektif mücadele anlayışı geliştirilmeye başlandı. Bu ister istemez seni halklaştırıyor. Birlikte mücadele ettiğin bir adam da "ha ulan birlikte karar aldık" diyor. Senin verdiğin mücadeleyi halk içselleştiriyor. Dolayısıyla katılım çok yüksek oluyor.

Mesela ilginç bir örnek vereyim. İddianamelerinde okuduğum için söyleyeyim. Acilciler Bursa'ya gidiyor, bir yere bir şey koyacaklar bomba mı molotof mu ne atacaklar; arabayla Bursa'ya giderken sigara falan almak için Karamürsel'e uğruyorlar. Bir bakıyorlar, orada sağcı bir dernek var. "Yahu giderken bari oraya da bir şey atalım" diyorlar. Bir tane bomba atıp yola devam ediyorlar Bursa'ya doğru. Oradaki devrimciler bu saldırıyı kaldırabilir mi, buradakiler ne yapar? Bu saldırının buradaki yansıması ne olur? Hiç hesap kitap yoktu. Devrimci Yol'un böyle bir şeyi yoktu. Hatırlarsan *Devrimci Yol* dergilerinin bir tanesinde, 23. ya da 24. sayı olmalı, bizi çok eleştirmişti sol. "Karşıdevrim güçleri sağda solda bomba patlatıyor, bunlar karşı devrime hizmet ediyor" başlığıyla bir yazı çıkmıştı. Şimdi temel

felsefe buydu. Yani kardeşim "sağda solda bomba patlatmakla olmaz, bu başka bir şey, bunları yapmayın" diyoruz. Sonuç itibariyle bu yazı kendi çevrelerindeki elemanlarına, kendilerini destekleyenlere bu eylemlerin doğru olmadığını anlatıyordu. Bir anlayış buydu. Bir de alttaki örgütlenme, önce kendiliğinden başlayan ama o siyasal hareketin yaptıklarına sempati duyan insanları toplamıştı. İster istemez bir organizasyona dönüştü. O organizasyon Devrimci Yol'u Devrimci Yol yapıyordu. Yani şöyle bir şey olmadı: Buradan Ardahan'a bir adam gönderip, "git orada hamalları örgütle" ya da "Hamal Derneği kur" veya "Ardahan'da Devrimci Kadın Derneği'ni kur" denilerek birisi görevlendirilmiş değil. Devrimci Yol örgütlenmesinin belki binde birinde böyle bir şey olmuştur.

Mesela bir DKD örgütlenmesinde aynı senin dediğin oldu. Zaten Dev-Sol/Dev-Yol ayrılığının da yaşanmaya başlayacağı süreçti. Yukarıdan dediler ki "Kadın Derneği kurulması gerekiyor". Çünkü TKP İlerici Kadınlar Derneği'ni kurmuştu, bizim de bir dernek kurmamız istendi, bu yukarıdan geldi. İlk yukarıdan müdahale odur. İlk Devrimci Kadınlar Derneği'nin kuruluşuyla başlamıştır diye düşünüyorum. Ondan önce böyle bir müdahale ve irade yok. Herkes aşağıdan gelip yükseliyor ya da yükselemiyor yani.

Ama bu söylediğin 1979'lar falan...

1979 değil... Sedat Kesim'in gelişi Dev-Sol ayrılığına denk düşer. Bünyamin İnan'ın gelişi de öyledir. Çünkü ben biliyorum ki 1977 1 Mayıs'ında dışarıdan gelenler vardı. Nizamettin Orhangazi'nin gelişi falan.

Bunlar görevlerini askıya alınca, Devrimci Yol'un buradaki çalışmaları sekteye uğramaya başladı, müdahale edildi.

Bu arada şunu da atladık diye düşünüyorum: Geçmişte biz nasıl bir çalışmayla kendimizi yetiştiriyorduk? Yani o mahallelerde, derneklerde verilen seminerleri atladık. Kadro çalışması yapanların aile eğitimini atladık. Geniş kitlenin eğitimi nasıl olurdu? 3'lü eğitim sistemi vardı. Sosyalizmin dünyaya bakışı, bunu atladık... Bu ciddi bir şeydi.

Birincisi bu kolektif bir anlayış, ikincisi sanata ve kültüre yoğunlaşma; bunları teşvik eden anlayış. Üçüncüsü hayatın her alanına müdahale etme anlayışı. Bu alanda devrimcilerin kendilerini geliştirmeleri, siyasal düşüncelerini pekiştirmeleri ve kendisi için sınıf olacak çalışmaları yapabilmeleri için ciddi bir eğitim süreci de vardı. Kurulan derneklerin tümünde, istisnasız haftada en az bir gün, siyasal konulu konferanslar, seminerler, tartışmalar olurdu. Yer yer "birikimi fazla olan arkadaşlar" çağırılırdı. Mesela Yenibosna'daki Kuleli Kültür Dayanışma Derneği'ne çok sayıda tanıdığımız devrimci arkadaş gelmiştir. Onlar seminer vermiştir, çevredekiler onlara soru sormuşlardır. Yani kitlenin sadece eline silah alıp faşistlere karşı dövüşmesi değil, sınıfsal bilinci de kapsayacak şekilde, ilerideki mücadelelerde yer alabilecek seviyeye gelebilmeye yönelik bir anlayış hâkimdi.

Bunun bir ayağı, genel halk içerisindeki derneklerde, sendikalarda, şuralarda buralarda yapılıyordu. Diğer bir ayak, kadrolar düzeyinde yaşanıyordu. Bu da önemliydi. Kadro eğitimi de ikili üçlü oluyordu, bunları artık söylemek lazım. Bir, siyasal eğitimden geçiliyordu; iki silahlı külahlı işlerden geçiliyordu (kadrolarından bahsediyorum ama); üç politik tutumla ilgili eğitim çalışmalarından geçiliyordu. Biz mesela Bahçelievler'de Yenibosna'da Halk-Der diye bir dernek kurduk. Doktorlarla ilişki kurduk. Haftada bir gün, sanıyorum Türkiye'deki dört beş önemli diyabet uzmanından biri olan, Profesör bir arkadaşımız gelir, halk sağlık günleri düzenlenirdi. Hiç kimse söylememişti bunu, buradaki devrimciler karar vermişti buna. Şöyle bir şey var: Çevremizdeki insanların ekonomik şartları hastaneye gitmeye, muayene olmaya yetmiyor. Böyle bir şey oluşturursak halkla birleşmek açısından çok faydası olur diyerek böyle bir öneride bulundular, biz de bu öneriyi kabul etmek zorunda kaldık.

Her bölge kendi durumunu tahlil edip, yapacağı eylemliliği, sosyal ve siyasal faaliyeti kendi öznel koşullarına göre değerlendiriyordu. Merkezî bir yapılanma yoktu, dayatma yoktu. Fındık meselesiydi ya da İstinye'de bir yol meselesiydi, Hisarüstü'nde su meselesiydi falan... Hani o bizim özgür durumların özgür tahlili...

Direniş komiteleriyle ilgili diyoruz ya "geleceğin nüvelerini taşıyacak", aslında Devrimci Yol hem mücadele içerisinde hem de geleceğin nüvelerini gösteriyordu. Şöyle bir anlayış vardı: Biz iktidara geldiğimizde halkımıza neler yapabileceğimizi gösterebilmeliyiz, bugünden görmeli ve yaşamalıyız. Demin bahsettiğim Halk–Der'de sağlık günleri, kooperatifçilik yaygın bir biçimde örgütlenirdi. ÜNKO vasıtasıyla büyüyorsun, bir kooperatif ağı kuruyorsun. Bir Akçimento örgütlenmesi var. Geldiler dediler ki: "Akçimento'da örgütleniyorlar, orada üç faşist var örgütlenmeyi engelleyen, onları bir halletmemiz lazım." "Nasıl halledelim?" dedik. "Sen bir ekip kur, Büyükçekmece'de onların oturduğu bir kahve var, gidelim oraya, gerekli şekilde uyarırız 'bizim örgütlenmenin önüne geçmeyin namussuz herifler' diye." Ulan kim olur kim olur derken aklıma Haydar Çevik geldi, ayı Haydar, Hopalı. Gittim Haydar'a dedim "böyle böyle bir şey var". Haydar da o zaman İETT Kampı'nda cankurtaran. Ama bir yemek yiyor, bir seferde 10 kap. Ama sabahtan akşama kadar denizde cankurtaranlık yapıyor, kürek çekiyor falan. Zebellah gibi bir şey. "Tamam" dedik biz işte "gidelim."

Kamer, bir de Hüseyin Gülseven'in amcasının oğlu (Ali Gülseven) mu ne vardı. Neyse kahveye gittik, bize gösterdiler hangi masada oturuyor faşistler. Üç kişiler, bir tanesi onlara öncülük yapıyor. Biz de giyinmiş kuşanmış haldeyiz yani anlayacağınız gibi. Herhangi bir çatışma çıkarsa ona hazırlıklı gitmişiz. Haydar dedi ki "ben kahveye gireyim, onu evire çevire döveyim, ondan sonra bir şey çıkarsa siz müdahale edersiniz; bir şey çıkmazsa çıkar gideriz." Biz kahvenin iki tarafında güvenlik aldık. Ayı Haydar içeriye girdi, çıktı dışarıya. "Ulan Haydar, hani sen adamı dövecektin" dedik! "Pezevenk dayanmadı ki, bir tane vurdum bayıldı" dedi. Ondan sonra o faşist bir daha örgütlenmenin önüne geçmedi.

Devrimci Yol'u Devrimci Yol yapan farklılıklar nelerdir? Kooperatif örgütlenmelerine değindik. Anadolu'nun diğer yerlerinde somut sorunlarla ilgili kampanyalar yapılıyor ve örgütleniliyor. Bu halka değme meselesidir. Şu anda bence Kürdistan dışında Türkiye solcularının ve sosyalistlerinin en önemli eksiklerinden biri halka dokunmamaktır. Ben kendi gençliğimi hatırlıyorum, evimde ayda on gün bile kalmazdım. Bir gün bir gecekonduda kalırdım, bir gün bir grev çadırında kalırdım, üç gün birinin

evinde kalırdım, bir gün başka yerde kalırdım. Sonuçta halka değiyorsun. Şimdi ne oluyor görüyorum ben. Toplantıdan toplantıya beş kişi bir araya geliyor, 10 kişi ya da parti anlamında silah dumanları arasında emperyalizmi perişan ediyorlar, bir iki karar alıyorlar şöyle yapmak lazım böyle yapmak lazım diye, 15 gün sonra bir araya geliyorlar ve o karar unutuluyor, yeni bir karar alıyorlar falan. Halka değmeyince sorunları da tespit edemiyorsun. Halkın içinde olabilesin ki halkın sorunlarını tespit edebilesin.

Yani bu neye benziyor; yukarıdan helikopterle giderken ormanı görmeye benziyor. Ormanı orman olarak görüyorsun ama ormanın içinde ağaçlar ve tek tek ağaçların sorunları var, toplum da öyledir. Canlısı var, börtüsü var, böceği var. Orman sadece orman değildir, halk da böyle. Tepeden bakarsan halkın sorunlarını tespit edemezsin. Sorunlarını tespit edemezsen halkla birlikte bir şey yapamazsın. Büyük şehirlerde böyle bir problem var, ben İstanbul'da yaşadığım için İstanbul'u biliyorum. Ama Anadolu'da kısmen halka değiyor devrimciler. Artvin'de diyelim ki su için mücadele ediyor, Rize'ye geliyor Ayder Deresi için mücadele ediyor, Soma'da başka bir şey yapıyor, İzmir Dikili'de başka bir şey yapıyor; halkın somut problemleriyle ilgili. Ben buna siyasal mayalanma diyorum. Şu anda Türkiye'de siyasal mayalanma var. Basit ve önemsiz gibi gözükebilir ama bu tekil direnişler ve tek tek yapılan işlerde, hele başarı elde edilmişse, o insanlarla birlikte bir şeyleri başarabiliriz duygusu ve birliktelikler giderek güçleniyor.

Harun Karadeniz'in *Olaylı Yıllar ve Gençlik* diye bir kitabı var. Orada anlatıyor: "Biz gençlik örgütlenmesini yaparken, '60'lı yıllarda, Ege'de bir türün mitingi organize etmeye karar verdik. Ama o keskin arkadaşlarımız bize 'sizin ne işiniz var, üniversitenin sorunları var, gençliğin sorunları var, niye tütün mitingi yapıyorsunuz?' dediler. Ama görkemli bir tütün mitingi yaptık." Ondan sonra her yıl devrimciler bulundukları alanlarda üretimden gelen problemleri öne çıkartan mitingler yapmaya başladı. Ordu'da fındık mitingi, Rize'de çay mitingi, Ege'de tütün mitingleri ve halklar bütünleşmeye başladılar. Hakkâri'deki Zap Suyu, hâlâ "Deniz'lerin köprüsü" diye anılıyor yanılmıyorsam.

Bu halka değme noktasında "bu CHP'li uzak dursun, bu AKP'li uzak dursun, bu Adalet Partili uzak dursun, bu Milli Selamet Partili uzak dursun" gibi miydi, yoksa mahallenin bütününü kapsayan bir şey miydi?

Bütününü kapsayan bir anlayıştı. Bakın iki örnek verelim buna. Birisi benim bizzat yaşadığım bir örnek. Kooperatif örgütlenmesi yapıyoruz, buraya tabandan böyle bir talep geldi. Bir kooperatif kurduk o zaman. ÜNKO destek veriyordu birtakım şeylere falan. Yiyecek işini de biz kendimiz hallediyorduk. Beş yöneticisi vardı. Biri o zamanın partisi olan Adalet Partisi'nin önemli bir ismi olan mimar Coşkun Bozkurt. Belediye başkanlığı adaylığına hazırlanan bir adam var kooperatifin yönetiminde. Cemal diye bir arkadaş vardı, o CHP'liydi, o da yönetimde. Diğer ikisi siyasetle işi olmayan mahalleden insanlardı. Bir de öğretmen vardı içlerinde. Birinci örnek bu, yani bizim bakışımız anlamında.

İkinci örnek, Fatsa'da büyük operasyon başlamadan önce bütün partilerin ilçe başkanları -Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Milli Selamet Partisi- bir araya geldiler ve basına açıklama yaptılar, "Biz Fatsa'da mutluyuz, bize dokunmayın" diye. Gerçekten de oradaki devrimciler, ne Adalet Partiliye, ne Milli Selamet Partiliye, ne Cumhuriyet Halk Partiliye yönelik fiziki ya da siyasi herhangi bir baskı uygulamıyorlar; çünkü onlar halkın bir parçasıydılar ve onlarla birlikte var olacaklardı. Bu çok önemli bir örnektir. İstisna bir yer. Faşist adilerle birlikte davrananları bu durumun dışında tutmak lazım.

Fatsa Belgeseli'nde izledim, yaşlı bir amca, Milli Selamet Partisi'nin o zamanki ilçe başkanıymış. Milli Selamet Partisi'nden Fikri Sönmez'i soruyorlar röportaj sırasında, sen de izlemişsindir. "Ben o zaman Milli Selamet Partisi'ndeydim ama hâlâ Fikri'yi sevgiyle saygıyla anıyorum, bize çok şey kattı, yazık oldu ona" diyor. Ve bugün bile aynı noktada duruyor adam.

Evet... İşte o insan ilişkisi, Devrimci Yol'u diğerlerinden ayıran farklardan bir tanesidir. Ve bunun temelinde de insan meselesi yatar. Yani biz faşistlere insan demiyoruz, onlar farklı bir yaratıktır. Ama onun dışında kalanlar gerçekten insandır. Şu

veya bu nedenle etkilenmiştir. Kimisi a partisindendir, kimisi b partisindendir, kimisi c partisindendir; kimisi topçudur, kimisi popçudur hiç önemli değil. "Onlarla ortak bir şey yapabilir miyiz?" noktasında bir anlayış geliştirmiştir Devrimci-Yol. Bu anlayış tam bir halk hareketi olmasına hizmet etti.

1989'da burada Siyami'nin evinden polisler alıp götürdü bizi, ihbar etmiş bir tanesi. Biraz fazla yüksek sesli tartışmışız herhalde. Neyse, polis Devrimci Yol hakkında sıkıştırıyor, "Devrimci Yol ne yapıyor?" falan diye. "Yahu yok, Devrimci Yol'u nereden çıkartıyorsun!" dedim, "ulan nasıl yok, hangi taşı kaldırsam altından Devrimci Yol çıkıyor" dedi. "Biz halk hareketiyiz, halkı yok edemeyeceğimiz için hangi taşı kaldırsanız altından mutlaka Devrimci Yolcu birisi çıkar" dedim. Gerçekten öyleydi, halk hareketiydi. Devrimci Yol'u inceleyenler de bunu görüyor, yurtdışından gelen yazarlar çizerler... Türkiye'deki araştırmacılar da görüyor. Yazarların içine giriyorsun, Devrimci Yolcu yazarlar var; sanatçıların içine giriyorsun sanatçılar da var; memurlar da var; öğretmenler de var; köylüler de var; işçiler de var; medya da var.

Ve demin söylediğimizi pekiştirecek üçüncü bir örnek geldi aklıma. *Demokrat* gazetesi. *Demokrat* gazetesinde Devrimci Yol'dan bir iki kişi vardı yazar çizer; diğerleri bizim dışımızdaki insanlardı. Aslan Başer Kafaoğlu, Dursun Akçam, Emil Galip Sandalcı... Öyle bir anlayış vardı ve doğru bir anlayıştı. Şimdi bakıyoruz, dünya genelinde incelemeler yaptığımızda, *Brezilya İşçi Partisi Deneyimi* diye bir kitap var mesela, alın okuyun, benzer örnekleri görürsünüz. Kendisinden ibaret değil; kendisinin dışındakileri, herkesi işin içerisinde katan örnekler. Mujica'yı okuyorum şimdi, o da benzer bir şey söylüyor. Gerilla önderi, daha sonra başka oluyor filan. Demek ki bugün bizim yapmamamız gereken şeylerden bir tanesi de itelemek; kendimizden uzaklaştırmak değil, kendimize yaklaştırmak için halkla bir rota çizmemiz lazım. Ama biz genellikle "benim gibi düşünmüyor" diye iteliyoruz. Herkes bire bir bizim gibi düşünmek zorunda değil. Dolayısıyla Dev-Yol'u Dev-Yol yapan şeylerden bir tanesi de bu halklaşma mantığıydı. Onun temelinde de insan öğesi vardı. Bugün hâlâ yapıyor demeyeyim ama yapmaya çalışıyor, eksiklikleri var. 1979'ları da bu anlamda tükettik.

1979'da sıkıyönetim var. Bu sıkıyönetime karşı ortak mitinglerimiz var, biliyorsun. Ortak eylemlerimiz var, gemi eylemi filan. Halkın Kurtuluşu ile de ciddi çatışmaların yaşandığı, hemen öncesi böyle bir dönem var. Ama 1979'a geldiğimizde, sıkıyönetimle birlikte hem DİSK'le, Partizan'la, onların deyimiyle konuşursak hem Maocu bozkurtlarla hem de sosyal faşistlerle ortak bir zemin hazırlamaya çalışıyoruz. Bir cephe oluşturma çabaları var. Abdullah Baştürk'ün genel başkan olduğu bir yasal parti tartışması da var bu arada.

Yasal parti tartışması aslında biraz TİP'ten alınan bir örnektir. Aradaki fark şu, TİP'in kurulduğu konjonktürde, henüz Türkiye'deki yapıların birbirlerinden siyasal olarak ayrılıkları su yüzüne çıkmamış. O dönemde kuruluyor ve oldukça da başarılı oluyor. 15-16 milletvekili çıkartıyor. O vekiller meclisi sallıyor, öylesine bir süreç. Oradan alınan örnekle "parti kurmalıyız" üzerine yoğun bir tartışma var. Partinin başına da Abdullah Baştürk geçmeliydi. Önemli ayaklarından biri işçi sınıfından gelecek; çünkü Genel-İş o dönemde DİSK'in içerisinde çok önemli bir örgütlenmeye sahip. Maden-İş'ten sonra en önemli örgütlenmeye sahip.

Sol içerisinde bu tartışmanın iki boyutu var. Bir, "partiyle mi iktidara geleceğiz" deyip reddeden bir kanat var. İkinci kanat "hayır, parti önemli bir organdır; demokrasinin, özgürlüklerin, işçi haklarının geliştirilmesi için bu parti mücadele edebilir" diyor. Ama o tartışma sonuçlanmadan sıkıyönetim süreci darbeye doğru evrildi. Sıkıyönetimden sonra darbenin geleceği açık bir şekilde belliydi. Hatta *Derimci Yol* dergilerinde "hazırlıklı olmalıyız" diye yazılar vardı. Burjuvazinin sözcülerinin bir kısmı da, Ecevit de, "bir gün düdük çalınır, maç biter; sahaya inin" diyordu. Nitekim daha sonra darbeci faşist generallerin açıklamaları, "biz bir yıl önce darbe yapacaktık ama durum biraz daha olgunlaşsın diye bir yıl erteledik" şeklindeydi. O dönemde Halkın Kurtuluşu ile ortak eylemler yapıldı. Diğerlerini de katabileceğimiz çalışmalar yapıldı fakat bu çalışmalar yeterince başarılı olmadı. Bence bunun nedenlerinden biri, DİSK içerisindeki TKP yandaşlarının ipin kendi ellerinden kaçacağı kaygısıyla bu işlere ket vurup kendilerini öne çıkartan eylemler yapmasıydı. MESS'e karşı eylemler vardı. Ona bütün sol hareketler destek verdi ve

başarılı olundu. Önce DGM direnişi başladı, DGM'ler kalktı; sonra MESS direnişi oldu. Hatta o dönemki DİSK afişlerinde "DGM'yi ezdik, sıra MESS'te" yazıyordu. Bunlar olumlu şeylerdi fakat yavaş yavaş gelen cuntaya karşı ortak mücadelede keskinleşmiş olan Maocular, Leninciler, Arnavutlukçular, Kübacılar biçimindeki ayrışmalardan ötürü faşizme karşı ortak bir cephe oluşturulamadı. Halkın Kurtuluşu ile büyük bir miting yapıldı.

Dolmabahçe'den yürüdük, onlar Beşiktaş'tan yürüdüler Taksim'e.

Bir de gemi tantanası vardı. Gemiye el konuldu. Boğazda iki tur atıldı, epeyce tantanası oldu. Ama bu eylemler Anadolu'da yeteri kadar organize edilemedi. Küçük yerlerde baskı daha fazla hissediliyor, büyük yerlerde her tarafı kontrol altına almak mümkün değil. Ama Kars'a iki asker gönderdin mi kısmen kontrol edebiliyorsun. Yasal parti tartışması yarım kaldı. O şartlarda gerçekleşseydi de çok etkileyici olamayacaktı; çünkü genelde sıkıyönetim vardı ve sıkıyönetim de yetmiyordu darbe için. O arada Kahramanmaraş ve Çorum olaylarını patlattılar. Kahramanmaraş, 24 Aralık 1978, sıkıyönetimden hemen önceydi. Maraş olayları bahane edilerek sıkıyönetim ilan ettirildi Ecevit'e. Biz bir yandan siyasi olarak bu gidişin sonunun darbe olacağını, buna hazırlanmak gerektiğini ve bu anlamda da bütün sol ve devrimci hareketlerin buna karşı ortak mücadelenin gerekli olduğunu yazıp çizmemize rağmen, solun birliğini bozan işlere solun bir kısmı da çanak tuttu diyebilirim.

Belki o zamanki Sovyetler Birliği'ndeki revizyonist diktatörlük dediğimiz diktatörlüğün baskısıyla, Türkiye'de Maocular, Goşistler filan diyerek TKP kendi dışındaki güçlerle arasındaki ilişkileri iyice gerdi. Sıkıyönetim döneminden kısmen önce öğretmen, memur, sağlıkçı örgütlenmeleri gibi çalışanlar arasındaki örgütlenme de çok yüksek boyutlara ulaşmıştı. 1977 1 Mayıs'ından sonraki düşüş, bir biçimiyle oralara da yansıdı. Ama oralara yansıması birinci şıkta bahsettiğim gerginlikler çerçevesinde oldu. İstanbul'da TÖB-DER'in kongresi vardı. Belki bugüne kadar Türkiye'de yaşanmış, demokratik kitle örgütleri anlamında söylüyorum, en geniş katılımlı kongreydi. Belediyenin büyük binasının altında, havuz başında büyük bir kongre

gerçekleşti. Hatta 14:30'a kadar insanları içeriye alamadık. Salon doldu fakat orada da sol içi tartışmalardan kaynaklı...

Talip Öztürk mü vardı, TKP'den?

O dönemde ben Devrimci Öğretmen'in İstanbul başkanlığı adayıydım. TKP'nin adayı Talip Öztürk idi. Onu da saygıyla analım. Ama geçici bir başkan vardı, Celal, TSİP'ten bir arkadaştı. Onu da rahmetle analım.

Bir de geçici kapatması vardı, sanıyorum o yüzden geçici başkandı o.

TKP'liler önce işgal etmişlerdi, sonra biz o işgali kırmıştık. Kırınca orada bir boşluk oldu, geçici bir kapatma oldu. Daha sonra da atama yapıldı, Celal arkadaşımız başkan oldu, genel başkan da Gültekin Gazioğlu'ydu. Dediler ki "sizin bir tek göreviniz vardır, bu şubeyi kongreye götürmek". O kongrede kavga çıktı. Divan başkanlığı seçiminde iki farklı sonuç çıktı. Bizim arkadaşların saydığı rakamlarla TKP'lilerin saydığı rakamlar birbirini tutmadı. Bunun üzerine bir tartışma çıktı. Kavgada müthiş bir panik yaşandı. Salonun bütün camları paramparça oldu. Altı saatte salona doldurduğumuz insanlar on dakikada salonu boşalttı. TÖB-DER ve benzeri örgütlenmelerde o dönemde düşüş başladı. Ondan sonra da örgütlenme devam etti ama o eski ivmeyi bir daha yakalayamadık. Sadece öğretmenlik yapıp TÖB-DER'e üye olan arkadaşlar hızla TÖB-DER'in eylemlerinden uzak durmaya başladılar. TÖB-DER sadece kadroların gidip geldiği, kadroların arkadaşlarını da kollarına takarak gidip geldiği bir örgütlenmeye döndü.

Bütün bunlardan çıkan sonuç şu; sol içi ideolojik yarış içerisinde olan yapılar bunu kavgaya dönüştürdükleri anda herkes kaybediyor. Buradan bu sonuç çıkıyor, çünkü herkes kaybetti. O dönem TÖB-DER ve öğretmen örgütlülüğü kaybetti. Günümüze gelirsek, KESK'in de aşağı kalır yanı yok ve hiçbir tecrübe edinememişler gibi geliyor bana. O sol içi tartışmaların örgütün içini boşaltabileceğini görmeleri gerekiyor. Günümüzdeki şartlar da 1979 sıkıyönetim şartlarına benzer şartlardır. Belki bir askerî darbe olmayacaktır Türkiye'de, çünkü konjonktür ona kapalı gibi görünüyor ama daha sert, daha acımasız şartlar var ülkede. Bir

saldırıyla karşı karşıya kalacağımız açık. Bu saldırıyı kimsenin tek başına göğüsleyebilmesi mümkün değil. Bugünkü şartlarda üzerimize düşen görevlerden bir tanesi de ortak mücadele zeminini aramak olmalıdır. Mujica'nın ya da gerilla olduğu zamanki adıyla Pepe'nin söylediği güzel bir laf var: "Türkiye ve Türkiye'ye benzer geri bırakılmış ülkelerde solcular, ellerinde büyük bir büyüteçle birbirleri arasında ne gibi farkların olduğunu arıyorlar; birlikte yapabileceğimiz neler var diye arasalar bu iş toparlanacak."

Sanıyorum Dev-Yol'un işçi sınıfına bakışı ve örgütlülüğü tam da bu dönemde daha bir üst boyuta çıkıyor. O dönem yedi sekiz sendikada Dev-Yol etkinliği var. Bu arada DİSK'in dışında bir konfederasyon kurma tartışması da var.

Orada da şöyle bir şey var, onu Çetin Uygur daha net bilir, biz birtakım alanlarda örgütlenmeler yapıyorduk ve bunları DİSK'e aktarmaya çalışıyorduk. Ama DİSK yönetimine egemen olan anlayış, bu örgütlenmeler DİSK'e katılırsa yönetimin ellerinden gideceği varsayımıyla bizim örgütlediğimiz sendikaları DİSK içine almıyorlardı. Dolayısıyla şöyle tartışmalar başladı, "DİSK almıyorsa alternatif bir sendikalar konfederasyonu kurabiliriz." DİSK'teki arkadaşlar da bu tartışmaların içerisindeydi. Bunlara Kamer Teyhani'yi, Sedat Şeyhoğlu'nu, Çetin Uygur'u, Keramik-İş'i, Nakliyat-İş'i, Devrimci Sağlık-İş'i, İlbank-İş'i, Sine-Sen'i ekleyebiliriz. O sendikalardaki arkadaşlar da bu tartışmaların içerisindeydiler. O tartışmaların sonucunda da yeni bir konfederasyon kurma noktasına gitmeden darbe oldu.

Şimdi de benzer alanlarda benzer tartışmalar var. Mesela emeklilerin örgütlenmesinde de benzer bir tartışma var şu anda. DİSK'e bağlı Emekli-Sen var, başında bir arkadaş var, Allah'a şükür 15 senedir başkan! Örgütlenmenin önünde ciddi bir engel. Örgütlenmeye hizmet etmiyor. Bizim arkadaşların bir kısmı da "biz de o zaman başka bir sendika kuralım" diye tartışıyorlar. Hatta Parti-Cepheli arkadaşlar da ayrı bir sendika kurma aşamasına gelmişler Emekli-Sen çerçevesinde.

1980 Haziran'ında Dev-Yol'un nitelik değiştirme yolunda attığı çok önemli bir adım var. O zamana kadar partileşme süre-

cindeydik diye gelinen bir nokta var ama 1980 Haziran'ına gelindiğinde, Türkiye'de o günkü koşullara uyum sağlayabilecek topyekûn yeni bir yapılanma var. Çok geniş bir kitle, çok geniş bir taban ama bunun da artık dergi çevresi olmaktan çıkıp, başka bir örgütlenmeye geçerek partileşme sürecinin sonlandırılmasında belki de sondan bir önceki adım, Haziran örgütlenmesi idi. Her şey yeniden dizayn ediliyor. Yeni görevlendirmeler...

Demin de söylediğim gibi ülkenin siyasi gidişi belli, darbeye doğru gidiyor. Senin de yaygın, çok yoğun bir örgütlenmen var, bir halk hareketine dönüşmüşsün. Ama o halk hareketine dönüşme sürecinde, dergiden doğru bir örgütlenmenin böyle bir saldırıyı göğüsleyip göğüsleyemeyeceği tartışmaları var. O tartışmalardan çıkıyor bu. Partiye dönüşmeliyiz demek, daha sistemli, daha organize, saldırılar karşısında ne yapacağını bilen kadrolardan oluşan bir yapı demek. O formun yaratılması tartışmaları vardı ve doğru bir tartışmaydı. Çünkü darbeden sonra bu yapının darbe saldırıları karşısında yeteri kadar ayakta durabilecek örgütlenmeler yaratamadığını gördük. Bölgelerde ufak tartışmalar oluyordu ama daha çok üst düzey kadrolardaki arkadaşlarla bu işler tartışılıyordu.

Rapo ismini verdiğimiz bir arkadaş var, şimdi lokantacıdır, o tartışmaları o zaman yapmıştık. ÖDP'yi kurduktan sonra Bakırköy'de bir miting yapacaktık. Geçerken ona da uğradım. "Rapo, partinin mitingi var gelmeyecek misin?" dedim. "Parti kuruldu mu ağabey?" dedi. Onun kafasındaki parti bizim 1980'de tartıştığımız partiydi. Parti tartışması kadük kaldı, onun da sıkıntısını çektik. Çünkü partililik başka bir şeydir. Bu söylediğim çerçevede yaygın kitle örgütleri ve bir dergi çevresinde örgütlenme başka bir şeydir. Mesela illegaliteye geçmek gerekiyordu, kadroları korumak gerekiyordu. Ben Bakırköy bölgesinde çalışıyordum o dönem. "İllegaliteye geçiyoruz" diyerek Eyüp bölgesine geçtim. Güya illegaliz, ben Eyüp'e başka bir isimle gidiyorum ama 300 metre öteden bir öğretmen "Yasin Hoca" diye sesleniyor. "Sus, ben Yasin değilim" diyorum. Yani güya illegaliteye geçiyoruz ama parti anlayışı, yapılanması olmadığı için adeta "çocuk oyuncağı" gibi bir illegaliteye geçme oluyor bu. İllegaliteye geçeceksen kardeşim, ben buradan kalkacağım,

Adana'ya geçeceğim, oraya yerleşeceğim, orada işyerim olacak, kimse bilmeyecek. Ben İstanbul'da Devrimci Öğretmen'in başkan adayıyım, herkes beni tanıyor. İllegalite adı altında Bakırköy'den Eyüp'e gidiyorsun. Böyle illegalite olmaz. Sonuçta bunun ayrıntılarını bütün kadro ve kadromsular çektiler. Gerçekten o saldırıları göğüsleyebilecek parti dediğimiz yapılanmaya geçilemediğinden ötürü sıkıntılar çektik. O dönemde parti kurulsaydı, kurulduk demeyle de parti olunmuyor, o da bir süreç.

Dev-Yol örgütlenmesi içerisinde Türkiye'nin hiçbir ilinden kadro alınıp başka ile gönderilmiyor. Ama Ankara sürekli Türkiye'nin her yerine kadro gönderiyor. Örgütlenmeye bakıyorsun, işçi sınıfı burada; sendikaların tamamı İstanbul'da örgütlü. Burada daha geniş bir öğrenci mücadelesi var ama buradaki kadrolar asla başka bir yere gönderilmiyor. Ankara'dan ise buraya sürekli kadro gönderiliyor. Bunu nasıl değerlendiriyorsun?

Bir, örgütlenme anlayışından kaynaklı bir şeydir. Üniversite ve lise gençliğini örgütlemeyle başlamışsın sen işe, işçi sınıfını örgütleme anlayışıyla başlamamışsın. Dolayısıyla, İstanbul'da bu çerçevede bir örgütlülüğün yok. Öğrenci örgütlenmesinin temeli, son çıkan kitaplardan da görüyoruz ki, Ankara üzerinden şekilleniyor. ODTÜ'den, Siyasal'dan başlayan en elit, en politik kadrolar Ankara'da. İstanbul'da yok mu, İstanbul'da da var ama Ankara'daki örgütlenme kaçınılmaz bir biçimde bir süre sonra kendisini merkez görüyor. Kendisine karşı direnen yerler neresi? İstanbul'da bir direniş var; Dev-Sol ayrılığı ve diğer ayrılıklar bunu tetikliyor. Tetikleyince müdahale ediyor. Refleksle kendini korumaya alıyor. Kadrolarını yeni kadrolar takviye ederek korumaya alıyor. Siyasi alanda mücadele veren kadrolar yarı yarıya bölünmüşse ya da yarıdan fazla bölünüp Dev-Sol'dan yana tavır almışsa orayı takviye etmek gerekir. Çünkü orada senin tabanda halk ilişkilerin var, onları derleyip toparlayacak kadrolar lazım. Kadro aktarımı devam ediyor, ben böyle algılarım.

Ama bir başkası da, onlar kendilerini tam olarak merkez gördüler, şüphe ile baktıklarını Türkiye'nin başka bir bölgesine verdiklerinde de orada şüpheli bir yapı oluşacak korkusu ile o aktarımı yapmadılar; tersine Ankara'dan diğer yerlere aktarım oldu diye düşünülebilir. Sadece İstanbul değil, İskenderun'a da

müdahale ediliyor. Adana'ya, Mersin'e, Karadeniz'e de gönderiliyor. Sedat Göçmen Trakyalı, Karadeniz'de ne işi var? Onun da gözlerinden öpüyorum, saygıyla selamlıyorum. Orada çok fazla art niyet görmüyorum ben.

1979'a geldiğimizde Dev-Yol artık oturmuş, kadrolu ve kitlesel bir halk hareketi haline gelmiş. 1979 bizim için nasıl bir dönüm noktasıydı?

1979 aynı zamanda yerel seçimlerin olduğu yıl. Ondan öncesinde 5-0'lık bir kısmi senato seçimi vardı. Hareketimiz bu seçimleri protesto etmişti. Müthiş bir boykot örgütlemesi yapılmıştı ve buna aşağıdan yukarı tartışılarak karar verilmişti. Merkezî bir karar değildi. Seçime epeyce bir zaman kala mahallelerde, tabanda, köylerde, ilçelerde Dev-Yol'cular kendi aralarında tartışmışlar ve sonuçta "bu seçimlere katılmamız doğru değildir, CHP ve AP arasında süren bu çatışmada biz taraf olamayız, gücümüz de bir senatör seçimine elverişli değildir" diyerek boykot kararı almışlar. O seçimleri boykot ettik ve AP seçimlerde 5-0 aldı, hatta Artvin'de de kazandı. Bizim açımızdan boykot önemliydi. 1979'daki seçim sürecinde biz artık halk hareketi haline gelmiştik. Kadrosal ve kitlesel anlamda Türkiye'de dikkate alınmaması mümkün olmayan bir hareket haline gelmiştik.

Bir derginin özel sayısı 500 bin mi satmıştı?

Evet. Tabii ki hepsini mudi olarak düşünmek abartı olur, bir kısmı dağıtılmıştı. İşyerlerine, kahvelere dağıtılmıştı; demokratik kitle örgütlerine, sendikalara satılmış ve dağıtılmıştı. O da önemli bir kriterdi bizim açımızdan.

Belki 1979'a gelirken seçime bakış açısından önemli bir kriterdi bu.

O döneme kadar Türkiye'de, birkaç parti dışında soldan pek aday çıkmamıştı. TİP örneği istisnadır, daha sonra yasa değiştirilerek o da iptal edildi zaten. 1960'lı yılların sonunda 15 milletvekili ile meclise girmişti TİP. Ondan sonra devrimciler, sosyalistler aday gösterilmedi. Bu yerel seçimlerde Dev-Yol,

hem kendi gücünü sınamak için hem de kitlelerin güvenini kazanmak için kendi bağımsız adaylarıyla çıkacağını deklare etti. Türkiye'nin birçok yerinde bağımsız adaylarla çıkıldı ama iki yer temel alınmıştı. Bunlardan biri Dersim, ikincisi de Fatsa ilçesiydi. Fatsa'da Terzi Fikri Sönmez, Dersim'de de Seyit Ali Güneş arkadaşımız aday oldu. Tunceli'de 12 oyla kaybettik (CHP'li aday 635, Seyit Ali Güneş 623), Fatsa'yı kazandık. Seçimin Tunceli'de yeterince sağlıklı değerlendirildiği inancında değilim. O dönem tartışmalardan biri şuydu: Seyit Ali Güneş'in bir aşiret elemanı olması nedeniyle o aşiretin ona oy vermesi, dolayısıyla oradaki gücü Dev-Yol'un organize etmediği şeklinde eleştiriler vardı soldan gelen. Ama bizim hareketimiz de orada ciddi bir inceleme ve güç aktarımı yapmadı. Nedenini bilenler bilir.

Fatsa'daki çalışmayı biliyoruz. Şenliğiyle, kadrosuyla Türkiye'nin birçok yerinden aktarım oldu. Dev-Yol bütün gücünü Fatsa'ya verdi. Ama aynı gücü Dersim'e vermedi. Tunceli, oradaki yerel güçleriyle yaptı bu işi. Üstelik karşısına Halkın Kurtuluşu da bir aday çıkardı. Tamam, aşiret olabilir ama orada bil il söz konusu, öbür tarafta da bir ilçe. Herhangi bir solcuya sorsan hemen Fatsa'yı gösterir örnek olarak. Ama Dersim'de aday gösterdiğimiz bilinmiyor. Tıpkı 1980 sonrası Çiğli'de bağımsız belediye başkanlığı çalışması olması ama ona da yokmuş gibi davranılması gibi. Bunun nedeni sence ne?

Yoruma açık bir şey. Merkeze sorsak neden böyle oldu diye, "oraya aktaracak kadromuz yoktu" denir, başka şeyler söylenebilir. Gücümüzün çoğunu Fatsa'ya göndermek zorundaydık; çünkü orada 1968'den kaynaklı bir gelişme momentimiz vardı. Ahmet Atasoy Fatsalıydı biliyorsun. Dolayısıyla, orada solun epey bir potansiyeli vardı. Burada şu sorulabilir "Tunceli'de yok muydu?" Vardı, ama demek ki hareketimizin o dönemde Kürt meselesiyle ilgili çok ciddi bir gözlemi, konjonktürü kavrayan bir bakış açısı yoktu. *Devrimci Yol* dergilerinde Kürt meselesiyle ilgili yazılar yazılmıştır ama bunlar Türkiye'nin genel sorunları içerisinde çok küçük parçalar halinde görülebiliyor. Bundan dolayı Dersim'e yoğunluk verilmediği düşüncesindeyim. Yoksa öbürü yoruma açık bir şey olur, birilerini suçlamak zorunda kalırım.

Suçlama açısından söylemiyorum; gerçekten bilinmesini istediğim bir ildi. Bugün tarih aktarılırken bizim Kürdistan'da, Van'da, Diyarbakır'da, Mardin'de...

Hayır, ben kişisel olarak Tunceli'de ciddi bir Dev-Yol potansiyel olduğunu biliyorum.

Sekiz-dokuz köyde muhtarlığımız vardı. Kamer'in köyünde Hüseyin Kaymaz Dev-Yol adayı olarak muhtar oldu.

Bu arada Nuri Salman'ın da kulaklarını çınlatalım. Nuri Salman Dersim'de çok ciddi çalışmaların olduğunu söyler hep. Orada ilginç bir şey daha var; Tunceli'de diğer siyasetlerden farklı olarak halk, sorunlarını gelip bize anlatıyordu. Diğer siyasetlerde cezalandırmalar oluyordu, "ajan-pravokatör" denerek kimisi haklı, kimisi haksız insanlar öldürülüyordu. O işlerin hemen hemen tümünde halk gelip Dev-Yol'a "siz farklısınız, aracı olun, gelin bu işi çözün" diyorlardı. Böyle de bir potansiyel vardı.

Mehmet Biter'le de konuşmak istiyorum kabul ederse. Orada bire bir yaşayan birisi. Mehmet Biter'in eşi Semin doktordu, çok büyük bir lojmanda kalıyorlardı. Evin bir odasını hastane gibi kullanıyorlardı. Ocaktan çorba ve yemek asla eksik olmazdı. Sürekli çay hazır olurdu. Gecenin üçünde Ovacık'ta eşi hastalanan bir adam, eşi sırtında Mehmet Biter'in kapısını çalıyordu. Mehmet Ağabeyin kız kardeşi saat kaç olursa olsun gelenlere hizmet ederdi. Semin'in Ulaş'a hamileyken tedavi için at sırtında köylerden ayrılmadığını biliyorum. Elazığ ve Dersim'de o kitle ilişkisi başka bir boyuttaydı. Belki Fatsa'dan, Malatya'dan bir adım da öndeydi. Niye bu hale geldiğini algılamak için bu soruyu sordum.

Onun da kaderinde hep az oyla kaybetmek var. SHP döneminde milletvekili seçiminde de öyle az bir oyla kaybetmişti. 1979'da Fatsa'da hareket başarılı oldu ama süreç de hızlı bir şekilde darbeye doğru gidiyordu. Bunları yazılarda da söylüyorduk. Hazırlıklı olmak gerektiği konusunda broşürler de hazırlanıyordu. O dönemde Kahramanmaraş'ta, Çorum'da katliamlar oldu. Özellikle Kahramanmaraş'ta Alevilerin katledilmesine dönüştü. Bizim orada çok fazla gücümüz olmamasına rağmen Devrimci Savaşçılar orada savaşın içerisindeydiler. Yüzün üze-

rinde insan katledildi. Bizim örgütlü olduğumuz yerlerden bir tanesi Çorum'du. Orada diğer siyasetlerle ortak bir savunma cephesi oluşturduk. Hâkim sınıflar orada da benzer bir katliama yöneldi. Fakat orada o cephesel örgütlenme ve direniş katliamı engelledi. Sayısal olarak daha az bir kayıp verildi. Karşı taraftan da epey bir kayıp oldu. Tam o dönemde gazeteciler Süleyman Demirel'e "Çorum'da neler oluyor?" diye sordular. Demirel de, yattığı yer nasıl olur şimdi bilemiyorum, "Çorum'u bırakın, Fatsa'ya bakın" dedi. Bu şu demekti, "Fatsa'da bize alternatif bir şey var." "Çorum'da üç beş kişi ölmüş buna dikkat etmeyin, dikkat edeceğiniz yer Fatsa'dır, orada başka bir yaşam kuruluyor."

Gerçekten de Fatsa'da devrimciler başka bir yaşam kurmaya başlamışlardı. Fatsa'nın bir anacaddesi vardı, çamurdan geçilmezdi. "Çamura son" kampanyasıyla, devrimcilerin de yoğun katılımıyla, orası çok kısa bir süre içinde çamurdan kurtarıldı; arkasından büyük bir kültürel şenlik yapıldı. O dönem gazetelerde "Fatsa'da başka bir yaşam var" yazıyordu. Liberal yazarlardan demokrat yazarlara varana kadar, hatta sağcı yazarlar bile tereddütle yazıyordu. Gençlik, çocuk, okul koroları, halk ve mahalle meclisleri... Türkiye'de ilk kez kocaları tarafından hakarete uğrayıp dayak yiyen kadınlar, mahalle meclislerine problemlerini getirip orada kararlar çıkartmaya başladılar. Fatsa'da eşlerini döven kocalar ortadan kalktı.

Yapılan ciddi işlerden bir tanesi de "Karaborsaya hayır"dır. Fatsa'da fındık tüccarları vardır. Kars'ta da koyun ve inek tüccarları vardır. Kıştan sıkışmış olan köylülere cüzi paralar vererek gelecek sene koyun ve keçi almak üzere alışveriş ederler. Fatsa'da da fındık üretecek olanlara paraları kalmadığında tüccarlar az bir parayla gelecek sene üretecekleri fındıkları alıyor ve stokluyorlardı. Bu arada CHP iktidarda ve yağ, şeker, gaz kuyrukları var. Fatsa'da da onların stokçuları var. Devrimcilerin orada yaptığı ilk işlerden bir tanesi de bunların yerini tespit edip, basıp, normal parasından halka satmak oldu. Bunun altını özellikle çiziyorum; çünkü çok fazla speküle edildi Türkiye'de. "Devrimciler vatandaşın malına el koyup bedavadan dağıtıyorlar" diyorlardı. Böyle bir şey yok, el koydukları yerde o günkü rayiç bedel ne ise o bedelden halka dağıtılıyordu. Bu durum oradaki tefeci tüccarları son derece rahatsız ediyordu. Yavaş yavaş kurumsal bir yaşam tarzına döndü Fatsa'daki iş. Kararlar mahalle

meclisinde alınıyor, köylerde köy meclisleri var ve halk yeni hayata birlikte katılıyor.

Hatta ikinci imecenin kurulmasıyla birlikte yoğun bir baskının olacağı gündeme geldiğinde Adalet Partisi, Milli Selamet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Fatsa ilçe başkanları ortak bir deklarasyonla "biz Fatsa'da mutluyuz, buradaki devrimcilerden zarar görmedik, Fatsa'yı ucube gibi göstermeyin" dediler. Bunu insanlara korkuyla yaptıramazsınız. "Söz, yetki, karar, iktidar halka" diyoruz ya, Fatsa bu sloganın harekete geçirildiği yerdi. Oradaki toplantılara MSP'liler, AP'liler, CHP'liler de katılıyordu, kararlara ortak oluyordu. Bu açıdan bakıldığında Fatsa, Paris Komünü'nden sonra, gelecek toplumun çekirdeklerini içerisinde barındıran yeni yaşam biçiminin örneklerinden biridir. Türkiye'de bu çok anlaşılmamıştır. Avrupa'da kendisine sosyalistim diyen yazar çizer insanların büyükçe bir kısmı Fatsa'yı ciddi bir biçimde incelemişlerdir.

1979'daki olaylarla devam ediyoruz.

1979'daki ilginç olaylardan işçi sınıfı ile ilgili olanları anlatmak lazım. O dönemde Hekimhan, Divriği ve Zonguldak'ta örgütlenmelerimiz, direnişler var. Özellikle Divriği'de müthiş bir direniş var. Şimdiki Kürt illerinde uygulanan sokağa çıkma yasakları gibi işçileri kapattılar, köylüleri Divriği madenlerine bırakmadılar. Buralarda işçilerin kendiliğinden bulundukları işyerlerinden doğru bir örgütlenmeleri yok. Bu örgütlenme, büyük şehirlerde mahallelerdeki halk örgütlenmesinden fabrikalara doğru bir örgütlenme ağı. Kırsal kesimde ise köylerde veya ilçelerdeki örgütlenmenin uzantısı olarak madenlere, fabrikalara doğru bir gidiş var.

TKP, TSİP gibi hareketlerden ayrı bir örgütlenme anlayışı olarak söylemek gerekirse, onlar bizzat fabrikanın içerisine, fabrikayı örgütlemeye gidiyorlardı. Dev-Yol ise öncelikle fabrikanın bulunduğu alanı; köyse köy, şehirse şehir, mahalle ise mahalle, örgütlüyordu. Mesela bizim buradaki süt fabrikasında, iki yıla yakın büyük bir direniş yaşandı. Bu mahalledeki devrimcilerin örgütlülüğünden dolayı süt fabrikasındaki örgütlülük devrimci bir örgütlülüğe dönüştü. Orada sendika baş temsilcisi de Dev-Yol'cuydu, sendikanın temsilcileri de. Fabrikanın içeri-

sine girerek, oraya eleman sokarak örgütlemedik; mahalledeki örgütlülüğün bir yansıması olarak ilişkiler gelişti. Fabrikadaki işçi, mahalleye döndüğünde mutlaka bir Dev-Yol'cuyla karşılaşıyordu. Türkiye ve dünya meselelerine dair konuşma fırsatı buluyordu, ideolojik bir donanım alıyordu. O donanımla fabrikasında Dev-Yolcu oluyordu.

Tariş de öyledir, orada da çok ciddi bir örgütlenme olmuştur ama önce Tariş'in çevresi örgütlenmiştir, o çevredeki örgütlenme yavaş yavaş Tariş'e yansımıştır. Ordu tankıyla topuyla Tariş'e geldi saldırdı, orada ölenlerin çoğu devrimci gençlerdir. Buradan işçiler direnişe hiç katılmadı anlamı çıkmamalı. Benim bahsetmek istediğim anlayış, politik bir tartışmaya denk geliyor, onu uzun uzun tartışmaya gerek yok burada. "İşçi sınıfına bilinç dışarıdan götürülür" filan var ya, kendiliğinden sınıf yerine kendisi için sınıf olma meselesi... Onlar devrimciler sayesinde oluyordu 1979'lu yıllarda. O dönemde Dev-Yol'un kitleselleşmesine paralel olarak yaptığı önemli şeylerden biri de Maraş katliamı protestosunu Türkiye genelinde müthiş güçlü bir şekilde, özellikle okullardan başlayarak, işyerlerinde, hastanelerde örgütlemesiydi. İnsanlar fabrikalarda iş bıraktılar, öğretmenler okula gitmediler. Hatta benim büyük kızım Yasemin o zaman dördüncü sınıftaydı, öğretmeni greve gitmişti. Hiç kimse ona bir şey söylemeden tahtaya "öğretmenlerimizin direnişini destekliyoruz" yazmıştı. Üç günlük bir direnişti. O direnişler sonrasında soruşturmalar açıldı ama hiçbirisinden hiçbir şey çıkmadı; çünkü çok kitleseldi.

Bir tek Siyami Erdem'in eşi ve ben ceza yedik ve yattık bundan.

Size sormuşlardır...

Biz, "bilerek ve isteyerek Maraş olaylarını protesto ediyoruz" dedik. Gülnur'la ben, ikimiz ceza aldık. Altı ay yattık. Açığa alındık ama memuriyetimize bir şey olmadı.

Altı ay bir gün olsaydı atılırdın, 657'e tabi memurların öyle bir hakkı vardı; şimdi onu da kaldırdılar Allah'a şükür, istediklerini atacaklar.

Kamer, Divriği'yi örgütlemeye gitmiş. Bunu Çetin Uygur'dan yeni öğrendim, bilmiyordum. Öğrenince çok şaşırdım, "Ağabey

emin misin?" dedim. "Ne demek emin misin, Kamer orada uzun bir süre kaldı" dedi.

Bahçelievler'de Anakent belediye meclis üyesi olan Hançer diye adlandırdığımız bir arkadaşımız vardı, Ali Aydoğmuş. O da o zamanlar genç bir Dev-Yol'cu, orayı örgütleyenlerden biri. O zaman Dev-Yol hareketi işçi sınıfından ziyade ağırlıklı olarak memur ve öğrenci hareketi olarak gelişiyordu. Hareketin sosyolojik yapısını incelediğimizde, Dev-Genç hareketi olarak başlayıp Dev-Yol hareketine evrilirken, memur ve üniversite öğrencileri üzerinde yükselen bir hareket olduğunu görüyoruz. 1979'a kadar böyle, 1979'dan sonra halklaşıyor artık. Bizim imamlarımız, müftülerimiz var, Şavşat'ın müftüsü gibi. Çok miktarda muhtarımız var, Alevi köylerinde dedelerimiz, seyitlerimiz var. Artık işçi sınıfı yavaş yavaş kendi için sınıf olma bilincine erişmeye başladı. Çünkü direnişler başarıyla sonuçlanıyordu.

Basit gibi gözüken ufak hedefleri önüne koyup, bunun için direnip sonuç elde ettiğinde insanlara güven gelir. 1970'li yıllarda işçi direnişlerinin büyükçe bir kısmı zaferle sonuçlanmıştır. DGM direnişleri de bunlardan bir tanesidir, çok önemlidir. O yüzden "DGM'leri ezdik, sıra MESS'te" deniyordu. Madeni Eşya İşverenleri Sendikası... O zaman Turgut Özal başkanlarıydı. İşçi sınıfı o devrimci hareketle birlikte yaptığı eylemlerde başarı elde ediyordu. 12 Eylül geldiğinde işveren sendikaları başkanı İbrahim Bodur'un şöyle bir lafı vardı: "Şimdiye kadar hep bizim anamız ağlıyordu, hep işçiler kazanıyordu, şimdi biz kazanacağız." Devrimci hareket güçlendikçe, işçi hareketi de başarılı sonuçlar alıyordu; çünkü işçi hareketi yalnız değildi. Bir fabrikada grev varsa, sadece işçilerin desteğiyle yürümüyordu; mahalle halkı yemek götürüyor, çadırlarında nöbet bekliyor, çevrede bulunan esnaf yardım ediyor. Halkla direniş bütünleşmişti.

Başka fabrikadan biri gelip öğününü paylaşıyordu.

İşçiler şunu öğreniyordu: Kürtmüş, Türkmüş, Lazmış, Gürcüymüş, Ermeniymiş filan hiç fark etmez; aynı fabrikada çalışan işçilerin çıkar birliği vardır, "biz birlikteliğimizi bozmazsak başarırız." Bu işçi sınıfı için önemli bir siyasal bilinçtir. Dev-Yol o dönem önemli bir şey daha yapıyordu. Başka siyasi hareketler bunları illegal işler biçiminde organize ediyordu. TKP, partili

bir vatandaşa küçük bir market açtırıp, onun gelirini partiye aktarmak gibi şeyler organize ediyordu. Dev-Yol bunu çok aleni ve halkla birlikte yapıyordu. Bunlardan bir tanesi yaygın kooperatifleşmeydi. İstanbul'da başını ÜNKO (Üniversite Kooperatifi) çekiyordu. Dev-Yol'un aktif olduğu diğer semtlerde, onun şubeleri biçiminde kooperatifler örgütlendi ve bunlara halk ortak edildi. Buradaki kooperatif, 12 Eylül'den sonra kapatılamayan ender kooperatiflerden biriydi, açık bulamamışlardı çünkü. Adalet Partili bir vatandaş başkan yardımcısıydı; CHP'li bir vatandaş kooperatif başkanıydı; yönetimde de bizden bir iki arkadaş vardı. O zaman Yenibosna'nın nüfusu 50 bin civarındaydı, 5 bin üyemiz vardı. Buna benzer şubeler Sefaköy'de vardı, karşıda birkaç tane vardı, Kâğıthane ve Okmeydanı tarafında vardı.

Bunun benzeri Anadolu'da başka türlü cereyan ediyordu. Kars'ta Hamallar Derneği kuruluyordu. Devrimcilerin öncülüğünde kuruluyordu ve onlar da kendi rayiç bedellerini düzenleyip ilçeye bildiriyorlardı. Bu dönemde bizim yapmaya çalıştığımız ama çok da fazla başarılı olamadığımız bir şeyi söylemek gerekir. Direniş komiteleri doğru bir politik tespit olmasına rağmen, çünkü cuntanın geleceğini varsayıyor ve bunu yazıyorduk ki temel mantığı da direnme eğilimi içerisinde bulunan bütün güçlerin birlikte olduğu bir komite olması idi. Sadece Dev-Yol'culardan müteşekkil bir komite değil, bütün sol yapılar, hatta halkın da bulunduğu, kararların ortak alındığı direniş komitelerinin örgütlenmesi... "Bu, gelecek toplumun nüvelerini bağrında taşıyor" diyorduk. Türkiye'nin bazı yerlerinde oldukça başarılı oldu, bazı yerlerde de başarısızlığa uğradı. Oralarda da sorunlar çözüldükten sonra yeterince politik ufuk olmadığından, görevini yerine getirmiş bir eleman gibi, artık görev yapamaz hale geliyor. Dev-Yol içerisinde bunun özeleştirisi de yapıldı. O dönemde sivil faşistlerin halka karşı müthiş bir saldırısı vardı ve halkta da onlara karşı bir direnme ruhu vardı. O direnme ruhunu direniş komiteleriyle organize etmeye çalışıyorduk.

ÜNKO'nun (İstanbul Üniversitesi Kooperatifi) yeri hepimiz için çok özeldi. Site Yurdu'nun karşısında Sivas Yurdu vardı; ilk şehidimiz Abdi Göneldir, Site Yurdu olaylarında. Sivas Yurdu'nda faşistlerin silahlı saldırıları sonucunda öldü. Sonra orası bizim mekânımız oldu. İstanbul'daki bütün arkadaşla-

rımız için sanıyorum çok anlamlıdır. Biz halkla bütünleşiyoruz, işçi sınıfıyla yeni adımlar atıyoruz; öbür taraftan direniş komiteleriyle bölgelerde, mahallerde örgütleniyoruz. Kendi içimizde başka türlü yapılanmalar da var ama bir yanıyla da halk bize neden bu kadar güveniyor? Çorum'da, Fatsa'da bir direniş var ama onun dışındaki şehirlerde de bir direniş var. Faşistlerin cezalandırılması var.

Maraş ve Çorum katliamından sorumlu faşistlerden bazıları tespit edildi, onlar cezalandırıldı. Halka güven vermek açısından bu çok önemliydi.

Sadece o değil; bizim arkadaşlarımızın da kimler tarafından katledildiği öğrenildiğinde, onların da cezalandırılmasına yönelik bir kampanya başlatılıyordu.

Mesela İskenderun'da işkencede arkadaşımızın öldürülmesi üzerine Türkiye'nin dört bir yanında bunun hesabının mutlaka sorulacağı söylendi ve o polis karakolu basılarak oradakiler cezalandırıldı. Bütün bunlar halkta güven oluşturuyordu. Türkiye'deki bazı hareketlerle kıyaslandığında şöyle söylenebilir: Bazı siyasi hareketler, söylemleri farklı olduğu halde işçi sınıfı örgütlenmesini sadece ekonomik, demokratik haklar elde edilmesi noktasında tutuyorlardı. Dev-Yol'un örgütlü olduğu işyerlerinde, başka bir yaşamı örgütlemek üzere işçi sınıfı örgütleniyordu. O dönem TKP hareketi toplu sözleşmelerin başarılı olduğu yerlerde ne kadar para kazandıklarını, ücretlere ne kadar zam alındığını ilan ederdi. Ama biz Yeniçeltek'te, Divriği'de, Hekimhan'da halkla birlikte nasıl bir direniş örgütlediğimizi, nasıl bir halk hareketine dönüştüğümüzü, işçilerin kendisi için işçi sınıfı olma bilincine evrildiğini anlatıyorduk. Bu temel bir farktı.

Demokratik kitle örgütlerine bakışımız da böyleydi. Türkiye'nin en ciddi öğretmen örgütlenmesi Dev-Yol'daydı. Devrimci Öğretmen örgütlenmesi mesela. Orada bir broşür var, politik eksikleri var ama o dönem benim de eksikliğimden kaynaklanıyor; Yusuf Demir diye bir arkadaşımız vardı, broşürü ikimiz yazdık. 1980'lerde artık postal sesleri yavaş yavaş gelmeye başlamıştı. Bugün yarın darbe olacak diye haberler geliyordu. 1980'e geldiğimizde hareketimizin bu çerçevede tespiti doğru, bana göre yapılan işlerin epeyce bir kısmı yanlıştı. O Haziran'da

artık bu hareket içerisinde koşturan insanlar, diyelim ki memur ya da öğretmen kadrolar, artık profesyonel devrimciliğe doğru yönlendirilecek, kadro aktarımı yapılacak, yani illegalite sağlanacak, kendi içinde ve daha dar, çekirdeksi örgütlenmelere doğru gidilecek. Gidilmesi gerekir; çünkü bir darbe geliyor ve darbeyi ancak böyle göğüsleyebiliriz.

Bir de partileşme sürecine girdik.

İkisi de var. O tartışılıyor ama gelen darbe onu engelliyor. Süreç öylesine hızlı gelişiyor ki senin onu yapabilecek zamanın bile kalmıyor. Darbeye karşı hazırlanırken bir yandan da partileşmeyi örgütleyebilecek bir durumda değilsin. Mahalle meclislerinde de örgütlemeler ve tartışmalar oluyor. Şimdi oradaki tespit ideolojik ve teorik olarak doğru bir tespit ama yapılan iş yanlış. Ben öğretmenim, istifa edip öğretmenlikten ayrılıyorum. Güya tırnak içinde illegal örgütlenmeye, çekirdeğe doğru gidiyorum. Beni buradan alıp, Eyüp, Gaziosmanpaşa, Alibeyköy'e veriyorlar. Benim ismim orada farklı. Ama karşıdan beni bir öğretmen görüyor, "Yasin Hoca" diye sesleniyor. İllegalite diye bir şey yok.

Çünkü orada sen TÖB-DER içerisinde ve buradaki mahalle çalışmasında bilinen birisin.

En son TÖB-DER kongresinde başkan adayıydım.

Ve sen Gaziosmanpaşa'ya illegaliteye geçmeye mi gidiyorsun?

İnanıyorum ki Türkiye'nin çeşitli yerlerinde böyle sorunlar var. Bizim Ankara'dan Türkiye'nin çeşitli yerlerine kadro aktarımlarımız var. Ama İstanbul'dan başka bir yere kadro aktarımı hatırlamıyorum. O zaman İstanbul, Türkiye'nin yarısı; nüfusu 7-8 milyon; Türkiye de 35-40 milyon bir nüfusa sahip. İstanbul'u örgütlersen Türkiye'yi örgütlersin diyerek savunmuş olabilir birileri bunu.

Biraz yumuşatalım diyorsun.

Arkadaşlarım zan altında kalmasın diye ben yumuşatıyorum.

Benim orada bir art niyetim yok. Sadece şunu demek istiyorum. Son çıkan kitapları okuduğumda da daha netleşiyorum. Özellikle yukarıdaki arkadaşlarda şöyle bir şey var: Kendi çeperi var, o çeperi yarıp içeri girmek çok mümkün değil zaten, ona izin verilmiyor. Diyor ki "şuna güvendim, şununla yol yürüdüm çünkü şuradan tanıyordum, buradan tanıyordum". Yani böyle olunca benim kafamda soru işaretleri oluyor. İstanbul'da sokaktaki çocuk da bilir senin Yasin Hoca olduğunu, bilmem neredeki de bilir. Niye seni alıp İzmir'e göndermiyor da, İzmir'dekini buraya göndermiyor da seni alıp Gaziosmanpaşa'ya veriyor? Her ne kadar Marksist-Leninist bir örgüt olarak düşünsek de, hareketin yeniliğinden belki, daha feodal bir kast örgütlenmesi var. Belki hareketin küçük burjuva olmasından da kaynaklanıyordur. Küçük burjuvalar çok rahat güvenmezler birbirlerine.

Ona belki şunu da eklemek mümkün. Dev-Sol ayrılığının ağırlıklı olarak İstanbul'da cereyan etmiş olması ve İstanbul kadrolarının eski Dev-Sol'cularla çok yakın ilişki içinde olması, arkadaşların kafasında soru işareti yaratmış olabilir.

1980 benim için çok önemli, çünkü bizim dönüm noktamız. O kadar zaaflar oldu ki, belki de yenilgimizin sebeplerinden bir tanesi 1980 Haziran örgütlenmesidir. 1979'daki gibi kalsaydık, belki yenilgiyi bu kadar derinlemesine ve acı yaşamayabilirdik. Burada neyi düşünmeliyiz? Niye yapılamadı? Gerçek sebebi ne sence? İl yönetimi diye bakıyoruz, sen de ben de İstanbul pratiğindeyiz. Hadi beni sayma; il yönetimi diye baktığımız insanların çok daha önünde bu işi pratiğiyle, ideolojik duruşuyla, bilinciyle, her şeyiyle hak eden daha başka insanlar varken... İl yönetimini gördüğümde ben şoka uğradım. Başka bir şey olmalıydı.

O meselede Dev-Sol ayrılığının çok önemli bir etken olduğunu düşünüyorum.

Neden?

Kadro kalmadı diye düşünüyor birileri. *Liderlik ve Demokrasi* diye bir kitap öneriyorduk ya hani, o tam olarak bizde olmadı

demek ki. Şimdi kafamda soru işareti var, İstanbul hareketini İstanbul'a ne kadar sorarak yaptınız?

Sormadılar, sorun orada. Ben onu sormak istiyorum. İstanbul'a sorulsaydı o il yönetimi çıkar mıydı sence?

Çıkmayabilirdi, evet. Bir kısmı yine görev alabilirdi. Hareketimizin ilk oluşum süreci, kaçınılmaz bir biçimde küçük burjuva aydın hareketi olarak başlamıştır. Onların içerisinden ne kadarı sosyalist bilinci, kültürü içselleştirmiş, bunu bilmek mümkün değil. Yani üniversite öğrencisi üniversitedeyken dünyayı farklı algılar. Mezun olup çalışma noktasına geldiğinde tercihi ne olacak? Acaba gelecek yeni dünyayı içselleştirir mi diye benim bugün hâlâ şüphelerim var. ÖDP sürecinde tanıdığım üniversitede okuyan pırıl pırıl gençler vardı; "geleceğin Mahir'i, Deniz'i bu çocuk" diyordum. Sonra üniversiteyi bitirip iş âlemine dalıyorlar, bakıyorum kaybolmuş gitmişler.

Ama sen bir memur olarak hâlâ aynı noktadasın. Kaç yaşındasın?

70'e merdiven dayadım. Devrimci olduğumda 18 yaşındaydım.

50 yıllık memursun...

Evet, geleceğim var, aşım var. Benim için Dersim'den çıkan devrimci çok değerli değildir. Erzurum'dan, Yozgat'tan çıkan devrimci çok değerlidir. Çünkü bir ton şeyi kırarak geliyor. Toplumsal baskıyı, mahalle baskısını, aile baskısını hepsini kırarak geliyor. Bir memur da bir ton şeyi kırarak devrimciliği tercih ediyor. İşi var, maaşı var, ölene kadar garantisi var ama devrimciliği tercih ediyor. Çok önemlidir bu. Üniversite öğrencisinin devrimci olması önemlidir. Ama belirleyen kriter, demin söylediğim kriterdir. Acaba neleri kırarak devrimci olacak? O anlamda işçi önemli işte.

İstanbul'daki kadroya baktığımızda %30'undan fazlası memur kökenli ve bunların hangisine "işi bırak dendiyse istifa etmiştir. Orada asla ikilem yaşamamıştır. Sadece öğretmene

değil; Maliye'de çalışana, SSK'da çalışana, doktora, avukata kime denmişse. "Ne kadardık" dediğine katılmıyorum, biz İstanbul'u yerinden oynatıyorduk. Merkez binadaki Edebiyat ve Kimya hariç, bütün üniversitelerdeki faşist işgaller kırılmıştı; denetimimizde olmayan hiçbir okul, devlet hastanesi yoktu.

1980'de bir miting yapmıştık hatırlıyor musun?

Evet. Tam da oraya geleceğim.

Dev-Sol ayrılığından sonra.

Edirne ve İzmit civarından insanlar gelmişti. Biz tek başımıza 100 binin üzerinde katılımla miting yaptık. Mitingi de askerî korumamızla yaptık. Sen bu bölgede kaç tane korsan eylem koyuyordun aynı anda?

On tane koyuyordum.

Korsan şu: Silahlı güvenliği olacak, elemanı olacak, konuşanı olacak, gözcüsü olacak. Evi olacak, yaralandığında bakacak biri olacak. Sen böyle bir örgütlülükten bahsediyorsun. Bunun için Dev-Sol ayrılığını bahane olarak gösterme.

Öyle düşünülmüş olabilir diyorum. Benzer bir şey Sefaköy'de yapıldı. Nurhan Dülger öldürülmüştü. Onun anması için konserli bir eylem düzenlendi. Kamer'le Arap Sedat da vardı. Sefaköy'den de iki arkadaş vardı. Beşimiz eylemi organize etmiştik ki sıkıyönetim var, yoğun da bir baskı var. Nitekim Nurhan'ı asker öldürmüştü. Buna rağmen orada korsan eylem yapabiliyorduk, sadece o bölgenin insanıyla. Diğer bölgelerden aktarma güç filan olmuyordu.

1978-79 1 Mayıslarında, Bünyamin İstanbul'a ilk geldiği zaman, bizim evde güvenlik toplantısı yapıldı. 1 Mayıs'tan bir kişinin bile burnu kanamadan çatışarak nasıl çıkarız diye toplantı yaptık. Güç yok, kadro yok diye bir şeyi kabul etmiyorum. Ama değerlendirilmedi.

1977 1 Mayıs'ını atlamayalım. Türkiye'de yapılmış en kitlesel eylemdi. O eylemde silahlar patladığında, bir grup arkadaşla anıtın altındaydık. Uzun, yeşil, güzel bir paltom vardı. Silahlar

patladığında 13-14 yaşında bir çocuk koşarak kendini oraya attı ve benim paltomun altına gizlendi. Bazen karikatürlerde olur ya, karşıdan birisi ateş ediyor, öbürü de şemsiyeyi tutuyor. Şemsiyeden ateş edeni görmüyorsun ama şemsiye kurşunu geçirir. Çocuk onun farkında değil. Müthiş bir katliamdı. Tekrar gözlerimin önüne geldi. Bereket biz Gümüşsuyu'na doğru indik. TÖB-DER'e geldim, millet başka şeyler tartışıyordu. "Bu büyük bir provokasyondur, büyük bir katliamdır" diye bağırdım. Hatırladığım kadarıyla sadece *Vatan* ve *Cumhuriyet* Gazeteleri "provokasyon" diye başlık atarak haberi yazdı. Diğer tüm gazeteler, "Maocularla Leninciler birbirleriyle savaştılar" diye başlık attı.

1980'de cunta geldi, bize de bir bildiri geldi, "Rüzgâr eken, fırtına biçecek! Şimdi fırtına ekiyorlar, kasırga biçecekler." Genel olarak içeriği de kır gerillasının geliştirilmesi, şehir gerillasının yaygınlaştırılması, direniş komitelerinin bulunduğu yerde güçlendirilmesi, olmayan yerlerde direniş komitelerinin hayata geçirilmesi. Bu arada şöyle bir örgütlülüğümüz de var: Devrimci istihbarat birliğimiz var, silahlı direniş birliklerimiz var, devrimci savaş birliklerimiz var, askerî kanadımız da mevcut. Bu bildiri büyük bir coşkuyla karşılandı, sokak eylemleri yapılmaya başlandı.

O dönemde bizim silahlı direniş birliklerimiz var, bunlar daha çok yerel birlikler. Yani faşist saldırılara karşı halkın korunması, kurulduğu yerlerde direniş komitelerini takviye etmek üzerine kurulu; o bölgelerdeki insanlardan oluşmuş silahlı direniş birlikleri var. Ama bunlar gevşek ilişkiler. Bir de devrimci savaş birlikleri var. Bu merkezî bir örgütlenme, bulunduğu yerde de merkezî olarak örgütlendiriliyor. Mahallelerden ayrı illegal bir örgüt. Evleri ayrı, insanlarla ilişkileri farklı; mahallelerle ilişkileri yok, varsa da kimse bilmiyor. O çıkan bildiri, 1970'e ithafen, "rüzgâr ektiler, fırtına biçtiler; şimdi fırtına ekiyorlar, kasırga biçecekler" diye çıkan bildiriydi. Devrimci savaş birliklerinin geliştirilmesi ve kırsala taşınarak kır gerillasının oluşturulması, şehirdeki yerel silahlı direniş birliklerinin de yaygınlaştırılması şeklinde bir bildiriydi.

Aynı zamanda cuntaya karşı bir meydan okumaydı. Bu meydan okuma tabanda müthiş bir coşkuyla karşılandı. Kısmen

halklaşmış bir hareket olduğundan ötürü, halkta da müthiş bir güven vardı. Hatta Alibeyköy'de kahvelerde sohbet ediyorduk, birisi "cunta geldi, bu işler bitecek" dedi; bir vatandaş da cevaben "hayır, asıl direniş şimdi başlıyor, şimdi direnenler kazanacak" demişti. Sungurlar Fabrikası'nda çalışan bir işçiydi bu. Bundan yaklaşık bir ay sonra, direkt bir ricat kararı değil ama saldırıları göğüslemek için bir adım geriye çekilip yeniden öne atlamak gerekir denildi. Ama özcesi ricattır.

Yanlışım varsa düzeltin, "ikinci bir emre kadar silahlarınızı gömün, tüm ilişkilerinizi dondurun, ailelerinizin yanına dönün" diyordu.

Bire bir cümleler böyle olmayabilir ama sonuçta şu söyleniyordu: "İkinci bir karara kadar kendi iradenizle bir şeyler yapmayın." Bu hem kırdakilere yönelikti hem de şehirdeki savaşçı birliklere. Bir de kitlelere "bulunduğunuz yerde kalın, yer değiştirmeyin" mesajıydı. O mesaj ne kadar hayata geçirildi...

Doğru muydu? Ne oldu da bir ay önce fırtına ektiniz şimdi kasırga biçeceksiniz...

O bir moral dopingiydi. Ama sonra kendi gücüyle düşmanın gücünü kıyaslama durumu oldu. O arada da sık sık operasyonlar yapılıyordu. Siyasi hareketlerin merkez komiteleri çökertilmeye başlanmıştı artık. Şemsi Özkan'ın ihbarı sonucunda Sefaköy'de MLSPB'nin merkez komitesi katledilmişti. Atilla Ermutlu, Doğan Özzümrüt, gözaltında Zeki Yumurtacı katledildiler. İlk bildiri için söylüyorum, saldırının boyutu bence önceden yeteri kadar hesaplanmamıştı. Halka karşı açılan savaş, bir süre sonra halktan yeterli tepkiyi görecek diye düşünüyordum ben. İki bildiriyi bir araya getirince arada çok fark yok çünkü. Arada 8-10 ay olsa, derim ki çok büyük darbeler yedi, kadroları katledildi, mecburen bir geri çekilme kararı verildi. Demek ki o ikisi arasında örgüt bir muhakeme sonucunda böyle bir karar aldı ama bence o kararın yanlışlığından çok, o kararı hayata geçirme noktasında da o bildiriye uygun davranılmadı. Bana sorarsan merkez komitedeki arkadaşlardan bir kısmının dışarı çıkması lazımdı. Böyle bir karar alıyorsan senin yapman gereken şey, "ben bu saldırıları henüz cepheden göğüsleyebilecek durumda değilim, önce bu

saldırılara karşı halkın yeniden örgütlendirilmesini sağlamam lazım ki ondan sonra kadrolarımı harekete geçirebileyim. Bunu yapabilmem için de merkez unsurlarının bir kısmının rahat hareket edebileceği uluslararası çapta rahat ilişki kurabilecek birtakım güçleri harekete geçirebilecek elemanlarımın ve daha serbest bir ortamının olması lazım" diye düşünmektir. Dışarı çıkması gerekmiyordu belki ama en azından bir kısmının dışarı çıkması lazım. O dönemde yurtdışında özellikle Almanya başta olmak üzere Fransa gibi Avrupa ülkelerinde, hem ülkeye ekonomik anlamda girdiler sağlayan hem de orada halkı örgütleyen çok ciddi bir potansiyelimiz vardı. Hem o potansiyeli toparlamak hem Avrupa kamuoyunu cuntaya karşı harekete geçirebilmek için bence ikinci bildirinin gereklerinden bir tanesi buydu, bu yapılmadı.

Bu durum kadrolarda nasıl bir etki yarattı? Savaşmaya hazır bir kadro var...

Ben ancak bulunduğum yerden cevap verebilirim. Kadro ve kadromsu unsurlarda örgüte hâlâ müthiş bir güven vardı. Silahtar'dan Alibeyköy'e giden yüksek gerilim hattı vardı o dönemde. O hatta makaralı sistemle Dev-Yol pankartı asıldı. Cunta pankartı kaldırmak için neler neler yaptı. Türkiye'nin çeşitli yerlerinde tankların arkasına tenekeler, köpekler bağlandı. Çok yaygın bir biçimde pullama, afişleme, bombalı pankart ve bomba süsü verilmiş pankartlar yapıldı. Benim bulunduğum yerde gençlerin yakalanması da böyle bir olaydan oldu. Liselerin dağılma saatinde cunta karşıtı sloganlar atılıyordu. Dev-Sol'un merkez komite üyeleri yakalandığında genel kitlede müthiş bir kırılganlık başladı, İstanbul için söylüyorum. Anadolu'yu, kırsalı bilmiyorum. Böylece cunta saldırılarının bize de ulaşacağı duygusu oluşmaya başladı. O arada başka unsurlar Türkiye'nin başka yerlerinden İstanbul'a gelip, "kaçtım, beni saklayın" diye bizimle ilişki kuruyorlardı. Böyle bir sıkıntılı süreç başladı. Bizim arkadaşlar ne zaman yakalanmıştı?

Kışın yakalandı Oğuz Ağabeyler. İdealtepe'de yeni bir ev tutmuştuk, güvenli olduğu için Pervin Tan'la kalabileceklerini, çıkmamaları gerektiğini söyledik. "Çıkmam lazım" dedi, iki

gün sonra yakalandılar. Sabah.Milliyet gazetesinde "Dev-Yol merkez komitesi çökertildi" haberini görmüştüm hatta. Biz balon haber olduğunu düşündük. Bu kadar sıradan bir şekilde yakalanacakları hiç kimsenin aklına gelmiyordu. O dönemde bildirilerin geldiği zamanki tartışmaları hatırlıyorum, ikinci kararın doğru olmadığıyla ilgili bir tartışma başladı İstanbul'da.

O konuda diğer siyasi hareketlerin de bize saldırısı oldu.

Kadrolarda korkunç bir moral bozukluğuna yol açtı.

Bu süreçte iki kırılma olmuştur. Birincisi, ricat kararının çıkmasıyla birlikte kadro ve kadromsular yavaş yavaş bizden uzaklaşmaya başlamıştır. Önceden "neden bizde kalmıyorsun?" diyen insanlar, "bizim eve gelme, seni sordular" demeye başlamıştır. İkincisi, merkez komitelerinin hepsinin yakalanmış olmasıdır. Belki de bunun nedenlerinden biri de geri kalmış toplumda lidere ve merkeze bağlı olmanın yaygın olmasıdır. Dünyanın başka yerlerinde başka türlü oluyor bu işler ama Türkiye gibi yerlerde biraz da böyle oluyor. Sanki onların bir sihirli değneği vardı da Türkiye'de her şeyi onlar yapıyormuş gibi bir algı var. Merkez komite üyeleri yakalanınca, kadromsu unsurlar da "tamam, bizi bitirdiler" duygusu oluşuyor. Bu da pasifizme, desteği azaltmaya ve çekmeye yol açıyor.

Oğuz Ağabeyler yakalandıktan sonra, Kamer ve Timur Semerci aynı evdeyiz. Onlar dışarı çıkamıyorlar, ben birileriyle görüşeceğim. Aksaray'da iki sorumlu arkadaşla görüştüm. İkisi de teslim olmayı düşünüyorlar. Ben yalvarıyorum, "bize üç beş gün izin verin, ilişkileri devralalım" diye, bunu Erdoğan iyi bilir. Nasıl TKP'liler kuyruğa girdiyse, bizimkilerin de bir kısmı neredeyse kuyruğa girecek.

Tersten bir şey söyleyeyim sana. Genel-İş'te baş temsilci olan bir arkadaşımız bana "ağabey, bu İstanbul'un merkez trafosu nerededir, orayı patlatalım" dedi. İki farklı anlayış. Ben de "sen bu bildiriyi okumadın mı?" diyerek zor ikna ettim. Öğrenci sorumlusu arkadaşların bir kısmı da "gidip teslim olalım, her şey bitti" diye düşünüyorlar. Bu, topluma da yansıdı. İhsani'nin güzel bir mektubu var: "Devrim devrim diye gelen, aklınca çok

şeyler bilen, yaşının üstünde yaşlı ve anlaşıldı ki boş bir küfe gibi başlı, bilmem neyin balyozcu başı, devrime karşı en çok çıkarak, anayasa duvarını yıkarak, foseptik çukuru açar gibi savaşı"... O zaman bakıyorsun, devrim devrim diye gelen DİSK, sendikalar, "DGM'yi ezdik, sıra MESS'te" diyenler Selimiye'de kuyruğa girmişler. Toplumsal psikolojiyi de anlamak lazım.

Evet, herkes yakalandı.

Herkes yakalandı, ben iki tur yakalandım. Önce Eyüp tarafında yakalandım, 20-25 gün kadar orada misafir edildik. Tam kaçma planları yaparken, Metin diye bir arkadaşımız vardı, Metin Budak, yattığı yerde rahat yatamasın. İstanbul'daki tek itirafçıydı, yarım itirafçı hatta. İtiraf ediyor, ondan sonra vazgeçiriyoruz. "Bana işkence ettiler o yüzden söyledim" diyor. Ertesi gün başka bir mahkemeye gidiyor, "Yasin Hoca beni tehdit etti, o yüzden itirafımı geri aldım" diyor. Tekrar yakalandık. Cümbür cemaat cezaevlerine postalandık. Bir kısmımızı Kabakoz'a, bir kısmımızı Sağmalcılar'a, bir kısmımızı Metris'e gönderdiler. Biz Metris tayfası olarak gittik.

Serdar Harp, Timur Semerci, İbrahim Yakut Kabakoz'a gitti.

İsmail Hakkı, Kamer, Sedat Şeyhoğlu, ben Selimiye'ye götürüldük.

Pardon, Sedat otuz üçün içinde yoktu, bizden önce yakalandı. Ya Alemdağ ya da Kabakoz'a gitti.

Bizim orada Bülent Aydın var, Hamdi Serdar Harp var, Aysel var... Ben Metris'e gittiğimde açlık grevi vardı. Bizden önce Dev-Sol merkez komitesi yakalanmıştı, onlar Metris'teydiler. MLSPB'liler vardı, bir de bizim Davutpaşa'daki Mahmut Akyaz vardı.

Mahmut Akyaz'ı sevgiyle analım.

E-4 koğuşuna attılar beni, bizim davadan bir tek ben vardım. Halkın Kurtuluşu'nun merkez komite üyeleri var. TİKKO'dan arkadaşlar var. Beş altı da Dev-Solcu arkadaş vardı.

Kamer de E-3'teydi.

Aynı havalandırmaya çıkıyorduk. Açlık grevi vardı, kapı altı sopasından sonra bizi dağıttılar. "Askerle yemek istiyor musunuz?" dediğinde, "biz de açlık grevine destek veriyoruz" diyerek greve başladık.

27 günlük bir açlık greviydi değil mi?

Evet, açlık grevinin sonunda dört temsilci istediler. Karar nasıl çıktı bilmiyorum, bizden ben gittim. Halkın Kurtuluşu'ndan Mustafa Yalçıner vardı. Dev-Sol'dan Sinan Kukul vardı. TİKKO'dan bir arkadaş vardı. Gittik, pazarlıklar yapıldı; bizim taleplerimiz doğrultusunda birtakım haklar vereceklerini söylediler. Açlık grevi bitti, birkaç ay da kısmen verdiler. Havalandırma süresi uzadı, sıcak su süresi uzadı, kantin meselesi iyileştirildi; ufak detaylar. Sonra bu bana tecrit hücresi olarak geri döndü. "Temsilci olarak geldiğine göre önemlidir" diye düşündüler benim için herhalde. Bir açlık grevi daha oldu. Arkasından destek amaçlı iki açlık grevi daha oldu. Bir tanesi Diyarbakır'la ilgiliydi. Diğeri sanıyorum Mamak'la ilgiliydi. Biri beş, biri yedi gün sürdü. Ondan sonra elbise saldırısı başladı. Cezaevindeki siyasiler arasında çok ciddi tartışmalar oldu. Bir kısmı "bu devrimcilerin kefenidir, kesinlikle giyilmemelidir, bunun için gerekirse ölüm orucuna başlayıp ölmeliyiz" diyordu. Biz, Halkın Kurtuluşu, bir iki siyasi hareket daha "hayır, buna karşı direnerek giymeyelim, devrimcilerin temel görevi yaşamaktır" diyorduk. Bu tartışmalar biraz da Türk Solu'nun çocukluğundan kaynaklı olarak hemen ihanetle, teslimiyetle suçlanıyordu.

İdare korkunç bir saldırı başlatmıştı. Henüz elbiseyi dayatmamıştı. Saldırının, fiziki ve psikolojik olmak üzere iki boyutu vardı. Bir şeyleri bahane ederek koğuşlara girip operasyon çekiyorlardı, dövüyorlardı. Mahkemeye giden arkadaşlara mahkemeye giderken ve gelirken aramalarda ahlaksızca davranıyorlardı; çırılçıplak soyuyor, vücudunun her tarafını arıyorlardı. Saçları uzun olanların saçlarını koparırcasına tıraş ediyorlardı. Onlar şiddet uygulayınca biz de mazgallara vurarak slogan atıyorduk. Bu sefer slogan attığımız için koğuşlara operasyon düzenliyorlardı. Bir de psikolojik kısmı vardı. Müşerref Akay'ın, "Türkiyem" diye aşağılık bir türküsü vardı. Sesi sonuna kadar açıp sabaha

kadar onu dinletirlerdi. Tutukluların moralini bozmak için bir sürü numaralar yapıyorlardı. Bunlardan bir tanesi özellikle Dev-Sol'culara yönelik yapılan yıldırma operasyonuydu. Dursun Karataş'ın şube ifadelerini çoğaltıp koğuşların altından atıyorlardı, "alın da okuyun, şefiniz neler demiş" diye. Mektuplar verilmiyor, resimler verilmiyor, elbiseler içeri alınmıyor. Kavanozun içinde çiçek büyütüyorsun, arama bahanesiyle... O eşime yazdığım yılbaşı kartı. "Canım Şükran ve sevgili yavrularım. 1985 ve daha sonraki yıllarımızın bu çiçek kadar güzel fakat onun kadar kısa ömürlü olmamasını diler, hepinizi sevgiyle öperim. Nice yeni yıllara, selamlar." Siyasi bir şey yazamıyorsun, çünkü ortadan kaldırıyorlar. Bu çiçek de 32 yıllık bir çiçektir.

10 Temmuz, Cuma, 1981, *Milliyet* gazetesi. Altta görünen üç kadın, Şehriban Teyhani, Birsen Tanyeri ve Aysel. Yukarıdakiler, ben, Kamer Teyhani, Timur Semerci, Serdar Harp, Bülent Aydın, Ahmet Kenger, Ali Pilpil, işçi temsilcisi arkadaşımız... Altındaki yazı şöyle: "İstanbul'da yapılan bir dizi operasyon sonucu yakalanan Dev-Yol örgütüne bağlı 3'ü kız 31 militanın çeşitli zamanlarda bir kişiyi öldürdükleri, çeşitli saldırı olaylarına karıştıkları belirlendi. Yakalanan sanıklarda çeşitli tipte 25 tabanca ile bunlara ait mermiler de ele geçirildi." Burada eksiklikler var, uzun namlulu silahlar vardı, onları yazmamışlar. Ayıptır, sadece tabanca ile mi dolaşmışız?

Ama ricat kararını da almışız.

Yaşanmış olayları çok da fazla saklamanın bir mantığı yok. Bu saldırıların olduğu dönemlerde komün meseleleriyle ilgili bir tartışma vardı. O tartışmada bazı arkadaşlarımız komünlerin ayrı olması gerektiğini söylediler. "Direnişi kırıp bize ihanet edenlerle ortak komün kuramayız" dediler. Bizim E-4 koşuğunda bizim davadan epey bir arkadaş vardı. Ben varım, Namık Kürümoğlu, Mehmet Refik Terzioğlu, Mehmet Osmanoğlu, Mahmut Akyaz, Ülfet Tanrıverdi, Şaban Çeçil var. Biz kendi içimizde tartıştık "bize tebliğ edilen karara uyacak mıyız?" diye. Her gün operasyon yiyoruz, komünü ayıracağımız arkadaşlarla kol kolayız. Birbirimizi koruyoruz, böyle bir direniş içerisindeyiz ama yemeklerimizi ayrı yiyeceğiz.

Biz "böyle bir şeyi kabullenmemiz mümkün değildir, biz ortak komün yapacağız" dedik. Hamdi Serdar Harp'a, bizim

böyle bir karar aldığımızı, ortak komün yapacağımızı, alınan merkezî karara uymayacağımızı söyledik. O da "bunun hesabını verirsiniz sonra" dedi. "Hesabı neyse vereceğiz" dedik. "Sopayı birlikte yiyoruz, işkenceyi birlikte görüyoruz, havalandırmada aynı havayı teneffüs ediyoruz, yemeklerimizi de birlikte yiyeceğiz" dedik. TİKKO'lu bir arkadaş var, adam Karslı, ayda bir ziyaretçisi ya geliyor ya gelmiyor. Öbürü Partizan davasından yargılanıyor, Tuncelili, ailesi ayda bir geliyor ya da gelmiyor. Komünü ayırmak demek, onları karavanaya teslim etmek demek. "Bunu yediremeyiz, paramızı ortak kullanacağız, ne düşerse birlikte yiyeceğiz" dedik.

Kamerlerin de böyle bir kararı var. Daha sonra merkezî kararın kaldırılması ve sizin ağırlık kazanmanız var. Burada bizimkilerle bir kırılma yaşadınız mı?

Kırılma demeyelim de kırgınlık. Ben "benim arkadaşlarım nasıl böyle düşünebilir?" diyordum. Bizim İstanbul'da yakalanan arkadaşların çoğunun ailesi İstanbul'da, durumları da fena değil, her görüşte bin lira-beş yüz lira bir şeyler veriliyor. Ama öbür vatandaşın ziyaretçisi ayda bir yol parasını başkasından ödünç alarak geliyor, çocuğa verecek parası yok. Veriyorsa da evindeki tavuğu satarak veriyor. "Benim birlikte ölmeyi düşündüğüm arkadaşlarım nasıl bunları düşünebilir?" diye kendime sorup kırıldığım olmuştur. Bizim koğuştaki diğer arkadaşlarla benzer şeyleri konuştuk. Daha sonra o karar bozuldu, o kararı alan arkadaşlar da komüne katılmaya başladılar.

Elinde tuttuğun, size elbise verilmediği dönemde, nevresimden mi yaptın onu?

Bize elbise verilmediği gibi elbiselerimiz de alındı. Don gömlek kaldık. Bir de çarşaflar var. Ben de hanımın gönderdiği bu dallı güllü çarşaflardan elime geçirdiğim bir yorgan iğnesiyle pijama yaptım. Bu Metris hatırasıdır.

Sen de az kirli çıkın değilsin, çok güzel dikmişsin ağabey. O aralarda neredeyse her şehirde iki üç cezaevi var. Hepsinde de cuntanın ortak aldığı bir tavır var. Sindirme, kişiliksizleştirme, itibarsızlaştırma; öte yandan biz tutuklu değiliz, siyasi tutsağız...

Biz hükümlü değiliz, siyasi tutsağız, siyasi tutukluyuz. Henüz davalarımız bitmemişti, bitse bile siyasi hükümlüyüz biz.

Böyle bir direniş çizgisi var ve Metris Türkiye'nin yüz aklarından biri. Ama öbür taraftan komünlerle ilgili size danışılmadan ayrışma kararı alınıyor, size uymanız gerektiği iletiliyor. Buna karşı bir direnç var. Ama tektip elbiseye karşı da bir direnç var sizin açınızdan. Bizim yoğunluklu olduğumuz diğer cezaevlerinde böyle bir direniş söz konusu değil ama Metris'te o karara uymayan, komünü reddeden başka bir direniş çizgisi var. Biz de onlara uygun bir tavır almalıyız gibi bir hava var mıydı Metris'te?

Yoktu Metris'te öyle bir hava, kimsede yoktu. Diğer cezaevlerinde de benzer şeyler vardı. Bildiğim kadarıyla Çanakkale'de ve Bursa'da da giymediler. Zaten bizim hareketin genel anlayışlarından biri de yerelden yukarı doğru bir örgütlenme anlayışı olduğu için, bulunduğunuz alanlarda buna siz karar vereceksiniz. Mamak'ta başka türlü bir karar olabilir ama biz bulunduğumuz alan olan Metris'te elbise meselesine karşı direnişi yükseltmeliyiz. Ama bu bir ölüm kalım meselesi de değildir bizim açımızdan. Bizim açımızdan temel mesele fiilî direnişti. Biz kesinlikle tektip elbise giymeyeceğiz ama bunun yolu fiilî direnişten geçiyor. Zaten cezaevi yönetimlerini en fazla sıkıntıya sokan şey de fiilî direnişti; diğerleri kolaydı onların açısından. Ölüm orucunda ölürsen biter, çok umurunda değil onun. Bir tek şey var orada, ölüm oruçlarında kamuoyu daha duyarlı, özellikle yurtdışı kamuoyu daha duyarlı.

Biz Bobby Sands'in efsaneleştiğini nasıl dışarıdan takip ettiysek ve tepki gösterdiysek, Türkiye'deki direnişlerin de yurtdışına böyle bir yansıması var. Onun dışında cezaevini yıldıran, üstesinden gelemez hale sokan şey ise fiilî direnişti. Metris'te hatırladığım kadarıyla 60 küsur koğuş vardı. Onlar bir koğuştaki operasyonu bir saatte zor bitiriyorlardı. Yani fiilî direnişe geçtiğinde 60 saat operasyon yapmak zorunda. Üç gün yapar bu; üç gün sonra bize yeniden sıra gelecek. Döven asker de insan sonuçta, onların da istirahata ihtiyacı var. Fazla sopa yiyorsun, fazla dövülüyorsun ama onları caydıran aslında fiilî direniş. Bizim aldığımız karar bence doğru bir karardı. Aslında bunu

diğer siyasi hareketlere de dilimizin döndüğünce bildirilerle, tartışmalarla anlatmaya çalıştık. Ama maalesef o dönem bazı siyasal hareketler, tırnak içerisinde söylüyorum, "ölümü kutsadıkları" için, ölmenin en önemli eylem olduğunu varsayarak bu eylemleri hep zorladılar. Türkiye devriminin önemli, değerli, militan insanları -hep iyi şeyler söyleyeceğimiz arkadaşlarımız- ölüm oruçlarında hayatlarını kaybettiler.

Abdullah Meral, Mehmet Fatih Öktülmüş, Haydar Başbağ, Hasan Telci...

On arkadaşımızı Metris direnişlerinde kaybettik. Keşke yaşasalardı, Türkiye devriminin o insanlara gerçekten ihtiyacı vardı. Ama buradan şu sonuç da çıkmasın: "Türkiye'de hâkim sınıflar öylesine alçak ki, siz ne yaparsanız yapın..." "Hayata Dönüş" dedikleri operasyonda da insanlar fiilî direniş içerisindeydi. Tankla, topla, bombayla, gazla girdiler; insanları öldürdüler, katlettiler. Böyle alçak bir yönetim var, Osmanlı geleneğinden geliyor. Kardeşini öldüren padişahlar geleneğinden geliyor. Çok da acımasızlar.

Metris'te böyle bir şey yaşanmadıysa, biraz da dışarıdaki ailelerin emeği vardır diyebilir miyiz?

"Diyebiliriz"den fazlası, çok önemli katkısı var. Bu noktada sana, rahmetli annene, Hasan'ın ablası Didar Şensoy'a, Sacide Çekmeci Teyze'ye, Şükran Teyze'ye şükranlarımızı sunuyorum. Hepsini minnetle, saygıyla anmak gerekiyor. Bizim bir Claris'imiz vardı. Şaşı gözlü bir aslan. O diziden hareketle "Claris" diyorduk biz de hâkime. Metin'in mahkemede bir lafı vardı. Hâkime "Şimdi siz rahat durduklarını mı zannediyorsunuz? Yasin Hoca dışarıdaki aileleri örgütlüyor" dedi. Sedat da buna benzer bir şey söyledi; "Babası Mihri Belli, annesi Behice Boran'dır" dedi hâkim. Sedat da "benim anam da babam da belli, iddianamede yazıyor" deyince, hâkim "boş ver, Metin'dir konuşur " dedi.

Orada Tülay Sönmez'le Arife Özbay'ı da anayım hemen. Filiz Karakuş ve Sevgi Erdoğan'ı, genç kadınlarımızı...

Buradan şu sonuç çıkmasın: Sadece Metris'teki tutukluların aileleri direniş yaptı; Ankara, Diyarbakır, Bursa, Çanakkale dire-

niş yapmadı. Ama İstanbul ve Metris önü önemli bir momentti. Medyanın büyük çoğunluğu İstanbul kökenlidir. Dolayısıyla İstanbul'da bu tip şeyler haber değeri taşıyordu ve anında gazetelere yansıyordu. Şimdi AKP döneminde çok daha rezil bir durum varken çıt yok gazetelerde. O dönemde cuntaya rağmen haberlerde çıkıyordu bunlar. Bıkıyorlardı; birini görmeseler diğerini görmek zorunda kalıyorlardı. Dışarıyla içerinin çok iyi bir diyaloğu vardı direniş açısından. İçerdekiler direnirken dışardakiler de en az onlar kadar direniyordu. Hatta dışardakilerin direnişi içerdekilerin direnişinden çok daha önemliydi. Çünkü biz direniyorduk, sopa yiyorduk, işkence görüyorduk. Dışarıdakiler ekonomik sıkıntılar içinde boğuşuyor, sana para yetirmeye çalışıyor, basında yer almak için elinden geleni yapıyor. Binlerce sorunla karşı karşıyalar.

"Keşke içerde olsaydım" diyordum. Kızdığın zaman "kahrolsun faşizm" diyebiliyorsun. Biz otobüslerde gözaltına alınmayacağımız ama Türkiye'nin durumunu anlatacak şekilde konuşma kararı aldık. Otobüse minibüse binince günlük olayları tartışıyoruz. Bir kere "kahrolsun faşizm" desem rahatlayacağım diyordum.

Biz onu bolca yapıyorduk. Her sopadan sonra "insanlık onuru işkenceyi yenecek, kahrolsun faşizm"...

Bizim böyle bir deşarj olma şansımız yok. Hanım hanımcık olacaksın. Bir de giyim kuşamımıza dikkat ettik. Hiçbir kadın arkadaşımız pantolon giymedi, düğmeler boğazımıza kadar ilikliydi. Makyaj yok. Devlete prim vermeyeceğiz, devlet bizim herhangi bir açığımızı bulup kullanmayacak. Bu arada Metris annelerini analım. Bugünkü İHD'nin kuruluşu Metris anneleri sayesindedir. Mercan gözlü annemi çok özlediğimi de söyleyeyim buradan. Anneme ağlayamadım bile; iki kaybı üst üste yaşayınca Kamer'e mi ağlıyorum, anneme mi ağlıyorum bilemedim. Kamer'den üç ay sonra öldü. Aslında Metris dışında iyi bir sınav verdiğimizi düşünmüyorum. Genel olarak iyi bir sınav vermedik.

Çanakkale de iyiydi bence. Çanakkale'de Metris'teki kadar yoğun bir baskı yoktu.

Baskı Diyarbakır, Mamak ve Metris'te yoğunlaşmıştı. Genelde şöyle bir söylem var, bunu Ankara iddianamesini okurken de görüyoruz ya da çıkan kitapları okurken; "Niye elbise giyildi ya da niye Metris'teki gibi direnilmedi" dendiğinde, itirafçı çıkarmamak için, bağımsız koğuşlara gönderilmemek için, bir arada kalmak için giyildiği söyleniyor ama Metris'te bizden hiç itirafçı çıkmadı mesela. Metin zaten girmeden önce itirafçı oldu. O dayaklara ve işkencelere rağmen elbise de giyilmedi itirafçı da çıkmadı, bağımsız koğuşa giden de çıkmadı.

Bire bir örtüşen bir şey değildi. En fazla fireyi Dev-Sol verdi Metris'te. Hem bağımsızlara gidiş açısından, hem itirafçılık açısından. Özellikle ölüm oruçlarında çok fire verdiler. Kendi kitlesi de ölüm orucunun bu işin panzehiri olduğuna inanmıyordu. İç dünyalarında fiilî direnişi benimsiyorlardı. Fiilî direnişle püskürtmek daha akılcı, daha doğru diye düşünüyorlardı. O yüzden de çok fire verdiler. Dolayısıyla Mamak'la ilgili "bağımsızlara gitmesinler, itirafçı olmasınlar" söylemine çok katılmıyorum.

Bizim davada en çok firenin çıktığı yer Yeniçeltek Davasıdır yanlış hatırlamıyorsam. Bir tek Metin var, o da mahkemede çıkıyor itiraflarda bulunuyor. Ondan sonra biz konuşuyoruz, özellikle ben konuşuyorum, ikna ediyorum Metin'i. Metin ikinci duruşmada "polis bana işkence etti, o yüzden bunları söyledim, benim örgütle bir ilişkim yoktur, söylediklerimi dikkate almayın" diyor. Ertesi gün polis tekrar Emniyete götürüyor, biraz sopalıyor. "Yasin Hoca beni tehdit etti, korkudan geri aldım" diye beş altı kere tekrar edince yalama oldu zaten. Ne mahkeme itiraflarını kabul etti, ne de söylediklerini ciddiye aldı. Onun dışında hiçbir arkadaşımız fire vermedi.

İlginç bir şey daha anlatayım. Bizim koğuşta 10 arkadaş var. 27 günlük açlık grevinde, komünü de Mehmet Terzioğlu'na vermişiz, bizim koğuşun gelir-gider işlerini de. Paranın bir kısmını stokta bekletiyoruz ki açlık grevi bittiğinde bir şeyler alıp arkadaşların sağlığı için kullanalım. Dolayısıyla sigarayı belli sayıda veriyoruz, sanıyorum adam başına beş sigara veriyoruz. Birer tane yemeklerden sonra, bir tanesine kayıntı diyoruz 23:00'te içiyoruz onu, bir tane arada içsinler diye. Açlık grevi sırasında üç ilginç olay oldu bizim koğuşta. Birisini isim vermeden anlatacağım. Gece kalkıyorum, kontrol ediyorum, çünkü sık sık

diğer koğuşlardan "bağımsız koğuşa gitti" diye haberler geliyor. Ben de tereddütteyim. Dev-Yol Davası açısından bakıldığında en kalabalık koğuş bizim koğuş. Fire vermeyelim diye ödüm kopuyor. Ülfet Tanrıverdi diye bir arkadaşımız var. Kocasinan Lisesi'nde 17 yaşında yakalandı. İşlemediği bir suçtan ceza aldı, bir silah bulundu yanında, başkası kullanmış, faşistlerden birisi vurulmuş, eline tutuşturdular, o suç Ülfet'in üzerine kaldı. Ülfet gidecek mi diye ödüm kopuyor, kalkıyorum bakıyorum, Ülfet saat 01:00'de sigara içiyor. Saat 03:00'te kalkıyorum, yine tek başına sigara içiyor. İki üç gün böyle kontrol ettim. Ülfet çok saf, çok temiz bir arkadaşımız, hâlâ öyle sürdürüyor yaşamını. Birkaç tane de şiir kitabı var. En son yüzüme baktı dedi ki "ağabey, sen benden korkuyorsun ama buradan benim ölüm çıkar, Dev-Yolcu olarak hareketimize en küçük bir leke sürdürmem, hiç merak etme, kafamda başka şeyler var, o yüzden sigara içiyorum". Beni çok etkilemişti.

İkincisi, rahmetli Mahmut sigarayı çok seviyordu. Ben de az içsin diye gayret sarf ediyordum. Mahmut beş sigarayı çabuk bitirmesin diye sigara saati gelince "Mahmut bir sigara yakalım, yarısı senin yarısı benim" diyordum. Yakıyorduk; bir fırt o çekiyordu, bir fırt ben çekiyordum. Yirmi gün bu böyle devam etti. Açlık grevinden sonra koğuşta bir tarama yaptılar. Mahmut'ta birinci derecede tüberküloz çıktı. Doktora "sigarayı beraber içiyoruz, bende niye böyle bir şey yok?" dedim. "Herkeste tüberküloz mikrobu var, demek ki senin bağışıklık sistemin kuvvetli" dedi. Cenazesi defnedilirken de söylemiştim "keşke ömrümün yarısını verebilseydim de Mahmut yaşasaydı."

Üçüncüsü, direnişler sırasında Mehmet Refik Terzioğlu'na komün parasını verdik, "bir şeyler alırsın" dedik. Bir gün baktık, koğuşta bir çuval soğan var. "Terzioğlu bu nedir?" dedim. "Soğan, C vitamini vardır onun içinde, vitamine ihtiyacımız var" dedi. "Bütün parayı soğana yatırmışsın, habire soğan mı yiyeceğiz açlık grevinden sonra, yarısını alsaydın ya" dedik. "Eyudur eyudur, soğan faydalidur" dedi o Laz şivesiyle. Mahmut çok iyi satranç oynardı. Terzioğlu da satranç oynamayı severdi. İkisini kapıştırırdık. Terzioğlu'nun ayağında problem vardı, bildiğim kadarıyla hâlâ devam ediyor. Kemikte mikrobik bir durum var, kana karışıyor, ciddi bir rahatsızlık. Eğer Terzioğlu satranç maçını alırsa, Mahmut "gel bir volta atalum, ben adami boyle

teneke gibi yamulturum" diye voltaya zorluyordu. Eğer Mahmut yenmişse, Terzioğlu'nun bir yatağı vardı, bir de perde gibi bir şey yapmıştı alt ranzada, "gelsene volta atalım" diyordu. "Bacağım oyle ağriyir ki" diyordu. Bir gün de yine sopaladılar bizi. Terzioğlu da bağırıp çağırıyor. Komutan, "Terzioğlu ayağını denk al" dedi. "Hangisini denk alayım, sağını mi soluni mi?" dedi.

Bir olay daha anlatacağım, isim vermeyeceğim, o kendisini biliyor. Bizim davadan yargılanan bir arkadaşımız, açlık grevinin 23. ya da 24. gününde mahkeme kararı çıktı, mahkemeye çıkacak. Muhtemelen de tahliye olacak diye bekliyoruz. "Gitmeden bir iki bisküviyle süt verelim de gelene kadar idare etsin" dedim. "Sen bunları atıştır, şimdi mahkemeye çağırırlar" dedik. Onları bitirir bitirmez alıp mahkemeye götürdüler. Akşam 17:30'da tutukluları mahkemeye dağıtıyorlar. Bizim kapı açıldı, baktım gelen arkadaş sünnet olmuş çocuklar gibi bacaklarını açe açe geliyor. "Ne oldu?" dedim. "Ağabey sorma, mahkemenin içine sıçtım" dedi. "Nasıl sıçtın?" dedim. "Verdiğiniz zımbırtılar beni ishal etmiş, mahkemeye gittim, Claris'e el kaldırıyorum, 'çok sıkıştım tuvalete gideceğim' diyorum, 'otur oturduğun yerde' diyor. Üç defa söyledim, 'bırak gitsin' dedi, ben de bıraktım, mahkemenin içine sıçtım" dedi. "Mahkemenin içine sıçmak lazım, iyi yapmışsın" dedim. O vatandaş hâlâ buralarda, çok sevdiğim bir arkadaştır.

O direnişlerden sonra bizi dağıttılar. Beni ve Timur Semerci'yi tekli hücreye aldılar. Halkın Kurtuluşu'ndan Semih Orcan'ı aldılar. Dev-Sol'dan Hasan Uzunkaya'yı aldılar. GBK'dan (Geleceği Birlikte Kuralım) bir arkadaşı aldılar. Ziyaret yasak, avukat yasak, dışarı çıkmak yasak, kantin yasak, sigara yasak, her şey yasak. Günde bir kez tuvalete çıkarıyorlar. Sadece getirdikleri yemekler var, onları da ite versen yemez, öyle kötü yemekler. Ben de bol bol türkü söylüyorum. Arkamızda da kadınların koğuşu var. Oradan sesimi dinliyorlar. Hatta bir tanesiyle çıktık. Hüseyin Özkahraman'ın diş kliniği vardı, oraya gittim, "tanıyor musunuz birbirinizi?" dedi. "Yok" dedik. "Nasıl tanımazsınız, ikiniz de aynı yerde yattınız" dedi. Ben bir türkü söyledim, kız hemen "sen Yasin Ağabeysin" dedi. Birbirimizi hiç görmedik ama türküden tanıdı. Yan tarafımdaki hücrede Semih Orcan var. O da bir sigara tiryakisidir, anlatamam size. Yaklaşık iki aydır sigarasızdık. Alt tarafımıza da gözetim altındaki kadınları geti-

riyorlardı. Baktım alttan sesler geliyor, havalandırmaya çıktım, "kim var aşağıda" diye bağırdım. Tanıdık bir ses geldi, "kimsin sen?" dedim. "Ümide Çelik" dedi. Bu söylediğim 1984 operasyonunda Çarmıklı'larla yakalananlar. Nasıl yakalandıklarını filan anlattı. "Birazdan kantinci gelecek, sen üç dört paket fazla sigara, bir iki kutu da kibrit al" dedim. "Sen üçüncü kattasın, biz zemin kattayız, nasıl alacaksın?" dedi. "Sen al, bir yolunu buluruz" dedim. Almış.

O akşam 18:00'de asker gitti. Cama çıktı, havalandırmaya bağırdı "ağabey aldım o şeyleri" diye. "Tamam" dedim. Çorabımın birini çıkarıp söktüm bir on beş yirmi metre kadar, attım düğümü sarkıttım. "Çorabın içine koy gönder" dedim. Kibritle sigarayı gönderdi, aldım ben de. Hemen bir sigara yaktım. Semih'e "sigara geldi ama nasıl vereceğim sana bunu?" dedim. Kapının altından deliyoruz, ip bağlıyoruz, sallıyoruz olmuyor. "Ben bir yol bulacağım" dedi. Yatıyorum gece, sanki fare bir yeri kemiriyor. Şafak atıyordu, benim oradan geçen kalorifer borusu Semih'in tarafına geçiyor, baktım ki borunun kenarında incecik bir delik var. Meğer kalorifer peteğini tutan demiri kırmış, kalorifer borusunun yanını sabaha kadar altı saat boyunca bir sigara geçecek kadar delmiş. Sigarayı verdim, "ben 15 sene daha yatarım" dedi.

Katı, duygusuz...

Öyle olmadığımızı biz zaten biliyoruz da özellikle cezaevi koşullarında bunu nasıl başarıyordunuz? Hayata tutunmak için neler yapıyordunuz?

Tekli hücreden biraz geriye gelelim. Koğuşlardaki yaşantıyı anlatayım biraz. Bir kere haftada bir gün operasyon, sopa, yiyorduk. Ama operasyon biter bitmez o akşam havalandırmada eğlence yapardık biz. Askerler çılgınca bağırırdı pencerelerden "ulan şimdi dövdük sizi alçaklar, yine türkü söylüyorsunuz" diye. Kimi daha az, kimi daha çok, yaklaşık 20 kişilik koğuşlarda haftada bir gün, beş dakika sıcak su veriyorlardı. O da çok sıcak değil, çok sıcak olursa kovalara alıp, ılıtıp öyle banyo yapacağız. Ama 20 kişinin beş dakika içerisinde banyo yapması mümkün değildi. Kendi aramızda tartıştık nasıl yapabiliriz diye. En son su ısıtma projesi geliştirdik. Sigara paketleri içerisinde bulunan

alüminyum ambalajları ufak ufak kesiyorduk, uç uca ekleyerek iki tane kablo oluşturuyorduk. Sonra onları naylon poşetlerle sararak izole ediyorduk. Sonra da onların iki ucuna jiletlerin çeliklerini çıkararak üçgen şeklinde bir plaka yapıyor, aralarına tükenmezkalem parçaları koyarak birbirleriyle temaslarını engelliyorduk. Onu suya koyduğumuz zaman iki uç arasında elektrik geçişi oluyordu ve su ısınıyordu. Onlara "su ısıtıcı" diyorduk ve aramalarda ele geçmesin diye zulalarda saklıyorduk.

Bu durum diğer koğuşlara da sirayet etti. Muhtemelen diğer birkaç koğuşta yakalandı ve neden yapıldığına baktılar. Sonunda jiletten yapıldığı anlaşıldı. Bize "size verdiğimiz eski jiletleri bize iade edeceksiniz, biz size yenilerini vereceğiz" dediler. Bunun üzerine, 1983 sonuydu sanırım, sakal grevi başlattık. "Jiletleri vermiyorsanız biz de tıraş olmuyoruz" dedik. Her birimiz birer kilise papazına döndük o dönem. Hatta bir ziyarete babam gelmişti, "oğlum, keşişlere dönmüşsün" demişti. İdare bununla da baş edemeyip vazgeçti. Biraz daha fazla su vermeye başladılar.

Şartların nispeten daha iyi olduğu cezaevleri vardı. Sultanahmet bunlardan biriydi. Bir de karşıda Kabakoz vardı, oralar biraz daha rahattı. Biz arkadaşlara haber göndererek rezistans istiyorduk. Onlar mahkemeye geldiğinde, tuvalete gidip gelirken rezistansları içeri almaya çalışıyorduk ama içeri rahat sokulacak şeyler değil, vücudun bir tarafına sarman lazım rezistansları. Biz de onların arayamayacağı yerlere rezistansları sararak içeri sokuyorduk. Sonra o rezistanslarla ısıtıcıları yapmaya başladık. Onlar da bir süre sonra idare tarafından yakalandı.

Ben pantolonun kemer bölümünü açıp hem notları, hem de rezistansları öyle gönderdiğimi hatırlıyorum.

O dönem Dallas dizisi vardı. Birinci şubede polisler işkence yaparken o dizi yüzünden ara verirlerdi. Orada J.R.'dan aldıkları ilhamla dönüp bize işkence ediyorlardı. Dallas'ın olduğu günlerde, bizim koğuşta Dallas pastası yapıyorduk. Onun da uzmanı Namık Nidai Kürüm'dü, kulakları çınlasın, bizim koğuşta o yapardı. Bir kat bisküvi, üzerine tatlı, irmik gibi bir şeyler, üzerine tekrar bisküvi; böyle beş altı kat bir tatlı yapardı. Bir değişiklik, hayatımızda bir çeşni olsun diye Dallas pastası yapardık Dallas dizisini izlerken. O zaman içeri televizyon verilmişti. Bir başka

şey, diş macunları o zaman naylon ambalajların içerisinde değildi, içi alüminyumlu jelatinimsi bir şey vardı. Tıraş kremleri ve diş macunlarını onunla alıyorduk. Onları biriktiriyorduk, sonra onları açıp plaka haline getiriyorduk. O plakaları birbirine ekleyerek tava yapıyorduk. Üç dört gün idarenin verdiği yemeklerden kıyma ve et parçalarını ayıklayıp biriktiriyorduk, ekmek ufalayıp çoğaltarak onlardan köfte yapıyor, üç santim yüksekliğindeki tavalarda kızartıyorduk. O büyük bir şölendi bizim için. Köfte kokusu gelmeye başlayınca havalandırmadan, koğuşlardan koğuşlara "E-4, yine bu akşam iyisiniz" filan diye bağırmaya başlıyorlardı.

Hafta sonları eğlence geceleri düzenlerdik. İyi şiir okuyanlar şiir okurdu, iyi türkü söyleyenler türkü söylerlerdi. Bizim havalandırmadaki üç dört kişiden biri de bendim. Birçok türkü söylerdim ama en meşhuru, o zaman henüz meşhur olmamıştı, Murat Çavuşoğlu'nun Kiziroğlu Mustafa Bey türküsüydü. On iki koğuşun baktığı bir havalandırma var, her birinde de yirmişer kişi, toplam yüz yirmi kişi filan. O insanlar da camlara toplanırdı. Türkünün birinci kısmını ben söylerdim, bütün havalandırma hep birden "peh peh peh" diye bağırırdı. Nakarat kısmını havalandırmanın hepsi koro şeklinde söylüyordu. Çıldırırdı idare. O gün belki operasyon yemişiz, kafamız kolumuz kırılmış, belki dayak yemişiz. Arkadaşların bir kısmı çok güzel şiirler okurdu. Namık Nidai Kürüm, Zeki Müren şarkıları okurdu. Türk Sanat Müziği'ni çok severdi. O da gençliğine giderdi. Biz Van'dayken açık hava sineması olurdu, hoparlörden Zeki Müren şarkıları okunurdu, biz de sinema saati gelinceye kadar arkadaşlarla volta atardık. "Bende çok önemli bir yeri" var diye anlatırdı.

Bunun dışında havalandırmalar arası satranç turnuvası düzenlenirdi. Bunlar "tık tık" sistemiyle yapılıyordu. Her siyasi yapının kendine özgü bir Mors Alfabesi vardı. Birden beşe kadar ve alt alta kareler, 30 tane kare vardı. O karelerde her harfin bir vuruş değeri var. İlk vuruşlar yavaş, küsurlar hızlı oluyordu. Buna ilk başladığımızda kalorifer borularına vuruyorduk; çünkü kaloriferler bütün cezaevini dolaşıyor, dolayısıyla buradaki koğuştan oradakine geçiyordu. Oradaki arkadaş kulağını kalorifere dayıyordu. Önce pratik gelişmemişti, rakamsal olarak döküyorduk kâğıda, sonra onları harfe dönüştürüyorduk. Yaklaşık 15-20 gün sonra vuruşlar harf olarak beynimize gelmeye başladı. Artık

kulağımızı dayadığımızda, telefon görüşmesi yapar gibi dinliyorduk. Koğuştan koğuşa Marx'ın kitap çevirilerini yapıyorduk.

Direnişler konusunda da aynı şekilde haberleşiyorduk. Şifreleri çözemiyorlar. Askerlere demir sopalar vermişlerdi. Biz başlayınca onlar da parazit yapıyorlardı. Onun parazit olduğu fark ediliyordu, istediği kadar vursun, biz vuruş tekniklerinden birbirimizin ne demek istediğini anlıyorduk. Bazen koğuştan koğuşa notlar, kitaplar gönderiyorduk. Asansör sistemi diyorduk, ip atıyorduk, çoraplarımızı sökerek onlardan ince ip yapıyorduk. Ucuna hamur ya da soğan bağlıyorduk. Karşı koğuştaki arkadaş yakalıyordu, torbanın içine bir şeyler koyup o hattın üzerinden karşıya gönderiyorduk. Alışverişimizi bitiriyorduk, ipleri alıyorduk. Sonra idare bunu da fark etti. Onlar da askerlere ucu kancalı uzun demirler veriyorlardı. Biz bir şey gönderecekken onlar da uzanıp yakalıyordu. Biz de onların nasıl yakaladığını fark ettik. Bu sefer biz onlarla dalga geçmeye başladık. Torbanın içine başka şeyler koyuyorduk, hatta bazen içinde küfür oluyordu. Sanki karşı koğuşa önemli bir not gönderiyormuş gibi yapıyorduk, asker de görüyordu. Birden kanca ile yakalıyordu, komutanı çağırıyordu. Açıyordu, "hıyar gibi adamsın" yazıyordu. Onun dışında avukatla haberleşiyorduk. Tık tık'la haberleşiyorduk, bir arkadaş hasta oluyordu, mecburen revire götürüyorlardı, başka koğuştan gelen arkadaşlarla revirde karşılaşıyorlardı. Bir şey alıp verme işi varsa orada halloluyordu ya da orada haberleşiliyordu.

Koğuşun içinde bir de çiçek yetiştiriyorduk. Havalandırmaya çıkınca betonu ufalayarak çıkardığımız küçük toprak parçaları ile içtiğimiz çayların, bazı yemeklerin artıklarını karıştırıp toprak yapıyorduk. Ailelerimizin kimisinin gömleğinin yakasında, kimisinin pantolonun cebinde getirdiği çiçek tohumlarını ekiyorduk. Bir tanesi epeyce büyümüştü, domates vermeye başlamıştı. İçeri girip domatesi gördüklerinde paramparça ettiler onu. Orada seni hayata tutunduracak en küçük şeyin dahi olmasını istemiyorlardı. Çünkü domates yetiştirmen hayatla bir bağ kurmak demekti.

Bir de mahkemelere giderken çamurlu yerlere basıyormuşsunuz, toprak götürmek için içeriye.

Bir, çiçek yetiştirmek için yapıyorduk; iki, koğuşların arasındaki koridor çamurlanınca askerler mecburen paspas yapmak

zorunda kalıyorlardı. Sonuçta bir zaman kaybı onlar açısından. Operasyona ayıracakları zamanın bir kısmını paspasa ayırıyorlardı. Biz bir kere yapmıştık, bazı koğuşlar üzümleri yemiyordu, onlardan şarap yapıyordu.

Kamer yapıyormuş.

Biz bir kez yaptık, çok da güzel olmamıştı ama o koşullarda sanki Fransa'nın Bordeux şarabı gibiydi... Birer bardak içtik, hepimiz olduk Leyla. Çünkü sarhoş olmak niyetindeyiz.

Bir yılbaşıydı herhalde değil mi?

Üzümleri biriktirdik, suyunu çıkardık, biraz ekmek attık içine. Önce köpürüyor, köpüklerini alıyor onu da kullanıyorduk. Böyle renklendirmeye çalışıyorduk. Üst koğuştaki bazı arkadaşlarımız ekmek atarak martıların, güvercinlerin gelmesini sağlıyorlardı. Güvercin ya da martı görmek çok önemli bir şeydi, dışarıyla bir bağ kurmuş oluyorsun. *Uçurtmayı Vurmasınlar* filmindeki çocuğun uçurtmayı uçurması gibi biz de martı ve güvercinler gelsin diye çatılara ekmek atardık.

Tekrar başa dönersek, tekli hücreye konduğumuzda, bizim davadan Timur Semerci'yle ben vardık. Yaklaşık 6,5 ay tek kişilik hücrede kaldık. Operasyonlar da olmaya devam ediyordu cezaevi içerisinde. Elbise meselesi dayatılmış ve biz de direnişteyiz. Sonra çeşitli siyasetlerden önemli gördükleri unsurların tümünü, idarenin olduğu B Bloğun altındaki iki koğuşa yerleştirdiler. Üstündeki tekli hücrelerde de deliler var. Akli dengelerinin yerinde olmadığı varsayılan tutuklular var. İkimizi aldılar, döverek koğuşa attılar. Gittik ki bizim takım hep orada; Kamer Teyhani, Namık Nidai Kürüm, Sedat Şeyhoğlu, Çetin Uygur, sanıyorum bizim davadan onlar vardı. Dev-Sol'un ikinci çemberdeki elemanları var, Halkın Kurtuluşu'nun ikinci çemberdeki elemanları var. Kurtuluş'un merkez komitesinin tümü orada, hatta en son İlhami Aras'ı yakalamışlardı.

Bizi oraya attılar. İlhami'yi getirirken kapı altı dayağından geçirmişler. Getirip koğuşa attılar, ertesi gün de bizim koğuşa operasyon düzenlediler. İlhami "dün geldiğimde dövdünüz ya" dedi. "Ulan bu işin sırası mı var, canımız istediğinde döveceğiz" dediler. İdarenin bu insanları bir araya toplamasının sebebi,

onlardan birkaçını teslim alabilir mîyimdi; çünkü iki üç günde bir operasyon düzenliyorlardı. Bir diğer sebep de açlık grevi ve ölüm orucu tartışmaları başlamıştı, o tartışmalar devam etsin ve biz birbirimize girelim istiyorlardı. Çünkü o tartışmalardaki dil çok iyi değildi açıkçası. Bu özeleştiriyi tüm siyasi hareketler yapmalı. Esirsin, düşmanın elindesin, fakat karşı taraftaki arkadaşın sana "hain" diyor, "teslimiyetçi" diyor. Bunların orada da devam etmesini istiyorlardı. Merkezdekiler ayrışırsa kitle ayrışacak.

Bir operasyonda, 10 Kasım'dı ve kar yağıyordu, bizi dışarı çıkarıp kelepçelediler, çırılçıplak soydular. Kış falakası denen falakayı çekiyorlar bize. Dört asker, ikisi ellerimizden, ikisi bacaklarımızdan yere paralel tutuyordu. İki asker de coplarla ensemizden başlayarak topuğumuza kadar 15 dakika boyunca copluyordu. Üç beş günde bir bunu yapıyorlardı ve diğer siyasi tutukluların koğuşlarının önünde yapıyorlardı. "Sizin şeflerinize neler yapıyoruz" diye morallerini bozmak istiyorlardı. Biz de genelde bağırıp çağırmıyorduk. Çoğumuz bayılıyordu, baygın vaziyette gelip atıyorlardı. Koğuştaki bütün yataklar alınmıştı. Bir iki tane çürük şilte vardı. Onları da operasyon sırasında özellikle ıslatıyorlardı. Sadece gazete ve betonun üzerinde yatıyorduk. Yedi sekiz kişilik küçücük koğuşa 25 kişiyi doldurmuşlardı.

Kahvaltıdan sonra sayım oluyordu. Arkadaşların yarısı balık istifi yatıyordu, diğer yarısı mutfak dediğimiz tarafta oturarak zaman geçiriyordu. Onlar yedi sekiz saat uyuduktan sonra yer değiştiriyorduk. Sonra Dev-Sol, MLSPB, TİKKO'dan arkadaşlar "bu meseleleri tartışalım" dediler. Kendi aramızda oturduk tartıştık. "Bunları burada tartışmak doğru değil, birbirimize gireriz, zaten adamların istediği de bu" dedik. Ben, "arkadaşlar size halk hikâyeleri anlatayım" dedim. "Size Köroğlu'nu, Şahmeran Destanı'nı anlatayım" dedim. Bizde, Kars'ta öyle bir gelenek var, çocukluğumda halk ozanları gelirdi, özellikle Ramazan'da sahura kadar hikâyeler anlatırlardı, arada da türkü söylerlerdi. Hikâyenin tam civcivli yerinde bırakırlardı. Ertesi gece insanlar tekrar toplanırdı. Aklıma o geldi, böyle yaparsak bir oyalanma olur diye düşündüm. Bazı arkadaşlar "İşimiz yok bir de hikâye mi dinleyeceğiz?" dediler. Yemekten sonra bizimkiler, bir de Kurtuluş'tan birkaç arkadaş, sanıyorum Celal Hoca, İlhami Aras vardı, ben ortaya geçiyordum, başlıyordum Köroğlu Destanı'nı

anlatmaya. Köroğlu'nu Bolu'dan çıkartıp Kars'a getiriyordum. Orada Kiziroğlu Mustafa Bey ile karşılaştırıyordum. Kiziroğlu tam Köroğlu'nu düşürüyordu ki orada duruyordu Mustafa Bey, arkası yarın.

Daha keskin olan arkadaşlar voltadalar, bizi dinlemiyorlar. Onlar daha çok "ideolojik tartışma yapalım" diyorlar. Ertesi gün gelip koluma giriyor "ağabey o bağıran kimdi?" diye. "Ertesi gün geleceksin, bağıranın kim olduğunu arkası yarında öğreneceksin." Orada benim jandarmam da Namık Nidai Kürüm'dü. Gazeteyi rulo yapıp cop haline getiriyordu. Ertesi gün başlayacağımız zaman sayın jandarmam, "bir bakalım arkadaşlar dinlemişler mi?" Kürümoğlu dönüyordu, Çetin Uygur'a mesela, "nerede kalmıştık dün?" diyordu. Eğer bilmiyorsa "sen iyi dinlememişsin, aç elini bakayım..." Pat pat gazeteyle vuruyordu. Sonra diğer arkadaşlar da katılmaya başladılar. O arada ben hikâyeleri anlatırken araya türküler de ekliyorum. Azeri türküleri söylüyorum, Kiziroğlu türküleri söylüyorum filan zaman geçiyor. Dört beş ay sürdü bu durum.

İlginç bir şey daha vardı. Bizim üstümüzde deli geçinen bir vatandaş vardı. Onu Sedat'a anlattır bence. Ben sadece ipucu vereyim. O deli oradan bize işaret verdi. Onun hücresinden bizim koğuşun altına geçen tuvaletin pis su gideri vardı. Orayı açtık. "Ben deli numarası yapıyorum, size yapılanlar benim vicdanımı sızlatıyor, bir şeye ihtiyacınız varsa ben buradan size vereyim" dedi. Oradan bize çay filan verdi, o tuvaletin deliğinden çünkü çay filan da yasaktı. Oraya yetişemiyorduk. Sedat, Kamer'in sırtına basıp çıkıyordu.

Orada üç dört ay kaldıktan sonra tekrar bir dağıtım oldu. İdare her dönemde dağıtımlar olurken, "sizi koğuşunuza geri götüreceğiz" diyordu. Hücreye atarlarken de "idarede bir görüşme var, görüşmeden sonra geri getireceğiz" diye çıkartıyorlardı. Bizi 1984 sonunda paldır küldür Yeni Sağmalcılar'a sevk ettiler. Orada bir yıl kaldık, sonra tahliye olduk. Sağmalcılar, tırnak içerisinde modern Amerikan hapishaneleri benzeri yapılmış, her tarafı demir filan. Koğuşlar altı kişiden fazla değil. Altı, dört ve tek kişilik koğuşlar var. Tecrit politikasının başladığı cezaevi.

İlk F Tipi.

Evet. Hâlâ duruyor. Orada Kürümoğlu'yla yan yana koğuşlara düştük. Kamer Teyhani, Timur Semerci, İbrahim Yakut karşımızdaki koğuşlardaydılar. Aynı havalandırmaya bakıyorduk. Orada da benzer sıkıntılar oldu ama Metris'e göre daha düşük seviyedeydi diyelim. Elbise tantanası yine devam ediyordu, elbise vermiyorlardı, biz de giymiyorduk. Ayrıca saç sakal boykotu vardı. Sonra meşhur ölüm direnişinin olduğu dönem başladı. Üç dört siyasi hareketten arkadaşlar ölüm orucuna başladı. Biz de destekleme kararı almıştık ama desteğimiz ölüm orucu biçiminde değildi. Periyodik olarak, bir haftalık, beş günlük, on günlük açlık grevleri yapıyorduk. Çok değerli arkadaşlarımız ölüm orucu sırasında aramızdan ayrıldılar. Çok da başarılı olunmadı. O ölüm orucu olayının ayrıca incelenmesi lazım aslında. Dursun Karataş'ın tavrının çok olumsuz yansımaları vardı cezaevinde. Hatta rahmetli Sinan Kukul bizim altımızdaki koğuştaydı, karşıdaki bir arkadaş "Sinan ağlıyor" dedi, Sinan Kukul. Kendi koğuşundaydı, "ölüm orucu bırakıldı" demişlerdi ona, o da inanmamıştı. Alıp hastaneye götürdüler, Dursun'un yanına.

Oradan geldikten sonra bir şey oldu, onun detaylarını biz bilemiyoruz. Kendi siyasal yapıları ile ilgili bir şey. Bir karar verildi ve vazgeçildi. Ama vazgeçilinceye kadar yedi sekiz arkadaşımızı kaybettik. Orada mahkemelere çıkarılmıyorduk artık. Çok az insan mahkemelere haberleşme amaçlı gidiyordu. Mahkemelerden sık sık haber gelirdi. Bir gün bizimkiler "Kürüm'e bir numara çevirelim, onu yalandan bir tahliye ettirelim" dediler.

Dönem dönem herkese yapıyordunuz galiba.

Yapıyoruz, bir kısmı gerçekten çok fazla inanıyor, bir kısmı inanmıyor. Kürüm çok temiz kalpli bir arkadaş. Dev-Solcular mahkemeden geldiğinde "sizin davadan Namık'a tahliye çıktı" dediler. Sağı solu da teşkilatlandırdık. Karşıdaki koğuş da yazıyor, bir de yazma sistemimiz vardı. Artık öyle uzmanlaşmıştık ki, kalemin ucuyla yazıldığında 15 metre ilerideki yazıları okuyabiliyorduk. Onlar da "Kürümoğlu gözün aydın" diyorlardı. Her tahliye olan bir şeyler yapıyor ya "Kürüm de bize bir Türk Sanat Müziği konseri versin" dedik. "Komşu koğuşlara da birer demlik çay ısmarlasın." Onunla Mustafa Yalçıner bizim yan ko-

ğuşumuzdaydı. Oradan bize çay geldi; Kürüm eski elbiselerini, kitaplarını dağıttı. Güzel bir konser verdi, çok da güzel sesi vardı. Millet alkışlıyor, gazlıyor. Bu tantana bir, bir buçuk saat kadar sürdü. En son bizim İbrahim Yakut dayanamadı, "ulan manyak, bu hıyarlar sana numara yapıyor, ne tahliyesi?" filan dedi. Ben de herhalde ana avrat sövecek diye bekliyorum. Kürüm kafasını uzattı havalandırmaya, "hepinize aşk olsun" dedi.

1985'te ben, Mehmet Refik Terzioğlu, Namık Nidai Kürüm, Celal İzci, Ahmet Mamak, Fikret Akovalı tahliye olduk. Bizi cezaevinden aldılar ama kıyafetimiz yok. Benim üzerimde diktiğim gecekondu pijaması var. Kimilerinde pijama var, kimileri yarı çıplak vaziyette. Cezaevinde birtakım işlemler eksik yapıldığından tahliye işlemimiz gerçekleşmedi; bizi Gazi Mahallesi'ndeki karakola verdiler. "Sabaha kadar orada kalacaksınız, sabah işlemler tamamlanacak, oradan şubeye gideceksiniz, şubeden de tahliye olacaksınız" dediler. Biz o vaziyette voltalıyoruz karakolun içerisinde. Üç dört tutuklu var. "Bunlar Pakistanlıya benziyor" diyorlar. Birisi de "Pakistanlıların kafasında da bir şeyler olur, bunlar Sudanlı galiba" diyor. Ondan sonra kendi aramızda konuşmaya başladık, şaşkın şaşkın bakıyorlar. Onlara durumumuzu anlattık.

Sonra hepimizi Gayrettepe'ye götürdüler. Orada teker teker içeriye aldılar. Kimisi iyi, kimisi kötü polisi oynuyor. Ama herkese üstü kapalı olarak "bizimle çalışın" teklifi yapmışlar. Oradan çıktık, arkadaşlarla bir aradayız yine. Arabayla dağıtım yapılacak, kimse kimseye bunu söylemiyor. Terzioğlu'na "bana bu şerefsizler birlikte çalışmayı teklif etti" dedim; "uşak bana da dediler onu" dedi. Nuri "bana da dediler" dedi. "Bende bir eksiklik mi var ki bana bunu teklif ediyorlar?" diye algılar bunlar diye düşünüyorlar. Çıktık, Fikretleri filan öbür tarafta bir karakola bıraktılar. Beni de Şirinevler Karakolu'na getirdiler. O arada ailelerimiz kıyafetlerimizi getirmişlerdi; Gayrettepe'de almadılar, "bunlar böyle gidecek" dediler. Çok utanacağız, perişan olacağız sanıyorlar; bizim umurumuzda değil. Şirinevler'de de işlemleri kasten uzatıyorlar. "Burada kalacaksınız, yarın sabah gideceksiniz" dediler. Sağ olsun, bizim Zafer Mahallesi Muhtarı Mahmut vardı, babam onu bulmuş, "Ben Yasin Hoca'ya kefilim, sabah 8:30'da geri getireceğim" dedi. Böylece cezaevi süreci de bitmiş oldu.

Aslında ben sana Kamer'in türküsünü söyletsem.

Olur, Kamer için acı biber bile yerim. Gerçek bir yoldaştı Kamer. Ben türkü söylediğimde sadece *Dün Gece Yar Hanesinde*'yi isterdi. Demek ki o da seni çok seviyordu. Bu türküyü çok severek okurdum.

1985 yılının sonlarına doğru, yaz aylarında, çadır bulduk, Şile'ye kampa gittik. "Bacanak" diye bir kamp yeriydi. Şehriban'ın eline bir yerden çadır geçmiş, onu kurduk, iki odalı bir yer. Ne güzeldi, iki oda dört kişi sabaha kadar oturuyorduk. Biraz emperyalizmi perişan ediyorduk, biraz hasret gideriyorduk. Şile sahiline iniyorduk, tutturuyorlardı "*Ellerim*'i söyleyeceksin" diye. O zamanlar hapishanede *Ellerim* meşhurdu. 1986 yılında cezaevinden çıkan arkadaşlarla, Tayfun Mater de eklendi, beş altı arkadaş yeniden toparlanalım diye bir araya geldik. Birkaç toplantı yaptık. Arkadaşların bir kısmı, "geçmişim benim onurumdur ama ben bundan sonraki süreçte yokum" dedi. Diğer arkadaşlar "bu işe devam edeceğiz" dediler. Kendi aramızda görev paylaşımı yaptık. Ben SHP ve Demokratik Kitle Örgütleri ile ilgilenme görevini aldım. Toparlanmaya çalışıyorduk ama bu toparlanma süreci bizim irademizi engelleyen çomaklarla devam ediyordu.

Neydi o çomaklar?

Bir şeyler yapmaya çalışıyoruz, cezaevlerine gidiyoruz, "biz bir şeyler yapmaya çalışıyoruz" diyoruz arkadaşlara. Mesela Ankara'dan "biz eskiden öyle yapmadık, dergi çıkardık, dergi etrafında toparlanmayı sağlamıştık" diye karşı çıkıldı. O sırada *Devrimci İşçi* çıkıyor yurtdışında, İbrahim Sevimli'ler orada bir şeyler yapmaya çalışıyorlar ama orada da ciddi tartışmalar var. Sivil toplumculuk anlayışları yaygınlaşıyor, Taner Akçam'la öbürleri arasında farklılıklar oluşuyor... O farklılıklar 1984 itibarı ile çok olumsuz şeylere de dönüştü. Kır gerillaları şehre dönmeleri için zorlandı. Adana bölgesinde kırdan dönen arkadaşlarımız trende katledildi. Fatsa'da, Karadeniz'de arkadaşlarımız öldürüldü.

O süreç bir biçimiyle burada da devam ediyordu. Biz burada bu çalışmaları yaparken Nuri Salman arkadaşımız geldi beni buldu. Suriye üzerinden gelen Tuncelili gerilla bir arkadaştı. Onlarla ne yapabiliriz diye biraz konuştuk. Daha çok eski Dev-

Yolcu olup da mücadeleye devam etmek isteyenlerin bir araya getirilmeye çalışıldığı bir çabaydı. Darmadağınıktık çünkü. Biz İstanbul genelinde bir çabaya girdik. İçinde Tarık Tazeçiçek, Mahmut Akyaz, Ahmet Geçgin var... Epeyce bir arkadaş bir araya geldik ve Devrimci Yol Taraftarları imzasıyla dört beş tane bildiri çıkardık. Öncelikli olarak, tanıdığımız, bildiğimiz eski Dev-Yolculara ulaştıralım, onlar da etraflarına dağıtsın çabasına girdik. O arada Ankara'da *1 Mayıs* dergisi çıkıyordu. Sanıyorum üç dört sayı çıktı. Hatta onlara 1 Mayısçılar deniyordu. Onların da Ankara civarındaki dağınık durumda olan Dev-Yolcu arkadaşları bir araya getirerek "ne yapacağız"ı tartışmak gibi bir çabaları vardı. Yurtdışında da bahsettiğim çabalar vardı.

Sonra bölük pörçük olmanın başarılı olmayı engelleyeceği düşüncesiyle bir tartışma başlattık. Devrimciler süreci de yeni oluşmaya başlıyordu. Türkiye'nin çeşitli yerlerinde Halkevleri açılıyordu. Kendine Dev-Yolcu diyen ama otonom yapılar oluşuyordu. Onların mücadelelerini ortaklaştırması için Ankara'ya gidildi. Oradakilerle, cezaevindekilerle tartışıldı. Sonuçta bütün bunları birleşik bir potaya aktarmak gerektiği kararını aldık. Birleşik Devrimci Tavır ismiyle iki-üç bildiri bastık. İsim vermeden bu düşüncelerimizi aktardık. İstanbul için Mahmut'un çok büyük emeği olmuştur. Aksaray'dan Küçükçekmece'nin bitimine kadar olan bölgede eşiyle bildirileri dağıtıyorlardı. Otobüslerin havalandırmalarına bildiriler konuyordu, otobüs hareket ettiğinde onlar uçuşarak otobüs güzergâhına dağılıyordu. O da çok uzun erimli olmadı. O arada senin de iyi bildiğin cezaevi firarları var. Metris ve arkasından Niğde Cezaevi firarları var. O firarlarla birlikte bizim buradaki bazı arkadaşlar da yakalandı, dolayısıyla o ilişki de gevşedi. Yeterli bir toparlanma olmadı.

Bizimkilerin tahliyesiyle birlikte, İstanbul'da başka şeyler konuşuluyor. Bir yasal parti kurulması tartışmaları var. Pano Grafik gibi, Demokrat gibi, Cem-May Dağıtım gibi, Alan Yayınları gibi bazı işyerlerinin alınması var. Ragıp'la Ayşe'nin bizim evde onları teslimi var.

Ragıp ve Ayşe Nur Zarakolu'yla Sultanahmet'te 25-30 kişilik bir iki toplantı yapmıştık. Epey konuşmuştuk ama bu bahsettiğin konularla ilgili benim bir bilgim yok.

İstanbul il yönetimi bizim evde toplandı. O toplantılar bittikten sonra anahtar teslimi annemlerin Kartal'daki evinde yapıldı. Hatta Ragıp konuşmayı kabul ederse anlatır, o işyerlerinin anahtarlarını Ayşe getirdi, dedi ki "biz alnımızın akıyla buraya kadar getirdik, hesaplar şunlardır, ne kadar kazanılmış, kâr edilmiş, ne durumda işyerleri, hepsi burada" ve anahtarları Kamer'e verdi. Kamer "ben bu sorumluluğu taşıyamam" dedi. "Ben kendimi şu anda Dev-Yol'un toparlanmasını sağlayabilecek ideolojik yetkinlikte hissetmiyorum, bunun için de bunu alamam" dedi. Bunun üzerine Sedat Kesim'le İsmail Hakkı Ortaköy aldı. Bu arada sizin tahliyelerinizle birlikte cezaevinden değerlendirmelerle ilgili yazılar çıktı. Bir arkadaş yutmuştu, hap şeklinde yapılmıştı. Hatta arkadaşımız kabız oldu, üç gün bekledik. Üç gün sonunda notları aldık, naylona sarılmıştı. Notların ikisi bende, bir tanesini niye verdim bilmiyorum. Kamer "kendimi yetkin hissetmiyorum" deyince İsmail Hakkı "notları bize teslim et" dedi. "Ne adına vereceğim size?" dedim. "Ne demek ne adına, o notlar senin değil" dedi. Ben de "bende ve ben koruyorum, siz ne kadar Dev-Yolcuysanız ben de o kadar Dev-Yolcuyum" dedim. Çünkü ben rütbeleri çoktan sökmüştüm. Bir tanesini verdim onlara, niye verdim bilmiyorum. Belki alsınlar ve sussunlar diye verdim. Biri 1984 değerlendirmesi, kısa bir yazı, diğeri açlık grevindeki Dev-Yolcuların tavrıyla ilgili bir yazı. O arada yasal parti tartışmaları başladı. Bunun üzerine görüşmeler yapıldı. Kamer İstanbul'dan bir şey çıkmayacağını düşünerek "buradan gitmeliyiz" dedi. İki seçeneğimiz vardı. Kürdistan illeri, biri Elazığ, diğeri Diyarbakır. Diyarbakır'da o ilişkileri kuramayacağımızı düşündük, bunun üzerine Elazığ'a yerleşmeye karar verdik. Bu arada SHP'deyiz. İlk afla ilgili dilekçeyi meclise benle başka bir teyze vermişiz. Belge olarak Memik Horoz İtirafçı* kitabında var. Sadık Gürbüz'ün konser verdiği, cezaevinden çıkan eşyaları sergilediğimiz çok büyük bir sergi düzenledik. Aflarla ilgili çok da ses getiren bir etkinlikti. Sonra da Elazığ'a geçtik. Elazığ'a geçerken tesadüfen Serdar'dan dolayı Mersin'e geçmek zorunda kaldık. Yasal parti çalışması için Bursa'da Nasuh Mitap ve diğerleri ile; Ceyhan'da Oğuz Ağabey ve Memduh'la; Çanakkale'dekilerle görüştük. Bu arada Ayşe Pekdemir'i unutmamak lazım. Ayşe ve şu anki eşi*

* Memik Horoz, *İtirafçı*, Belge Yayınları, 2009.

vardı bizimle beraber. Hatta onların arabasıyla gittik. Bize söylenen şuydu: "Siz dışardasınız, biz içerdeyiz, biz bu işlere karışmıyoruz, siz ne yapıyorsanız yapın." Bu, şu demekti; "yapmayın." Bu süreç böylece yenildi ama Devrimciler süreci de devam ediyordu. Oradan Mersin'e geçtik. Bir süre sonra Kırşehir firarı ile ilgili çalışmalar vardı. İki arkadaş geldi, böyle bir olay olduğunu, eylüle kadar çıkarılmazlarsa yağmurdan dolayı tünelin çökeceği, tünelin boşa gideceği söyleniyordu ama daha önce iki üç kere Kırşehir'de firar denenmiş ve başarısız olmuştu. Derken biz firarın içine girdik. Ama firara şöyle baktık; zor ama bizim 12 Eylül'den rövanşımızı alma şansımız diye düşündük. Çünkü oradaki arkadaşlarımızın 19'u da idam mahkûmuydu. Sonuçta firar gerçekleşti. Bu arada atladık diye düşünüyorum, Metris'te mahkemeler devam ederken siyasi savunma yapma tartışmaları var. Bir kısım arkadaşlar siyasi savunmadan yana, bir kısmı değildi.

Orada merkezî bir karar olmayınca biz daha çok gelip giden ziyaretçiler vasıtasıyla birtakım haberler alıyorduk. Bir de bizim merkez komitenin basına yansıyan savunmalarından mesajlar alıyoruz. Biz de kendi içimizde bunları tartışıyoruz. Savunma mı yapalım, yoksa Ankara'daki genel merkez çizgisinde mi savunma yapalım?

Dergi çevresi miyiz? Yoksa yapı mıyız?

Evet. Bir örgütsel savunmaya mı geçeceğiz? Yoksa bir dergi etrafında oluşmuş bir yapılanma mı, konjonktürel bir hareket mi derken örgütlenemedik. Melih Pekdemir'in meşhur bir lafı var, "siz bizi örgütlendiğimiz için yargılıyorsunuz ama gelecek nesiller örgütlenemediğimiz için yargılayacak" diye. Benim bildiğim kadarıyla genel eğilim genel merkez doğrultusunda bir savunma yapmaktı. Metris'ten de aynı yönde bir karar çıktı. Biz de savunmalarımızı o çerçevede yapmaya karar verdik. Ama Metris'te tartışma başlarken, bir kısım arkadaş siyasi savunmadan yana tavır aldı.

Kamer siyasi savunmadan yanaydı.

Evet, birkaç arkadaş daha vardı, "siyasi savunma yapmalıyız" diyen.

Kamer bir görüşte bana "siyasi savunma yapacağız, ben de bunun için hazırlık yapıyorum, ne düşünüyorsun?" dedi. "İdam alabilirim. Çok gençsin, boşanabilirsin, bundan dolayı sana bir kırgınlığım olmaz, çocuğuma da bakacağını düşünüyorum" dedi. Ben de "sen devrimciysen ben de devrimciyim; ayrıca siyasi savunma yapmanı destekliyorum" dedim. Çünkü o arada bizimle. Taner Akçam beni halamların oradan telefonla arıyor, Ahmet Temurlenk'in bir ilişkisi var Kadıköy'de, dönem dönem oraya gidiyorum, telefonla görüşüyoruz Taner'le. Hatta Taner en son bir mektup gönderdi bana. "Niye böyle yapıyorsun teyze kızı, bu ayrı bir baş çekmektir, biz yan yana geldiğimizde birbirimizin saçını başını yolalım ama başkalarının yanında değil" diye. Çünkü ben verip veriştiriyorum siyasi savunma karşısında olanlara, dilim de çok kötü, belki biraz çaresizlik, doğru olduğunu düşündüğüm bir durum var ve tek başınasın, bir şey yapamıyorsun. Taner büyük kaynımı ziyarete gitti. Ona "Şehriban Kamer'in idamını istiyor, Kamer siyasi savunma yapmak istiyor ve Şehriban da onu destekliyor, biz Kamer'i ikna edemiyoruz, siz Şehriban'la konuşun, yoksa kardeşiniz idam alacak" diyor. Kamer'in ailesi ile aramızın açılması o zaman başladı. Kaynım aradı "sen düşman mısın, herkes siyasi savunmaya karşı çıkarken sen ona nasıl bunu empoze edersin?" dedi. Sonra Kamer 186 sayfalık bir siyasi savunma hazırladı. İçerisinde bugüne kadar ölmüş ya da öldürülmüş arkadaşlarımızın isimlerinin de yer aldığı bir yazı hazırladı. Bu yazıyı okunması için Metris'te dolaştırmaya başlamışlardı. İkinci koğuşta bir arkadaşa verilirken savunma yakalatıldı. Bunu hatırlıyor musun? Biliyorsun değil mi?

Hatırlıyorum.

Aslında bunların anlatılması gerekiyor. Çünkü şu anda da varolan iki çizginin ana hedefi, Devrimci Yol içerisinde... Söyleyeyim, Ali Pilpil savunmayı yakalattı Metris'te. Bunun üzerine Kamer dilekçe verdi "beni yargılayın, savunmamı verin" diye. O karara rağmen Kamer siyasi savunma yapmaktan yanaydı. Komün tartışmasıyla başlayan süreçte, Kamer'in görevinden alınması var Metris'te, Sedat Kesimler tarafından Kamer'in Metris'te görevlerinden alınıp sıradanlaştırılması var. Bu tecrit

Kamer'de giderek keskinleşti. Savunmayı da alamadı. Süre çok kısa olduğu için yeni bir savunma da hazırlayamadı, bundan dolayı da siyasi savunma yapamadı. Sen ne biliyorsan sen de onu anlat.

Benim bildiğim de bundan fazlası değil. O savunma metninin yakalandığını, ondan sonra da yetiştiremediğini biliyorum. Onun dışında genel bir şey söylemek gerekirse, Kamer'in dışında Metris'te siyasi savunmayı savunan yoktu. Bunun nedeni de Ankara'daki savunmalardı. Bize yurtdışından ve ziyaretçilerden gelen haberler de böyleydi. Her şey organize edilmiş falan filan. "İnsanların idam edilmemesi için bu savunma çizgisinin devam ettirilmesi gerekir" deniyordu ve bu genel kabuldü. Mesela bizim savunmalarımızın da hepsi öyledir. Ama öyle bir kırılma olduğunu herkes biliyor ve onu saklamaya da gerek yok.

Kamer'le benim tecridimiz o süreçte başladı.

Bazı arkadaşlar Kamer'in ismini vermeden, "merkezin almış olduğu kararı takmıyorlar, dinlemiyorlar, kafalarına göre hareket ediyorlar" diyorlardı.

Hatta bir ara Kamer yalnız yemek yedi. Sonra tekrar Dev-Yol komününe kabul edildi. Kamer'in tecridi o noktaya gelmişti.

Parti tartışmaları arkadaşlar cezaevindeyken dışarıda başlamıştı. Özellikle SHP sürecinde eski Dev-Yolcuların SHP'de yönetici, ilçe başkanı, milletvekili adayı olmaları nedeniyle epeyce bir etkileri vardı. Sol kanat esprisi de onunla gündeme gelmişti. Beraberinde "biz yasal bir parti kurmalıyız, bu yasal partiyle yeniden toparlanmayı sağlamalıyız" dedik. Zaten buradaki parti tartışmasıyla 1970'li yılların sonundaki parti tartışmaları birbirinden farklı.

Bu arada şunu unutmayalım. Evet, yasal parti ama illegal yanını reddetmeyen...

Onun içinden ne çıkacağına kimse karar veremez. "Bu yasal partinin temel işlevi, önce toparlanmayı sağlamak. Toparlanma olduktan sonra ne çıkacağını hiç kimse bilemez, bir ket vuramaz, engel çıkartamaz" şeklinde bir tartışmaydı. Tartışma sürecinin

başlıklarında da var. Öz örgütlenme tartışmaları da onunla bağlantılı işlerdir.

Ankara'da bir halkevinin, sanırım Mamak Halkevi'ydi, düzenlediği bir panel vardı. Konuşmacı olarak Oğuzhan Müftüoğlu vardı. Ben, Yücel Çiftçi ve bir iki arkadaş daha o paneli izlemeye Ankara'ya gitmiştik. Panelde benzer sorular soruldu Oğuzhan'a. Oğuzhan da yeni açılımlar yaptı. Hatta TİKKO'lu bir kız, "ben senin yazılarınla büyüdüm, ben de devrimciyim" gibi gaz veren bir konuşma yaptı. "Benim yazılarımı okumuş devrimci olmuşsun ne mutlu bana ama ben süreci bugün şöyle algılıyorum" diyerek tartışma yaptığımız çizgiye denk düşen bir konuşma yaptı. Panel çıkışında biz biraz sıkıştırdık, hatta ben Oğuzhan'a "cesur davranmıyorsun, eğer yasal bir parti kurulacaksa bunu deklare etmelisin ve biz bu çerçevede yürümeliyiz" dedim. "Yok, her şeyin bir zamanı var" dedi, o kadar.

1986'da insanlar yasal parti kurmak istediğinde "hayır" diyor; 1989'da o yasal parti dediği anda "bu ne?" diye soracak insanlar. "Niye 1986'da o zaman karşı çıktın da 1989'da tahliye olur olmaz yasal partiyi tartışıyorsun?" Bunu soracak insanlar.

Evet, onlar biraz daha özgün şeyler, orayı ben geçiyorum. Sonra bu tartışmalar ağırlıklı olarak İstanbul'da yaygın bir biçimde başladı. Kuruçeşme toplantıları başladı, üç dört toplantı orada yapıldı. Ondan sonra en büyük toplantı Casablanca Düğün Salonu'nda yapıldı. Orada da BSP'liler vardı, hatta TKP'lilerin bir kısmı vardı; yasal partiden yana olan, kendisine sosyalistim, demokratım, ilericiyim diyen birçok unsur vardı. Hatta, Metin Akpınar bir konuşma yapmıştı. "Burada bulunan güçler dört ay birbirlerinden ayrılmazlarsa, ben bu partinin bir neferi olarak çalışmaya burada söz veriyorum" demişti. Çünkü Türkiye'de sol hareketler birbirlerine tahammül edemez durumdadır, ayrışma olacak gibi, ayrışma olmazsa bu işin içinde ben de varım" diye bir konuşma yapmıştı.

O toplantıdan sonra Geleceği Birlikte Kuralım (GBK) süreciyle birlikte tartışmalar yoğunluk kazanmaya başladı. O dönemde ben Bahçelievler'de ilçe başkanıydım ve ilçedeki bir toplantıda "eğer bu çalışma partiye dönüşürse, ben partiye geçeceğim haberiniz olsun" dedim. Hatta oradaki arkadaşlar "sen

ilçe başkanısın, burada böyle konuşma yapıyorsun" dediler. Ben açık bir adamım, doğru gördüğüm şeyleri söylerim, "eğer böyle bir parti kurulursa ben oraya geçerim, daha doğru geliyor bana" dedim. O tartışmalar daha sonra yerellere indi. Üç dört toplantı yapıldı Bahçelievler'de. İstanbul ve Türkiye'nin başka yerlerinde de benzer tartışmalar yapıldı. O dönemde Devrimciler Süreci de epey toparlanmış durumdaydı aslında. Bayağı güçlüler, 1988 ve 89'da beş yüz, altı yüz kişilik korsan eylemler yapıyorlardı. 1 Mayıslar kutlanıyor, çeşitli mahalli çalışmaları var... Yani devrimci çalışmalar olarak adlandırdığımız çalışmaların birçoğu aktif bir biçimde oluşturuluyor.

Mesela Mersin'de çok güçlüydü.

Fakat hâlâ insanların birbirlerine karşı güven bunalımı vardı, ben onu görüyor ve hissediyordum. GBK tartışmalarıyla birlikte yeni bir parti faaliyeti başladığında Devrimciler Süreci de sönümlenmeye başladı ve Özgürlük ve Dayanışma Partisi adı altında partileşme kararı alındı. O parti çalışması içerisinde Türkiye'de o güne kadar toparlanamamış siyasal yapıların epeyce bir kısmı ÖDP içerisinde kendilerini örgütleyerek ÖDP'den ayrıldılar. Arkasından Ufuk Uras'ın ayrılma süreci oldu. Daha sonra yine benzer ayrılıklar oldu ve bugüne kadar gelindi.

Bugün ÖDP varlığını devam ettirmekle birlikte Birleşik Haziran Hareketi diye yeni bir hareketin örgütlendirilmesine çalışılıyor ve epeyce iyi gidiyor o işler. Ama nedense büyük şehirlerde bu mayalanamıyor. Doğru bir proje bence ama İstanbul'da çok güçlü değil. Sanıyorum bileşenlerinden kaynaklı bir şey. "Bizim de bir eksikliğimiz var gibi, buraya katılanları kırmayalım dökmeyelim" diye onlara çok fazla misyon yüklüyoruz; kendi misyonumuzu çok fazla geriye çekiyoruz. Hem kendi işlerimizi yapamıyoruz hem de Birleşik Haziran Hareketi'nin işlerini yapamıyoruz.

Biraz daha özelleşelim... Kamer'le ne zaman tanıştın?

Sanırım 1976, Dev-Sol ayrılığından bir süre önce seri toplantılar oluyordu. Kadırga'da bir toplantı vardı. Kamer'le orada tanıştık. Bizim Arap Sedat Şeyhoğlu yanındaydı. Dursun Karataş konuşmacı olarak gelmişti. Orada biz "bunlar ayrılacaklar,

altyapısını oluşturuyorlar" diye hissediyorduk. Kamer'de şöyle bir yan vardı, doğal bir çekim merkeziydi. Öylesine doğaldı ki o doğallık insanları çekerdi. Ünlü bir felsefecinin söylediği güzel bir laf var. Diyor ki "inanç ve kararlılık öylesine bulaşıcıdır ki bir kez insan kendisi inanıyorsa, o bir hastalık halinde etrafına da yayılır" Kamer'de böyle bir yan vardı. Çok fazla ideolojik, felsefi konuşmazdı ama insan gibi konuşurdu. Bu da insani bir yakınlaşma sağlardı Kamer'le.

Daha sonra bizim Yenibosna'daki Kuleli Kültür ve Dayanışma Derneği'nde tanıştık. KKDD'ler o zaman çok yaygındı. Kanarya'da da vardı bir tane KKDD, hatta karıştırırlardı. Burada da biz epey seminerler verdik. Bir seferinde rahmetli Nasuh Mitap gelmişti bir Fransızla birlikte, bir konuyu da o işlemişti. Kamer de gelmişti o zaman. Burada da ilişkilerimiz devam etti ve o sıcak insani ilişkilerimiz Kamer'le hep sürdü. Hatta İbrahim Çenet de o zaman Yenibosnada'daki KKDD toplantılarındaydı. Ümide'yle birlikte burada kalıyordu. Bizim evin sokağında onlara bir ev tuttuk. Onlarla da tartışıyoruz ama hem Dev-Sol tartışmaları hem başka tartışmalar, yavaş yavaş ayrışmaya doğru gidiliyor. Genellikle de PASS dediğimiz Politikleşmiş Askerî Savaş Stratejisi üzerinden tartışmaları sürdürüyor bu arkadaşlar. Oralarda yavaş yavaş ayrılıklar başlamıştı.

Daha sonra "Askıcılar" dediğimiz Dev-Solcuların "görevlerinizi bir süre askıya alıyoruz" dedikleri bir süreç yaşandı. O dönemde bu arkadaşlar iki şey yapıyordu. Bir, kendilerine bağlı olan yerel örgütlerde silah ve malzemeleri "aktarma yapacağız" diye topluyorlardı. Daha sonra da demokratik kitle örgütlerine giderek artan baskı oluşturarak örgütleri ele geçirmeye çalışıyorlardı. Onlardan bir tanesi de Kocasinan Halkevi'ydi. Kocasinan Halkevi'nde Kamer vardı, Erdal Dönmez vardı, Erkan vardı, arada bir Sinan Şakir Güngör geliyordu, Mahmut Akyaz vardı, gençlerden Mehmet Osmanoğlu vardı. Bir gün "Dev-Solcular Kocasinan Halkevi'ni basacaklarmış" diye bir haber geldi. Biz de 10-15 kişilik bir grup olarak gittik. Kamer ve sen de vardınız. Onlardan Server, Bora, Kürşat, Ayşen vardı. Ağırlıklı olarak Erdal Dönmez üzerinden bize baskı yapıyorlardı, "sen yapamazsın, burası sizin tekkeniz değil" diye.

Erdal Dönmez başkandı çünkü.

Belediyede de işçi temsilcisiydi. Kamer de onlara karşı sert bir tavır aldı. Onlar güç dengelerinden ötürü biraz yumuşadılar. Sonra tartışmalara başladık, tartışmalardan sonra Kocasinan Halkevi'ni bırakıp gittiler. Ayrılıklardan sonra Kamer aynı zamanda Devrimci Metal-İş sendikası örgütlenmesinde çalışıyordu. Hatta Ali Gülseven'in Büyükçekmece'de örgütlemeye çalıştığı bir çimento fabrikası vardı, Keramik-İş sanırım. Birkaç kere Kamer, ben ve saygıyla analım Haydar Çevik, birlikte oraya gittik. Örgütlenmenin önünde bir grup faşist vardı, patronların sopası durumunda işçilere baskı yapıyorlardı. Onları hallettik bir iki sefer, oradaki örgütlenmenin de önü açıldı.

Onlar hem işçi çalışmasının içerisinde oluyorlardı hem de Devrimci Metal-İş'i örgütlemeye çalışıyorlardı. O sendika ağırlıklı olarak Trakya'da örgütleniyordu. Daha çok Çerkezköy, AEG'de örgütleniyorlardı. Orada DİSK'e bağlı Maden-İş sendikası örgütlüydü; fakat çok kötü bir örgütlülükleri vardı. Siyasi değillerdi, sadece ekonomik, demokratik talepler çerçevesinde ilerliyorlardı. İşçiler de bundan memnun değildi; çünkü o çerçevede de başarılı değillerdi.

Bu ilişkiler çerçevesinde Kamer'le çok insani ilişkilerimiz oldu. Birbirimizi çok seviyorduk, cezaevi süreci de öyleydi. Muhtemelen, Kamer'de de aynı duygular oluşmuştur. Ben Kamer yanımdaysa hiçbir şeyden korkmuyordum. Onda o içtenliği, yürekliliği ve harekete olan bağlılığı hissediyordum. Kamer'in öyle bir yanı vardı. Birçok devrimci arkadaş vardı ama çok az insanda bu vardı. Kamer sokaktaki sıradan bir insanla o kadar kolay ilişki kurabilen bir insandı ki şaşardınız. Hiç tanımadığı bir kahveye girdiğinde sandalyesini bir vatandaşın yanına çekip "Selamın Aleyküm, kendime çay ısmarlayacağım, çay ister misin?" diye ilişkiye girip rahatlıkla onunla insani ilişkilerini geliştirebilen, o ilişkiler sonucunda da belki siyasallaştıran, siyasallaştırmasa da o güven duygusunu veren...

O'na bağlatan...

Kendisine bağlatan bir yanı vardı. Bizim Kars'ta ona "bu adamda kurt büzüğü var" derler. Yani çevresindeki insanlar onu birdenbire sever. Niye olduğunu bilmez ama sever. Sever, sayar ve güvenir. Bazılarını görürsün, gerçekten yamandır, yete-

neklidir, ağzı çok laf yapıyordur, konuşunca başkalarını perişan ediyordur ama güven konusuna gelince tereddütlerin oluyordur. Öyle arkadaşlarımız da oldu. Ama Kamer o güveni oluştururdu ve çok içtendi.

Ben çok az devrimcinin cenazesinde ağladım. Hatta arkadaşlarım bana "sen nasıl bir adamsın, helal olsun sana çok dirayetlisin" derlerdi. Bir tek Kamer'in mezarı başında herkes gittikten sonra beş dakika kaldım ve ağladım. Çetin Uygur'la bizim Tuncer Yıldırım koluma girip, "ne yapıyorsun sen, biz hep seni örnek alırdık" dediler. "Kamer bu kadar kolay terk edilmez ki; geldiler, konuştular, nutuk attılar ve gidiyorlar; Kamer burada kaldı ama..." dedim. "Canımın bir parçası, yüreğimin bir parçası burada kaldı..." Öylesine kendisine bağlayan bir arkadaşımızdı. Bende cezaevi fotoğrafları var, sende de var zaten. O fotoğrafa bakarken bile o güven, sevgi ve içtenliği görüyorum.

Kamer'de egoistlik var mıydı?

Kamer'de egoistlik olsaydı başka şeyler yapardı. Egosuz insan olmaz. Bir de egolarını denetim altında tutan, onları kendi inandığı şeylerin önüne çıkarmayan insanlar var. Kamer onlardan biriydi. Her insan başkaları tarafından sevilmek ister, beğenilmek ister; bu da bir egodur. Ama o duyguları inandığın şeylerin önüne geçirirsen, o işte egoistlik olur. Kamer'de egoistlik yoktu. Kamer isteseydi ayrılıktan sonra İstanbul'da kendisine bağlı otonom bir yapı oluşturabilirdi, bir grubu etrafında toparlayıp götürebilirdi. Böyle bir şey yapmadı.

Cezaevi sürecinde benzer şeyler olabilirdi, bunları yapmadı. Cezaevinden sonra kendisine bağlı otonom yapılar oluşturabilirdi, bunların hiçbirisini yapmadı. Dolayısıyla ona egoist yakıştırmasının yapılması abesle iştigaldir, çok büyük saygısızlık olur. Kamer'de olmayan tek şey belki de egoistlikti. Ben Kamer'le birkaç kez eski çalışma alanı olan Eminönü'ne filan gittim. Sanki gökten İsa gelmiş gibi karşılıyorlardı. Öyle bir sevgi vardı. Kamer istese oradan 12 Eylül sonrası bazı devrimcilerin yaptığı gibi mafya tipi bir örgütlenme de çıkarırdı. Eli silah tutan beş-on kişiyi de örgütleyebilirdi.

Geçmişinde var çünkü. Mafya demeyelim de kabadayılık var.

Bunların hiçbirisini tercih etmedi. Ayrıca devrimci olmaya başladığı dönemde politik ve ideolojik anlamda çok büyük bir birikimi de yoktu. Korkunç bir insan sevgisi, haksızlığa uğrayanların yanında olma düşüncesi vardı. Bu da insanları çekiyor. Mujika'nın, Pepe'nin söylediği bir şey var: "Bana niye bu kadar ilgi çekiyorsun diyorlar, ben farklıyım da ondan" diyor; "farklılık daima çekicilidir" diyor. Kamer'de böyle bir farklılık vardı. Bizim İstanbul'daki örgütlenme içerisinde Kamer'e benzeyen kimse yoktu.

Belki o yüzden cenazesi de 5 bine yakın ve her siyasetten insanın katılımıyla gerçekleşti.

Nasuh Mitap'ın cenazesi de öyleydi. Ama Nasuh biraz daha önde görünen bir isimdi. Kamer'in cenazesi müthişti. Dünya garip bir şey, onun cenazesinden nemalananlar bile oldu. Ne yazık ki ona demediklerini bırakmayanlar, cenazesinden de nemalandılar.

Konuştular... Ben çok pişmanım. O konuşmayı onlara yaptırmamalıydım, inisiyatif almalıydım. Nasıl "Bolu'dan cenazeyi geri götüreceğim" dediysem burada da o tavrı koymalıydım. O da benim Kamer'e özürüm.

Öyle değil, o iş Kamer'i küçültmedi ki. O iş öbürlerini küçülttü. Ben öyle bakıyorum.

Bilmiyorum, pişmanım. Sürekli görüşüyorduk, gelip gidiyorduk; ev içinde sence nasıldı? Nasıl düşünüyorsun Kamer'i? Benimle ilişkilerinde nasıldı mesela?

Kamer'in bir yanı feodaldir. Sevgisini çok rahat gösterebilen bir adam da değildi. Onu sen hissediyorsan hissederdin. Mesela ben üç beş günde bir Şükran'a "seni çok seviyorum" diyorum. Kamer böyle yapmazdı.

Hiç yapmadı. Hayatım boyunca üç kere duydum.

Kamer'in sevgisini sen hissedebilirdin. Kamer kendi içinde çok hesaplaşmalar yapan bir adamdı. Birçok kez geldim size ama ben yokken bu ev nasıldır diye hayal ettiğimde Kamer'i şöyle

düşünüyorum: Kamer kendi odasına çekilen, kendi iç dünyasıyla hesaplaşan, orada yazan, çizen, resim yapan bir insan. Bu anlamıyla baktığında içine kapanık bir insan. Sevgisini ifade etmemesi feodal kültürden mi geliyor acaba diye soruyorum kendime. Babam bana "oğlum, çocuklara fazla sevgi gösterme şımarırlar sonra, baba-evlat ilişkisi bozulur" derdi. Bazı arkadaşları duyuyorum, Facebook'tan günde 28 kere eşine "çiçeğim, bir tanem, sultanım, seni seviyorum, aşkım" filan diye yazıyorlar. Kamer böyle bir adam değildi. Arkadaşlarına da yapmazdı.

Kamer bana belki hayatımız boyunca iki ya da üç kere "seni çok seviyorum Hoca" demiştir. "Senin bu tavrını çok seviyorum, senin bu yanını çok seviyorum..." Ama onun hissettiğini ben hep hissettim. O yüzden sevgiyi hissetmek çok önemli. Bir yazar arkadaş ile, Nesimi'yle sohbet ediyorduk, "bundan sonra bu cümleni hep kullanacağım" dedi. "Seni anlıyorum" çok yabancı bir kelimedir. "Seni hissediyorum" çok önemlidir hissetmek. Anlamak çok dıştandır, sen dışarıdan bir şeyi görüyorsun, anlıyorsun. Ama hissetmek etinde, kemiğinde, varlığında hissetmektir. Kamer'in sevgisi de böyle bir şeydi. Kamer etinde kemiğinde hisseden bir arkadaştı. Kamer'de insanların görmediği bir şey vardı. Kamer'in iç dünyasında müthiş bir duygu yoğunluğu vardı. Zaten resim yapan, müzik yapan, sanat yapan insanın başka türlü olması mümkün değil.

Birçok insan bilmez, Kamer çok güzel türkü söylerdi. Özellikle Zazaca çok güzel söylerdi. Müthiş kıvrak bir zekâsı vardı. Esprileri hemen kavrardı. Sen daha espriyi yaparken onun nereye gideceğini kavrar ve gülerdi. Çok da tatlı bir gülüşü vardı.

Evet, sesli gülmezdi ama...

"Bundan çok hoşlandı" diye hissederdin. Hastalık sürecinde de birkaç kez bizim kahveye gelmişti. O zaman boğazı sarılıydı, makine vardı. O gittikten sonra kahvedeki herkes "bu nasıl bir adamdır, ne kadar güzel konuşuyor" derdi. "Aletle konuşuyor, neresi güzel" derdim. "Ağabey çok içten konuşuyor" diyorlardı. Son hastane ziyaretimizi son günlerinde yapmıştık. Tuncer Tekin, Yücel Özcan, Mahmut Akyaz, ben ziyarete gidecektik. Kamer, "Şehriban kıyameti koparıyor ama ufak da bir şey getir" demişti. Ben paltonun cebine ufak bir rakı koydum, gazeteye de sarmıştım. Briç oynamayı severdi, bir deste de kâğıt almıştık.

Hoşkin ve briç seviyordu.

Evet, Tuncer'le veya Mahmut'la ikisi bir olacaktı. "Bu adam bu oyunu seviyor, mümkün olduğunca bütün oyunları Kamer'e oynatalım, bir daha ne zaman Kamer'le briç oynayacağımız belli değil, oynayıp oynamayacağımız da belli değil, son günlerini yaşıyor, bırakın mutlu olsun, bir iki duble de vurdu mu tamam" dedim. Neyse, Bağcılar Hastanesi'ne gittik. Sen oradaydın, Semra Kesim de oradaydı. Rakıyı çıkardık Kamer'e verdik, ağırlıklı olarak o içsin diye. O sırada geldin içeri ve "yine rakı içiyorsunuz, içme, bunun zararı var sana" dedin. Kamer, "bir sus Allah'ını seversen Şehriban, benim kaç gün ömrüm kaldığı belli değil, bırak arkadaşlarımla iki kadeh içeyim" dedi. Bir iki kadeh içtik, biraz da briç oynadık.

Bir de Mahmutlara kaçırdık hastaneden, yine sen vardın.

İzin vermiyorlardı, aldık kapının oradan bindirdik arabaya...

Orada da Tuncer yüzünden yenildiler, Tuncer'e veryansın ediyordu.

Ben hayata teşekkür ediyorum, Kamer gibi bir insanla beni bir araya getirdi, onu tanıma fırsatı verdi, onunla dostluğu paylaşma fırsatı verdi, rakı içme fırsatı verdi, sohbet etme fırsatı verdi. İyi ki bu hayat var ve ben Kamer'i tanıdım, çok mutluyum.

Teşekkür ederiz, sen de iyi ki bizim hayatımızda oldun.

Şükrancığım seni de çok seviyoruz.

Ben bu evin zaten büyük kızıyım.

Hasan Basri Çıplak

Bu görüşmenin sebebi Kamer'le ilgili yaptığımız bir kitap çalışması. Kamer'in hayatı ve Dev-Yol işçi çalışması oldu... Bu yüzden seninle de görüşmek istedik. Önce seni tanıyarak başlayalım mı?

Ben Hasan Basri Çıplak. Tarihlerde yanlışlık veya sapma olabilir; çünkü üzerinden yaklaşık 40 küsur yıl geçti.

Olaylar gerçek ama tarihlerde yanlışlık olabilir...

Evet. İlk İYÖKD (İstanbul Yüksek Öğrenim Kültür Derneği) kurulduğunda, Taksim'de şimdi Makina Mühendisleri Odası'nın olduğu İpek Sokak'ta, bir apartmanın 2. katında bir daire vardı. Pazar günleri orada seminerler olurdu.

TMGT (Türkiye Milli Gençlik Teşkilâtı) olabilir mi?

TMGT o zaman Tünel'deydi. İYÖKD'deki, yani Mehmet Ali Karabekmez'in başkan, Birsen Tanyeri, Umberto Guglielni'nin ve birkaç arkadaşın daha yönetici olduğu öğrenci derneği diyelim, İstanbul'daydı. Ben ilkokuldan beri İstanbul'da olduğum için devrimciliğe lisede başladım. O zamanlardan kalan bir grup arkadaşımızla biz Parti-Cephe (THKP-C: Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi) sempatizanı olarak otonom bir yapıydık İstanbul'da. Yavaş yavaş 12 Mart'ın etkilerinin kalkması, devrimcilerin artık örgütlenmeye başlaması, merkezî öğrenci derneğinin kurulmasıyla, otonom yapımız başkalarıyla tanışmaya başladı. İYÖKD'e gitmemizin en önemli nedeni de bu. Orada başka arkadaşlar bulabilir miyiz diye gittik. Seminerlerde kulak kesiliyorduk, "oligarşi" diyen, "sömürge tipi faşizm" diyen, "sö-

mürgecilik" diyen, yani Mahir'den ya da birtakım kavramlardan bahseden arkadaşlarla, seminerden sonra dışarıda tanışırdık. Kamer Teyhani'yle de tanışmamız böyle oldu. Yanlış hatırlamıyorsam, Kamer o zamanlar Feriköy'deki Elazığ Yurdu'nda kalıyordu. Kamer vasıtasıyla Elazığ Yurdu'ndaki diğer arkadaşlarla tanıştık. Dursun Karataş, Niyazi Aydın ilk tanıştıklarımızdı.

Paşa Güven?

Paşa ile daha sonra tanıştık. İstanbul'daki ilk çekirdek kadro diyebilirim bu arkadaşlar için. Sonra yavaş yavaş okullarda İYÖKD örgütlenmeye başlayınca, kendilerini de örgütlemeye çalıştık. O arada İYÖKD kapandı, Aksaray Fatinoğlu Apartmanı'nda yeni İYÖKD kuruldu. O zaman oraya daha sık gidip geliyorduk. Sık sık gidenler arasında Kamer Teyhani de vardı, gençlik hareketinin öncülerinden biriydi. Orada ilişkimiz daha sıcak bir hale gelmeye başladı. Artık aynı safta yer alıyorduk, Parti-Cephe sempatizanlarıydık. O gençlik içerisinde beraber çalışmaya başladık, beraber ayrılıklar yaşadık. En sert yaşadığımız ayrılık, Militan Gençlik ayrılığıydı.

Ömer Güven'in başını çektiği...

Evet, Ömer Güven'in her gün gelip karargâh kurduğu dönemdi. Biz o zamanlar çok yetkin değildik, Ömer Güven oldukça yetkin bir arkadaştı. Bizden Bülent Uluer, Umberto Guglielni vardı, Kamer'le birlikte ideolojik olarak Ömer Güven'e direnme noktamızı yaratmaya çalışıyorlardı. Bu dönemde antifaşist mücadele de yükselmeye başladı. O yükselmeyle birlikte okullara gitme, okullardaki başka arkadaşların can güvenliğini sağlama, oralara yardım etme çalışmaları da başladı. Ben Gazetecilik'te okuyordum. Bir gün bizim okula dışarıdan faşistler geldi. Bizim okulda faşistlerin pek bir yetkinliği yoktu. Bize de dışardan yardım geldi. Okula gittiğimde dışardan gelenler arasında ilk gördüğüm kişi Kamer'di.

Benim de ilk eylemlerimden biri odur. Kadir İnanır'ın, Tarık Akan'ın olduğu, Fındıkzade'deki okul.

Bir baktım ki sokağın başında faşistler var. Mehmet Gül ve ekibi.

Mustafa Verkaya...

Mustafa Verkaya, Kazım Ayaydın, onlar da gelmişler. Onlar sokağın başında Vatan Emniyet Müdürlüğü tarafındalar. Biz bu taraftayız, onlar bize "gel" işareti yapıyor, biz onlara "gel" işareti yapıyoruz. Neyse, bir müddet sonra polis gelince onlar da uzaklaştı. Bizde de güvenlik almaya gelen arkadaşlar uzaklaştı. Yine orada Kamer'le birlikteydik. Sonra merkez binada, yani Hukuk ve İktisat Fakültesi'nin olduğu kısımda çatışmalar yoğunlaştı.

Yine bir gün orada bir eylemden sonra biz topluca Site Yurdu'na geldik. Faşistler de bizim arkamızdan geldiler. Ama ben onların arkamızdan geldiğinin farkında değildim. Biz tam yurdun bahçesine girdikten sonra ateş başladı. Site Yurdu'nun tam karşısında Sivas Yurdu var. Sivas Yurdu'ndan bize doğru ateş başladı. Biz de Kamer'in de içinde bulunduğu bazı arkadaşlarla, kimimiz silahla, kimimiz taşla saldırdık. Ama o kadar hazırlıklı değildik. Orada sırf biz Dev-Gençliler değil, Dev-Gençli olmayan TİKKO'cu arkadaşlar da vardı; Ahmet Cihan'ı gördüm, Partizan'dan Mehmet Ali Eren'i gördüm, çatışmada onlar da vardı.

Çatışma üç-beş dakika sürdü; bu arada arkadan "yaralı var" diye bağrışlar duyuldu. Gittik, yurtta çalışan personellerden Abdi Gönen vurulmuştu. İlk defa o zaman vurulan bir insanı yakından gördüm. Onu hemen bir taksiyle hastaneye gönderdik ama vefat etti. Biz tekrar yurda döndük, arkasından polisler yurdu sardı. Panzerlerle yurda girdiler, bizi alıp götürdüler.

86 kişiydiniz.

Yurdun içindeki bütün odaların camlarını kırmışlardı. Koridorlarda her yer cam kırığı, panzer su sıkmış... Polisler iki sıra dizilmiş, bizleri odalardan çıkartıyorlar. O koridorda copların altından geçiyorsun. Suyun etkisiyle, jopun etkisiyle yere düşenler oluyor, yerler hep cam kırığı. Ondan dolayı yaralanan arkadaşlar da oldu. Bizi toplayıp otobüslerle Gayrettepe'ye götürdüler. Orada da Kamer'le aynı hücredeydik. Yurtta kalan ama politik olmayan öğrencileri de getirmişlerdi. Onlarda da bir tedirginlik, kimileri ağlama noktasında. Kamer hemen onları teskin etti, onlara moral verdi. Bir müddet sonra marşlar başladı. Bir baktık, bu çocuklar da katılıyor bize. Gece 12'den sonra ifadelerimizi alıp bizi bıraktılar.

Bu arada katkı olsun diye şunu anlatayım. Benim de ilk şube ziyaretim odur. Siz 86 kişi gittiniz içeriye. Size sigara lazım, yemek lazım. Balıkesir Yurdu'na geldik, bana "sen gideceksin" dediler. O zaman yalnızca Şeyma var, bir de ben varım. Şeyma, Hüseyin Solgun'un eşi. "Gidip bu eşyaları vereceksin" dediler. "Ne diyeceğim" onlara dedim. Şeyma'nın yüzüğünü aldılar, benim parmağıma taktılar. "Kamer'le nişanlıyım" diye gideceksin dediler; ki o zaman Kamer'le bizim hiçbir bağımız yoktu. Geldim şubeye, yiyecekleri verdim, "bekle, komiser seninle görüşmek istiyor" dediler. Komiser geldi, "nerelisin" dedi, "Erzincanlıyım" dedim. "Kamer'e geldim" dedim. "Ciddi misiniz onunla" dedi, "evet ciddiyiz, biz nişanlıyız" dedim. "Hemen bırak onu, ondan koca olmaz sana" dedi. "O, bu yolda ölecek" dedi.

Polis İYÖKD'yi kapatınca, biz de Balıkesir Yurdu'na taşındık. Kamer'le, Dursun Karataş'la, diğer arkadaşlarla birlikte olmamız o süreçte gerçekleşti. Hemen hemen her gün Balıkesir Yurdu'nun altındaki kahveye giderdik. Gençlik çalışması, o gün neler yapılacak, kimler nereye gidecek gibi konuları konuşuyorduk. Daha 1976'da DGDF'nin (Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu) kurulmasına karar verildi. O zamanki bizim Dev-Genç kadroları ile toplantı oldu, İstanbul'u temsilen kimlerin gideceği görüşüldü. Toplantıda İstanbul'u temsilen Bülent Uluer, Ahmet Şatıroğlu, ben, Galatasaray Mühendislik Yüksek Okulu'ndan Hasan Gökçe, bir de Fikirtepe'de gittiğim enstitüdeki Hüseyin Duranay seçildik. Ben bir dönem Ankara'daki DGDF'nin Türkiye çalışmalarına da katıldım. Dolayısıyla, İstanbul'dan bir hayli koptum.

İstanbul'dan kopmadan önce, Hasan Basri Çıplak denince benim aklıma ilk gelen senin seyyar satıcılar çalışmandı. Bu çok önemlidir. Hasan Basri deyince benim aklıma Şivan Perwer ve o çalışma gelir.

O dönemde hepimiz hayatın her alanında bir şeyler yapmaya, insanları örgütlemeye çalışıyorduk. Benim de Malatyalı hemşerilerimin bir kısmı seyyar satıcıydı. Onlarla biraz yakın ilişkilerim oldu. Hatta onların kaldığı odalarda kaldım. Biz birlikte bir Seyyar Satıcılar Derneği kurduk. Bu derneğin içerisinde yönetimde ben, Hasan Hüseyin Yıldırım, Aydınlıkçı olan

Mahmut Özdemir vardık. Öğrenci olarak üç kişiydik, diğerleri hep seyyar satıcı arkadaşlardı.

Mahmut da benim hayatımda önemli yeri olan insanlardan biridir. DDKD'liydi (Devrimci Demokrat Kültür Derneği) sanıyorum.

Bir müddet sonra ekonomik sıkıntı başladı. Bir gece düzenleyelim dedik. Tepebaşı Gazinosu'nu tuttuk. Assolist olarak Âşık İhsani'yi getirdik. O zamanlar kendisinin kara kalem hazırladığı sakallı, ellerindeki kırılmış zincirlerle bağlama tuttuğu resminin olduğu bir afişi vardı, üzerinde "Dev Oğuz" yazan. Seyyar satıcılar o zaman Unkapanı Küçükpazar civarındaki bekâr odalarında kaldıklarından, bir gece oraya afişleme yapmaya gittik. Küçükpazar Karakolu'na yakın bir sokakta polis bizi bekçilerin vasıtasıyla yakaladı. Gece olduğu için herhalde karakolda amir yoktu. Telefonla aradılar. Amir "afişte ne var diye" sordu. Nöbetçi polis var, zar zor okuyor, "Dev Oğuz yazıyor" diyor, "masaldaki deve benzer sakallı bir adam var" diyor. Altta sanatçıların ismi var. Herhalde amir "kimlik tespiti yapın, bırakın" dedi. Kimlik tespiti yapıp bizi bıraktılar.

Oralarda bolca bilet sattık. Tepebaşı Gazinosu'nda insanlar toplandı. Çoğunlukla gelenler Malatyalı ve Adıyamanlıydı. İlk defa Şivan Perwer İstanbul'da o gecede sahneye çıktı. Hasan Hüseyin Yıldırım vasıtasıyla bulduk getirdik onu. O zaman zannedersem Gazi Üniversitesi'nde öğrenciydi. Kürt yöresel kıyafetlerini giyindi, başında Şalu Şepik vardı. İçerde bir iki duble de rakı içti, ondan sonra sahneye çıktı. Kürtçe söylemeye başladı. Önce büyük bir sessizlik oldu. İnsanlar birisinin mikrofonda kendi dilinde şarkı söylemesine alışmamış. Şivan şarkıyı bitirince bir alkış tufanı koptu.

Sandalyelerin bacakları kırıldı.

Bir müddet sonra elektrikler kesildi. Şivan mikrofonu bıraktı, gerçekten çok güzel gür bir sesi var, mikrofonsuz, o büyük Tepebaşı Gazinosu'nda söylemeye devam etti. Ondan sonra hakkımızda ilk dava açıldı, ilk yargılanmamız böyle başladı.

Unutmuştun ama bak hatırlattım sana.

Kamer'le birlikte olduğumuz bir de şu olay var. Galatasaray Mühendislik Yüksek Okulu'nda öğrenci olan iki arkadaş, Halit Pelitözü ile Cezmi Yılmaz öldürülmüştü (1 Aralık 1975). O iki arkadaşın cenazesi Kocamustafapaşa'da Sümbül Efendi Cami'nden kaldırılacak. Cenazeye hem biz hem de TİP sahip çıkıyordu. Sümbül Efendi Cami'nin orada kitle çok yoğun, kuyruk Cerrahpaşa'dan başlıyor. Cenaze camiden çıktı, alacağız, oradan yürüyerek Topkapı'ya, mezarlığa götüreceğiz. Polis cenazeleri cenaze arabasına koydu, bize saldırdı. Orada kavga başladı. Sonra işe silahlar girdi ve Kocamustafapaşa'da ara sokaklarda filan silahlı çatışmalar yaşandı.

İlk büyük karşı karşıya geliş.

Evet, kitlesel bir karşı karşıya geliş. Kitle dağılmadı, bir müddet sonra cephane bitti. Yine orada solcular arasında dayanışmayı gördüm. Başka gruplardan arkadaşlardan cephane aldık. Bir müddet sonra asker geldi, müdahale etti olaya. Bize saldırmadı ama bizle polis arasına girdi. Resmen barikat savaşı oldu. Sonra cenazeyi verdiler. Cenazeleri aldık, Mevlanakapı tarafından mezarlığa götürdük. Arkadaşları defnettikten sonra Topkapı'ya kadar yürüdük ve oradan dağıldık. Orada da Kamer'le birlikteydik. Kamer her zamanki gibi korkunç bir enerjiyle koşturuyordu. Ben Ankara'ya DGDF'ye gidince biraz ara verdik.

Ankara'ya gitmeden evvel, bir gün Balıkesir Yurdu'ndayız... Giriş katta ben, Ekrem Can, Konyalı diye bildiğimiz bir arkadaşımız vardı; üçümüz duruyoruz. Ekrem, Konyalı'ya bir şeyler işaret etti. Konyalı bana sprey sıkmaya başladı. Ben Konyalı'nın üzerine yürüyünce kaçtı. Araya Ekrem girdi. Benim elimde sandalye var, Ekrem'in elinde silah varmış görmedim. Sandalye ile Ekrem'i duvara ittim, "Konyalı'ya bu işi herhalde sen yaptırdın" dedim. O arada silah patladı. Ekrem, "Hasan Basri bir şey oldu mu?" diye sordu. Sonra aydınlığa çıktık, baktık ki kurşun ceketimi yanından sıyırmış, tuvaletin kapısından girmiş, duvara saplanmış. Sesten sonra Kamer geldi, "ne oluyor, silah sesi duydum" dedi. "Bir şey yok, şakalaşırken kaza oldu" dedik. "Bir gün şakalaşırken başınıza bir iş getireceksiniz, Ekrem sana emanet edilen şeye dikkat etmiyorsun" diye fırça attı. Yine bir gün, Ömer diye bir arkadaşımız vardı. Onların Sıraselviler'de bir

bodrum katında daireleri vardı. Bazen özel sohbet edeceğimiz zaman oraya giderdik. Ben, Kamer Teyhani, Dursun Karataş, Ekrem Can ve Malatyalı birkaç arkadaş yine bir akşam oradayız, Ömer de var. Bir ara Ekrem'le Mustafa kayboldular. On dakika sonra içerden bir silah sesi geldi, "yine birisi vuruldu" dedik. Evin camları arka tarafa baktığı için dışarıdan ateş etmek imkânı olmadığından, "içerde bir şey oldu" dedik. Koştuk odaya, yine Ekrem'in elinde tabanca, karşısında da Mustafa duruyor. Ekrem yeni bir tabanca almış, Mustafa'ya gösterirken ateşlenmiş. Mermi kalorifer peteğini delmiş, su akıyor...

Bence Ekrem Can'ın eline silah vermemek lazım.

Ayrılıktan sonra da Ekrem Can, Dev-Sol'un silah sorumlusu oldu. Ben Ankara'ya, Federasyon'a gittikten sonra arada bir İstanbul'a geldiğimde Balıkesir Yurdu'na geliyordum. Orada arkadaşlarla görüşüyorduk. 1976'nın sonlarına doğru ayrılık rüzgârları esmeye başladı. Kamer Teyhani, Dursun Karataş, Bülent Uluer, Apo (Abdullah Aksakal), İrfan Yavru, Hüseyin Karcı hep Balıkesir Yurdu'nda olduğu için, ilk orada yaşamaya başladık. Oradaki ekipte ilk tavır alanlar Kamer, ben ve yine Federasyon'dan Ahmet Şatıroğlu olduk. Bir müddet sonra biz oraya gittiğimizde pek yüz verilmemeye başlandı. Biz de yavaş yavaş çekildik, zaten Federasyon da o ara bakanlık tarafından kapatıldı. Biz tekrar ayrılık sürecini yaşamaya döndük. O ayrılık sürecini de birlikte yaşadık. Bir müddet sonra daha çok sendikalarda bir araya gelmeye başladık. Mezun olduğumda artık alan değiştirmek gerekiyordu. Kamer "gel bizimle çalış" dedi ve işçi kesimine, sendikalara yöneldim. İlk olarak Devrimci Metal-İş'in Trakya'daki örgütlenmesine gittik.

Herkesin Devrimci Metal-İş'le ilgili bir geçmişi var.

Aslında, ben Devrimci Metal-İş altında çok kısa çalıştım. İlk olarak Trakya'ya gittik. Çerkezköy'de Pek ve Pemko diye iki fabrika vardı. Orada bizim Trakyalı arkadaşlarımız temsilciydi ama sendika DİSK'e bağlı Maden-İş'ti ve seçilen arkadaşlarımıza olumsuz davranıyorlardı. Patron vasıtası ile görevden alıp duruyorlardı. Biz de orayı örgütlemeye gittik. Ben Çerkezköy'deydim, Naim Öztürk Vize bölgesindeydi, Şükrü Öksüz ve Musa

Karataş da bizimle birliktelerdi. Ama Şükrü, Naim, Musa köyleri dolaşıyorlardı, ben de Çerkezköy merkezdeydim ve fabrikadaki arkadaşlarla iletişimi sağlıyordum. Arada ben de onlarla birlikte dolaşmaya gidiyordum.

Üç ay kadar çalıştık. DİSK'e bağlı Maden-İş sendikasının yönetiminde o zaman TKP'li insanlar vardı. Patronla işbirliği yaparak bütün Dev-Yolcu olan ve Dev-Yol'un etrafında toplanan 150 kadar kişinin ismini listeleyip kapıya asarak, arkadaşları fabrikadan uzaklaştırmaya çalıştılar. Biz de bunun üzerine fabrikadaki arkadaşlarla görüştük. Arkadaşlar fabrikada iki vardiyanın birleşmesi konusunda eylem yaptılar, fabrikayı işgal ettiler. Bu arada, bizimkiler de İstanbul'dan geldiler. Biz dışarıdan işgale fazla destek olamıyorduk. Arkadaşlara orada ne yapmaları gerektiği konusunda bilgi veriyorduk ve beklemedeydik. Mahalli polis yetmediği için bir müddet sonra asker geldi. Baktık olacak gibi değil, tank girerse iş büyüyecek. Arkadaşlar dışarı çıktılar ve fabrikadaki işçilerle birlikte Çerkezköy merkeze kadar gelip Maden-İş Sendikası'nı bastılar. O zamanlar orada Maden-İş'in temsilcisi olarak Avukat Sezai Yazır vardı. Bütün bu işlerin başında o vardı, onun arabasını ters çevirdiler. Kendisi yoktu, kaçmıştı. Ortalığı biraz sakinleştirdik.

Bir iki gün sonra, İstanbul'dan gelen sendikalı arkadaşlarla Saray Halkevi'nde bir toplantı yapmaya karar verdik. Halkevi kapalıydı, biraz yiyecek filan alıp tarlalarda piknik havasında bir toplantı yapalım dedik. Avukat Kemal Keleşoğlu, Kamer Teyhani, Sedat Şeyhoğlu, sendika başkanı İsmet Yılmaz, ben, Naim Öztürk, Musa Karataş vardık. Yanımızdan bir traktörle bir köylü geçti. Biz de bu vatandaş bizi ihbar edecek mi etmeyecek mi diye konuşuyoruz. On beş dakika sonra iki arabayla jandarmalar geldi. "Ne yapıyorsunuz" dediler. "Piknik yapıyoruz, sohbet ediyoruz" dedik. Bizi Sahil Karakolu'na götürdüler. Benim bir mahkemeden dolayı aranmam vardı, Kamer'in aranması vardı, diğer arkadaşların bir problemi yoktu. GBT sorgulaması yaptılar. Kemal Keleşoğlu da "siz nasıl bizi alırsınız" diye yüklendi. Oradaki Teğmen, Kemal Keleşoğlu ile olan görüşmelerini kendi komutanlarına iletti sanırım. Bir müddet sonra "gidebilirsiniz" dediler. Kimimiz Çorlu, kimimiz Vize istikametine doğru dağıldık. Trakya'daki sendikal örgütlenmemiz bu sebeple bitmiş oldu.

Siyasal örgütlenmemiz daha da büyük bir ivme kazandı. Ayrılık sürecinde Kamer'le daha yakın olduk. Trakya'dan döndükten sonra, arkadaşlar "sen Gıda-İş'e bak" dediler. Ben DİSK Gıda-İş'te muhalefeti örgütlemeye başladım. Ruhsati Yalçın, Sabahattin Çakmak, Tek Gıda-İş'te çalışan Zafer Ayden vardı, sonra Sine-Sen'e geçti; birlikte Gıda-İş içerisinde çalışmaya başladık. Gıda işkolunda, ağırlıklı olarak DİSK Gıda-İş'te çalışıyorduk. Bir süre sonra kongreleri vardı. Bizim de ağırlıklı olarak gücümüz Ruhsati Yalçın vasıtasıyla Cibali Tekel'deydi. Orada örgütlendik. Kocasinan'da Süt Endüstri Kurumu vardı, orada temsilci olarak Bekir Bakır arkadaşımız vardı. Ruhsati Yalçın ve Sabahattin ile (Sabahattin'i faşistler Tekel'in önünde öldürdü) muhalefeti nasıl örgütleriz diye çalışmaya başladık. Ben Gıda-İş'in İstanbul dışında örgütlü olduğu Trakya, Kars, Adana gibi illere gittim. Gittiğimiz yerlerde baş temsilci olan arkadaşlarımız vardı. Gıda-İş'te böyle bir güç oluşturduk. O zamanlar Gıda-İş'in başında Kemal Nebioğlu vardı. Sonra kongre günü geldi. Üye olmadığımız için ben, Kamer ve Sedat'ı almadılar. Kongre Alman Konsolosluğu'nun alt katında bir salonda oldu. Nasuh Mitap da bizimle birlikteydi. Bir iki gün önce Kemal Nebioğlu'nun yönetimindekilerle yönetim pazarlığı oldu. Biz "öyle bir işe girmeyeceğiz, bizim derdimiz sendikayı ileriye götürmek" dedik. Gıda-İş'in içinde birinin kendi bağımsız sendikası varmış, o sendikayı Gıda-İş'e katmış, karşılığında yönetimi almış. O adam da kendine ayrı bir liste hazırladı; fakat adamın geçmişi çok pisti, tipik bir sarı sendikacı. Kongre'de adam aday oldu, Nebioğlu ve ekibi adamın her şeyini döktüler ortaya. Biz önce ayrı bir liste çıkardık, sonra liste çıkarmaktan vazgeçtik ve kongreyi protesto ettik. İsmini şu an hatırlamıyorum, o adam kongreyi kazandı, Nebioğlu yenildi. Biz DİSK'e bağlı sendikadaki delegelerin böyle bir adamı sendikaya başkan yapmalarına çok şaşırdık. 1979'un sonları, antifaşist mücadele çok yoğun geçiyor, her gün insanlar ölüyor. Böyle bir adam DİSK'e bağlı bir sendikaya delegeler tarafından seçildi. Bu, aslında bir yandan Türkiye'deki işçi sınıfının da nasıl bir bilinç düzeyine sahip olduğunu gösteriyor. Yani DİSK'te olmak yetmiyor. Birçok DİSK'li sendikacının sarı sendikacılardan farkı yoktu. Biz Devrimci Metal-İş'te toplanarak bunun değerlendirmesini yaptık. Bu arada direniş komiteleri tartışmaları başladı.

İşyeri komite konseyleri tartışmalarıyla direniş komiteleri tartışmaları aynı döneme mi denk geliyor?

Hemen hemen aynı döneme denk geliyor. Bunları ideolojik olarak kendi aramızda yaşadık. Bir gün, "bir arkadaş Cem-May'da seni bekliyor, seninle görüşme yapacak" dediler. Gittim, Oğuzhan Müftüoğlu orada, daha önce Ankara'dan tanıyordum. Bana *Demokrat* gazetesi projesini anlattı ve daha sonra, ben o projeye geçtim. Cağaloğlu'nda tuttuğumuz gazete binasının üst katını, yarım kat gibi kısmen kapatmamız gerekiyordu. Ben hemen sendikaya gittim, "Kamer, bana usta lazım" dedim, durumu anlattım. "Ben sana yarın birini göndereceğim" dedi. Ertesi gün yaşlı bir adam geldi. Tuttuğumuz yer eskiden randevuevi olarak kullanılan bir yermiş. Malzemeleri aldık, önce badana boyayı yaptı, sonra üst kata geçtik.

Bu arada Aziz Şeytan'ı anmadan geçmeyelim. Aziz Şeytan'a ulaşamadım, iki sene önce vefat etmiş.

Usta mı?

Evet, ustanın adı Aziz Şeytan'dı. Aziz Şeytan; Kore Gazisi, Kore'ye savaşa gidiyor, orada esir düşüyor. Yedi yıl Korelilerin elinde esir olarak kalıyor. Toplama kampında çok zulüm görmüş ve oradan Türkiye'ye yürüyerek sekiz ayda gelmiş. Kamer'in kabadayılık döneminde Unkapanı'nda yolları kesişiyor. Usta bizim bütün illegal evlerimizi bilirdi. Her türlü ihtiyacımızı karşılardı. 12 Eylül'de hem işçi çalışmasındaki arkadaşlarla bağlantı noktasıydı, hem de Fatih'te oturduğu üçüncü kat bizim cephaneliğimizdi. Büyük silahlar oradaydı. 12 Eylül'de bizi bulamayınca Usta'ya soruyorlar. Bu arada Aziz Şeytan çok güzel esrar içerdi ama esrar içerken de çaydanlıkta çay demlerdi, simsiyah çayı şekersiz içerdi. Bunu alıp birazcık dövüyorlar. Bu "yerini biliyorum ama bana bir cigara sarıp verin" diyor. Buna esrar sarıp veriyorlar. O da Aksaray'daki eve götürüyor. Bizim Aksaray'daki evi karşıya taşıyan da Aziz Şeytan. "Bu ev boş" diyorlar. "En son bildiğim ev bu, başka ev bilmiyorum" diyor. Aradan biraz zaman geçti, bize haber gönderdi. "Evi boşaltın, bir dahaki sefer alırlarsa evinizi söylerim, bu sefer korudum ama ikinci kez söylerim" dedi.

Sonra ben kendisiyle görüştüm, "söylemedim; çünkü Nasuh (Mitap) Ağabey'le Alime'yi, bir de Aydın'ı işkencede gördüm" dedi. Bana hep "yenge" diyordu, "yengeyi o işkencede görmek istemediğim için söylemedim" dedi. Böyle de dünya tatlısı bir insandı. Keşke ona ulaşabilseydim.

Gazete süreci içerisinde birçok aksaklık oldu. Sabah kahvaltı eder gazeteye gelirdim, gece ikide üçte eve geri dönerdim. Bir gün "bir arkadaşın seni dışarıda bekliyor" dediler. İndim, Kamer'le esmer, genç bir çocuk duruyorlar. Genç delikanlı PKK'liymiş. PKK'nin basınla ilişkilerini o yürütecekmiş.

Mazlum Doğan.

Bilmiyorum, genç, esmer bir çocuktu. Haftada bir geliyor, çorabının ya da kolunun içerisinden bir bildiri çıkartıp veriyor. En son ona "bana bildiri getirme, bana haber getir" dedim. Ona fotoğraf gösterdim. "Bak bu bir korsan eylemin fotoğrafı" dedim. Fotoğraf da ıslaktı henüz. İGD'liler yapmış. Kendileri fotoğrafı çekip getirmişler, altına da haberi yazmışlar. "Sen bana bildiri getiriyorsun. Ben bildiriyi haber yapamam ki, sen bana haber olacak şeyler getir" dedim. "Tamam" dedi. Bir gün geldi, Siverek'te bir tane eşkıya var, fotoğrafını da gösterdi, beyaz atı var. Elinde kalaşnikof filan... "Bu adam Bucakların etrafı sindirmek için kullandıkları bir adam" dedi. "Bu adam geçmişte yaptığı şeylerin hepsini anlattı, ben bunu getireceğim sana, yayınlar mısın" dedi. "Olur, yayınlarız" dedim. O gitti, aradan bir hafta, on gün geçtikten sonra 12 Eylül geldi, iş bitti. Ben ondan sonra cezaevi çıkışına kadar Kamer'i görmedim. İstanbul'a geldiğinde rahatsızdı. O zaman birkaç sefer karşılaştık, görüştük. Kamer benim için gerçek bir gençlik lideriydi. İnsanları hiç incitmezdi. Ben bir kere bile birine bağırdığını görmedim. Bizim örgütte kararlı, mücadeleci, örgütçü ve militan iki üç kişiden biriydi. Böyle bir çalışmada katkıda bulundumsa ne mutlu bana. Teşekkür ediyorum.

Henüz bitmedi, başka soracaklarım da var. 12 Eylül'ün, faşist cuntanın geleceği tahmin ediliyordu. Buna yönelik neler yapılabilir diye tartışılıyor muydu?

Ben işçi kesimindeyken bizim aramızda böyle bir tartışma yoktu. Belki ben gazeteye geçtikten sonra olmuş olabilir. Benim zamanımda direniş komiteleri tartışması vardı. Hatta isim bile konulmamıştı. Geniş çaplı bir örgütlenme yapılırsa nasıl yapılmalı diye herkesten yazılı görüş istendi. Hepimiz de yazdık verdik.

Direniş komiteleriyle, işçi komite konseylerinin mahallelerde, bölgelerde birleştirilmesi...

Yok, çok özele indiremedik. Belki de ben gittikten sonraki süreçte olmuştur. Biz hareketin geneline, bütününe dair tartışmalar yapıyorduk. Biz Parti-Cepheliydik ama Dev-Yol'la birlikte başka şeyler kazanmaya başladık. Mücadeleye biraz daha esnek bakabiliyorduk. Bir gün Aksaray'da Devrimci Metal-İş'teyiz. Arkadaşlarla sohbet ediyoruz. Ben "önümüzdeki siyasal sürecin ne getireceği belli olmaz, belki günlük bir gazete çıkartabiliriz" dedim. O zaman Semra da vardı, arkadaşlar itiraz ettiler, "Mahir buna karşı çıkar" dediler. "Mahir 1970'lerde karşı çıktı, biz şimdi kaç yılındayız, bakarsın ilerde siyasi bir parti bile kurulabilir" filan dedim. Üç dört gün sonra Kamer Teyhani, Sedat Şeyhoğlu ve Sedat Kesim, üçü geldiler, "geçen gün böyle bir şeyler söylemişsin" dediler. "Evet, doğrudur" dedim. "Olmaz" dediler. "Ben şimdi yapalım demedim, önümüzdeki dönemlerde koşullar bunu getirebilir" dedim. Ortam biraz sertleşti. Bir sene sonra *Demokrat*'a gittim.

Biz sıkıyönetimle ilk defa karşılaşmadık, zaten İstanbul'da sıkıyönetim vardı, Anadolu'da da bir sürü yerde vardı. Pek de başarılı olamamıştı. Bildiriler tabana moral vermek içindi. Ben 12 Eylül'den bir müddet sonra tekrar teşkilatta yer aldım. Bildiriler geldi ama biz daha doğru düzgün bir şeyler yapamadan operasyonlarla darbe yemeye başladık. Biz yine kendimize göre çalışmalara devam ediyorduk. Bir müddet sonra arkadaşlarla konuştuk, "biz karanlıkta kurşun sıkıyoruz" dedik. Yaptığımız her şey bumerang gibi bize geri dönüyordu. Biraz yalnızlaştık, örgüt dağıldı, imkânlar sınırlandı. Durma kararı aldığımızda, sene 1982'ydi.

Sizin durma kararınızın o bildiriyle ilgisi yoktu değil mi?

Hayır. Biz o bildirinin gereklerini yerine getirdik.

İkinci bildiriyi reddettiniz mi?

Reddetmedik, gereklerini yerine getirdik. Bir müddet sonra baktık ki artık İstanbul'da bir şey yok, sürekli operasyon. Ondan sonra mecburen durduk, varolanı koruyalım dedik. Dağdakilerin konumu bizden farklıydı.

Tam onu soracaktım, 1982'de Cephe var...

Evet, 1982'de Cephe var. 1982'nin yazında Suriye'de yapılan bir toplantı var. Toplantıya ben de gittim. Toplantı iki gün sürdü, Cephe'den çok, "biz bundan sonra ne yapacağız" ile ilgiliydi. Tekrar mücadeleye devam kararı alındı. Taner Akçam'la İbrahim Sevimli arasında açığa çıkmamış bir şeyler vardı. Kararlar "Dev-Yol Militanlarına" diyerek bir yazıya döküldü. Ama onları hayata geçiremedik. Çünkü örgütlülüğümüz buna müsait değildi. Bu arada, Avrupa'daki parçalanma ister istemez Türkiye'ye de yansıdı. Ne 12 Eylül'den sonra yayınlanmış olan iki bildirgedeki siyasal perspektifin gereklerini, ne de "Dev-Yol Militanlarına" diye başlayan yazıdaki önermelerin hiçbirisini hayata geçiremedik. Ancak kendimizi korumaya çalıştık. Ama dağdaki arkadaşların konumu bizden farklıydı. Onlar da bir müddet sonra tıkandı. Çünkü şehirden onları besleyecek bir güç yok, ayrıca kırda da imkânlar daraldı. Onlar da durmak zorunda kaldılar.

Geldik 1984'e. Ne oldu 1984'te?

İstanbul'da arkadaşlar yakalandıktan sonra, geride kalanlar kendilerini korumaya çalıştılar. Çok ciddi bir örgütlülük de kalmadı. Biz bir müddet birbirimize ulaşmaya çalıştık. Gökalp Çiftçi ile buluştum. Gökalp hâlâ devam etme taraftarıydı. Gökalp'i böyle bir şeyin artık olamayacağına ikna etmeye çalıştım. Daha sonra Ali Ateş'le ilişki kurduk. Onlar da Gökalp gibi düşünüyordu; onları da ikna etmeye çalıştım. O arada yurtdışıyla ilişkileri sürdürdük. Fakat Alileri zaptetmek biraz zor oluyordu. Yurtdışındaki toplantıya onlardan birisini götürdüm. Biraz yumuşadılar. Bu arada Gökalp öldürüldü. Biz yurtdışından döndükten sonra Almanya'daki ayrılıklar Türkiye'ye de yansımaya başladı. Sivil toplum olayını tartışmaya başladık.

Başımıza ne geldiyse sivil toplumdan geldi.

Benim bulunduğum alanda bir etkileşim olmadı ama Ali Ateş'lerde oldu herhalde, Vural'ın kafası o tarafa kaydı. Zaten benden önce o arkadaşlar yakalandı. Onlardan beş altı gün sonra da ben yakalandım. Bizim için defterin bir dönemi kapandı.

Cezaevi sürecinde bir komün farklılaşması var. Dev-Yol'un tek başına komün olması, sen yoktun herhalde o dönem.

Ben yoktum.

Artık yavaş yavaş mahkemeler başlamış, bir de savunma hikâyesi var. Ankara'nın "dergiyi savunmaya gerek yok" tartışmaları...

Onları da biz yaşamadık; çünkü Ankara'yla ilişkimiz yoktu. Yurtdışı vasıtasıyla da bize aktarılmış böyle bir tartışma yoktu. Belki avukatlar vasıtasıyla her iki cezaevi arasında bir iletişim olduysa da biz bihaberdik. Bizim avukat arkadaşlarımızın bize verdiği böyle bir bilgi yoktu.

Koğuşlar arasında bu tarz tartışmalar yaşanmıyor muydu?

Ben gittiğimde biraz elbise meselesi tartışılıyordu. Zaten bize sürekli koğuş değiştirttiler. Bulunduğum yerlerde ben yaşamadım.

Vural'ın tartışması içeri yansımadı mı?

Vural Güngör benden önce yakalandı. Ali'ler bir gitti, Ali Kemal Bıkmaz'ların gittiği bir grup var. Onların bulunduğu yerde yaşanmışsa bilmiyorum. Ben gitmeden Vural'ın kafasının o tarafa kaydığını biliyordum. Pek aynı atmosferde olmadığımız için onların tartışıp tartışmadıklarını bilmiyorum.

Dışarı çıktınız...

Dışarı çıktık, bizi askere götürdüler.

Sen nasıl yakalandın?

Ben Ali Ateş'lerin operasyonundan biraz tesadüfen kurtuldum. Vural'la bir randevum vardı, on dakika önce gittim. Vural otobüs durağının başında bekliyordu beni. Baktım Vural'ın saçları ıslak, yatırılmış, suratında üç dört günlük sakal var. Pek öyle dolaşmaz Vural, hoşuma gitmedi. Ben sanki otobüse gidiyormuşum gibi yanından geçtim. Devam ettim, anladım Vural'ın yakalandığını. Kadıköy Kaymakamlığı'nın oradaki otobüs durakları, kaçma imkânı yok. Otobüs durağının sonuna kadar devam ettim. Akşama kadar Kadıköy'de dolaştım, baktım takip edilmiyorum. O gün yırttım. Daha sonra şubede aynı ekip aldığı için beni, "sen nereden haber aldın da randevuya gelmedin" dediler. Vural tarif etmiş de, "siyah paltosu var" demiş. Benim de o gün tesadüfen üstümde sarı bir palto vardı. Ben de randevuya gittiğimi anlattım. Daha sonra Ali Kemal Bıkmaz'ın polise verdiği bilgiler nedeniyle hiç ummadığım bir yerde yakalandım.

Benim de Vural'la ilgili bir anım var. Vural dağa gitmiş 1981'de, daha biz yakalanmamışız. Oğuzhan Müftüoğlu bizde kalıyor. Oğuzhan Müftüoğlu bizden çıktı. Bizde de Timur Semerci, Kamer ve ben varız. Bir gün Kamer, Vural'la geldi. Bir şey olmuş herhalde, "dağda uygun değil" deyip geri göndermişler. Biz de o zaman İdealtepe'de oturuyoruz, karşıda. Şenesenevler'in orada birisine Vural'ı teslim edeceğim. Ama gece 12'de sokağa çıkma yasağı var, en geç 10:30'da geri dönmem lazım. Havanın da kararmış olması lazım. Aynı otobüse bineceğiz ama O beni tanımayacak, O inecek, ben ondan bir durak sonra ineceğim, geriye yürüyeceğim. Eğer orada yoksa "arkadaşlar Vural'ı teslim almış" deyip eve geri döneceğim. Saat 9'u geçiyordu belki, bindik. Sokağa çıkma yasağı olduğu için zaten insanlar evlerine dönmüş, minibüslerde çok az insan var. Minibüsteki tek kadın benim. Her şeyi dizayn etmişiz, Vural benim önüme oturacak. Ben en arkaya geçtim, Vural da ortadaki koltuğa oturdu. Bana hiç bakmaması lazım. O'nun dışında üç dört erkek daha var. Vural ikide bir dönüp bana işaret yapıyor, ben hiç aldırmıyorum. Bir süre sonra insanların dikkatini çekti. O saatler de tam hayat kadınlarının işe çıktığı saatler. Neyse Vural durakta indi. Ben de birkaç dk sonra indim ama o arada "kaç para" diye sormaya başladı minibüstekiler. Kavga etme

şansım yok, orada susmak zorundayım. Ama hayatımın en zor günlerinden biriydi. İndim, geriye öndüm, Vural'ı almış arkadaşlar. Eve döndüm, burnumdan soluyorum. Kamer'e bir yumruk attım. "Bir daha bana böyle iş yaptıramazsınız" dedim. Olayı anlattım. Vural'ı ilk karşılaştığımız yerde dövecektim, ahtım vardı ama karşılaşmadık. Şimdi karşılaşsak yine döverim Vural'ı... Tahliye oldunuz. O arada devrimciler süreci başlamış. Halkevleri kurulmuş, İHD var, sendika çalışmaları var.

Benim için araya bir de 18 ay askerlik girdi. Ben *Demokrat* gazetesinden ceza yediğim için bana yedek subaylık hakkı vermediler. O zamanlar 12 Eylül öncesi mezun olanlara er olarak 3 ay mı ne askerlik yaptırıyorlardı. Naim Öztürk'le birlikte piyade olarak askerlik yaptık. Döndüğümde Çetin Uygur, Cağaloğlu'nda *İşçilerin Sesi*'ni çıkartmıştı, onunla uğraşıyordu. Arkadaşlar zaten 1991'de çıktılar. Melih Pekdemir daha önce çıkmıştı. *Demokrat* dergisi daha başlamamıştı. Bu arada bir SHP olayı vardı. Bizim arkadaşlardan bazıları ciddi ciddi SHP'de çalışıyorlardı. Hatta Vahap'ın kardeşini 1. Bölge'den aday yapmışlardı. Ben o işe girmedim, doğru görmedim.

Girmeyen istisna insanlardan birisin.

Giren birçok arkadaş vardı.

Biz de girmedik, biz de bulaşmadık.

Demokrat dergisi süreci oldu. Arkasından ben Alan Yayıncılık'taydım. O arada tartışma süreci başladı.

Tartışma sürecine gelmeden önce Cem-May *vardı,* Pano Grafik *vardı. Ankara'daki yayınevi filan yayın hayatında, Dev-Yol'un zarar görmeyen önemli işyerleri yidi. Bunların geri alınması var.*

Sahiplerine daha evvel iade olmuştu.

1986'da iade oldu.

Çıktıktan sonra Ragıp Zarakolu'ndan Alan Yayıncılığı ben devraldım. Pano Grafik'de Ragıp'la birlikte Işık Yurtçu vardı. Askerden geldiğimde Işık Yurtçu da yok, Tanju Akad var. Tanju "burası enkaz" diyordu. Bir müddet sonra Tanju da bıraktı. Ala-

caklara karşı matbaa makinelerine el konuldu. O dönem Pano Grafik, Cem-May bir müddet iyi çalıştırıldı. Pano, Cağaloğlu'nun gözde yerlerindenmiş, biz yoktuk o dönem. Cem-May da büyük bir dağıtım firmasıydı. Artık sonra kötü yönetimden midir nedir, ikisi de bitti.

İçerdekilerle organik bir bağ yok. Onlar "biz içerdeyiz, müdahale etme durumumuz yok, siz doğru bildiğiniz neyse onu yapın" diyor. Yurtdışında da yurtiçinde de durum böyle. Ama 1986'da tahliyeler başlıyor, birdenbire bir irade çıkıyor ortaya. Cem-May'ı almak gibi, Pano'yu almak gibi, Ankara'da Adaş Dağıtım'ı almak gibi. O zamana kadar bir irade, bir merkezî yapı yok. Ama dışarı çıkışla birlikte o insanlar kaldıkları yerden devam eder bir pozisyondalar. Bunu doğru buldun mu?

O günkü koşullarda arkadaşların yaptıkları yanlış değildi. Çünkü gerçek sahiplerinin de elinde değildi kurumlar. Pano Grafik'te, Bassan'da olan insanlar kendi içlerinde problem yaşamışlar. İnsanlar küstürülmüş, kızdırılmış. Bu kurumlar bir iki kişinin elinde kalan işyerleri gibiydi, hatta vermemekte direnenler oldu. Müdahale edecek başka bir organizasyon da yoktu. Birileri müdahale etti o işe de, onların yerine müdahale edecek bir ekip de yoktu. Yürüyüp yürümemesi, ondan sonra gelenlerin belki yeteneği, şuyu buyu. Başka türlü de yürümezdi sonuçta.

Cem-May'ın devredilişi annemlerin Kartal'daki evinde yaşandı. Sedat Şeyhoğlu ve Sedat Kesim'in, İsmail Hakkı Ortaköy'ün da dahil olduğu ekip bizdeydi. Ayşe ve Ragıp Zarakolu geldi, anahtarları bıraktılar. Burada sormak istediğim şu, nasıl bir erkti, nasıl yetki, nasıl bir etki? Herkes yeni çıkmış, hiçbir şey yok ortada, belki kalınsaydı da o tartışma süreci sonrasında ya da o örgütlülüğün belli bir aşamasında... Mesela devrimciler sürecinde devrimciler müdahale etmedi o işe.

O müdahaleyi yapan insanlar bu işi daha iyi bilir. Ben müdahaleyi yapan insanlardan değilim.

Değilsin tabi ki.

Ancak dışardan gözlemim, o işin başında olan, diyelim Ragıp'la Ayşe, siyasal olarak bizimle olan insanlar değildi.

Ragıp'ın bizimle olan ilişkisi *Demokrat* gazetesiyle başlamıştır. Ayşe hiç yoktur. Kimsenin olmadığı dönemde herhalde bazı arkadaşlarımızın teşvikiyle müdahil olmuşlardır. Ama daha sonra insanlar cezaevinden çıktı. Bu insanlara yönelik şikâyetler de çoktu. Cem-May'da çalışan Dev-Yolcu insanların Ayşe'ye karşı şikâyetleri çoktu. Pano Grafik ve Bassan'da olan bitenlerden Ragıp'a karşı şikâyetler çoktu. O zaman da o insanlar müdahale ettiler. Biraz da şikâyetlerden kaynaklanan bir şeydi.

Geldik tartışma sürecine. Ne oldu tartışma sürecinde?

Süreç başlatıldı, varolan insanlara haber verildi. Geçmiş ve gelecek için insanların görüşleri istendi. İnsanlar yazdılar, kitap yapıldı. Kitap yapılma sürecinde ben vardım. Bireşim Yayınevi kuruldu. *Tartışma Süreci Yazıları 1, 2, 3* diye basıldı, insanlara dağıtıldı. Ama o tartışmalar bence buzdağının görünen tarafı. Bir de öbür tarafı vardı.

Biz öbür tarafıyla ilgilenelim.

Öbür tarafı cezaevlerine gidiyor. Cezaevindeki insanların yaşadıkları, şubelerde yaşananlar, insanlar arasında belli bir soğukluk, kopukluk oluştu. Tartışma süreci bunu gidermedi. Çok da birliğimizi yaratacak bir şey olmadı. Biraz da ayrılığı kışkırttı belki. Halkevleri'nde yer alan arkadaşlar, o tartışma süreciyle birlikte ayrıldılar. Geriye kalanlar da ÖDP'ye giden bir süreç yaşadılar. Ben kişisel olarak tartışma sürecinden örgütün yeniden toparlanmasını bekliyordum ama olmadı. Çünkü bu işe öncülük edecek birikimde olan insanlar özeleştiri sürecini bir türlü başlatmadı. Bu bizim alışkanlığımız belki. 12 Mart'ta da yoktur. THKP-C kökenli çıkan her hareket geçmişe yönelik bir şeyler söylemiştir. Militan Gençlik, Halkın Yolu ekibi geçmişi "küçük burjuva devrimciliği" olarak nitelendirdi. Kurtuluşçular ilk çıkardıkları bildirgede geçmişle hesaplaştılar. Ama biz bunu yapmadık.

Böyle bir geleneğimiz yok mu diyorsun?

Bence yoktu. Şimdi bakıyorum, olsaydı ne olacaktı? Öyle bir özeleştiri süreci başlasaydı, herhalde insanlar birbirinin kafasını gözünü kırardı, geçmişte yaşadıklarından dolayı. Bence o

özeleştiri süreci derinden yaşandı. Kimileri kenara çekildi, belki de doğrusunu yaptılar. "Biz gerekli sınavı geçemedik" dediler. Kimisi tekrar soyundu. Soyunması gereken bazı arkadaşların geride kalması beni kişisel olarak üzdü. Mesela Nasuh Mitap'ın geride kalması üzdü beni. Nasuh geride kalması gereken bir arkadaş değil. Hatta uğraştı da bir dönem, İzmir'de bağımsız aday çalışmalarında. Bu tartışma sürecinin öncesinde de gidip geliyordu. Ama herhalde gücü yetmedi birilerine, kendini de kişisel olarak yıpratmak istemedi. Belki devrimciler arasında yaşanmayacak şeyler de yaşadı. Felsefi olarak bakacak olursan, küskünlük bize yakışan bir şey değil ama küskünlük de oldu. Bazı arkadaşlarımız hâlâ birbirine küskün. O da bize epey pahalıya maloldu. İnatçılık... Öyle gittik işte ÖDP'ye. ÖDP bir özgürlükler cenneti oldu. Ondan sonra da zaten ipler iyice koptu.

"Geldiğimiz nokta budur" diyorsun.

Evet. Şimdi bazen düşünüyorum. Bizim zamanımızda devrimcilik neydi, şimdi ne? Hiç ilgisi yok. Bugünkü devrimcilik sorumluluk almamak, bir müddet sonra kabuğunu beğenmemek, boyundan büyük laf edip iş yapmamak... Velhasıl, bizim yetiştiğimiz döneme uygun bir devrimcilik yok şu anda. Normlar değişti. Şimdi maddi gücü olanların daha çok sözü var. Biz o paraya karşıydık yıllarca, şimdi bakıyorum da etrafımızda maddi gücü olan insanlar bir yerlerde söz sahibi.

Ya da geçmişte kıyısından köşesinden bulaşmış ama tarihi öyle bir anlatıyor ki sanki hiç o tarihi yaşayan yokmuş gibi.

Yazılanlara çizilenlere bakıyorsun. Ama hepsi gelip 12 Eylül'de bitiyor nedense. Kimse 12 Eylül'de şubede yaşadıklarını, cezaevinde yaşadıklarını yazmıyor, söylemiyor veya düşünmüyor. Her şey geliyor orada noktalanıyor.

Bir de en önemlisi neyi yapmadık, neyi eksik bıraktık, ilişkilerde neler yanlıştı; özeleştiri deyince benim aklıma onlar geliyor, bunların hiçbirisine dokunmadan, hiçbir şey yaşanmamış gibi insanların kaldığı yerden devam etmesi belki de en büyük handikapımızdı.

Bazı şeyleri yaşadıktan sonra görüyorsun.

Oğuz(han) Ağabey Mersin'e geldi. Ben belediyede çalışıyorum. "Ziya'ya da haber ver, akşam sizde olacağız" dedi. Ziya Avcı (Uncu?), Gökalp'in enişte sidir. Tartışma süreci daha başlamamıştı. Oğuz(han) Ağabey'i Ceyhan'dan aldık, Anamur'a kadar götürdük. "Altı ay hiçbir şeye karışmayacağım" dedi. Altı ay sürmeden geri geldi, tartışmalar başladı. Ziya ile Kamer "önce bir tasnif lazım" dedi. "SHP'ye bulaşanı ayıracaksın, tamamen çözüleni ayıracaksın. Şimdi müdahale ederseniz bu örgütsüzlüğün örgütlenmesini hayata geçirmek demektir" diyen Ziya ile Kamer tartışmanın dışında kaldı. Belki baştan o doğru müdahale yapılsaydı, bugünkü noktada olmayacaktık.

Senin bu anlattığın da buzdağının görünmeyen taraflarından biridir. Oğuzhan Müftüoğlu'nun, Nasuh Mitap'ın, Melih Pekdemir'in arasında yaşanan şeyler, Çetin Uygur'la Oğuzhan Müftüoğlu'nun küslüğü, bunlar bizim bilmediğimiz yönler. Bunlar da bir gün açığa çıkacak. Bilmiyorum Çetin Uygur ne anlattı, o ketumlardandır. O anlatmamıştır diye düşünüyorum.

Sedat Şeyhoğlu'yla Çetin Uygur'u birlikte çekiyorum, Sedat, "o 24 kişilik komitenin içinde de Çetin Uygur" vardı diyor. "Yeniçeltek'te bir direniş vardı, oraya gitmeyi tercih etti, sadece son toplantıya gelemediği için Oğuzhan Ağabey böyle söylüyor." Yani biz birbirimizi çok çabuk harcadık, öyle düşünüyorum.

Biz biraz da evrimini tamamlamış bir örgüt değildik. Çok hızlı büyüdük. Bir sürü olumsuzlukları beraberimizde taşıdık. Bir sürü insanımız futbol takımı taraftarı gibiydi; örgüt dergisini okumanın haricinde bir bilince de sahip değildi. O günkü mücadele ortamı da kendini yetiştirmesi için zaman tanımıyordu. Bizim de o konuda iradi bir müdahalemiz yoktu. İnsanları kadro eğitiminden geçirmek, Marksizm'i öğretmek veya tartışmak... Mesela İstanbul'da en büyük tartışmayı ayrılıklarda yaşadık. Özellikle Militan Gençlik ayrılığında veya sosyal emperyalizm tartışmalarında biz emperyalizmi tartıştık bir hayli. O zaman millet habire okuyordu.

Benim ideolojik eğitimim Sekizlikler (Militan Gençlik) ayrılığıdır. Çünkü grup içi çalışma o zaman kuruldu. Seminerlerin verilmesi...

İstanbul'da bir sürü arkadaşımız oradaki tartışmalarda, en azından söyleyecek bir şeyleri olması için kitap okumak zorunda kaldı. Zaten ondan sonra günlük mücadele, günlük hayat öyle boğuşmalı geçti ki; özellikle öğrenciysen, gündüz okula git, akşam karnını doyurdun mu ya afişe çık ya çadır bekle... Nerede kitaplar, dergiler okunacak? Çok hızlı büyüdük. Bire bir insan örgütleyerek büyüme değil bu, kartopu gibi. Biz çok sağlıklı müdahalede de bulunamadık.

Senin seyyar satıcıları örgütlemenle başlayan ya da bizim DDKO (Devrimci Doğu Kültür Ocakları), daha sonra DDKD (Devrimci Demokrat Kültür Derneği) ile olan ilişkilerimiz, Mahmut'la, Mehmet Tekin'le sıcak ilişkilerimiz vardı ve biz yürüyüşlerimizde Kürtçe slogan atardık. Herne Peş'i söylerdik, Bir Nakım'ı söylerdik. Ne olduysa belki sonra gerisine düştük. Sence böyle miydi?

Teşkilattaki insanların biraz da kimliğiyle ilgili bir şey. Bizim içimizde Kürt sayısı azdı. Biz birkaç kişi Kürt'tük. Kürt meselesi konusunda da örgüte o kadar güveniyorduk ki, örgüt bu işi zaten tartışacaktır diye düşünüyorduk. 14. ve 15. sayılarda birer yazı çıktı. Bize çok bir şey vermedi ama savunduklarımızın genişletilmişiydi. "Ulusların kaderlerini tayin haklarına saygılıyız, Kürtler kendi kaderlerini kendilerini tayin edecektir, isterse ayrı devlet olarak devam eder, isterse federasyon olarak yaşar" diyorduk.

Ama ekliyorduk, "tavuklarımız birbirine karışmış..."

Bazıları da abarttı biliyorsun, Kurtuluş'un Kürt seksiyonu vardı, Kuzey Kürdistan Kurtuluş Örgütü'ydü. Emeğin Birliği'nin kendi içinde Kürt seksiyonu vardı. Bizde böyle özel bir şey yoktu. Ankara'da Ayşe Pekdemir, Ayşe'den dolayı da biraz Melih Pekdemir...

O da Hatice'den dolayı.

Melih Pekdemir de o ekibin içerisinde.

Melih'e espri yaptım. Dedim ki "Ayşe'yle evliyken Kürt sorununu, Nuray'la evliyken Arap sorununu sen çözeceksin".

Bir gün ben Ankara'dayım. Ayşe Pekdemir, "gel seni bugün bir yere götüreyim" dedi. Mimarlar Odası'nın altında bir salon var. Salona gittik, oturduk. Masada biri, "bu Apo" dedi. Apo ama daha yeni başlamışlar, adları "UKO'cu", Elazığ'da biraz varlardı.

Benim kaynım, PKK Merkez Komite üyesiydi.

İşte oradan bir ekip var. Apo orada bir seminer veriyor Kürt meselesi üzerine. Biz içeri girince millet bize baktı, iki tane yabancı. Ama bir kısmı Ayşe'yi tanıyor. Herhalde sonunu beklemedik, çıktık. "İşte Apo bu, nasıl buldun konuşmalarını" dedi. "Ders verir gibi anlatıyor ama fena şeyler de söylemiyor" dedim. "Senin de duygularına hitap etti" dedi.

Mazlum Doğan'ın çalışması ciddi bir şeydir. Kamer'in Mazlum'u Demokrat'a getirmesi ciddi bir şeydir.

Ama ben o adam Mazlum Doğan mıdır bilmem.

Hayır, ben biliyorum, Kamer'in anılarında var.

Benim bildiğim, Kamer bir delikanlıyı getirdi, benimle tanıştırdı. Kimliğini bilmiyorum. Her geldiğinde de çorabının içinde bir bildiri getiriyordu. Biz PKK ile ilişkilerimiz kötü değil, diplomatik olsun diye o bildirilerden haber çıkartmışızdır.

Bir teksir makinesi veriliyor onlara, Sakine Cansız da söylüyor teksir makinesinin Kamer vasıtasıyla oraya gittiğini.

Onu ben bilmiyorum. Yalnız en son geldiğinde Siverek'teki o eşkıyayı, Bucak'ları anlatacaktı. Onu da 12 Eylül bırakmadı.

Senin eklemek istediğin şeyler var mı?

Anti-faşist Direniş Cephesi'ni sordun. Anti-faşist Birleşik Direniş Cephesi, belki ismini yanlış telaffuz ediyorum, üzerinden çok geçti.

Doğru.

12 Eylül'den sonra yurtdışında oluşturuldu. PKK, biz, Doktorcular (Hikmet Kıvılcımlı taraftarları) filan 4-5 grubun birleşme-

siyle oluştu. Biz burada onun izdüşümünü yaratmadık. Suriye'deki tartışmalara gittiğimde bir gün Apo (Abdullah Öcalan) bizim kampa geldi. "Ben Parti-Cephe kökenliyim" dedi. "12 Mart'tan, içerden çıktıktan sonra AYÖKD'ün (Ankara Yüksek Öğrenim Kültür Derneği) yönetiminde görev aldım, Dev-Gençliydim" dedi. "Niye ayrıldın" diye sordular herhalde. "Ben dedim ki bu Kürt meselesiyle ilgili bir şeyler yapmak lazım, doğuda da örgütlenmek lazım, Nasuh Mitap bana 'git örgütle' dedi, ben de gittim örgütledim" dedi. Zaten PKK'ye de baktığın zaman, Mahir'in yazdıkları var biraz, öncü savaşı, silahlı propaganda, onları hayata geçirdi.

İlk 5 ya da 7 sayfalık o konunun çıkışı vardır, Kesintisiz Devrimler'in içine sömürgeyi eklemişlerdir. Gerçekten öyleydi yazı.

Orada Anti-faşist Direniş Cephesi bir araya geldi. Türkiye'ye yönelik ortak bir şey yapmak için arkadaşlarla görüşüyorlardı. Zaten Avrupa'da birtakım çalışmalar yapmanın ötesine gitmedi bu iş. Bizim yurtdışında kampımız vardı, PKK'nin de vardı. Birlikte ortak bir şey yapma olayı gündeme gelmedi. Zaten onların Türkiye'ye girişi daha sonradır. Bizim parçalanmaya başladığımız dönemde, onların ifadesine göre, "baktık sizden hayır yok, biz başlattık." Yaşasaydı, olsaydı, belki PKK bu noktaya gelmezdi. Türkiye'deki mücadele bir başka safhaya gelmezdi, belki biz de bu noktaya gelmezdik. O sıcak mücadelenin içinde daha farklı bir yapılanmamız olurdu. Ama bir türlü bu birliktelikleri beceremedik. 12 Eylül'den önce de bir şeyler başladı Türkiye'de, Halkın Kurtuluşu, Doktorcular, Partizan'la da görüşmeler oldu ama sanki bir grup zayıfladı mı diğeri seviniyordu, dolayısıyla olmadı. Ankara'da bizimkiler Demir Yumruk Operasyonu ile içeri alınınca, TKP'liler "Dev'in Sonu" diye bildiri dağıtmıştı. Sanki meydan kendilerine kalıyor. Bir hafta sonra da Kırmızı Fener miydi neydi, o operasyonla onları aldılar. Grup mantığının yerine bir şey koymadıkça ki bugün bunu daha çok yaşıyoruz, bir araya gelmek mümkün olmuyor.

1979 itibariyle Abdullah Baştürk'le yapılan görüşmeler var, Cephe'yle beraber yasal parti görüşmeleri var. Süleyman Cihan

yakalanmasaydı, Kamer'le buluşacaktı. Cephe tartışmalarına Partizan'ı temsilen Süleyman Cihan katılıyordu. Halkın Kurtuluşu ile görüşülmüştü, Kurtuluş ile görüşülmüştü, Doktorcularla görüşülmüştü...

Senin bu anlattıkların 12 Eylül sonrası.

1979 diyorum.

1979'da, Süleyman Cihan yakalanmadan diyorsun.

Evet, O Edirne tarafından geliyordu ama yakalandı.

O yakalansa bile TİKKO'nun diğer adamları...

Hayat bulmadı diyorum.

Hayat bulamaması, o grup anlayışını bir türlü üzerimizden atamamamızdan kaynaklanıyor. Bırak o günü, hâlâ atılamadı. Derginin ağustos sayısı mıydı neydi, "Postalların Sesi Duyuluyor" diye yazı yazıldı, cunta gelecek diye, bunu sırf biz söylemiyorduk, herkes söylüyordu. Ama kimse buna karşı bir hat yaratmak için ciddi bir çaba içerisine girmedi. Olanlar da sanki diplomatik görüşmeler gibiydi.

Bunun bizde, "en büyüğüz" gibi bir etkisi var mı?

O en büyük olmanın verdiği etki bütün örgütlülüklerde var. Biraz yukarıdan bakarsın filan ama o bence biraz tersine olmalıydı. En büyük bizsek, bu işin öncülüğünü de biz yapmalıyız, herkese eşit davranarak motoru da biz olmalıyız. Biz bunu ÖDP'de de yaşadık. Kurtuluş problem yaratmaya başladı. Ben bir gün, "çok mu önemli, ilçe yöneticilerine kadar hepsini size verelim, biz de tabanda çalışalım" dedim. "Olur mu öyle şey" dediler. Verseydik zaten yapamayacaklardı, bari susarlardı o zaman, ayrılık yaratmazlardı.

Ben Oğuzhan Müftüoğlu'nun Ankara'daki ayrılıktan hemen önceki konuşmasını hatırlıyorum. "Parti içinde onlar seldir, biz kumuz" dedi.

Ama o sel de giderken bir şeyleri götürüyor.

Ama Oğuzhan orada onu hesap etmedi.

Bilmiyorum taktik doğru muydu? ÖDP'de de aynı şeydir, Anti-faşist Birleşik Direniş Cephesi'nin de başarıya ulaşamama sebebi o. Bizim memlekette kadınlar başına fes takar; bizde bir laf vardır, "kendi başını bağlayamayan kadın, düğün yerinde gelin başını bağlar" diye. 12 Eylül'den sonra kendimizi bir hale, yola sokmadık. Kendimizi bir örgüt haline getirmeden ÖDP'ye girdik. "Göç yolda düzülür" diye düşündük ama olmadı ve hâlâ olmuyor.

Anladık ki göç yolda düzülmüyor. Göçü hazırlayacaksın, yola çıkacaksın. Son cümlelerini alalım.

Artık yaşlandık. Ben kişisel olarak genç kuşağı anlamakta zorlanıyorum. Epey farklıyız. ÖDP üyesiyim, sadece üyesiyim. Çok fazla gücümüz de kalmadı ama bir atımlık barutum var benim. Bütün solu toparlayacak, götürecek ciddi bir şey olursa hâlâ elime fırçayı alıp afişe de çıkarım.

Ben "yemek yaparım, bulaşık yıkarım" diyorum.

Görebildiğim kadarıyla onun koşulları şu anda yok. AKP, siyasal islam bütün gücüyle yükleniyor. Herkes hâlâ ayrı ayrı havalarda gidiyor. Burada eylem oldu, herkes tu kaka diyor ama doğuda insanların yerlerde sürüklenmesi, evsiz barksız bırakılması, çocuktan tut 70 yaşında insanların öldürülmesi... Onlar hiçbir zaman ölüm olarak görülmüyor. Buradaki de kötü ama oradaki de kötü. Kimse de bir şey yapmıyor.

Oğuzhan Müftüoğlu'nun Bitmeyen Yolculuk kitabında, Oğuz Ağabey 12 Mart'ta bir evde kalıyor. Tuncelili birisinin evinde kalıyor.

Beyaz Türk demiyorum ben, tamam Ulusal Sol konusunda yeterli duyarlılık olmadı içimizde ama beraber yola çıktığımız insanların, mesela ÖDP'de Kurtuluş'un ulusal mesele konusundaki tavırları insanlarda ters tepki yarattı. İlk seçime girdik, gitti HADEP'e oy verdi. Biz bir partiyiz, ilk defa seçime gidiyoruz, niye bunu yapıyorsunuz? Sultanahmet'te HADEP'le yaptığımız miting, polisten izin alınmadan yapılmış ilk büyük ve kitlesel

mitingdi. Polis etrafımızı sarmış, biz Sultanahmet Meydanı'nı doldurmuşuz. Orada 2-3 tane PKK'li habire bayrak çıkarttı. Kürsüde o zamanki HADEP Başkanı "indir onu" diye yırtınıyordu. İndirmediler, bir süre sonra baktım ki ÖDP tarafından oraya pet şişeler atılıyor. O pet şişe atan adamı, sen bir daha kolay kolay bir Kürt devrimcisiyle yan yana getiremezsin. O şişeyi kafasına yiyeni de onunla bir araya getiremezsin. Arkasından 1 Eylül Barış Günü Kadıköy'de miting yaptık, orada da aynı olumsuzlukları yaşadık. Bu da insanlara karşılıklı olarak güvensizlik verdi. İradi olarak bu işi kırabilirdik o konuda ama bizde de artık Kürt yönetici kalmadı ki.

Yoktu zaten. 1980 Haziran örgütlenmesinde buradaki il komitesine bakıyorsun, Kürt olarak bir Kamer var, başka var mı?

Ama bizim içimizde Kürt de azdı.

Gençliğe bakıyorsun Hasan Basri, şimdi nasıl inkâr edebiliyorsun, İstanbul'daki gençliğin içinde Kürt yok muydu?

Yine azdı. Dikkat et, Dev-Yol örgütlenmesi geliyor, Malatya'da bitiyor. Elazığ ve Tunceli'de lokal.

Ağrı'da, Kars'ta, Mardin'de Dev-Genç vardı. Şu anda ben Mardin Dev-Genç Başkanı'yla Mersin'de sürekli görüşüyorum. Oranın yerlisi, oranın insanı. Nusaybin, Kızıltepe, Mardin, Siirt, Urfa...

Genellikle batıdan oraya giden arkadaşlar. Diyarbakır'daki örgütlülüğümüzü düşün, Malatya'dan gitme Ali Demiralp, İstanbul'dan gitme Gürbüz Çapan...

Buradakiler de başka şehirlerden gelenler ama.

Sonra İstanbul'dan gitme Ferda Koç. Hepsi dışardan gelen öğrenciler. Zamanla belki oradaki üç-beş tane insanı da örgütlemiş olabilirler.

Seyid Ali Güneş ile bir röportaj yaptım. Bizim Fatsa ile ilgili kitaplar dolusu anlatımız var. Aynı dönem Seyit Ali Güneş de Tunceli'de belediye başkan adayımız ve 17 oyla kaybetti. Fatsa

bir ilçeydi, Tunceli bir ildi. Dışardan hiçbir yardım gitmedi. Sadece Dersimli, Tuncelili olanlar orada çalışma yürüttü. Fatsa'ya da bütün gücünü verdi Dev-Yol. Ben doğal olarak soruyorum, niye Fatsa'ya gösterilen özen Dersim'e gösterilmedi?

Fatsa'ya bütün gücünü filan vermedi.

Sonuçta İstanbul'dan militan gönderdi.

Yok, oranın insanları yaptı. Aynı dönemde, Seyit Ali Güneş'in aday olduğu zaman Malatya'da da bir aday vardı. Tekel işçisi bir arkadaşımız 5 bin küsur oy aldı, bağımsız aday olarak CHP'nin önüne geçti.

Tarihimizi anlatırken de bunlar yokmuş gibi davranıyoruz... Ben bunu genç arkadaşlarla tartıştığımda, "olsaydı bunları bilirdik" diyorlar. Bak Malatya'da var, Tunceli'de var ve bunlar azımsanacak oylar almıyorlar. Biz neden bunu "tarihimiz" diye anlatmıyoruz?

Tarih yazılmadığı için anlatmıyoruz. Çünkü bir sürü insan bilmiyor.

Bunu Oğuzhan Müftüoğlu bilmiyor mu? Melih Pekdemir bilmiyor mu? Bunu tarih söyleşileri yapan arkadaşlarımız bilmiyor mu?

Bunları en iyi bilen Nasuh Mitap'tı. Çünkü direkt örgütsel ilişkiler içerisindeydi.

Ben nasıl biliyorum peki?

Herkes yaşadıklarını biliyor. Ben kendi yaşadıklarımı bilirim, İstanbul'daki her şeyi bilemem. Çünkü illegal bir örgütlülük içindesin, her şeyi bilmen de doğru değildi zaten.

Malatya, Tunceli, Fatsa'daki seçim çalışmaları dergilerimizde çıkmadı mı?

Biz Fatsa'ya Fikri seçildikten sonra yüklendik. Fatsa Şenliği düzenlendi, buradan oraya insanlar götürüldü. Oraya kadro gittiyse de yine etrafından, Karadeniz'den gitmiştir.

Kars da var. Kars Kalesi'ne Dev-Yol bayrağı dikti arkadaşlarımız ve biz bunu dergide yayınladık.

Kars'ta bir dönem güçlüydük. Sonra Erdal böldü biraz. Oralarda sağımızdaki solumuzdaki örgütlere göre güçlüydük. Devlete karşı güçlü değilmişiz meğer, sonradan ortaya çıktı.

O başka bir şey.

Şimdi Fatsa'da AKP her dönem seçim alıyor. Demek ki o dönemin koşullarının yarattığı bir şeymiş. Bir tek Artvin'de güçlüymüşüz, o çıktı ortaya. En güçlü olduğumuz yerlerden biri Ankara'ydı. *Demokrat* gazetesini çıkarttığımızda, Ankara'da 15 bine yakın satış vardı. Onun üzerine, Ankara'da gazetenin baskısını yapalım dedik. Buradan 16:00'da haberleri kesip uçakla Ankara'ya yetiştiriyoruz, haber bayatlıyor. Şu anda ÖDP'nin en güçsüz olduğu yer Ankara.

Son sözlerini alalım.

Tüm insanların Türkiye'de barış içinde yaşamasını, bu savaşın bir an önce bitmesini istiyoruz. Bunun için de elimizden geleni yapmaya hazırız.

Dev-Sol ayrılığı konusunda söylemek istediğin son bir şey var mı?

Oldu, geçti. Bir sene sonra, sendikada otururken, Kamer "yarın seninle bir yere gideceğiz" dedi. Taksim tarafında buluştuk. Bülent Uluer, Hüseyin Karcı ve İrfan Yavru ile buluşmaya gidiyoruz; bunlar ayrıldılar, bizimle görüşmek istiyorlar. Ağa Cami Sokağı'nda bir işhanının bodrum katında görüştük. Biraz sarıldık, birbirimize baktık, "biz bu işi niye yaptık" der gibi güldük. Bir sene önce kanlı bıçaklıydık, şimdi sarılıyoruz. Bülent Uluer'in bir cümlesi çok net aklımda. "Benim bugün Dev-Yol'la ideolojik hiçbir ayrılığım yok, Dev-Yol'un söylediklerinin hepsine katılıyorum" dedi. İrfan Yavru biraz daha diplomatik konuştu.

Her zamanki gibi...

Bülent Uluer'inki teslim bayrağı gibi ama İrfan Yavru daha diplomatikti. Dev-Yol'u doğru bulduğunu, o günkü havayla

bazı yanlışlıklar yaptıklarını söyledi. Hüseyin Karcı bir ya da iki cümle kullandı. "Geçmişte yanlışlıklar yaptık ki buraya geldik" gibisinden bir şeyler söyledi. Arkadaşlar tekrar bizimle birlikte olmak istiyorlardı. Ama ikinci görüşmeye ben gitmedim. Ondan sonra da ne oldu diye sormadım. Sonra baktım ki Bülent Uluer yok, Kurtuluş'a geçti, havaalanında yakalandı. İrfan Yavru'nun bizim içimizde olduğunu daha sonra öğrendim. Hüseyin Karcı zaten ayrılmıştı, başka bir teşkilat kurdu.

Bu önemliydi; çünkü hem Bülent Uluer'in, hem Sedat Kesim'in kitabında bununla ilgili yanlışlık var. Çünkü orada Kamer'in Bülent'e, "İrfan Yavru, Hüseyin Karcı ve Abdullah Aksakal'ı istiyorlar, seni istemiyorlar" deyince görüşme yapmadan kalktıkları yazıyor. Sedat Kesim'in anlatımı bu.

Hayır, ilk görüşmede Apdullah Aksakal yoktu, üçü gelmişti. Yolda giderken Kamer bana "üçü de gelmek istiyor" dedi. Apo da vardı, "hatta beş kişi" dedi bir kişi daha olması lazım.

Celalettin Can mı?

Yok, Celalettin o zaman cezaevindeyken ayrıldı. Sanıyorum sırf İstanbul'dakiler karar vermeyecekti gibime geliyor.

Sonra Hüseyin Karcı'nın filan Ankara'ya gidişleri var.

Onları bilmiyorum.

Zafer Ayden

Seni tanıyarak başlayalım.

Ben Zafer Ayden, 64 yaşındayım. Elazığlıyım. İstanbul'daki çalışma hayatıma 1971 yılının martında başladım, üniversite öğrenciliğime denk geliyor bu dönem. Bir taraftan üniversiteye devam ederken bir taraftan da çalışmak zorunda olduğum için... Gıda sanayinde çalışıyordum.

Hangi okuldaydın?

Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı. Sonrasında, işten dolayı bırakmak zorunda kaldım. O dönemde Devsan Gıda Sanayi'nde çalışmaya başlamıştım, tanıdıklar vasıtasıyla. Orada çalışırken, bir taraftan da işçilerle ilgili sorunlar, sözleşme dönemi falan denk geldiğinde, herhalde dünyaya olan bakış açımızdaki farklılıktan dolayı, işçilerden yana tavır alınca işten atılacak oldum. Sendikalı işçi temsilcisi, sendikaya söylüyor; sendikadan beni çağırdılar, sendika temsilcisi yaptılar beni. İşten atılmam engellenmiş oldu. Daha öncesi var gerçi. Devsan Gıda Sanayi'nde Niğdeli bir arkadaşım vardı. İyi bir Dev-Yol'cuydu, Arif arkadaşımız.

Kadıköylü Arif'i mi diyorsun?

Ben Kadıköy'de oturuyordum, o yurtta kalıyordu. İşçi çalışmasına girdikten sonra Bahçelievler'de kız kardeşiyle birlikte kalmaya başladı. Benim Dev-Yol'la tanışmamda onun etkisi belirleyicidir. Daha önce sadece izleyici konumundaydım. O süreçte temsilci oldum. Temsilciliğim sürerken Tek Gıda-İş şubesinin kongresi denk geldi. Şube biraz muhafazakâr bir

yapının elindeydi. Bira fabrikasında ve Çaykur fabrikasında muhalefette olan arkadaşlar, "birlikte muhalefet edebilir miyiz" diye benimle görüşmeye geldiler. "Tabii ki yapabiliriz" dedik. Çünkü sendikanın yapısına da muhaliftik. Tek Gıda-İş'in 4 no'lu şubesinin yönetimini aldık.

Bu esnada Dev-Yol'un müdahalesi söz konusu oldu mu?

Benim o muhalefetin içerisinde yer almamda Arif arkadaşımızın epey katkısı oldu. Onun dışında pek kimseyle ilişkim yoktu o dönemde. Söylediğim 1974 yılı. Şube yönetimindeyken Dev-Yol yazılamalarına birlikte çıkardık... Şube dediğim, 4 bin üyesi olan Efes Pilsen, Devsan Gıda Sanayi, Tekel Bira Fabrikası, Çaykur, Coca Cola, Pepsi gibi çok geniş bir alana yayılmış bir şube. Diğer kollarıyla birlikte merkez şube faşistlerin elindeydi. Ruhsati Yalçın ile falan o dönemde tanıştık. Et Balık Kurumu da bizim şubeye bağlı. Üsküdar Tekel'in Şadan diye bir başkanı vardı, öldürüldü sonra. Genel sekreterleri Ergün Kavoğlu idi. Onların yönetimine karşı muhalefet etmek istedik. Tabii ki sadece bizim şubeyle olacak iş değildi. Paşabahçe Tekel Şubesi, Bursa'da bir şube... Bayağı geniş kapsamlı turlara çıktık, organize olmaya çalıştık. Tek Gıda-İş'in genel kongresinde kaybettik. Bazı silahlı müdahaleler de oldu orada.

O dönemde bizim şubeyi feshettiler, bizi de görevden aldılar. Bisküvi fabrikasında direniş filan oldu bu arada, böyle daldan dala atlayarak konuşuyorum ama... Şube feshedilince, tazminatımızın karşılığı diyerek fotokopi ve teksir makinelerini arabaya yükleyerek kamulaştırdık. Gıda-İş'in örgütlenmesi için görüşmelerimiz sürüyordu. Görüşmeler sürerken Tekel Likör'deki arkadaşlarımızla, Cibali'deki arkadaşlarımızla görüşmelerimiz oldu. İlişkiler böyle böyle gelişti.

Ben o dönem için kendimi Dev-Yol'un bir neferi olarak tanımlayamam. Sadece sempati düzeyindeydi ilişkim. Sonra 1977-78-79 1 Mayıs'ı filan. Sona doğru gelirken Tek Gıda-İş'teki, atıldıktan sonra, Sine-Sen'deki arkadaşlarla, diğer işkolundaki arkadaşlarla DİSK bölge temsilciliğinde toplantılar yapıyorduk. DİSK'e bağlı Dev-Yolcu arkadaşların toplantıları oluyordu. Daha sonra Serap Yakut, Sedat Kesim ve Naim Öztürk'le tanıştım. Gidip gelirken Kamer Teyhani'yi tanıdım. Devrimci Metal-İş'in,

Kemal Keleşoğlu'nun bürosunda sık sık toplanıyorduk. Memur çalışmasından Mukadder vardı; Tekel çevresinden Ümide vardı, Serap vardı. Tekel'deki işçi çalışmasında Ruhsati Yalçın, Keramik-İş'ten Ali Gülseven, İlbank-İş'ten Şükrü Öksüz ile Alaaddin vardı. Şükrü sonra anladığım kadarıyla savruldu. Basın-İş'ten Ayşe Düzkan vardı, feminist bir arkadaşımız.

Bizim Ayşe Düzkan?

Evet. Sonra Naim Öztürk vardı, birlikte oturup konuştuğumuz, bazı plan programlar yaptığımız... Mahallelerle ilişkimizi Naim Öztürk kuruyordu örneğin. Hasan Basri Çıplak ile tanıştık o dönem. 12 Eylül'de Hasan Basri kanalıyla sinema sektörüne geçtim. O dönem bizimle Hasan Basri ilgileniyordu. O dönemde Sarıyer'de oturuyordum, oradaki arkadaşlarla ilişkimi sağlamışlardı. Mahalle çalışmasına, bildiri dağıtımından yazılamaya kadar Büyükdere'deki arkadaşlarla çıkıyorduk. Orada çok garip bir deneyimim oldu. Bir gün yazılamaya çıktık. O zaman dere duruyordu, kapatılmamıştı. Ben güvenlikten sorumluydum. İlerden polis otosu geliyor, arkadaşlara "dağılın" dedim. Baktım içinde şarjör yok, hemen dağ evlerine doğru arazi olduk.

İşçi çalışması ile mahalle çalışmaları iç içe miydi?

Evet. Mahalle çalışmasıyla birlikte yürütülmedikçe, sadece işçi çalışması ile bu işin olmayacağının farkındayız. Birlikte yürütülürse bir anlamı olacağını, bir yere varılabileceğini biliyoruz. Anladığım kadarıyla direniş komitelerinin yapısı da bunu gerektiriyordu; bir yandan mahalle çalışması, bir yandan işçi çalışması... Birçok arkadaşımızın her konuda yetkinleşmesi gerekiyordu. Militanlık anlamında da, fiziksel anlamda da bir yeterliliğe ulaşılması gerekiyordu diye düşünüyorum. Ama bu bizim için pek uzun soluklu bir şey olmadı. O kadar dar bir sürece denk geldi ki benim çalışmam...

Mesela, Gıda-İş örgütlenmesi sırasında genel merkezde de fiilen çalıştım. Sait diye bir arkadaşımız vardı, DDKD'liydi galiba. Örgütlenme sekreteriydi Gıda-İş'in. Benimle birlikte çalışmak istedi, beni örgütlenme uzmanı olarak aldı oraya. Bir taraftan da üyeliğimi sürdürüyorum. Onunla çalışırken, şube seçimleri olacak Gıda-İş'te, bir taraftan da ona hazırlanıyoruz. Dergiyi

dağıtıyoruz, işyerleri ile konuşuyoruz. Bizi kongreye almadılar mesela, niye, "sen üye değilsin." "Nasıl üye değilim?" Yatırmamışlar aidatları, üyeliğimiz gözükmüyor. Kongre salonuna almadı Kemal Nebioğlu bizi. Böylece oradan ayrıldık.

O dönemde kısa süreli bir gözaltım oldu. Sıkıyönetim dönemi, Maraş'ın yıldönümüydü. Bir çanta bildiriyi Aksaray'dan aldım, Taksim'e çıkacağım, Şişhane'de çevirdiler. Kuzey Deniz Saha Komutanlığı'na götürdüler, Kasımpaşa Karakolu'na teslim etiler. Roman arkadaşlar var kapının önünde, "abi bir şey lazım mı?", "bir yere haber verilecek mi?" diyorlar. Ablamlarla kalıyordum o zamanlar. Akşam teslim aldıklarında, sıra dayağı falan attılar. Sabah Selimiye'ye götürecekler bizi, komiser geldi, "Gözüne ne oldu?" dedi. "Sen vurdun ya kardeşim" dedim. "Ben vurmadım, sakın öyle bir şey söyleme" dedi. Selimiye'ye bir çanta bildiri yerine tek bir bildiriyle gittim. Meğer Pol-Der'liymiş, sonradan öğreniyoruz. Alemdağ'a götürdüler, bir hafta, on gün falan kaldım. Selimiye'ye çıktım, "devrimcilik suç değil" dedi, öyle bir hâkime denk geldik, "hadi git" dedi. Sonra Gıda-İş'ten de ayrıldım. O zaman Kimsan-İş, Mintax'ta örgütlüydü arkadaşlarımız. Dev-Sol/Dev-Yol ayrışması zamanları...

Hacı Demir oradaydı.

Aynur diye bir arkadaş vardı. Kongre yapacağız, "sen başkansın" dediler.

Bu merkezî bir karar mı?

Evet, merkezî bir karar. Beni Saffet Açıkgöz ve Şefik'le tanıştırdılar. Bayağı iyi örgütçü bir arkadaştı. O da Devrimci Kimya-İş'teydi. Nurali Kartal diye bir temsilci, yazılama yaparken bir jandarma tarafından öldürüldü. Gittik, fakat o süreçte Dev-Sol'da örgütlenmeye çalışan arkadaşlar, işçi servisinin önünü silahlarla kesip bizi zorla Kimsan-İş'te kalmaya zorlamaya çalıştılar. Bizzat işçiler onları tekme tokat dışarı attı. Kongre yapılacak, Sefaköy'deki düğün salonuna gittik. Kapıya bombalı pankart asmış Dev-Sol'daki arkadaşlar. Neyse, polis gelip indirdi onu. Kongre yaptık, ben anlı şanlı başkan seçildim. O da kısa sürdü. 12 Eylül'e kadar zaten beş altı aylık bir zaman kalmıştı.

Demokrat gazetesinden Hasan Basri Çıplak geliyordu bize; Sedat Şeyhoğlu, Kamer Teyhani falan... Genel merkezimiz Sefaköy'deydi, sonra Tepebaşı'nda bir yer tuttuk. Çok güzel bir yerdi. Oraya gidip geliyoruz, çalışmalar sürüyor. Ara Akü diye bir yer var, orayı örgütlemeye çalışıyoruz. Mintax zaten bizde. O süreçte 12 Eylül oldu. 12 Eylül'de ben Sarıyer'deydim, ablamlarla kalıyordum. Daha önce başka yerlerde kaldım kendi başıma ama o dönemde ablamlarda kalıyordum. Eniştem astsubay, füzeci. Zaten söylenti var, "olacak, geldi geliyor" diye. Nöbete çağrıldı, "galiba bir şeyler oluyor" dedi. Ben hemen Hasan Basri Çıplak'ı aradım. Sabah kalktık, ekmek almaya çıkacağım; ekmek almak bahane, aslında televizyonda zaten duyduk. Çıktım, askerler filan var, bir iki saat sonra evi terk ettim. Almanya'daki küçük ağabeyimin kayınvalidesi, Kadıköy'de kalıyordu, orada kalmaya başladım.

12 Eylül sürecini öyle arazi olarak geçirdim. Sonra sinema sektörüne geçtim. Ertesi gün Beyoğlu'nda dolaşıyoruz. Sedat Şeyhoğlu hatırlıyordur. Takım elbiseliyiz; vitrinlere bakılıyor, zira nerede nasıl buluşulacağı, ne olacağı meçhul. Hasan Basri Çıplak ile buluştuk. Daha önceden Tarık Günlü'yü toplantılardan filan tanıyorum ama buraya gelip gitmişliğim yoktu. Giriş o giriş, hâlâ bu sektördeyim. Uzun bir süre Hasan Basri Çıplak ile ilişkim sürdü, sonra koptuk. Benim tekrar buluşmam çok sonraları, 1992 filan, DİSK'in ve Sine-Sen'in yeniden açılmasıyla oldu... Ama o dönem ben buradayım zaten. TRT'de çalışıyorum ve aranıyorum. Likör Fabrikasında dizi çekiyoruz, ekranda ben. Kemal Keleşoğlu, avukat Sedat Küçükyılmaz görüyor. "Ne yapıyor bu herif?" diyorlar. Sirkeci'de, Emniyet Müdürlüğü'nde, Mehmet Ağar'ın odasında çalışıyoruz. TRT'ye dizi çekiyoruz. Üst katın balkonuna çıktım, bir baktım Kemal Keleşoğlu ve avukat Sedat Küçükyılmaz, takım elbiseli, kapının önünde bana bakıyorlar. Yanlarına gidip, "ne yapıyorsunuz?" dedim. "Bizim arkadaşlar gelecek Metris'ten" dediler. "Sen ne yapıyorsun?" dediler, "yukarıda çekim yapıyoruz" dedim. "Gözükme, gelen arkadaşlardan biri selam verir filan, alırlar seni" dediler. Böyle bir süreç.

Çok renkliymiş senin hikâyen.

O dönemde Elazığ, sıkıyönetim bölgesi. Oraya da gidiyoruz, her pazar bir ilde canlı yayın yapıyoruz. İsim listeleri veriliyor, hiç kimse "kardeşim sen gel" demiyor.

Belki de TRT'de çalışıyor olman yüzünden...

Herhalde, üstünkörü bakıyorlardı. Kayıtlar bugünkü gibi elektronik ortamda değil. İzlenmesi zor. Mesela İlbank-İş'te toplantılar oluyor, sendikal eğitimler veriyoruz. Bir taraftan da siyasi eğitimlerimiz oluyor. Nusret Önsüer İlbank-İş'in başkanı.

Biraz açar mısın? Sendikal eğitim nasıldı, kendi iç eğitimimiz nasıldı?

Sendikal eğitim, daha çok, sendikal yasalar, hukuk karşısında temsilcilerin hakları, temsilci nasıl olunur, sendikaların kongrelerinde ne yapmak lazım, nasıl örgütlenilir üzerineydi. Bunları konuşurken 12 ila 14 sendikadan katılım oluyordu. Nusret Önsüer'in anlatımı çok iyiydi. Kamil Sevinç'i, Çetin Uygur falan hep o dönemde tanıdım. Metin okuyorduk; dergileri, yayınları okumaya çalışıyorduk. Benim altyapım yoktu, mesela *Felsefenin Temel İlkeleri*'ni okuyordum ama bir altyapı olmadığı için okuyup geçiyordum. Bir de öyle bir süreç ki; anlayayım, bunu okuduktan sonra şunu da okuyayım, okuduğumu içselleştireyim gibi bir durum yok. Süreç öyle dayatıyordu bize: Çoğu şeyi kavrayamadan, anlayabildiğimiz kadarıyla...

Bir de çok hızlı bir süreç. Bir sürü yerden talep var.

Örgütlenme hızlı sürüyor. Bir taraftan çok yönlü saldırı var. Mecidiyeköy DİSK bölge temsilciliğindeyken, bir sabah geldik ki her şey havaya uçurulmuş. Sabah geldim, polis dolu, cam çerçeve yok. Likör Fabrikası'nda örgütlüsün, Arı Bisküvi'de direniştesin; Mecidiyeköy faşistlerin yoğun olduğu bir yer. Arı Bisküvileri'nin bildirisini oradaki işçilerle dağıtıyorsun. Oradan bir saldırı olsa nasıl önlem alacaksın, onu düşünmüyorsun. Düşünecek vaktin yok, kendi çabanla oradaki arkadaşlarınla birlikte sopayla filan önlem almadan yapmaya çalışıyorsun. Eniştemin astsubay olduğundan bahsetmiştim. Mecidiyeköy'deki olaydan sonra bana kendi beylik tabancasını verdi, "al, sen öleceğine başkası ölsün" dedi. Kovaladılar, Likör Fabrikası'na zor kaçtım bir gün. Onun

altyapısını oluşturacak ne zaman var ne de zemin. Bazı şeylerde çok eksiğimiz olurdu, belki de altyapının yeterli olmamasından. Mahallede kimin ne iş yaptığını bizim oradaki arkadaşımızın bilmemesi lazım. Biz biliyorduk. Büyükdere'de kim olduğunu ben neden bileyim? Bilmemem lazım ama biliyordum. Şartlar öyleydi, yapacak bir şey yok. Her şeyi dört dörtlük yapacak ne zaman, ne zemin vardı.

Ama herhalde şöyle de bir şey oldu, 12 Eylül'ü en az zararla atlatan işçi kesimiydi.

Evet.

Büyük zaiyatlar vermeden, ilişkileri koruyarak kalan tek örgütlü alanımız işçi çalışması. Arkadaşların anlattıklarından onu çıkarıyorum. Korumuşsunuz birbirinizi.

Bence de öyle ama nasıl koruduk onu da tam bilmiyorum.

Mesela Sedat anlattı, Remzi ile Doğan Halis de anlattı. Yakalanıyorlar; Sedat Kobakoz'da, Kamer Metris'te; Selimiye'ye gönderiyorlar. Gidiyorlar, Doğan Halisler de orada. Hâkim "bunları tanıyor musunuz?" diye soruyor. "Tanımıyoruz" diyorlar. "Nasıl tanımıyorsunuz, Dev-Yol'cuymuş" diyor. Sedat'la Kamer, o zaman bir de siyasi savunma yapmayı düşünüyorlar, "Dev-Yolcu olsalar biz biliriz, bunlar Dev-Yolcu değil" diyorlar. Hâkim tekrar soruyor, "Dev-Yolcu biziz, biz Dev-Yol'cuysak bunlar değil" diyorlar. Çok az insan getirme, varolanla atlatma gibi bir tavır var işçi çalışmasında.

Benim hiç mahkemem olmadı.

Büyük bir kısmı öyle olmuş işte, diyorum ya, bu çok güzel bir şey. O dağınık örgütlülüğe rağmen...

Evet. Daha sonrası için, daha farklı işlerin yapılabilmesi için...

Daha doğrusu hiç bitmeyen bir işçi çalışması var. En rahat toparlanan işçi çalışması, merkezî olmasa da... Bugün örgütlülük olmadığı için belki yansımıyor ama. Gelelim Sine-Sen'e. Sine-Sen'le tanışman 80'de. Ondan önce bir ilişkin var mı

Sine-Sen'le?

Sine-Sen'i 12 Eylül'den önce DİSK'teki Dev-Yol toplantılarından tanıyordum. Arif Selim vardı, şu anda yurtdışında, Sine-Sen Genel Sekreteri'ydi. Onu, Tarık'ı, Ahmet'i toplantılardan tanıyorum. Afişler alınacak, ben sektörü bilmediğim için, telefonlar da dinleniyor, "geleyim de şaryoyu alıp götüreyim" dedim. "Olur" diyorlar ama bir taraftan da gülüyorlar. "Kardeşim şaryo öyle kolunun altına alıp götürebileceğin bir şey değil, üzerine rayla kamera döşenen koskoca demir parçası" dediler. 1980'de, buraya ilk geldiğim dönemlerde Rauf Ağabey, Ahmet, Fazlı içerden çıkmıştı. Bir dönem "Rauf Ağabey memleketinden yeğenini getirmiş, cebinde silahla dolaşıyor" dedikodusu yapılıyordu.

O da sen misin?

O da benim. Öyle diyorlarmış, sonra oturup konuştuğumuzda duyuyoruz bunları. Ne yapacağız, ne edeceğiz, sendika kapalı. İlerdeki sokaktaki bir işhanında kahve işletmeye başladık. Necmettin Çobanoğlu içerden çıkmıştı. Hasan Basri Çıplak beni onlarla tanıştırdı. Küçük bir depomuz vardı ama orası yeterli değildi. O dönemde Necmettin ve Fazıl beni çalışmaya götürüyordu. İkinci katta oranın yerlisi bir vatandaşla birlikte kahve işletmeye başladık, hiç olmazsa millet gelsin toplansın diye. Hayırlı olmadı tabii ki o; arkadaşların bir kısmı gerçekten kahveci oldu. Devrimci, demokrat saydığımız oyuncular, bizimle ilişkisi olan arkadaşlar çevremizde oldular hep. Ama sonra baktık orası yürümüyor, başka şeyler oluyor. Kumar oynanıyor. Sonunda devrettik orayı.

Sonra TRT ile epeyce çalıştım. 2006'da kongre yapılacak, daha önce gidiyordum kongrelerine filan ama o dönemde, 1993'te, TRT'den ayrılmıştım; piyasada çalışmaya başladım, sinema filmi falan. Ahmet'le Fazıl "kongre yapacağız, gel" dediler. "Geleyim" dedim de, "ne yapacağız?" Yusuf, HDP'li bir arkadaş, başkanlık yaptı orada. "Bu arkadaşlarla zor" dedim. "Yapacaksak şu koşullarda olması lazım" dedim, "tamam" dediler. Sonra olmadı, yürütemediler. Malum şeyler ortaya çıktı. Maaş almışım almamışım önemli değil, ben uzman olarak çalıştım burada. Bir taraftan da üyeliğimi yeniledim. 2006'daki kongrede Ahmet Genel Sekreter oldu. Fazıl yoktu yönetimde.

2009'da komplo diyebileceğim bir olay meydana geldi, Ahmet'in olayı. O noktada ayrı bir liste çıkartmak zorunda kaldık. O da emrivaki oldu. Branş toplantıları yapıyoruz, her toplantı 40-50 kişilik oluyor. Çalışma koşullarından tutun haklara kadar birlikte tartışıyoruz. 1 Mayıs açıklamasında Yusuf dediğimiz arkadaş "bizim başkan adayımız Sırrı Süreyya Önder'dir" dedi ama kimsenin haberi yok. Ahmet'le oturup konuştuğumuzda Sırrı Süreyya'yı düşünüyorduk zaten. Öyle bir başkan olması lazım ama bunun, buranın kararı olması lazım. Hemen "biz tanımıyoruz o kararı" dedik, geldik toplandık. Sırrı Süreyya Önder'i de çağırdık, dedik ki "kardeşim biz seni düşünüyorduk ama bu iş emrivaki ile olmaz, buranın iradesi ile olacak bir iş bu". Ayrı liste çıkardık, aldık kongreyi.

Bu, bize geçmişten kalan bir şey. Kurumun kendi çalışanlarının aldığı kararla, o komite, konsey...

Öylesi bir gelenek var.

Hiçbir şeyi yukarıdan biri söylediği için yapmamışız.

Öyle bellemişiz. Söz, yetki, karar dediğimiz şeyin somut karşılığı bu. Öyle görmüşüz, öğrenmişiz ve elimizden geldiğince öyle öğretmeye çalışmışız. O süreçte bir ayrışma yaşandı. Ayrışmanın nedeni dünyaya öyle veya böyle bakmak değil, Ahmet'in olayı çok etken oldu ve her fırsatta yüzümüze vurdular onu. "Bunun yolu o değil" dedik. Biz yapılması gereken neyse yaparız zaten. Bunu dallandırıp Sine-Sen'in adını bulaştırmanıza gerek yok. Sonunda ne olup bittiği açığa çıktı, ben şahitlik yaptım. Her gün oradayım, öyle bir şey varsa, rızaya dayalı olmayan bir şey varsa söyleyebilirdi bu arkadaşlarım bana ya da bize. O çok etken oldu. Oyuncular sendikası kuruldu. Sonrasında yeni bir sendika daha kuruldu. Böyle bir süreç yaşadık, şimdi zor işimiz.

Ama Ahmet bu olaydan ceza aldı değil mi? Sine-Sen üç parçaya bölündü. Geçmişte Sine-Sen'in ya da o camianın gösterileri vardı...

Sine-Sen kurulmadan önce bu alanda değişik dönemlerde sendikal girişimler oldu. Kurulan sendikalar var. 1962'de Sine-İş diye bir sendika kurulmuş, yönetmenler öncülük etmiş. Stüd-

yolarda örgütlenmişler ama kamera arkasındakilerle pek uyuşamamışlar. Sine-Sen'in kurulmasında Vedat Türkali'nin etkisi çok. Sektörün bütün bileşenlerinin katıldığı geniş toplantılar yapılıyor. Önce her branş dernek kuruyor. Görüntü, senaristler, ışıkçı... "Dernekler sendikanın altyapısı olsun" deniyor. 1977'de sansüre karşı yürüyüş, oradan patlak veriyor. Sansürlenen birkaç tane film buna vesile oluyor.

İsimlerini hatırlıyor musun?

İsimlerini tam hatırlamıyorum ama onu buluruz. Sansürlenen filmler bütün alanın ön ayak olup Ankara'ya yürümesine bahane oluyor. Tarık Akan, Yavuz Özkan, Semra Özdamar gibi oyuncu ve yönetmenler özellikle. Çünkü onların çalışanların üzerinde epey etkisi var.

Güney Film'in de etkisi fazla herhalde.

Güney Film'in sektörün dönüşümünde çok etkisi var. Doğrudan sendikalaşmanın içinde olmasa da demokratik bir yapıya kavuşmasında çok etkisi var.

Necmettin Çobanoğlu orada mı? Güney Film'de mi?

Yok, set teknisyeni o. Uğur Film'den gelme aslında ama Güney Film'de de çalışıyor. Epey oyuncu çıktı sonra. Set teknisyenliği yaparken dublörlük yapıyor mesela. Türkan Şoray'ın bile at üstünde dublörlüğünü yapmış. İyi at binen bir arkadaşımız. O film çekilirken kaza geçiriyor atla birlikte, kimseye çarpmamak için duvara çarpıyor. Atın ayağı kafasına geliyor, ameliyat filan oluyor. 12 Eylül öncesinde, *Yorgun Savaşçı* çekilirken sözleşme yetkisi ve grev kararı alınıyor. Sektörde ilk defa grev yapılacak. İş durduruluyor ama 12 Eylül geliyor. Ankara yürüyüşünde güvenlik bizim arkadaşlarda. Güvenlik, İzmit'te karşılama, belediye aracılığıyla ağırlama, ne olur ne olmazın önlemleri, Ankara'daki yürüyüş de öyle. Dönüşte de konaklanan her yerde forumlar düzenleniyor. Giderken sendikal kararlar alınıyor, dönüşte de 5 Ocak'ta sendikanın kurulduğu ilan ediliyor.

Sine-Sen'in ilk yönetiminde kimler var?

Kurucuları arasında set teknisyeni Mevlüt Ekinci var, Cüneyt Arkın var, Semra Özdamar var; setin değişik bileşenleri var. İlk yönetimi de TKP ağırlıklı. İlk genel kurulda alınıyor arkadaşlarımız tarafından.

Orada kim var peki?

Rauf Ağabey var, Necmettin Çobanoğlu var, Fazıl Doğanay var, bahsettiğim Dev-Yolcu arkadaş Arif var; üç dört de düzgün demokrat, bizim çevremizden set işçisi, ışıkçı filan arkadaş var. İki buçuk yıl sürdü.

Ama etkili.

Alanda etkili, kendini kabul ettiriyor. Bazı şirketlerle, özellikle MHP çizgisindeki yapımcılarla zorla, ama diğerleriyle konuşarak sözleşmeler yapılıyor. İlkeler belirleniyor. Ücretler ne kadar olacak, kaç saat çalışılacak, kimler çalışacak...

Gerçek anlamda sendika yaşam buluyor.

Evet, sendika kapalı olsa da 1990'lara kadar sürdü. Televizyonlar çok kanallı oluncaya kadar sürdü o etki. Ücretler, sigortalılık filan epey yer buldu.

Unuttuğun, eklemek istediğin...

Unuttuğumuz çok şey var da, hatırlatacak şeyler olduğunda hatırlıyoruz. Hepimiz bir yerlere savrulduk ama yine de bir aradayız. Bir arada olmamızın temeli de o günler. O günlerdeki kolektif yaşam, o dünyaya bakış, o ilişkiler zinciri, o arkadaşlık, yoldaşlık duygusu. Kendi özbilincimizin dışında onun büyük etkisi var.

Bu bir arada duruş, neden geçmişteki gibi bir örgütlülük yaratamadı?

Onu tam bilmiyorum, kavramış da değilim. Sorgulamadım da, belki de sorgulamak gerekiyor. İnsanlar niye ayrı ayrı gruplara bölündü? Niye ayrı ayrı duruşlar sergilediler? Gerekçesi neydi, karşı mı çıkılmalıydı, o tür bir sorgulamaya girmedim ama olduğu gibi kabul ettim. Mümkün olduğunca, şu an apayrı

yerlerde gözüken herkesle de oturup konuşmak, birlikte davranabilmek mümkün. Onun önünde bir engel yok. Ama nedenini tam kestirebilmiş değilim. Elbette ki yaşadığımız sürecin, sıkıntıların etkisi var. Dışarıdan bize yönelen baskıların etkisi var. Ama hangisi baş etkendir onu çözmüş değilim. Ama yukarıdan aşağıya doğru bir ayrışma var gibi. Aşağıdan yukarı bakıldığında öyle bir ayrışma yok, benim görebildiğim kadarıyla. Mesela ben şu anda aynı yerde, aynı mekânda durmadığım insanlarla gayet rahat oturup, konuşup birlikte yürüyüp birlikte davranabiliyorum. Yukarıdan aşağıya doğru bir ayrışma yaşandı.

Aslında tam olarak net bir ayrışma da yok. Yukarıda o hesaplaşma yaşansaydı, o özeleştiri yapılsaydı belki bugün böyle olmazdı.

12 Eylül öncesinde bu işin parti yoluyla olmayacağına kesinlikle inanan birisiydim. Bugün de öyle inanıyorum. ÖDP kurulduğunda...

Yasal partiden mi bahsediyorsun?

Evet, yasal partiden bahsediyorum. O zaman "kardeşim ben böyle düşünmüyorum, kusura bakmayın" diye açıkça söyleyip uzak durmayı tercih ettim. Birbirimizi ikna etmek, birbirimize dayatma noktasına gitti sanki. Yoksa dediğim gibi yukarıdan aşağıya yaşanan ayrışmanın, aşağıdan yukarıya bir karşılığı yok. Bugün aynı köke sahip, aynı gelenekten gelen kimin ne etkinliği, eylemi, karşı duruşu oluyorsa hepsine de gidiyorum. Soruyorsun ya "Kamer'le özel bir anın var mı?" diye. İşte Sedat Şeyhoğlu'nun, Kamer Teyhani'nin, Çetin Uygur'un, oradaki diğer arkadaşların bize en büyük katkısı bu, bu davranış şekli. Ben öyle yorumluyorum.

Öyle de kaldılar zaten.

Bize öğretenler böyle öğretti. Benim bu çeperini çizdiğim dışındakilerle ilişkim olmadı. Siyasetin önde gelen kişileriyle hiçbir ilişkim olmadı. İlişkim bu arkadaşlarımla, bu dostlarımla oldu hep. Ne öğrendiysem onlardan öğrendim.

Herhalde sen 26. arkadaşsın çekim yaptığım. Hepsinin ortak söylemi bu, bu çok hoş bir şey.

Biz yaşadığımız sıkıntıları bu çevrede yaşadık.

Yukarıda böyle bir ayrışma olmasaydı, bugün Dev-Yol'un örgütlülüğü başka bir yerde olur muydu?

Büyük ihtimalle olurdu. Olmaması için bir neden yoktu ki.

12 Eylül'deki fiziki yenilgiden bahsediyorum, asla ideolojik yenilgiden bahsetmiyorum. Bunu neye bağlıyorsun? Sen anlatıyorsun, 4 bin çalışanı var diyorsun. Öbür tarafta 10 bin, 12 bin çalışan; Bursa'da, Sivas'ta, Ege'de, İç Anadolu'da, Eskişehir'e varıncaya kadar büyük bir işçi çalışması var. Aynı zamanda Karadeniz'de köylü ve gençlik çalışması var. Dev-Yol çok büyük bir kitleye sahip. Ama 12 Eylül'e gelindiğinde de çok fazla bir direnç gösteremeden bir yenilgi yaşadık. Bunu neye bağlıyorsun?

Satır aralarında ondan bahsettik gerçi ama şöyle söyleyeyim; çoğu şeyi yapmaya zamanımız olmadı zaten; altyapı oluşturmaya, daha sıkı ilişkiler kurmaya... Üzerimize düşmemesi gereken görevleri de üstlenmek zorunda kaldı arkadaşlarımız. Belki ben kişisel olarak böyle bir şey yaşamadım ama gözlemlerim öyle. Bazı arkadaşlarımız daha çok işle uğraşmak zorunda kaldı. Belli bir alanda yetkinleşmeden çoğu işe koşturmak zorunda kaldı insanlar. Can güvenliği anlamında da koşturmak zorunda kaldı arkadaşlarımız. Bunu yaparken hem o sıkışan sürecin hem de yetkinleşme sürecinin zamana yayılmayışının filan etkisi var.

Dediğim gibi, ben bazı şeyleri okumadığım halde kendimi devrimci sayarım. Öğrenmeden, bilmeden, sadece duygusal bağ halinde gelişti çoğu şey. Arkadaşların çoğunda da böyle oldu sanıyorum. Bu da büyük bir direnç gösterilememesine sebep olmadı ama direnç gösterilmesine de katkı sunmadı. Elbette mantıksal olarak eksikliklerimiz olabilir. Ama bu, böylesi fiziksel bir yenilginin nedeni değildir herhalde. Yazılamaya çıkıyorsun ama aletin şarjörü yok. Ben onu bilmeliyim. Hangi durumda ne yapacaksın, onu öğrenmeye, öğretmeye, pratiğini yapmaya zaman yok ki. Görev onu sana dayatmış. Bilsen de bilmesen de yapmaya çalışıyorsun.

Çok kısa sürede çok genişleyen bir süreç...

Daha fazla insan, daha fazla pratik, daha fazla yetkinlik olsaydı... Herhalde böyle olmazdı. Çünkü o yetkinlikte olan arkadaşlarımız direndiler. Mesela ben, 12 Eylül olduğunda kendimi koruyup saklanmaya, yakalanmamaya çalıştım... Belki de ilk tepki o olmamalıydı, bilmiyorum. Belki başka bir noktada durmam gerekiyordu.

Sonrasında da bunlar konuşulmadı, tartışılmadı, "ne yapmak gerekiyordu" diye. Bugüne ışık tutması açısından.

Oradan nasıl ders çıkardık?

O yok bizde. Bugünkü dağınıklığın sebebi de sorduğun sorulara cevap olmaması belki de.

Evet.

Sedat Şeyhoğlu, "herkes sorumluluğu çerçevesinde bu işin eleştiri ve özeleştirisini yapmalı" diyor. Hâlâ eksik olan o. Bir de bütün arkadaşımızın hakkını iade edemedik. Ekleyeceğin bir şey var mı?

Katkım olduysa ne mutlu...

Kamer'e son görevimizi tamamlamış olacağız böylece diye düşünüyorum.

Evet, biz ne öğrendiysek onlardan öğrendik. Ben kendi adıma konuşuyorum. O çevreden öğrendik. Onların öğrettiğine layık bir noktada mıyız onu bilmiyorum. Onu söyleyecek olan biz değiliz.

Bugün durduğunuz yer onu gösteriyor ama. 1980 sonrası herkes birey olarak tek başına kaldı. Onu eksiğiyle fazlasıyla, yanlışıyla doğrusuyla bugüne kadar taşıyıp, bugün hâlâ Sine-Sen'deysen ya da başka bir arkadaşımız başka bir alanda o yaşamı sürdürmeye devam ediyorsa, bu gerçekten hepimiz için onur verici bir durum diye düşünüyorum.

Kimisi onu görev olarak görür de, ben görmedim. O benim hayat tarzım, tercihim. Dünyaya nasıl baktığımla ilgili bir şey. Umarım Kamer Teyhani'nin de yüzünü kara çıkartmamışımdır.

Ruhsati Yalçın

Önce seni tanıyalım mı? Kimsin, ne iş yaparsın?

Ruhsati Yalçın. Tekel'den emekliyim. Ağrı Palandöken Köyü'ndenim. 1947 doğumluyum.

Kamer Teyhani'yle nasıl tanıştınız?

Kamer, devrimci bir arkadaşımızdı. Gerçekten çok iyi, çok güvenilir bir insandı. Onu kelimelerle ifade etmek mümkün değil. Onun değerini ancak onu tanıyanlar bilir, biz biliriz. Yeri doldurulabilecek arkadaşlardan biri değildi. Onlar bizim değerimizdi, hayatımızdan kopup gittiler ama onları unutmak mümkün değil. O, hayatın her alanında, işçisi ile memuru ile emeklisi ile diğer tüm katmanlarıyla gerçekten hayatını bütünleştiren ve feda eden insanlarımızdan birisidir. Kendi adıma, anlatırken bile üzüntüsünü yaşıyorum. Sendikalarda bize yardımcı olan, bizimle beraber sendikayla haşır neşir olan, hiçbir özveriden çekinmeden hayatını feda edecek kadar yiğit insanlardandı.

İlk ne zaman karşılaştınız ağabey?

1978-79'da karşılaştık.

Sen Cevizlibağ Tekel'deydin galiba?

Bir ara oradaydım, sonra Cibali'deydim. Cibali'nin meşhur direnişinden sonra bizi dağıttılar. Arkadaşların kimisini Paşabahçe'ye, kimisini Cevizlibağ'a, beni Topkapı'ya gönderdiler. Sendikada aktif olan unsurların hepsini dağıttılar. Maksat Cibali'deki potansiyeli kırmaktı.

İşçi mücadelesine seni iten ne oldu?

Bizi iten hayatın kendisidir. İnsan onuruna yakışır bir şekilde, alınterimizle, emeğimizin, göz nurumuzun hakkını kazanmaktır. Bu yüzden sendikalarda mücadeleyi sürdürdük. Ne servet düşmanıydık, ne devlet hainiydik. Asıl yurtsever insanlar bizlerdik. DİSK'te, TÜRK-İŞ'te devam ettik. Önce uzun süre Çağdaş Gıda-İş'te genel başkan yardımcılığı yaptım. Sonra tekrar DİSK'e ilhak ettik. DİSK döneminde bu direniş başladı. Direnişte birtakım çevreler, Aytekin Kotil olsun, Tek Gıda-İş'in genel başkanı olsun, CHP'den birisi olsun, oturdular bir pazarlık yaptılar. Bizim haberimiz olmadan direnişi kırdılar. O direnişimiz sonuç alamadan bitti. Sabah gelirken can güvenliğimiz yoktu, servis istiyorduk. Bildiri dağıtırken bir arkadaşımızı bu yüzden kaybettik. Ondan dolayı direnişe başlayıp servis talebinde bulunduk. 57 gün bunun mücadelesini sürdürdük. Direniş birtakım çevreler tarafından kırıldı. Belki bizim de hatalarımız oldu, direnişi o kadar uzatmak da dezavantaj oldu. Dağıtıldıktan sonra, Türk-İş'in çeşitli bölgelerinde temsilcilik görevleri aldım. Sonuçta Kasımpaşa'ya, başmüdürlüğe döndüm. Orada da dört sene görev aldım, sonra da emekli oldum. Emekli olduktan sonra hayatıma devam ettim, aktif rol almadım. Biraz da sağlık problemlerim oldu. Bir kooperatif kurdum Ayvalık tarafında. Genellikle orada kalıyorum. Ara sıra çocukların yanına geliyorum.

Tek Gıda-İş'in Devrimci Yol ve devrimci işçi hareketi içerisinde önemli bir yeri var. Özellikle de Cibali direnişinde. Nasıl başladı ve nasıl örgütlediniz?

Bir arkadaşımızın sabah faşistler tarafından katledilmesi kıvılcım oldu. Direniş de başlamış oldu. İşçiler gerçekten çok aktifti, bize çok destek verdiler. Ama çok üst düzeyden, Demirel'in, Ecevit'in talimatıyla, CHP'nin, Türk-İş'in bazı kurmaylarının gece operasyonuyla direniş kırıldı.

Bunun sizin Devrimci Yol'a sempati duymanız ya da Devrimci Yolcu olmanızla bir ilgisi var mıydı?

Devrimci arkadaşlarımız çok önemli bir faktördür. Maddi, manevi en büyük destek onlardan sağlanmıştı. Direnişte 57 gün maaş almadık. 57 gün boyunca işçi arkadaşlarımız da o

fedakârlığı yaptı. Diğer sendikalardaki arkadaşların desteğiyle direnişi sürdürebildik.

İktidara yönelik bir tepki olarak gördüler direnişinizi.

İktidarı sarstı o direniş. Cevizlibağ'da, Paşabahçe'de, Okmeydanı'nda... Tekel genelinde İzmir'e kadar yayıldı.

Sanıyorum Tekirdağ'da da vardı.

Rakı Fabrikası vardı orada. Direniş, Tekel'in tüm birimlerine yayıldı. Bundan rahatsızlık duyan iktidar oldu.

Oradaki örgütlenme, işçi komitesi ve konseyleri gibi mi yürütüldü?

Evet, işçi komiteleriydi.

Kararları nasıl alırdınız?

Komiteler toplanırdı. Öncü devrimci arkadaşlarla, işçi önderi arkadaşlarımızla toplanıp, birlikte karar alıp, kararı o mekanizma üzerinden uyguluyorduk.

İşçiler Kamerlerin Dev-Yolcu olduğunu biliyor muydu?

Kısmen biliyorlardı. Herhangi bir tepki yoktu. Türkiye genelinde bir destek vardı.

Diğer destekler organize miydi yoksa kendiliğinden mi geliyordu?

Bir anlamda organizeydi, bir anlamda kıvılcımdı. Ondan sonra genişledi.

Kamer'e dair özel bir anın var mı?

Hangi birini anlatayım?... Evime gelip, o zaman Semra vardı, yabancı değilmiş gibi bizi sahiplenirdi. Eşim özellikle ona çok saygı ve sevgi duyardı. Çok iyi yürekli bir insandı. Anlatırken bile özlemini çekiyorum. Bir gün Ulaş'la yemek yiyor, Ulaş çok babayiğitti, şimdi nasıl bilemiyorum. Hasan Basri Çıplak da yanımızdaydı. Bir yemek yiyor ama aklın durur. Yemeği bitir-

diğinde, "Kamer, sen artık bundan sonra iflas edersin" dedim. Ulaş'ı hatırlayınca, Uygar'ı hatırlıyorum.

İşyeri çalışmasıyla bölge çalışmasını bütünleştiriyor muydunuz yoksa işçi çalışması ayrı mıydı? Diyelim ki Cibali'deki insanlarla ya da çevrede oturanlarla Cevizli'dekiler arasında bir ilişki var mıydı?

Evet, sendikal anlamda ortaklaşa kurduğumuz bir organizasyon vardı. Komite vardı, orada değerlendiriyorduk. Özellikle Abdullah Baştürk'ün, Fehmi Işıklar'ın, Kemal Nebioğlu'nun bizimle organize ettiği koordinasyon kurulu vardı. Kararları birlikte alıyorduk. Ama direniş tüm ülkeye yayılınca, iktidar rahatsız olmaya başladı ve devreye girdi. Fehmi Işıklar, "bu namus borcudur, biz ölünceye kadar bu şeyi sürdüreceğiz" dedi. Abdullah Baştürk'ü demiyorum, o gerçekten çok ayrı, dürüst bir insandı. Ama Fehmi Işıklar verdiği sözlerin hiçbirisini tutmadı. DİSK bizi yalnız bıraktı o zaman.

İşçiler ne kadar dönüştü? Gerçekten kendi sınıf bilinçlerine varıp, kendi mücadelelerine sahip çıktılar mı? Yoksa dönemin getirdiği bir rüzgârla mı hareket ettiler?

Dönemim getirdiği rüzgârdan dolayıydı. Uzun süreli bir şeyimiz yoktu, Cibali dağılıncaya kadar. Zaten biz geldikten sonra Cibali'deki direniş, Tekel'de bir yükselme yarattı. Çağdaş Gıda-İş'te yapmış olduğumuz toplu sözleşmede Tük-İş'in, DİSK'in ilerisinde çok önemli adımlar attık. Bu, çevredeki diğer fabrikalara da örnek teşkil etti. Bu sebeple işçiler de sempati duymaya başladı.

Dev-Yol ile Dev-Sol ayrılığını hatırlıyor musun ağabey? O zaman Çağdaş Gıda-İş'te miydin? O size nasıl yansıdı?

O bize çok yansımadı. Kamer Teyhani arkadaş neredeyse biz de oradaydık...

Biraz da duygusal bir tavırdı yani.

Öyle de diyebilirsin. Kamer gerçekten çok alçakgönüllüydü. O bizim için anlatılması mümkün olmayan biridir. Birçok insanla karşılaştım, Kamer'in konumu farklıydı.

12 Eylül geldiğinde tavrınız ne oldu ağabey?

12 Eylül'de içeri girdik. İstirahat ettik.

Ne kadar kaldın ağabey?

4 sene sıkıyönetim mahkemelerinde yargılandım.

Nasıl bir süreçti? İçerdeki dayanışma...

Onları hatırlamak bile istemiyorum.

Kamerlerin o konuda sınavdan geçtiğini düşünüyor musun?

Kamerlerin o durumları bize pek intikal etmedi. Sadece avukatlar kanalıyla dışarıdan duyduklarımız vardı. Çünkü biz DİSK Davasında yargılandık.

Yani seni ayrıca Devrimci Yol Davasına sokmadılar?

Yok, öyle bir şeyimiz olmadığı için o konuyu da fazla bilemiyorum. Ama onların direnişleri, kamuoyuna yansıması ayrı bir şeydi, onları biliyoruz.

Gıda-İş'te kimler vardı?

En son biz tasfiye olduğumuzda CHP yandaşları vardı.

Tasfiye olmadan önce bizim arkadaşlarımızdan kimler vardı? Mesela Cibali'deki direnişte bizden kimler vardı?

Dışarıdan vardı, sendikadan yoktu. Ben vardım. Bize sempati duyan birkaç arkadaşımız vardı. Aktif olarak sendikada bulunan arkadaşımız yoktu.

Herhalde bizim en güçsüz olduğumuz sendikalardan birisi.

Öyle de denebilir. Biliyorsun, DİSK'in revizyonist mantığı; Türk-İş'ten farklı olmayan bir tavrı vardı. 12 Eylül olunca nasıl koşa koşa gittiler teslim oldular? Çok korkunç bir durumdu.

Onun dışında Devrimci Metal-İş var, Yeraltı Maden-İş var, Kimsan-İş var, Gıda-İş var, Sağlık-İş var. Bu sendikalardaki

arkadaşlarla dönem dönem bir araya gelip ülkenin gidişatı ile ilgili sohbetleriniz olur muydu?

Ben onlarla bireysel olarak görüşüyordum. Doğan Halis arkadaşla, Çetin Uygur arkadaşla ilişkilerimiz vardı. Örgütlü bir görüşmemiz yoktu onlarla.

O zaman Kamer ve Sedat'la görüşüyordun herhalde değil mi?

Sedat Şeyhoğlu'yla da pek görüşemiyordum. Kamer arkadaşla görüşüyordum daha çok.

Son olarak Kamer'le ilgili ne demek istersin?

O değerler çok önemli. Onları unutmak ve yerini doldurmak kolay değil. Onlar anlatılamaz, biz biliyoruz.

Hüseyin Gülseven

Öncelikle seni tanıyarak başlayalım. Kimdir Hüseyin Gülseven?

Kamer benim yakın arkadaşımdı. Sivas Divriği'de doğdum. İlkokulu orada bitirdim. Sonra İstanbul'da amcamın, teyzemin yanında kalarak ortaokulu bitirdim. Sonra babam okutamadı, biraz ara verdik. Ardından devlet parasız yatılıyı kazanarak Edirne'de okudum. Sonra Türkiye'de 1967-68 olaylarının başladığı, devrimci bilincin yükseldiği bir döneme gelindi. Orada çeşitli mücadelelerde bulunduk; hatta o okulun ilk defa tarihinde öğrenci temsilcisi seçimleri oldu. Devrimci arkadaşlar olarak üç ayrı grup çıktı ama biz devrimciler olarak ikisinden de fazla oy alarak devrimci mücadele içine girmiş olduk.

Kişisel olarak meselelere baktığım zaman, bilinçli olarak o dönemde başladık. Sonra okuldan atıldık. Çeçen Karakoyun arkadaşımızla birlikte atıldık boykot nedeniyle. Sonra Ankara'ya dava açmaya gittik. Orada Uğur Mumcu ile tanıştık, bizim avukatımız oldu. Davamızı kazandık ve tekrar döndük. Edirne'de okulu bitirdim. Ondan sonra orada üniversiteyi kazandım. Okulda tek kazanan bendim. Vatan Meslek Yüksek Okulu Makina Mühendisliği bölümüne başladım. Mücadelemiz devam ediyordu ama 12 Mart koşullarının olduğu dönemlerdi. Okula gidip geliyorduk ama siyasi ilişkilerimiz de devam ediyordu. Örneğin Mahir Çayan'ın "Kesintisiz Devrim"leri ilk bize sarı bir peluş kâğıtla geldi. Biz de onları çoğalttık, başka arkadaşlara verdik, bu şekilde mücadeleye girdik. O zaman biz THKP-C'liydik. Dev-Yol ya da diğer grupların hiçbiri yoktu.

Okula gidip gelirken bir işe girdim. İşe gidip gelirken okulu aksattık, makina mühendisliğini bitiremedim. Cerrahpaşa Tıp

Fakültesi'nde işe başladım. Orada mücadeleye başladık. 1974'ten sonra da orada yoğun bir şekilde sağlık emekçilerini örgütledik. Orada Ahmet Akdoğan arkadaşımız başkanımızdı. Çok değerli bir insandı, vefat etti. O zamanlar *Devrimci Gençlik* dergisi çıkıyordu; Taner Akçam tarafından, sahibi de oydu. Devrimci Sağlık-İş içerisinde çeşitli örgütlenmeler yaptık. Türkiye'nin her yanında bedenî çalışmalar, fikri çalışmaya baskınsa işçi sayıldı, fikri çalışma baskınsa memur sayıldı. Memur kavramı o zaman daraltılıyordu. Biz bu örgütlenmeyi bütün Türkiye'de yapınca bu yönetmeliği çıkaramadık. Hâlâ bugün bile o yönetmelik çıkarılmış değildir. Kimi, işçi konumunda olduğu halde memur görünüyor. O zamanlar hastanın altını temizleyen insanlar bile memur sayılıyordu. Sendikal örgütlenmenin önüne geçilmek için böyle yapılıyordu.

Bunları her tarafta anlattık, yoğun bir çalışmanın içine girdik. Memurlar 13. sayılı kararname ile tekrar bir tarafa itilince biz de özel hastanelere girdik. SSK hastaneleri vardı o zaman, oralarda işçiler vardı, Türkiye Sağlık-İş Sendikası örgütlüydü. Buna karşı yoğun mücadeleye girdik. Önce Güzelbahçe Hastanesi, Amerikan Hastanesi, Fransız Lape Hastanesi, İzmir'de yine bir Fransız Hastanesi... Böyle epey yerlerde örgütlendik. Devrimci Sağlık-İş olarak mücadelenin içinde bulunduk.

Vatan Hastanesi Devrimci Sağlık-İş'te miydi? İlk grevlerden biridir diye biliyorum.

Grev demeyelim de direnişti. Bir defa sağlık işkolunda grev hakkı yok. 274. ve 275. maddeler, o zamanki sendika ve toplu sözleşme yasasında enerji ve sağlık işkolunda grev hakkı yok. Ama bu bizim için anlamsızdı, işverenler istedikleri gibi her şeyi dayatıyorlardı. Biz de sadece Vatan Hastanesi değil, Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, o zaman özel hastaneydi, İzmir de, Adana da dahil olmak üzere, Hatay'da örgütlenmiştik. Bütün işyerlerinde işi direnişle çözdük biz. Biz sağlık işkolunda devrimci mücadele yürüttük. Yasalara boyun eğen değil, hakkımızı arayan, alan bir sendikaydık. DİSK'e de müracaat ettik. Ama bizi almadılar; çünkü bizim dünya görüşümüzle DİSK'in başında olanların dünya görüşü farklıydı. Bir sendikamız daha vardı, Yeraltı Maden-İş dahil, Devrimci Yapı-İş vardı. Almadılar bizi.

İlerici Yapı-İş. Ağabeyim yönetimindeydi onun. Mehmet başkandı. Ama önce Uğur Ağabey...

Evet. Bizi almadılar, çünkü biz devrimciydik. Bizi o zaman "goşist" diye suçluyorlardı. Halbuki biz işçileri devrimci bir tarzla örgütlüyorduk. Onları toplayıp sözleşme yapmaktan ziyade her şeyi huzurlarında yapıyorduk. Örneğin Fransız Lape Hastanesi'nde Abdullah diye bir temsilcimiz vardı, bütün işverenlerle oturduk. İşveren "ben bu kadar verebilirim" dedi. İşçilere "arkadaşlar, işveren böyle söylüyor" dedik. "Siz de bu hastanenin yapısını, ekonomik durumunu biliyorsunuz, ne diyorsunuz?" diye sorduk. İşçiler "sözleşmeyi imzalayın" dedi, biz de imzaladık. Üsten bir şekilde, "biz yöneticiyiz" deyip imzalamadık hiçbir zaman.

Ben Cerrahpaşa direnişinden sonra Devrimci Sağlık-İş'in eğitim sekreterliğine geldim, gazete çıkardık. Ondan dolayı içeri girdim. Bir yazı... Ecevit Hükümeti'ydi ama o zaman sıkıyönetim vardı. "Sıkıyönetim işverenlerden yana, işçi sınıfı ve yoksul halka karşıdır" diye başlık atmıştık. Bu başlıktan dolayı da orduya hakaretten içeri atıldık. Sonra beraat etik, 12 Eylül koşullarına kadar böyle sürdü. Kamer Teyhani benim hayatıma Devrimci Metal-İş'le girdi. Kamer'le Devrimci Metal-İş'ten önce tanışıyordum.

1974 sonu itibariyle Kamer'le tanışıyorsunuz.

Çıkarılan *Devrimci Gençlik* dergisinden sonra belli bir siyasi görüş kanalındaydık. Farklı siyasi görüşler de vardı. Biz bu kanaldaydık. Dev-Yol'un ana kanalındaydık. İbrahim Çenet arkadaşımızla da o dönem tanıştık. Bu arada devrimci mücadele yürütürken sendikal haklar konusunda da, Devrimci Sağlık-İş'te edindiğimiz deneyimler işyerlerinde giderek güçlenmemize neden oldu. Örneğin Alman ilaç fabrikası, SSK'lar, özel hastaneler, fabrikalar... Zamanla bize talepler gelmeye başladı. Taleplerden biri de Devrimci Metal-İş Sendikası'dan gelmişti; adı Tam Metil-İş olan bir sendikada da arkadaşlarımız çalışıyordu. Vatan Hastanesi direnişinden sonra o sendikada işe girmişlerdi.

Devrimci Metal-İş'ten önce İlaç-İş deneyimimiz var bizim. Süleyman Çapan arkadaşımız Alman ilaç fabrikasında çalışıyordu. O geldi bize, "İlaç-İş'in kongresi var, şey yapın..." Kongrede

biz İlaç-İş'in seçimini aldık. İlaç-İş bağımsız sendikaydı, biz aldık. Bizim de dünya görüşümüz DİSK'i güçlendirmekti. İlaç-İş Sendikası'nı DİSK'in Kimya-İş Sendikası'na kattık. Süleyman Çapan ve Avukat Kemal Keleşoğlu arkadaşımızla birlikte İlaç-İş'i Kimya-İş'e kattık. Kemal Keleşoğlu Kimya-İş'in avukatı oldu, çok saygıdeğer bir arkadaşımızdı. Eski adıyla Tam Metal-İş olan Devrimci Metal-İş'i aldıktan sonra biraz daha bilinçlenmiştik. İlaç-İş'i DİSK'e kattıktan sonra bize karşı tavır geliştirdiler; DİSK'in devrimci bir tavra oturmasını istemiyorlardı. Ama bunu DİSK'i suçlamak anlamında söylemek istemiyorum. Yanlış anlaşılmasın, DİSK devrimci bir sendikadır ama o gün için bizim anlayışımızla, onların yönetimindeki siyasi anlayış çok farklıydı. Biz daha hayatın içinde, daha mücadeleci, daha kararlı...

Biz daha çok Mahir Çayan ve arkadaşlarının çizgisinde devam eden bir ekolün insanlarıydık, onlar başka bir ekolün insanlarıydı. Bir de "goşist" diyordu bize onlar. Biz de çok kızmıyorduk, "gauche" sol demektir, biz de "goşist"tik. Devrimci Yapı-İş'teki arkadaşlarımız İlaç-İş deneyimimizi de öğrenmişlerdi, Süleyman Çapan arkadaşımız vasıtasıyla bize geldiler. Biz de sendikayı örgütlemek için oraya girdik. Tam Metal-İş Sendikası'nda, Bekir, Fethi ve İsmet Yılmaz çalışıyordu, sendikaya da işçi olarak girdiler.

O zaman şöyle bir şey de vardı, bütün işverenler, sendikal bir bilinç geliştikçe ve yükseldikçe, özellikle DİSK'te örgütlenmeler yoğunlaştıkça işyerlerinde işyeri sendikaları kuruluyordu. Tam Metal-İş de bunlardan birisiydi. Daha sonra Devrimci Metal-İş olarak adını değiştirdik. Tüm Metal-İş, Tüm Maden-İş gibi yerel iş sendikaları vardı. Bunların amacı işçiyi sendikalı göstermek, daha iyi sözleşme yapan sendikalara gidilmesini önlemek için işverenler tarafından kurulmuş sendikalardı. Devrimci Metal-İş'te biz çok deneyimli olarak çalışma yürüttük. Önce arkadaşlarımız bize sendikalardan bilgi getirdiler. Fatma arkadaşımızı işe koyduk orada. Fatma güzel bir arkadaşımızdı, işveren kolay işe aldı. Fatma bize bilgiler getirdi, kongre zamanını öğrendik. Kongrede divan başkanlığı konusu vardı. Çok değerli işçi arkadaşlarımız var, hepsi mücadeleci... Örneğin Karslı Mehmet arkadaşımız vardı ki çok güçlü birisiydi. Arkadaşlarımızı divan başkanı yapacağız ama hepsi bilinçli değil. Nasıl kongre yönetilir filan yok. Sendikanın tüzüğünde de dışardan biri divan başkanı

olamaz diyor. Ama yasada böyle bir hüküm yok. Eğer işveren bunu hatırlarsa Mehmet Yıldız arkadaşımız başkan olacaktı. Ama sendika başkanı Fahri sendika avukatını divan başkanlığına önerdi, kendi adamı olduğu için. Beni de önerdiler, oy farkıyla ben başkan oldum.

Ama sendikada, kongre salonunda çok iyi tedbir aldık. Fahri'nin yapabileceği hiçbir şey kalmamıştı. Hepimiz devrimci, militan bir ruha sahiptik. Hepsi çok değerli işçi arkadaşlarımızdı. Kongreyi aldık, adını da Devrimci Metal-İş Sendikası olarak değiştirdik. İsmet Yılmaz'ı başkan yaptık. Çok değerli bir insandı, tam bir proleterdi. Siyasi bilinci belki bizim arkadaşlarımız kadar yüksek değildi ama hiçbir zaman da çelişmedi, Kamer Teyhani'yle, Sedat Şeyhoğlu'yla, Semra ile çelişmedi. Kamerler böyle bir dönemde Devrimci Metal-İş'e girdiler. Onlar girdikten sonra militan bir sendika oldu çıktı, Türkiye'de adını duyurmaya başladı. Musa Karataş arkadaşımız Tekirdağ'da Profilo'yu örgütledi. DİSK'e bağlı Maden-İş'ten bizim sendikamıza gelenler oldu. Devrimci Metal-İş, Yeraltı Maden-İş ve Devrimci Sağlık-İş, Türkiye'de bu üç sendika damgasını vurdu. İlerici Yapı-İş de vardı ama o çok fazla yürüyemedi.

12 Eylül öncesi biz DİSK'in en son genel kuruluna 3 sendika olarak girdik. 11 sendika olarak protesto çektik, o zamanlar büyük sendikalar bizi dışlıyorlardı. Eğer 12 Eylül olmasaydı, DİSK kesinlikle devrimci demokratların ellerinde olacaktı, militan bir sendikacılık anlayışı elinde olacaktı. Bu DİSK'in mücadele etmediği anlamına gelmez. Ama DİSK 12 Eylül koşullarında DİSK'in yöneticileri beni bağışlasın, hepsi teslim olmak için sıraya girdiler. Bunu kabullenemeyiz. Ama bizim Yeraltı Maden-İş'teki arkadaşlarımız da Devrimci Sağlık-İş'teki arkadaşlarımız da hatta Genel-İş Sendikası'nda olan arkadaşımız Erdal Dönmez de, hiçbirimiz gidip teslim olmadık. Benim amcamın oğlu Ali Gülseven de Keramik-İş sendikasındaydı, yakalandılar, yakalanmayanlar oldu ama teslim olmadılar.

Ben, Kamer Teyhani ve Sedat Şeyhoğlu'nun çok militan bir sendika anlayışına sahip olduğunu biliyorum. Zaten Devrimci Metal-İş'i büyüterek yaptılar bunu. Devrimci Metal-İş bizim kabuğumuzdan çıkmış, bütün Türkiye'de örgütlenmişti. Divriği'de, Tekirdağ'da, Adana'da birçok yerlerde örgütlendi.

İzmit'te, Eskişehir tarafında, Ege'de:..

Orada çalışan arkadaşlarımız da gerek Kamer Teyhani olsun, gerek Sedat Şeyhoğlu, gerekse Semra Kesim... Semra büroyu çok iyi yöneten bir arkadaşımızdı, emeklerini kimse unutamaz. Örneğin görevlendirdiğim arkadaşlarıma sadece görevli demem yetmez, onların nasıl çalıştıklarını, mücadele ettiklerini, bu sendikayı nasıl büyüttüklerini ben biliyordum, gözlemliyordum. Başkan İsmet Yılmaz da dahil buna. Kamer arkadaşım değerli konuşmalar yapardı. Bir kere Kamer entelektüel bir arkadaştı, sadece sendikacı değildi. Bilgi birikimi yüksek bir arkadaştı. Kamer'le dergilerde çıkan yazıları, gazeteleri tartışıyorduk, ben bunu bilfiil gördüm. Bilinç düzeyi yüksekti, çünkü okuyordu. Bazı arkadaşlar militandır ama Dev-Yol'un planını kavrayamamışlardır. İlhan Selçuk'un tabiriyle Dev-Yol evrensel olduğu kadar yerel bir örgütlenmeydi. Bizim ayağımız Türkiye'deydi ama kafamız evrenseldi. Kamer de tam da Dev-Yol'a göre örgütlenmiş bir arkadaşımızdı. Sedat da yakından tanıdığım bir arkadaş ama Kamer'le oturup tartışmalar yapabilirdik. Kamer Dev-Yol geleneğinin önemli isimlerinden birisi. Kendisini gittiği yerde kabul ettiren bir insandı. Herhangi bir kişi değildi, saygı duyuluyordu.

Mesela öğrenci gençlikten anlatırlarken diyorlar ki "faşist saldırı varsa kafamızı kaldırır bakardık, Kamer oradaysa değişik bir güven duyardık". Ben Kamer'i daha çok işçi mücadelesinde tanıdım. İşverene söylüyorduk, işçi atılmışsa hemen şalterleri indiriyorduk. O zaman işveren işçiyi hemen geri alıyordu. Devrimci Metal-İş genelinde Kamer'in yeri çok farklıdır. Kamer'le, Sedat'la, Semra'yla sendika bu hale geldi. Sonradan ayrıştık, Kimsan-İş diye bir sendikamız vardı ama var olmadı.

Evet Hacı'da kaldı.

O dünya görüşünün içinde Kamer, Sedat, Semra gibi militan çalışmaları sonucu sendika var oldu. 12 Eylül olmasaydı Devrimci Metal-İş Türkiye'nin en büyük sendikalarından biri olabilirdi.

Dev-Sol ayrılığı bizim işçi çalışmamızı ne kadar etkiledi?

Dev-Sol, Dev-Yol ayrılığında Kamer gibi işçi mücadelesi içinde olan arkadaşlarımız Dev-Sol'a gitmedi. Fethi hariç.

Fethi ve Hacı.

Devrimci Sağlık-İş, Devrimci Metal-İş, diğer sendikalarımız hep büyüdü. 12 Eylül bizim önümüzü kesti. Dev-Yol'la Dev-Sol arasında dünya görüşü açısından çok fark vardı. Ayrılık sadece birilerinin "ben size uymuyorum" demesi değil, Dev-Yol daha o zaman fark yaratmıştı, bir ay sonra Beşiktaş'ta miting koyduk. Dev-Yol farklı bir şeydi. Bakkal da Dev-Yol'cuyum diyordu, sadece evrensel olmak değil, o insanlarla beraber olmaktı. Biz üsttenci değildik. Onlardan biri gibi hareket ediyorduk. Kooperatifler örgütledik biz. Mesela ben Yenibosna Halk Tüketim Kooperatifi'nin başkanıydım.

ÜNKO (İstanbul Üniversitesi Kooperatifi) vardı.

Onu örgütledik, hatta açılışında yazar Ümit Kaftancıoğlu'nu öldürdüler, 11 Nisan'da. Semtlerde derneklerimiz vardı. Kuleli Kültür Derneği'nin başkanıydım. Tarabya'da Tüketim Kooperatifi kurduk. Kuleli, Kocasinan, Kanarya Kültür Dayanışma Derneği, Kadıköy Kültür Dayanışma Derneği hep bizim arkadaşlarımızın örgütlediği halk tipi örgütlenmelerdi. Bugün Dev-Yol farklı siyasi yapılar olsa bile herkese sorun, önce Dev-Yol'cuyum der. Belki de Türkiye ve dünyada ilk deney bu. Bir Dev-Yol'cuyu halkın içinde tanıyamazsınız. Çünkü onlardan birisidir. Bunu rahmetli İlhan Selçuk da söyledi. Ümit Kaftancıoğlu gibi yazarlarımız da *Demokrat* gazetesi sayesinde Dev-Yolcu oldular. Dev-Yol herkesi kucaklayan bir hareketti.

Devrimci Sağlık-İş'te bir oyla kaybettiğimizde bile birkaç ay sonra gelip yine bize teslim ettiler. Acil, Partizan hepsi birleştiler, biz tektik, bir oyla aldılar ama içimizden birini tehdit edip almışlardı o bir oyu. TÖB-DER sendikasında olmuştu. Bugün ben ÖDP içindeydim ama her ÖDP'li "ben Dev-Yol'cuyum" diyor. Bizde içten, samimi bir yoldaşlık ilişkisi vardır. Bizim evlerimiz birbirimize açıktı. 12 Eylül beni İlbay Kahraman'ın evinde yakaladı eşimle birlikte. Bekliyorduk bir şey gelecek de biz de harekete geçeceğiz diye. Hâlâ birbirimize karşı samimiyizdir, eski sıcaklık da vardır.

Biz seninle aşağı yukarı 20-25 yıldır görüşmedik ama sanki dün görüşmüşüz gibi.

Bizi övmek amacıyla söylemiyorum ama başka siyasetlerde bu yok. Bizden ayrılan bir arkadaşımızı bile biz ötekileştirmiyoruz. Ama bizim arkadaşlarımız Dev-Yol'a gönülden bağlılar.

Bir de şöyle bir farkımız var. Bu kadar halk hareketi olmasına rağmen 12 Eylül geldiğinde polis yok içimizde.

İşveren var, yanında yüzlerce işçi çalışıyor ama adam Dev-Yol'cu, sadece işveren olmadığını biliyor. Dev-Yol sadece Marksist ve devrimci bir örgütlenme değildi, insani bir örgütlenmeydi aynı zamanda. Sovyetlerdeki Stalinist yapıyla Dev-Yol farklıdır. Kimseyi ötekileştirmez, dışlamaz. Dev-Yol insanı sadece militan olarak görmez, ona değer verir. Kamer Dev-Yol'un bu özellikleri belki de en üst düzeyde taşıyan arkadaşımızdı.

Bir sürü ayrılığı beraber yaşadınız. Sekizliklerle başlayan, sonra Dev-Sol ayrılığına kadar giden bir tavırdı. Hem öğrenci gençlik içerisinde hem işçi çalışmasında olan bir kişiydi.

Kamer aleviydi mesela ama ben Tuncelilik yaptığını hiç görmedim. Dersimli arkadaşlarım beni bağışlasınlar, Dersimlilik deyince bayağı heyecanlanıyorlar. Kamer de Dersimliydi ama devrimciydi. Feodal değerlerin üzerinde bu kadar durmazdı. Kim olursa olsun, eğer devrimciyse, insansa, Kamer'in yanında yeri vardı. Sedat Şeyhoğlu da öyleydi.

Hâlâ öyle.

Zaten Devrimci Metal-İş'in Dev-Yol'la bir uyumsuzluğunu da görmedik. Diğer siyasi hareketlere bakıyorsun, aynı siyasi görüşteler, kavga ederler.

Bir şey var, beni yüreğimden yaraladı, Kamer çok genç öldü. Kamer bambaşka bir insandı. Dev-Yol için mücadele eden arkadaşlar anılacaksa mutlaka Kamer'in baş harfi yazılmalıdır. Dev-Yol'cuların özelliklerini sıralayacak olsak herhalde Kamer'i başa koymak gerekir. Çünkü halk tipi bir insandı. Entelektüeldi ama "Marx böyle der, Lenin böyle der" diye değil, onu herkes anlardı. Maksim Gorki'nin *Ana*'sı gibiydi. Ona yakınlık duyardınız. O duyguyla Kamer'in kolları arasına giren insan Dev-Yolcu olurdu zaten. Belki başka arkadaşlarımız da var ama benim

tanıdığım en iyi Dev-Yolcu Kamer Teyhani'dir. Sedat şeyhoğlu da aynı şekilde. Bazı arkadaşlar Dev-Yol'u elbise gibi giyiyordu.

Elbise değildi ama vücudun kendisiydi.

Elbise gibi giyenler şimdi yok ama Kamer burada.

Bu kadar güçlü işçi, öğrenci, köylü çalışmasında 12 Eylül geldiğinde her şey aniden diye bitti. Bu kötü bir tabir ama bir yenilgi yaşandı.

Bazı arkadaşlarımız "bir devrim bekliyorduk" dediler. Kamer'de var mıydı bilmiyorum ama bende yoktu mesela. Kamer'den de duymadım, öyle kolay değildi devrim olması. Herkes devrime karşı bağlılığı olduğu için böyle hissetti. *Devrimci Yol* dergisi faşizmin geleceğini orta sayfada yazdı. Dev-Yol olarak doğru tespitte bulunduk ama tespite yönelik hareket etmedik. Türkiye'deki zorbalığa karşı yeterince örgütlenmedik. Birçok arkadaşlarımız dağa çıktı, mahallelere gittik, içeri girdik çıktık ama bu konuda gereken hazırlığı yapmadık. Bunu üstteki arkadaşları suçlamak için söylemiyorum, Dev-Yol halk tipi bir örgütlenme olduğu için askerî yapı daha zayıftı. Mücadeleciydi ama yeterince askerî değildi, halk hareketeydi.

Dev-Yol'u sadece Markist bir hareket olarak görürseniz Dev-Yol'u küçümsemiş olursunuz. Latin Amerika'dan Uzakdoğu'ya herkes bunu tespit ediyor. 12 Eylül bizi kötü yakaladı. Dev-Yol daha hazırlıklı olabilirdi diyorum ama ilk dergiyi 1977'de çıkardı. Biraz da toleransla karşılıyorum, çok geniş bir zamana sahip değildik. Mahir Çayan'ın bıraktığı yerden alırsak 10 yıl, 10 yıl devrimci mücadele için yeterli zaman değil. Bir 10 yıl daha geçseydi Türkiye'nin kaderi belki başka olabilirdi. Şu anda bulunduğum örgütlenme içinde bile göğsümü gere gere Dev-Yolcu olduğumu söylüyorum. Bugün Dev-Yol hâlâ var.

Dokunmaktı Dev-Yol bir yanıyla da.

Evet, çok güzel söyledin, Dev-Yol dokunmaktı. Yaraya dokunsa o yara iyileşiyordu. Bir daha böyle bir şey olabilir mi? Bilmiyorum. Arkadaşlarla konuşuyoruz, tartışıyoruz. Bazıları zayıftınız diyor ama birçoğu da saygıyla eğiliyor. Demin anlattığım gibi Kamer, Sedat arkadaşlarım ve diğerleri hepimiz

hümanist insanlardık. Bazen düşünüyorum, neden Dev-Yolcu olduk, herhalde bu özelliğimizden dolayı. Halkın değeri bu belki de. Alevilerde bu özellik var, hümanizma var. Alevilikte her şeyi bir yere bırakın, hümanizması kalır.

Benim kâbem insandır.

Evet. Bizim kâbemiz Dev-Yol'dur. Ben çalışandım, Kamer sendikada çalışıyordu, belki aylığını alamıyordu ama hep paylaşıyorduk. Dev-Yol'u kuru metinlerle anlatmaktan çok, hümanizmasıyla anlatmak lazım. Bugün geç de olsa militan arkadaşlarımızın kitapları çıkmaya başladı. Örneğin Hasan Kaplan'ın bir kitabını okudum, *Biz Güzel Çocuklardık** adında. Kamer'i tanıyor muydu bilmiyorum ama çok güzel anlatmış Dev-Yol'cuları tek tek. Kamer de kitap yazsaydı, Hasan Kaplan gibi yazardı, dilleri aynı. Devrimcilerin dili halkın dilinden farklı olduğu zaman halk bir tarafta olur, devrimciler bir tarafta olur. O zaman ilişki kuramazsın. Şu da anlaşılmasın, Dev-Yol'un dili halkın dilinin aşağısında değildi. Halkı kendisine doğru çeken bir dildi. Bugün bu dil yok. O zaman da Dev-Yol'un haricinde kimsede yoktu.

Diğer siyasi hareketler Dev-Yol'un kurduğu ilişkiyi kuramadılar. *Devrimci Yol* dergisi çıkar çıkmaz alır hemen okurduk. Dev-Yol hayatı anlatıyordu, mücadeleyi anlatıyordu. ODTÜ'deki öğrenciyi, Profilo'daki işçiyi, Yenibosna'daki kooperatifçiyi, hepsini anlatıyordu. Dev-Yol her bölgede kendisine göre çıkan bir çiçekti. Diğer siyasi hareketler hep birbirine benzer. Ama insan ne kadar çeşitliyse Dev-Yol da o kadar çeşitliydi. Bir Dev-Yolcu bir yere gittiğinde diğer Dev-Yol'cuyu tanır. Dokunur hemen birbirine. Dev-Yol saatlerce anlatmakla bitmez. Sovyet Rusya'yı ya faşistlikle suçladılar ya da taptılar. Dev-Yol böyle bir yapı değildi. İlk defa *Devrimci Yol* dergisinde "diktatörlük" dendi Sovyet Rusya için. Ben başlarda doğru bulmuyordum ama sonrasında okudukça doğruluğunu anladım. Bazı gruplar Sovyetler ne derse onu diyordu. Ama Sovyet Rusya dağıldıktan sonra hiçbiri yaşamadı. Dev-Yol sadece kendisiydi.

* Hasan Kaplan, *Biz Güzel Çocuklardık*, Su Yayınları, 2008.

Tarık Günlü

Kısa özgeçmişinizi anlatır mısınız?

Ben Tarık Günlü, Afyon Emirdağlıyım. 1944 yılında doğdum. Babam ve annemi küçük yaşta kaybettiğim için küçük kardeşimle birlikte Afyon Yetiştirme Yurdu'na yerleştirildim. Orada 6 yıl kaldıktan sonra, İzmir Bornova Yetiştirme Yurdu'nda bir yıl kaldım. Sonra Namık Kemal Lisesi'nden mezun oldum. Özlem Yücel ve arkadaşlarıyla tiyatro turnelerine başladım. Askerlikten sonra da Ankara'da tiyatro çalışmalarına devam ettim. İstanbul'a döndüğümde Genar Tiyatrosu'nda işe başladım. Süreyya Duru'nun *Kader* filminde Cüneyt Arkın'la birlikte yardımcı oyuncu olmak üzere gitmiştim ama Süreyya Duru'nu yardımcısı o gün gelmeyince ben onun yardımcısı olarak göreve başladım. Uzun dönem Duru Film'de çalıştım. Duru Film'de çalışırken Remzi Jöntürk'le *Malkoçoğlu* (Cüneyt Arkın'la) filmlerinde birlikte çalıştık. Sonra çeşitli filmlerde diğer yönetmenlerle çalıştım.

Bu süreçte devrimcilere sempati duymaya başladım. Bu sempatimin gelişmesine Yılmaz Güney neden oldu. Remzi Jöntürk benim ustamdır, onunla çektiğim bir filmde öğlen paydosunda Yılmaz Güney bizi Galatasaray'da Tünel'e yakın bir yerdeki TMGT'ye (Türk Milli Gençlik Teşkilatı) götürdü. Bu dernekte Yılmaz Güney Mahir Çayan'la görüştü araları çok iyiydi, ben buna tanık olmuştum.

Buna Remzi Jöntürk'de tanıklık etmiştir.

Remzi Jöntürk solcu muydu? Bildiğim kadarıyla avantür filmler çekerdi.

Avantür filmler çekerdi ama sosyal içerikli birçok film de çekmiştir. Örneğin *Hasret* filmi Cengiz Aytmatov'un "Öğretmen Duşen" öyküsünden uyarlanmıştır. Fikret Hakan bu filmle en iyi oyuncu ödülü kazanmıştı. Erman Film'e *Avare* diye Yılmaz Köksal'ın oynadığı bir film çekmişti. Bu da toplumsal içerikli bir filmdi.

Mahir Çayan'ı dinleme gittiğinizde kimler vardı?

Ben, Remzi Jöntürk, Muzaffer Hiçdurmaz vardı. Öğlen paydosunda Yılmaz bizi yemeğe götürmüştü. TMGT'ye gittiğimizde Mahir'in önünde dosyalar ve kitaplar vardı. Türkiye'yle ilgili çeşitli bilgilendirmeler yaptı. TMGT'nin o dönemki Genel Sekreteri Ahmet Temurlenk'ti.

Böyle başladık. Sonra '74'e geldiğimizde seyyar 35 mm bir makinemiz vardı, bu makineyle devrimci arkadaşlarımızın görevlendirmesiyle filmler çektik. Örneğin, 1974 yılının sonlarına doğru Artvin'e gittim. Murgul Bakır İşletmeleri'ne gitmiştik. İşletmenin müdürü Erol Bey'di. Onu verdiği izinlerle işçilerle filmler çektik ve onlara *Saççı Adam* ve *Balyoz* gibi kısa metrajlı filmleri gösterdik. *Saççı Adam*, köylü kızların saçlarını ucuza kesip, topladığı saçları şehirde pahalı peruk yapımında kullanan bir adamın öyküsüydü. *Balyoz* ise bir civcivin yaşamını konu alan bir filmdi. Bir tavukçuluk tesisinde güçsüz ve zayıf civcivlerin bir balyoz yardımıyla öldürülüp, elemine edilmesini konu eden bir filmdi. Film de balyozun darbesinden kaçıp kurtulan zayıf bir civcivin hayata tutunmasını anlatan bir filmdi. Filmin anafikri çok zayıf olsa da bir canlı direnirse kazanırdı.

İlginç bir hikâye. Bu filmi daha sonra Fatsa Şenliği'nde de göstermiştiniz. Sol sinema sektöründe de örgütlenmeye başlamıştı. Bir sendikanız var mıydı?

Bizim o zaman sendikamız yoktu. Biz 1974-75 yıllarında *Türk Sineması* diye bir dergi çıkarıyorduk. Solcu diye bilinen patronlarla birlikte bu dergiyi çıkarıyorduk.

Kimler vardı?

Süreyya Duru, Atıf Yılmaz, Orhan Aksoy vardı. Orhan Aksoy aşk filmleri çeken ve solla ilgisi olmaya bir adamdı ama çok düzgün bir adamdı. Metin Erksan, Çetin Karamanbey, Halit Refiğ, Yavuz Özkan, Ali Özgentürk vardı. Bu son ikisi o dönem sinemaya giren genç yönetmenlerdi. Erdoğan Kar, Aydın Sayman, Muzaffer Hiçdurmaz, Umur Bugay Fevzi Tuna, Vedat Türkali ve ben bir arkadaşımızın yazıhanesinde toplanarak bu derginin nasıl çıkarılması konusunda toplantılar yapardık. Bu dergiyi örgütlenmek adına çıkarıyorduk. Bu çalışmalar sonunda, Set Derneği, Işıklandırma Derneği, Yönetmenler Derneği, Senaristler Derneği, Oyuncular Derneği, Kameramanlar ve Görüntü Yönetmenleri ve Figürasyon Derneği gibi altı derneğin kurulmasını sağladık. Bu derneklerin kurulmasında ben aktif olarak çalıştım ve Yönetmenler ve Senaristler Derneği'nin kurucusuyum. Üç yılda bu derneğin yönetiminde de yer aldım, sekreterliğini yaptım. O dönemden ben, Feyzi Tuna, Erdoğan Kar, Umur Bugay ve Aydın Sayman, Fevzi Tuna'nın Murat 124 arabasıyla derneğin dergilerini İstanbul'un çeşitli yerlerine dağıtır, bir sonraki hafta ise paralarını toplardık. Bu şekilde derginin yeni sayısını çıkarmaya çalışıyorduk. Dernekleri kurmamızın amacı sendikalaşmaktı. Bizim çalışma ortamımızda sendikayı ve sendikalı olmayı anlayacak veya bu alanda çaba sarf edecek insanlar azınlıktaydı. Biz bu insanları nasıl kazanacağımızı düşünmeye başladık. Önce bu insanların karınlarını doyurmamız gerektiğine hükmettik. Altı derneği bir çatı altında toplayıp bir bina kiraladık. Bu bina da Yunanistan Konsolosluğu'nun karşısında bir yerdeydi. Orada set işçileri ve figüranlara yönelik 30, 40, 50 kişilik yemek çıkarmaya başladık. Her gün değişik arkadaşlarımızı görevlendirmeye başladık. Ahmet Keskin diye bir arkadaşımız çok güzel balık buğulama yapardı. Bu şekilde insanları derneklere ve sendikaya yönlendirmeyi düşünüyorduk. İki yıl sonra 5 Kasım 1977'de Ankara yürüyüşünü başlattık. Bize en çok yardımı Köy-Koop yönetim kurulu üyesi Akın Birdal yaptı. DİSK genel başkanı Kemal Türkler'in çok büyük yardımlarını gördük, iaşe sorununu DİSK karşılamıştı.

Yürüyüşte meşhur sanatçılar var mıydı?

Yürüyüşe hemen hemen katılmayan yoktu. Bizim o dönem faşist diye nitelendirdiğimiz Serdar Gökhan, Tamer Yiğit katılmadı.

Tanju Korel katıldı mı?

Tanju Korel'i tam olarak hatırlamıyorum ama Tarık Akan'dan Tuncel Kurtiz'e, Aytaç Arman'a, Menderes Samancılar'dan Aysun Güven'e, Fatma Girik, Türkan Şoray'a kadar geniş bir katılım vardı. Hale Soygazi ve Semra Özdamar başı çekenlerden di. Kadir İnanır'ın sendikanın bir yıllık kirasını peşin ödediğini çok iyi hatırlıyorum. Bize çok yardımı olmuştur.

Yönetim nasıl oluş muştu?

Oraya gelmeden 1978'de biz Ankara yürüyüşünü yaptıktan sonra insanlar bu işkolunda bir şeyler yapılabileceğine inandı. Bu yürüyüş sendikalaşmada bize çok büyük katkısı olan iki kuruluşla DİSK ve Köy-Koop'la ilişkilerimizi geliştirmemizi sağladı ve arkadaşlarımızı motive etti.

Bu set işçileriyle ünlü sanatçıların birlikte yürüdüğü ilk etkinlikti değil mi.

İlk yürüyüştür. Sinemaya emek veren bütün sanatçıların da önünü açmıştır. Türk Sinemasında set teknisyenlerinin, figüranların hiçbir değeri yoktu, bu yürüyüşle birlikte onlar da seslerini duyurdu. Bu yürüyüş bize kenetlenmeyi ve dayanışmayı kazandırdı.

Ünlü sanatçıların katılımı kamuoyunu da etkiledi. Devrimci kesimi de etkiledi. Örneğin Ankara'ya girişten, meclise gidinceye kadar bizim korumamızı Dev-Genç üstlenmişti. Cebeci'de faşistler bize taş attılar ve bu sırada Türkan Şoray'ın gözüne taş isabet etti. Devrimciler bu saldırganları püskürttü ve biz yolumuza devam ettik.

Bizi mecliste temsil etmek üzere altı kişilik bir heyet seçildi. Bu grupta Fatma Girik, Türkan Şoray, Hakan Balamir, Arif Keskiner, Ali Özgentürk ve Yavuz Özkan vardı. O zaman meclis başkanı CHP Kars Senatörü Sırrı Atalay'dı ve Set Teknisyenleri Derneği'nin kurucularından Kadir Yılmaz'ın dayısıydı. Onun da katkılarıyla randevu aldık ve Meclis'e kabul edildik. Yürüyüş dönüşü sendikanın kurulmasını kararlaştırdık. Sendikanın kurulmasında bize en çok yardım edenlerden bir rahmetli Tuncer Kocamanoğlu'dur.

Senin Devrimci Yol'la bağlantın nasıl oldu.

Devrimci Yol'cu olmamda en büyük etken Mahir Çayan'a olan sevgimdir. Ben yaşça Mahir'den daha büyüğüm ama aklıyla bilgisiyle bizden daha büyük olarak değerlendiriyorduk onu. Fikirleri ve bize verdiği mesajları çok doğru olarak nitelendiriyorduk. Benden küçük bir insanın bana öğretmenlik yapmasını çok önemsemiştim. Yılmaz Güney ve Remzi Jöntürk'le de çalışmam önemliydi. Çünkü Yılmaz Güney bizim idolümüzdü. Sol düşünceyi Türk Sinemasına empoze eden ve sürdüren insandır. Bu bize çok fazla ivme kazandırdı, moral verdi. Daha önce de sol düşünceye meyilliydim ama siyasete ciddi bir şekilde dahil olmam Mahir Çayan sayesindedir. Ben öksüz büyüdüğüm için ezilmeye tahammül edemez, ezilenin yanında olurdum. Arkadaşlarım benim bağırarak, adeta insanları döver gibi konuştuğumu söylerler. Ben hayatım boyunca hep haksızlığa karşı sesimi yükselttim. Bu sinemada da böyle oldu. Gerektiğinde yönetmene bu insanlar senin kölen değil, böyle bağıramazsın diyordum. Ben sinemanın yönetmen yardımcısı, kameraman, set işçisi gibi her aşamasında çalıştım. Deyim yerindeyse çekirdekten yetiştik. Tırnaklarımızla kazıyarak bulunduğumuz yere geldik. Bu sert çıkışlarım nedeniyle çok fazla da iş alamazdım. Ben daha çok Mehmet Aslan, Remzi Jöntürk, Süreyya Duru gibi yönetmenlerle çalışırdım. Osman Seden'in 3-4 filmde çalışmışımdır. Osman Seden, Natuk Baytan, Berker İnanoğlu kayıtlı ve azılı MHP'lilerdir. Osman Seden Almanya'da eğitim gören Hitler hayranı bir adamdı. Her sabah Hitler selamı vererek sete gelirdi. Filmlerinde de ince ince mesajlar verirdi.

Yılmaz Güney solcu olarak bilinir. Peki, setteki tavrı sosyalist bir insan tavrımıydı? İşçilere nasıl davranırdı?

Hiçbir zaman ben Yılmaz Güney'in set işçilerine, kameramana veya ışık teknisyenlerine yukardan baktığını görmedim. Ancak Yılmaz çok zeki bir insandı ve karşısındaki insanlardan da aynı zekâyı bekler, söylediklerinin kolayca yerine getirilmesini beklerdi. İşçiler yapamadığında kızar ve hayali kemanını çalardı. En büyük özelliklerinden biri kızdığında keman çalar gibi yapmasıydı. Yılmaz Güney'in Türk Sinemasının değişmesine ve dönüşmesine çok büyük katkısı olmuştur.

Şimdi dernekler oluştu ve artık sendikalaşma yolunda ilerliyordunuz, sonra ne oldu?

Biz Yön-Sen olarak diğer derneklere sendika kuruluşuna katılıp katılmayacaklarını soran bir mektup yazdık. Diğer beş dernekten bu konudaki cevaplarını istedik

Sen o zaman yönetimde miydin? Başkan kimdi?

Ben Yön-Sen genel sekreteriydim. Başkan Atıf Yılmaz'dı. Fevzi Tuna, Umur Bugay, Orhan Aksoy, Erdoğan Kar ve Aydın Sayman diğer yönetim kurulu üyeleriydiler. Mektubun cevabı biraz gecikmeli olsa da gelmeye başladı. Kameramanlar Derneği hariç katılacaklarını söylediler. Kameramanlar Derneği'nin o zamanki başkanı MSP'li Özdemir Öğüt'tü. Başkanın altındaki Orhan Kapkı, Kaya Ererez, Hüseyin Özşahin gibi arkadaşlarımızın baskılarıyla gecikmeli de olsa onlar da katılacaklarını söylediler. 1978 Ocak ayında biz sendikayı kurduk. Kurucular arasında Cüneyt Arkın da vardır. Diğer kurucular arasında Şerif Gören, Mevlüt Ekinci, Tarık Günlü, Aytaç Arman, Atıf Yılmaz, Semra Özdamar, Yavuz Özkan, Kaya Ererez vardı. Sendikanın kurucu başkanı Mevlüt Ekinci'ydi. Yönetim kurulunda 12, yürütme kurulunda 7 kişi vardı.

Mevlüt Ekinci, Semra Özdamar'ın yönlendirmesiyle özellikle TKP'lileri sendikaya üye yapmaya başladı. Sete, ışıklandırmaya kendi yandaşlarını almaya çalıştı, biz bunlara kaşı çıkıyorduk. Ben Muzaffer Hiçdurmaz ve Erdoğan Kar bu duruma karşı çıkanların başındaydık. Aydın Sayman, Şerif Gören ve Umur Bugay da karşı çıkanlar arasındaydı. Bu şekilde devam etti. Fakat biz bu arada Devrimci Sağlık-İş'teki arkadaşlarla, özellikle Doğan Halis'le iyi ilişkiler içindeydik. Arap Sedat (Şeyhoğlu) diye bir arkadaşımız vardı. Hasan Basri Çıplak ve İlbank-İş'ten Sait Karakaş adlı arkadaşlarımız da bizimle ilgileniyordu. İlbank-İş'te Nusret Önsüer vardı. Bu arkadaşlarımızın da yönlendirmesiyle TKP'nin etkisinden uzaklaştık. Bu anlamda büyük mücadeleler verdik. Devrimci Sağlık-İş'teki ve diğer sendikalardaki arkadaşlarımız bize büyük destek verdiler. 1 Mayıs kutlamalarında güvenlik kolluklarımızı Devrimci Sağlık-İş'teki arkadaşlarımız vermişlerdir. *Devrimci yol* dergilerini ve yayınlarını Sait Karakaş bana verirdi. Kültür işleri sorumlusu bendim.

'76-77 1 Mayıs kutlamalarına biz kitlesel olarak Sinema Emekçileri pankartıyla katıldık. Yüksek bir katılım vardı. Sine-Sen o zamanlar yoktu. 1977 kanlı 1 Mayıs'ında biz kürsünün önündeydik. Tarık Akan, Semra Özdamar, Aysun Güven, Hale Soygazi ve Fatma Girik bizimle birlikteydi. DGM'ye Hayır mitinglerine biz en önde katılırdık.

1980'e gelinceye kadar çeşitli eylem ve mitinglere katıldık. Mitinglere Dev-Genç'le birlikte katılıyorduk. Onların arkasında ve Yazarlar Sendikası ile birlikte yürürdük.

Dev-Sol ayrılığı sizi hiç etkilemedi değil mi?

Bizim içimizde Dev-Sol'cu yoktu. Bu nedenle hiç etkilenmedik. Ayrılık sonrası düzenlediğimiz mitinglerin çoğunda ben görevliydim. Pınarhisar mitinginde ses düzenini ben ayarlayacaktım. Ses düzeneğini başka arkadaşlar getirmişti başarılı olamadık. Sedat Şeyhoğlu, Çetin Uygur ve Doğan Halis bana bundan sonra ses düzeninden sen sorumlusun dediler. Ses düzeneğini İleri Müzik-İş sendikasından alıp, devrimci olmayan AP'li Yılmaz Kanat adlı bir arkadaşımın minibüsü ile Gebze'ye götürüp Gebze mitingini yaptık. Mitingin ses ve anons sorumlusu bendim. Sunumları ben yapmıştım. Yılmaz Kanat bizim mitinglerimize de katılıp, AP'li olmasına rağmen hoşuna giden konuşmaları takdir edip alkışlayan bir arkadaşımızdı.

Sine-Sen'deki seçimi almadan önce İlbank-İş'te biz yönetimi nasıl alırız diye bir toplantı yaptık. Şu anda Almanya'da yaşayan ve Devrimci Yol tarafından sinema sektöründe görevlendirilen Mehmet Arif Özselen diye bir arkadaşımız vardı. Yılmaz Güney'in firmasında çalışıyordu. İlbank-İş'teki toplantıda 3-5 ay bu yönetimi nasıl alırız diye çalışmalar yaptık. Doğan Halis bize bu kadar hızlı gitmeyin, sonra hüsrana uğrarsak bu şeyin altından kalkamazsınız dedi. Ben de biz bu işe baş koyduk, bu işi alırız demiştim. Sesim her zamanki gibi yüksek perdeden çıkınca arkadaşlar biraz yavaş diyerek beni uyardılar. Biz yine de bildiğimizi yaptık ve Küçük Sahne'de, Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu'nda toplanan genel kurulda 35-40 oy farkla yönetimi aldık. Karşımızda size garip gelebilir ama TKP-Aydınlık ittifakı vardı. Onları destekleyenlerden biri de Erden Kral'dı. Erol Bayraktar ve Cüneyt Arkın da onları destekleyenler arasındaydı.

Bizi destekleyenler: Fatma Girik, Türkan Şoray, Aytaç Arman, Hale Soygazi, Aysun Güven, Tarık Akan çalışmalarıyla kazanmamızda etken oldular. Bilhassa set teknisyenleri arasında çok örgütlüydük. Yıldızlar oy kullanma sonrasında sendikaya uğramadılar. Biz sendikayı emekçilerle götürdük. Aidat almak için bile onların ayaklarına giderdik. Örneğin oyuncular sendikasının sekreteri Orhan Gencebay'dı. Etiler'de evi ve stüdyosu vardı. Aidat almaya ben giderdim ve hiçbir zaman cimrilik yapmaz fazlasıyla ödeme yapardı. Sendikaya çok destek olmuştur. Kadir İnanır genel kurula katılmamıştı, film çekimi vardı ama destek mesajı göndermişti. 2 Şubatta yönetimi devraldık.

Bizim genel başkanımız Arif Ziya Ozangil, Genel Sekreter Mehmet Arif Özselen, üyeler Ahmet Keskin, Necmettin Çobanoğlu, Halil Dede, Erol Batıbeki ve Şeref Yılmaz'dı. Yönetim Kurulunda da Şerif Gören, Gani Turanlı, Hüseyin Özşahin, Güler Ökten gibi arkadaşlarımız vardı. O dönem sendika kurulduktan sonra Kütahya'nın Tavşanlı ilçesinde Maden filmi çekildi. O filme ekibi biz verdik. Set ekibi, kameramanı biz temin ettik ve takım sözleşmesi yapıldı.

Sonra Fatsa Şenliği'ni destekledik. Sokak gösterilerinde tecrübesi olan ben ve Yahya Ay diye bir arkadaşımız vardı. Yahya da Yılmaz Güney'in ekibindeydi.

Fatsa ile ilgili olarak seninle ilişkiyi kim kurdu?

Bize sendika olarak davetiye gelmişti. Devrimci Sağlık-İş'teki arkadaşlar Fatsa Şenliği'nde sosyal içerikli filmler göstermek istiyorlar, sendika olarak bunu siz organize etmek ister misiniz, diye sordular. Biz de yaparız dedik. Bu ilişkileri biz Doğan Halis ve Sait Karakaş vasıtasıyla kuruyorduk.

Size böyle bir teklif geldi ve siz de bu teklifi olumlu buldunuz ama hangi filmleri göstereceğinize nasıl karar verdiniz?

Filmleri biz belirledik. Biz Yılmaz Güney filmleri ve sosyal içerikli filmler olmalı dediler. Kadir İnanır hem Fatsalı, hem de sinemacı olması hasebiyle davet edilmediği için çok sitem etmişti.

Kadir Fatsa'ya gelmemişti. Ben Fatsa'da Kadir'in ağabeyini ziyaret ettim. Bana yemek yedirdi, çay ısmarladı. Kadir sine-

madan birilerinin gitmesini istiyordu. Biz de sendika olarak buna karşı çıktık. Oraya starlar giderse şenliğin içeriği değişir diye kaygılanıyorduk. Arkadaşlarımız da bize bu tür telkinlerde bulundular. Biz onun için film götürüp, sendikayı temsil etme kararı aldık.

Hangi filmleri seçtiniz?

Sürü, Umut, Ağıt, Kara Çarşaflı Gelin, Hudutların Kanunu gibi filmleri götürmüştük. Bir de kısa metrajlı Saççı Adam ve Balyoz filmlerini götürmüştük. Bunları üç sinemaya paylaştırdık. Ben sinemanın birinde filmi başlatırken makiniste talimatlar verip sansürsüz oynatmayı sağlıyordum. Bazı filmler büyük bobindi ve bobin bitmeden ara vermeyin dedim. Arkadaşlar da sağ olsunlar bu talimatlara uydular. Birinci kısım bir yerde oynarken ikinci kısım başka bir sinemada oynuyordu. Sinemalar arası taşıma işinde de yanıma bir arkadaş ve araba verdiler onunla bu işi başarılı bir şekilde gerçekleştirdik.

Sinemalar doluyor muydu? İzleyici var mıydı?

Hiçbir sinemanın boş kaldığını görmedim. Arka tarafta belki bir sıra boş kalmış olabilir ama doluyordu. Sokaklarda da film gösterimi yaptık. Fatsa da bir caddeye Çamura Son kampanyası sonucu taş döşenmişti. Arka mahallelerde bir caddeydi. O caddede öğretmen bir arkadaşın evinden elektrik alarak seyyar makine ile iki kısa metrajlı filmi arka arkaya ekleyerek bir gösteri yaptık. Gösteride evlerin pencereleri ve cadde hıncahınç doluydu. Herkes yere oturdu ve gösteri süresince ayağa kalkmadı. Kısacası sokak sineması yapmıştık. Bu konuda daha önce Yeraltı Maden-İş'te işçilerin yeraltında çekimlerini yaptığım için tecrübem vardı. Bu gösteri başarılı olunca köylülerden talepler gelmeye başladı. Örneğin Çamaş köyünden öğretmen, muhtar ve öğretmenin eşi benden gösteriyi Çamaş'ta yinelememi istedi. Ben buna karar veremeyeceğimi, tertip komitesinin karar verebileceğini söyledim. Sayın belediye başkanına ve tertip komitesine başvurmalarını söyledim. Lise müdürü bir arkadaş (Mustafa Ünüvar) vardı, biz onun evinde kalıyorduk. Mustafa Bey'in önerisiyle başkana gittiler ve başkan gösteriye izin verdi. Bize bir araç tahsis ettiler. Filmleri ve makineyi yükleyerek köye

gittik. Akşamüzeri *Umut* filminin devamında ise iki kısa metrajlı filmi gösterdik. Köylüler çok memnun oldu ve herkes bizi tebrik etti. Öpücük yağmuruna tuttular. Çok duygulanmıştım. Çok yorulmuştuk ama karşılığında o insanların gösterdiği ilgi bizi mutlu etmişti.

Fatsa'dan sonra Ordu'da fındık mitingi yapıldı ve mitingin ardında Ordu'da bir Fındık Festivali yapılması gündeme geldi ama vali Reşat Akkaya buna izin vermedi.

Bu gösterileri daha önce 1978-79 da Aşkale, Yeniçeltek ve Hekimhan'da da yapmıştık. Sendikanın ön büyük etkinliklerinden birisi bu tür gösterileri halka sevdirmek ve yaygınlaştırmaktı. Bunu yürütme ve yönetim kurullarında tartıştık. Bazı arkadaşlar buna karşı çıktılar ama daha sonra ikna edildiler ve kararlar büyük çoğunluklarla alındı.

Neden hayır dediler?

Bu yükün altından kalkamayacağımızı düşünüyordular. Bizim sloganımız "Devrimci Sinema/Halk İçin Sinema"ydı. Arkadaşlarımızın çoğu günlük yaşadığından, belli gelirlerden yoksun olduklarından bizim için büyük bir sorun yoktu. Gittiğimiz yerlerde karnımızı doyuruyor, ihtiyaçlarımızı karşılıyorlardı. Bu dayanışmayla gösterilerimizi yapıyorduk. Bizim işimiz inşaat sektöründeki gibiydi. Bir ay kazanır üç ay yaşardık. Ya da bakkala, kasaba yazdırırdık. Arkadaşlarımız bu yükü kaldıramayacağımızı düşündüler ama biz başardık. Bu başarı dayanışmayla gerçekleştirildi.

Biz devrimci sinema, halk için sinema sloganını hayata geçirdik diye düşünüyorum. Bunu dernekler ve sendika sayesinde gerçekleştirdik. Sendikanın bunca yıl ayakta kalmasının nedeni de temsil ettiği insanların buna inanmasıdır. 12 Eylül sonrası Zafer Aygen set teknisyeni olarak sektöre girdi ve sendikayı sahiplendi. Biz 1991'de sendikayı kayyumdan teslim aldık. Biraz önce bahsettiğim Yılmaz Kanat'ın AP'li olmasına rağmen bürosunda bize bir yer ayırarak sendikayı sahiplenmesi önemlidir. Daha sonra ANAP'a geçmesine karşın desteklerine devam etti. Bu arkadaşlarımızın iyi ilişkiler kurmasından ve iyi işler yapmasından kaynaklanıyor. Doğru politikalar önermelerinden kaynaklanıyor. Teorin doğru olsa bile onu uygulayan insanlar

doğru işler yapmazsa teori hayata geçmez. Sendikanın Türk Sinemasının dönüşmesinde çok büyük katkısı vardır. Bizim onursal başkanımız Rauf Ozangil eski eczacı kalfasıdır. Adana'dan gelip 30'lu yaşlarından 72 yaşına kadar yani 42 yaşındaki adamı Devrimci Yolcu yaptık. Bu önemli bir olaydır. Adam 42 yaşında devrimci yolcu oluyor, işkenceye maruz kalıyor ve asla arkadaşlarını satmıyor. Biz bir binanın en üst katını Sine-Sen olarak seminer salonu olarak kiraladık. Set işçilerini, ışıkçıları ve bazı figüranları toplardık, her hafta Nusret Önsüer orada bize seminerler verirdi. 40, 60, 100 kişi toplayabilirdik. Bu seminerler sendikacılık ve işçi hakları konusunda olurdu. Bu toplantılara Sait Karakaş'ın da katıldığını biliyorum.

Biz Kemal Keleşoğlu sayesinde (Sine-Sen'in de avukatıydı) TRT'de *Yorgun Savaşçı* filminin çekimini durdurduk yani grev yaptık. Bu çok önemli bir olaydır. Sonra masaya oturduk ve sözleşme imzaladık. Yine Kemal Keleşoğlu ve Sine-Sen sayesinde mahkeme kararıyla sosyal sigorta hakkımızı kazandık. Biz bar çalışanları ve genelev kadınlarıyla aynı işkolunda, 17. işkolundaydık. Sendika kurduğumuzda gelip bize üye olabilirlerdi. Yine 1978'de 10 yıl geriye dönük sigorta borçlanması hakkını kazandık. Bu hakları Sine-Sen kazandı ama avukatımız Kemal Keleşoğlu idi. İstanbul'da yolu hukuktan geçen hiçbir Devrimci Yolcu'nun Kemal Keleşoğlu ile tanışmaması mümkün değildi. Bütün sendikalara yardım etmiş, hatta cebinden para harcamıştır.

Necmettin Çobanoğlu

Önce sizi tanıyalım.

Benim biraz çetrefilli bir hayatım var, uzun bir hikâye. Sinema sektörüne ofisboy olarak başladım. Sonra sette çalışmaya başladım. Bir ara dublörlük yaptım. Böyle bir düşüncem yoktu ama... İstanbul'a çok küçük yaşta geldim. Neredeyse kısa pantolonla bu mesleğe başladım. Okuma sevdamı sağ olsun dedem mahvetti. O yüzden torna tesviye üzerine sanat okuluna gittim. O mesleği sürdürmek istedim. Sevdiğim bir meslekti, fakat olmadı. İstanbul'a geldiğim zaman iş imkânı olmadı. O zaman Balat, Ayvansaray, Halıcıoğlu'nda torna-tesviye işine girmek için çok iş aradım ama bulamadım. Bir gün arkadaş çevresiyle Beyoğlu'nda gezerken meşhurların da gelip gittiği Artistler Kahvesi'nde buluştuk. Oraya gidip geliyorduk. Oyuncuları görünce biraz sempatik geldi, rahatladım. Halamın rahmetli kocası vardı, Erzurumlu. Uğrar Film diye bir şirkette eleman aranıyormuş, orada ofisboy olarak işe başladım. Bana çok güveniyordu, banka işlerini filan yapıyordum. O arada bir film çekimi vardı. Film çekiminden bir arkadaş filmden ayrılmış, adam ihtiyacı var diye beni sete gönderdi. Dedim ki tamam, benim çalışma alanım belli oldu. Set çalışması öyle başladı. O film bittikten sonra film yazıhanesinde çalışmam devam etti. Orada dürüst olmanın getirdiği avantajlar beni farklı bir yere taşıdı. Uğur Film'de bir film çekiliyormuş, elemana ihtiyaç olmuş. Beni tavsiye etmişler. Ben Uğur Film'e başladım, uzun süre orada çalıştım. Fatma Girik, Türkan Şoray, Hülya Koçyiğit gibi sanatçılar... Erkek oyuncular da var, çok dublörlük yaptım. Kendimi o alanda sevdirdim, neredeyse popüler oldum. Çok emek verdim. Hayat böyle devam etti.

Sonra Sine-Sen ile yollarınız nasıl kesişti?

Bizim Yeşilçam o kadar acımasız bir alan ki, gerçekten çok nadir akıllı, topuyla tüfeğiyle olan film şirketi vardı. Tesadüfen film yapımcısı olmuş insanların daha çok olduğu bir alan. Ben de Uğur Film'e başladığım zaman gerçekten orası bir okul gibiydi. Sektör çalışanları bizi acayip bir şekilde kıskanıyordu. Senaryo okumadan sette çalışmıyorduk. Hatta dalga geçiyorlardı, set işçileri senaryo mu okur diye. Ama bugün hâlâ, bırak set işçisini, görüntü yönetmeni, oyuncular bile senaryoyu okumuyor eğer sesli çekilmiyorsa. Bu acımasızlık ne? Sosyal hak yok, sigorta yok, çalışma saatin belli değil, gecen gündüzün belli değil. Ben dublörlük yaptığım zaman sakatlanmış olsaydım, engelli olarak ailemin katkısı ile yaşayacaktım. Sektörden ve bulunduğum işten beslenmem mümkün değildi. Çünkü çok arkadaşımız bu şekilde kaybolup gitti. Zaman zaman birlikte hareket etmekle ilgili sohbet ederdik. Birkaç defa deneme oldu. Ben askere gitmeden evvel Film-Sen kuruldu. Sine-İş diye bir sendika kurulmuştu. O zaman sektörde daha yeniydim, tanımıyordum, bilmiyordum. Bir de korkuyorduk. Acar Film grevinde bir arkadaşımız grevde görevliyken bir faşist tarafından öldürüldü. Biz o dönem yanlış bir işkoluna adapte olmuşuz. Bundan dolayı toplu sözleşme yapılamadı biz aforoz edildik. O sırada tasfiye edildi. O dönem Uğur Film'de 4-5 yıl çalıştım. Lütfü Akad, Memduh Ün, Atıf Yılmaz, Metin Erkan, Şerif Gören, Zeki Ökten... Tabii Yılmaz Güney, benim çok önemsediğim insanlardan bir tanesi. Okulda öyle bir öğrenim göremezsiniz, bir okul gibiydi. Gerçekten yoktan var ediyordun. Teknolojik imkânlar yok. Film-Sen kuruldu, İlk toplu iş sözleşmesi orada yapıldı. Yılmaz Güney'in Yumurtalık Hâkimi sürecinde Şerif Gören film çekmeye gidince dediler ki, bak Şerif Gören film çektirmek için sendika kurdu, şimdi gitti yönetmenlik yapıyor. Biz profesyonel değiliz, amatör olarak zaten bu işler yürüyor. İnsanların çalışıp hayatını sürdürmesi gerekiyor, öyle düşünmüyoruz. Ama o güçbirliğini yok etmek için araya böyle parazitler giriyordu ve bizim bütün hikâyemizi yok ediyordu. Sonra süreç sürüncemede kaldı. Baktık olmuyor, o zaman dedik ki her meslek branşı kendi içinde dernek kursun. Film-Gör, set içileri, ışıkçılar, kameramanlar... Dernekler oluştu. O arada sosyal haklar olmadığı için, sansür belası da başımızda zaten... Düzgün çekilen filmler sansürden geçmiyor. O zaman Ankara yürüyüşü tertiplendi.

O çok ciddi bir işti sansüre karşı...

O yürüyüş gerçekten Türkiye'de hükümeti düşürdü. Basit gibi görünüyor ama çok önemli bir eylemdi. Dünyada da sayılı eylemlerden bir tanesi.

Bir süre önce yıldönümüydü.

Evet, sinema işçileri topluca yürüdü. Orada komik şeylerle karşılaşıyorsun. Demokratik mücadelenin ölçütüne bakmadan, orada MHP'lisi, herkes var. Biz Ankara'ya giderken ülkücüler tarafından birkaç yerde taşlandık. Halbuki o yürüyüşün içinde kendi yandaşları da vardı.

Sonuçta sosyal haklarla ilgili...

Garip bir ülkeyiz. Hiçbir şeyi tanımlamadan böyle garip davranışlar gösteriyoruz. Gelişmelerin önünü tıkıyoruz. Sine-Sen o emeğin üzerinden inşa edildi.

İlk kuruluşunda kimler vardı, hatırlıyor musunuz?

Aydın Sayman, Cüneyt Arkın, Yavuz Özkan, Mevlüt Ekinci, Zafer Par, Nejat Van ya da Mustafa Van kardeşlerden biri vardı. İstanbul'da ikamet eden insanlar vardı, çünkü bir evrakın gelmesi 45 gün sürüyordu. Sağ olsunlar, böyle bir şeye öncülük etmiş oldular. Fakat orada asıl örgütlenmenin kemiğini oluşturan ve bu süreci asıl tetikleyen set işçilerinin kavgasıydı. Biz 42 set işçisiydik, birbirimizle kavga ederek gece gündüz toplantı yapıyorduk. Bir arkadaşımızı ikna edemedik. Hiçbir yerde içki içmeyeceksin, kumar oynamayacaksın. Çünkü bu beş yüz metrekare dediğimiz yerde her türlü şey var. Parayı cebine koyduğun yerde hemen harcayacağın yer var. Onu disipline etmek zorundaydık. Bir karar aldık ve o kararı uyguladık. Bir tane arkadaşımız rahmetli oldu, İsmail Küynem, bir tek onu ikna edemedik. Çünkü her gün kumar oynuyordu. Ben müptezelim diyordu, serbest bıraktık artık onu. O tip şeylerle uğraşırsan, yapacağın şeyleri engellersin. Sine-Sen böyle kuruldu ve uzun süre ciddi şeyler yaptık.

DİSK'e katılma kararını nasıl aldınız?

Biz 1976-77 1 Mayıslarına da bağımsız olarak katılıyorduk ama sendikamız yoktu. Sinemacılar olarak katılıyorduk. Hatta

katıldığımız fotoğraflar hâlâ gösteriliyor. Solda duran, daha ciddi bir konfederasyona katılmamız gerekiyor. Haklarımızı destek alarak kazanmak için. İlk başvurduğumuz zaman sağ olsunlar hemen kabul ettiler. DİSK'ten hiç kopmamış gibiydik zaten ama böyle katılmış olduk. Kâğıt üzerinde de resmî oldu iş. 12 Eylül'e kadar güzel şeyler yaptık. 12 Eylül sürecinde ben yürütme kurulundayım. Darbede bizi de içeri aldılar. Kötü bir süreç yaşadık.

Sınıfla buluşmayı hedeflediniz mi yoksa hayat mı sizi sınıfla buluşmaya itti?

Kendimi de içine katarak söylüyorum, böyle boş, dünyadan haberi olmayan bir insan topluluğu, artist olmaya gelmiş... Arkadaş artist olmaya gelmiş ama hamal oldu diye takılırdık. Sınıftı, bilinçti, örgütlenmeydi, böyle bir dünyası yok insanların. İşçi gerekiyor, hamallık yapıyorsun, bir minibüse doluşuyorsun, setlere gidiyorsun. Benim şansım, çok iyi bir yerde işe başladım. Diğer arkadaşlar keşke biz de sizin gibi çalışsak diye bizi kıskanırlardı. Sine-Sen'in mevcut oluşumunda örgütlenme hedefi koyarken İtalyan Sinemasını çok baz almıştık. Sicilyalılar hâkimdi bütün sendikal faaliyetlere. Onların örgütlenme sürecinde 17 kişi ölmüştü İtalyan sinemasından. Biz onların tüzüklerinden yola çıkarak sözleşme oluşturduk. Bizim yerleşik çalışma alanımız olmadığı için öyle toplu sözleşme imkânımız yok. Sadece stüdyolarda toplu sözleşme şansın var. O da çok kısa sürdü. Hızlı bir şekilde ilerlerken 12 Eylül'ün gelmesi her şeyi engelledi. Onlar 10 saat üzerinden çalışıyorlardı. Geliyorsun, geldiğin yerde işe başlamıyorsun, başka bir yere gidiyorsun. İtalya'da şöyle yapıyorlardı, geliyorsun, yarım saat gidiş yolu, yarım saat dönüş yolu, 1 saat yemek molası, 8 saat de bilfiil işini yapmak... Biz de bunu uyguladık.

Bu çok ciddi bir gelişme.

Hatta Sosyal Sigortalar ve Çalışma Bakanlığı'ndan, siz kimsiniz, kanuna karşı geliyorsunuz diye tepki gelmişti. Biz de izah ettik. Olumlu karşılayan müsteşar filan vardı ama hâlâ da tepki gösteriyorlardı. Kanunda olmayan bir alana başka bir kanun uyguluyorsunuz. Ama iş alanı ve tanımı da belli olmadığı için anlata anlata... Maalesef bunları yaşadık. Çok komik bir şey de

yaşadık. Biz 31 nolu işkolundayız, bütün seks işçileri de bizimle aynı çalışma kolunda. Bize o zaman dava açılmıştı, rahmetli Orhan Apaydın bizim avukatlığımızı üstlenmişti. Gerçekten çok değerli bir hukukçuydu. Demirel Hükümeti döneminde bir toplantıya gittik. Bakan, müsteşar ve müsteşar yardımcısı, sinema sektöründen insanlar vardı. Oradaki en genç insanlardan biri bendim. Gani Turanlı, Atıf Yılmaz da vardı toplantıda. Bakan, kerhane çalışanlarının sizin işkolunuzda olması neden sorun olsun, onlar da estetik olarak vücut sergiliyorlar dedi. Benim acayip kanıma dokunmuştu, hemen tepki gösterdim. O zaman sizin eşiniz de bizim işkolundan dedim. Orada ortalık karıştı. Orhan Ağabey, oğlum nereden aklına geldi dedi. Adam bizi o kadar aşağıladı ki, hayat kadınlarının bizim işkolunda olmasını veya o acımasız dünyada çalışan kadınları aşağılamadım ki. Kültür-sanat gibi soylu bir alana ben soysuz olarak bakmıyorum. Onların genel hizmetlerin içerisinde olması gerekirken, yasa koyucuların buraya koyması büyük bir terbiyesizlik. O bakan gibi düşünmüşler çünkü.

Çünkü onları aşağıladığı için, öyle bir mantığa sahip olduğu için size de öyle bakıyor.

Bizim kadınlarımız orospu affedersin, biz de pezevengiz. Gidiyorsun Anadolu'ya, çadır tiyatroları oluyor ya garip, insanlar askeriyeye gidiyor, para kazanıyor. Şantöz kadın iç çamaşırlarını çıkartıyor vesaire... Tiyatro, sinema ve sanata öyle bakan, öyle anlayan insanlardan dolayı böyle bir şey oluyor. 12 Eylül'de de aynı şeyi yaşadım. Ben elektrikli işkence görürken, polis de bana aynı şeyi söyledi. Seni hadım edeceğiz, Türkan Şoray'ı, Fatma Girik'i de biz düdükleyeceğiz dediler. Dilim varmıyor söylemeye, büyük hakaretler ediyorlardı. Penisimden elektrik verilirken böyle aşağılık şeyler söylüyorlardı. O yüzden biz örgütlenme sürecinde çok düşünerek adımlar attık ve çok doğru şeyler yaptık. Gerçekten çok şey hallettik. Bugün tabela olarak Sine-Sen duruyor, en azından ilkeleri devam ediyor. Eğer o örgütlenme ruhunu benimseyip Sine-Sen'i sahiplenirsek kaldığı yerden devam edecek.

Barış Davası ve Aydınlar Dilekçesi var biliyorsunuz, burada sizin de imzalarınız var. Oradaki tavır ve davranış neye hizmet ediyordu? Bilinçli bir tercih miydi? Magazinsel şeyler de var biliyorsunuz. Hiç farkında olmadan imzaladık diyenler de vardı.

Var, örnek vereyim, bir tanesi İbrahim Tatlıses. Kooperatife üye kaydedecekler diye imzaladığını söyledi. Buna benzer insanlar çok var.

Bunu size yapılmış bir haksızlık olduğu için onu da açığa çıkarmak...

Orada doğru bir tavır koymuşsun, seni ciddiye almıyorlar. Orada aydınlanmanın önünü tıkayacak bütün engellerin önünde biz varız zaten. Onun için biz aforoz edildik, şu anda da ben yasaklıyım. Bizim aydın dediğimiz tayfanın da hatası büyük. Bir kişi, bana bilmem ne verecekler diye imzalattılar dediği zaman sana öyle bakıyorlar. Hayatın içinde böyle münferit şeyler çıkabilir, herkes bu davaya farklı bakabilir, korkabilir. Ama kalkıp da seni aşağıladığı zaman cevabını da alıyordu. Ama toplum bunu bilmediği için, insanlar onları çok değerliymiş gibi algılıyordu. Kasette de böyle, kitapta da böyle. İnsanların bunu yaptığı halde, yapmamış gibi başkalarını suçlaması kötü. Celal Doğan'ın Antep Belediye Başkanı olduğu dönemde söylediği şeyden çok etkilenmiştim. Her şeyin korsanı olur da kitabın korsanını ben ilk defa gördüm, Antep sokaklarında bir daha böyle bir şey göremeyeceksiniz demişti. Hakikaten öyle oldu ama Celal Doğan'ı belediye başkanlığından aldılar. Hayat böyle bir şey, akan suyun önünü tıkamak için biz bir şeyler yapıyoruz.

Sistem de yapıyor ama bizim de yaptığımız şeyler oluyor.

Son seçim için söylüyorum, Alper Taş başkan olacak diye, Dev-Yolcu diye, Cihangir sosyetesi ve bazı solcular oy vermedi.

Aydınlar ve Barış ve Davası'ndaki ilkesizlikle buradaki ilkesizlik aynı. Neden, çünkü o benden değil. Ama hayat böyle değil yani. O süreçte çok incindik, çok da darbe yedik. Bu ülkede sosyalist olmak çok kolay bir şey değil. Hele Dev-Yolcu olmak hiç kolay değil. Türkiye'nin en önemli örgütü, hâlâ peşindeler, hâlâ bitmeyen davaları var. İnsan onur duyar, gururlanır. Biz.. kendi ürettiğimiz teşkilatı yok etme... ÖDP de öyle gitti. Çünkü içindesin görüyorsun. Ben de sosyal hayatın en derin olduğu yerdeyim, sinema sektöründen geliyorum. Türkiye'nin her yerini karış karış biliyorum. Batı ülkelerine gittim. Gördüğüm her şeyi irdeliyorum. Bu dünyaya çok az geliyoruz ama bu toplumda

çok görünüyoruz. Ama bizim sevdamız devam ediyor. Yaşar Kemal'in davasında da imza verdik, DGM'de yargılandık.

Aydınların 2. Davası.

Evet, ben de mahkemeye gittim. Yargıç elini cebinden çıkar dedi. Beni neden buraya getirdiğinizi bana açıklarsanız çıkarırım dedim. Mahkeme üç ay sonraya ertelendi dedi. Seni oraya getiren adam bile senin oraya neden geldiğini bilmiyor.

Dev-Yol'a sempati duydunuz mu?

Evet. Hep sempatizandım zaten. 12 Eylül döneminde de çok hırpaladılar. Karşı binada bir sözleşme yapacağız. Er Film var, Berker İnanoğlu. Arif Özserin'le birlikte gittik. Adam 14'lü silahı masaya koydu, buna konuşun dedi. Herkes birbirini kendi malıymış gibi kullanıyor. O gün pazartesiydi, çarşambaya gün verdik, biz de aynı şekilde silahlı gittik. Silahı çıkmadı. O sırada oranın set amiri bir arkadaşımız geldi. Önünü ilikledi. Biz o insanlar için sözleşme yapmaya gitmişiz, seni o hareketiyle orada yok ediyor. Sonra Dev-Yol terör estiriyor diye buradaki sokaklarda söylentiler yayılmaya başladı. O zamanki Sine-Sen Genel Başkanı Rauf Ozangil. O dönem erotik filmler çekiliyor, biz de DİSK örgütlenmesinde, Trakya'dan Hakkâri'ye nerede çekiliyorsa erotik film çekenleri buluyorduk. Diyorlar ki Rauf Bey gelsin, bizi kurtarsın. Emniyet Müdürü diyor ki bizim yapacağımız işi siz yapıyorsunuz, teşekkür ederiz. Biraz önce dediğim gibi bizi biz engelliyoruz, hâlâ aynı şey devam ediyor.

Fatma Girik'i anmadan geçemeyeceğim. Barış Davası'nın tutuklularının görüş günü cumaydı. Onlara yiyecek de alınıyordu, onlar biraz daha torpilliydiler Metris'te. Türkan Şoray ve Fatma Girik'i çok takdir ederdik. 15 günde bir gelip yiyecek getirirler, destek olurlardı. O dönemde Türk Sinemasındaki kadınlar arasında Fatma Girik'in yeri biraz daha farklıydı galiba değil mi?

Onun gibi insan az yetişir. Keşke onun gibi üç dört tane daha insan olsaydı. Türkan Hanım da yine daha iyi ama diğerlerine bakınca, sektörde hiçbir zaman kimsenin yanında olmamışlardır. Fatma Girik başka, çok sosyal bir kadın. Hastaneden çıktı, Bodrum'da şu anda. Ben onu ablam gibi görüyordum. Bensiz bir yere gitmezdi filmde çalışırken, harbi bir kadın.

Sine-Sen içinde de sol içindeki ideolojik ayrılıklar oluyor muydu?

Oluyordu mutlaka, olmaz mı? Politik ayrışma değildi çünkü zaten örgütlenme sürecinde yüzde yetmişi zaten korkan insanlar. Çoğu o korkudan zaten senin yanına ilişmiştir.

Genel olarak Türkiye'de de bir sol dalga var ve Dev-Yol güçlü.

O güç olmasa, Aydın Sayman, Arif Özserin... Emekleri çoktur. Bir ara mektepli-alaylı kavgası çok oldu. Bizim asalak topluma değil, akla ihtiyacımız vardı. Bu iş akılla yapılan bir iş. Getir götür ile istihdam ettiğin adamla yapacağın iş değil bu. Hamaliye ayrı. Bazen bizim insanımız karıştırıyor. Masa sandalye taşımak, onlar çok ayrı şeyler. İşin tekniğine geldiğin zaman hemen her şey değişiyor. Kolektif çalışıyoruz, ama örgütlenmeye geldiğimiz zaman kolektif olamıyoruz. Bunun nedenlerini çok tartıştık. Bizde o hiyerarşi çok absürd bir şekilde görülüyor. Herkes benmerkezci bir şekilde hayata bakıyor. Öyle olunca hatlar yerine oturmuyor. İş örgütlenmeye gelince sendikayı sanduka, mezar olarak gören insanlar bu süreci zora sokan insanlar. O devrimci ruhla yaklaştığın zaman bunlar çözülüyor. Amerika'daki kamyoncu sendikası var. O anlayışı biz uygulamasaydık, kesinlikle örgütlenemezdik.

Bir de mafya var değil mi Yeşilçam'a çok yakın. Bütün gazino kralları mafya. Doğal olarak bu sektöre de yansımıştır diye düşünüyorum.

Bir yasa, kanun yok. İşin özü orada.

Mafyatik bir örgütlenme.

Örgütlenme modeli öyle işte. Öyle olmasaydı Sine-Sen'in olması mümkün değildi. Hâlâ dizilerde çalışılıyor. Dünyada böyle aşağılık bir şey yok. 127 dakika dizi çekiliyor. Dünyada standardı 25-45 dakika arasıdır. Bizde de gecesi gündüzü belli olmayan bir çalışma modeli. Neden? Kanunun yok. Cumhuriyetin 100. Yılını kutlayacağız, hâlâ sinema kanunun yok. Biz adım atıyoruz vergisini ödüyoruz. Seyirci sinema biletini alıyor, orada da vergisini ödüyor. Yasası olmayan bir işin vergisini alıyorsun da, mevcut yasası olan işkollarının vergisini toplayamıyorsun?

Sinematek günleri ve Dostlar Tiyatrosu'nun tiyatro günleri olurdu. Bu o dönemki devrimcilere ya da devrimci adaylarına daha insancıl, belki daha radikal bakış açısı kazandırdı, bu tarz bir hayat yoluna soktu. O sinema ve tiyatro günlerini, bizi kültür anlamında etkileyeceğini bilerek mi yapmıştınız?

Biz zaten Sine-Sen içinde bir tim oluşturmuştuk. Türkiye'nin birçok yerinde sinema makinesi vardı. Tarık Günlü arkadaşımızın öncülüğünde 2-3 kişilik bir timdi. Film gösterimleri yapıyorduk. 12 Eylül'de maalesef projeksiyon makinemizi ve her şeyimizi aldılar. Hâlâ yok, teslim de etmediler.

O anlamda hakkınız yensin istemedim, bilinsin. Çok ciddi bir kültürel etkinlikti Sine-Sen Sinematek günleri.

Gençlik orada izleyip tartışıyor sinemaları ve filmleri. Kültürlerin buluşmasıyla ilgili hoş sohbetler oluyor. Zaten sinemayı besleyenler onlardır.

Sınıfa doğru iten belki...

Orası bir okul zaten. Ama maalesef insanların bilinçlenmesinin ve aydınlanmasının önünü tıkadılar.

Keşke bugün tekrar Sinematek günleri yapılabilse.

Komiser Şekspir diye bir film vardı Kadir İnanır'ın oynadığı. Bitlis Adilcevaz'da film gösteriliyor barkovizyondan, kadınlar, çocuklar, minderlerini almış gelmiş film izliyorlar. TRT spikeri kadın nasıl buldunuz diye soruyor kucağında bebeği olan kadına. Hayatımızda hiç böyle canlı görmemiştik Kadir İnanır'ı dedi. Düşünebiliyor musun? Canlı sanıyor. Biz bilmedikleri için, bilinçlensinler, görsün öğrensinler diye yapıyorduk. Sinematek çok değerli insanların kurduğu bir oluşumdu. Şakir Eczacıbaşı'ndan tut, Onat Kutlar, Mahmut Tali Öngören... Bu insanların oluşturduğu bir topluluk ve uzun süre de devam etti. Binlerce film yok şimdi, senin arşivin yok. Dökümantasyon sözcüğünü kullandığım zaman o ne demek dediler.

Fotoğraflar

1978, 1 Mayıs gösterileri-Taksim.

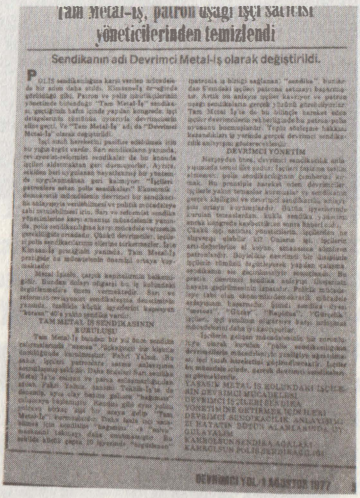

Metal-İş işçileri direnişte.

METAL İŞÇİLERİNİN MÜCADELESİ GELİŞİYOR

Tam Metal-İş, patron uşağı işçi sendikası yöneticilerinden temizlendi

Sendikanın adı Devrimci Metal-İş olarak değiştirildi.

Tam Metal-İş, patron uşağı işçi sendikası yöneticilerinden temizlendi

Sendikanın adı Devrimci Metal-İş olarak değiştirildi.

DEVRİMCİ YOL-1 AĞUSTOS 1977

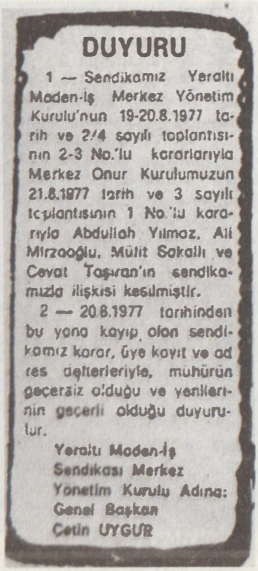
Tam Metal-İş Genel Kurulunda yönetimin patron sendikacılığından devralınması ve adının değiştirilmesi ile ilgili *Devrimci Yol* dergisinde çıkan yazılar (1 Ağustos 1977)

Kavel direnişinde işçiler.

Gebze mitingi.

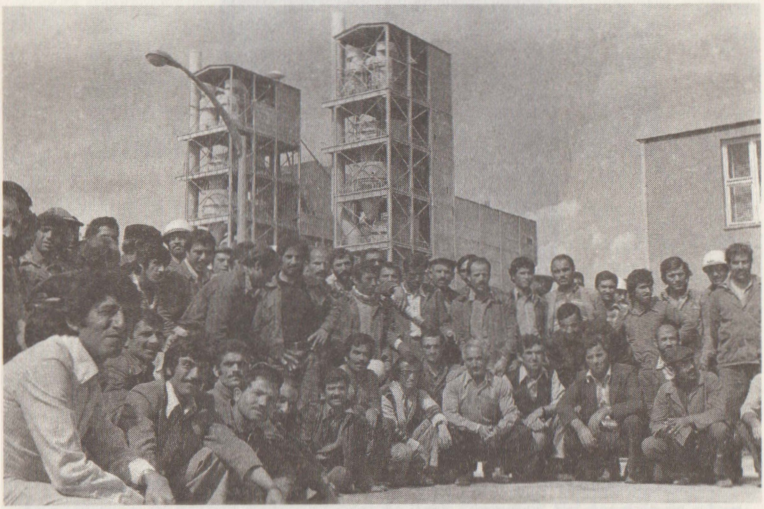
DUYURU

1 — Sendikamız Yeraltı Maden-İş Merkez Yönetim Kurulu'nun 19-20.8.1977 tarih ve 2/4 sayılı toplantısının 2-3 No.'lu kararlarıyla Merkez Onur Kurulumuzun 21.8.1977 tarih ve 3 sayılı toplantısının 1 No.'lu kararıyla Abdullah Yılmaz, Ali Mirzaoğlu, Mülit Sakallı ve Cevat Taşkıran'ın sendikamızla ilişkisi kesilmiştir.

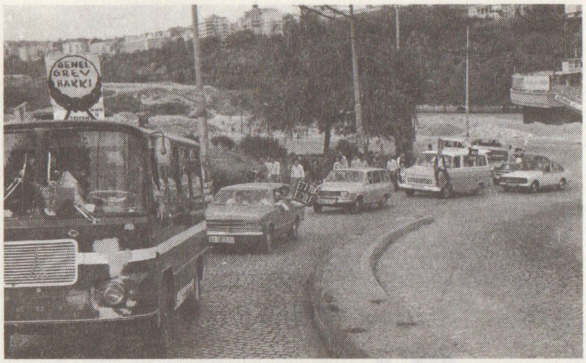
2 — 20.8.1977 tarihinden bu yana kayıp olan sendikamız karar, üye kayıt ve adres defterleriyle, mühürün geçersiz olduğu ve yenilerinin geçerli olduğu duyurulur.

Yeraltı Maden-İş Sendikası Merkez Yönetim Kurulu Adına: Genel Başkan Çetin UYGUR

Yeraltı Maden-İş Genel Kuruluna ilişkin Yönetim Kurulunun ilanı.

Keramik-İş'in Akçimento grevinde işçiler.

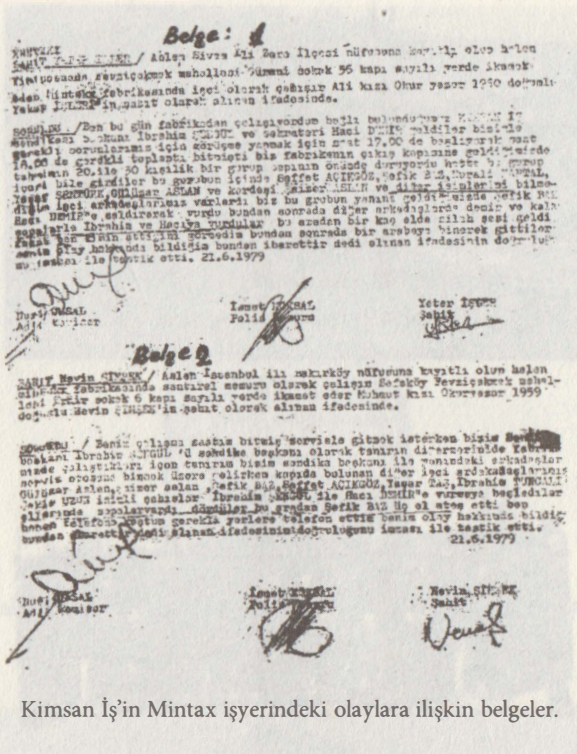
Keramik-İş işçileri.

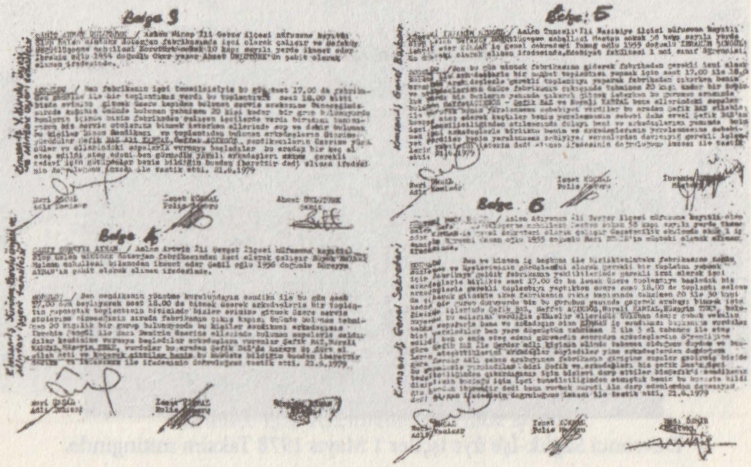
İETT işçileri.

Devrimci Sağlık-İş'e üye işçiler 1 Mayıs 1978 Taksim mitinginde.

Kimsan İş'in Mintax işyerindeki olaylara ilişkin belgeler.

Kimsan İş'in Mintax işyerindeki olaylara ilişkin belgeler.

Kimsan-İş işçileri bir mitingde.

Cibali Tekel direnişinde Ruhsati Yalçın konuşurken.

Yeni Bosna Halkevi'nin açılışı.

Sine-Sen'e üye işçiler ve yöneticiler 1 Mayıs 1978 Taksim mitinginde.

Sine-Sen Genel Kurulu (Şubat1980).

Dizin

A

Açıkgöz, Saffet 61, 404
Ağar, Mehmet 405
Ahmet, Ülkü 200
Akad, Lütfü 87, 387, 443
Akad, Tanju 87, 387
Akan, Tarık 373, 410, 434, 437, 438
Akbıyık, Yüksel 202
Akçam, Cahit 20, 219
Akçam, Dursun 315
Akçam, Taner 127, 128, 129, 130, 131, 215, 245, 358, 362, 384, 422
Akçora, İsmail 80
Akovalı, Fikret 357
Akpınar, Metin 364
Aksakal, Abdullah 246, 378, 400
Aksoy, Ayhan 83
Aksoy, Orhan 433, 436
Aksu, Başaran 139
Aktaş, Bülent 201
Akyaz, Mahmut 128, 339, 341, 359, 366, 370
Akyürek, Savaş 201
Aldıkaçtı, Orhan 209
Algan, Nazmi 201
Alpaslan, Süha 61, 81, 84
Altun, Bekir 115
Altun, Vedat 244
Andaş, Ertan 227, 228
Apaydın, Orhan 446
Aras, Aytaç 202
Aras, İlhami 353, 354
Arkan, İbrahim Yalçın 86
Arkın, Cüneyt 411, 431, 436, 438, 444
Arman, Aytaç 434, 436, 438
Aslan, Yaşathak 250, 315, 435
Âşık İhsani 376
Atahan, Ahmet 53
Atak, Ahmet 8
Atalay, Sırrı 435
Atasoy, Ahmet 323
Atasoy, Yusuf 93
Ateş, Ali 81, 384, 385, 386
Ayaydın, Kazım 374
Aydın, Bülent 339, 373, 382, 433, 436, 437, 444, 449
Aydın, Faruk 297
Aydın, Niyazi 373
Aydınlı, Yasin Nuri 64, 128, 129, 217, 260, 290
Aygen, Zafer 76, 116, 202, 441
Aykutlu, Ilgız 187
Aytmatov, Cengiz 432

B

Bademci, Mine 344
Bakır, Bekir74, 115, 380
Balamir, Hakan 435
Başbağ, Haydar 344
Baştürk, Abdullah 25, 26, 27, 28, 67, 153, 165, 227, 228, 230, 236, 249, 255, 257, 267, 272, 316, 394, 418
Baydemir, Osman 192
Bayraktar, Emin 177, 438
Bayraktar, Erol 438
Baytan, Natuk 435
Bektaş, Mehdi 8
Bıkmaz, Ali Kemal 385, 386
Birdal, Akın 434
Biter, Mehmet 324
Bodur, İbrahim 328
Boran, Behice 344
Bozkurt, Coşkun 314
Bozkurt, Salih 54, 60, 71, 81, 117, 119, 120, 223

Bozlak, Recep 202
Budak, Kenan 239
Budak, Metin 93, 339
Bugay, Umur 433, 436, 437
Burgaç, Hasan 208, 223, 230, 234, 248, 249
Büyükbucak, Faruk 249

C-Ç

Can, Ekrem 377, 378, 400, 413
Cansız, Sakine 393
Cevahir, Hüseyin 431, 432
Cihan, Süleyman 292, 394, 395
Cihan, Ahmet 374
Coşkun, Erdinç 94, 314
Cömert, Adil 260
Çakmak, Sabahattin 380
Çalıkoğlu, Kenan 73, 78, 81, 140
Çapan, Gürbüz 397
Çapan, Süleyman 201, 423, 424
Çavuşoğlu, Murat 351
Çeçil, Şaban 341
Çekmeci, Sacide 344
Çelik, Aziz 112
Çelik, Ümide 349
Çenet, İbrahim 83, 296, 366, 423
Çeşmecioğlu, İbrahim 301
Çevik, Haydar 258, 312, 367
Çınar, Cengiz 260
Çıplak, Hasan Basri 87, 372, 375, 403, 405, 408, 417, 437
Çiftçi, Gökalp 81, 324
Çiftçi, Yücel 364
Çiller, Tansu 141
Çimeken, Ömer 297
Çobanoğlu, Necmettin 116, 408, 410, 411, 438, 442

D

Dama, Kemal 81, 137, 141
Demiralp, Ali 397
Demirel, Selçuk 53
Demirel, Süleyman 13, 57, 96, 100, 122, 325, 416, 446
Demir, İlkay 92
Demir, Tahsin 69
Demir, Yusuf 330
Devecioğlu, Ayşegül 8, 74, 94, 165
Dilman, Mehmet Ali 202
Doğanay, Bekir 8, 95
Doğanay, Fazıl 411
Doğan, Celal 447
Doğan, Mazlum 382, 393
Dönmez, Erdal 54, 71, 74, 227, 254, 296, 366, 425
Duranay, Hüseyin 375
Duru, Süreyya 431, 433, 435
Dülger, Nurhan 242, 298, 334
Düzkan, Ayşe 8, 95, 116, 192, 403

E

Eczacıbaşı, Şakir 48, 136, 450
Ekinci, Mevlüt 436, 444
Erdem, Siyami 327
Erdoğan, Sevgi 344
Ergün, Bahri 201
Eren, Mehmet Ali 374
Ererez, Kaya 436
Erksan, Metin 433
Ermutlu, Atilla 336

G

Gazioğlu, Gültekin 318
Gencebay, Orhan 438
Gerçek, Rıza 7, 15, 201, 208, 332, 358, 411
Girik, Fatma 434, 435, 437, 438, 442, 446, 448
Göçmen, Sedat 204, 218, 322
Gökhan, Serdar 434
Gönel, Abdi 329
Gönültaş, Mete 230
Gören, Şerif 436, 437, 438, 443
Guglielni, Umberto, 372, 373
Gül, Mehmet 73
Gülseven, Ali 70, 76, 116, 119, 201, 202, 212, 213, 264, 312, 367, 403, 421, 425
Gül, Ziya 462
Günalan, Mehmet 129, 201
Güneş, Seyit Ali 49, 72, 110, 323, 397, 398
Güney, Veysel 94
Güney, Yılmaz 211, 303, 411, 432, 435, 436, 438, 429, 443
Güngör, Vural 128, 385
Güngör, Sinan Şakir 366
Günlü, Tarık 76, 405, 431, 436, 450
Gürbüz, Sadık 360, 397
Güven, Aysun 434, 438
Güven, Ömer 215, 373
Güven, Rıza 40, 43

H

Hakan, Fikret 432, 435
Halis, Doğan 76, 116, 119, 129, 168, 175, 200, 201, 223, 234, 239, 407, 420, 437, 438, 439
Harp, Hamdi Serdar 339, 341
Haşatlı, Recep 79
Hızman, Necdet 290
Hiçdurmaz, Muzaffer 432, 433, 437

Hocaoğlu, Müjgan 202
Horoz, Memik 360

I-İ

Işık, Cihat 252, 387
Işıklar, Fehmi 418
İleri, Fikret 226, 437
İlhan, Soner 136, 426, 427
İnan, Bünyamin 34, 83, 108, 116, 310
İnanır, Kadir 373, 434, 438, 439, 450
İnanoğlu, Berker 435, 448
İnce, Muharrem 142
İpekçi, Abdi 68
İşcan, Haşim 236
İzci, Celal 71, 163, 166, 357

J

Jöntürk, Remzi 431, 432, 435

K

Kadıoğlu, Mustafa 56
Kafaoğlu, Arslan Başer 87, 315
Kaftancıoğlu, Ümit 68, 427
Kahraman, Esra 213
Kahraman, İlbay 76, 116, 196, 197, 213, 427
Kanat, Yılmaz 437, 441
Kapkı, Orhan 436
Karabekmez, Mehmet Ali 372
Karakaş, Sait 437, 439, 441
Karakoyun, Çeçen 74, 102, 164, 209, 228, 274, 287, 421
Karakuş, Filiz 344
Karakuş, Hasan 238
Karamanbey, Çetin 433
Karataş, Dursun 61, 84, 86, 341, 356, 373, 375, 378
Karataş, Musa 33, 63, 74, 116, 130, 143, 378, 379, 425
Karataş, Tevfik 218
Karcı, Hüseyin 246, 378, 399, 400
Kar, Erdoğan 433, 436, 437
Kartal, Kamil 77, 119, 129, 222, 240
Kartal, Nurali 74, 404
Kavoğlu, Ergün 402
Kaya, Işık 202
Keleşoğlu, Kemal 8, 82, 95, 112, 116, 152, 155, 164, 169, 185, 200, 229, 247, 379, 403, 405, 424, 441
Keleşoğlu, Sevim 8, 94
Kenger, Ahmet 341
Kesgeç, Özcan 41
Kesim, Sedat 56, 69, 83, 92, 119, 217, 222, 225, 246, 252, 271, 310, 360, 371, 383, 388, 400, 402
Kesim, Semra 8, 74, 94, 113, 119, 371, 426
Keskin, Ahmet 76, 732, 734
Keskin, Hüseyin 202
Keskiner, Arif 435
Keskin, Fuat 54, 71,119
Keskin, Orhan 86
Ketenoğlu, Yasin 84
Kılıç, Çağatay 240
Kılıç, Cengiz 240
Kıvılcımlı, Hikmet 228, 393
Kocamanoğlu, Tuncer 435
Koçullu, Ayhan 107, 125, 166
Koçyiğit, Hülya 442
Korel, Tanju 434
Köksal, Yılmaz 432
Kral, Erden 438
Kurtiz, Tuncel 434
Kukul, Sinan 86, 340, 356
Kutlar, Onat 450
Küçükyılmaz, Sedat 8, 95, 152, 247, 405
Kürüm, Namık Nidai 350, 351, 353, 355, 356, 357
Kürümoğlu, Namık 341, 355, 356
Kürkçü, Ertuğrul 192
Küynem, İsmail 444

M

Mater, Tayfun 358
Meral, Abdullah 229, 344
Mitap, Nasuh 20, 32, 33, 53, 54, 62, 63, 64, 66, 71, 107, 114, 122, 123, 132, 148, 216, 252, 273, 360, 366, 369, 380, 382, 390, 391, 394, 398
Mumcu, Uğur 421
Müren, Zeki 351
Müftüoğlu, Oğuzhan 67, 84, 121, 122, 132, 137, 141, 244, 246, 364, 381, 386, 391, 395, 396, 398

N

Nazari, Turgay 218
Nebioğlu, Kemal 40, 380, 404, 418
Nesin, Aziz 87

O-Ö

Olcan, Semih 69
Ortaköy, İsmail Hakkı 48, 50, 113, 229, 239, 249, 250, 360, 388
Oruçoğlu, Muzaffer 290

Osmanoğlu, Mehmet 128, 341, 366
Ozangil, Rauf 438, 441, 448
Öcalan, Abdullah 394
Öğüt, Özdemir 436
Öksüz, Şükrü 73, 378, 403
Ökten, Zeki 438, 443
Öktülmüş, Mehmet Fatih 344
Önder, Sırrı Süreyya 126, 226, 409
Öngören, Mahmut Tali 450
Önsüer, Nusret 116, 223, 224, 228, 406, 437, 441
Özbay, Arife 344
Özcan, Yücel 41, 370
Özdamar, Semra 410, 411, 434, 436, 437
Özdemir, Ahmet Fazıl Ercüment 86
Özdemir, Ayşenur 94, 98
Özdemir, Mahmut 376
Özgentürk, Ali 433, 435
Özkahraman, Hüseyin 348
Özkan, Şemsi 336
Özkan, Yavuz 410, 433, 435, 436, 444
Özkurt, Erkan 254
Özşahin, Hüseyin 436, 438
Özselen, Arif 448, 449
Öztürk, Naim 61, 116, 119, 302, 378, 379, 387, 402, 403
Özveri, Murat 112, 113
Özzümrüt, Doğan 336

P

Par, Zafer 444
Pekdemir, Ayşe 360, 392, 393
Pekdemir, Gültekin 53
Pekdemir, Melih 67, 121, 215, 242, 245, 250, 361, 387, 391, 392, 398
Pelitözü, Halil 176, 377
Perwer, Şivan 375, 376
Pilpil, Ali 130, 341, 362
Poyrazoğlu, Ali 438

R

Refiğ, Halit 433

S-Ş

Salman, Nuri 324, 358
Samancılar, Menderes 434
Sandalcı, Emil Galip 87, 315
Savaşçı (Çayan), Gülten 97, 410, 441
Saygılı, Hasan 245
Sayman, Aydın 433, 436, 437, 444, 449
Saymaz, Müzekkir 79, 81
Seden, Osman 435, 436
Selçuk, İlhan 53, 245, 426, 427
Selim, Arif 408
Semerci, Timur 128, 338, 339, 341, 348, 353, 356, 386
Sevimli, İbrahim 130, 384
Sevinç, Kamil 54, 60, 71, 74, 77, 81, 94, 115, 117, 119, 120, 129, 223, 234, 238, 406
Soygazi, Hale 434, 437, 438
Sönmez, Fikri 205, 314, 323
Sönmez, Mustafa 256
Sönmez, Tülay 344
Şatıroğlu, Ahmet 375, 378
Şensoy, Didar 344
Şensoy, Hasan 465
Şeyhoğlu, Sedat 8, 9, 12, 18, 46, 56, 143, 155, 163, 185, 212, 222, 228, 234, 238, 246, 249, 250, 252, 271, 278, 282, 319, 339, 353, 365, 379, 383, 388, 391, 405, 412, 414, 420, 425, 426, 428, 437
Şeyhoğlu, Türkan 138
Şeytan, Aziz 81, 88, 140, 381
Şoray, Türkan 410, 434, 435, 438, 442, 446, 448

T

Tanrıverdi, Ülfet 341, 347
Tantoğlu, Turan 84
Tanyeri, Birsen 8, 342
Tanyeri, Sabri 76, 116, 119, 129
Tarhan, Sefa 290, 292, 304
Taş, Alper 105, 447
Tatlıses, İbrahim 447
Tazeçiçek, Necla 8
Tazeçiçek, Tarık 115, 359
Tekin, Tuncer 370, 392
Telci, Hasan 344
Temurlenk, Ahmet 78, 79, 81, 362, 432
Terzioğlu, Mehmet 128, 341, 346, 347, 348, 357
Tezan, İbrahim 247
Tılıç, Doğan 101
Tok, Hayrullah 202
Top, Yavuz 53
Tuna, Fevzi 433, 436
Turanlı, Gani 438, 446
Türkali, Vedat 410, 433
Türkmen, İskender 248
Türkeş, Alpaslan 81
Türkler, Kemal 22, 40, 43, 262, 434
Tüysüz, Ferhat 207

U-Ü

Uluer, Bülent 373, 375, 378, 399, 400
Ulutaş, İbrahim 139
Uncu, Ziya 137, 252, 391
Urhan, İbrahim 231
Uras, Ufuk 365
Uyan, Mahmut Memduh 243
Uygur, Nihal 94
Uzunkaya, Hasan 348
Ün, Memduh 443
Ünlüer, Ayda 202
Ünsallı, Mehmet 71, 73, 154, 223

V

Van, Nejat 324, 351, 444
Verkaya, Mustafa 374

Y

Yağan, Bedri 106
Yakut, İbrahim 89, 339, 356, 357
Yakut, Serap 402
Yalçın, Enver 76, 210, 212, 213
Yalçın, Ruhsati 115, 119, 120, 202, 380, 402, 403, 415
Yalçıner, Mustafa 340, 356
Yaman, Kerim 178
Yaşar, Celal 71
Yavru, İrfan 378, 399, 400
Yıldız, Mehmet 425
Yıldırım, Hasan Hüseyin 375, 376
Yıldırım, Mahmut 42, 59
Yıldırım, Ünsal 201
Yıldırım, Selçuk 245
Yıldız, Ali 254
Yılmaz, Atıf 433, 436, 443, 446
Yılmaz, Cezmi 466
Yılmaz, İsmet 45, 74, 75, 113, 116, 143, 155, 162, 164, 170, 185, 186, 197, 285, 379, 424, 425, 426
Yılmaz, Kadir 435
Yılmaz, Nusrettin 228, 233, 247
Yılmaz, Yakup 54, 70, 71, 224, 257
Yılmaz, Abdullah 70
Yiğit, Tamer 434
Yucak, Erbay 101, 139, 250
Yumurtacı, Zeki 82, 177, 336
Yurdakul, Levent 247
Yücel, Özlem 364, 370, 431

Z

Zarakolu, Ayşe Nur 359
Zarakolu, Ragıp 88, 387, 388

Bu kitapta Kamer Teyhani'nin hayatı anlatılıyor. Bu yoğun ve ufuk açıcı anlatıda Teyhani'nin Türkiye halklarının Devrimci Yol'unda sürdürdüğü özgürlük ve sosyalizm mücadelesine ve onun işçi sınıfı içerisindeki çalışmalarına tanıklık edeceğiz.

Bu çalışma sadece geçmiş deneyimlerin anlatılması değil, aynı zamanda günümüzün siyasi görevlerine de göndermeler içermekte. Eleştirel ve yapıcı bir saikle bu göndermeler arasındaki başat bir unsura odaklanılır: Emekçi sınıfın örgütlenmesinde merkezi olarak planlaması yapılmış, o planı gerçekleştirecek istihdamların ve örgütlenmelerin hayat bulduğu işkollarının niteliğine göre işyeri-havza veya işyeri-mahalle ortak örgütlenmesini gerçekleştirme görevini önüne koyan bir yaklaşımın ne denli önemli olduğu vurgulanır. Mahalle ve işyeri örgütlenmelerinin "doğurgan" bir özellik taşıdığının bilinmesi mücadelenin yaygınlaşması ve toplumsallaşması açısından önemli bir noktadır.

Kitapta önemli bir başka noktaya daha işaret edilir: O günün koşullarında Türkiye hızla "iç savaşa" gidiyor, resmi-sivil faşist güçler halkı hedef alan saldırılarda bulunuyordur. Bu saldırılara karşı emekçi halkta gelişen direnme eğilimleri Devrimci Yol'un örgütleme becerilerinden biriydi. Bu örgütlenmeye direniş komiteleri aracılığıyla hayat buldurmaya çalışan Devrimci Yol, komitelere sadece faşist saldırılara karşı direnme görevi yüklemiyor, aynı zamanda bu komiteleri halkın yönetim organları olarak da görüyordu. Bu, hareketi diğer sosyalist hareketlerden ayıran temel bir yaklaşımdı.

Bu eserde bitmeyen bir yolculuğun İstanbul'a ilişkin izlerini okuyacaksınız...

9 786053 144564

KDV'den m